Yazan :
BURSALI MEHMED TÂHİR EFENDİ

OSMANLI MÜELLİFLERİ

Osmanlılar'ın kuruluşundan zamanımıza kadar gelen ve meslekle-rinde eser yazan Türk mutasavvıf, âlim, şair - edib, tarihçi tabib, riyaziyeci ve coğrafyacılarının kısaca hayatlariyle eserlerine dair kâfi malûmatı muhtevîdir.

1. Cild

Hazırlayanlar :

A. FİKRİ YAVUZ
İstanbul Müftü V.

İSMAİL ÖZEN
İstanbul Müftü Muavini

MERAL YAYINEVİ
Bakırcılar İbnül-Emin Han 13/14 Beyazıt - İstanbul
Tel : 26 39 61

" Büyüklerini Tanımayan
Millet Yükselemez „

ESERİ SUNARKEN

Son yıllarda neşir hayatımız büyük merhale katetmiştir.

Lâtin alfabesinin kabulünden bu yana basılan eserler kendi öz varlığımıza dayanan eserler değildi. Günlük neşriyat, ders kitapları ve batıya dayalı alimünit kitaplardı.

Köklü hiçbir neşriyatımız yoktu. Ne doğru dürüst bir lûgat; ne ele alabileceğimiz bir ansiklopedi... Hele yıllarca muayyen zümrenin yazdığı eserleri Maarif Vekâleti empoze ile meşgul oldu.

Halkevleri neşriyatı olarak bir sürü faydasız, okunmaz yayın fikir piyasasını işgal etti. Allah'a şükürler olsun ki, bugün bunları sergilerde görmekteyiz. Bunları yapanlarsa seyretsinler marifetlerini...

Asırların kültür hamûlesi olan Türk - İslâm sentezi ihya yolundadır. Mütebahhir Osmanlı âlimini tanımaya başladık. Âlim paşaları, müdekkik zabitlerin bize seslenişlerini duyar gibi oluyoruz.

MERAL YAYINEVİ, bu mutlu kültür keşfinin arifesinde bu bahtlı necip neslimizi binaltıyüz müellif ve bunların yirmi binden fazla eseri ile tanıştırıyor. Bu muarefenin zengin kültürümüzü ihyada hayırlı neticeler doğuracağına inanıyoruz.

Eserin gün yüzü görmesinde hizmeti sebkeden Muhterem İstanbul Müftü Vekili A. Fikri Yavuz ve İstanbul Müftü Yardımcısı İsmail Özen Beyefendiye Yayınevimiz minnetlerini arzeder...

Merhûm müellifi rahmetle yâdederken, okuyucularımıza Cenab-ı Haktan feyizler dileriz.

KADİR MERAL

ÖNSÖZ

Bursalı Mehmet Tâhir Efendi tarafından hazırlanıp, 1333 Hicrî (1915 Milâdî) yılında İstanbul'da basılan «OSMANLI MÜELLİFLERİ» adlı bu eserin yeniden basımına lüzum görülme sebebini açıklamadan önce, kitap hakkında kısa bir bilgi verelim :

Bu kitap, Osmanlı Türklerinden olup, kendi sahalarında eser veren âlim, edîb, mutasavvıf ve şâirler gibi kıymetli şahsiyetlerin hâl tercemelerini ihtiva eder. Ancak eser vermemiş olan âlim ve sanatkârların hâl tercemeleri ele alınmamıştır.

Eser, ÜÇ CİLD hâlinde basılmış olup, yine bu baskısı da ÜÇ CİLD üzerine hazırlanmaktadır. Eserin tümü, şu bölümleri içine almaktadır :

1 — MEŞAYİH (Mutasavvıflar) Bölümü
2 — ÂLİMLER » »
3 — ŞAİRLER ve EDÎBLER » »
4 — TARİHÇİLER » »
5 — TABİBLER » »
6 — MATEMATİKÇİLER » »
7 — COĞRAFYACILAR » »

Yayımlanan I. cild, MEŞAYİH ve ÂLİMLER'e âit iki bölümü ihtiva etmektedir. Her bölüm, alfabetik sıraya göre, mevcut şahsiyetlerin hâl tercemelerini göstermektedir.

Her üç cildde toplanan müelliflerin sayısı BİNALTIYÜZ'ün üstündedir.

Eserde, müellifler hakkında geniş bilgi verilmeyip, bilhassa ölüm tarihleri ile eserleri, ayrı ayrı gösterilmiştir. Şu kadar ki, bazı kıymetler üzerinde tafsilât verilmiştir.

Eser, Osmanlıca olarak bir defa basılmış olduğundan, piyasada mevcut nüshaları yok denecek kadar azalmıştır. Koca Osmanlı İmparatorluğu devrinde yetişen ilim ve san'at erbâbını tanımak, mâzideki kültür seviyesi ile edebî, ahlâkî ve içtimaî ahvali bilmek ve takdir etmek demektir.

Bütün müellifler, tarihlerine ve geçmiş millî değerlerine önem vermekte ve onlarla öğünmektedirler. İyi ve yüksek görüşlerinden, ahlâk

ve faziletlerinden faydalanır ve onları örnek tutarlar. Noksan ve yanlış tutumları görülürse, onları da telâfiye çalışırlar.

İşte bu maksatları gözönünde bulunduran Bursa'lı Mehmet Tâhir Efendi, bu kıymetli eseri kaleme almış ve irfan hizmetinde bulunmuştur.

Bu defa, eserin yeniden basımına teşebbüs edilmesi, arzedilen hususlarla beraber şu sebeplere dayanmaktadır:

a) Bugünün ve yarının genç nesillerine, geçmişteki değerli şahsiyetleri ve millî kültürümüzü anlatmak, ilme, fenne ve san'ata olan sonsuz bağlılıklarını öğretmek,

b) Çeşitli ilim dallarında, Türklerin medeniyete, ahlâk ve faziletc olan hizmetlerini öğrenmek ve böylece millî bir şuura sahib olmak.

«OSMANLI MÜELLİFLERİ» adlı bu eser, Osmanlıcadan Türkçeye çevrilirken, şu hususlara riayet edilmiştir:

1 — Müellifin kastettiği mânâlarda fazlalık veya eksiklik yapılmadan, yalnız Osmanlıca cümleleri basitleştirilerek, bugün kullanılan dile oldukça sâde bir şekilde çevrilmiştir.

2 — Eser içinde adları geçen şahsiyetlere âit şiir ve sözler aynen alınarak, bunların aslı muhafaza edilmiştir.

3 — İçinde Türkçe kelime bulunmıyan sırf Arapça veya Farsça metinler, lâtin harfleriyle yazılamadığından, Türkçeye çevrilememiş ve aslında olduğu gibi Arap harfleriyle yazılmıştır.

4 — Terceme-i halleri verilen şahsiyetlerle ilgili târihler, aslında Hicrî târih olarak verilmiştir. Biz, bu târihlere tekabül eden Milâdî yılları da ilâve etmiş bulunuyoruz.

5 — Bursa'lı Mehmet Tâhir Efendi'nin vefatından sonra zamanımıza kadar gelip geçen, ilimde san'atta ün yapmış şahsiyetlerin hâl tercemeleri de ilâve edilecek ve üçüncü cildin sonuna konulacaktır.

6 — Müellif Bursa'lı Mehmet Tâhir Efendi'nin hâl tercemesi de kısmen iktibas sureti ile birinci cildin başına konmuş ve hakkında yeteri kadar bilgi verilmiştir.

Neşir hayatımızda mevcut bir boşluğu dolduracağı ve yetişen nesil ile gelecek nesillere bir hizmet olacağı mülâhazası ile, şimdiden bu eserin okuyucularına teşekkür eder; millî ve kudsî cevherlerimize sâhip çıkararak millî birliğe kavuşmamızı Yüce ALLAH'dan niyaz ederiz.

A. Fikri YAVUZ - İsmail ÖZEN

İÇİNDEKİLER

Giriş Mevzuları	Sayfa
Bursalı Mehmed Tahir Efendi	1
Müellifin eserleri	4
Müellifin basılmamış eserleri	5
Müellifin takdim yazısı	18
Müellifin faydalandığı başlıca kaynaklar	22

ŞEYHLER ve MUTASAVVIFLAR

— A —

Akşemseddin	27
Açıkbaş Mahmud Efendi	29
Atpazarlı Osman Fazlı İlâhî	30
Ahmed Bican	32
Ahmed Efendi (Merkezefendi zade)	32
Ahmed Ümidî	33
Ahmed Rumî Akhisarî (Saruhanî)	33
Ahmed Mürşidî Efendi	33
Ahmed Meâbî Efendi	34
Ahmed Efendi (Hafız Seyyid Ahmed ibni Muhammed ibni Ebu Bekir Efendi)	34
Azmî Hüseyin Dede	35
Abdulkadir Kemaleddin Efendi	36
Abdullah Hulusî Efendi	36
Ali Örfî Efendi	37
Abdurrahman Halis Talibânî	37
Abdulhamîd Efendi (Kara Molla zade)	38
Abdurrahîm Efendi	38
Abdüllâtif ibni Durmuş Fakîh Karamanî	39
Abdülbakî Dede (Nâsır Seyyid Abdülbakî Dede)	39
Abdülkadir Necip Efendi	40
Abdülkerim Efendi (İştipli Emir Efendi)	40

Mevzu	Sayfa
Alemî Muhammed Efendi	40
Azbî Mustafa Efendi	41
Abdullah ibni Abdurrahman Celvetî	41
Âşık Ali Paşa (Beşe)	42
Abdurrahîm Nizameddin Merzifonî (Sarı Danişmendzade)	43
Alâeddin Ali Aksarayî	44
Abdülkerim Efendi	44
Abdulmecid ibni Şeyh Nasuh	45
Amir ibni Hamza	46
Arif Muhammed Efendi	46
Abdurrahîm Karahisarî	46
Ali Dede Bosnavî	47
Ali Çelebi ibni Hüseyin İznikî	48
Alemî Dede	49
Adli Hasan Efendi	50
Abdülmecid Sivasî	50
Abdülkerim Vardarî	50
Abdül-Ehad Nuri Efendi	51
Adnî Recep Dede	53
Aynî Ekber Muhammed Efendi	53
Acizî Süleyman Efendi	54
Abdülkerim Celvetî	54
Ali ibni Şaban Aksarayî	55
Ali ibni İbrahim Dağıştanî	55
Abdülhay Efendi	56
Ahmed Sarkan	56
— B —	
Bayezîd-i Rûmî	57
Baba Nimetullah Mahmud	57
Baba Yusuf Sivrihisarî	58
Bahaeddin zade Muhyiddin Muhammed Efendi	58
Balî-i Sofyavî (Sofyalı Bâlî)	59
Behişti Ramazan Efendi	59
Bosnalı Fusus Şarihi Abdullah	60
Bivucudî Muhammed Talip Üsküdarî	62
Bükatzade Veliyyuddin Efendi	63
Beyzade Mustafa Efendi	63
Behçet Ali Efendi	63
Bedreddin Simavî (Bedreddin Simavî'ye ait malûmat)	65

Mevzu	Sayfa
— C —	
Cemaleddin İshak Karamanî	80
Cemal Halvetî (Çelebi Halife)	80
Cunûnî Ahmed Dede	81
Cahidî Ahmed Efendi	82
Cihangirî Hasan Burhaneddin Efendi	82
Cennet Muhammed Efendi	82
Cemaleddin Uşşakî	83
— Ç —	
Çerkeşî Mustafa Efendi	84
— D —	
Davud-u Kayserî	84
Davud Halvetî	86
Dede Ömer Ruşenî	86
Demirtaş Ebu Abdullah Muhammed	87
Davud ibni Şeyh Muhammed Efendi	88
Düğümlü Baba	88
— E —	
Evliyazade İsmail Hakkı Efendi	89
Emîn Muhammed Tokadî	89
Erzurumlu İbrahim Hakkı	90
Enis Recep Dede	93
Eyüp Efendi	93
Eroğlu Nuri Efendi	93
Eşref-i Rûmî	94
— F —	
Fahreddin-i Rûmî	95
Feyzî Hasan Efendi (Simkeşzade)	95
Fethi Abdülkerim Efendi (Bülbülcüzade)	96
Fenayî Mustafa Efendi	96
Fahrî Ahmed Efendi	97
Ferdî Abdullah Efendi	98
Feyzullah Efendi (Mesnevîhan)	99
Faik Muhammed Bey	99

Mevzu	Sayfa
— G —	
Gafurî Mehmed Efendi	100
Gaybî Sunullah Efendi	100
Gavsî Ahmed Dede	101
Gazzîzade Abdüllâtif Efendi	102
Gümüşhaneli Ahmed Ziyaeddin Efendi	102
Gazzi zade Mustafa Nesîb Efendi	103
— H —	
Hamidüddin Aksarayî	103
Haşim Emin Osman Efendi	103
Hacı Bayram Velî	103
Hasan Efendi (Hasan Hoca)	105
Hacı Ahmed ibni Seyyidî	105
Hüsameddin Ali El-Bitlisî	105
Habib Karamanî	106
Hakıkî zade Osman Efendi	106
Hüseynî (Hüseynî ibni Ahmed Sirozî)	106
Hüsameddin Bursavî	107
Haydarzade Muhammed Feyzî	108
Halevî Mahmud Efendi	108
Hasan Efendi (Ümmü Sinan zade)	109
Hasan Rızaî Efendi	109
Hüseyin Efendi (Hacı Evhad Şeyhi)	110
Hamid Efendi (Küçük Hamid Efendi)	110
Hicabî Abdülbakî Efendi	111
Hüseyin Hamdî (İbni Seyyid Hüseyin Efendi)	112
Hakkı Muhammed Efendi	112
Hamza Nigâvî Efendi	113
Hayalî Ahmed Şemseddin Efendi	113
Hulusî Efendi	114
Halid Ziyaeddin Bağdadî	114
Hoca Hüsam Efendi	115

Mevzu	Sayfa
— İ —	
İbrahim ibni Demirhan	115
İbni İsa'yi Saruhanî	115
İbrahim Gülşenî	116
İbrahim ibni Hamza	117
İbrahim Kırımî	118
İdris Muhtefî	118
İsmail Ankaravî	118
İsmail Rûmî	120
İsmail Hakkı Celvetî	120
İsmail Nureddin Üsküdarî	125
İbrahim Nureddin Efendi	125
İsmail Vehbi Efendi	125
Hüdaî	125
Haşimî Emir Osman Efendi	129
Himmet Efendi	130
Haşim Mustafa Baba	131
İrfanî Abdullah Darendevî	132
İzzeddin Ahmed Efendi	132
İsa Mahvî	133
— K —	
Kudbuddin İznikî	133
Kaygusuz Baba	134
Kara Çelebi Muhammed Efendi	134
Kasım Efendi	135
Kurt Muhammed Efendi	135
Kuddusî Abdurrahman Efendi	135
Kuloğlu Mustafa Efendi	136
Karakaşzade Ömer Efendi	136
Kutup İbrahim Efendi	137
Kaimî Hasan Efendi	137
Karabaş Velî	138
Karababa zade İbrahim Efendi	138
Konevî Muhammed Vehbî Efendi	139
Kabûlî Mustafa Efendi	139
Kuddusî Ahmed Efendi	139
Kaygulu Halil Efendi	140
Kuş Adalı İbrahim Efendi	140
Kemal Ümmî	141
Küçük Muhammed Alemî Efendi	142

Mevzu	Sayfa
Keşfî Cafer Efendi	142
Kenzî Hasan Efendi	143
Kürdî Hasan Efendi	143
Köseç Ahmed Efendi	143
Kemal Efendi	144
Kâk Ahmed Kadirî Efendi	146
— L —	
Lutfullah Karamanî	147
Lâli Muhammed Fenaî Efendi	147
Lâlizade Abdülbakî Efendi	147
Lâmekânî Hüseyin Efendi	149
— M —	
Muhammed Muhyiddin	148
Mahmud ibni Edhem	149
Merkez Musa Muslihuddin Efendi	150
Mûsa ibni Şeyh Tahir Tokadî	151
Memi (Muhammed) Can Efendi	151
Muhyi Efendi	151
Müezzinzade Muhammed Efendi	153
Muhammed Muizuddin Efendi	153
Muhyiddin Bursavî	154
Muhammed Dede	154
Manevî Mustafa Efendi	155
Müslim Efendi (Ebul Vefa)	155
Medenî Muhammed Efendi (Trabzonî)	156
Müstakîm Mustafa Niyazî Efendi	157
Muhammed ibni Muhammed El-Kadî	157
Müstakim zade Süleyman Sadeddin Efendi	157
Muhammed Murad Nakşibendî	159
Mustafa Enver Efendi (Mustafa Bey)	159
Muhammed Bahaeddin Efendi	160
— N —	
Nureddinzade Muslihuddin Efendi	160
Nimetullah Efendi	161
Nakşi Ali Akkirmanî	161
Niyazi Muhammed Mısrî	162
Nakşî İbrahim Efendi	165

Mevzu **Sayfa**

Nazmi Muhammed Efendi 165
Nasuhî Muhammed Efendi 166
Nuzûlî Mustafa Efendi 167
Nureddin Muhammed Cerrahî 167
Nehrî Ahmed Efendi 168
Nurî Muhammed Efendi 169
Nazif Hasan Dede 169
Nurî Muhammed Şemseddin Efendi 170

— O —

Oğlanlar Şeyhi İbrahim Efendi 170
Osman Selâhaddin Efendi 171
Osman Nakşibendî 172
Osman ibni Ahmed Fertekî 172

— Ö —

Ömer Fanî Efendi 173
Ömer Fuadî Efendi 173

— P —

Pîr Muhammed Bahaeddin Erzincanî 174
Pîr Muhammed Efendi 175
Parısa Sabır Muhammed Efendi 175

— R —

Ramazan Efendi (Ramazan Mahfî) 176
Recep ibni Şeyh İbrahim Cemaleddin Sivasî 176
Reşadî Muhammed Efendi 177
Raufî Seyyid Ahmed Üsküdarî 177
Rifat Efendi (Hafız Ahmed Rifat) 177
Rüstem Efendi 178
Rûşen Efendi 178

— S —

Sakıp Mustafa Dede 179
Sünbül Efendi 179
Semaî Muhammed Dede Efendi 180

Mevzu	Sayfa
Sineçâk Yusuf Sinaneddin-i Mevlevî	181
Sarhoş Balî Efendi	182
Selâmî Mustafa Efendi	182
Seyyid Seyfullah Kasım Efendi	182
Sinan Efendi	184
Sükûnî Muhammed Efendi	184
Selâmî Ali Efendi	185
Sezaî Hasan Efendi	185
Sinan Ümmî	187
Sırrı Abdülbaki Dede	187
Selim Baba	188
Selâmî Mustafa Efendi	188
Süleyman Efendi (Köstendilli)	190
Suzî Ahmed Efendi	191
Said Efendi	191
Seyyid Ahmed Hicabî Efendi	192
Sarı Abdullah Efendi	192
Seyfullah Musa Dede	195
Suhufî Muhammed Efendi	196
Salâhî Efendi	196
Sadık Muhammed Erzincanî	199
Sanî Ahmed Efendi	199
Salih Rifat Efendi	200
— Ş —	
Şahabeddin Ahmed Sivasî	200
Şeyh İlâhî Nakşibendî	202
Şahidî İbrahim Dede	202
Şaban-i Velî	205
Şemseddin Sıvasî	205
Şah-ı Velî Ayıntabî	208
Şuhudî Muhammed Efendi	208
Şumlalızade Ahmed Efendi	209
Şaban Nakşibendî	209
Şemseddin Efendi (Nasuhîzade)	209
Şakir Efendi (Muhammed Şakir Efendi)	210
Şerefuddin Şuayb Efendi	210
Şeyh Ebebali	211

Mevzu	Sayfa
— T —	
Tennurî İbrahim Efendi	211
Terzi Baba (Hayyat Vehbi)	212
Turhal Şeyhi Mustafa Efendi	212
— U —	
Uyunî Seyyid Muhammed Efendi	213
— Ü —	
Ünsî Hasan Efendi	213
Ümmi Sinan	213
Üftade Muhammed Muhyiddin	214
— V —	
Vefa-î Konevî	216
Vahyizade Muhammed Efendi	217
Vahdetî Osman Efendi	217
Visalî İbrahim Efendi	219
Veliyyüddinzade Hıfzı Efendi	219
Vahyî Mustafa Efendi	219
— Y —	
Yar Ali ibni Siyavuş ibni Averen Divriğî	219
Yunus Emre	220
Yazıcızade Muhammed Efendi	222
Yusuf Hakıkî	224
Yahya-i Şirvanî	224
Yusuf Mahmud	225
Yiğitbaşı Ahmed Şemseddin Marmaravî	225
Yavsî Muhammed Muhyiddin İmadî	226
Yahya ibni Bahşî	227
Yahya Efendi (Beşiktaşî)	227
Yunus ibni Halil	228
Yusuf Sinan Efendi	228
Yusuf Dede	228
Yakup Afvî	229
Yusuf Efendi	230
Yusuf Yanyavî	230

Mevzu	Sayfa
— Z —	
Zakirzade Abdullah Efendi	231
Zatî Süleyman Efendi	232
Zekâî Mustafa Efendi	233
Zührî Ahmed Efendi	234
Zarifî Ömer Efendi	234
ULEMA FASLI	
(Din Âlimleri)	
— A —	
Akbilek Bahşî Halife	239
Abadî Muhammed Çelebi	239
Altı Parmak Muhammed Efendi	239
Adalı Şeyh Mustafa ibni Hamza (Kuşadalı)	241
Ayine zade Muhammed Şemseddin (Şirazî)	241
Akkirmanî Muhammed Efendi	241
Alaşehirli Osman ibni Hasan Efendi	242
Aslanzade Mustafa Efendi	242
Ak Ali Efendi (İzmidî)	242
Ak Osman Efendi (Osman ibni Ali)	243
Ayaklı Kütüphane Muhammed Emin Efendi	243
Adalı Hoca Muhammed Efendi (Adapazarî)	243
Akşehirli Hasan Fehmi Efendi (Şehyülislâm)	243
Akşehirlizade Ali Haydar Bey	244
Ahmed Cemaleddin ibni Mesûd Konevî	245
Ahmed ibni Muhammed (Manisavî)	245
Ahizade Halim Efendi	246
Ahterî Mustafa	246
Ahmed ibni Mahmud El-Esammı Karamanî	247
Areczade Ahmed Efendi	247
Ahmed ibni İbrahim	248
Ahmed ibni Abdullah (Gurabzade)	248
Ahmed Attar Efendi	248
Ahmed ibni Ömer İzmirî	248
Ahmed Hamdi Efendi (Şirvanî)	249

Mevzu	Sayfa
Ahmed Hamdullah Efendi	250
Ahmed Kudsî Efendi (Tapbaşzade)	250
Ahmed Feyzi Efendi (Çorumî)	251
Abdulmuhsin Kayserî	251
Alâuddin Ali Esved (Karahoca)	251
Alâuddin Ali ibni Musa (Koçhisarlı)	252
Abdülkerim Efendi	252
Aynî Bedreddin Ebu Muhammed Mahmud El-Aynî	252
Aynî Abdurrahman Zeyneddin	253
Ali ibni Hüseyin Amasî (Alâeddin Çelebi)	253
Abdülmecid ibni Nasuh ibni İsrafil	254
Alâeddin Ali Fenarî	254
Abdurrahman Amasyavî (Müeyyedzade)	255
Atûfî, Hayreddin Hızır ibni Mahmud	255
Abdülkadir Hamidî Efendi	257
Abdülkerimzade Muhammed Efendi	257
Abdurrahman Alanşah (Kadı)	257
Alaiyevî İvaz	258
Abdülgani Efendi	258
Abdullah ibni Yusuf ibni Muhammed	258
Ayşî Mehmed Efendi	258
Abdurrahim Şirvanî	259
Abdül'-Celîl ibni Yusuf	260
Allâmek Muhammed ibni Musa	260
Arızî Muhammed Efendi	261
Abdülhalim Efendi	261
Abdülhalim Germiyanî	261
Alim Muhammed ibni Hamza	262
Abdulbakî Arif Efendi	262
Abdurrahman Rahmi - Bursavî	263
Abdullah Efendi (Şeyhülislâm)	263
Abdullah Paşa	263
Akif Mustafa Efendi (Müfti)	264
Abdurrahman ibni Ahmed	264
Ali Efendi	264
Abdullah Efendi	264
Abdullah Efendi (Abdullah ibni Muhammed)	265
Ali Şükrü Efendi	265
Abdullah Ahiskavî	265

Mevzu	Sayfa
Abdurrahman ibni İsmail	268
Ahmed Asım Efendi (Kamus mütercimi)	268
Ataullah Muhammed Efendi	271
Abdullah Efendi (Kayyımzade)	272
Abdullah Efendi (Tirevî)	272
Abdurrahim Efendi (Hoca)	273
Abdullah Eyyubî	273
Abdüsselâm Efendi	275
Ali Hicabî Efendi (Yorgancızade)	276
Arif Efendi (Şeyhülislâm)	276
Asım Efendi (Seyyid Asım Efendi)	277
Abdurrahman Fevzi Efendi (Hoca)	277
Abdülaziz Ahmed Efendi	278
Ali ibni Osman Akşehrî	278
Abdüssettar Efendi	278
Abdullah Efendi	279
Abdünnafi İffet Efendi	280
Atıf Muhammed Bey (Kuyucaklızade)	281
Ali Haydar Efendi (Haydar Molla)	281
— B —	
Bahaeddin Efendi (Malkaravî)	282
Bedreddin Mahmud Efendi (Amasyavî)	283
Bedreddin Mahmud Efendi (Aydinî)	283
Bali Efendi	283
Bostanzade Mustafa Efendi (Tirevî)	284
Birgivî Muhammed Efendi	284
Baba Kuşî Abdurrahman Efendi	287
Babazade Muhammed Efendi (Larendeli)	287
Bostanzade Muhammed Efendi (Tirevî)	287
Bostanzade Yahya Efendi (Tirevî)	287
Beypazarî Muslihuddin	288
Baldırzade Muhammed Efendi (Bursavî)	288
Balizade Mustafa Efendi (Şeyhülislâm)	289
Beyazizade Ahmed Efendi (Bosnavî)	289
Bedreddin (Vanî)	289
Bekir ibni Ali (Arıcızade)	289
Babadağlı İbrahim Efendi	290
Battal Hatibi Hasan ibni Ali Kayserî	290

Mevzu — Sayfa

— C —

Cemaleddin Muhammed Aksarayî 291
Celâleddin Muhammed Çelebi 292
Celâleddin El-Evcî 292
Carullah Veliyuddin Efendi 292
Cemaleddin Muhammed Efendi 293

— Ç —

Çivizade Muhyiddin Efendi 293
Çavuşzade İbrahim Efendi (İstanbulî) 294
Çömez Kadı Ahmed Efendi 294
Çömezzade Muhammed Şevkî Efendi 294
Çelebizade Abdurrahman Efendi (İstanbulî) 295
Çorbacızade Muhammed ibni Hüseyin Efendi 295
Çerkeşizade Osman Vehbi Efendi 295
Çeşmizade Muhammed Halis Efendi 296
Çerkeşizade Muhammed Tevfik Efendi 296

— D —

Divrikli Fahreddin Muhammed Efendi 297
Devletoğlu Yusuf (Balıkesirî) 297
Dinkoz Ahmed Efendi (Bursavî) 298
Dede Cengi Efendi (Amasyavî) 298
Deşişî Muhammed Efendi (Amasyavî) 299
Dukakızade Osman Bey 299
Derviş Muhammed Efendi 300
Delibağzade Numan Efendi (İstanbulî) 300)
Dede Efendi (Bursavî) 300
Debbağ Müfti Ahmed Efendi (Maraşî) 301
Dürrizade Mustafa Efendi (Şeyhülislâm) 302
Davud Karsî 302
Damad Hüseyin Efendi 303
Duvalarlı - Dualarlı Hacı Osman Efendi 303
Daniş Ahmed Efendi (Manastırî) 304
Dahkî Mustafa Efendi 304

Mevzu	Sayfa
— E —	
Ebu's-Sena Mahmud ibni Ahmed Cemaleddin Konevî	305
Ekmelüddin Muhammed Bayburdî	305
Efdalzade Hamidüddîn Efendi	306
Ebu's-Suûd El-İmadî	306
Ebubekir Güranî	307
Ebu'l-Beka Eyûp Kefevî	307
Esiri Muhammed Efendi (Şeyhülislâm)	308
Ebubekir ibni Rüstem Şirvanî	308
Esad Hoca (Yanyalı Hoca Muhammed Esad ibni Ali)	308
Esad Muhammed Efendi (Ebu İshak İsmail Efendi zade Şeyhülislâm)	310
Ebubekir (Amidî)	311
Ebu's-Suûd Muhammed Efendi ibni Abdulvahid Efendi	311
Ebubekir Edib Çorumî (Damadzade)	311
Eskicizade Ali Medhi Efendi (Edirnevî)	312
Esad Sadi Efendi (Konevî)	312
Evliyazade Hacı Ali Rıza Efendi	312
Edirne Müftüsü Muhammed Remzi Efendi	313
— F —	
Fenarî Şemseddin Muhammed ibni Hamza (Molla)	313
Fethullah Şirvanî	315
Fevrî Ahmed Efendi	315
Ferah ibni Abdul Muhsin Efendi	316
Feyzullah Efendi (Şeyhülislâm)	317
Fıtrî İbrahim (Edirnevî)	317
Feyzullah Nafiz Efendi (Lâzikizade)	317
Ferruh İsmail Efendi	318
Fethi Ali Efendi (Osmanbeyzade)	318
Fevzi Halil Efendi (Filibeli - Ders Vekili)	319
Feyzullah Efendi (Hacı)	319
— G —	
Gavvas Efendi (Sökevî)	319
Galatalı Muhammed Efendi	319

Mevzu **Sayfa**

— H —

Hasan Paşa (Kara Alâaddinzade) 320
Hasan Çelebi (Fenarî) 320
Hüsamüddin (Tokadî) 320
Hacı Baba İbnüs Şeyh İbrahim (Tosyavî) 321
Halîmî 321
Hacı Hasan zade Muhyiddin Muhammed Cami (Balıkesirî) 321
Hüseyin Efendi (Hüseyin Şah Çelebi Amasyavî) 322
Hamdullah ibni Hayreddin 322
Hüsamzade Mustafa Efendi 323
Hafız Muhammed ibni Ahmed ibni Adil Paşa 323
Hüseyin Hüsameddin Efendi (Kara Çelebizade) 323
Hüseyin Kefevî 323
Hüsamzade İbrahim Efendi (Germiyanî) 324
Hasenül-Kâfi (Akhisarî-i Bosnavî) 324
Hafız Mahmud (Vardarî) 325
Hıbrî Ali Efendi 326
Hacı Muhammed ibni Ali El Karamanî 327
Hâcipzade Muhammed Efendi (İstanbulî) 327
Hıfzî Muhammed Efendi 328
Hazık Muhammed Efendi (Erzurumî) 328
Hüseyin ibni Muhammed Efendi 328
Hanîf İbrahim Efendi 329
Hüseyin Hüsnü ibni Halil Giridî 330
Harid Muhammed Efendi (İstanbulî) 330
Hayati Ahmed Efendi (Elbistanî) 331
Hıfzı Arif Muhammed Bey (İstanbulî) 331
Hafız Seyyid Efendi (Sirozî) 332
Hadım Ahmed Efendi (Nevşehrî - Rûhîzade) 332
Hâmid Efendi (Karsî) 332
Hacı Torun Efendi (Kayserî) 332
Hüseyin Fehmi Efendi (Palulu) 333
Hacı Abdi Bey (Petrîci) 333
Hüseyin ibni Muhammed (Mandalyatî) 334
Hacı İbrahim Efendi (İstanbulî) 334
Hamid Efendi (Harputî) 334
Hasbi Süleyman Efendi (Piravištevî) 335
Hüsnû Efendi (Hüseyin Hüsnü Efendi) Şeyhülislâm 336

Mevzu	Sayfa
Hattap Haydar ibni Ebi'l-Kasım Karahisarî	336
Hızırşah Menteşevî	336
Hızır Bey (Sivrihisarî)	337
Hayalî Ahmed Efendi (Molla - İznikî)	338
Hüsrev Muhammed Efendi Sivasî (Molla Hüsrev)	339
Hocazade Muslihuddin Efendi (Bursavî)	340
Hatipzade Muhyiddin Efendi	340
Hüsrevzade Mustafa Efendi	341
Halil ibni Resûl (Sinobî)	341
Hızır ibni Muhammed (Amasyavî)	342
Hisali Abdurrahman Çelebi	342
Halis İbrahim Efendi (Pasarofçavî)	342
Mevlâna Müfti Ebu Said El-Hâdimî (Hâdimî)	342
Halil ibni Hasan (Ebi'l-Felâh)	345
Hahirzade İsmail ibni Şeyh Muhammed Efendi	345
Halil Şeref Efendi (Hayatizade)	345
Halil Kermirî (Kayserî)	346
Halil Efendi (Burdurî)	346
Hoca Tahsin Efendi (Filâtî)	346
Harputî Ömer Nâimî Efendi	348
Halis Muhammed Efendi (Şirvanî)	348
— İ —	
İbni Türkmen Alâaddin Ali ibni Osman Mardinî	349
İbni Melek	349
İbni Melekzade Muhammed Efendi	350
İbni Hümam Kemaleddin Muhammed Sivasî	351
İbrahim ibni Süleyman Radıyyüddin	351
İlyas Sinobî	352
İbni Kemal (Şeyhülislâm)	352
İbrahim Burhaneddin Güranî	354
İbni Firuz Muhammed Bey (İstanbulî)	355
İbrahim Bergamavî	355
İsmail ibni Sinan Sivasî	356
İbrahim İzdinî	356
İbrahim ibni Muhammed	356
İshak ibni Hasan Tokadî	356
İzmirî Süleyman Efendi	357
İshak Hocası Ahmed Efendi	357

Mevzu — Sayfa

İbni Adavî Mustafa ibni İbrahim 359
İshak Efendi (Şeyhülislâm) 359
İzmirî (Mevlâna Muhammed ibni Veli ibni Resûl) 359
İbrahim Rûmî 361
İbrahim ibni Yakup Gümüşhanevî 361
İbrahim El-Haravî Erzurumî 361
İbni Resûl Muhammed Zeki Efendi (Süleymaniyevî) 361
İsmail Müfid Efendi (İstanbulî) 362
İbrahim Sıtkı Efendi (İskodravî) 362
İmamzade Esad Efendi (İstanbulî) 363
İsmail Nebil Efendi (Ahıskavî) 363
İbrahim Efendi (Yalvacî) 363
İbrahim Efendi 364
İshak Efendi (Hoca) 364
İsmail Efendi (Manastırlı İsmail Hakkı Efendi) 365
Ayşî Muhammed Efendi 366

— K —

Kadı Ahmed Burhaneddin (Erzincanî) 367
Kara Yakup ibni İdris 367
Kara Sinan 368
Kırımî Seyidî Ahmed ibni Abdullah 368
Kara Seyyidî 369
Karabagî Muhyiddin Muhammed 369
Kara Davut (İzmitî) 370
Kara Haydar 370
Kadızade Hüseyin ibni Hasan Efendi 370
Kasım ibni Süleyman Niğdevî 371
Kınalızade Alâaddin Ali Çelebi 371
Kızıl Molla (Abdurrahman ibni Seydî Ali) 372
Kadızade Şemseddin Ahmed Efendi (Şeyhülislâm) 372
Karaca Ahmed Hamidî 372
Kadı Mustafa Efendi (Urlalı) 373
Kadızade Muhammed Efendi 373
Kadı Mahmud ibni Ahmed (Manastırî Terzizade) 373
Kadri Muhammed Efendi 373
Kara Halil Efendi 374
Kazâbâdî Ahmed ibni Muhammed Efendi 374

Mevzu	Sayfa
Karahisarî Muhammed ibni Şeyh Ali El-Maruf Bihamidî	375
Kadızade Muhammed Efendi	375
Kurşunluzade Mustafa Efendi	375
Konevî Hafız İsmail Efendi	376
Kuşadalı Şeyh Ahmed Efendi	376
Karatepeli Hüseyin ibni Mustafa	376
Kara Mustafa Efendi	377
Kestelli Muslihuddin Mustafa Efendi	377
Ebu Abdullah Muhammed Muhyiddin ibni Süleyman ibni Mesud Rumiî- Kâfici (Kâfiyeci)	377
Kemaleddin İsmail Karamanî (Kara Kemal)	380
Kürdî Muhammed Efendi	380
Kefevî Muhammed Efendi (Muhammed ibni El-Hac Hamid)	380
Kâşif Muhammed Efendi	381
Kuddûsî Hafız Muhammed Efendi	381
Kâtip Mustafa Efendi (Kürdzade)	381
Kerim Efendi (Hoca Abdülkerim Efendi)	382
— L —	
Lütfî «Molla» Sarı Lütfî	382
Lübbî Muhammed Efendi (Hafız)	383
Lütfullah bin Muhammed Erzurumî	383
Lebib Abdülgafûr Âmidî	383
Lâdıkî Muhammed Çelebi	384
Lâlî Ahmed Efendi	384
Lâlî Hasan Efendi	385
— M —	
Muhammed ibni Ahmed ibni Abdülaziz Konevî	385
Mustafa ibni Muhammed Ankaravî	385
Musa ibni Hacı Hüseyin İznikî	385
Muhammed Şah Fenarî	387
Mahmud ibni Kadı-i Manyas	387
Musa Efendi (Musa ibni Affan ibni Mürsel El-Aydınî El-Tirevî)	387
Muhammed Muhyiddin Niksarî (Muhammed ibni İbrahim)	388
Muhyiddin Samsunî	388
Muhammed Şah Efendi	388
Muhammed ibni Kadı-î Ayasluğ	389

Mevzu	Sayfa
Muhyiddin Muhammed ibni Hatip Kasım (Hatip Kasımoğlu)	389
Muhammed Muhyiddin Vefaî	389
Muhammed ibni Necip Karahisarî	390
Muhyiddin Muhammed (Fenarîzade)	390
Muslihuddin Mustafa ibni Zekeriya-yı Karamanî	391
Muhammed Efendi	391
Mahmud ibni Süleyman Kefevî	391
Mustafa Efendi (Hacegizade)	392
Münşî (Muhammed ibni Bedre'd-din Münşî)	392
Muharrem Efendi	393
Muhammed Maruf Efendi	394
Molla Ahmed Şemseddin Karabağî	394
Molla Çelebizade İbrahim Ahmed Efendi	394
Muhammed Esad Efendi (Şeyhülislâm)	395
Muhammed Emin ibni Sadreddin Şirvanî	395
Mustafa Efendi (Şeyhülislâm)	395
Mustafa ibni Hayreddin	395
Muhammed Bursavî (Musannif)	396
Muhammed Yusuf Efendi (Esirî Muhammed Efendi)	396
Mustafa ibni Ömer Üsküdarî	396
Muhammed Emin Efendi (Şeyhülislâm)	396
Muhammed ibni Ahmed ibni İbrahim	397
Münirî-i Belgradî	397
Mostarî Mahmud Efendi	397
Muslihuddin Musa Efendi (Şeyh İmadzade)	397
Muhammed ibni Abdurresûl Berzencî	398
Muhammed ibni Ahmed	398
Menteşîzâde Abdürrahim Efendi (Şeyhülislâm)	398
Muhammed Üsküdarî (Şeyh)	399
Mestcizade Abdullah Efendi	399
Muhammed ibni Ömer Darendevî	399
Mustafa ibni Abdurrahman İzmirî	399
Muhammed Emin Üsküdarî	400
Mustafa-yi Mostarî	402
Musannifek Bekir Ahmed Efendi	403
Mustafa ibni İbrahim Efendi	404
Molla Hüseyin ibni İskender	404
Müftüzade Muhammed Sadık Erzincanî	404
Mahmud ibni Hafız Hasan Manisavî	404

Mevzu	Sayfa
Muhammed İzmirî	405
Muhammed ibni Mustafa Alâiyevî	405
Maraşî Muhammed Efendi	405
Mustafa Efendi	406
Muhammed Munip Efendi (Hoca)	406
Mantıkî Mustafa Efendi	408
Molla Halil Siirdî	409
Maksud Efendi	409
Mustafa ibni Muhammed Güzelhisarî	410
Molla Efendi (Molla Muhammed Emin Efendi)	410
Mustafa Tevfik Efendi	411
Muhammed Efendi (Hacı Hamzazade)	411
Muhammed Efendi (Hacı)	411
Mustafa Efendi (Mıhallıççıklı Hacı Mustafa Efendi)	411
Muhtar Ahmed Molla Bey (Şeyhülislâm)	412
Mesud Efendi	412
Musacalızade Muhammed Said Efendi	413
Mustafa Kemal ibni Kemal Şerif Efendi (Erzurumî)	414
— N —	
Nureddin Hamzay-ı Aydınî (Küçük Nureddin)	414
Nasiruddin Nebi ibni Mürsel Tokadî	415
Nasûh Tevali-i Akhisarî	415
Nurullah Şirvanî	415
Nuh ibni Mustafa (Konevî)	416
Nurullah ibni Şerif Maraşî	417
Nisarî Ali Efendi	417
Nazira İbrahim Efendi	417
Necip Abdullah Efendi (Hoca)	419
Naimi Halil Efendi	420
Niyazi Şeyh İsmail Efendi	420
— O —	
Osman Faik Efendi (Gürcüzade)	420
Osman ibni Yakup (Kemahî) Vaiz	421
Osman ibni Ali Mevkufatî	421
Osman Abdülmennan Efendi	421

Mevzu — Sayfa

— Ö —

Ömer Vecihüddin ibni Abdü'l-Muhsin Erzincanî 422

— P —

Pîr Muhammed ibni Yusuf Ankaravî 422
Perviz Abdullah Efendi 422
Pîrîzade İbrahim ibni Hüseyin (Burhaneddin İbrahim ebi Muhammed) 423
Pirinccizade Süleyman Efendi 424
Pîrizade Muhammed Said Efendi 424

— R —

Resûl ibni Salih Efendi (Aydınî) 424
Ramazanzade Ahmed Çelebi 425
Rızai Ali Çelebi (Amasyavî) 425
Recep Efendi (Âmidî) 426
Remzi Mustafa Efendi 426
Rodosîzade Muhammed Efendi (Ayasluğî) 426
Remzi Muhammed Efendi (Kayserî) 427
Rıfkı Mustafa Efendi (Şeyh Hüsrevzade Kayserî) 427
Rahmî Abdürrahim Efendi 427
Rüşdî Ahmed Efendi (Karaağacî) 428
Ragıp Efendi (Hacı Muhammed Ragıp Efendi) Amidî 428
Reşit Ahmed Efendi (Nevşehirî) 429
Raif Efendi (İstanbulî) 429
Recep Efendi (Hacerzade - Ferecîkî) 430
Refi Efendi (Yanyavî) 430
Rahmi Efendi (Eğinî) 430

— S —

Sabit Muhammed Efendi (Kayserî) 431
Seyyid Ali Komenati (Tokadî) 431
Süleyman ibni Ali (Karamanî) 432
Sadi Çelebi (Şeyhülislâm) 432
Sudî (Bosnavî) 432

Mevzu	Sayfa
Sirkezade İbrahim Efendi (Bursavî)	433
Süleyman Efendi (Müftî-i Gelibolu)	433
Süleyman Fazıl Efendi (İstanbulî)	434
Saçaklızade Muhammed ibni Ebi Bekir (Maraşî)	434
Sükutî Muhammed Efendi (Kulavî)	435
Seyyid Muhammed Said Efendi (Karahisarî)	436
Sirozî Mustafa Efendi	436
Süleyman Efendi (Kırkağacî)	436
Suavi Efendi (Ali Suavi Efendi)	437
Süleyman Hakkı Efendi (Eskişehirî)	438
Sırrı Yakup (Karamanî)	439
Sarı Kürz Nureddin Efendi (Balıkesirî)	439
Solakzade Halil ibni Hacı Muhammed Efendi (İstanbulî)	439
Sadık Muhammed Efendi (Sakızî)	440
Sadık Efendi (Sadreddin Şirvanîzade Şeyhül-İslâm Muhammed Sadık Efendi)	440
Subiceli Muhammed Efendi	441
Su içmez Mustafa Efendi (Kayserî)	441
Sadık Efendi (Hoca - Pıravadî)	441
Sarılarlı Muhammed Efendi (Elmalı)	442
Sarı İbrahim Efendi (Aydınî)	442

— Ş —

Şemseddin Muhammed Akşehrî	442
Şad Geldi Şemseddin Çelebi Paşa (Amasyavî)	443
Şemseddin Muhammed ibni Yusuf El-Konevî	443
Şükrullah (Amasyavî)	443
Şemseddin (Aydınî)	444
Şeyh Sinan Rumî (Burdurî)	444
Şuca ibni Nurullah (Ankaravî)	444
Şucaeddin İlyas Rumî (Dimetokavî)	445
Şeyhzade Muhyiddin Muhammed Efendi (İzmitî)	445
Kadı Beyzavî Haşiye Yazan Osmanlı âlimlerinin meşhurları	446
Talikat yapanlar	447
Şah Muhammed ibni Ahmed	448
Şaban Efendi (Müezzinzade Eyyübî)	448
Şahap Kürdî	449
Şerif Muhammed Efendi (Şeyhülislâm - İstanbulî)	449

Mevzu	Sayfa
Şevkî Ahmed Efendi	449
Şem'î Muhammed Efendi (Köstendilî)	449
Şuûrî Sabahaddin Ali Efendi (Balıkesirî)	450
Şevket Mustafa Efendi (İstanbulî)	450
Şaban Kâmi Efendi (Âmidî)	451
Şerif Efendi (Muhammed Şerif Efendi)	451
Şakir Ahmed Efendi (Hafız) «İstanbulî»	452
— T —	
Tac Beyzade Sadi Çelebi (Amasyavî)	452
Tac Beyzade Cafer Çelebi (Amasyavî)	453
Taceddin İbrahim ibni Abdullah (Hamidî)	454
Tevfik Efendi (Muhammed Tevfik Efendi) «İstanbulî»	454
Tarsusî Kadı Necmeddin Efendi	454
Taşköprülüzade Ahmed Efendi	454
Taşköprülüzade Muhammed Kemaleddin Efendi	455
Tursun zade Abdullah Fevzi Efendi (İstanbulî)	456
Tarsusî Muhammed Efendi (Müftî)	457
Tarikatcı Seyyid Mustafa Efendi (Tarikatcı Emîr)	457
Tavasî Ali Efendi	457
Tahir Muhammed Efendi (Lâlezârî)	458
Tatzade Hüseyin Efendi	458
Tâhir Efendi (Kadızade - Şeyhülislâm)	458
Tâhâ Efendi (Güranî)	459
— U —	
Uryanî Osman Efendi	459
— V —	
Vankulu Muhammed ibni Mustafa El-Vânî	460
Visalî Muhammed Efendi	460
Vardarî Şeyhzade Muhammed Efendi	460
Vifak Muhammed Üsküdarî	461
Vecdî Ahmed Efendi	461
Vanî Muhammed Efendi	462
Vehbî Efendi (Feraizci)	462
Veliyyüddin Efendi	462
Vidînî Mustafa Efendi	463

Mevzu	Sayfa
— Y —	
Yûsuf Bâlî	463
Yûsuf ibni Cüneyd (Ahîzade)	(463
Yarhisarî Muslihuddin Mustafa	464
Yûsuf Efendi (Yûsuf ibni Hüseyin Kirmastî)	464
Yakub Efendi (Seyyid Alizade)	464
Yûsuf Sinaneddin Amasyavî	465
Yûsuf Efendi (Kağızmanî Vaiz Yûsuf Efendi)	465
Yahya Efendi (Minkarîzade) Şeyhülislâm	466
Yûsuf ibni İbrahim Şirvanî	466
Yûsuf ibni Hamza El-İlyas	466
Yayaköylü Hacı Ahmed Reşîd Efendi	467
Yeşincizade Abdülvehhab Efendi (Şeyhülislâm)	467
Yûsuf Bahrî	468
Yusuf Şükrü Harputî	468
Yemlihazade Mustafa Kâmil Efendi	468
Yeğen Osman Efendi	469
Yozgadî Çuhadarzade Hacı Keşfî Mustafa Efendi	469
Yusuf Sıdkî Efendi	470
Yekta Efendi (Ali Yekta Efendi)	470
Yûsufzade Abdullah Hilmi Efendi	471
— Z —	
Zelilî Yusuf ibni Mustafa	473
Zeyrek Muhammed Efendi	473
Zenbilli Ali Efendi (Şeyhülislâm)	473
Ziyaeddin ibni Ali (Aydonatî)	474
Ziya Efendi (Evliyazade Ahmed Ziyaeddin Efendi)	474
Zenbillizade Fudayl Çelebi	474
Zekeriya Efendi (Şeyhülislâm)	475
Zeynîzade Hüseyin Efendi (Bursavî)	475
Zehavî Muhammed Feyzi Efendi (Süleymaniyevî)	476
İbni Kemal, Ebu's-Suûd ve Zenbilli Ali Efendilerden başka fetvaları kitab haline getirilmiş olan değerli zatlar:	476

Bursalı
Mehmed Tahir Beyin
Hayatı

[H. 1278 = 1861 — 1343 = 1924 M.]

BURSALI MEHMED TAHİR EFENDİ

Türklerin en büyük kitabiyat «Bibliyografya» âlimi gibi iftihar duymayı gerektiren bir ünvana gerçekten hak kazanan Bursalı Mehmed Tahir Bey, Sultan Abdülmecid devri ordu mensuplarından Tuğgeneral Üsküdarlı Seyyid Muhammed Tahir Paşa'nın oğlu Rifat Bey (1)'in oğludur.

Evvelâ askerlik mesleğine girdiği halde, sonradan sıhhî sebeplerden dolayı ticaret ve devlet hizmetinde kâtiplikle meşgul olan Rifat Bey, Nakşibendi tarikatine bağlı, tarih, hal tercemeleri, şiir ve tasavvufla uğraşmış bir zattır. 1278 H. = 1861 M. senesi Cemaziyelevvelinin 19. çarşamba gecesi Bursa'da «Yerkapı» mahallesinde doğan Tahir Bey, bu soyuna bağlı tesirlerden nasibini almıştır.

İlk tahsilini evlerinin yanındaki kârgir mektepte yapmıştır. Bundan sonra Mülkiye Rüştiyesine girmiştir. Rüştiyede talebe iken aynı zamanda Haraççıoğlu medresesi hocalarından şehid babasının aziz ve vefalı dostlarından Niğdeli Hoca Ali Efendiden dinî ve Arabî dersleri okumuştur.

1293 = 1877 — 78 Osmanlı - Rus harbine gönüllü olarak iştirâk eden babası Rıfat Bey Plevne'de Dubnik civarında Teliç köyünde arslanlar gibi çarpışırken, şahadet şerbetini içtiği zaman, oğlu Mülkiye orta mektebini birincilikle bitirmiş. Askerî Liseye kaydolmuştur. Üç sene sonra 1296 eylülünde oradan da birincilikle çıkarak Harbiye mektebine geçti. (2) 1299'da teğmen rütbesi ile Manastır Askerî Rüştiyesi coğrafya ve geometri «hendese» öğretmenliğine tâyin olundu. Bu suretle milletimize ve maarifimize hizmet etmeye başladı.

Mehmed Tahir Bey, 20 eylül 1302 tarihinde üstteğmen oldu. 14 ekim 1306 tarihinde aynı vazifede yüzbaşılığa yükseldi. 8 kasım 1313'de Üsküp Askerî Rüştiyesi soğrafya öğretmenliğine naklolundu.

---

(1) 2. cildin ilgili maddesinde hal tercemesi yazılıdır.

(2) Bursalı Tahir Bey, Harbiye'de okurken tarikat ve tasavvufa ilgi duymuş Halveti-Rufaî tarikatı Şeyhlerinden Seyyid Kemaleddin Efendi'ye intisap etmiştir. Bak. «Osmanlı Müellifleri» C. 1, Sh. 155

Üç sene Kemaleddin Efendi'nin telkin ve irşatlarına tâbi olmuştur. Kemaleddin Efendi bu arada vefat etmiş, Tahir Bey de Manastır Askerî Rüştiyesine coğrafya öğretmeni tâyin olunmuştur. Orada şeyhinin şeyhi, Usturumcada oturan son devir Melâmiliğinin kurucusu Şeyh Seyyid Muhammed Nurül-Arabî ile görüşüp kendisine biat ve intisab etmiştir. Adı geçen şeyh iki sene sonra Manastır'da irşad vazifesi yapmak üzere Bursalıya icazet ve müsaade vermiştir.

14 eylül 1314'de Kolağası rütbesine terfi ederek Manastır Askerî Rüştiyesi müdürlüğüne getirilmiştir. 25 ağustos 1320 tarihinde Selânik Askerî Rüştiyesi müdürlüğüne nakledildi, 1321'de binbaşılığa yükselmiştir.

Selânik'te iken İttihat ve Terakki Cemiyetine girmiş, «Vatan ve Hürriyet» Cemiyetine de derhal üye olmuş, İttihatçılar cephesinin faaliyetine katılmıştır. Bir ihbar üzerine mektep müdürlüğünden azledilmiştir. Bir müddet sonra kendisini sevenlerin himaye ve tavassutu ile Manisa Alaşehir Alayı birinci tabur kumandanlığına nakil ve tâyin olunmuştur.

Buradan İzmir Fırka Divan-ı Harp Azâlığına tâyin edilmiş, tetkik memurluğu da uhdesine verilmiştir. Ordudan yarbay rütbesi ile emekliye ayrılmıştır.

Tahir Bey'in, Manastır, Üsküp ve Selânik'te maarife aid memuriyetlerde geçirdiği hayat, tam mânasıyle fazilet ve hizmetle doludur. Adı geçen, bir taraftan talebesi ile mesai arkadaşlarını vatan sevgisi ile dolu telkin ve irşatları ile aydınlatmış, diğer taraftan İslâm ilim ve sanatları, bilhassa tarih ve teracüm-i ahval «hal ve hayat tercemeleri» ile uğraşmıştır. İkinci Meşrutiyetin ilânından evvel hürriyetçilerin hareketlerine faal bir surette katılan, aynı zamanda hazırladığı eserler ve yeni makaleleri ile matbuat âleminde mümtaz bir mevki işgal eden Tahir Beye, Abdülhamid idaresinin herhalde şüpheli bir nazarla bakacağı tabiî idi. Bundan dolayı adıgeçen, hakkında müteaddit defalar jurnaller verilmiş, askerlik hayatında daima en az «muzir!» olabilecek yerlerde kullanılmıştır. (3) Meşrutiyetin ilânını müteakip Bursa Mebusu seçilerek parlâmento hayatına karışan ve nihayet ilk meclisin devresi sonunda siyasî hayattan çekilmeyi arif ve âlimce bir görüşle zevk ve fikrine daha muvafık buldu. Mehmed Tahir Bey, (4) bu tarihten 20 - 25 sene

---

(3) Bu fikir ve cümleler Prof. Fuad Köprülü'nündür.

(4) İmam-ı Ali Hz.leri ilim ve hakikat araştırıcıları için sağlam bir usul ve şaşmaz bir ölçü koymuştur.

Cenab-ı İmamın gösterdiği metot şudur :

لَا تَعْرِفِ الْحَقَّ بِالرِّجَالِ اِعْرِفِ الْحَقَّ تَعْرِفْ اَهْلَهُ

«Hakikatı söyliyenlerinden öğrenme. Bizzat hakikatı öğren. Söliyenlerini de tanırsın.»

Bu buyruğun ışığı altında İkinci Abdülhamid idaresini yıkıp Meşrutiyeti kurmak isteyen İttihad Terakki Komitesi ve ona bağlı bir kısım Osmanlı münevverleri hakkında bazı hakikatleri belirtmek istiyoruz.

Yarım asır içinde ortaya çıkan tarihî gerçekler ve vesikalar İkinci Abdülhamid idaresini devirmeye uğraşan Osmanlı münevverlerinin aldanmış ve al-

evvel Türk milliyetçiliği fikri henüz bir tohum halinde bile mevcud değilken, Veled Çelebi Efendi, Necib Asım Bey gibi mahdut birkaç arkadaşı ile beraber Türklük fikrini neşre çalışıyordu. Bu sırada «İkdam» külliyatı arasında neşrolunan «Türklerin Ulûm ve Fünûn'a Hizmetleri» adlı eser, Türk milletinin ilim ve medeniyet sahasında ne büyük hizmetler yaptığını göstererek düşmanlarımızın milletimiz hakkındaki isnadlarını çürütmek gibi yüksek bir maksatla yazılmıştır. Pek mühim, pek ciddî tetkiklerin ve araştırmaların verimli bir mahsulü olan o ufak hacimli eserin kıymeti asıl şimdi hakkiyle takdir olunabilir. Arapça veya Farsça yazdıkları için o zamana kadar Arap veya Acem zannolunan İslâm büyüklerinin, meselâ Farabî'lerin, Şevket Buharî'lerin, Cevherî'lerin Türk olduklarını göstermekle Tahir Bey Türk milletinin kabiliyet ve zekâsına, medeniyete aid hizmetlerine en kat'î deliller bulmuş oluyordu. Pek uzun senelerdenberi yorulmaz bir azim ve himmetle Osmanlı Devleti zamanında yetişen Şeyhler, mutasavvıflar, ulema «din âlimleri; kadılar ve müderrisler» edibler, tarihçiler, tabibler, riyaziyeciler «matematikçiler» ve coğrafyacıların eserleri ve hal tercemeleri ile uğraşarak bu hususta basılmış ve basılmamış pek kıymetlı eserler vücuda getiren Tahir Bey, çalışma tarzı itibariyle herkese ve bilhassa gençlerimize bir ibret misali olmalıdır.

Bir memleketin ilmî ve fikrî ilerlemesi her şubede büyük mütehassıslar yetiştirmekle kabil olur. Halbuki tam bir üzüntü ile itiraf etmeliyiz ki, bu şerefli ünvana hak kazanmayı iddia edebilecek adamlarımız gençler arasında da, yaşlılar arasında da pek nâdirdir. Yorulup usanmadan bir mesele hakkında senelerce gayret sarfedecek ihtisas sahiplerine mukabil, bizde en mühim mevzular hakkında üç haftada ciltler meydana getiren mütehassıslar mecvudtur. İşte Tahir Beyi bu itibarla da eşi pek az bulunan bir çalışma nümunesi sayıyoruz. Şu son günlerde değerli bir arkadaşı ile İstanbul'un vakıf kütüphanelerini birer birer teftiş

---

datılmış olduklarını göstermiştir. Osmanlı müelliflerinin unutulmaz yazarı Bursalı M. Tahir Bey de bu münevverler arasındadır.

Milletimize ve maarifimize yaptığı büyük hizmetlerden dolayı M. Tahir Bey'i daima rahmetle anarız. Aziz hâtırasını minnet ve şükranla yâd ederiz.

Fakat hakikatı daha çok severiz. Hakka bağlılığımızın ve hakikata saygımızın bir icabı olarak sözü geçen Osmanlı münevverlerinin durumunu ve yakın millî tarihimizin bu nâzik bölümünü kitabın müsaadesi nisbetinde inceleyeceğiz.

Fikirlere vurulan zincirler kırıldıkça tarihde de hakikatler gün yüzüne çıkmaktadır. Bu sayede son yıllarda bu mevzuda bir hayli neşriyat yapılmıştır.

Biz burada, yakın tarihimizin artık aydınlığa çıkmaya başlayan hakikatlarını ve cereyan eden olayları merhum Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu'nun «Hürriyetin İlânı ve İkinci Abdülhamid Han» adlı kitabına dayanarak anlatacağız.

ve muayene etmek vazifesi ile sayısı yüzbine ulaşan nefis eserleri tekrar birer birer elden geçiren ve ancak erbabının anlayabileceği hususî bir zevkle yeni birçok notlar alan bu üstad eski Türk'ün yüksek azmine yeni bir misal daha göstermiştir.

Bursalı Tahir Bey Türk Derneği'nin asil ve tarih encümeninin yardımcı üyelerindendir. Umumiyetle kitabiyat ve hal tercemelerine müteallik mevzularda gazete ve mecmualarda yazıları yayınlanmıştır. Bu meyanda Sırat-ı Müstakim, Sebilurreşad, Kelime-i Tayyibe ve Türk Derneği mecmualarında hal tercemeleri ile alâkalı muhtelif makaleler yayınlayan Tahir Bey, «Türk Yurdu» nun yazı ailesinde bulunmuştur.

Nihayet Tahir Bey de arkasında kıymetli eserlerini bırakarak bu fani dünyadan ayrılmış 1343 H., 1341 Rumî - Malî yılında «1924-25» Üsküdarda Zeynepkâmil hastahanesinde vefat etmiştir. Kabri Üsküdar'da Aziz Mahmud Hüdai Efendi Camii yanındaki mezarlıktadır.

Mevlevi Şeyhi Ahmed Remzi Dede, Tahir Beyin vefatı münasebeti ile şu tarihi söylemiştir :

Bursalı Tahir Bey'in geldi zaman-ı rihleti
İftirakı, eyledi eshab-ı ilmi derd-i nâk
Namını âsârı ibkâ etti bu tarihde
«Gitti Tahir Bey fenadan Hakka, elhak pîr-pak»

1343

Ankara Kütüphanesi Müdürü
Mevlevi Şeyhi Ahmed Remzi Dede

Bu kıt'anın son mısraı ebced hesabı ile vefat tarihi olan 1343 H. yılını göstermektedir.

MÜELLİFİN ESERLERİ

Basılmış eserleri aşağıdadır :

1 — Türklerin ulum ve fününa hizmetleri.
2 — Terceme-i Hal ve Fezail-i Şeyh-i Ekber.
3 — Kibar ve Meşayih-i ulemadan Oniki zatın Teracüm-i Ahvali
4 — Meşayih-i Osmaniyeden Sekiz Zatın Teracüm-i Ahvali
5 — Ulema-i Osmaniye'den Altı Zatın Teracüm-i Ahvali
6 — Âlî ve Kâtip Çelebi'nin Terceme-i Halleri
7 — Aydın Vilâyetine Mensup Meşayih, Ulema, Şuarâ ve Müverrihînin Teracüm-i Ahvali

8 — Delilût'tefâsîr
9 — Müntehabat-i Masarî' ve Ebyat-ı Osmaniye
10 — Hacı Bayram Veli
11 — Ahlâk Kitablarımız
12 — Nazar-ı İslâm'da Fakr
13 — Kâtip Çelebi
14 — Siyasete Müteallik Asar-ı İslâmiye
15 — Menakıb-ı Harbiyesinden Bir Nebze
16 — Osmanlı Müellifleri

Mühim eserlerinin en büyüğüdür. Üç büyük cild üzerine hazırlanan bu eser oniki senelik bir inceleme ve araştırma sonunda meydana gelmiştir.

BASILMAMIŞ ESERLERİ

1 — Menakıb-ı Seyyid Hoca Muhammed Nûrü'l-Arabî ve Beyan-ı Melâmet ve Ahval-i Melâmiyye

2 — Mecmua-i Tahir

3 — Fezail-i İmam-ı Ali «R.A.» Hakkında Şerefvarid Ehadîs-i Şerîfe ve Tercemeleri

4 — Haseneyn «Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin» (R.A.) Haklarında Şerefvarîd Ehadîs-i Şerîfe ve Tercemeleri

5 — İmam Suyûtî'nin «El-Ehadîsi-ş-Şerife Fi's-Saltanatil-Münife Risalesinin Tercemesi

6 — Manastıra Mensup Meşayih, Ulema ve Şuaranın Teracüm-i Ahvali

7 — Müntehabat-ı Durûb-i Emsâl-i Arabiyye ve Farisiyye

NOT : Müellifin hayatı, Profesör Fuat Köprülü'nün, «Osmanlı Müellifleri»ne zeyil olarak Mevlevi Şeyhi Ahmed Remzi Dede'nin yazdığı «Esami-i Kütüp ve Esmai Müellifin» adlı eserde yayınlanan makalesi esas tutularak hazırlanmış, Muallim Vahyi Bey'in «Bursalı Tahir Bey» adıyle yazdığı kitapla İbrahim Alâeddin Gövsa'nın «Meşhur Adamlar Ansiklopedisi»nden de istifade edilmiştir. Daha geniş bilgi sahibi olmak isteyenlerin adı geçen eserlere başvurmaları tavsiye olunur.

Hâdiseler apaçık gösteriyor ki Abdülhamid'in tahta çıktığı günlerde Türkiye'de sözü dinlenen devlet adamı yoktu. Türkiye'de muasır dünyayı tanıyan diplomatlar da devede kulak kabilindendi. Ordu başındaki komutanlar, üçü beşi müstesna, mesleklerinin ve vazifelerinin ehilleri değillerdi. İmparatorluğun birçok yerlerinde hükûmet daireleri kiralık evlerde idi. Tıp, başıboştu. Hastahane yoktu, kışla yoktu, şiir, ede-

biyat, resim, san'at pek derme çatma idi. Basın çocuk oyuncağı idi. Yüksek okul bir tarafa rüştiye ve idadî mektepleri parmakla sayılabiliyordu. Müslümanlar arasında Avrupa anlayışına göre münevver yoktu. Buna mukabil, bütün gayretleri ile imparatorluğu çökertmeğe çalışan unsurlar arasında Avrupa terbiyesi almış olanlar pek kabarık bir yekûn tutuyordu. Bir kaç berberle üç beş sıvacıyı hesaba katmayacak olursak bütün küçük zanaat erbabı hep yabancılardı. Böyle bir memlekette geniş bir Meşrutiyet rejimi tatbikına kalkışana, doğrusu ya, gülünürdü. Fakat hâdiseler, maalesef, düşmanları güldürmüş ve rejimin tatbik edildiği bu memleketi sadece ağlatmıştı.

Abdülhamid, iş başına geçince bütün imkânsızlıklar dışında bir başka korkunç gerçekle karşı karşıya kalmıştı:

Koskoca İmparatorluğun hiçbir yerinde iç emniyet mevcut değildi. İstanbul'un emirlerini İzmit'te bile dinleyen yoktu. İmparatorluğun haritada gösterilen engin topraklara hâkim olduğu da, bir hoş, fakat boş rivayetti. İmparatorluğun istismar edilebilen nesi varsa yabancılara yarıyordu. Anadolu'da toprağın çoğu Ermenilere, Rumlara tapulanmış, Yahudilere rehin edilmiş bulunuyordu. Ermenilerin bol oldukları bölgelerde merhasa efendiler, Kürdlerin ve Arapların yaşadıkları vilâyetlerde aşiret reisleri, ağalar ve şeyhler hüküm sürüyorladı. Bunlar için Fener Patrikhanesi bir hükümdar sarayı ve memleketteki Ortodoks kiliseleri birer vali, mutasarrıf veya kaza kaymakamlığı konağı olmuştu.

Ve daha neler neler...

Abdülhamit bu durumu dehşetle gördükten sonra şu iki şıktan birini seçmeğe mecbur oldu:

Kanun-u Esasî'yi mi korumalı, devleti mi?

Ortada devlet denilebilecek bir varlık kalmamıştı ki rejim şeklinden bahsedilebilsin!

Bunun için daha berbat tecrübeler geçirilmesine meydan vermeksizin dizginleri eline aldı. Kanun-u Esasî'yi yok etmedi. Hayır... Sadece yürürlükten kaldırdı. Bundaki incelik meydandadır.

Ve lisanı hal ile şöyle dedi :

«Aslolan devlettir. Önce onu kuralım.»

İşte Abdülhamid'in aldığı tedbirlerin mâna ve hedefi devleti kurtarmaktır.

★

Artık siyasî dünya, Kırım muharebesine takaddüm eden günlerdeki mihverinde dönüyordu. Mahreki de büsbütün dönmüyordu. Mahreki de büsbütün değişmişti. Yeni bir devre göre bir nizam edinmek, ayarlanmak gerekti. Ve bilhassa ekonomi politik bir anlayışa ulaşmak icap eder-

di. Başkalarına avuç açan bir devletin kimseye kafa tutamıyacağını, hiçbir hak sahibi olamıyacağını anlamakta da Abdülhamid'in gecikmediğini görüyoruz.

İlk iş olarak istikraz kapılarını kapadı. Buna rağmen yabancı borçları ödemek yolunu tuttu.

Çok mahdut bir devlet geliri ile geçinmenin, kıt kanaat geçinmenin yollarını aradı. Parolası âdeta şu oldu:

— Kendi yağımızla kavrulacağız!

Abdülhamid, Meşrutiyetin ilânından sonra gazetecileri dâvet etmiş, yâni bir basın toplantısı yapmıştı. Türkiye'de ilk basın konferansı budur. O konsefansta bulunan ve sonra da Köprüde bir cinayete kurban giden talihsiz Hasan Fehmi, Abdülhamid'in şu sözlerini nakletmiştir:

— «Kapitülâsyonların lâğvını istiyorsunuz ve geniş iktisadî ıslahat talep ediyorsunuz. Size tavsiyem şudur: Zerre kadar istikraza meyletmeyiniz. Eskiler fazla borç yapmışlar, bunun neticesi bütün işlerimize yabancılar müdahale etmişlerdir. Her borç boynumuzu büker, ben çoğunu ödedim. Az bir şey kaldı. Bunu yağımızla kavrularak ödedikten sonradır ki hakikî hürriyete ulaşabiliriz. Kendi hüviyetimizi bulacağız. O zaman kapitülâsyonların kaldırılması mümkün olur...

★

Abdülhamid'in bu politikası devletten maaş alanları yavaş yavaş sıkmağa başladı. Çünkü ödenekler zaman zaman verilmiyor, bazan iki ayda yarım maaş alınabiliyordu. Fakat istikraz taksitleri zamanında ödeniyordu. Gariptir ki bu hal, alacaklıları hiç memnun etmiyordu. Zira Osmanlı İmparatorluğunun borçlarından silkinme yolunu tutması yabancı sermaye politikasına hiç de ümitli bir istikbal va'detmiyordu. Hele hiç istikraz yapılmamakta olması Osmanlı idaresini borçlandırarak milyonlar vurmağa alışmış olan milletlerarası vurguncu bankerleri pek fazla sıktı ve bunun reaksiyonu derhal belirdi. İstikrazları plâse ederken önce komisyonlarını çekerek havadan milyonlarla altın devşirmeğe alışmış olan milletlerarası tefecilik kendisine bir başka saha aradı. Bu iyi vurulacak kuşun Rusya olduğunu anlayınca kasalarını Romanoflara açtı. Tabiatiyle siyasî sempati de yeni istikrazların kanalını takip etti. Fransa politikası ananevî (!) Osmanlı ittifakına tamamiyle ihanet ederek Rusya ile ittifak çarelerini aramağa başladı. Şüphesiz bunda 70 - 71 harbinin de bir tesiri olmuştu. O harpte Fransa'yı mağlûp eden ne yeni Krup topları idi ne de Alman askerlerinin daha kahramanca savaşmış olmaları.. Hayır, en büyük faktör Prusya'nın Fransa ile harbederken doğudaki komşusundan emin kalmış olmasıydı.

Abdülhamid'in, memleketi tek başına idareye başlamasından on iki

yıl sonra, yâni 1890 da, beş kalemde Rusya'ya akıtılan Fransız altını yüz otuz üç milyonu (1) bulmuştu. İş bu kadarla da kalmıyacak, bu akış devam edecek ve on yıl sonra 1901 de çeşitli Fransız alacakları tam üç yüz altmış yedi milyon Türk altını karşılığı altın Fransız bankacılığına bir iş yolu açarken Fransa dış politikası tabiî boş durmuyordu. Paris, bir Rus - Fransız askerî ittifakı için zemin aramağa başlamıştı. 1890 da Rus ordusunun Marva ağustos manevralarına giden Fransa Genelkurmay temsilcisi General Boisdeffre Rus orduları Genelkurmay Başkanı Orgeneral Obruçef'le ilk yarı resmî teması yaptı. Bir yıl sonra, Petrograt'taki Fransa Büyük Elçisi de Laboulaye, Hariciye Nazırı Ribot'ya gönderdiği bir raporda (6 ağustos 1881) Rusya Hariciye Nazırı de Gries ile yaptığı bir konuşmadan şöyle sahsetmektedir:

«Eğer iyi intikal ettiysem Rusya hükûmeti aramızdaki temaslara daha geniş bir mahiyet vermek arzusundadır. Başvekil bir aralık dedi ki:

— «Sulh, Mısır'da veya Avrupa'yı ilgilendiren bazı sebepler yüzünden Çin'de bozulabilir. Türkiye'den bahsetmiyorum. Çünkü Türkiye bir Avrupa devletidir.»

Bununla beraber Rusya Hariciye Nazırına göre yapılacak anlaşmayı sadece üçlü ittifaka inhisar ettirmemek daha geniş tutmak lâzımdır.»

Bunun mânası gayet açıktır:

Rusya, Boğazlarda ve Karadenizde Rus emellerine Fransa'nın yardım etmesini, bir ittifakın şartları arasına sokmak istiyordu.

Bir ittifak... Evet bu sıralarda Rus ve Fransız genelkurmayları bir ittifak pazarlığına girişmiş bulunuyorlardı. Bu pazarlıklar iki yıl sonra 1893 de tamamlanmış olacak ve Rus Başvekili Giers'in Petrograt'ta Fransa Büyükelçisi Mösyö dö Montebello'ya göndereceği 27 Aralık 1893 tarihli «çok mahrem» vesika ile yürürlüğe girecekti. Ne gariptir ki bu ittifak ve «istikraz» macerasının cereyan ettiği «1889 - 1893» yılları, Türkiye'de Abdülhamid'e karşı ilk gizli komitelerin belirmeğe başladığı zamana tesadüf etmektedir. Ve yine de gariptir ki bu komitelere mensup olanlar, Abdülhamid'e karşı daha rahat çalışmak için hep bu Fransa'yı seçecekler ve karargâhlarını hep Paris'te kuracaklardır! Ve uzun zaman İstanbul'a karşı açılan çeşitli mücadeleler hep bu Paris'te yardım bulabilecektir! Acaba Rusya'nın gizli müttefiki olan bir Fransa bu insanlara niçin yardım edecektir?

Babasının hayrına mı?

Şimdi biraz da Abdülhamid'e karşı kurulan gizli komitelerden bahsedelim :

Sultan Abdülhamid'i günün birinde «Kanun-u Esasî'yi tekrar yü-

(1) 2 milyar 663 milyon 756 bin altın frank.

rürlüğe» koymağa zorlayacak ve bir müddet sonra da zorla tahttan indirecek olan bir sürü dış politika entrikaları ve iç politika hareketleri arasında bu gizli komitelerin de bâzı tesirleri olduğu inkâr edilemez.

Daha açık konuşayım :

Abdülhamid'i günün birinde birçok haricî tesirlerin yarattığı bir kasırga devirecek ve «İttihat ve Terakki Cemiyeti bu kasırganın sadece bir maskesi» olacaktır. Fakat İttihatcılar Meşrutiyetin ilânını ve 31 Marttan sonra Hamid'in devrilmesini yalnız kendi gayretlerinin eseri olduğunu iddia edeceklerdir. Fakat bu gafletleri pek uzun sürmiyecektir. Aynı kasırga içinde on yıl bocaladıktan sonra battıkları zaman ve devleti de batırdıkları zaman kimlerin ellerinde yıllarca safdil birer oyuncak olduklarını anlayacaklardır.

★

İlk gizli komite, Abdülhamid'i tahtından indirmek emeli ile İstanbul'da Askerî Tıbbiye mektebinde kuruldu:

Yıl 1889.

O sıralarda bu okul Topkapı Sarayının hemen yanıbaşında Gülhane'de idi. Talebelerden İbrahim Temo (1) adında biri, bir gün, 1889 yılı Mayısının dördüncü günü bahçede dolaşırken en sevdiği arkadaşı İshak Sükûti'ye birdenbire şöyle dedi:

— Bana bak İshak! Bu Abdülhamid'i devirmek lâzım. Bunu da ancak bir gizli cemiyet yapabilir.

İshak hayretle bakakalmıştı:

— Var mı böyle bir cemiyet?

— Yok... Ama kurulabilir. Meselâ şimdi sen gider, şurada roman okumakla meşgul olan Abdullah'ı (Doktor Abdullah Cevdet) kandırırsın. Ben de Çerkez Mehmet Reşit'le (2) görüşürüm.

Bu konuşmadan 24 saat sonra Hüseyin zade Ali'nin de iştirâki ile ilk gizli cemiyet kurulmuş bulunuyordu.

Bu beş arkadaşa bir hafta içinde şu altı kişi de katıldı:

Şerafeddin Mağmumî, Giritli Şefik, Cevdet Osman, Kerim Sebati, Mekkeli Sabri, Selânikli Nazım (İzmir suikasti meselesinde asılan doktor Nazım bey merhum).

Yıldız istihbaratının sonradan ele geçen arşivlerine göre bu ilk komite, Askerî Tıp Okulunun üç yüz kırk talebesinden ancak otuz ikisini kadrosuna alabilmişti. Bu komiteden 1908 inkılâbı günlerinde önemli bir mevki edinebilen tek kişi: Doktor Selânikli Nâzım Bey'dir.

---

(1) Arnavut olduğunu iddia edenler olmuştur. Yanlıştır. Temo Türktü.

(2) Birinci Dünya Harbi sonlarında Ankara Valisi idi, Mütarekede İstanbul'da cezaevinden kaçtığı sırada takip edenlerin eline düşmemek için Mecidiyeköyünde intihar eden Reşit Bey merhum.

Bir gün, gizli komite kurmak fikrinin İbrahim Temo'ya İtalya'da aşılanmış olduğunu biliyoruz. Temo, tatil aylarında Arnavutluğa vapurla gidip gelirken birkaç defa İtalya'ya uğramış, Napoli'de bir Karbonari kulübünü gezmiş ve Birendizi'deki mason locasına kaydedilmiştir.

★

Askerî Tıbbiye'deki hareket bir müddet sonra Harbiye, Baytar, Mülkiye ve Bahriye mekteplerine de sirayet etmiş, nihayet günün birinde Mühendishane'ye de bir çekirdek atılmıştır. Doktor merhum Âkil Muhtar'dan öğrenildiğine göre «Yıldız Sarayı bu gizli hareketi ancak üç yıl sonra» 1892 de haber alabilmiştir. İlk işi mektep kumandanı Ali Saip Paşayı azletmek olmuş ve Harbiye Mektebi kumandanı Zeki Paşa bu işin tahkikine memur edilmiştir.

★

Şimdi bir başka komiteciyi ele alalım:

Halil Ganem...

Temo'nun harekete geçtiği günlerde 93 Meclisinin eski Suriye mebuslarından olan bu Halil Ganem Paris'te bir Fransızca gazete çıkarmağa başlamıştı : ([3])

Genç Türkiye... (La Jeune Turquie).

Halil Ganem daha önce de Cenevre'de «Hilâl» adında bir başka gazete çıkarmıştı. Derken Ahmet Rıza Bey de Paris'te belirdi. 1895 de Halil Ganem ile birleşerek «Meşveret» i neşre başladılar. Abdülhamid'e karşı savaşanlar arasında bir sosyal nizam düşüncesini ortaya ilk atan, «Positivisme» i ele alan, bir Auguste Comte hayranı olan bu Ahmet Rıza Bey'dir.

Önce tesirsiz gibi görünen bu gazeteler, yavaş yavaş memleket dahilinde de sürülmeğe başlayınca Yıldız dikkatini büsbütün arttırdı. 1895 de artık doktor diplomalarını almış bulunan Abdullah Cevdet, İshak Sükûtî, Şerafeddin Mağmumî, Kerim Sebati ile Harbiye hocalarından bir subay, yâni Çürüksulu Ahmet ([4]) yakalandılar. Temo tam zamanında Romanya'ya kaçabilmişti. Ama diğerleri de sürgün yerleri olan Rodos ve Trablus'tan kolaylıkla kaçabildiler:

Hepsi Paris'i boyladı.

İçlerinde doğrudan doğruya bilerek veya bilvasıta, nereden geldiğini bilmiyerek çeşitli yollardan yabancı yardımı almış olanlar çoktur.

Fakat... Abdülhamid'in karşısındaki asıl ciddî düşmanlar bunlar

---

([3]) 93 Meclisinde harbe girmek kararının hatâ olduğunu açıkça söylemiş olan mebus.

([4]) Sonradan paşa ve âyan meclisi âzası olmuştur.

değillerdi. Sultanı sarsan hareketler, İmparatorluğun Türk, Çerkez, Kürt, Lâz olmıyan diğer unsurlarından doğmuştur. Abdülhamid'i asıl devirenler bunlardır:

Rumlar, Yahudiler, Bulgarlar, Ermeniler, Sırplar, Araplar, Dürzüler... Ve Eflâk komiteleri.

Rumların kilisesi, yâni Bizans kilisesi, bu kilisenin bilhassa şu üç merkezi Abdülhamid'i çok sarsmıştır:

Fener.

Aynaroz.

Atina.

Ermeniler ise müstakil Ermenistan için çalışan ihtilâlci gruplar dışında birkaç tane de çok önemli Ermenistan taraftarı yabancı kurul kurmuşlar ve gazeteler çıkarmışlardı. Bunlar arasında bilhassa «Pro Armenia» üzerinde durmak lâzımdır. Tâ Ondokuzuncu Yüzyılın başında Yunan istiklâli için nasıl bir ağızdan sempati yaratmağa çalışmışlarsa bu Pro Armenia gazetesi etrafında toplananlar da öylece çalışmışlardır ve cidden muvaffak olmuşlardır. Bunu kuranlar arasında meşhur Clemenceau (Fransız Başvekili olan), meşhur Anatol Frans, Fransız komünistlerinin pîri olan Jan Jores (1) başta gelenlerdendirler.

Arnavutlara gelince... Bunlar Derviş Hima ve Koniçalı Faik'in Albania adlı gazetesi ile hiyanet konserine iştirâk etmişlerdi. Arnavut ihtilâlcilerinin hepsi masondu ve İtalyan Meşrik-i âzamına bağlı bulunuyorlardı.

Osmanlı İmparatorluğunda ilk mason locası Berat'da İtalyanlar tarafından açılmıştır. Skoçya tarikatinden olan bu loca Floransa'ya bağlı idi ve doğrudan doğruya İtalya Kral sarayının kontrolü altında çalışıyordu.

★

Gelelim Yahudilere...

Hürrem Sultan İstanbul sarayında tam bir diktatör olarak hüküm sürdüğü Kanunî Sultan Süleyman günlerinde Mihrimah Sultanın sıska kocası Rüstem Paşanın delâleti ile Türkiye'ye akın akın göç ettikleri devirden İkinci Meşrutiyetin ilânı ânına kadar Yahudiler, bu memlekette en rahat günlerini Sultan Abdülhamid Han devrinde yaşamışlardır. Ve bunun karşılığı olarak «Kızıl Sultan rejimine» 1895 yılına kadar tam bir sadakat göstermişlerdir. 1895 ten sonra da bu sadakatin devam etmemesi için İmparatorluk içinde doğmuş hiçbir sebep yoktu. Abdülhamid idaresi bütün dinlere saygı gösteriyordu. Tam bir din hürriyeti vardı. Fazla olarak Abdülhamid, ikide bir havralarına yardımlar da gönderi-

(1) Birinci Dünya Harbi başlarken bir suikaste uğrayıp öldürüldü.

yordu. Basra'da, Bağdat'ta, Beyrut'ta, Halep'te, Şam'da olduğu gibi Selânik'te, Rumelinin bütün vilâyet, sancak ve kazalarında, Adalarda olduğu gibi Adriyatik kıyılarında ve Trablusgarp'te diledikleri gibi kârlı işleri ile uğraşıyorlardı. Askere gitmiyorlardı. Canları, ırzları, malları tam bir emniyet içindeydi. Mektepleri, spor kulüpleri, sosyal dernekleri, hastahaneleri, hayır cemiyetleri her şeyleri, her şeyleri vardı. Yahudi cemaatlerinden hiç birinin Abdülhamid Handan en ufak bir şikâyeti için ortada hiç, ama hiç mi hiç, zerre kadar dahi bir sebep yoktu.

★

Bakınız 1895 de ne oldu.

Osmanlı demiryollarından büyük bir servet elde etmiş olan Baron Hirtch (Hirş) Yahudi idi. Ölürken Yahudilere bir yurd kurulması için iki yüz elli milyon frank (on iki buçuk milyon altın lira) (1) vasiyet etmişti. O devirde Doğu Avrupa'da, bilhassa Rusya'da Yahudilere çok zulüm ediliyordu. Baron Hirş bunları kurtarmak için ve toplu bir halde yaşatmak için tasavvur ettiği yurdun yerini de tâyin etmişti:

Arjantin.

Baron, o zaman dünyanın her yerinden muhacir kabul eden ve birçok yerleri boş olan bu memlekette para ile toprak satın alınmasını ve göçmen Yahudilere verilmesini istemişti. Fakat bu vasiyeti yerine getirmek için 1891 de kurulan bir cemiyet (2) bu yurd meselesine yavaş yavaş başka bir istikamet verdi. Hele Teodor Herzel adında bir Macar Yahudisi işe karışınca Arjantin'den büsbütün vazgeçildi. Değil yalnız Doğu Yahudilerini, dünyadaki bütün Yahudileri Filistin'de kurulacak bir yurda taşımak fikri ortaya atıldı.

Gariptir ki buna ilk itiraz edenler Amerika'daki hahamlar olmuştur. Derken Viyana Başhahamı efendi de Amerikalı hahamlara katıldı. O da «olmaz!» dedi. Hattâ New-York Başhahamı efendi bağırdı:

— Yahudilerin yeni Kudüs'ü Washington şehridir. Bizi tekrar Filistin'e götüremezsiniz!»

Fakat 1897 de İsviçre'nin Bâl şehrinde 204 murahhasın iştirâkiyle toplanan Dünya Yahudileri Kongresi «Filistin'de bir Yahudi yurdu kurulmasına» karar verdi. Bu kongrede Yahudi Masonlar büyük bir rol oynamışlardı ve kararın tatbikine Herzel memur edildi.

Bir yıl sonra (1898) Almanya İmparatoru İkinci Vilhelm, Abdülhamid'i ziyaretten sonra Kudüs'e seyahat etti. Bu seyahatin sebebi yeni yeni anlaşılmaktadır. O zaman Alman papazlarına bir manastır yaptır-

---

(1) Bu günkü kur üzerinden iki milyar Türk lirası.

(2) Jewish Colonisation Association.

mak için arsa tedarik etmek niyetinde olduğu söylenmişti. Meğer bu seyahatten maksadı Yahudi yurdu dâvasına müzaheret ettiğini Kudüs'te ilân etmekmiş.

Helzel, bir heyetle Kudüs'te İkinci Vilhelm'i ziyaret etmiştir. Vilhelm, Başvekili Prens Von Bülov yanında olduğu halde Herzel'in sözlerini dinlemiş, sonra şu cevabı vermiştir:

— «Büyük müttefikim Sultan Abdülhamid Han'ın Filistin üzerindeki hükümranlık hakkına riayet etmeniz şartiyle benim yardımlarıma güvenebilirsiniz.»

Fakat o Abdülhamid Han, o İkinci Vilhelm'in oyununa gelmemiştir. Kudüs'ten dönüşte İstanbul'a uğrayan Herzel, doğru Yıldız'a gitmiş ve Almanya sefiri iltimas ettiği için huzura çıkabilmiştir. Dünyanın her tarafından gelecek göçmenler için Filistin'de bir «İdarî Muhtariyet» aradığı anda Abdülhamid sadece gülmüştür. Herzel bir hafta sonra, bu sefer de İtalya Elçisinin iltiması ile huzura kabul edilmiştir. Abdülhamid yine dinlemiş, dinlemiş ve sadece gülmüştür. Ve kendisine üçüncü rütbeden bir Mecidî nişanı verip uğurlamıştır. Ama ondan sonra da Başkâtip Tahsin Paşaya şu sözleri söylemekten kendini alamamıştır.

— «Göreceksin... Beni bu adam devirecek. Eğer o deviremezse kimse beni deviremez.»

★

Yahudi heyetinin, İkinci Vilhelm tarafından desteklenen yurt talebini reddetmesi, yâni Herzel'i atlatması gerçekten, Abdülhamid'in de bizzat sezdiği gibi «Yıdız» ın düşmanlarını çok kuvvetlendirdi. Çünkü Yahudiler sistemli çalışmayı bilen adamlardı ve böyle bir çalışmayı muvaffak edebilecek birçok kuvvetlere sahip bulunuyorlardı. Para onlarda idi. Milletlerarası ticaret münasebetlerinin en önemlileri kontrolları altında idi. Avrupa basını ellerinde idi. Dünya umumî efkârında diledikleri anda diledikleri fırtınayı koparabiliyorlardı. Dünyada doğan yeni sebepler yüzünden beliren yeni yeni ittifak kombinezonları ve anlaşmalarla devletlerarası münasebetlerin, Avrupa muvazenesinin kökünden sarsılmak üzere olduğu bir devir başlıyordu. Yıllardan beri oynadığı dış politika alanında Abdülhamid'i yaya bırakmak, birçok bakımlardan artık mümkün sayılabilirdi.

Önce, dünya basınını harekete getirdiler. Sonra Osmanlı topluluğunda Abdülhamid aleyhine mevcut bütün şartları birleştirme yoluna girdiler. O ana kadar tamamiyle başı bozuk bir hareket olan Meşrutiyetçilik birdenbire disiplinli bir saldırı halini almağa başladı. Osmanlılığın

kozmopolit (1) havası içinde yetişmiş olan Abdülhamid düşmanlarını, hedefe doğru yanyana yürütmek güç olmadı. Bu kozmopolitleri bir kozmopolit kurul pekâlâ birleştirilebilirdi. Osmanlı İmparatorluğuna en yakın mason karargâhı olan İtalyan «Maşrıkî âzamı» bu birleştirme ve kaynaştırma vazifesini üzerine aldı. «Macedonia Risorta» ve «Lahor et Lux» İtalyan localarının, bilhassa Selânik'teki Risorta'nın oynadığı roller çok dikkate değer. Paris'te ve Cenevre'de dolaşan hürriyetçileri Fransız maşrıkı âzamı «himaye» si altına alırken İtalya'ya (Floransa) bağlı localar, Osmanlı memleketinde öteden beri hilâfet düşmanlığı ile şöhret salmış ve müsamaha, eşitlik, hürriyet aramış bazı eski kurulların ileri gelenleri ile temasa girdiler: Yani Bektaşiler, Melâmiler, Mevlevilerle kaynaştılar. Kısa bir zamanda Mevlevî, Melâmî ve Bektaşî olan birçok vezirler, bir iki müşir (mareşal), elçilerden üç beşi, sayısız hâkim, avukat, muharrir, şair ve muallim masonluğu da kabul ettiler. Meselâ Selânik'teki «Vatan ve Hürriyet» Cemiyetinin ilk üyelerinden olan meşhur Bursalı Tahir Melâmi idi. Şeyhülislâm Hayri Efendi (Ürgüplü), Şeyhülislâm Musa Kâzım Efendi, filozof Rıza Tevfik, Kâzım Nami Beyler hem mason, hem bektaşi idiler. Talât Paşa masondu ve bal gibi bektaşi idi. Süleyman Askerî, Vehip Paşa, Mülâzım Atıf (Şemsi Paşayı vuran), Resneli Kolağası Niyazi, Binbaşı Eyüp Sabri (Ohri), Üsküp'te Albay Galip (sonradan paşa), Köprülü'nün meşhur Süleyman Ağası ve daha diğerleri, Avni Bey (paşa), Gevgili'de Ömer Fevzi Mardin, hem bektaşi, hem masondular. Drama ve Kavala teşkilâtını kuranlardan Hüseyin Paşazade Nazif Süleyman, Agâh, Rıza, Tahir Paşazade Mahmut Beyler masondular. Talât Bey'i (paşa) bektaşiliğe ve masonluğa sokan Nazif Süleyman Bey'dir. Edirne teşkilâtını kuranlar da İsmet (İnönü), Kâzım Karabekir (Paşa), Seyfi Bey (Paşa) ve Hüseyin Kadri oldular. Seyfi Paşa ile Kâzım Karabekir hem mason, hem bektaşi idiler. Gariptir ki sonradan İttihat ve Terakki tarafından önemli mevkilere yükseltilecek olanlardan biri meselâ şu meşhur eski Polis Umum Müdürü Azmi Bey 22-23 temmuz 1908 gecesine kadar Abdülhamid'in baş curnalcısı olarak Drama'da müstantik muavini (sorgu yargıç yardımcısı) idi. Gene sonradan müthiş İttihatçı (!) diye şöhret salan Tahsin Uzer (vali ve mebus) de o sırada Drama'ya bağlı Pursisan nahiyesi müdürü ve buz gibi saraycı idi.

Görülüyor ki Masonluk, yalnız memleket dışındaki gayretleri bir merkez etrafında birleştirmekle kalmamış, memleket içindeki saray

(1) Düşününüz bir kere, 1902 de Paris'te «47» murahhasın iştirâki ile toplanan kongrede ikinci reislerden biri Ermeni (Sisyan), öteki de Rum (Sazas) dı. Murahhaslar da Türk, Arap, Rum, Kürt, Arnavut Ermeni, Çerkez ve Yahudi idi. Artık kaç tanesi Türktü Allah bilir.

düşmanı kurulları da bir «Mukaddes İttifaka» teşvik etmiştir. Bununla beraber Türk, Arap, Rum, Bulgar, Ermeni, Yahudi, Kürt... Bütün kurullar yalnız Abdülhamid'in devrilmesi için birleştirilmişlerdir; yoksa Floransa Maşrık-ı âzamı, Abdülhamid'e karşı birlik kurarken Abdülhamid'in devrilmesinden sonra bütün bu millî grupları ayrı ayrı iftirakçılığa da teşvik etmekten geri durmamıştır. Meselâ Birinci Dünya Harbinde Âliye Divan-ı Harbinin astırdığı Suriye ihtilâlcileri Abdülhamid Zöhrâvî Efendi, Azimzâde'ler, Arslanoğulları hep Masondular. Meselâ geçenlerde feci bir surette yok edilen Arap ihtilâlci Nuri Essaid (Abdülhamid devri yüzbaşısı) Masondu. Meselâ Hâşimî Hanedanını kuran Mekke Emîri Hüseyin ve üç oğlu (Faysal, Ali ve Abdullah) Masondular. Meselâ Makedonya ihtilâlcileri Sandanski ve Paniça Masondular.. ve dünya Masonluğu hemen üçüncü orduya el attı. Zira Mason âlemi, Osmanlı ordusu hakkında Sir Charles Elist'in koyduğu eski bir teşhisi unutmamıştı :

«Osmanlı devletinde ordu, hükûmetin korkularından veya emellerinden doğmuş bir teşkilât değildir. Osmanlı milletinin normal devletidir.»

★

1896 dan sonra girişilen bütün bu hazırlıklara rağmen Abdülhamid 1907 yılına kadar, hiç sarsılmayacaktır. Zira memleket içinde kurulan teşkilât Masonluğu engin gayretlerine rağmen geniş yığınları elde edemiyecektir. Abdülhamid düşmanı gizli teşkilâta girmek, yeni bir neslin «siyasî züppeliği» halinde kalacaktır. Çünkü bütün iddialara rağmen Abdülhamid iyi bir adliye kurabilmiş ve iyi hâkimler yetiştirmiştir. Çünkü Abdülhamid 1877 harbinde kaybedilen Abdülâziz ordusundan çok daha kudretli bir ordu kurmağa muvaffak olmuştur. Hâkimlerin rüşvet almadıkları ve mahkemelerden halkın memnun olduğu muhakkaktır. Fransa ordusu 76 ncı piyade alayı subaylarından, Teğmen Conte de Cholet «Ermenistan, Kürdistan ve Irak» adlı eserinde, daha 1890 yılında yeni Osmanlı ordusunun çeşitli kuvvetlerinden hararetle bahseder. Alaylı subaylar vatansever, Müslüman ve tecrübeli harp adamlarıdır. Mektepli subaylar cidden münevver insanlardır ve birliklerin yüksek komutası hep Alman ve Fransız yüksek harp okullarından yetiştirilmiş değerli askerlerin elindedir. Merkezi Erzincan'da olan 4. Kolordu 44 yaşında genç bir Müşir olan Mehmet Zeki Paşa emrindedir. İyi bir ailenin çocuğu olan bu komutan beş yüz altın olan aylığını dahi, meteliğine dokunmadan askerlerine sarfetmektedir. Fransız subayı, orduevinde rastladığı bütün subaylardan hayranlıkla bahseder. Erzurum'daki askerî kolejin (idadî) komutanı Albay Salim Bey Saint-Cyr'den diplomalıdır. Bu okul ile bir gün sonra ziyaret ettiği topçu kışlasını nasıl methedeceğini Fransız su-

bayı bilememektedir. Dokuz tabur kale topçusu ile bir süvari topçu alayını gözden geçirmek imkânını bulur. Ahırları, atları, tüfekleri, kılıçları, tabancaları, cephanelikleri, topları Fransız ordusundan üstün bulur. Asker mükemmel giyinmiştir. Kazanlarda gayet iyi yemekler pişirilmektedir ve hepsi iriyarı adamlar olan askerler atletler gibi çeviktirler. Bütün atlar, Fransız topçularının hasret çektiği Macar katanalarıdır. Tevfik Paşa komutasındaki bu topçunun bir kısmına Albay Hasan Tosun atış yaptırır ve aslında meslekten yetişme bir casus, İstanbul'daki Fransız sefareti ataşemiliter yardımcısı ve bir kurmay olan Fransız kontu parmaklarını ısırır.

Erzincan ve Erzurum'da başlayan bu hayranlık, Bağdat'a gidinceye kadar bütün garnizonlarda eksilmiyecek, artacaktır. Ve Abdülhamid, Girit meselesinde Yunanlıya bir ders vermek lüzumunu duyduğu zaman bu ordu, vazifesini göz kamaştırarak başaracaktır. Ve Rusya, kımıldanamıyacaktır. Zira Fransa ile gizli bir askerî ittifak imza etmiş olmasına rağmen ne kendisi ne de müttefiki harp yapabilecek kudrette ordulara malik değillerdir...

Abdülhamid devrindeki hâkimlerin ve Abdülhamid'in yakın adamlarının yüksek namusları hakkında bir fikir vermek için şu kısa olayı, bir nümune olarak buraya sıkıştırıyorum:

«23 temmuz 1908 de önemlice bir rol oynayan Köprülü eşrafından Süleyman Ağa bin dokuz yüz beş yılında on beş yıl hapse mahkûm edilen iki kardeşinin temyiz ettikleri dâvayı rüşvetle halletmeğe karar verir. Bir altın babası halinde İstanbul'a gelir. Sarayın yakın adamlarından biri olan Nâdirî Fevzi Bey merhuma (1) çatar. Derdini açınca Nâdirî hayretle yüzüne bakar:

— Yani ne demek istiyorsunuz? Temyiz hâkimlerini para ile satın mı alacağız? Olacak iş değil bu.

Fakat Süleyman Ağa'yı kendisine tanıtan, hatırını kıramıyacağı bir dostudur. Onun ricası üzerine Ağa'yı Abdülhamid'in başyâveri Kabasakal Çerkes Mehmet Paşa ile tanıştırır. Süleyman Ağa, Kabasakal aleyhindeki propagandalara pek inanmış bir adamdır. Ziyaret günü yanına iki torba dolusu da altın alıp gider. Kabasakal (1) söylenenlere bir an kulak verir; akabinde top gibi gürler:

— Defol, seni hapse tıktırmadan pılını pırtını topla, memleketine git! Sen deli misin? Padişahın adaleti altında satın alınır mı?

---

(1) Değerli arkadaşım Enver Behnan'ın babası... 31 martta Abdülhamidci damgası ile asılmıştır.

(1) Sarayın rüşvet vasıtası diye 31 martta asılmıştır.

Bu mâceranın Süleyman Ağaya (2) inhisar etmediğine inanmak namuslu adamların boynuna borçtur. Bir Türk devletinin adaletini otuz üç yıl çamura batırmak ne büyük günahtır!

NETİCE VE HÜKÜM :

Meşrûtiyet, bir takım fikirsiz Makedonya komitacılarının ruhuna gem takmış ve kör hamlelerini istismara yol bulmuş teşkilâtlı Yahudilik, Masonluk ve Dönmeliğin eseridir.

Bir gün yalnız ilim ve hakikate bağlı tarafsız tarihçilerin itiraf edecekleri gibi Meşrûtiyet hareketinin hedefi olan 2. Abdülhamid sadece müslümanlığı, milliyetçiliği ve Türklüğü inkıraz ve sömürgeleşmekten koruyuculuğu ve bütün bunlardan dolayı Yahudiliğe ve garp emperyalizmine ve kapitalizmine karşı sistemli mücadeleciliği yüzünden bunların kurbanı olmuş; ve bu menhus üçgen, kolaylıkla büyülenen saf gençler ve cahil komiteciler vasıtasıyle devşirdiği neticeye, inkılâp, meşrûtiyet ve onun altında hürriyet, müsavat, adalet yaftasını taktırmıştı.

(2) Emekli hava albayı doktor Yusuf Beyin babası.

TAKDİM

Kâtip Çelebi merhumun Keşfü'z-Zunûn mukaddimesinde nakl ettiği

مَنْ وَرَّخَ مُؤْمِنًا فَكَأَنَّمَا أَحْيَاهُ

— Kim bir mü'minin tarihini yazarsa sanki ona hayat vermiş gibidir —

hadis-i şerifine uyarak evvelce neşrine muvaffak olduğum nâçiz risalelerimin, mütalea sahiblerinin takdirlerine mazhar oluşu, Cenab-ı Hakk'ın bu âciz kulunu elinizdeki eserinde meydana gelmesine teşvîk etti. Allah'ın inayetiyle bu def'a bitirmeğe muvaffak oldum. Hayatlarını yazdığım zatların hal tercemelerine kaynak olarak görebildiğim muteber eserlerden bir kısmının ibarelerini bile değiştirmeğe lüzum görmiyerek bâzı parçalarını aynen naklettiğim gibi, yaratılışta şiire kaabiliyetli olanların da en meşhur manzumeleri ile bilhassa edebî, ahlâkî, hikmet ve felsefeye âit bâzı manzumelerini ilâve ettim. İsimlerini de vefatları tarihi sırasına göre şöhret ve mahlâslarına ve müntesibi bulundukları ilim ve fenlerden yalnız birisine mahsus olan fasla yazarak diğer fasıllara yazmaktan vaz geçtim. Muhtelif fasıllarda isimleri yazılan müelliflerden bâzılarına dair de kitablarla alâkalı ilmin usullerine ve kitabiyat kaidelerine göre mümkün mertebe izahat verdim. Fakat sadece ilmî malzeme noksanı gibi sebeblerden dolayı görülen hatâların ilâve suretiyle yapılacak hususî cilde konulmak üzere doğrudan doğruya bu âciz müellife bildirilmesini memleketimizin maarifçilerinden istirham ederim. isimleri yazılı zatlardan bâzılarının bilhassa âlimler zümresinin eserlerine ekseriyeti itibari ile Arapça yazılması bahsine gelince; «Türklerin ulûm ve fünûn'a hizmetleri» risalesinin mukaddimesinde de belirttiğim şekilde birkaçı müstesna olmak üzere, bütün Türk büyükleri ve âlimleri ilmî ve fennî eserlerini Arapça ve bir dereceye kadar da Farsça yazdıkları gibi, Osmanlı âlimlerinden bu sınıfı teşkil eden zatlar da, eskilerin izine tâbi olarak, eserlerini hemen hemen tamamen Arapça yazmışlardır. (1) Fikrimce bu yolda gitmelerinin sebeplerinden biri de Osmanlı Türk dili kaidelerinin vaktiyle kitap haline getirilip yazılmamış bulunması olacaktır. Gerçi dilimizin sarf - nahiv kaideleri H. 937 = 1530 M. tarihinde

Bergamalı Kadri isminde ilim ve kalem sahiplerinden bir zat tarafından vakıfane bir surette «Müyessiretü'l-Ulûm» (2) adıyle yazılıp kitap haline getirilmişse de nüshaları yayılamadığından Kütahyalı Hoca Abdurrahman Efendi'nin «Mikyasü'l-Lisan ve Kıstasü'l-Beyan»ı ile faziletli üstad meşhur Cevdet Paşa'nın «Kavaid-i Osmaniye»sinin intişarlarına kadar işbu kaidelerin kitap olarak yazılması hususu ihmal edilmiştir. Bununla beraber dilimizin sarf ve nahiv kaideleri ile edebiyat usulleri son zamanlarda kitap haline getirildiği halde, Cenab-ı Hakk'a hamd olsun her ilimden iftihar edeceğimiz eserler yazılmıştır. Hakkın lûtfu ile bundan böyle de zamanın ihtiyaçlarına göre çeşitli konularda yazılmış değerli eserler görmekle de bahtiyar olacağız.

Bu eseri yazmaktan asıl maksadım, mensubu bulunmakla şeref ve iftihar duyduğum Osmanlı Türklerinden yetişen ilim ve kemal sahipleri zümresinden olup da tedris meşgalesinden dolayı eser yazmaya vakit bulamayanları bir tarafa bırakarak, yalnız mesleklerinde eser yazan zatlardan ancak bir kısmının muhtasar hal tercemeleri ile :

إِنَّ آثَارَنَا تَدُلُّ عَلَيْنَا فَانْظُرُوا بَعْدَنَا إِلَى الْآثَارِ

«Bizim eserlerimiz bizi tanıtan belgelerdir. Bunun için bizden sonra eserlerimize bakınız.»

beytinin mânası gereğince esasen fazilet ve kemallerine delâlet edecek olan kitaplarının isimlerini yazarak bütün ilim dünyası ile Osmanlı Türklerinin meydana getirdiği eserleri bilmek isteyen diğer milletlere hiç olmazsa bu eserlerin fihristlerinin bir kısmını sunup Osmanlı âlimlerinin ilmî yüksekliğini ve insanlığa yaptıkları hizmetleri kısa yoldan isbatlamaktır. Aynı zamanda yaradılıştan zekî ve şerefli olan bu asîl millete bir takım kötü niyetlilerin yakıştırmak istedikleri yanlış ve garez mahsulü fikir ve telâkkileri reddetmektir. Çünkü Osmanlıların halk tabakasını teşkil edenlerin bile rastgeldikleri ilim sahiplerine karşı son derece hürmette bulunmaları bütün Osmanlı milletinin maarife âşık ve meftun olduklarına kuvvetli delildir. Osmanlıların, devletin kuruluşunun tâ başlangıcından beri maarifsever olduklarının apaçık delillerinden birisi de; alelâde kasabalarına varıncaya kadar, idareleri altına aldıkları her memlekette, derhal, şerefli ve büyük padişahlarla vezirler ve hayır sahipleri tarafından yaptırılan camiler, tekkeler, medreseler, mektepler, kütüphaneler, köprüler, çeşmeler, kervansaraylardır.(3) Tarih sayfalarına bakılsın, maarifle alâkası ve ünsiyeti olmayan bir milletin böyle hâkimiyeti altına aldığı memleketlerde medrese, mektep, kütüphane vesaire kurması gibi,

ilim ve irfan alâmeti olan eserler bırakmak hatır ve hayallerine gelmiş midir? Acaba cehalet isnad olunmak istenilen bir milletten ilimlerin ve fenlerin bu kadar şubesinde bunca makbul eserler meydana getiren ve bu eserimizde ancak cüz'î bir kısmının isimleri yazılabilen değerli insanlar meydana gelebilir mi? Madem ki bu zatlar, ilmî ve fennî eserleriyle mensup oldukları ilim ve fenlerde fazilet ve kemallerini isbat etmişlerdir, artık bu kadar âlim ve büyük adam yetiştiren bir millete cehalet isnad etmek insanlığın haysiyetine ve insafa yakışır mı? Bu mevzuda ortaya konulması daima mümkün olan çeşitli kat'î delilleri bir tarafa bırakıp, Osmanlı âlimlerinden yalnız iki zatı ele alan Macar milletinden ve müsteşriklerden müteveffa Vanberi'nin: «Kâtip Çelebi, Evliya Çelebi gibi şahsiyetleri yetiştiren millete medenî, ileri, yüksek kabiliyetli millet denir.»

Ancak, insaf sahiplerinin gözünde müteaddit eserleriyle ortaya çıkan Osmanlı maarifini tabiatiyle bu nâçiz eser tamamiyle bildiremiyeceğinden mufassal malûmat almak için ilim adamları tarafından yazılan ve yazılmakta olan çeşitli eserlere müracaatı tavsiye ederim. Şu nokta da apaçıktır ki, bir memleketten yetişen bir âlimin, bir büyük adamın o memleket halkıyle beraber mensup olduğu millete bile şeref kazandırması malûm bulunduğu gibi, hattâ defnedilmiş bulunduğu şehir ve kasaba halkı da bir bakımdan o değerli zatla iftihar ettikleri meydanda iken, âlimlerimizin hal tercemelerine etraflıca vakıf olmamamızdan dolayı vücudlarıyla iftihar ettiğimiz bâzı zatların toprak altında unutulup gitmesine, hiç şüphe yok ki, bir Osmanlı Türkünün vicdanı razı değildir. İşte bu gibi iftihar-ı medarımız olan büyüklerin ilim ve irfan mahsulü eserleriyle uzun uzadıya meşgul olmayı bir tarafa bıraksak bile, hiç olmazsa doğdukları ve defn olundukları (*) yerlerle, başlıca eserlerini bilmek kadirşinaslık vazifemiz ve elbette vicdan borcumuzdur. Çünkü, Avrupalılar (Batılılar) kendilerinden yetişen, millete ve maarife hizmet eden adamlarını hattâ en basitini bile büyük gösterip geçmişlerini arkadan gelenlere tanıttırmaya yegâne vasıta olmak üzere yazdıkları müteaddit hal tercemeleriyle yetinmeyerek adlarına heykeller yapmakta, sütunlar dikmekte iken, bizler dinimize, devletimize, maarifimize sözü ile, kalemi ile ve fiili ile hizmet eden büyüklerimizi niçin bilmeyelim?

Şakayık-ı Nümaniyye ile Keşfü'z-Zünûn ve zeyillerini, Tabakat-ı Fukahaîyı, Tezakir-i Şuara'yı yazan gelmiş geçmiş büyüklerimizin eserlerine niçin bakmayalım? Fakat hamd olsun, zamanımızda yayınlanan (Lügat-ı Tarihiyye ve Coğrafiyye), (Meşahir-i İslâm), (Meşahîrû'n-Nisa), (Sicil-i Osmanî), (Esamî), (Eslâf), (Kaamûsu'l-Âlâm) vesaire gibi başlıca hal tercemesi kitapları bir süredenberi işlemekte olduğumuz ku-

surlarımızı bir dereceye kadar hafifletti. İşbu nâçiz eserimde isimleri yazılmış olup miktarı binaltıyüzü geçen Osmanlı müelliflerinin mensup oldukları ilim ve fenlerdeki ihtisas derecelerinin etraflıca beyan edilmesi tabiatıyla imkânsızdır. Heyet-i umumiyesi itibariyle bu külliyatın basılmasına muvaffakıyet hâsıl olduktan sonra, bir - iki müellif seçerek ve eserleri hakkında elden gelen tedkikatı yaparak mufassal ve etraflı birer hal tercemesi yazmak niyetindeyim.

Tevfik Allah'dandır.

24 Rebiulevvel. Sene 1333 H. = 1914 M.
27 Ocak 1330 Rûmî » »

BURSALI RIFAT OĞLU MEHMED TAHİR

---

(1) (Arabların medeniyeti) ismindeki Fransızca meşhur eserin sahibi Güstav Lôbon, (Keşfü'z-Zunûn) un Arabca yazılmasından dolayı müellifi olan (Kâtip Çelebi) merhumu Arab âlimleri arasında zikretmektedir.

(2) Bu mühim eserin münderecat ve mevzuatına dair Osmanlı muharrirlerinden Kâzım Nâmi Bey tarafından Türk Yurdu mecmuasının 748. sayfasında lüzumlu izahat verildiği gibi, Türk Bilgi Derneği mecmuasının 6 numaralı sayısında da tarafımdan ilmî bir makale yazılmıştır.

(3) Ata Tarihinin (5.) cildinde bu gibi yapılar hakkında oldukça tafsilât vardır.

(4) Hal tercemelerine dair kitaplarımızın ekserisinde yalnız vefat tarihi gösterilerek bir çoğunun defn olundukları yer hakkında malûmat verilmediğinden, bu mevzuda bazı zatların hususî malûmatına müracaat edilmiştir. Araplardan ve İranlılardan yetişen ilim ve kemal sahipleri, Allahın inayetleri ile ayrı ayrı yazılacaktır. Askeriyemizden yetişen müelliflerimize dair de Erkân-ı Harbiye mensuplarından ve âlimlerimizden Askeriye Müzesi Müdürü Ahmed Muhtar Paşa'nın (Ahvalnâme-i Müellifat-ı Askeriye) adıyle 1316 H. tarihinde yayınladığı eserler külliyatına müracaat iktiza eder.

BAŞLICA KAYNAKLAR

1 — Terceme-i Şakayık-ı Nûmaniyye ve zeyillerinden Ataî, Uşşakî, Şeyhî.

2 — Keşfü'z-Zunûn ve Zeyillerinden İbrahim Rûmî, Hanifzâde, Şeyhu'l-İslâm Ârif Hikmet Bey.

3 — Sellemü'l-Vusûl ilâ Tabakati'l-Fûhûl.

4 — Kâmusu'l-Âlâm.

5 — Mevzuatü'l-Ulûm.

6 — Lugat-ı Tarihiyye ve Coğrafiyye.

7 — Sicill-i Osmanî.

8 — Esamî ve Mecmua-i Muallim.

9 — Eslâf.

10 — Güldeste-i Riyaz-ı İrfan ve zeyilleri.

11 — Tezakir-i Şuara'dan Şairler Tezkirelerinden) Sehî, Lâtifî, Hasan Çelebi, Riyazî, Ahdî, Beyanî, Esrar Dede, Âşık Çelebi, Ramizî, Kafzade ve Zeylî Bursalı Beliğ, Rîza, Salim, Fatîn, Şuara-yi Âmid tezkireleri.

12 — Osmanlı memleketlerindeki kütüphanelerin büyük kısmı ile Mısır kütüphanesinin kitap isimleri defterleri.

13 — Hadikatü'l-Cevami ve yine bu eserin müellifinin Mecmua-i Vefeyatı.

14 — El-Fevaidü'l-Behiyye fi Teracümi'l-Hanefiyye.

15 — Tıbyanü Vesaili'l-Hakayık fi Beyan-i Selâsil'i-Tarâik.

16 — Matbu ve Matbu olmayan menakıbnâmeler.

17 — Amasya Tarihi.

18 — Hediyyetü'l-Ârifiyn ve Esmaü'l-Müellifîn ve Âsârü'l-Musannifîn.

19 — İzahü'l-Meknûn an Keşfi'z-Zunûn.

20 — Mir'at-ı Mekteb-i Tıbbiye ve Mir'at-ı Mekteb-i Harbiyye ve Mir'at-ı Mühendishâne-i Humayûn.

Tarih şuurunu ve geçmiş büyüklerimizi tanımanın, saygı göstermenin lüzumu hakkında bazı ilim ve fikir adamlarımızdan vecizeler:

Her asrın adamları ve o adamların kendilerine mahsus bir tavır ve davranışı, irfan neş'esi vardır. Gelecek nesillere düşen, geçmişlerini hürmet ve rahmetle yâd etmektir. Yoksa üstünlük nümayişleri ile geçmişleri tezyife kalkışmak revâ değildir.

HERSEKLİ ARİF HİKMET BEY

Ümmetin içinden yetişen bilgi ve hüner sahipleri, hayatta ve ölümünde hürmete mazhar oldukları daima görülmelidir ki, herkes şevke gelsin de, onlar gibi olmaya çalışsın.

MUALLİM NACİ EFENDİ

İnsanı, milletinin menkıbeleri ve tarihî mefahirine dair söylenen söz kadar, hiçbir söz heyecanlandıramaz, zevk veremez.

BEREKETZADE İSMAİL HAKKI BEY

Unutulan adamlarımız arasında nev'i şahsına münhasır (orijinal) öyle zatlar vardır ki, Garp milletleri arasında görülen emsalinin adlarına heykeller dikilmiş ve mütehassısı bulundukları mesleklerini gösterir levhalar yapılmıştır. Bizde ise, bir asır sonra belki isimlerini bile hatırlayabilecek adam bulunmayacaktır.

EBÜZZİYA TEVFİK BEY

Büyük adamları anmak öyle yüksek bir düsturdur ki, milletlerin hayat hakkı ona bağlıdır. Bu itibarla yaşamak isteyen milletler büyüklerini, ulularını daima hatırlar ve hürmet eder. Çünkü fertlerinin içtimaî terbiyesi, irfan derecesi ancak bu sayede yükselir. İçtimaî muhit de, maddî mevcudiyetini ancak bu vasıta ile temin ve hayat hakkını devam ettirebilir.

MEHMED ZİYA BEY

Kadir bilen milletler arasında kadri bilinecek adamlar çoğalır.

(ŞEHBÂL)

Mazisinden haberdar olmayan bir millet, hal ve istikbal için bir hareket hattı tâyin edemez. Hal ve istikbalin aydınlığının mühim âmillerinden biri de maziyi her türlü vak'alarıyle, şahıslarıyle, eserleriyle araştırmaktır.

İBNÜL-EMİN MAHMUD KEMAL BEY

ŞEYHLER
ve
Mutasavvıflar

BİSMİLLÂHİRRAHMANİRRAHİM

أَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللّٰهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

Cenab-ı Hak Kur'ân-ı Kerîminde şöyle buyurmuştur :

«Biliniz ki, Allah'ın velîleri (Şeriata tam olarak bağlı kulları) için hiçbir korku yoktur ve onlar mahzun da olmayacaklardır. Yûnus sûresi, âyet 62 (1)

أَوْلِيَائِي تَحْتَ قِبَابِي لَا يَعْرِفُهُمْ غَيْرِي

Allahü Teâlâ Hadîs-i Kudsîde de (2) şöyle buyurmuştur: «Benim velî kullarım kubbelerimin altındadır. Onları benden başka hiç kimse bilmez.»

قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : اُذْكُرُوا مَوْتَاكُمْ بِالْخَيْرِ

«Kendi ölülerinizi hayırla anınız.»

İki âlemde tasarruf ehlidir ruh-u velî
Deme, kim bu mürdedir, bundan nice derman ola
Ruh şemşir-i Hudadır ten gılâf olmuş ona
Dahi âlâ kâr eder, bir tiğ kim üryan ola.
(LÂ)

AKŞEMSEDDİN
(Şeyh Muhammed ibni Hamza) 863 = 1458 — 59

Evliyaullahın büyüklerinden ilim ve irfan sahibi yüksek bir zat olup bu ümmetin âriflerinden Şamlı Şerefüddin Hamza'nın oğludur. «Şakayık-ı Numaniyye» tercemesinde doğum yerinin Şam olduğu yazılmışsa da zamanımızın müdekkik tarihçilerinden Amasyalı Hüseyin Hüsamed-

(1) Âyet-i Kerîme mealleri, Ali Fikri Yavuz'un hazırladığı Kur'ân-ı Kerîm ve Meal-i Âlisinden alınmıştır.

(2) Hadîs-i Kudsi: Mânâsı Cenab-ı Hak'tan Peygamberimizin kalbine vahyedilen fakat nazmı Efendimize aid olan Hadîs-i Şeriflere denir.

din Efendi'nin Amasya ve havalisine dair (Amasya Tarihi) ismindeki büyük eserinde annesinin Osmancıklı bulunduğu açıklanmıştır.

Tahsilini Osmancık ve Amasya'da ikmal ettikten sonra gönlüne doğan tasavvuf arzusuna ve çağrısına uyarak o tarihte feyiz ve irşadı ile şöhret kazanan büyük mutasavvıf ve büyük tarikat pîri Hacı Bayram Veli ile Zeyneddin Hâfî hazretlerinden ikincisini tercih ederek intisab için Halep'e kadar gitmişse de irşadının birinci vasıta ile zuhura geleceğine dair gördüğü bir rüya gereğince Ankara'ya dönmüş ve adı geçen Veli hazretlerinin müridleri arasına girmiştir. Cenab-ı Hakkın verdiği istidadına ilâve ettiği mücahedelerinin semeresi olmak üzere, kendisine tarikatın hilâfeti verilmiştir. Bundan sonra Anadolu'nun bazı yerlerinde ve bu cümleden olarak yerleştiği «Göynük - Torbalı» kasabasında tedris ve irşad ile meşgul olmuştur.

Bu sırada İstanbul fethinin hazırlıkları ile meşgul bulunan Fatih Sultan Muhammed Han tarafından ruhanî şahsiyetlerinin istenmesi ve ordunun manevî kuvvetinin takviyesi ümidi ile tarikat arkadaşı Akbıyık Abdullah Sultan ile beraber Padişahın vâki dâvetine icâbet ederek Ordu-yi Hümayun'a katılmış, gerek fetih sırasında askeri teşçi, gerek fetihten sonra Peygamberimizin mihmandarı Hazret-i Halid ibni Zeyd El-Ensarî'nin mübarek kabirlerini keşif ve tâyin gibi manevî hususlarda kendilerinden pek çok istifade olundu.

Bu gibi manevî hizmetlerinin mükâfatı ve manevî nişanesi olmak üzere her iki azizin namlarına İstanbul'da birer cami-i şerîf yaptırıldı. Bir müddet sonra arzuları üzerine bu azizlerden Akşemseddin Göynük'e ve Akbıyık Bursa'ya gönülleri hoş edilerek gönderildiler. Hal tercemesini yazdığımız Akşemseddin Hazretleri Göynük'e ulaşmalarından birkaç sene sonra yâni «Kâşif-i Esrar» ve «Mürşid-i Tarîk» terkiplerinin delâleti olan 863 H. tarihinde âhiret yurduna intikal ederek bugün de halkın ziyaretgâhı olan mübarek türbelerine defnedildi. Kıymetli pederlerinin kabri Amasya'dadır. Merhum Akşemseddin Hazretleri hakkında yazılan mânidar manzume:

Karagün dostu imiş Fatih'in Akşemseddin,
Ki yüzünden lemean etti anın feth-i mübîn.

Nusreti çeşm-i hakikatle görüp verdi haber.
Böyle her kârı uzaktan görür erbab-ı yakîn.

Akşemseddin'in ârifâne beyitlerinden biri :

Gördüm çü Hakkın veçhini aynel-yakîn ya Hû derim
Ki sofî lâ da dem vurur, ben her dem illâ Hû derim

Hazretin eserlerinin isimleri :

1 — Risaletü'n-Nuriye: Tarikate giriş yolları ve hakikat ilminin derinliklerine dair Arapça yazılmış bir eser olup nüshaları İstanbul kütüphanelerinin bazılarında vardır.

2 — Hall-i Müşkilât: Tasavvuf büyüklerinden bazı zatların tasavvufun inceliklerine aid olan söz ve cümlelerinin hakikatlarını açıklayan Arapça muteber bir eserdir. Bazılarının bu esere (Şerh-i Akval-i Hacı Bayram Veli) diye isim vermeleri araştırmalarının noksanlığındandır.

3 — Maddetü'l-Hayat: Müntesip bulundukları tıp ilmindeki çeşitli tecrübelerinden bahseden Türkçe bir risaledir.

Bir de (Makamat-ı Evliya) isminde bir eseri olduğu (Şakayık-ı Numaniyye) tercemesinde yazılı ise de, bu eser halifelerinden olup kendilerinden sonra irşat makamına geçen Şeyh Hamza Baba'nındır.

Yüksek menkıbelerine dair yazılan risalelerden Emîr Hüseyin'inki matbu, Eyüp Müezzini Abdurrezzak Efendi'ninki matbu değildir. Oğullarından Sadullah, Fazlullah, Emrullah, Hamdullah efendilerden en küçükleri olan Hamdullah Efendi, İrfan ve şiirleriyle Osmanlı edebiyat dünyasında tanınmış olan simalardandır. Halifelerinin en meşhurları yukarıda sözü geçen Hamza Baba ile «Gülzar-ı Manevî» nazımı Kayseri'de medfun İbrahim Tennurî ve «Vahdetnâme» şairi Afyonkarahisar'da medfun Abdurrahim Efendi Hazretleridir.

AÇIKBAŞ MAHMUD EFENDİ
1077 = 1666

Nakşibendî Tarikatı âriflerinden faziletli bir zat olup Amid (Diyarbekir)lidir. İlim aşkı sebebi ile bir müddet seyahattan sonra Bursaya yerleşerek Daye Hatun Camiinde tedris ve irşad ile hayatını geçirdi. (Evrad-ı Fethiyye) ye müdavim idi. 1077 H. tarihinde vefat etti. Adı geçen camiin bahçesine defnedildi. Oniki ilimden bahseden kıymetli bir eser hazırlayarak Vezir-i Azam Köprülüzade Ahmed Paşa'ya hediye etti. Resmî [1] mahlâslı üç dilde yazılmış bir de şiir mecmuası vardır. Hami-

---

[1] Resmî: Meşhur şair Bursalı Ahmed Paşa'nın muasır ve müsahiblerinden Bursalı Resmî de ârif şairlerden bir zat olup hususiyle gazellerin tahmisinde kabiliyet ve mahareti vardır. Bu cümleden olmak üzere, Şeyhî'nin bir gazelini tahmiyesinden:

Devran yakanı eylemeden zulmile çâk
Hâk olmadan bu cisim veyle varmadan bu hâk
Seyf-i sitemle dehr seni etmeden helâk
Jangâr-ı gamdan et dilcan gözgü (*) seni pâk
Cam-i mey ile Kâine-i Gayb-bîn ol.

(*) Gözgü: Ayna demektir.

diye ile Beşiktaş'ta Yahya Efendi Kütüphanesinde bir mecmuada yirmi-dokuz bab üzerine tertip edilmiş «Güzide» isminde Türkçe mufassal bir tecvidi, Farsçadan terceme edilmiş «Evrad-ı Fethiyye» şerhi ve Bursa'da medfun bulunan Emîr Sultan Hazretlerinin mensup oldukları Nurbahşî Tarikatının evrad ve silsilesini açıklayan «Risale-i Nur Bahşiyye» isminde bir risalesi vardır. Eserlerinin hiçbiri basılmamıştır.

Farsça şiilerinden :

در بادیهٔ عشق تو سرگشته وحیران
باشد که بخاك درخود را همنایی
منت بشه عشق که رسمی تو بعالم
آزادهٔ گشتمکش خوف و رجایی

Türkçe şiirlerinden :

Bu âlem-i fânide ne mîrim ne emîrim
Üftade-i Vâdi-i fena merd-i hakirim

El-minnetü lillah ki olup can ile bende
Meydan-ı mahabbette nazar kerde-i pîrim

Bariye şükr malik-i gencine-i razım
Yok sim ü zerim gerçi bu dünyada fakirim.

ATPAZARLI OSMAN FAZLI-I İLÂHİ

1102 = 1690

Celvetiye şeyhlerinden muhakkik bir zat olup (Ruhu'l-Beyan) tefsiri sahibi Şeyh İsmail Hakkı merhumun mürşididir. Bir müddet doğum yeri olan Şumnu'da, arkasından Aydos ve Filibe'de, daha sonra İstanbul'-

da irşad ve tedris ile meşgul oldu. Bu esnada bazı hasedçi ve kadir bilmezlerin dedikodusu üzerine Kıbrıs adası kasabalarından Magosa'ya sürülerek (Makamü'ş-Şeyhi Firdevs'ü tuba) cümlesi ile (Ruh-i paki için azizin okuyalım fâtiha) mısraının delâleti olan 1102 H. tarihinde vefat etti. Menkıbelerinin ve ilmî kemalinin en ruhlu kısımları İsmail Hakkı merhumun (Kitabü'l-Hitab) adlı eserinin (Şuyuh u selâse) bahsi ile (Silsile name-i Celvetî), (Tamamü'l-Feyz) ve (Risale-i Haliliye) isimlerindeki eserlerinde yazılıdır.

Eserleri :

1 — Misbahu'l-Kalb: Sadreddin Konevi'nin, tasavvuf ilminin inceliklerinden bahseden (Miftahu'l-Gayb) ismindeki mubarek eserinin şerhidir. Kendi el yazıları ile yazılı nüsha Âşir Efendi Kütüphanesindedir.

2 — Mir'atü Esrai'l-İrfan Alâ İcazi'l-Beyan, Sadreddin Konevi'nin tasavvufî mahiyette yazdığı (Fatiha-i Şerife) tefsirine haşiyedir.

3 — Tecelliyat-ı Berkıyye; Şeyh-i Ekber hazretlerinin :

لَنَا مِنْ أَمْرِهِ رُوحٌ وَجِسْمٌ
لَنَا مِنْ جَوْهَرِ الْأَشْيَاءِ طِلْسِمٌ
لَنَا فِي مَجْمَعِ الْأَسْمَاءِ اِسْمٌ
فَهٰذَا مِنْ جُنُونِ الْعِشْقِ قِسْمٌ

matlâlı kasidelerinin şerhidir. (1)

4 — Haşiye-i Şerhi Fususi'l-Hikem.

5 — Usul-i Fıkıh'dan (Tenkîh) Şerhi.

6 — Usul-i Fıkıh'tan (Telvih) Haşiyesi.

7 — Usul-i Fıkıh'tan (Risale-i İmam Celdekî) Haşiyesi.

8 — Münazara âdâbı fennine aid (Hanefiye) Şerhi.

9 — Hidayetü'l-Mütehayyirîn: Hikmet ve eski kimyadan bahseden bir eser olup bir nüshası İzmir'de Hatuniye Kütüphanesindedir.

10 — Beyan ilmine aid (Mutavvel) Haşiyesi.

11 — Muhtasar Meânî Haşiyesi.

12 — Fethu'l-Bab: Münazara ilmine aid (Adudiye) Risalesi Şerhidir.

13 — Risaletü'r-Rahmaniye.

---

(1) O'nun (Cenab-ı Hakkın), emrinden bizim ruh ve cismimiz var. Yine eşyanın cevherinden bizim tılsımımız var. İsimler topluluğunda bizim için bir isim var. İşte bu, aşk cinnetinden bir kısımdır.

14 — Lâyihatü'l-Berkıyye fi keşfi'l-Hicap vel-Estar an vucuhi Esrari bazil-Ehadîs-i vel-Âyât.

Bu eserlerden yalnız Hanefiye şerhi basılmıştır. Diğerleri İstanbul kütüphanelerinde mevcuttur. Beyitlerinden:

Şuhut eylerdi envarı uli'l-ebsar olanlar hep,
Velî ağyarı men eyler îdup gayret-i Celâl Hû...

Atpazarî şöhreti İstanbul'da Fatih civarındaki Atpazarı semtinde oturmalarından dolayıdır.

AHMED BİCAN

Hal tercümesi ileride yazılı Yazıcızade Muhammed Efendi hazretlerinin küçük kardeşidir. Bedeninin küçüklüğü (Bîcan) lâkabiyle anılmasına sebep olmuştur.

Eserleri: Muhammediye tarzında basılmış (Envarü'l-Aşıkîn) ile canlılarla cansızlar âleminin özelliklerinden ve mahlûkatın acaiplikleriden bahseden 18 bab üzere tertiplenmiş Türkçe (Durri Meknun), (Acaibül Mahlûkat) ve (Münteha) dan ibarettir. Bunlar basılmamıştır. Kabri kardeşinin yanındadır (Dürri Meknun) ile (Acaibü'l-Mahlûkat) da zayıf rivayetler vardır. (Münteha), tasavvuf, kelâm ve muhadarattan bahseden büyük bir cilt halinde Türkçe bir eser olup bir nüshası Halis Efendinin hususî kütüphanesinde mevcuttur.

(Envarü'l-Âşıkîn); 5 bab üzere tertiplenmiş olup kardeşlerinin (Meğaribûz Zaman) adlı eserinden tercümedir.

AHMED EFENDİ (MERKEZEFENDİZADE)
963 = 1555

Hal tercemesi (M) harfinde mezkûr Merkezefendinin oğludur. Recep Bey ismindeki kardeşi devlet hizmetine girmiştir. (Hadikatü'l-Cevamî)in nakline göre 963 H. de Uşak'ta vefat etmiştir. (Şekayık) tercümesinde ise babasının doğum yeri olan Denizli'nin köylerinden Akçaköyde yerleştiği yazılıdır. Meşhur (Kamus)u, (Babus) ismiyle tercüme etmiştir ki, kendi el yazısıyla yazılı nüshası Atıf Efendi kütüphanesindedir. Birer nüshası da Edirne'de Sultan II. Selim kütüphanesiyle Enderunda Sultan III. Ahmed kütüphanesinde mevcuttur. Mühim lûgat kitaplarımızdan olan bu eser, müterciminin ilim ve faziletine delildir. (İsmetü'l-Enbiya) ve (Tuhfetu'l-Esfiya) isminde bir eseri daha vardır. (Babus); (Müfredat) ve (Mürekkebat) namıyla iki kısımdır.

AHMED ÜMİDİ
1106 = 1694

Celvetî tarikatından âlim ve şair bir zat olup Kızanlıklıdır. İstanbul'da tahsilini bitirdikten sonra Fatih Sultan Mehmed Han Camiinde vaaz eder ve Küçük Ayasofya yakınında Hüseyinağa zaviyesinde şeyhlik yapardı. 1106 H. tarihinde vefat etti. Fatih'te Çırçır Mescidi yakınında Çiviciler sokağında pederi İsmail Efendi yanında gömülmüştür. Eserleri basılmamış olup şunlardır :

20 cüz miktarında olan (Mecalisü'l-Evliya, Divan-ı İlâhiyat, Tercüme-i Keşf ü Beyat fi't-tıb, Risaletü'l-Ed'iye) dir. Pederi İsmail Ümidî Efendi, Hüdai Efendi Hazretlerinin halifelerindendir. Bir na'tında :

Ey saadet burcunun mahı Muhammed Mustafa
Merhaba ey nur-i ümmet merhaba ya merhaba
Çünkü doğdun oldu âlem makdeminle pür-ziya
Merhaba ey nur-i ümmet merhaba ya merhaba

AHMED RUMÎ-İ AKHİSARÎ «SARUHANÎ»
1041 = 1631

Halvetiye şeyhlerinin âlimlerinden bir zattır. 1041 H.'de vefat etti. Akhisar'da Uzun Taş namıyle anılan kabristanda gömülüdür. Eserleri: Mesabih-i Şerif'ten seçme 100 Hadîs-i Şerifin şerh ve tafsilini havi olan (Mecalisü'l-Ebrar ve Mesalikü'l-Ahyâr) ile (Dekayıku'l-Hakâyık), (Risaletü'l-Taklîd), (Risale fi Zikri'l-Lisan vel Kalb), (Duhaniye), (Riyaiye), (Şerh-i Dürrü'l-Yetim min et-Tecvid) dir ki, hepsi de basılmıştır. Ebu's-Suûd tefsirine de Rûm Sûresinden Duhan Sûresine kadar «Talikat» yazmıştır.

AHMED MÜRŞİDÎ EFENDİ
1174 = 1760

Âşık Meşayihlerden bir zat olup Diyarbekirlidir. 1174 H. tarihinde memleketinde vefat etti. Şehre bir saat mesafedeki Ali Pınarı köyü ile şehir arasında defnedilmiştir. Birecikli Ebubekir Efendiden hilâfet almıştır. Eserlerinden «Ahmediye» ismindeki pentnâmesi matbu ve meşhurdur. (Yusuf ve Zeliha), (Mevlid-i Nebî) manzumeleri de vardır.

Ahmediye'ye Erzurum âlimlerinden Şerifî Muhammed Efendi tarafından (Pent) namiyle bir nazîre yapılmıştır ki, bir nüshası Yahya Efendi kütüphanesinde vardır.

AHMED MEÂBÎ EFENDİ

Halvetî tarikatı şubelerinden Sümmaniye kolunun kurucusu Muhammed Sümmanî Medeni Halifelerinden Sıddık ibni Ömer Han'dan hilâfet almıştır. 24 bab ve her bab bir takım fasıllara ayrılmak üzere (Musaffa) isminde sülûk ve âdâbın keyfiyetinden bahseden Türkçe tasavvufa aid bir eseri vardır ki, nihayetindeki:

Musaffanın hitamına dedi mülhem bunu tarih
İlâhî «Rabbenâ heyyi' lenâ emreke rüşden»

beytinin delâleti olan 1211 H. tarihinde tamamlamıştır.

Bu eserin bazı fasıllarında bir miktar şiirleri de vardır. Bu cümleden olarak

Mal ü evlâd, ilm-ü iz'an nafi olmaz ey Meâb!
Masiva ağyar elinden dil müsellem olmadan...

Bazı karinelere göre İstanbullu olduğu anlaşılıyor. Eserin bazı yerlerinde oğlanlar Şeyhi İbrahim Efendi'nin manzumeleri ilâve edilmiştir.

AHMED EFENDİ
(Hafız Seyyid Ahmed ibni Muhammed ibni Ebubekir Efendi)

Celvetiye tarikatı büyüklerinden âlim bir zat olup İzmitlidir. İrfan sahipleri arasında, «Esma-i Erbaîn» namiyle maruf olup Hazreti İdris Aleyhisselâma mensup ve İbranî lisanı ile nakledilmiş olan, Şeyh-i Ekber Hazretleri tarafından Arapçaya nakil ve şerh edilen Esma-i Şerife'nin geniş bir şekilde tercemesini havi bir mukaddime iki fasıl, bir hâtime üzerine tertiplenmş (Nurü'l-Hüdâ) isminde kıymetli bir eseri vardır. Bu eserinde Şeyh-i Ekber Hazretlerinin (Kitabü'l-Envâr) ını terceme ettiğini ve tıp ilminden (Hikmetü'l-Arifîn) isminde bir eser yazdığını ve İstanbul'da Aziz Hüdaî Hazretlerinin şeyhlik makamına geçenlerden Mudanya'lı Ruşen Efendiden hilâfet aldığını bildirmektedir. (Nurü'l-Hüdâ) ya yazdığı tarihi:

Feyzi Hak'tan dâd irüp Seyyid Dede tarihini,
Şüphesiz ihsan-i Hak'tır âşıka nurü'l-Hüdâ...
Sene 1214 H.

Seyyid mahlâslı ilâhîleri de vardır. (Nurü'l-Hüdâ) da bulunan nât-ı Nebevîsinden :

İsm-i Rahman mazharısın ya Muhammed Mustafa!
Rah-ı aşkın rehberisin ya Muhammed Mustafa!
İns ü cin Hakka kudumunla müşerref oldular;
Cümlenin Peygamberisin ya Muhammed Mustafa!

Ceddi Ebubekir Efendi de yüksek bir zat olup (Mültekâ) yı şerh etmiştir.

AZMİ HÜSEYİN DEDE
1311 = 1893

Mevlevî arif ve fazıllarından olup Gelibolululudur. Uzun müddet Gelibolu ve Mısır mevlevihaneleri şeyhliğinde irşat vazifesi görmüştür. Şiirleri arifane ve şairanedir. 1311 H. de hava tebdili için bulundukları Beyrut'ta vefat etti. Ondan fazla basılmamış risaleleri olup isimleri aşağıdadır :

Temyizü'l-Emreyni: Yefa'lüllahü mâ yeşâu ve yahkümü mâ yürîdü âyeti kerîmesindeki meşiyyet ile iradenin temyizine dairdir.

Temdidü'l-Hayat: «Essadakatü Terüddü'l-Belâ ve Tezidü'l-Ömre» hadis-i şerifini açıklar.

Risale-i Tatbik: İnsaniyet ve hayvaniyetin tatbikine dairdir.

İşrabü'l-Meram: Vacip Teâlânın isbatı ile meleklerin vücudu ve peygamberlerin kitaplarının lüzumuna dairdir.

Mir'âtü'l-Hakayık: Tasavvufun hakikatlerine dairdir.

Lâzimü'l-Beyan: Dalâlet fırkalarından bazılarına karşı reddiyedir.

Miftahu'l-Kulûb: Mevleviliğin sülûküne dairdir.

Nuhbetü'l-Âdâb: Mevleviliğin kanununa aittir.

Beyan-ü'l-Mekasıd: Sülûkün seyrine dairdir.

Mizanü'l-Edyân: Hıristiyanlarla cereyan eden münazara ve mübahaseler beyanındadır.

Tatbik: Hikmetle kelâmın toplanmasına ve birleştirilmesine dairdir.

Divan: Malûm tarz üzeredir.

Arifane bir gazelinden:

Nukuş-u reng-i rûden Sani'î bir nur göstermiş
Tayin mazharında sanma aynî dûr göstermiş.

Tecelli iyânî rûnümadır. Cem'i vahdette
Kelime zat-ı mutlak guyiyâ kim tûr göstermiş

Tenî puşide-i cân eylemiş çün hane-i zenbur
Ne sırdır, sun-i Hak ol haneyi mestûr göstermiş.

Merayay-ı iyane münakis ol mahir, ve ammâ
Uyûn geç nigâha bir şeb-i deycur göstermiş.

ABDÜLKADİR KEMALEDDİN EFENDİ
1315 = 1897

Kemal ve fazilet sahibi şeyhlerden bir zat olup Erbildendir. Tarikat bakımından Halvetî, Kadirî, Nakşibendî'dir. 1315 H. de ikinci vatan ittihaz ettiği Urfa (Reha) da vefat etmiştir. Eserlerinden [Hüccetü'z-Zâkirîn fi'r-Reddi Ale'l-Münkirîn] ile [Tefrihu'l-Hatır Fi Menakib-i Abdülkadir] basılmıştır. Diğerlerinin isimleri aşağıdadır:

[Tarikatü'r-Rahmaniyyeti Firrucûi ve'l-vusûli ile'l-Hazreti'l-Aliyye], [İlhamatü'l-İlâhiyye Fi ma'arifeti'l-Hakikati'l-İnsaniyye], [Mir'atü'ş-Şuhud Fi Beyani Vahdet-i Vücud], [Hadikatü'l-Ezhar Fil Hikmeti vel Esrar], [Eddürerü'l-Muteberetü Fi Şerhi'l-Âyat-i Semaniyete Aşere Min Mukaddimeti'l-Mesnevi Şerif], [Şerh-u Kelimatü Farisiyyeti Mine'l-Lemati'l-Irakiyye].

Yazılış tarihi 1106 = 1694 H. olan [Mıknatisi'l-Ulûm] müellifi Şeyh Ömer İbni Muhammed El-Vaiz de [Urfa - Reha] da yetişen fazilet sahibi şeyhlerdendir.

ABDULLAH HULÛSİ EFENDİ

Mazannadan ve 1305 = 1887 H. de Usturumca'da vefat eden Mısırlı Seyit Hoca Muhammed Nuri'l-Arabî hazretlerinin halifelerinden huzura ermiş faziletli ve arif bir zat olup Gelibolu mülhakatından (Mürefte)dendir. İstanbul'da tahsilini tamamladıktan sonra yarım asırdan fazla Fatih civarındaki Kadı Çeşmesi medresesi müderrisliği ile yetinerek inziva halinde yaşamış 1305 H. de vefat edip Topkapı haricinde Sarı Abdullah Efendinin yanına defnedilmiştir. Süratli yazma kabiliyeti ve talik yazıda mehareti olduğu için senelerce taş basması matbaalarda hattatlık yaparak hem memleketin irfanına hizmet etmiş, hem de kendisini geçindirmiştir. Molla Camiinin Farsça [Mir'âtü'l-Akaidini Türkçe şerh edip bastırdığı gibi, Feridüddini Attar'ın Farsça manzum ve matbu [Mantıku't-tayr tercemesi] de dostlarından «Fedaî» mahlaslı bir şair adına yazılmışsa da tercemenin aslı esasen bu zatındır. Matbu Tarifat-ı Seyyid Tetimmesi de, kendisi tarafından ilâve edilmek suretiyle yazılıp basılmıştır. Başka eserleri de olduğu kuvvetle tahmin edilmekte ise de bu âcizin gözüne ilişmemiştir.

ALİ ÖRFÎ EFENDİ
1305 = 1887

Arif şeyhlerden huzura ermiş cömert bir zat olup Küreyce köylerinden Polyan köyündendir. Tahsil çağına geldikten sonra ticaret yoliyle Mısıra giderek uzun müddet orada ikamet ve o bölgede seyahat etmiş ve nihayet Selânik'te yerleşmiştir. Bundan sonra tasavvuf büyüklerinden Seyyit Hoca Muhammed Nuri'l-Arabiyyi'l-Melâmî hazretlerine intisap ederek feyz-i Muhammediyeye mazhar olmuştur. Mezar taşındaki (Kıldı el-Hacî Ali Orfî behestî âşiyan) mısraının delâleti olan 1305 H. de vefat ederek Yenikapı dışındaki Mevlevihane civarında bulunan kabristana defnedildi. Eserleri :

[Şerh-i Divan-ı Niyazi-i Mısrî], [Terceme-i İnsan-ı Kâmil] [Terceme-i Varidat], [Terceme-i Hikem-i Atai], [Mürettep Divan-ı İlâhiyat], [Terceme-i Maksadı'l-Aksâ], [Es'ile ve Ecvibe-i mutasavvıfane], [Şerh-i Gazel-i Hz. Üftade] ve sairedir ki, hepsi de basılmamıştır.

ABDURRAHMAN HALİS TALİBAANÎ
1275 = 1858

Kadirî tarikatı büyüklerinden bir zat olup Kerküklüdür. 1275 = 1858 H. de vefat etti. Kerkükteki dergâhında defnolunmuştur. Basılmış eserleri: [Mürettep Divan] ile [Mesnevînin 18 beytinin manzum olarak şerhi], Abdülkadir-i Geylânînin menkıbelerine dair Şeyh Ali Nurbahşî tarafından yazılan [Behçetü'l-Esrar] ismindeki eserin tercemesinden ibarettir. [Behçetü'l-Esrar] 1007 = 1598 H. de Bağdat hâkimi olan Hüseyin İbni Hasan Edirnevî tarafından da terceme edilmiştir.

Fuzulî'nin «olur» redifli gazelini tahmisinden :

Âteş-i aşkın füruzân olsa âşık nâr olur
Her zaman gördükçe âşık gözlerin humar olur
Hüsnünü âyine-i dilde gören hoşyar olur
Hüsnün oldukça füzûn, aşk ehli artık zâr olur
Husün ne miktar olursa aşk ol miktar olur

Mesnevînin 18 beyti şerhinden :

Cilve-i aşkest kândır gül fetâd
Şûriş-i aşkest der bülbüli fetâd
Saye-i aşkest der âlem fetâd
Maye-i aşkest der Âdem fetâd

ABDÜLHAMİD EFENDİ (KARA MOLLAZADE)
1278 = 1861

Nakşibendî şeyhlerinden fazilet sahibi bir zat olup Ayıntaplıdır. Memleketinde tedris ve irşad ile hayatını geçirmiştir. 1278 H. de vefat ederek Kurban Baba eteğindeki dağa defnedildi. Eserlerinin en meşhuru Fıkıhdan meşhur [Tahtâvî haşiyesinin tercemesi] dir ki 7 cildi basılmıştır. [Feraiz] ile alâkalı olan 8. cildi basılmamıştır. Muhammed İbni Abdullah İbni Ahmed El-Hatip El-Timurtaşî El-Gammezî'nin [Tenvirü'l-Ebsar] ını Muhammed Alaaddin El Haskefî şerh etmiş ve bu şerhe Ahmed Tahtavî haşiye yazmıştır.

[Âdabü'z-Zakirin ve Necatü's-Salikin] isminde de tasavvufî bir eseri vardır.

ABDURRAHİM EFENDİ
1282 = 1865

Kadirî şeyhlerinin âlimlerinden bir zat olup Evrenyelidir. Sonradan Üsküp'e hicret ve 1282 H. de âhirete intikal etmiştir. Üsküp'te Dükkâncık dergâhında defnolunmuştur. Eserleri: [Manzume-i Akaid ve Şerhi], [Manzume-i Feraiz], [Divançe], [Manzum Kavaid-i Nahviyye], [Manzum Tecvid], [Subhay-ı Sibyan] tarzında [Lûgat-i Arabiyye manzumesi] manzum Türkçe ve Farsça [Terceme-i Kaside-i Bür'e] dir ki son eseri basılmıştır.

Beyitlerinden :

Serasir-i lûtfa mazhar düştü âlemde kamu eşya

Zeban-ı kal ve hal ile Hüdanın hamdini güya

1244 H. de Evrenye'de vefat eden pederi Şeyh Ali Efendinin de Arapça [Risaletü'r-Ruh] isminde bir eseri vardır.

ABDÜRRAHİM EFENDİ
1303 = 1885

Fazilet ve kemal sahibi şeyhlerden âşık ve muhakkik bir zat olup Perzerinlidir. Büyük mutasavvıflardan Mısırlı Seyyid Hoca Muhammed Nuru'l-Arabiyyü'l-Melamî hazretlerinin damadı ve baş halifelerinden-

dir. Üsküp'te tedris ve irşad ile meşgul oldular 1303 H. senesinin ilk günü Hacc-ı Şeriften dönüşünde vefat ederek Süveyş civarında Ayn-ı Musa isimli yere defnedildiler. Ders halkasında bulunan Talebe-i Ulema iki defa icazet vermeğe muvaffak olmuşlardır. Eserleri: Bin beyte yakın [Muhammediye] tarzındaki [Kaside-i Nuniye], [Kaside-i Tâiye], [Manzum Şerh-i Şafiye], [Şerh-i Sırrı Enel-Hak], [Hediyyetü'l-Hac], [Risale-i İrade-i Cüz'iye], [Risale-i Ahval-i Melamiye], [Manzum Meratibu'l-Vücud], [Manzume-i Vehbiyye], [Mecmuay-ı İlâhiyat] vesairdir ki, basılmamıştır. İlâhiyatındaki mahlası «Fedaî» dir.

ABDÜLLÂTİF İBNİ DURMUŞ FAKİH KARAMANÎ

Fazilet ve kemal sahibi şeyhlerden bir zat olup ahlâk, tasavvuf ve mev'ızalardan bahseden Türkçe [Âdabü'l-Manazil] ile [Miracü'l-Müştâkîn ve Minhâcü'l-Müttakîn] isimlerinde eserleri vardır. 1. eserini 985 = 1577 H. de yazmıştır. Ulemadan Bursalı Ahmed İbni Ali efendinin de vazifeler ve ev işlerine dair 23 fasıl üzerine tertip edilmiş [Adab-ı Menazil] isminde Türkçe bir eseri mevcuttur ki telif tarihi 1041 H. dir. Bir nüshası Nuruosmaniye kütüphanesinde vardır.

ABDÜLBAKİ DEDE (NÂSIR SEYYİD ABDÜLBAKİ DEDE)
1222 = 1807

Mevlevi şeyhlerinden marifet sahibi bir zat olup Kütahyalı Ebubekir Efendinin ikinci oğludur. İstanbul'da Yenikapı Mevlevihanesinin şeyhi iken 1226 H. de dünyadan ayrıldı. Musıki ilminde ihtisası olduğundan bir çok besteler tertip etmiştir. Eserleri: [Şerh-i Şahidî], [Terceme-i Menakib-i Arifîn], [Divan-ı Eş'ar] olup basılmamıştır. Sultan III. Selim namına [Tedkîk ve Tahkîk] adıyle bir musiki risalesi yazdığı gibi sonradan harflerle yazılarak altına da ses miktarları işaret edilmek suretiyle gösterilen bir notanın usûl ve kaidelerinden bahseden [Tahririye] ismiyle bir risale daha yazıp adı geçen padişahın buldukları Sûz-i Dilârâ makamındaki Ayini ile yine bu makamdan olan kıymetli peşrevini bir nota ile tahrir ve tebdil ederek III. Selim Hazretlerine takdim etmiştir. Riyaziyenin musikiyi alâkadar eden Elhan ve ses titreşimleri konularında eskilerin eserlerini derin araştırma ve mütalâa ile bu hususta hüner ve kemal sahibi olduğundan İsfahan ve Acem Buselik makamından iki âyin bestelemiştir ki, bugün de okunmaktadır. «Şevk-i Tarab» âyini de bu zatındır.

ABDÜLKADİR NECİP EFENDİ (EŞREFZADE)
1022 = 1613

Kadirî tarikatının arif ve fazıllarından olup hal tercemesi yukarıda geçen Bursalı Şeyh İzzeddin Efendinin oğludur. 1022 H. de vefat etti. Bursada ceddinin kurduğu İncirli adıyle tanınmış Eşrefî dergâhına defnedilmiştir. Eserleri: [Zübdetü'l-Beyan] isminde Arapça bir tefsirle [Manzûme-i Mevlid-i Nebî] ve [Divan]ından ibarettir. Pederi ile kendisinin tefsirleri basılmamış olup İncirli dergâhındadır. Ârifane naatlarından:

Cemalin ey Nebî mir'ât-ı envar-ı saadettir.
Nigâhın mahz-ı feyz-i rahmet esrar-ı rüyettir.

Başka beyitlerinden:

Tavk-ı aşkı kerden sıdka takıp meydane gel
Feyz-i maksudu «necibâ» sen bu divanda ara

ABDÜLKERİM EFENDİ «İŞTİPLİ EMİR EFENDİ»
1015 = 1606

Hal tercemesi ileride yazılı Nureddinzadenin halifelerinin en kâmili melâmi meşrepli bir zat olup İştiplidir. Vefatı 1015 H. de, kabri İstanbul'da Kadırgada Sokullu Mehmet Paşa - Şehit Mehmet Paşa dergâhındadır. Manisada Çaşnıgir kütüphanesinde [Risaletü'l-Hüdali Üli'l-ihtida] isminde bir eseri, ve devran-ı Sofiyyenin câiz olduğuna dair risalesi ve [İştibî] mahlâslı bazı ilâhiyatı vardır. Garip ilimlere de vakıf idi.

İlâhiyatından:

Gel berû ey talibi Hak matlab-ı âlâyı gör
Cümle varlıktan geçip ol zatı bî hemtayı gör
Hû şarabından içip mest oldun ise sofiyâ
Ayni vahdetle nazar kıl sırrı ev ednayı gör
Kendidir kendisini çün kim bilen ey «İştibî»
Barzah-ı irfanda kalma evvel Hüve'l-Mevlâyı gör.

ALEMÎ MUHAMMED EFENDİ (ARAPZADE)
1130 = 1717

Nakşibendî tarikatının fazilet sahiplerinden bir zat olup Edirnelidir. [Muhtasarü'l-Velâyet] müellifi Üsküdarlı Muhammed Ensarî'den hilâfet almıştır. Şairler faslında zikri geçen Neccarzade Şeyh Rıza Efendinin

mürşididir. «Rehber-i Tarikat» terkibinin delâleti olan 1130 H. de Edirnede vefat etti. Hadis ilminden [Mecmau'd-Dürer Ve'l-Gurer Fî Ehadis-i Seyyidi'l-Beşer] ismindeki eserinin bir nüshası umumî kütüphanede vardır. Beyitlerinden:

Riyâ ve sem'ayı terket kalender meşrep ol Alemî
Cihanın buud ve nabudu hakikat iptilâdır hep

AZBÎ MUSTAFA EFENDİ (DERVİŞ AZBÎ)
1160 = 1747

Dergâh-ı Âli çavuşlarından iken hal tercemesi ileride yazılı Niyazi Mısrî hazretlerinde gördüğü kemal eserlerine bakarak hizmetini bırakmış, adı geçen zata intisap etmiştir. Doğum yeri itibariyle Kütahyalıdır. «Müteveccihi'r-Rûhaniyye» terkibinin gösterdiği 1160 H. de vefat ederek Üsküdar köylerinden Nerdiban köyündeki Şahkulu dergâhına defnedildi. Eserlerinden: [Tahmis-i Divan-ı Niyazî] basılmış, [Dîvanı] basılmamıştır. Divanının matlaından:

Kalem cevlân edip göksün zebanın cevher-i yektâ
Haridar meta-i aşk olan Lâbüd olur danâ

Bilen anlar haber söyler ya bilmez anlamaz söyler
Rumuz-ı nutfeden söyle beyan olsun nice mânâ

ABDULLAH İBNİ ABDURRAHMAN CELVETİ
1164 = 1750

Celvetî tarikatının şeyh ve âlimlerinden bir zat olup tahsilini ikmalden sonra Gedikpaşa türbesi yakınındaki Hamza Paşa Camii İmamlığında bulundu 1164 H. de vefat ederek Üsküdarda Karaca Ahmetten Haydarpaşaya giden caddenin soluna defnedildi. Eserleri basılmamış olup isimleri aşağıdadır:

1 — [Ettuhfetü'n-Nedîre Fi Men'i Itlâkı'l-Mutlaki Alâ Vücudi'l-Hakkı],

2 — Ennebzetü'l-Yesîre Ale'ş-Şarihi'l Kayravânî Li Şerhu's-Senûsiye,

3 — Elminhü'l-İlâhiyyetü Fi şerhi Mukaddimetü'l-Fahriyyetü,

4 — El - Mukaddimetü'l-Fahriyyetü Fi İstılâhâti'n-Nahviyyeti.

ÂŞIK ALİ PAŞA (BEŞE)
733 = 1332

Osmanlı saltanatının kurucusu Osman Gazi devri şeyhlerinden ve arif şairlerinden, kendisine işaret olunan padişahın maiyyetinde bulunmuş olan mazannayi kiramdan Şeyh Muhlis Paşa oğlu İlyas'ın oğlu olduğu [Garibname]nin mukaddimesinde yazılıdır. Abid, zahid duası kabul buyrulan bir zat olup sülûkün hallerine ve ariflerin makamlarına vakıf idi. Orhan Gazi zamanında şöhret sahibi olmuştur. Muhabbet ve marifet-i ilâhiyeye, ruhun vasıflarına ve hasletlerine, daha bu gibi dinî bahislere ve tasavvufî konulara dair 10 bap üzerine tertiplenmiş [Garipname] ve [Maarifname] isminde Türkçe [yirmi dört] bin mısraa yakın basılmamış bir büyük cilt manzumeleri vardır ki her babı da onar fasıl olarak tertip edilmiştir. Bu eser Osmanlı edebiyatı tarihi noktasından da mühimdir 733 H. de Kırşehirde vefat ettiler. Kabri halkın ziyaretgâhıdır. Paşa lâkabı babasının ilk evlâdı olduğundandır. Resmî rütbe değildir. Manisa'da Muradiye kütüphanesinde [Risale Fi Beyani's-Sema] ismiyle mensur bir eseri de vardır. Hayatının tafsilâtı [Türk Derneği] ismindeki derginin birinci sayısında bu âcizin makalelerinde yazılıdır.

Arifane şiirlerinden :

Cümle âlem bir işarettir hemân
Nice yüzbin mülkü var Hakkın nihan
İnsü cinden kimseler görmüş değil
Kimse ol yerden haber vermiş değil
Fikr-ü aklın eremez ol menzile
Adı o mülkün dahi gelmez dile

Kitabın baş tarafında Heca harfleri tertibi üzerine görülen manzumelerinin birisi o devrin nazmına göre güzel bir nümune olduğundan aynen buraya alınmıştır:

Evvel bize vacip olan Allah adın anmak durur
Anın adın zikredelim ol kim kamu müştak durur.
Evvel dahi oldur kadim ahir dahi oldur mukîm
Oldur kerim oldur rahim oldur ki şeksiz Hak durur.
İki cihanı yaratan ol ay ve güneş yürüten
Ol ins-ü melek dürüden ol kim ol Hallak durur
Oldur ehad oldur samed oldur ezel oldur ebed
Ol bî hesap ve bî adet oldur ki ol rezzak durur
Oldur ki can verdi tene oldur ki ten verdi cana

Oldur ki renk verdi kana ol hakimi mutlak durur.
Ansız ona kim varır ansız ana kim erer
Ansız anı kim görür andan yana kim bak durur
Ayrılmasın bulduk anı ayrılmasın bildik onu
Önden ona âşık canı cnunla mustağrak durur.

Mevlid-i Nebî nazımı Süleyman Dede merhumun bu eserden iktibas da bulunduğu birinci beyitten anlaşılmaktadır. Adı geçenin oğlu Elvan Çelebi de aşk ve irfan ile meşhur cezbeli bir şair olup kabri (1) Amasya civarında kendi ismiyle söylenen köydedir. [Etvar-ı Sülûk] isminde bir manzumesi vardır. (2) Arifane şiirlerinden bir kısmı [Semaratü'l-Fuâd] da zikredilmiştir. Bunların nümunelerinden biri:

Müzeyyen ide seni hub-i Hallak
Bilene ilm-i Enfüs ve ilm-i Afak

Sıfata terk edersen sıfatı
Hemen tebdil edersin zata zatı

ABDÜRRAHİM NİZAMEDDİN MERZİFONÎ «SARI DANİŞMENDZADE»

Çelebi Sultan Mehmed Han devri şeyhlerinin ulularından olup tasavvuftan [İrşadü'l-Enâm] ismindeki eseriyle [Aşknamesi] ve [Divançe-i İlâhiyat]ı vardır.

Zeyniye tarikatının Pîri Zeyneddin Hâfî (1) hazretlerinden sülûkünü tamamlamıştır. Memleketine dönüşünde pek çok âşıklarının gönüllerin perişan ederek vefat etti. Tasavvuf şiirlerinde «Rumî» mahlasını kullanmıştır. Mürşitleri kendisi hakkında: «Bir aşk kütüğünü yakıp diyar-ı Ruma attık» buyurmuşlardır. Şiirlerinden bulunabilen yalnız şu:

Tevbe yarabbi hatâ yoluna gittiklerime
Bilip ettiklerime bilmeyip ettiklerime

Beytidir ki sehl-i mümtenî kabilindendir.

---

(1) Tarihçi Alî, Çorum yakınında bir köyde olduğunu beyan etmektedir. Muhlis Paşa, Mısır'da Kus şehrinde, Baba İlyas Horasanî de Amasya'ya iki saat mesafede ismiyle söylenen İlyas köyünde medfundurlar. Muhlis Paşanın vefatı 709, Baba İlyas'ın vefatı 657 tarihindedir.

(2) İkinci Murad'a eserini takdim eden manzum (Gülşen-i Râz) sahibi Şirazlı Elvan Çelebi başka bir zattır.

(1) Haf, Horasan bölgesinde bir kasabadır. Ekseriya Hace, Haher vesaire gibi madûl vavla havaf suretinde yazılır Hâf olarak okunur.

Meşhur münşî Veysi Efendi tevbenamesinde sözü geçen beyte:

Peyrev oldum o suhan pervere ettim tövbe
Daima rehsiper'i amd ve hatâ ettiklerime

Beytiyle işaret etmiştir. [Nefehatü'l-Üns] tercümesinde zikrolunmuş mufassal icazetnameden anlaşıldığına göre mürşidlerine Mısır'da intisaptan sonra beraberce Horasan'a giderek sülûkünü tamamlayıp dönmüştür. Pederi Sarı Danişmend şöhreti ile tanınan Emîr Aziz Efendidir.

ALÂEDDİN ALİ AKSARAYÎ (2)

Karamanlı Şeyh Ali Semerkandî halifelerinden Hayreddin Efendiden hilâfet almıştır. Eserlerinin en meşhuru Şeyh-i Ekber hazretlerinin [Ankay-ı Mağrib] ismindeki dakik eserinin şerhidir ki basılmamıştır. Kanunî Sultan Süleyman Bağdat seferine gidişlerinde bu zat ile görüşerek hakkı şâhanelerinde hayır duada bulunmuşlardır. Sonradan Bursa'ya hicret ederek âhiret yurduna gittiler. Başçı İbrahim Bey Camiinin kıble tarafında defnedilmiştir. [Güldeste-i Riyazi İrfan] da Lârendeli oldukları yazılıdır.

ABDÜLKERİM EFENDİ
922 = 1584

Hal tercemesi yukarıda geçen İbrahim Gülşenî halifelerinden Edirneli âşık Musa Efendiden hilâfet almış arif ve şair bir zat olup Edirnelidir. Telif tarihi 963 H. olan [Hazerat-ı Hams] tertibi üzere bir mevlid-i nebevî manzumesi vardır. 992 H. de memleketinde vefat etti.

Manzumenin matlaından :

İlâhî marifet nurun delil et
Sirâc-i akla kudretten fitil et
Kulûbün kalıbını ruşen eyle
Meânî sırrı ile gülşen eyle

Halifelerinden Lârendeli Şanî İbrahim Efendi de ârîflerden bir zat

(2) Peçevî tarihinin birinci cildinde görülen bir ifade aşağıdaki şekilde yazılmıştır: Şeyh-i Ekber'in Ankay-ı Mağrib risalesini şerh edip mühim işaretler ve gizli rumuzlardan sene 940 = 1533 H. de birinci harfi «Ayın» olan Şeyh ve yine birinci harfi «sin» olan Şamlı Padişah ile evveli «kaf» sonu «he» olan şehirdeki Konya'da mülâkî olalar diye sarih bir işaret vardır.

olup [Mir'âtü's-Sefa] isminde tasavvuftan makbul bir eseri vardır. Beyitlerinden:

Kârbânı Râh-ı iklîm-i Fenânın Şâniyâ
Baş-ü cân terkin urur bir kâfile salâriz

ABDÜLMECİD İBNİ ŞEYH NASUH
973 = 1565

[Risaletü'l-Edviye Fi't-Tarikati'l-Muhammediye] ve [Risale-i âdabiye] sahibi Zeyniye tarikatının büyüklerinden Tosyalı Şeyh Nasuh Efendinin oğludur. Eserleri: [Tezkire-i Ulü'l-Elbâb], [El-Havf-ü Ve'l-Huzun], [El - Felâhve'l-Hüdâ], [El - Fevzü'l-Azîm], [Riyazü'n-Nasihîn], [Ravzatü'l-Ezhar ve Cennetü'l-Esmar]. Bir de manzum kıyafetnamesi vardır. Hepsi de basılmamıştır. 973 H. de Tosya'da vefat etti. Nasuh Efendi Zeyniye tarikatının pîri Zeyneddin Hafi'nin baş halifelerinden Bursa'da yatan Abdüllâtif Kutsî halifesi Taceddin Efendiden hilâfet almıştır. Bir de temsile taallûk eden âyetlerin tefsirine dair bir eseri vardır ki kendi el yazısiyle yazma nüshası Şehid Ali Paşa kütüphanesindedir. Ârifane bir gazeli :

Gel ey talip ko esmayı müsemmadan haberdar ol
Sakın olmıyasın âmâ muammadan haberdar ol
Hicab-i isimle olma müsemmadan sakın mahçup
Gider benlik hicabını bu mânadan haberdar ol
Ne kim var iki âlemde vücut haktır cümle
Bu remzi anla ey ârif bu imadan haberdar ol
Fena camiyle nûş eden hemişe nişnî aşkın
Bekâbezminde şâd olur bu sahbadan haberdar ol
Girüp pazar-ı aşk içre bugün derd-i ilâhî ol
Virüp nazı niyaz iste bu sevdadan haberdar ol
Eğer mecnun-i aşk isen mecidî hüsn-i Leylâya
Göz ayırma cemalinden temaşadan haberdar ol

Bir de manzum Pend-i Attar şerhi vardır. Matlaından :

Hamdü bîhad an Hüdayı paki râ
Anki iman dad muştîhaki râ
Hamdü bîhad ana kim ol müstean
Virdi iman bir avuc hake heman

[Kenzü'l-Fevaid] tasavvuf ve ahlâktan bahseden büyük bir ciltten ibaret Arapça bir eser olup nüshası Yahya Efendi kütüphanesinde mevcuttur.

ÖMER İBNİ HAMZA

Zeyniye tarikatının şeyhlerinden faziletli bir zat olup Edirnelidir. Adı geçen tarikatın şeyhlerinden Firecikli Şeyh Ali İbni Sinan Efendi namına yazılmış [Enisü'l-Celis] isminde Arapça ahlâk ve muhadarattan bahseden bir eseri vardır ki telif tarihi 986 = 1578 H. dir. Bu eser bastıranın hatâsı neticesinde 1306 H. de İmam Suyutiye mal edilerek Matbaay-ı Âmirede basılmıştır.

ARİF MUHAMMED EFENDİ
971 = 1563

Zeyniye tarikatının büyüklerinden bir zat olup Denizlidendir. İstanbul'da tahsilini ve sülûkünü tamamladıktan sonra İzmit'e yerleşmiş, tarikatın yayılması ve eser yazarak hayatını geçirmiştir. [Ravzatü't-Tevhid] isminde Türkçe manzum tasavvufî eserini 947 = 1540 H. de ikmal buyurdular. İzmit'te Orhan Gazi Camii yukarısındaki mezarlıkta oğlu Ahmed Efendi ile beraber medfundurlar. 971 H. de vefat eden Ahmed Efendinin de [Nüzhetü'l-Muvahhidîn] isminde manzum eseri vardır. [Ravzatü't-Tevhid] den :

Ey kadim ve hayyu kayyum-ı vahid

Sensin ol hallâkı eşya bî adet

ABDÜRRAHİM KARA HİSARÎ (1) AFYONKARAHİSARÎ

Akşemseddin hazretlerinin baş halifelerinden olup tasavvuf ve ahlâk ilminden bahseden bir mukaddime iki kısım, bir hatimeyi ve her kısım on babı ihtiva eden Türkçe [Münyetü'l-Ebrar ve Gunyetü'l-Ahbar] ile 865 = 1460 H. de ikmal ettiği manzum [Vahdetname] ve manzum [Kaside-i Râiye] ismindeki eserlerinden ilmî olgunluğu anlaşılmaktadır.

---

(1) Necmeddin Razi ve Necmeddin Daye isimleriyle tanınan zatın eserlerinin en yükseği olup tasavvuf ve sülûk halleri ve nefis terbiyesinden bahseden (Mirsadü'l-İbad Mine'l-Mebde-i ve'l-Mead) ismindeki eserin mütercimi Sultan II. Murad devri fazilet sahiplerinden Kasım İbni Mahmut Karahisarî de tasavvuf âlimlerinden bir zattır. Tercümenin ismini (İrşadül-Müridin ile'l-Murad) koymuştur. Sultan I. Mahmud devrinde yaşayan (Şifaü's-Südur ve Safaü'l-Kulûb) yazarı Şeyh Mustafa İbni Murad ile (Usûl-i Vusul-i İlâhiye) isminde 1185 = 1771 H. de bir eser yazan Şeyh Muhammed Halvetî de Karahisar'dan yetişen şeyhlerdendir.

Karahisarda ismiyle anılan camiin yanında medfundur. Eserleri matbu değildir. [Münyetü'l-Ebrar] İstanbul'un fethi senesinde tamamlanmıştır. Beyitlerinden :

Gerçi oldu mevlidim Karahisar
Yüzüm aket kılma beni şeremsar

Vahdetnamesinden :

Hamdeder ol zata canı pâk olan
Kim hilâfet buldu andan hâk olan

ALİ DEDE BOSNAVÎ
1007 = 1598

Halvetî âlimlerinden bir zat olup Bosnalıdır. [Hülasatü'l-Eser] de Nestarlı olduğu yazılmıştır. Türbe şeyhi denmekle meşhurdur. Mürşidinin halveti şeyhlerinden Nureddinzade olduğunu ve bir müddet Zigetvar kalesinde Kanunî'nin şehid olduğu yerde yapılan türbe ve dergâhta bulunduğunu Muhadaratında hikâye etmektedir. Eserleri: 1001 H. de Mekke-i Mükerremede yazıp muhtasar olarak [Esiletü'l-Hikem ve Havatimü'l-Hikem] ismini verdiği eseriyle [Temkinü'l-Makam fi Mescidi'l-Haram], [Sebaiyat fi'lfuruu], [Mevakitü'l-Âhireh ve'l-letaifü'l-fâhire], [Muhadaratü'l-evail ve'l-evahir], [Envarü'l-Meşarik], [Risale-i İntisariye], [Terbiü'l-Meratip Ve'l-Usûl Li Erbabi'l-Mevsul]'dur. Satırcı Mehmed Paşanın dâveti üzerine Varat seferine giderek dönüşünde «Tamam-ı Vuslet» terkibinin delâleti olan 1007 H. de vefat etti. Zigetvar yakınında [Solnak] da defnedilmiştir.

Zikredilen eserlerinden [E'siletü'l-Hikem] tasavvuf, akaid v.s. den bahsetmekte olup Arapça 360 sualden mürekkeptir. [Havtimü'l-Hikem] ismiyle de tanınmıştır. [E'sile]nin büyük kısmı istifadeyi muciptir. 1314 H. de Mısır'da basılmıştır. Kenarında 9 ciltlik [Ruhu'l-Meânî] tefsirinin sahibi Bağdat Müftüsü Mahmud Âlûsî'nin [Ecvibetü'l-Irakiyye Ala E'sileti'l-İbraniye]si vardır.

Muhadaratü'l-Evail Ve'l-Evahir: İmam Süyûtî'nin evveliyatı tarzında ekseriyeti itibariyle tarihle alâkalı Arapça bir eserdir. Bu da Mısır'da basılmıştır. Bazı sözleri zayıf olmakla beraber ekseri maddeleri tarih ve muhadaratla meşgul kimselere istifade vericidir.

Risale-i İntisariye: Osmanlı hanedanının faziletleriyle saltanatlarının bekasına dair bir ümmetin büyüklerinin ve keşif sahiplerinin bu baptaki ifade ve nakillerini toplayan faydalı ve muhtasar Arapça bir eserdir. Bu âcizin kütüphanesinde mahfuz olan bu risale basılmamıştır.

Temkinü'l-Makam Fi Mescidi'l-Haram: Sultan III. Murad tarafından 1001 H. de Makam-ı İbrahimin yenilenmesine memur olduğu vakit yazmıştır. Dört rükûn bir hatime üzerine tertiplenmiş olup 1 — Bu makamda nüzûl eden âyetlerden. 2 — Bu makamda kılınan namazın faziletinden. 3 — Bu makamın sırlarından. 4 — Makamların evvellerinden ve bir hatimeden ibarettir.

Terbi : Bunun bir nüshası Ayasofya kütüphanesinde vardır.

ALİ ÇELEBİ İBNİ HÜSREV İZNİKÎ

Çeşitli ilimlere vakıf ârif bir zat olup meşhur Şeyh Edebâlî neslinden Vahyîzadenin akrabalarındandır.

Başlangıçta babasından boşalan Zeâmet memurluğuna girip Belgrat ve çevresindeki seferlerde bulunduktan sonra doğduğu yere dönerek yeniden tahsile başladı. Ve Sultan III. Mehmed Han zamanında İstanbul'a gelerek Sütlüce'de ikamet etti. Devrinde olan ilimler; hususiyle tefsir ilmi, tasavvuf ve kelâm ile garip ve hikmet ilimlerinde ve kimyadaki kuvvetli bilgisini bu fenlerdeki müteaddit eserleriyle isbat ettiğinden ulema arasında «Müellif-i Cedit» şöhretiyle tanınmıştır. Bayramî Melâmilerinin ulu şeyhlerinden İdris-i Muhtefi şöhreti ile namı Turhallı Hoca Ale'r-Rûmi'den hilâfet almış olduğu Mustakimzade merhumun Bayramî Melâmilerine ait menkıbelerinde yazılıdır. «Men ez'afe'l-halikate ilâ ekmeli't-tarikati» ibaresiyle başlıyan Hak yoluna gitmek isteklerine dair Aziz Mahmud Hüdai hazretlerine takdim ettikleri mektubunun iyi karşılandığına delâlet eden «Men ezafel fukara» fıkrasiyle başlıyan cevabî yazıdan çıkan mânaya göre Celvetî tarikatına da müntesip oldukları anlaşılmaktadır. 1108 H. de âhiret âlemine sefer edip Hz. Halid (R.A.) Türbe-i Şerifleri harimine defnolundular.

Müteaddit eserlerinden başlıcaları şunlardır : (1)

1 — Cevahiru'l-Esrar
2 — Semeretü'l-İrşad
3 — Dürerü'l-Envar Fi Esrari'l-Ehcar
4 — Ed-dürretü'l-Beyza Fi'l-İksiri'l-Ahmer
5 — Mukaddimetü'l-Vasıl
6 — Divanü'l-Hikmet (Manzum)
7 — Keşfü'l-Esrar ve Hetkü'l-Estar
8 — Essirrü'r-Rabbanî Fil Cismanî Ve'r-Ruhânî

---

(1) Bu âciz müellifin elinde mahfuz olan (Dürerü'l-Envar Fî Esrari'l-Ahcar) ismindeki eserinin nihayetinden alındı.

9 — Tavaliu'l-Büdûr Fi Şerhi'ş-Şuzûr
10 — Dürretü'l-Gavvas Fi Esrari'l-Havas
11 — Tervihu'l-Ervah Fi Esrari'l-Miftah
12 — Risale-i Kaza ve Kader
13 — Mefatihu'l-Künûz Fi Halli'r-Rumûz
14 — Envarü't-Terkip
15 — Ellevayıh Fi Esrari'l-Hurufi'l-Fevatih

(Müellif bu eserinde hal tercümesini yazdığını [Dürerü'l-Envar] ında da hikâye etmektedir.

16 — El-Müntehab Fî Sınaati'z-Zehep
17 — Şerh-i Kaside-e Sâlûkiye
18 — Divan-i İksir
19 — Mecmuay-ı Mücerrebat
20 — Miftahü'l-Hikmet
21 — Hacer-i Selâse
22 — Aşretü Ebvab
23 — El-Misbahu Fî İlm-i Esrari'l-Miftah
24 — Kitab-ı Dekayıkı'l-Mizan Fî Mekadiri'l-Evzan
25 — Kitab-ı Envar-ü'd-Dürer Fî İbahi'l-Hacer
26 — Kitab-ı Levhi Zehebi'l-Esrar Fî Mearifi'l-Ahcar
27 — Kitabü'l-Müntehab fi'l-İksîr
28 — Dürretü'd-Dürer ve Tuhfetü'l-Gurer

Bir numaralı [Cevahiru'l-Esrar] ile 20 numaradan aşağısını ihtiva eden beş eserini toplayan bir mecmuası Üsküdar'da Atlama taşında Selimağa kütüphanesinde, birkaç tanesi de umumî kütüphanede Carullah Veliyyüddin Efendi kitapları arasında ve [Keşfü'l-Esrar ve Hetkü'l-Estar] ismindeki tefsirinin bir nüshası Revan Odası kütüphanesinde vardır.

ALEMÎ DEDE
1020 = 1611

Mevlevî âlim ve şairlerinden olup Bağdatlıdır. Bağdat ve İstanbul'da tahsilini tamamladıktan sonra bir müddet kadı nâipliği ile seyahat ederek Şam'da Dalî Dedeye intisap etti. Şeyhinin vefatında yerine geçti. Sülûkü sırasında Ruhi, Samtî, Ünsî ile seyahatleri vardır. 1020 H. de Şam'da vefat etti. [Mürettep Dîvanı] ile [Cerize-i Mesneviye şerhi], [Futühat] ve [Füsun]un bazı noktalarının şerhine dair [Talikat]ı ve sair risaleleri mevcuttur. Beyitlerinden :

«Alemiyâ» ayn-ı kemâl ile kemâl-i kâmil
Her nefes vasıl eder arife ruhanî kuvvet

ADLİ HASAN EFENDİ
1026 = 1617

Sümbüliye tarikatının şeyhlerinden bir zat olup İştiplidir. Sülûkunu ikmal ettikten sonra Sümbülî Dergâhı şeyhliğinde bulundular. Vefatı «Riza-i Pak» ve «Mübeşşirül Cennet» terkiplerinin delâlet ettiği 1026 H. de, kabri adı geçen dergâhtadır. Telif tarihi (Risale-i Âhirkâr) terkibi olan [Menzum Tergîbât] ile [Mürettep Divan] gibi basılmamış eserleri vardır. Ârifâne ilâhîlerinden :

Levh-i dilden okuyan ilm-i ilâhîden sebak
Zerrece yadında kalmaz mahvolup hep mâsebak
Nur-u Hak kalbin münevver eylesin dirsen dilâ
Ateş-i Tevhid ile gel masivay-ı oda yak

ABDÜL MECİD SİVASİ
1049 = 1639

Halvetî büyüklerinden ve amcası Şeyh Şemsettin Sivasî halifelerinden olup hal tercemesi ulema faslında zikredilen Muharrem Efendinin oğludur. Sultan III. Mehmed Han'ın dâveti üzerine İstanbul'a gelip vaaz ve talebelerin irşadı ile meşgul oldular. [Bin kırk dokuzda aldı uçmakta mekân] mısraının delâleti olan 1049 H. de vefat ederek Eyüp yakınında Nişancıdaki dergâha defnolundular. Şiirlerinde «Şeyhî» mahlasını kullanırlardı. Eserleri basılmamış oup [Şerh-i Mesnevî], [Lezâizü'l-Âsar ve Letaifü'l-Ezhar], [Şerhu Alâ Kaside-i Mimiyye Li Mevlânâ Celâleddini Rûmî], [Maskalu'l-Kulûb], [Fezailü Salati'n-Nebî], [Dürerü'l-Akaid], [Mürettep Divan-ı İlâhiyat], [Şerh-u Cezireti'l-Mesnevi], [Umdetü'l-Müsteiddin fi's-Sarf], [Mekasidi Ayniyye (1) ve Mesaidi Ervahi Tayyibe ve Ayniyye], [Kahrü's-Sûs Fî Elcami'n-Nüfus], [Meyadinü'l-Fürsan - Kavaid-i Farsiyye], [Tefsir-i Fatiha] vesaire gibi 20 den fazladır.

ABDÜL KERİM VARDARİ

Fazilet sahibi şeyhlerden bir zat olup Vardar Yenicesindendir. Eserleri: [Tefsir-i Fatiha], [Tefsir-i Ayet-i Kale Aleykes Selâm], [Tefsir-i Ayet-i Makane Alennebiyyi min Harec], [Şerhu Kema Salleyte Alâ İbrahim]den ibarettir. İlk eserini 1071 = 1660 H. de yazmıştır.

---

(1) Bu yüksek eser hal tercemesi «Y» harfinde yazılı Şeyh Yar Ali İbni Siyavuş Divrigî'nin (Kitabü'l-Mekasidün-Naciye Fi'l-Mebde-i ve'l-Meaşi ve'l-Meâd)ının Türkçe şerhi olup 1038 = 1628 H. de ikmal edilmiştir. ki bir nüshası Halis Efendi kütüphanesinde vardır.

ABDÜL-EHAD NURİ EFENDİ
1061 = 1650

Halvetî şeyhleri arasında fazilet ve irfanı ile şöhret kazanmış zatlardan olup Sivaslıdır. İlk ilimleri tahsile başladığı esnada dayısı muallim ve mürşidi olan Şeyh Abdülmecit Sivasî hazretleri Sultan III. Mehmed Han tarafından dâvet olunması üzerine İstanbul'a gittiğinde beraberinde götürdüğünden tahsil ve feyzini İstanbul'da tamamladılar.

Zâhirî ve batınî ilimlerden icazet almağa muvaffak olarak irşad vazifesiyle Midilliye gitmiş, bir müddet ilim ve tarikatının yayılmasiyle meşgul olduktan sonra 1023 = 1614 H. de İtanbul'a celbedilerek Mehmed Ağa tekkesi şeyhliğine tâyin buyuruldular. Biraz sonra yâni 1041 = 1631 H. de Fatih Sultan Mehmed Han ve 1051 = 1641 H. de Sultan İkinci Beyazıt Han hazretlerinin camilerine, bundan sonra da Ayasofya Camii Şerifine vaiz tâyin olundular. İşte bu suretle vaaz, irşad ve eser yazmakla meşgul iken «Eşşeyh Abdül Ehad» terkibiyle şairlerden Feyzi Efendinin «Gitti Cennete Abdül Ehad» ve halifelerinden Şeyh Nazmi Efendinin «Abdül Ehad Efendi olsun mukim-i Cennet» mısralarının delâleti olan 1061 = 1650 H. de vefat ederek Eyüp Nişancasında mürşidi Abdül Mecit Sivasî hazretlerinin türbeleri karşısına defnedildiler.

Tasavvuf ilmiyle rüya tâbirindeki mürşidane kudreti herkes tarafından teslim olunmuştu. Üç nesle kadar yüksek nesep silsilesi Şeyh Evhadüddin Abdü'l-Ehadü'n-Nûrî İbni Muslihuddîn Mustafa Safayi İbni İsmail İbni Ebi'l-Berekât olmak üzere zaptedilmiştir ki bunlardan pederi olan Safayi Efendi kadılar sınıfından ve Abdü'l-Mecid Sivasî'nin yüksek ceddi Ebü'l-Berekâtın kızının oğlu ve Mülteka şarihlerinden Sivas Müftüsü İsmail Efendinin oğludur. Validesi de Ebü'l-Berekâtın oğlu Muharrem Efendinin kızıdır.

Yazmış olduğu arifane eserlerinin başlıcaları :

1 — Şerhu Erbeîniyat
2 — Riyazü'l-Ezkâr
3 — Te'dibü'l-Mütemerridin Fî İsmai'l-Ebeveyn
4 — Risaletün Fi Hayati'l-Hızır ve İlyas
5 — Risaletün fi Tevfiki Tearuzü'l-Âyat
6 — Risaletün Meretü'l-Vücudî Fil Meratibi'l-Külliyeti ve'l-Hazerat
7 — Risaletün Fi Nef'i Mesai'l-Ahya-i Lil-Emvat
8 — Risaletün Fi Cevazi Edai'n-Nevafili Bi'l-Cemaati
9 — Risaletün Fi Şeraiti İsticabetü'd-Duai
10 — Risaletün Fi Muhabbetil Abdi Lirabbihi

11 — Risaletün Fi Hakikati Leyleti'l-Kadr
12 — Risaletün Fi Şuruti Talebi'l-İlmi'n-Nafii
13 — Risaletün Fi İsbati'ş-Şuuri li Ehli'l-Kubûri
14 — Risaletün Fi Subutî Tayyil Mekâni Li Evliyai'l-Ümmeti
15 — Risaletün Fi Cevazi Devrani Sofiyye Fi'l-Lugati't-Türkiyye
16 — Risaletü Ma Arefnake
17 — Şerhu Kelimat-ı Kümmeyl İbni Ziyad
18 — Meratib-i Marifeti'r-Rahman
19 — Risaletü'l-İtriye
20 — İnkazü't-Talibîn
21 — İsbatü'l-İlmi ve'ş-şuur
22 — Huccetü'l-Vedad
23 — El - Adlü Ve'l-Aksatü Beyne't-Tefriti Ve'l-İfrat
24 — Kassamü'l-Mübtediin
25 — Dürer-i Nûrî
26 — Risaletü't-Tac
27 — İsbatü'l-Vacip Fi Mahiyeti'l-Vücud
28 — Mir'ati'l-Vücud Ve Mirkatü'ş-şuhud

Ârifane gazellerinden :

Küntü kenzin sırrıdır dünya ve ukbadan garez
Ona mektephanedir bu çarhı minadan garez
Enfüs ve afakı rüyetle kemale arif ol
Marifettir çünki mahlûkatı peydadan garez
Bir muammadır bu âlem fehmeden ariflere
İsmi Azam sırrıdır çün ol muammadan garez
Sofiya esmada kalma gel müsemma dersin al
Bil müsemmadır gözüm talimi esmadan garez
Ko mebadi şuğlünü sen maksadı Aksayı gör
Çün netayiçdir kamu sura ve kübradan garez
Katresinden nice umman gizlidir dil bahrının
Hasılıdır hakikattir o deryadan garez
«Nûrî yâ» hiç gayri matleb kalmadı âşıklara
Hak cemalidir hemin Cennat-ı Ukbadan garez

ADNÎ RECEP DEDE

1100 = 1688

Mevlevî şair ve ariflerinden olup Sirozludur. Neşati ve Ağazade gibi büyüklerden feyz almıştır. 1100 H. de şeyhi buunduğu Belgrat (1) Mevlevihanesinde âhirete intikal etti. Eserleri: [Mesnevi Şerif]ten seçilmiş birçok beyitleri — Her beytini beş beyit ile tefsir suretiyle şerh etmiş, birçok manevî esrar ve incelikleri açıklayan [Nihal-i Tecellâ] ile [Kaside-i Örfi şerhi] ve [Mürettep Arifane Divan] larından ibarettir ki basılmamıştır. Beyitlerinden :

Şah olmak isteyen gam ile müptelâ olmak gerek
Alemde saltanat talep eden geda gerek

Ah ettikçe çuşa gelir gözlerim yâşı
Derya temevvüç etmeğe elbet heva gerek

AYN-I EKBER MUHAMMED EFENDİ

1135 = 1722

Halvetî tarikatından ârif ve fazıl bir zat olup Eskişehirlidir. Hal tercemesi ileride yazılı Niyazi Hz. lerinden hilâfet almıştır. [Şamail-i Şerif] i Türkçe nazmetti. Mürşidinin [Kaside-i Bür'e tesbii] ni de [Fevaid-i Zümrüdiyye] ismiyle şerh etmiştir ki kendi el yazısiyle yazma nüshası Sultan İkinci Beyazıt Camii Şerifi yanındaki Şeyhülislâm Tâlik-hat-üstadı Veliyyüddin Efendi kütüphanesindedir. Her ikisi de basılmamıştır. Vefatı 1135 H. dedir. Bursa'da Emîr Sultan Camiinin Azapkapısı denilen şark tarafındaki kapısı haricinde defnedilmiş olduğu [Gülzar-ı İrfan]da yazılıdır. [Hadikatü'l-Cevami]de Eyüp'de Yahya Efendi dergâhında defneilmiş olduğu yazılmışsa da vesikalı değildir.

---

(1) Tasavvuf ve kelâm ilminden bahseden (Terşihat) ismindeki basılmamış makbul eserin sahibi olan ve «Vasılı Rahmet Rabbe» terkibinin delâleti bulunan 984 = 1576 H. de vefat eden Nakşibendi âriflerinden Nasuhi Çelebi Belgrat'tan yetişen faziletli kimselerdendir. (Terşihat)ın yazılış tarihi 957 = 1550 H. olup bir nüshası Es'ad Efendi kütüphanesinde vardır.

ACİZÎ SÜLEYMAN EFENDİ
1151 = 1738

Sadi tarikatından (1) «Aciziye» ismiyle tanınmış olan şubenin kurucusu bir zat olup aslen İşkodralıdır. Resmî ilimleri İstanbul'da ikmalden sonra tasavvuf mesleğine iltica ederek Perzerin'de yerleşti. Vefatı 1151 H. tarihlerindedir. Büyük kısmı Türkçe ve geri kalanı Arapça ve Farsça olmak üzere basılmamış [Dîvanı] olduğu gibi bazı risalelerinin de bulunduğu rivayet edilmektedir. Üsküdarda Atik Valide kütüphanesinde ahlâk ve tasavvuftan bahseden manzum bir eseri vardır. Bu şubeden olan dervişler Edhemî «Dört terkili» ırakiye giyerler. Ârifane şiirlerinden:

Hakikat bag-ı ibrette uli'l-Ebsar hikmettir.
Gül-i nazikleri nasut ider insan olur peyda

ABDÜLKERİM CELVETÎ
1061 = 1688

Celvetî tarikatının şeyhlerinden fazilet ve irfan sahibi bir zat olup İstanbulludur. Pederi; İstanbul'da tahsilini ikmali müteakip, büyük mutasavvıf Aziz Mahmut Hüdai hazretlerinin halifeliğine erişen ve Şehzade Camii Şerifi kürsü şeyhliğine tâyin olunup «Vasl-ı Rahmana sefer kıldı veliyy-i kâmil» mısraının delâlet ettiği 1061 H. de vefat ile Karacaahmet türbesi yakınına defnedilen Karahisar-ı Şarkîli Şeyh Veliyyiddin Efendidir. Abdü'l-Kerim Efendi resmî ilimleri pederi ile zamanının fazilet sahiplerinden, tasavvuf ilmini sadece pederinden tahsil ettikten sonra Lâleli yakınında Ahmedağa Camii Şerifi vaizliğinde bulunarak halkın irşadı ve eser yazmakla vakit geçirdi. 1100 = 1688 H. de vefat ederek pederinin yanına defnedildi. Kendi el yazısiyle yazılı olan eserlerinin büyük kısmı umumî kütüphanede mevcuttur. Küçük kardeşi Abdü'l-Vahhab Efendi de fazilet sahiplerinden bir zat olup eserlerinden [Ebi'l-Ferah İbni Cevzi]nin [Zemmi'l-Heva] ismindeki eserini kısaltma suretiyle meydana getirdiği eseri umumî kütüphanede vardır.

Abdülkerim Efendinin eserleri :

1 — Tefsir-i Sûre-i Yusuf
2 — Zübdetü'l-Ahbar ve'l-Âsar
3 — Müzilü'l-İştibah An Esmai's-Sahabeti vet Tabiin ver Revah

(1) Tarikatın kurucusu **Sadeddin Cebavî** hazretlerinin vefatı «Kemal-i Nuri Sadeddin» terkibinin delâleti olan 700 = 1300 H. de, mübarek kabri Havranda Cebe köyündedir.

4 — Tebyinü'l-Kelâmi fi'l-Kıyami ve's-Siyami

5 — Camiü'l-Ehadisi'l-Envariye fi'l-Ahbari'lMustafaviye

6 — Hadis-i Erbaîn Fi Fezail-i Zikrillâh

7 — El - Mearici'l-Vusûliyye İlâ âyi'l-Kur'aniyye

8 — Hadis-i Erbaîn Fi Fezaili's-Salati Ale'n-Nebiyyi

9 — Risaletün Fi Hakkı Devran-ı Sofiyye

10 — Mecmeu'l-Fevaid ve Madenü'l-Feraid Fi Hakkı Selâti Şerife

11 — Tanvirü's-Salikin ve Tergibü't-Talibin

12 — Mecalis-i Va'ziye

Bu eserlerden başka mütalâa ettiği çeşitli kitapların kenarlarında muhakkikane [talikatı] da görülmektedir.

ALİ İBNİ ŞABAN AKSARAYÎ
1111 = 1699

Şeyhlerin faziletlilerinden bir zat olup İstanbul'da vaaz irşadla hayatını geçirmiştir. 1111 H. de vefat ederek Topkapı haricinde Kadı zade Şeyh Mehmed Efendi civarında defnedildi. Eserleri:

[Şerh-u Hikmetü'l-Aynı], [Haşiye Alâ Kavli Ahmed Li'l-Fenarî], [Tefsir-u Kavlihi Teâlâ: Veş Şemsü Tecri...] ile müteaddit risalelerden ibaret olup hepsi de basılmamıştır.

ALİ İBNİ İBRAHİM DAĞISTANÎ
1116 = 1704

Nakşibendî tarikatının fazilet sahiplerinden bir zat olup Dağistanın Berküşat kasabasındandır. Memleketinde tahsil ve sülûkünü tamamladıktan sonra Medine-i Münevverede yerleşip Peygamber Efendimize komşu olarak 1116 H. de vefat etti. Mürşidi Seyyid Muhammed Ermevîdir. Eserleri basılmamıştır. Bir nüshası Enderunda Sultan III. Ahmed kütüphanesinde mevcut olan [Kevakibu's-Saâdet] ismindeki eserinde on adet kitabı olduğu zikredilmiştir. Bunlardan bazıları aşağıdadır:

[Mühimmatü'l-Maarif], [Delilü'z-Zairin ve Enisü'l-Dücavirin], «Hülâsatü't-Tevarih], [Camiül Menasik], [Aksa'l-Metalip], [Meşariu'l-birri ve'l-İhsani fi Menakib-i Âli Osman]

ABDÜLHAY EFENDİ
1117 = 1705

Celvetî şeyhlerinin ulularından Edirnede yatan Saçlı İbrahim Efendinin oğlu olup Selâmi Ali Efendinin ikinci defa şeyhliğinden sonra Aziz Mahmut Hüdai Efendi tekkesinin makamına geçti. «Kıla Abdülhay sana Hak rahmetî» mısraının delâlet ettiği 1117 H. de vefat ederek Hüdai hazretlerinin dergâhı civarında Halil Paşa türbesinde Halil Paşazade Mahmut Beyin yanına defnedildi. Divançe teşkil edecek kadar ilâhiyatı, Hacı Bayram Velî'nin «Çalabım bir şar yaratmış iki cihan arasında» matla'lı yüksek nutuklarına ve Hüdai Hazretlerinin «İsteyen yârin hâk ider vârın» matla'lı ilâhilerine dair kaleme aldığı şerhleri vardır. [İmam Busayri'nin Kaside-i Bür'e]sini de manzum olarak tercüme etmiştir ki bir nüshası Nuruosmaniye kütüphanesinde mevcuttur. Bir de Sure-i Fetih tefsirine dair Arapça [Fethu'l-Beyan Li Husuli'n-Nasri Ve'l-Fethi Ve'l-Eman] isminde bir eseri vardır ki Beşirağa kütüphanesinde mevcuttur. Torunu Muhammed Nesim Efendi de ilim ve irfan sahiplerinden bir zattır. Esat Efendi kütüphanesindeki bir mecmuada Şeyh Verdî isminde bir zatın nutkuna şerhi vardır.

Hû redifli ârifane gazellerinden :

Cilvegâh-ı sinede devran eder efkâr Hû
Tür-i dilden müncelîdir Şule-i Envar Hû

AHMED SARBAN
952 = 1545

Bayramî tarikatının Melâmiye şubesine mensup yüksek bir zattır. Kanunî Sultan Süleyman'ın Irak seferinde Sarbanbaşılık hizmetinde bulunmuşlardı. Dönüşünde Pir Ali Hazretlerinden feyz alarak Hayrabolu'da inzivaya çekildi. Vefatı 952 H. tarihinde olup kendi adıyla anılan dergâhta gömülüdür. Müridlerinden bazılarına gönderdikleri mektuplarıyla mürettep divanları olup şiir ve ilâhilerinde kâh (Ahmedî), kâh (Kaygusuz) takma adını kullanırlardı. Divanlarının bir nüshası Üsküdar'da Selimağa kütüphanesinde vardır. İlâhilerinin bir haylisi Müstakîmzadenin «Ahval-i Melâmiyye-i Bayramiyye» risalesinde çıkmıştır. Âşıkâne şiirlerinden :

Pertev-i nur-i Hüdâsın gönlünün bil kadrini
Mazhar-ı zat ve sıfatla rahmet-i Rahmanı gör

Bir nüshası Nuruosmaniye'de mevcud (Tarifat-ı Seyyid) tarzında (Tahlîlat-ı Kübrâ) ismindeki eserin müellifi Şeyh Hamza ibni Ali de Hayrabolu'da yetişen faziletli şeyhlerdendir.

BEYAZID-I RUMÎ
900 = 1494

Fazilet sahiplerinden hal tercemesi ilerde yazılı Cemal Halveti'nin halifelerindendir. 900 küsur H. tarihinde Edirne'de vefat ederek Kıyık kabristanında defnedilmiştir.

Eserleri: Şerh-i Fususül-Hikem, Şerh-i Nusus, Tefsirü'l-Fatiha el-Müsemma bisicli-cili'l Ervah, Turû Sinâ, Beyan'ül-Esrar li'l Ahrar fi bivâdi'l-Meliki'l-Cebbari'l-Gaffar ile Sırr-ı Cânân ismindeki Türkçe menzumesinden ibarettir ki, hepsi de basılmamıştır. Halifelerinden Muhyi isimli zatın 946 H. de yazılmış (Devairü'l-Maarif) isminde bir eseri tarafımdan görülmüştür. Arifâne şiirlerinden :

Arzuy-i yâr zahir ve muzhir yek îst lik
Ber hükm-i akıl in diger amede

Molla CAMİ

Kendi hüsnün hublar şeklinde peyda eyledi
Çeşm-i âşıktan anı döndü temaşa eyledi

BABA NİMETULLAH MAHMUD (1)
902 = 1496

Nakşibendî ârîflerinden (2) ve ulemanın büyüklerinden bir zat olup Kafkasya'ya bağı Nahcıvan kasabasındandır. Maddî ve manevî tahsilini tamamladıktan sonra Anadolu'ya gelerek Akşehir'de yerleşmiştir. Vefatı 902 H. tarihindedir. Kabri adı geçen kasabanın dışındadır. Hiçbir tefsire müracaat etmeksizin yazdıkları (Fevatihü'l-İlâhiyye vel-mefatihü'l-Gaybiyye) ismindeki tefsiri gerçekten istifadeye şayan kıymetli bir eser olup en güzel bir tarzda «Tevilât-ı Necmiyye» vâdisindedir ki, 2 cilt üzerine basılmıştır. (3). (Gülşen-i Râz) a da Farsça mufassal bir

---

(1) 929 H. = 1522 İstanbul'da vefat ederek Edirnekapı haricindeki Emîr Buharî zaviyesine defnedilen Nakşibendî şeyhlerinden Farsça lûgatın sahibi Sofya'lı Nimetullah Efendi de irfan sahibi mümtaz bir zattır. 1060 H. = 1650'de vefat ederek Pınarbaşı kabristanına defnolunan değerli şairlerden Bursalı Seyyid Nimetî Çillî'nin de Farsça bir lûgat yazdığını (Gülbeste-i Riyaz-ı İrfan) haber vermiştir.

(2) Tarikatın kurucusu Şah-ı Nkşibend'in doğum tarihi (Pîr-i Nakşibend) olup (Kasr-ı Ârifân) terkibi de vefatını beyan eder. Türbesi Buhara yakınındaki Kasr-ı Arifandadır.

(3) Gülşen-i Râz, 720 H. = 1320'de vefat eden Şeyh Mahmud Şebüsterî'nin Mesnevî tarzındaki manzumeleridir ki Gülşenî şeyhlerinden Şeyh Mahmud Alevî tarafından (Gam-ı Dil Nuvas) ismiyle terceme ve şerh olunmuştur.

şerh yazmışlardırki, bir nüshası İstanbul kütüphanelerinin bazıları ile Bursa'da İnebey kütüphanesinde vardır. Bunlardan başka Şeyh-i Ekber'in (Fususü'l-Hikem) ine ve (Tefsir-i Kâdi) ye haşiye yazmışlardır. (Hidayetü'l-İhvan) isminde tasavvuftan bir eseri ve bir nüshası Nuruosmaniye'de mevcud (Risaleltü'l-Vücud) namında bir risalesi daha vardır. Tefsirden mâdâsı basılmamıştır.

Tefsirin 901 H. de kendi el yazıları ile yazma nüshası Enderun-i Hümayun'da Sultan III. Ahmed kütüphanesindedir.

BABA YUSUF SİVRİHİSARÎ (SİVRİHİSARLI)
917 = 1511

Mazanna-i kiramdandır. (1) Akşemseddin hazretlerinin halifelerindendir. (Ruhuna rahmet) terkibinin delâleti olan 917 H. tarihinde İstanbul'da vefat etti. Eyüp Sultan Türbe-i Şerife'si kapısı avlusunun karşısına defnedildi. Hacdan dönüşünde manevî bir işaret üzerine Kubbe-i Saadet haricindeki âsâyı alarak üç parça edip bir parçasını Eyüp Sultan, bir parçasını Emîr Sultan, bir parçasını (2) Hacı Bayram Velî'nin türbelerine koyduğu nakledilmiştir. İlâhî bir doğuşla Hacerü'l-Esved yanında inşad eyledikleri ârifâne manzume mütalâaya şayandır.

BAHAEDDİNZADE MUHYİDDİN MUHAMMED EFENDİ
951 = 1544

Bayramiye şeyhlerinden fazilet sahibi bir zattır. Resmî ilimlerin Mevlânâ Kesteli'den okudu. Bir müddet mürşidi Şeyh Yavsî'nin makamına geçerek âşıkların irşadiyle meşgul oldu. (Bahaeddinzade etti azm-i derki bîçûn) mısraının gösterdiği 951'de Kayseri'de vefat etti.

Eserleri: Şerh-i Esma-i Hüsnâ, Şerh-i Fıkh-ı Ekber, Risaletü'l-Tevhid, Risaletü'l-Vücud, Risaletü Sırrü'l-Kadir, Müdafaanâme fi hakki Şeyh-i Ekber'dir ki, hiçbiri basılmamıştır. Halifelerinden Akşehirli Şeyh Mustafa ibni Ali Efendinin de 13 bab üzerine mürettep Türkçe sülûk hallerine dair bir eseri vardır. Edirne'de yatan babası (Ref'ul-Müşebbehetü'l-Amme) sahibi Şeyh Bahaeddin Efendi ile Balıkesir'de toprağa verilmiş büyük pederi Şeyh Lütfullah Efendi de Bayramî halifelerindendir.

---

(1) Ermiş sanılan ulu zatlardandır. Velîliğine işaret teşkil eden hallere sahip bulunan kimseler hakkında bu tâbir kullanılmaktadır.

(2) Bu parçanın Sivrihisar'da yatan Baba Hamdullah türbesinde olduğu da rivayet edilmiştir.

BÂLİ-Î SOFYAVÎ (SOFYALI BÂLÎ)
960 = 1552

Halvetî tarikatının âriflerinden faziletli bir zat olup Usturumcalıdır. Mürşidi İstanbul civarındaki Çatalca köylerinden Baba Nakkaş'da yatan Kasım Çelebi'dir. Tahsil ve feyzini İstanbul ve Sofya'da almıştır. Eserlerinin en meşhuru Matbaa-i Osmaniye'de basılan (Şerh-i Fususü'l-Hikem) dir. (Usul-i Fakir) ismi ile de anılan (Etvar-ı Sitte, Risale-i Kaza ve Kader, Mecmuatü'n-Nasayıh, Manzume-i Varidât, Şerh-i Hadîs-i Kudsi-i Küntü kenzen...) gibi basılmamış eserleri de vardır. Vefatı 960 H.'de, kabri Sofya'nın bir saat haricindedir. Manzum varidatlarından :

Hur u aynın düşme dam-ı zülfüne zahid gibi
Geç hevasından behiştin maksadı Aksayı gör

Diğer beyitlerinden :

Çün nabis oldu ezel meyhane-i aşkın bana
Geçmişim havf u riyadan mâsivâ neyler bana

BEHİŞTİ RAMAZAN EFENDİ
979 = 1571

Merkezefendi halifelerinden fazilet sahibi şair bir zat olup Vize'lidir. Çorlu'da yerleşerek vaaz ve irşad ile meşgul olmuştur. 979 H.'de Çorlu'da vefat etti. Yüksek ilimlere ve âlet ilimlerine müteallık talikatı vardır ki, bazıları şunlardır :

(Haşiye âlâ Şerh-i Akaid li'l-Allâmeti-t-Taftazanî, Talikat âlâ Şerh-i Miftah, Haşiye Âdâb-ı Mes'udî, Talikat ale'l-Càmi) dir. (Cem Şah ve Âlem Şah) ismindeki şairâne ve ârifâne manzumesi şairlerce makbuldür. Yarısı manzum, diğer yarısı mensur bir de (Süleymannâme) yazmıştır. Birinci eseri basılmıştır. Beyitlerinden :

Visalin Kâbe'dir rûz-i ecel azm-i zamânîdir
Kefen ihramı tâbut ol yolun taht-ı revânîdir

Diğer :

Bülbül-i gülşen-i kudsüm bu cihan dâmımdır
Beni bunda tutan ol serv-i gül endamımdır
Yine gülşende bugün bülbüle bir hâl olmuş
Gülü hâr ile görüp münkesirü'l-bâl olmuş
Gezdirir şevkle bâzar gülistanda müdâm
Bâd-i gül Yusufunu satmağa dellâl olmuş

FUSUS ŞARİHİ ABDULLAH BOSNAVÎ
1046 = 1636

Büyük mutasavvıf Hacı Bayram Velî'nin halifelerinden Göynük - Torbalı'da yatan Bursalı Bıçakçı Ömer Dede tarafından kurulan Bayramî tarikatının Melâmiye kolu şeyhlerinden fazilet ve kemâl sahibi bir zattır. İlimlerin başlangıcını doğum yeri olan Bosna'da, âlet ilimlerini ve yüksek ilimleri İstanbul'da bitirdikten sonra Bursa'ya gitmiş, Melâmî erenlerinden Bursalı Şeyh Hasan Kabadoz'a intisab edip bütün manevî mertebelere nail olmuştur. Bundan sonra Mısır'a 1046 H. tarihinde Hicaz'a giderek Hac farizasını yerine getirdikten sonra Şam'a gelip Şeyh-i Ekber Muhyiddin Arabî Hazretlerinin türbesi civarında inzivaya çekilmiştir. Bilâhare Konya'ya gelip Büyük Şeyh Sadreddin Konevî ile Mevlânâ Celâleddin-i Rumî Hazretleri gibi yüksek zatların türbelerini ziyaret edip Konya'ya yerleşmiş, 1054 H. = 1644'de vefat etmiş vasiyeti gereğince Sadreddin Hazretlerinin civarına defnolunmuştur. (Hazâ Kabrü garibillâhi fi ardıhi ve semahü Abdullah el-Bosnavî er Rumî el-Bayramî) ibaresinin mezar taşlarına yazılmasını vasiyet ettiği Müstakimzade merhumun (Ahval-i Melâmiyye-i Bayramiyye) ismindeki eserinde zikredilmiştir. Arabistandaki seyahatları esnasında görüştüğü irfan ve fazilet sahibi şahsiyetlerin hepsi Abdullah Bosnavî'nin derecesinin yüksekliğini tasdik ettikleri gibi yazmış olduğu eserleri de ilim ve irfan sahiplerinin baş tâcıdır. Kendilerinden ilim ve irfan tahsil edenlerin başlıcaları şunlardır :

Şeyh Garseddin Halîlî, Şeyh Muhammed Mirza es-Sürûcî ed-Dimeşkî es-Sûfî, Şeyh Muhammed Mekkiyyü'l-Medenî, Şeyh Seyyid Muhammed ibni Ebibekir el-Ukûd.

Yüksek eserleri :

1 — Şerh-u Füsusü'l-Hikem el-Müsemma bi Tecelliyat-i Arais-e.n-Nusus fi minsati Hükmi'l-Füsûs. Eserlerinin en meşhuru olup basılmıştır.

2 — Mevakibü'l-Fıkara

3 — El-Vusul ile'l-Hazreti'l-İlâhiye Lâ yükinu illâ bi husuli'l-Ubudiyye

4 — Hakikatü'l-Yakîn

5 — Metaliu'n-Nuru's-Senî an tahareti'n-Nebiyyi'l-Arabî Alâ bütuni's-Seb'a

6 — Tefsiru Âyeti

7 — Risale-i Hazerati'l-Gayb

8 — Tecelli'n-Nuri'l-Mübîn Fi Mir'ati

9 — Şerh-i âlâ Nazmi meratibi'l-Vücud li'ş-Şeyh Garseddin (1)

10 — Şerh-i ale'l-Kaside et-Taiye li ibni'l-Faris

11 — Risaletü'n-Fi tefsiri «Nûn ve'l-Kalem»

12 — Risaletü Âyan-ı Sâbite

13 — Risaletün fî şerhi «Elhamdülillâhillezi ecvedel eşyâe An ademin ve ademihi (2)

14 — Tercüme-i Terşihat

15 — Gülşen-i Râz-ı Arifân fibeyani Usul-i Rah-ı İrfan «Manzumdur»

16 — Risaletün fi Tafdili'l-Beşer ale'l-Melek

17 — Şerh-i Kelâmu Müeyyidü Cündi fi evaili şerhil Füsus

18 — Cilâ-u'l-Uyun fi şerhi kasideti eş-Şeyh Abdü'l-Mecid Sivasî

19 — El-Yedü'l-Ecved fi istilâmi'l-Haceri'l-Esved

20 — Şerhi Rabbi yessir velâ tüassir Rabbi temmim bi'l-Hayır

21 — El-Burhanü'l-Celî fi harfi's-Suhi an vechi'l-âyeti fi hal-i Yusuf (A.S.)

22 — Risaletün fi temessül-i Cibril fi suretil Beşer

23 — Risale-i Uhra fi temessüli'l-Cibril (Türkçe)

24 — Tefsir-i Sure-i Ve'l-Adiyât

25 — Risaletü'n-f neş'eti'l-İnsaniyye (Şerhu babussadis minel Futuhatü'l-Mekkiyye)

26 — Tefsir-i Sure-i Asır

27 — Tefsir. Hatta izâ belağa mağrıbü'ş-Şems

28 — Münacat

29 — Şerhul-Füsus bi'l-Arabiyye

30 — Kitabü'l-Kurâ Er-Ruhi'l-Medud lil Ezyafil Varidin min meratibi'l-Vücud

31 — Kitabü'l-Müfadala el-Esma Beyne Efdali'l-Beşeri ve'l-Melei'l-A'lâ

32 — Kitabü'l-Münteha Mekasidü'l-Kelimât ve mübteğâ teveccütteayyünat fîbeyani Ekmelü'n-Neş'et

33 — Risaletü'n-Ref'ul Hicabi fi ittisali'l-Besmeleti bi fatihati'l-Kitab

34 — Kitabü'l-Müsteval a'lâ fiş-Şürbil ahlâ fitefsir-i kavlihi Teâlâ

35 — Risaletü'l-Ube fi beyani'l-İnabe vet-tevbe

36 — Risaletü'n-fi tefsir-i kavlihi Teâlâ

---

(1) Meratib-i vücud risalesi tarikatın pîri Seyyid Abdülkadir Geylânî torunlarından (İnsan-ı Kâmil) kitabı sahibi Şeyh Abdülkerim Ceylî'nin eseri olup mutasavvıfların değer verdiği (Meratib-i Erbaîn)i açıklayıcıdır. Basılmamıştır. Şeyh Garseddin bu mertebeleri manzum olarak beyan etmiştir.

(2) Şeyh-i Ekber'in şöhreti ufukları tutan (Futuhat-ı Mekkiyye) sinin ön sözüdür.

37 — Kitabü Meşrıkır-Ruhaniye ve mağrib:'l-Cismaniyye fi tefsir-i âyeti

38 — Risaletü'n-fi tefsir-i âyeti

39 — Risaletü'n-fi tefsir-i âyeti

40 — Risaletü'n-fi tefsir-i âyeti

41 — Risaletü'n-fi tefsir-i âyeti

42 — Kitab-ı Lübbül Lûb fi beyanil akl-i ve'-Şürb

43 — iKtab-ı Ruhi'l-mutabaati fi beyani şurut-i mübayaa

44 — Kitabü Keşfi's Sırri'l-mübhem fi evvelı suret-i Meryem

45 — Risaletün Lübbi'n-Nuvad fi hakikati'l-Kıyam

46 — Kitabü'd-Dürri'l-Manzum fi beyani sırri'l-Ma'lûm

47 — Kitabü Keşfi Esrari'l-Berereti fi tefsir-i âyeti

48 — Kitabül Gufril Mutlak inde zehabi âlemil fark

49 — Risaletün fi kavli'l-Cüneyd

50 — Tezyil-ü fi münazaat-i İblis Li Sehli ibni Abdullah Et-Düsterî

51 — Tahakkuku'l-Cüz'i Basratü'l-Küllî ve Zuhuri'l-Fer'î alâ sureti'l-Aslî

52 — Kitabü'n-Nefsi'l-varîdat fi şerhi evveli'l-Fütuhat

53 — Kitabü Ziyaü'l-Lem'i Ve'l-Berkî fi Hazreti'l-Cem'î ve'l-Farki

54 — Kitabü'l-Keşfi ani'l-emri fi tefsir-i ahiri suret-il-Haşri

55 — Kitab-ü Sırrü'l-Hakayıki'l-İlmiyye fi Beyani'l-âyani's-Sabite

56 — Kitabü'l-Enfasi'l-Miskiyyeti'r-Rumiyye fi tenfisi'l-Fevayihi'l-Bâniye

57 — Kitabü'l-Kenzi'l-Mahtum fi tebeiyyeti'l-İlmi Li'l-malûmi fi Reddi alâ Abdi'l-Kerimi'l-Ceylî el-Merhum.

58 — Kitabü Sırrü'l-Kelimeteyni fi mutabakatı huruf-u Şahadeteyni

59 — Makasıdu envar-ı ayniye ve mesaidü ervah-ı tayyibe-i gaybiyye

60 — Şerh-i Beyt-i mesnevi

Gaftil mânâ hüvellahü şeyhu dîn

Bahr-ı manihay-ı Rabbü'l-âlemin

BÎVÜCUDÎ MUHAMMED TALİP ÜSKÜDARÎ
1097 = 1685

Celvetî tarikatının büyüklerinden âlim bir zat olup Divitçi Şeyh Mustafa Efendinin oğludur. 1097 H.'de vefat ederek Şeyh Camiinin avlusunda pederinin yanına defnedilmiştir. Nevızadan (Mecalis) isminde bir

mecmuası, mufassal bir tabirnâmesi ve mürettep Divan-ı İlâhiyatı ve (Gülşen-i Esrar) isminde bir eseri, bir beyti Türkçe bir beyti, Farsça olarak manzum Kaside-i Bür'e şerhi vardır. Tabirnâmesinin önsözünde «Bî vücudî» mahlasını kullandığı görülmektedir. Eserleri basılmamıştır.

BUKÂTZADE VELİYYÜDDİN EFENDİ
1183 = 1769

İstanbul halkı tarafından «Katar meşayihi» denilen kürsü şeyhlerinden faziletli muttaki bir zat olup Bukâî Halil Efendinin oğludur. Vefatından bir sene evvel ordu şeyhi olmuştur. 1183 H.'de İstanbul'da vefat etti. Eserleri basılmamış olup aşağıdadır:

(Hadikatü'l-Ulema, Sıracü'l-Ümmeti fi menakıbi'l-eimme, Nur-ü'l-ebsar fi Hakkı'l-Ebrar, Gayetü'l-Meram, Tefsir-i Sûrei ihlâs Ravzatü'r-Reyyahîn - Menakıb-ı Çiharyari Güzin) dir. Son iki eseri Üsküdar'da Atlamataşı kütüphanesinde vardır.

BEYZADE MUSTAFA EFENDİ
1200 = 1785

Nakşibendî ulemasından olup doğumu Ahıska'da, tahsili İstanbuldadır. 1200 H.'de II. defa hacca giderken Cidde'ye yakın bir yerde gemide vefat etti. Cidde'de Hz. Havva validemizin kabirleri yakınlarında defnedilmiştir. Kamus şarihi Mevlâna Seyyid Mürteza ile Mısır'da sohbetleri ve ayrıldıktan sonra da mektupları ve Arapça şiirleri vardır. Kitapları matbu bir mecmua içinde Arapça ibare ile mensur Mevlid-i Nebi, Menasiki Hac, Kasidedü'd-Dürriyye, Risaletü'l-Mazlum ve'l-meçhul mines Sarf, Kaside-i nazmûn-Nasihîn isimlerindeki risalelerinden ibarettir.

Fatih, Çarşamba mahallesinde Murad Molla dergâhına I. şeyh olmuştur.

Tarikattaki sülûkünü Eyüp'te yatan Murat Buharî hazretlerinin halifelerinden Gelibolulu Mustafa Efendiden hilâfet alan Hısarlı Hafız Muhammed Efendiden tamamlamıştır.

BEHÇET ALİ EFENDİ
1238 = 1822

Nakşibendî şeyhlerinden ve Mevlânâ evlâdından Bursalı Emin Efendinin halifelerinden ârif bir zat olup Konyalıdır. «Göçtü dâvetine didara Cenab-ı Behçet» mısraının delâlet ettiği 1238 H.'de vefat ederek şeyhlik makamında bulundukları Üsküdar'da Selimiye dergâhına defnedildi.

Nakşibendî sülûkuna dair «Risale-i Übeydiyye-i Nakşibendiyye» isminde basılmış, risalesiyle basılmamış «Beçetü's-Sülûk, Divançe, Hadikatü'l-Ebdal» v.s. gibi eserleri vardır.

BEDRETTİN SİMAVİ «İbni Kadı-i Simavna» (1)
823 = 1420

Hür fikirli şeyhlerin büyüklerinden bir zat olup Simavlıdır. Tahsilini tamamlamak için Mısır'a gitmiş, Seyyid Şerif ve Hacı Paşa ile beraber mübarek Şah Mantıkî'den ders gördükleri gibi büyük şeyhlerden Hüseyin Ahlatî'den tasavvuf ilmini almıştır. Tebriz'de Timurlenk huzurunda toplanan büyük bir ulema meclisinde hakemlik yaparak kudretini ispat etmişlerdi. Kaderin sevki ile «Accili'l-vasli lehü aşkun ve dûdi'l-ebed» terkibinin delâleti olan 823 H.'de Siroz'da asılarak idam olundu. Eserlerinin yekûnunun 38 parça olduğu Siroz'daki dergâhlarında bulunan ve tarafımdan görülen «Menkibename»lerinde yazılıdır. Bu eserlerin bazıları şunlardır. Tefsir ilminden «Nûru'l-Kulûb», ilm-i Fıkhın fürûundan «Letaifü'lişarat» ve «Şerh-i Teshil» ile «Cami-ül-Fusûleyn» (2) «Cami-ül-fetava» ve tasavvuftan «Meserreatülkulûp», «Varidat-ı Kübra» (3) Sarf ilminden «Ukudü'l-Cevahir» isminde «Maksud Şerhi», Nahiv ilminden «Çerağü'l-fütûh» isminde «Şerh-i Dav» v.s. dir ki. Bu eserlerden yalnız «Camiu'l-füsûleyn» basılmıştır. Bir de Fıkıhtan mecma' şerhi vardır ki kendi el yazısıyle yazma nüshası Şehzade Camii Kütüphanesindedir. Teshilin nüshaları İstanbul kütüphanelerinin bazılarında ezcümle İbrahim Paşa Kütüphanesinde vardır.

Varidat, esasen âhiret meseleleriyle âlemin başlangıcından ve sonundan bahseden derin bir eser olup inceliklerine vakıf olamıyan bazı kimseler tarafından kabule mazhar olamamıştır. Maksadlarını anlayan zatlar ise beğenmişlerdir. Bunlardan Niyazi Mısrî Divanındaki:

Muhyiddin ve Bedreddin etdiler ihyay-i din
Derya Niyazi «Fusus» anbarıdır« Varidat»

Matlalı manzume bu eser hakkındadır. Tarikat silsilesi aşağıdadır. Şeyh Bedreddin, Hüseyin Ahlatî Ebulfetih Es-Saidî, Ebu Medyen

---

(1) Kütahya Sancağına bağlı bir kaza merkezi.

(2) Fıkıh ilmine ait olan bu kıymetli eser sonradan basıldığı gibi bazı âlimler tarafından da şerh ve telhis edilmiştir ki «Fusûl-ül İmadi» ile «Fusûl-i İşteruşini»yi camidir.

(3) Şeyh-i ilâhî, Şeyh Yavsi, Nureddin Zade, Hoca Muhammed Nur-ül Arabî taraflarından Arapça, Seyyid Kemaleddin Hariri tarafından Türkçe şerh olunmuştur.

Mağribî, Ebu Said Endülüsî, Ebül Berekât, Ebülfazl Bağdadî, Ahmet Gazalî, Ebu Bekir Nessaç, Ebülkasım, Ebu Ali Kâtibî, Ali Davud Bari, Cüneydi Bağdadî.

Münakkah hal tercemesi Cevdet Paşanın Kısas-ı Enbiyasının 12. Cildinde yazılmıştır. Halifelerinden olduğu manzum mukaddimesinden anlaşılan Mustafa Bin Burhan namında bir zatın «Tasvirül - Kulûb» isminde tasavvuftan Türkçe bir eseri Aydın'da mütalâamdan geçmiştir.

«BEDREDDİN SİMAVÎ'YE DAİR İZAHAT»

Merhum müellifin Şeyh Bedreddin Simavî hakkındaki fikir ve kanaatları, İslâm mütefekkirlerinin cumhuru ile şeriat âlimlerinin kahir ekseriyetinin bu konudaki görüş ve inanışlarına aykırıdır.

Müellifi bu mes'elede âmmenin fikrine muhalefete sürükleyen ve yanlışa düşüren aşağıda açıklanan bir takım sebepler vardır.

1 — Bursalı M. Tahir Bey, dinî tedrisat yapan bir mektepte yüksek bir İslâmî tahsil yapmamıştır. İslâm itikadına ait temel prensipleri ve şeriat hükümlerini selâhiyetli din âlimlerinden yeter derecede okumamıştır. Dolayısıyle önemli hele ihtilâflı konular üzerinde isabetli hükümler verecek ihtisasa sahip değildir.

2 — Devrin içtimaî ortamı ve Bursalı'nın takip ettiği hayat yolu, onu İslâm ilimlerini hakkıyla öğrenmeden tarikat ocağına ve tasavvuf mesleğine götürmüştür.

Bir kısım tarikatlar ise bilhassa son asırlarda İslâm dünyasında, Osmanlı İmparatorluğu cemiyet yapısında tahripçi bir rol oynamış mukaddes dinî akidelerimizi şer'i şerifi yıkıcı, zararlı, sapık ve bâtınî inanç ve hareketlerin merkezi olmuşlardır.

Bunun yanında bazı tarikatlar daha ileri giderek ayrıca, Osmanlı Türklerinin kurduğu Osmanoğullarının şahıslarında temsil ettiği müslüman Sünnî Hilâfet devletini yıkmak için âdeta maskeli komiteler halinde çalışmışlardır.

Aslında hak yoluna bağlı Bektaşilik ve Melâmilik bu tip bozguncu rol oynayan tarikatların başında gelir. Bu menfi zihniyet ve zararlı faaliyet onları müslümanlığın yüksek akide ve esaslarına bağlılıktan büsbütün uzaklaştırmış, kendilerini sapık, anarşist fikirlerin müdafii ve tevil yolundan sahibi yapmıştır.

Bursalı Tahir Bey, daha Harbiye mektebinde talebe iken Halvetî, Rüfaî tarikatı şeyhlerinden Harîrîzade Seyyid Kemaleddin Efendiye intisab etmiştir.

Kemaleddin Efendi başlangıçta babası vasıtasıyle Halvetî - Rufaî tarikatlarına mensup olmakla beraber son devir Melâmiliğinin kurucusu Şeyh Muhammed Nûrü'l-Arabî'den de tasavvuf ve bir kısım meslek ilimlerini tahsil etmiştir. Bu yakın alâka ve münasebet neticesinde sözü geçen zâta intisab ederek Melâmî tarikatına girmiş, Muhammed Nûru'l-Arabî'nin mümtaz müridleri arasında yer almıştır.

Tarikatların düzeni ve disiplini, müridlerin şeyhe tam bağlılık ve teslimiyeti esası üzerine kurulduğu malûmdur.

Böylece Kemaleddin Efendi diğer adıyla Arap Hocanın fikir ve kanaatlarının tâbii ve ortağı olmuştur.

3 — Şeyh Muhammed Nûrü'l-Arabî, Balkanlar ve Rumeli'nde canlanan son devir Melâmiliğinin kurucusudur. Bursalı Tahir Bey, Manastır'da bu zatla tanışmış, Melâmi tarikatına girerek kendisine biat etmiş ve tam mânasıyle teslim olmuştur.

Muhammed Nûrü'l-Arabî, İslâm itikadı bakımından mutlak bir dalâletin içindedir. Bedreddin Simavi'nin meşhur «Vaaridat»ına «Letaifü'l-Hakikat Fi Şerhi'l-Vaaridat» adıyla yazdığı şerhde Bedreddin'in sapık ve batıl fikirlerini tamamen müdafaa etmiştir.

Seyyid Kemaleddin Efendi de «Fütûhat-ı İlâhiyye Fi Şerh-i Vaaridat-ı İlâhiyye» adıyla yazdığı büyük bir Türkçe şerhde aynı şekilde Bedreddin'in «Vaaridat» daki nazariyesini benimsemiştir.

Bursalı Tahir Bey, M.N. Arabî'nin aynı zamanda halifesidir. Fikrî terbiyesini ve dünya görüşünü işte bu zatlardan almıştır. Bu bakımdan araya tarikat bağlılıkları da girince ilmî zihniyetin gerektirdiği tarafsızlıktan ortada eser kalmayacağı ve hakikattan uzaklaşılacağı tabiîdir.

Bunun için İmam-ı Âli'nin (R.A.) meşhur buyruğunu hiçbir zaman hatırımızdan çıkarmamak lâzımdır.

لَا تَعْرِفِ الْحَقَّ بِالرِّجَالِ اِعْرِفِ الْحَقَّ تَعْرِفْ اَهْلَهُ

«Hak ve hakikatı söyliyenlerinden (söyliyenlerine bakarak) öğrenme, (evvelâ) hak ve hakikatı öğren, söyliyenlerini de öğrenirsin.»

Dinî ve millî tarihimizde bozguncu rol oynadıkları belirtilen tarikatlar hakkında bir iki noktayı daha ilâve etmeyi faydalı buluyoruz. Kasdettiğimiz ve mevzuumuzla doğrudan doğruya alâkalı tarikatlar Bektaşiler ve Melâmilerdir.

Bektaşilik Yeniçeri askerinin, bir bakıma Osmanlı ordusunun manevî kuvveti ve ahlâkî hayatı ile ilgili bir ocaktı. Onun bozulmasının ve hak yoldan uzaklaşmasının ordunun ahlâkî disiplininde menfi yönden tesir yapacağı muhakkaktır. Bu bakımdan Bektaşiliğin soysuzlaştırılmasında mutlaka kasıtlı bir düşman parmağı ve ihanet hareketi vardır.

Bilindiği gibi 1826 da Yeniçerilik kaldırılmış, onunla beraber suçlu - zararlı ve mevcudiyeti din ve kanun dışı görülen Bektaşi tarikatı da kanun dışı ilân edilmiş, ileri gelenleri çeşitli cezalara çarptırılmıştır.

Bundan sonra Bektaşilik Osmanlı Devletine ve Osmanlıların temsil ettiği Sünnî İslâm hilâfetine karşı sonuna kadar yıkıcı faaliyetlerine devam etmişlerdir.

Melâmiliğe gelince;

Din büyüklerinin haklarında verdiği hükmü tarihî gerçeklere uygun olarak tesbit edilmiş olayların şahadetiyle belgelemek için Melâmiliği ve geçirdiği safhaları kronolojik mahiyette kısaca açıklıyoruz.

Melâmilik üç devreye ayrılmıştır:

1 — Hamdun Kassar (Vf. 271 = 884) tarafından kurulan eski ve ilk Melâmilik.

2 — Hacı Bayram Velî'den sonra Bayramîlik iki kola ayrılmıştır.

1 — Şemsiye: Akşemseddin tarafından kurulmuştur.

2 — Melâmiye: Göynüklü Ömer Dede yahut Bıçakçı Ömer Dede isimleriyle de anılan Şeyh Ömer Sikkinî tarafından kurulmuştur. Osmanlı ülkeleri içinde Melâmilerin en büyük kutbu bu zattır.

Dedenin hırkası ve tacı olmadığı halkın kıyafetine girdiği yani dervişlik tâbirine göre melâmet yolunu takib ettiği için bu kola (Settaviye Melâmiliği) adı da verilmiştir.

Melâmiler tâ Kanunî Sultan Süleyman devrinden itibaren İslâm akidesine muhalif sapık itikadların sahibi görülerek şeriata bağlı Hilâfet devlet ve hükûmetinin şiddetli takibatına maruz kalmışlardır. Bu yüzden Melâmilik kendini gizlemiş esrarengiz bir mahiyet almıştır.

Osmanlı tarihinde Melâmi şeyhlerinin pek çoğu şer'î fetvalarla idam edilmiştir.

Bir kısmının hikâyesi aşağıda gösterilmiştir.

İsmail Mâşûkî (Oğlan Şeyh) genç yaşta ve delikanlılık çağında ilim ve irfan sahibi tanınıp şeyhlik makamına geçmiş olmasından dolayı halk arasında (Oğlan Şeyh) lâkabiyle tanınmıştır.

Kanunî zamanında İstanbul'da Melâmi Şeyhi olmuş ve tarikatını kuvvetlendirmiştir.

Bu zatın tasavvufa ait fikirleri şeriata aykırı görülmüş, Şeyhülislâm Kemal Paşazadenin verdiği fetva üzerine, oniki müridi ile beraber 1529 yılında Sultanahmed meydanında idam edilmiştir.

Melâmi Şeyhlerinden Haşimî Seyid Osman da devletin takibine uğramış ve uzun zaman gizlenmiştir.

Melâmilerin meşhur şeyhlerinden Ankaralı Şeyh Hüsameddin de hükûmet tarafından takip edilerek tevkif olunmuş, Ankara kalesine hapsedilmiştir. Fakat ertesi günü kendisini ölü bulmuşlardır.

Melâmi şeyhlerinden birisi de Bosnalı Şeyh Balidir. «Hamza» lâkabiyle meşhur olmuştur. Gençliğinde vezirlerin hizmetinde bulunmuştur. Bosna'ya giderek yerleşmiştir. Kısa bir zamanda birkaç bin müride sahip oldu. Bosna uleması bu Melâmi şeyhinin aleyhinde bulundular. Nihayet İstanbul'a dâvet olundu. Sonunda Ebu's-Suud Efendinin fetvasıyla Deveoğlu çeşmesi önünde idam olundu. Müridleri cellâdlara bahşiş vererek na'şını alıp Silivrikapı dışına defnettiler.

Şeyh Hamza Melâmiyye'nin Hamzaviyye kolunu kurmuştur. İçine şahsevenler sızdığından hükûmet tarafından bunlar daima takib olunmuştur. Melâmi tarikatının dinsizlerden ve imansızlardan temizlenmesine çalışılmıştır.

Bir Melâmi Şeyhi de Sütçü Beşir Ağadır. Beşir Ağa idam olunup cesedini de denize atmışlardır. Bu hâdise üzerine melâmiler kendilerini gizlemişlerdir. Çünkü Köprülü Fazıl Ahmet Paşa daha birçok Melâmileri katlettirmiştir.

3 — Nuriyye Melâmiliği: Son devir Melâmiliği Şeyh M.N. Arabî tarafından Üsküb'de kurulmuştur.

Şeyh Sütçü Beşir Ağa ve müridlerinin katledilmeleri Melâmileri fena halde sarsmıştı.

Melâmilik bu devrenin sonunda tamamen gizli bir şekilde devam ettirilmiştir. Melâmilerden Şeyh Ahmed Efendi Yanya'ya gitti. Orada sekiz ay kadar kaldıktan sonra Hicaz'a ve sonra Mısır'a gidip oradan Serez'e, Koçana'ya ve daha sonra da Üsküb'e giderek Melâmilik tarikatını canlandırdı. Üçüncü devre Melâmiliğini kuran Şeyh Seyid Muhammed Nûru'l-Arabî'dir. (1813 - 1887) Bu şeyh (Arab Hoca) lâkabiyle şöhret almıştır. Arab Hoca Üsküp ve havalisinde Melâmiliği yeniden geliştirdi.

Rumeli halkından birçok kişiler Melâmiliğe girdiler. Nûru'l-Arabî'nin kurduğu bu Melâmiliğe de «Melâmiyy-i Nuriyye» adı verilmiştir. Bu zat da 85 yaşında Usturumca'da ölmüştür.

İstifade olunan kaynaklar :

Tarikatlar ve Mezhepler tarihi. Enver Behnan Şapolyo. Melâmiler bahsi.

Tasavvuf. Hacı Reşid Paşa «Melâmiler»

Bu kadar izahat ve tafsilâttan maksadımız: Son devir Melâmiliğinin kurucusu Şeyh Muhammed Nûru'l-Arabî'nin merhum müellif Bursalı M. Tahir Beye.

1 — Bedreddin Simavî ile alâkalı görüşünde,

2 — Sultan İkinci Abdülhamid idaresine baş kaldırışında müessir olduğunu belirtmek ve bir kısım Osmanlı aydınlarındaki hilâfet ve şeriat aleyhtarlığının tarihi menşe ve âmillerinden bazılarını göstermektedir.

Burada esas itibariyle üzerinde durmak istediğimiz husus Bedreddin Simavî mes'elesidir.

Şeyh Bedreddin Mahmud'un İslâm ilâhî tefekkürüne ve şeriat nizamına zıd ve muhalif materyalist (maddeci) felsefesi hakkında izahat vermeyi zarurî görüyoruz.

Bedreddin'in bilhassa «Vaaridat» isimli eserindeki nazariyesinin tahlili yapılarak İslâm ilâhiyatında maddeci bir filozaf olduğu açıklanacaktır.

Önce; bir kısım fikirlerinin daha kolay anlaşılması için kısaca hayatından bahsedeceğiz.

Şeyh Bedreddin Mahmud, en kuvvetli rivayete göre Edirne civarındaki Samavna'da veyahut Kûfe vilâyetinde ve sonradan inşa edilen Necef şehri yakınındaki SEMÂVE kasabasında 1358 - 59 da veya 1368 de doğdu. Dedesi Abdül'Aziz bir harpte ölmüştü; onun oğlu yâni Bedreddin'in babası İsrâil de Samavna yahut Semave'nin şiî kadısı ve halkının çoğu cıvıl cıvıl şiî - kızılbaş olduğu anlaşılan bu kasabanın beyi idi. Rivayete göre Semâve, Hurremiyye artığı olan «Semâviyye» mezhebinin ve ibâhiyyenin merkezi bulunmaktaydı.. İsrâil, bir Rum asilzâdesinin kızı ile evlenmiş, bundan Bedreddin Mahmûd doğmuştur. Küçük yaşta Bedreddin babasının nezdinde Konya'ya geldi ve ilk tahsilini orada bitirip Kahire'ye gitti. Seyyid Şerif Cürcanî ile ders arkadaşlığı etti. İlimde hocaları Ekmelüddîn Bâbertî ile Mübârekşah Mantıkî (— 1413) ve tasavvufta da Şeyh Seyyid Hüseyin Ahlâtî (1319 - 1397) idi. Bu bâtınî şeyhin emriyle Tebrize gittiği, Anadoluyu istilâya ve Oğuz Türklüğünü temsil eden Osmanlı Devletini yıkmağa hazırlanan meşhur emîr Aksak Timur'la görüştüğü, kendisini ona sevdirdiği ve onun tarafından Anadolu'da gaile çıkarmak için vazifelendirildiği anlaşılmaktadır. 28 Temmuz 1402 Çubuk - Ovası meydan muharebesinden sonra Mûsa Çelebî (— 1413)

yanını tutarak onun kazaskeri oldu ve Anadoludaki siyasî ihtilâlci vazifesine böylece başladı. Hele, şia-i bâtıniyye diyarı Deliorman'a gitmeden önce Eflâk'a kaçması ve Voyvoda Yuannis Mirtza (— 1419) dan himaye, yardım ve teşvik görmesi de mühimdir ve bu hâl onun cür'etini arttırmıştır. Hocalıkla şeyhliği ve siyasî lider hülyâsını mezc ile Osmanlı Türklerine karşı üstünlük ve siyasî saltanat teminine çalışarak Yakındoğuyu dolaşan ve etrafına, hükûmete hasım bir takım gayrimüslimleri toplamağa muvaffak olan Şeyh'e bu korkunç ve yıkıcı içtimaî isyanında faideli ve ateşli yardımcılar Dedesultan denen Börklüce veya Yörüklüce Mustafa ile Torlak Hüve Kemal adlı bir Yahudi dönmesidir. Kendisinin, Deliormanda, kıyâmı en tehlikeli şekilde arttırmasının âmili, oralarda kendi kanaat ve telâkkîlerine uygun zemin olan Sarı - Saltık lejandının ve bâtınî (ésotérique) akıydelerin neşvünemâ bulmuş olmasıdır. Dedesultan yakalanıp işkencelere konulmasına rağmen şeyhinin (Bedreddinin) mezhebinde sebât ve yegâne hakikî peygamberin Bedreddin olduğunda şiddetle ısrar ettiğinden çarmıha gerilmek suretiyle idam olundu (1419). Arkasından da Yahudi dönmesi mürid Kemal imhâ edildi.

Sıra Şeyh'e gelmişti. O ise, Düzmece Mustafa vak'asında öldürülen meşhur Bayazıt Paşa (— 1421) tarafından yakalandı. Hükümdar Çelebî Sultan Mehmed, Reisül'ulemâ Mevlânâ Burhâneddin Hayder Herevî (doğrusu Herâtî) ve Mevlânâ Fahrüddîn A'cemî gibi şahsiyetleri celb ile bir mahkeme meclisi kurdurdu. Şeyh burada cemiyetin nizâmını ihlâl ve mer'î kanunları iptâl ile ithâm olunarak ilim meclisinin fetvâları ve mahkûmun da ithamları bizzat tasdîk ve imzasiyle idâma hüküm giyerek Sezer pazarında bir dükkânın önünde asıldı.

Âlimler Reisi Mevlânâ Hayder 1390 - 1427 yılları arasında yaşamıştır.

Bedreddin, ilimde Fahreddîn Râzî Medresesine mensub idi.

★

Şeyh Bedreddîn Semâvenî, aşağıda isbat olunacağı üzere, bâtınî, - şiî râfızîsidir.

Müridleri bu mesleği büsbütün ifrata vardırıyorlar, «tabiatımız yücedir, şia mezhebindeniz!» diye alenen itiraf ediyorlardı. Mezhepleri için her şey, çıplak gezmek bile mübah idi. Bedreddîn'in asılmasına sebep olan hâdiselerde bilhassa tedhişçi iki müridinin en büyük âmil olduğu red ve inkâr edilmez bir gerçektir.

Bedreddîn Semâvenî, insanı şaşırtıp aldatacak derecede açık fakat iki taraflı bir ifadeyle, Vahdeti Vücûd mesleğine tarafdar ve mensupmuş gibi görünmekle beraber kat'iyyen Vahdeti Vücûd'cu bir mutasavvıf değildir; bir ilâhiyatçı da değildir. Onun gerek bunda gerekse Kur'-

ânın hükümleri ve beyyinelerinde kanaati tamamen ayrı, İslâm akıydesine aykırıdır. «VÂRİDAT» adlı tanınmış toplama eseri, lüzumsuz yere tevil edilerek Şeyhin temize çıkarılabilmesi doğrusu pek zor, âdeta imkânsızdır. Materyalist (maddeci) tevilleri ve Kelime-i Tevhid'den Peygamber'in ismini ve onun Allah Resûlü olduğu hakkındaki ibareyi çıkarması, müritleri ve bilhassa İmparatorluğa karşı muğber ve gayrimemnun bir çok safdil ve biçare topluluğu indinde hükümdar, kurtarıcı, nebî gibi telâkkî olunmağa başlaması onun terkipçi ve anarşist maksadını, bâtıl bir mezhep kurma gayesini açıklar.

O, beşerî ve mutlak bir müsâvat ister. Menkul, gayrimenkul her şeyde ve her malda iştirâk (Collectivisme) ister. Akıl ve iz'ân ile idrâk olunacak tabiî kanunlar ister. Dervişlerin, hocaların ve rüsûm âlimlerinin (ulemâ-i rüsûm'un) yok olmalarını ister. Hükûmetler ona göre zulüm, istibdat ve tegallüp teşkilâtıdır ve yıkılmasını ister (burada hedef, doğrudan doğruya Osmanlı - Türk Devletidir). Gaye, dîn zannedilen bâtıl ve akıl dışı Hıristiyanlık inançlarını Müslümanlıkla birleştirmek; mülkiyet, kazanç, toprak, eşya ve hayvanatta kollektivizm'i sağlamaktır. Müslim, isevî, musevî, mecusî yoktur, ancak insanlar yâni kardeşler vardır (Fran-Mason gizli cemiyetinin «frer» leri gibi) ve bu kardeşlik sayesinde hak, bâtılı yener.

Tarihçi Abdurrahman Şeref Beyin de itirafı vechile ileri derecede bilgili olan Şeyh Bedreddîn, Kur'ânı Kerîmin, kendinden önceki dinî kitapları, yâni bu kitapların henüz tahrifden önceki semavî aslî metinlerini ve doktrinlerini tanımakla beraber artık hükümlerinin kalmadığını ve beşeriyetin yegâne din kitabı olarak Mushaf-ı Şerîfin gösterildiğini, bütün insanların sükûnet, hilm ve muhabbetle İslâm'ı kabul etmeleri gerektiğini pek âlâ biliyordu. Fakat safderunları büyüleyip çekici sapık fikirlerle dolu cümleler ve mantık oyunlariyle İslâmiyeti zuhur ve intişar mefkûresinden uzaklaştırmağı âdeta hedef tutarak Rum, Ermeni, Yahudi topluluklarını kendine bağlamağa muvaffak oldu.

İbâhacılık onun nazariyesinin temellerinden biridir. «Biz zâhirî mânâyı reddediyoruz sanılmasın, Allâhın izniyle zâhir ve bâtını birleştiriyoruz. Nazarımızda gerek Kur'ân gerekse Hadîs zâhiren ve bâtınan hakdır!» demesine rağmen Bedreddîn tamamen ve ancak bâtınî tevilâta saparak âyetlere gizli ve maddî mânâlar vermiş, haramı helâl ve helâli haram kılmak iddiasiyle yeni bir «îtizâl»in önderi sıfatiyle Osmanlıları, Timur'un da arzusuna uyarak, yıkıp bir dünya saltanatı kurmağa teşebbüs etmişti.

Vâridât, Malatyalı Halvetî mutasavvıfı Mehmed Niyazî Mısrî (1618 - 1693) nin onu medhetmesine ve müellifini «ihyâ-i dîn etti» diye değerlendirmesine, Seyyid Muhammed Nûr'un onu kısmen şerhetmesine rağ-

men mânâları açıktır ve filozof Uzlukoğlu Fârabî'nin dinî senbolizması ile rûh ve madde hakkındaki fantezist telâkkîlerinin bir «ihyâ» sı olup tevile ihtiyaç göstermez.

Eğer Niyazî'nin «Bedreddin» demesinden maksad Şeyh Bedreddin ise derhal hatıra şöyle bir sual gelmektedir: Bedreddin'in Vâridâtı neyi ihyâ etmiştir?

Onun nazarında melek, cin, şeytan yalnız, gören kimsenin gözüne görünmesi gereken ve kuvvei hayâliyye ile mevcud bir takım kuvvetler olup hissî ve unsurî bir şe'niyetle mevcud değildirler. Bunların hepsi insandaki mevhum kuvvetlerden ibarettir. Fikir ve vicdan bir tabiat âhenginin mahsulüdür. Beden için «bakaa» nasıl muhâl ise «fenâ» dan sonra beden eczâsının tekrar birleşmesi de imkânsızdır. Kıyâmet gününü (yevm-i kıyâmet) bekleyenler dâima ve boş yere bekliyeceklerdir.

«Heşt Behişt» sahibi Mevlânâ Hakîm İdris Bitlisî (— 1520) ondan şu sözleri naklediyor:

«Gayb'dan işâret ile, kendi müritlerimle âleme sahib olmak için zuhûr ve huruç ederek memleketleri müritlerim arasında böleceğim. İlim kuvveti ve sırr-ı tevhîd'in tahkıkiyle, taklit sahiplerinin millet ve mezhep kanunlarını iptâ ile haram sayılan bâzı şeyleri helâl yapacağım!»

Şeyh Semâvenî'nin nazariyelerinin en dikkate değer mâkesi olan «Varidât» ın bâzı bahislerine kısaca göz gezdirirsek görürüz ki:

Âhiret işleri, melekût yâni rûhlar âlemindendir; avâmın sandığı gibi şahâdet âleminden değildir. Dünya ve âhiret iğreti (âriyet) bir emr olup görünüşte fânî (dünya) ve gizlide âhiret (ukbâ) dır. Dünya ve âhiretin her ikisi de evvelsiz ve sonsuz olarak vardır. Dünyaya fânî, âhirete de bâkî denmesi ancak âriyettir. Zinâ, şarap ve sarhoşluk önce bir çeşit tad meydana getirir; sonra bu tadı bir nedâmet tâkib eder ki önceki tada dünya ve o nedâmete de âhiret denir. Diğer bütün ef'âli sen bunlarla böylece kıyas et!

Yâni hem ibâhiyye'yi teşvîk, hem de Âhiretin cismanî vuku'unu tevîl yoluyla inkâr etmektedir; Şey Semavenî, Kıyâmeti, sıfatlara aid hükümlerin geçeceğine işaret saymıştır..

Hûri, köşk, Cennet, kemâl halindeki lezzetlere teşbih edilerek gösterilir ki kısa akıllılar onlara hasret duyup bu suretle Hakka ulaşmak için ibadet ederek Hak yolunu seçsinler.. Kısa akıllılar hisle tadılan lezzetleri idrâk edebilecekleri için aklî lezzetler Cennet, hûri, köşk gibi şeylerle tâbir olunmuştur. Bütün hasis, habîs ve aşağı hâllere Cehennem, bütün şerefli hâl ve yüce makamlara da Cennet denir. İnsanı Hakka yönelten her şey melek ve rahmân, kötülüğe götüren her şey de şeytan'dır. Melekler beşerin kendi insanî kuvvetleri, şeytanlar da fitne ve fesad yo-

luna sokan hayvanî şehvetler ve kuruntulardır. Cin de bu ikisi arasında bir takım mûtedil kuvvetlerdir, hayâl âleminde gerçekleşir..

Maddeci bir zihniyetten kuvvet alan bir mantık oyunu ve iknâ kabiliytiyle kurulan cazib tuzak, bu kalıplara saklanmış olarak sâf yürekleri, mâsum ve câhil kafaları gayet kolay avlıyabilmiştir.

Şeyh Semavenî nazarında: Beden için, kaybolduktan sonra «cüz» lerinin bir daha birleşmesi ihtimâli yoktur. Ölülerin dirilmesi demek, uzvî parçaların kaybolduktan sonra bir daha birleşmesi ve eski hâline gelmesi değildir. Cesetlerin haşrı imkânsızdır. Cisimsiz ruhların vücud ve bakaası da imkânsızdır ve gerçekte cisimlerle rûhlar biribirinin aynıdır. Melâike hariçte müstakilen mevcut olmayıp bunu tasavvur edenlerin muhayyelelerinde mevcuttur ve bu, hayâlhânelerde sûretlenmiş tasavvur ve zandan ibarettir. Melekler sâdece kuvvettir, gökte yerde ve anâsırdaki tabiat kuvvetleridir!

Burada tamamiyle tabiatçi bir düşünüşe sahip olduğu açıktır. Mevcudiyetleri Kur'ânda sarâhatle bildirilen haşr-ı ecsât, melâike, cin ve şeytanın vücudunu inkâr demek olan bu teviller Kur'ân nazarında ancak «küfür» dür.

Semâvenî'ye göre; Bir beden öldükten sonra ayrılan cevher, o bedende zuhûr eden MUTLAK VARLIK'dan ibarettir.. Yine bu mevzûa ek olarak, «Mutlak Varlık Hakkın kendisidir ve bu cevher her hangi bir suretten uzak kalamaz!» demektedir ki bundaki gaye ve nihâî mâna, iki cümle birleştirilince, şudur ki: bir beden öldükten sonra ondan ayrılan cevher, o bedende zuhûr eden Hakk'ın (Allâh'ın) kendisidir!

Filkahika bu keyfiyet, ittihad ve hulûldür ki tabîatiyle küfürden ibarettir.

Ayrıca, irâde ve ihtiyâr bahsinde Allâhın, fiili icad etmesini ve meşiyyeti «zarûrî» görerek ilâhî irâdeyi hudutlandırmakta, Meşşâiyye (Peripatetizm) felsefesinin Külliyât (Les Universaux) bahsinde düştüğü fâhiş hatâ derecesinde bir hatâ işlemektedir.

Âlemin kadîm (pre-eternel) veya hâdis (contingent) olduğu hususlarında da iki taraflı yâni kaypak ve oynak bir lisan kullanmış, «hâdis olmak onun sıfatıdır» demekle beraber «âlem cinsiyle, nev'iyle, mutlak şahsiyle kadîmdir» iddiasında bulunarak âlemin kadîmliğine, kendinden önceki maddeci feylesofları tasdîk ve tâkip etmek suretiyle, inanmıştır. Onlar için âlem, Allahdan başka bir şey olmayıp tabiat ve Allah aynı tek şeydir. Âlemdeki bütün istidadları Allah istemeğe mecburdur.

Hür ilâhî iradeyi zarûrete ircâ umdesi Bedreddin'de gayet açık ifade edilmiştir ve âlemin kıdemi hakkındaki görüşüyle birlikte bu da İslâmî doktrine, ehlisünnet akıydesine göre düpedüz dalâlet, zındıklık ve

küfürdür. Maddeci ve tabiatçı bir filozofun da zihniyet ve mesleği ancak böylece hüküm giyer.

Ahzâb Sûresindeki :

«İnnâ arazna el'emânete»

âyetindeki «emânet» kelimesini «sûret» mânâsına alarak onun mütereâdifi göstermiş ve bu bâtınî tevillerle Hurûfiyye ve Mücessime (Corporéisme) karışık tabiatçı ve muayyeniyetçi bir panteizm'e (Vahdet-i Mevcûd'a) mensubiyeti sâbit olmuştur.

Hazreti İsâ'nın ölümü mevzuunda da «İsâ ölmedi, sözünden İsâ cesediyle ölmedi mânası kasdedilmiştir. Zira unsur olarak cesedinin diri kalması imkânsızdır; İsâ rûhuyla diri, cesediyle ölüdür..» demiştir. Bedreddîn, İsâ'nın çarmıh üstünde öldüğünü sanmış ve bu sebeple Kur'ânı tekzib ve inkâr eder duruma bir kere daha düşmüştür.

Şeyh Semâvenî, Peygamber Aleyhisselâm'ın bâzı insanların rüyalarına girmesi keyfiyetine de inanmaz. Ona göre : Bâzı kimseler rüyalarında Hazreti Muhammed'i görürler ve gördüklerinin cidden Peygamber'in sûreti olduğunu sanırlar. Bu zan yanlıştır, rüya sahibinin gördüğü şey yine kendisidir, kendi rûhu «Muhammed» sûretine temessül ederek rüyada kendine görünmüştür..

Halbuki bu beyan ve iddia, Fahr-i Risâlet'in meşhur ve sahih bir hadisini tevil yoluyla inkârdan başka bir şey değildir. Bedreddin gibi bir âlimin bildiği halde inanmak istemediği ve fakat onun bu septik (reyb) görüşünü red ve tekzib eden hadis meâlen şudur :

«Beni uykusunda gören, hakikatte görmüştür. Şeytan bana temessül edemez!»

Bedreddin'in ilmi kendisine ve etrafına aslâ faideli olmamıştır. Peygamberimiz «Faidesiz ilimden Allaha sığınırım!» buyurur.

Şeyhin bu rüyâ bahsi, diğer bahisleri gibi bir çok ehl-i hâl tarafından türlü şekillerde tefsir, şerh veya tevil edilerek müdafaa olunmuş ve Bedreddin haklı gösterilmeğe çalışılmıştır. Bütün bunlar, Bedreddin'in âyetlere bâtınî mânâlar vermesi kabîlinden Şeyhin de sözlerine, yazılarına bâtınî mânâyı yakıştırmaktan ibaret olup lüzumsuz müdafaalardan ileriye gidemez. Zâten muhaddisler, mutasavvıfların sırf bâtınî tefsir ve

tevillerinin sıhhatini kabul etmezler ve aslâ mûteber tutulmamasını söylerler.

Şeyh Semâvenî'nin indinde rûhlarla cisimler biribirlerinin aynıdır. Hayvânî rûh başka, insanî rûh başka değildir. İnsanla hayvan arasındaki ayrılık istidât ve terkiptedir, hepsinin aslı birdir. Bu esas, her mertebede ayrı bir şekilde zuhûr edip bunlardan her birine hayvanî rûh veya nefs-i nâtıka denmiştir. Hayvanî mertebede hayvan olan ne ise, insanî mertebede insan olan da odur..

Bu fikir de rûhcu değil maddeci ve tabiatçıdır ve «Ve nefahtü fîhi min rûhî» âyetine mütedair tevilini tamamlamaktadır. Bu da yanlıştır. İnsan insandır ve insan olarak yaratılmıştır ve yalnız «mahlûkat» mânasında birleşirler. Her iki nev'in de rûhları ayrı ayrı yaratılmış olup insan «Ahsen-i takvîm» seviyesindedir, ona üfürülen rûh aslâ hayvanî rûh değil, hür ve müstakîl insanî rûhdur. Kur'ânda tahsîsen zikredilmiş olması buna delildir. Allah, rûh değildir ve rûh Allahın tecellî eden bir cevheri, bir emri olup «âlem-i emr» dendir. Aslında hayvanî rûh ve insanî rûh aynı mertebededir ve Allah bu yaratmalara, cesetleri haşra muktedir olduğu gibi, kaadirdir. Bedreddîn burada hayvanla insan arasında mâhiyet değil sâdece bir derece kabul etmiş olmakta ve bu suretle Darwin natüralizminin düştüğü fecî hatâya daha asırlarca önce düşmektedir. Yakında intişar edecek (Darvinizm'e Reddiye) eserimizde okuyucu tafsilât bulacaktır.

Hallâc Mansur'un Enel'Hakk (Je suis la Vérité) tasavvufî mesleğine de bâtınî mâna verip tehlikeli bir bid'at (hétérodoxie) e saparak insanın kendisinin Hakk'dan, Hakk'ın da insanın kendisinden başka bir şey olmadığını bilmek gerektiğini söylemiş; Hakk'ın insan sûretine girdiğini, o sûret ve âlet vâsıtasiyle faaliyetini yapmakta bulunduğunu iddia etmiştir. Bu fikirler daha önceki Kaderiyye ve Cebriyye gibi müfrit bid'atçi mezheplerin inanış sızıntılarıdır, sünnî islâm akıydesinde yoktur ve Vahdet-i Vücûd nazariyesinin en uzağında kalan hatâlı bir inançdır. Tenâsuh'a düşeceğine kail olduğu için cismânî haşrı kabul etmez. Cismânî Mead'ı kabul etmek ise aslâ tenâsuha inanmak mânasına gelmez. Bunlar başka başka şeylerdir. Kur'ân, cismânî meâd'ı beyan etmiş ve tenâsuh (métempsychosis = rûh göçü) nazariyesi kat'iyetle reddolunmuştur.

Bedreddîn'in maddeci mektebinin pek dikkate şâyan iddialarından biri şudur ki: Peygamberler, çocuk velilerine benzer; babalar çocuklarına ilim ve fen öğretmek için onları nasıl yemişlerle kandırırsa peygamberler de kemâlât'ı öğretmek için âhiret âlemini cismânî lezzetler ve hususî şekillerle tasvir edip insanları ikna ederler. Yâni Cennet, Cehennem, Âhiret, Kıyâmet, cismânî haşr, melek, şeytan, cin, hûri,

köşk.. gibi Kur'ânda beyân buyurulan şeyler ancak itibârîdir, vâkıa değildir, zâhirî mânâları sâdece câhilleri kandırır. Peygamberler de bunlar (kitaplarında) tasvir ederek insanlaré etraflarına toplar ve hakîkati derece derece anlatırlar.

Halbuki, Bedreddin'in de itirâfı vechile, bu dîn, ilâhîdir ve «VAHY» sûretiyle âyet âyet nâzil olmuştur. Bunda Peygamber'in en ufak şahsî tasvir ve müdâhalesi yoktur; Kur'ân, Peygamberin eseri değil, ilâhî kitaptır. Peygamberler mâsumdurlar, kandırıcı değildirler. Ne Peygamber ne de Kur'ân, câhilleri ve kısa akıllıları kandırmak için gelmemişlerdir. O, cihana en büyük rehberdir. Allah her şeye kaadirdir ve âyetlerin dış (zâhirî) mânâlarını evvelâ tasdîk suretiyle inanmak iymânın temelidir. Tek başına bâtınîlik, Müslüman akıydesinin dışında kalır.

Bedreddîn de bâzan materyalist (maddeci) bâzan natüralist tabiatçı) görünen sistematik tenkidî nazariyesiyle İslâm îtikadında bir «İtizâl» yarası açmıştır.

Şeyh Bedreddîn aslâ sufî veya velî değildir; Avrupada filozof olarak kabul edilen serbest mütefekkirler sınıfına girebilecek rasyonalist hattâ determinist bir feylesofdur. Onun spiritüalizmi yâni rûhâniyetçiliği zâhiridir.

Türk - İslâm mutasavvıfı Niyazî Mısrî (1618 - 1693) gayet garip olarak :

«Muhyiddin'le Bedreddîn
Ettiler ihyâ-i dîn..»

ve

«Deryâ, Niyazî, Fusûs!
Enhârıdır Vâridât..»

der ki Muhyiddîn ibnül'Arabî için doğru ve yerinde olan bu tavsif Semavenî için hakikat dışıdır. Zira Bedreddîn, dîni ihyâ etmemişdir, bil'akis dînin imhâsı için başkaldıracak bâzı insan ve sınıfların türemesine sebebiyet vermiştir. İslâmiyet'in temel umde ve düsturlarını müsbet gaye ve mefkûresinden âdeta ayırmak ve bu suretle sınıflar arasında isyankâr bir mücadele havası meydana getirmek için durup dinlenmeden devlet ve cemiyete karşı ihtilâlci bir cidâle ve bilhassa rejim savaşına girişen, Osmanlı Devletinin hayat - ölüm devresi sayılan buhranlı ve nâzik bir zamanda isyan bayrağını açarak Anadolu Türklerini birbirine düşüren ve Devletin ikinci kurucusu Çelebî Sultan Mehmed'i hayli müşkil ve zor durumlarda bırakan anarşist bir şahıs için müceddid, müctehid, en büyük şahsiyet, târihin ölümsüz sî-

ması, müslüman şark kültür târihinin çığır açmış bir mensubu gibi şeyler söylemek sâdece mübalâğa değil, ona aynı zamanda lüzumsuz kıymet ve meziyetler izafe etmektir.

Vâridât'ı son derece iyi niyetle okuyan bir mü'minin onu tamamen tasvip ve kabul etmesi için iymânından mutlaka fedakârlıkta bulunması lâzım gelecektir. İslâm dîninde ise temel umdelerin cüz'ünden ferâgat, küll'ünden de ferâgat demektir. Müslümanlığın mânevî ve metafizik anayasası sayılan iymân şartları için hiç bir tevil ve münakaşa bahis mevzuu olamaz. Büyük Resûl bizlere ne bildirdiyse doğrudur ve ayniyle vâki olacaktır. Bundan kimsenin şek ve şüphesi bulunmaması icabeder. Zira iymân, şüphe kabul etmez ve kemalât, kem âlât ile olmaz! Mansûr'un «İnâyet» bahsinde düştüğü hatâ onu nasıl siyasetgâha sürüklediyse başka yoldan yürüyen Bedreddîn de bu cezaya haklı olarak çarptırılmıştır.

Bedreddîn, felsefeyi dînden üstün gören ve nazariyesini buna göre kuran akliyeci filozoflardandır.

Tasavvuf, felsefe değildir. İkisi biribirinden tamamiyle ayrı yollardır. Bir müslim, felsefeye yâni şüpheler ve mahrumluklar içinde yolunu kaybeden muğlâk ve lâdinî mefhumlara tenezzül ve îtibar etmez. Avrupalı fizik ve riyaziye âlimleri (meselâ: Henri Poincaré, Hans Reichenbach, Moritz Schlick Werner Heisenberg, Max Born, Max Planck) dahi felsefeyi kifayetsiz, filozofları karanlık ve muğlâk, tecrübî şe'niyetten ayrılmış olarak görürler.

Asırlarca önce, bir İslâm mütefekkiri, Ebû Süleyman Sicistanî (— 999) aynı neticeye varmıştı; Yunan felsefesinin ele alındığı bir devirde, dîn ile felsefeyi ayırarak birincisine «nâzil olan vahy» ve ikincisine «zâil olan rey» demiştir ki güzel ve doğru bir târif olduğunda şüphe yoktur.

Tebrizli Şems (1185 - 1247) de: «Dinin felsefeyle karıştırılması yüzünden cismanî haşra inanmayıp haşrın rûhanî olduğunu söyleyenlerin telâkkîleri ahmaklıktır. Azâbı sâdece rûha aid sayanlar hatâ ve dalâlet içindedir» diyor.

Bedreddîn işte bu karakterdedir ve bu yolda yürümüş, toplulukları bu yola peşinden sürüklemek istemiştir.

Kıyamet meselesine gelince, Kıyamet alâmetleri demek olan «Eşrât-ı Sâat» bir hadîsle bildirilmiştir ve müslimlerin cümhûru buna da sıhhat ve sadakatle inanırlar. Allah'ın Kur'ânda övdüğü Büyük Resûl ancak doğruyu söylemişdir. Bedreddîn ise, erken veya geç, Kıyametin vukuuna, cismanî olarak meydana geleceğine inanmadığı için alâmetlerini de pek tabiî dikkate almamış, onların vücuduna inanmadığını kat'î bir ifadeyle belirtmiştir.

Bedreddîn, pek mâruf olduğu vechile, iştirâkçiliği tervic ve müdafaa ettiği için sosyalist ve hattâ ihtilâlci sosyalisttir. Onun ilk komünistlerden olduğu fikri bile ortaya atılmış, tarihçi İ. Hâmi Dânişmend, haklı ve yerinde olarak onu ilk Osmanlı komünisti saymıştır. Vatan hâini Nâzım Hikmetofun ona meftun ve hayran olduğu, onun ismiyle bir destan (!) yazdığı, Bedreddîn'i astıran hünkârı (yânî Çelebi Mehmed'i) zem ve hicvetmiş olduğu keyfiyeti herhalde gözden uzak tutulmamalıdır.

Yerli Anadolu kaynakları, onun malda ve kadınlarda iştirâkçiliğe tarafdar bulunduğunu yazarlar.

Müceddid ve müctehid olmak ve Kur'ânı Kerîmi tefsir etmek için velî olmak, sufî olmak hiç de şart değildir. Fakat islâmî ilimlerde tam mânasiyle mütehassıs ve salâhiyetli bulunmak, her şeyden önce ilmiyle âmil, müttakî ve muhakkîk olmak şarttır. Bedreddîn'in ise dinî ve îtikadî meselelerdeki görüşü yukarıda işaret ettiğimiz gibidir. Bedreddîn Semâvenî ilmî bir heyet tarafından tarafsızca muhakeme ve mahkûm edilmiş ve Osmanlı Devleti bir bâdireden, bir felâketten kurtulmuştur. Mahkeme heyetini tek taraflı duygu ile itham ederek iftirada bulunanlar baştanbaşa hatâ içindedir. Çelebî Sultan Mehmed, Osmanlı Saltanatını Şeyh Bedreddîn'e teslim edecek kadar aşağılık bir hâin derecesine düşemezdi. Onun vazifesi, Devlete isyan etmiş bir anarşist ve âsiyi tenkil etmekti ve nitekim de böyle oldu.

Allah ondan râzı olsun!

Vâridât'tan nihayet şöyle bir hulâsa çıkarırsak :

«Cesetlerin haşrı mümkün değildir, bunlar avâmın aldanmasıdır. İsâ cesediyle çarmıhta ölmüştür, fakat rûh ölmediği için: İsâ (rûhan) ölmedi denilmiştir. Meşiyyet-i rabbânî istidâda bağlıdır ve mükevvenât, istidâdı yüzünden kendisinden çıkmıştır. O, istidatta olan şeyi ister; irâde ve ihtiyârı hep âlemin istidâdı dolayısiyledir. Kevn-ü fesad ezelî ve ebedîdir («İslâm Metafiziğinden Bahisler» isimli risâlemizde tafsilât verilecektir). Dünya ve Âhiret de iğreti birer emir olup ikisi de ezelî ve ebedîdir. Cennet, Cehennem rûhanî olup avâmı ve câhilleri celp maksadiyle istiâre yapılmıştır. Binlerce yıl geçecek, ne Deccal, ne Dâbbetül'arz, ne de Kıyâmet (eşrât-ı sâat) ortaya çıkmayacaktır. Peygamberler çocuk velîlerine benzer. Hazreti Peygamberi rüyalarında gördüklerini sananlar aldanıyorlar: onlara görünen, Peygamber sûretine girmiş kendi rûhları ve hayâlleridir..»

İslâm dininin en mühim şartı ve en muhkem umdesi ve esasların esası olarak «şeriât» tır.

Tarîkat - Mârifet - Hakîkat'e ancak «Şeriat»e sadâkat ve mutâvaatla sarılmak sayesinde ulaşılabilir. Şerîati lüzumsuz görüp küçümsemek isteyenler batınî yola sapmağa müsaiddir; onların bu meyelânı dinin teşriî hükümlerinin tezyîfine müncer olur. İslâmın hakîkatinin mahfazası İslâmın şerîatidir. Mahfazasız muhtevâ âtıl, şerîatsiz hakîkat bâtıldır!

Tarîkat Pîri olup Şeyh Necmeddîn Isfahânî'den tahsil eden Seyyid İbrâhim Burhâneddin Düsûkî (1238 - 1277) şerîatten ayrılmamayı esas sayarak hakîkatle şerîatin mezcinden «Kemâlât» ın doğabileceğini ifade eder.

Kur'ân hem dünyevî, hem uhrevîdir.

Hazreti MUHAMMED Aleyhisselâm nasıl en son peygamber ise, onun bizlere tebliğ buyurduğu İslâm dîni de en son dîndir ve artık başka bir dîn, başka bir peygamber gelmiyecektir.

Bugün ve yarın yeryüzünde tek ıslahatçı, yapıcı mer'î din ancak İslâmiyet'tir!

Müslümanlık ideal dîn, müslüman da ideal insandır.

Şeyh Bedreddin Simavi ile alâkalı bu açıklama, İbnüttayyar Semahaddin Cem Beyin «İslâm İlâhiyatında ŞEYH BEDREDDİN» adlı değerli eseri esas tutularak yapılmıştır. Daha fazla tafsilât için bakınız:

1. Ayni eser.

2. Vaaridat'a Reddiye. Sofyalı Şeyh Bâli Efendinin halifesi Nureddinzade Muhyiddin (Vf. 981 = 1573)

3. Şerafettin Yaltkaya'nın hazırladığı Bedreddin Simavi (İslâm Ansikl. cüz. 16)

4. Sofyalı Şeyh Bâli Ef. nin Vf. 960 = 1552/1553) Kanunî Sultan Süleymana verdiği lâyiha.

5. Aziz Mahmud Hudayi Efendi'nin (Vf. 1038 = 1628) Sultan I. Ahmed'e sunduğu lâyiha.

6. Ömer Nasuhi Bilmen'in Hukuk-i İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kamusu. C. I. Sayfa 437

CEMALEDDİN İSHAK KARAMANÎ
923 = 1517

Zahirî ve batınî ilimlere vakıf kâmil bir şeyh olup hac'dan sonra İstanbul'a geldiklerinde Karamanlı Pirî Mehmet Paşanın Yüksekkaldırımda yaptırdıkları dergâhta (Burası hâlen Koruk dergâhı adıyla anılmaktadır.) irşad ve ders vermekle meşgul oldular. Vefatı (Mâte zübdetül - Evliya) terkibinin ve (Lâ mekâni âlemî bâlâya rıhlet eyledi) mısraının delâlet ettiği 923 H. dedir. İstanbul'da Hz. Halid karşısında Sütlüce mahallesindeki hususî türbesinde yatmaktadır. Bu türbe yanında Süleymaniyye camii'nin yazılarını yazan meşhur hattat Hasan Karahisarî ile şairlerden Yetim Ali Çelebi de gömülüdürler. Resmî ilimleri Mevlânâ Kestelli'den, batınî ilimleri hal tercümesi ileride yazılı Seyyid Yahya'yı Şirvanî halifelerinden Halveti tarikatına mensup Habib Karamanî'den almıştır. Eserleri: Haşiye Alâ Tefsir-i Beyzavi, Risale fi etvarü's-Sülûl Şerh-i Hadis-i Erbaîn ile sarf ilminden (Nevabığ) isminde bir metni ve Mücadele sûresinden başlıyarak Kur'ân-ı Kerîm'in nihayetine kadar on vecîh üzere tertip buyurdukları (Cemâlî) ismindeki tefsir-i şeriflerinden ibarettir ki hiçbiri basılmamıştır. Vaiz Molla Arab'ın (Dervan-ı Sofiyye) aleyhine yazdığı risalesine de reddiyesi ve Arapça kasideleri vardır. Mühim eserlerinden Vahdet-i Vücud risalesi Şeyhülislâm Musa Kâzım Efendi tarafından tercüme olunmuştur. Mufassal Hadis-i Erbaîn nüshası Es'ad Efendi kütüphanesindedir.

CEMAL HALVETÎ (ÇELEBİ HALİFE)
899 - 912 = 1493 - 1506

Halvetî tarikatının en büyüklerinden olan bu yüksek zat aslında Karamanlı olup doğum yeri olarak Amasyalıdır. Mevlâna Cemaleddin Aksarayî neslinden olup feyzini pîr Muhammed Bahaddin Erzincanî hazretlerinden tamamlamıştır. Sultan İkinci Beyazıd tarafından dâvet olunması üzerine, bir müddet İstanbul'da Koca Mustafa Paşa dergâhında tarikatını yaydıktan sonra Hicaz tarafına gitmiş (Kad mâte şah-ı Evliya) terkibinin delâlet ettiği 899 H. (1) de Hac yolunda Şam'dan dokuzuncu merhalede (Hisa) diğer adıyla (Tebük Korusu) denilen yerde vefat etmiş vasiyeti üzerine Maber-i Hüccaca defnolunmuştur. Arapça eserleri gayet selis ve açık bir tarzda yazılmış olup başlıcaları şunlardır:

(Tefsir-i Sure-i Fatiha, Duha sûresinden Kur'ân-ı Kerîmin sonuna

(1) Lemzat'ın nakline göre vefatı 912 H. dedir.

kadar başka bir Fatiha tefsiri, Şerh-i Erbaîn Hadis-i Kudsî, Şerh-i Hadis-i Erbaîn Nebevî, Camiatü'l Esrar ve'l-Garaib, Şerh-i Sad Kelime-i İmam-ı Ali el-müsemma bi zübdeti'l Esrar, Cengname, Risale-i Teşrihiyye, Risale fi beyani'l-velâyet, Tefsirü âyeti'l-Kürsi, Cevahirü'l-Kulûb, Esrarü'l-Vüdû, Risale-i Etvar, Şerh-i Sad Kelime-i Sıddık-ı Ekber, Risale-i Fakriyye, Şerhu'l Beyteyni - Er-Rabbu Hakkun vel-Abd-ü Hakkun..) Risale fi ismeyni'l-Âzameyni Allah ve Rahman, Risale-i Kevseriyye) v.s. gibi 21 parçadır. Hiçbiri basılmamıştır. Eserlerinden bizzat göıdüğüm bilhassa tefsir risalesi ile Hadis-i Erbaîn şerhi ve Sad Kelime-i İmam-ı Ali şerhi gerçekten âlimanedir.

Ârifane gazellerinden :

Safhay-ı sadrında daim âşıkın efkâr-ı Hû
Şakirin Şükrü Hûvellah zakirin ezkâr-ı Hû
Ravza-i huy-u makam et ey Cemâl Halvetî
Tâ vücudun mülküne keşfola bu esrar-ı Hû

CUNÛNÎ AHMED DEDE

1030 = 1620

Mesnevinin sırlarına vakıf yüksek bir zat olup Lârendelidir. Tahsilini tamamlayıp çilesini bitirdikten sonra bir müddet Bağdat Mevlevihanesi mesnevi hanlığında bulunarak Bursa'ya gitti. İhyasına muvaffak olduğu mevlevihanede irfanını yaymağa başladı.

(Kıldı Cunûnî dede teslim-i ruh) mısraının ve (Cunûnî fazıl) terkibinin delâleti olan 1030 H. de vefat etti. Aşağıdaki gazel irfanlarının şahididir :

Men tuti-i kudsem, ten fani kafesimdir;
İhya iden emvatı Mesihâ nefesimdir.
Men bar-ı emanet çekici bir şütûrem ki
Nâlem reh-i maksuduma banki ceresimdir.
Dil vermedi dünyaya olan arif-i billâh,
Bunda sebep mekse heva-ü hevesimdir.

Ol lemay-ı ruhsara dürür asl-ı semaım
Musî sıfatım nur-i secer muktebesimdir.
Gencine-i esrar olalı kalb-i Cunûnî
Nefs-i ejderî hakka ki, kemîne asesimdir.

Farsça şiirleri de vardır. Hemşiresinin oğlu ve yerine geçen ve 1073 H. de vefat eden Zihnî Salih Dede Efendi de mevlevî şairlerindendir.

CAHİDÎ AHMED EFENDİ
1070 = 1659

Uşşakî tarikatı şeyhlerinden mücahit bir zat olup Edirnelidir. Tarikata sülûk hallerine dair mensur (Kitabu'n - Nasihat) ile mürettep divanı vardır ki, her ikisi de basılmamıştır. Kal'ey-i Sultaniye Çanakkale boğazındaki Kilidilbahirde defnedilmiştir. Vefatı (istirahat) kelimesinin delâleti olan 1070 H. dedir.

İrfanlarının delili olan bir manzumesinden :

Bir teferrüç eyleyip bakdım cihanın yüzüne,
Her neye baktımsa, ibret görünür hem gözüme.
Âkil isen can gözün aç, tut kulak bu sözüme:
Bir değirmendir bu dünya, öğütür bir gün bizi.

CİHANGİRİ HASAN BURHANEDDİN EFENDİ
1074 = 1663

Hal tercümesi ileride yazılı Ramazan Mahfi yolundan mücahit bir zat olup Harput köylerinden Parcıh'tandır. (Kadmate mevle'l-ârifîn) terkibinin ve (Öldü Hasan Efendi cennetde de cihangir) mısraının delâleti olan 1074 H. de İstanbul'da vefat ederek Cihangir camii avlusuna defnedilmiştir. Halvetî tarikatının sülûkuna dair risalesi ve bazı ilâhîleri vardır. Sülûkü Bursalı Yakup Fanî hazretlerindendir. Yüksek menkıbeleri Mustafa Nehcî Efendi tarafından yazılmıştır.

CENNET MUHAMMED EFENDİ
1075 = 1664

Celvetî tarikatı şeyhlerinin büyüklerinden bir zat olup Tophanelidir. Hz. Pîrden sonra İstanbul'da Aziz Mahmut Hüdayi Efendinin makamına geçenlerin üçüncüsüdür. Hz. Pîr zamanında bir müddet asadarlık

hizmetinde bulunmuştur. «Fenaî» mahlaslı ilâhiyat divanı, sülûk hallerine dair «Tecelliyat» isminde risalesi ve tefsirlere dair talikatı vardır.

(Cennet efendiye ola dar-ı cihan mekân) mısraının delâleti olan 1075 H. de vefat ederek dergâhın alt kapısı karşısındaki türbeye defnedilmiştir. Aşk redifli gazelinin makta beyti :

Çünkü mevcut nutk imiş âlemde aşk kaim makam

Bize bildirdi fenaî rehber-i mevlây-ı aşk.

Va'z mevzularına müteallik sözleri Hz. Hüdaî'nin dergâhında yatan Celvetî âriflerinden Arabzâde Mahmut Dede ibni Ahmed tarafından (Cennetiye fi maarifi'l-ilâhiye) adıyla 1085 H. de derlemiştir ki, bir nüshası Yahya Efendi kütüphanesinde mevcuttur.

CEMALEDDİN UŞŞAKÎ
(MUHAMMED CEMALEDDİN EDİRNEVÎ)
1164 = 1750

Halvetî tarikatının Uşşakıye kolunun ileri gelen şeyhlerinden biridir. Edirne'de sülûkünü tamamladıktan sonra İstanbul'da Eğri kapı dışında Savaklarda yeniden yapmağa muvaffak olduğu dergâhta tarikatını yaymakla hayatını geçirmiştir. Hal tercümesi ilerde yazılı Selâhaddin Uşşakî hazretlerinin mürşididir. 1164 H. de vefat ederek adı geçen dergâha defnedilmiştir.

Mürettep ilâhiyat divanı vardır.

İlâhilerinden :

Sohbet-i nâdan ile bîgânelikten al bizi,
Sohbet-i ârif ile et âşinadan ey Çalap!
Bu Cemalinin vücudu perdesini ref edip,
Bir dem ayırma anı zevk-ı likandan ey Çalap!

Diğer beyitlerinden :

Hakkın yolun ararsan dilde nihan içindedir.
Andan nişan sorarsan her bir nişan içindedir.
Senden yakındır ol sana, sanma onu senden cüdâ.
Senden yürü, sen var ona, ol sende can içindedir.
Onsuz değil arz-u sema, onunla dolu her arâ
Zannetme bir yerde ola ol bî mekân içindedir.

Her yerde oldur görünen, her gözden oldur hem gören,
Her şeyi oldur bürünen her anda an içindedir.
İşit Cemali'nin sözün anla hakikatça özün,
Ko gafleti aç can gözün, gör Hak ayân içindedir.

ÇERKEŞÎ MUSTAFA EFENDİ
1329 = 1911

Şabanî tarikatının büyük şeyhlerinden bir zat olup Çerkeşlidir. Hal tercümesi ileride yazılı Kuşadalı İbrahim Efendinin mürşidinin mürşididir. Tarikatın yayılmasını başarmış adamlardandır. 1329 H. de vatanında vefat etti. Bir âlimler ve ârifler silsilesi teşkil eden Çerkeşîzadeler, bu zatın evlât ve torunlarıdır.

Tarikatın sınıflarına ve hallerine dair olan Türkçe risalesi basılmıştır.

DAVUD-U KAYSERÎ
ŞEREFÜDDİN DAVUD İBNİ MAHMUT KAYSERÎ
751 = 1350

Büyük âlimlerden ve ermiş şeyhlerden bir zat olup Kayserilidir. Âlet ilimlerini tamamen, yüksek ilimleri de kısmen memleketindeki âlimlerden öğrendikten sonra Mısır'a gitmiş, bir kaç sene kalıp geceyi gündüze katarcasına çalışarak gayesine ermiş, arkadaşları arasında temayüz etmiştir. İcazetini aldıktan sonra tasavvuf mesleğine girmiştir. Bundan sonra Büyük Şeyh Sadreddin Konevî'nin halifelerinden Füsûsu'l-Hikem'in şarihi ve müfessir Kemâleddin Kâşanî'nin irşadı ile tasavvufta da manevî mertebeleri tamamlıyarak halifelik rütbesini almış, müteakiben doğduğu yere dönerek ilim ve irfânını neşre başlamıştır.

Bu sıralarda İznik'in fethine muvaffak olan Orhan Gazi, Davud-u Kayserî'nin şöhret ve faziletini işiterek İznik'e dâvetle yaptırmış olduğu ilk medresenin müderrisliğine tâyin etmiştir. Hz. Fazıl'ın ilmî hayatı asıl bundan sonra parlayarak birçok talebe yetiştirmiştir. Bu yolda ders vermekle ve eser yazmakla meşgulken 751 H. de vefat etmiştir. Çandarlı Gazi Hayreddin Paşa Camii karşısında hâlen Çınardibi denilen yerde defnolunmuştur.

Eserleri :

I — Şerh-u Füsûsi'l-Hikem: (Matla-ı Hususi'l-Kelim fi meanî Füsûsu'l-Hikem) ismiyle tanınmış olup sonradan Hindistan'da basılmıştır.

Şöhret kazanmasına sebep olan bu şerhin havi olduğu mukaddimesi aşağıda açıklanan 12 kısma bölünmüştür.

1. Vücûd-ı Hak;
2. Esma ve Sıfat-ı Hak;
3. Ayân-ı Sabite;
4. Cevher-i Araz;
5. Avâlim-i Külliye ve Hazarât-ı Hams-ı İlâhiye;
6. Âlem-i Misale taallûk eden mesail;
7. Meratib-i Keşif ve envai;
8. Bi Hasebil Meratib Suret-i Hakikat-ı İnsaniye olan âlem;
9. Hilâfet-i Muhammediye ve Aktab;
10. Alem-i insanîdeki ruh-u âzamın meratib ve esması;
11. Ruhun ve mezahir-i ulviyye ve süfliyyesinin Hakka rücûu;
12. Nübüvvet, Risalet, Velâyet;

II — Şerh-i Hadis-i Erbain

III — Şerh-i Kaside-i Taiye-i İbn-i Fâriz ismi (Keşfü vücûhi'l izzi Limeani'ddürr) dır.

IV — Meratibü't-Tevhid

V — Tahkik-u Mai'l-Hayat ve Keşf-i Esrari'z-Zulümat

VI — Nihayatü'l-Beyan ve Dirayetü'z-Zeman (Dört fasıl üzere tertiplenmiş olup bir nüshası Beşiktaşta Yahya Efendi kütüphanesinde vardır).

VII — Şerh-i Kaside-i Şerh-i Ekber. El - müsemma bi kuvvet-i ayni'ş-Şuhûd.

VIII Şerh-i Aruz-i Endülüsî

IX — Tefsir-i Kâşanî'nin besmele-i şerife tefsirindeki suret-i nev-i-ye-i insaniye bahsine dair risale (Umumî kütüphanede vardır).

X — Şerh-i Fusûsi'l-Hikem (Sagir), (Umumî kütüphanede vardır).

XI — Şerh-u Menazili's-Sairîn

XII — Risaletün Fi Beyan-ı Ahvali Hazır (Aleyhisselâm), (Nuruosmaniye kütüphanesinde vardır).

XIII — Şerh-i Kaside-i Hamriye (Umumî kütüphanede vardır).

İşbu eserlerden yalnız birincisi basılmıştır.

DAVUD HALVETÎ
913 = 1507

Hal tercümesi ileride yazılı Seyyid Yahyay-i Şirvanî halifelerinden Ceyyib Karamanî'nin halifesi cezbeli bir zat olup Mudurnuludur. (Etvar-ı Seb'a) yı açıklayan Arapça ve Türkçe ile karışık (Gülşen-i Tevhid) ismi ile manzum ve kısmen mensur tasavvufî bir eseri vardır. Vefatı 913 H. de, kabri Mudurnudadır. Halifelerinden Kâşifî mahlaslı bir şairin, Şehristanî'nin (Milel ve Nihâl)i tarzında, (Tehzib-ül Akaid ve Müfidetü'l-Fevaid) isminde bir eseri mevcuttur.

DEDE ÖMER RUŞENÎ

Halvetî tarikatının mübarek makamlara yükselmiş büyüklerinden bir zat olup Aydın'lıdır. Bursa'da zahirî ilimleri tahsil ederken bir aralık nefsanî arzular peşinde koşan bazı kimselerle arkadaş olmuş, heva ve hevesinin peşine düşmüş, üstelik bir de cismanî aşka müptelâ olmuştur. Fakat asıl mayasındaki temizlik sayesinde bu gibi âdi ve geçici sevda ve zevklerden kurtulup Karaman'da irşad ile meşgul bulunan Halvetî Şeyhi ve ağabeyi Alâeddin'in yanına varmış, adı geçen şeyhin himmet ve delâletiyle içine düştüğü süflî âlemlerden tamamen sıyrılmış, nedamet duyarak iç dünyasını temizlemek üzere Bâkû'da irşad makamında oturan Halvetîler halkasının başı «Vird-i Settar» adlı eserin sahibi Seyyid Yahya'y-ı Şirvânî Hz. lerinin irfan ve irşad meclisine sığınmıştır.

Halvetîlerin usûlü dairesinde halvetini bitirip vazifelerini tamamladıktan sonra irşada memur edilerek Tebrîz, Gence, Berdea ve Karabağ' illerine gönderilmiş, oralarda tarikatın nurlarını yaymıştır.

892 H. de Tebriz'de vefat etti. Adı geçen yerde Selçuk Hatun tarafından kendileri için yaptırılan dergâhta medfundur. Aydınlı olduklarından ârifane şiirlerinde «Ruşenî = aydınlık mânasına gelir» mahlâsını kullanmışlardır. Halifelerinin en büyüğü ve en yükseği Halvetiliğin kollarından «Gülşeniye»nin kurucusu olan ve geleceği Mevlânâ Celâleddin-i Rumî Hz. leri tarafından üç yüz sene evvel işaret yoliyle haber verilen «Kitab-ı Manevî»nin nazımı Mısır'da medfun İbrahim Gülşenî'dir.

İlâhilerine ait divanının bir nüshası Muğla kütüphanesinde mevcuddur. Ahlâkî ve tasavvufî manzumelerinden bir kısmını havi olan «Asar-ı Aşk» ismindeki kıymetli eseri sonradan basılmıştır.

Peygamber Efendimize dair yazdığı naatlarından aşağıdaki naat-ı şerifine bir çok şair tarafından nazire yapılmış ve tahmis (beşleme) edilmiştir.

Çün doğup tuttu cihan yüzünü hüsnün güneşi,
Kim ola sevmeye bu veçhile sen mahveşi...

Türk ve Kürd ve Acem ve Hind bilir bunu ki, Sen,
Haşimî'sin Arabî'sin Medenî'sin Kureşî.

Sensin ol pişt ü penah melek ü ins ü perî
Enbiyanın güzeli sevgilisi hûb ü hoşî

Parmağından akıtıp âb-ı revan bahş-ı revan
Nice yüzbin kişiden ref idiser sen ateşî

Sen emire kul olan, her ne kadar müdbir ise,
Bende-i makbul olur misl-i Bilâl-i Habeşî.

Dîk-i Hikmetde pişirdi çü seni Sevgili Hakk
Cibrîl olsa, nola matbahının himye keşî.

Üzülür ırkı Ebû Cehil gibi ebter olur,
Sen Ebü'l Kasım ile her kim iderse güreşi.

Vedduhâ virdine velleyl okurum sünbülüne.
«Ruşenî» virdin okur küll-i gadât-i ve işâ...

DEMİRTAŞ EBU ABDULLAH MUHAMMED
935 = 1528

Hal tercümesi yukarıda geçen Dede Ömer Ruşeni hazretlerinin baş halifelerinden olup Kütahya civarındandır. Tahsil yapmak üzere Mısır'a gittiği zaman Ruşenî halifelerinden Hasan Ayıntabî ile Mısır şeyhlerinden Ahmed İbni Ufne'nin sohbetleriyle müşerref olduktan sonra tarikattaki eksiklerini tamamlamak için Tebriz'de Ruşenî Hz. lerine giderek icazet alıp Mısır'a dönmüş ve Kahire civarında yetiştirdiği bir hurmalıkta yaptırdığı zaviyede tarikatını yaymağa başlamıştır. 935 H. de vefat ederek yaptırmış olduğu zaviyeye defnedilmiştir. Şeyh Attar'ın Mantık-ut-Tayr'ından bir hikâyeyi enfüse (ruhlar âlemine) tatbik etmek suretiyle kaleme alınmış (Cem'u'l-Esrâr ve Keşfü'l Estar) isimli tasavvufî bir eseri vardır. Bunun bir nüshası Emîr Sultanın halifelerinden olup Alaşehirde yatan Şeyh Sinan kütüphanesinde, bu âciz muharrir tarafından görülmüştür. Bir de Fıkıhtan (Eşbah haşiyesi) vardır.

DAVUD İBNİ ŞEYH MUHAMMED EFENDİ

Halvetî tarikatının ermişlerinden bir zat olup Kastamonunun Küre kazasındandır. Sultan Ahmed Han'ın oğlu Sultan İbrahim zamanında yaşamıştır. (Hüda yehdi'l-Mudıllin ile'l-Hakkı ve'l-Ahkâmı ve'ş-Şerayi) isminde Arapça bir cilt tefsiri vardır.

DÜĞÜMLÜ BABA

(DÜĞÜMLÜ HAFIZ MUSTAFA BABA)

1283 = 1860

Allahın meczup kullarından kerameti âşikâr bir zat olup Amasralıdır. Başlangıçta Lâz Ahmed Paşanın imametinde bulunmuş idi. Hac farizasını ifa ve Nakşibendî tarikatından hilâfet aldıktan sonra, kendisini cezbe hali istilâ ettiğinden hemen düğümden ibaret elbise giyer ve daima eline geçen ipleri, sicimleri düğümleyip sarığına, elbisesine bağladığı için İstanbul'da «Düğümlü Baba» adıyle şöhret bulmuştur. Kabri Sultanahmet Camii karşısındaki dergâhtadır. 83 yaşında 1283 H. de vefat etti.

أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

âyet-i kerîmesi vefatı tarihine denk düştüğü gibi «Âşe saiden ve mâte şehîden» terkibi ile:

Çile-i hestii piçide açıldı çözülüp	**670**
Hakka rapt ile dilin göçtü Düğümlü Baba	**613**
	1283

beyti ve (Âlâik ukdesin çözdü düğümlü kaydı hestîden) 1283 mısraı vefat tarihini açıklıyan manidar tarihlerdendir. Menkıbeleri Kemal Paşa merhum tarafından (Kemalname-i Düğümlü Baba) namiyle 2 cilt üzerine manzum olarak yazılmıştır. Bir nüshası Selimiye kütüphanesinde vardır.

EVLİYAZADE İSMAİL HAKKI EFENDİ (KÜTAHYALI) 1282 = 1865

Nakşibendî şeyhlerinden kıymetli bir zat olup Kütahya'lıdır. 1282 H. de Kayseride vefat etti. (Miftahü'l-Tefasir) ismindeki mufassal Fatiha-i şerife tefsiri matbu eserlerindendir.

EMİN MUHAMMED TOKADÎ 1158 = 1745

Nakşibendî hocalarının büyüklerinden bir zat olup (1) pederi Diyarbakırlıdır. Tahsilini bitirdikten sonra Mekkede Nakşibendî seyyitlerinden Hoca Ahmet Yekdest-i Cevriyanî'den sülûkünü tamamlıyarak İstanbul'a gelip tedris ve irşad ile meşgul oldu. Halifelerinin en meşhuru olan Mustakimzade Süleyman Saadeddin Efendinin söylediği (Oldu lâhuta revan Allah deyip ruh-i Emin) mısraının delâlet ettiği 1158 H. de vefat edip Zeyrek civarında Pîrî Mehmet Paşanın yaptırdığı Soğuk kuyu medresesine bitişik makbereye defnedilmiştir. Musikî ilmiyle yazı sanatına da intisabı olup hat ilmini meşhur Yedikuleli Seyyid Abdullahtan meşk etmiştir.

Arapça ve Türkçe 10 kadar basılmamış risaleleri vardır ki bazıları şunlardır:

1. İrşad-ü Salikîn
2. Risaletü'l-Etvar
3. Şerh-i Kaside-i Askalânî
4. Tuhfetü't-Tullâb
5. Hülâsa-i Tarikat
6. Risale-i Ruhiyye
7. Siyanet-i Dervişan Fi bahsi Devran?i Sofiyan
8. Sual ve Cevab.

Ekserisi Türkçe olmak üzere üç dilde yazılmış ilâhileri ve manzumeleri vardır. Mesnevî şerif beyitlerinden (An hayalâtı ki, Dam-ı evveliyat) mısralı beyti de şerh etmişlerdir.

---

(1) Menkıbeleri ve hal tercemesi halifelerinden Mustakimzade ve Yahya Efendiler tarafından yazılmıştır (Tezkire-i Şuaray-ı Âmid'de ve Diyarbakır Şairleri tezkeresinde de hal tercümeleri tafsilâtlı olarak vardır.

Fazıl-ı Fasî'nin (Metaliu'l-Meserrat)ı ile İbni Hacer'in (Savaikul-Muhrika)sını ve İmam Gazalînin (Risale-i Emanet)ini de tercüme etmişlerdir.

Bir na'tından :

Dû âlem ehline feryad res zat-ı şerifindir.
Cemî derd-i mendane fazl-ı haksın ya Resûlellah.

ERZURUMLU İBRAHİM HAKKI
1186 = 1772

Tasavvuf ve ahlâk ile çeşitli ilimlerden bahseden meşhur ve matbu «Marifetname» isimli kıymetli eserin sahibi olup Erzurumludur. Erzuruma nisbetleri, pederi şeyh Osman Efendinin Hasankaleden Erzuruma nakil ve göç etmelerindendir. Âlet ilimlerini ve yüksek ilimleri Erzurum âlimlerinden öğrendiği gibi, Farsçayı da Erzurum Müftüsü Hazık Muhammed Efendiden tahsil etmiştir.

Tahsilini bitirdikten sonra seyahat yolunu seçtiği esnada Siirt köylerinden Tillo'da Kadirî ve Nakşî şeyhlerinden Şeyh İsmail Fakirullaha bağlanarak tarikat bakımından hilâfet mertebesine nail olmakla beraber evlenmek suretiyle de akraba oldu. Mürşit ve kayınpederlerinin vefatından sonra bir taraftan eser telifi, diğer taraftan da mürid ve taliplere zikirleri öğretmekle meşgul olup 1186 H. tarihinde vefat etti.

Eserlerinden yalnız «Marifetname» ile «Divan-ı İlâhiyat» basılmıştır. Eserlerinin büyük bir kısmı Türkçe geri kalanı Arapça ve Farsça olup aşağıya çıkarılmıştır :

1. Marifetname,
2. Divan-ı ilâhiyat,
3. Tezkiretü'l-Ahbab,
4. Hısnü'l-Arifin,
5. Kelimatü Fakirullah,
6. İrfaniye:

مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ

Hadis-i şerifinin muhtevî olduğu mânaları üç lisanda yazılmış, manzum ve mensur seçme eserleri toplamıştır.

7. İnsaniye: Tevhidin sırlarına dair üç lisanda bulunan manzûm, en seçme eserlerden toplanmıştır.

8. Lübbü'l-İrfan: Tasavvufa dair olmak üzere ehlullahın sözlerinin derlenmesidir.

9. Mürşidü'l-Müteehhilîn: Mensur bir eser olup matbu ve ellerde dolaşandan başkadır.

10. Tecvid: Meşhur Karabaş tecvidi vadisinde fakat daha faydalı ve daha açıktır.

11. Seçme manzumeler: Çoğu Farsça olmak üzere üç dildeki tasavvufî manzumelerden derlenmiştir.

12. Kuvvet-i Can, Mürşidi Şeyh İsmail Fakırullahın menkıbelerine dairdir.

13. Cilaul-kulûb li tecelli'l-matlûp: Bir mukaddime ile on fasıl bir hatime üzerine tertiplenmiş Türkçe mensur bir eser olup isminin delâleti olan 1180 H. de yazılmıştır.

14. İnsan-Kâmil: Bir mukaddime, onyedi fasıl üzerine tertiplenmiş Türkçe tasavvufî bir eserdir.

15. Sefinetü'n-Nuh min Varidatü'l-Fütuh: Telif tarihi 1186 H. olan bu manzum eser 40 varide (doğuş) üzerine tertiplenmiştir.

16. Mecmuay-ı Mekâtib: Çoğu Arapça olmak üzere dostlarına gönderdiği ârifâne mektuplardır.

17. Nûş-i Can: Oğlu Fehim Efendiye hitaben yazdığı tasavvufî manzumedir.

18. Râzname: Bazı kardeşlerine gönderdiği ahlâk ve tasavvuftan bahseden Türkçe bir risâledir.

19. Kitab-ı Âlem: Arapça tasavvufî bir risaledir.

20. Kenzü'l-Fütuh: Tasavvuf ve ahlâka dair bir manzumedir.

21. Urvetül-İslâm: Bir mukaddime 15 bab bir hatime üzere tertiplenmiş Arapça eserdir.

22. Tertibi'l-Ulûm: İlm-i delâlet, İcmal-i álet, Kur'ân ve hat (yazı), Fıkıh ve Lügat, Tarif, Nahiv, Nazım, Adâb, Meanî, Beyan gibi ilimlerden bahseden manzum bir eserdir.

23. Vuslatname: 10 esastan bahseden Türkçe manzum bir eserdir.

24. Şükürnâme: Türkçe bir manzumedir.

25. İkbalname: Türkçe, manzum ahlâkî bir risaledir.

26. İlâhîname: Türkçe. manzum bir ahlâk risalesidir.

27. Manzume-i Avamil.

28. Amâl-i felekiyye bir Rub'il-Mucîb: Bir mukaddime 20 babtır.

29. İstihrac-ı Amâl-i Felekiyye: Oğluna hitaben yazılmış ilmî bir manzumedir.

30. Lügatçe: Üç lisanın lügatlerini açıklar.

31. Kavaid-i Farisiyye: Bir mukaddime 4 bab bir hatimedir.

32. Risale-i Mirat-ı Kevneyn: Meşayıhtan Mustafa Fani Efendiye hitaben yazılmış Arapça bir manzume olup batın ehliyle zahir ehlinin hallerini anlatır.

33. Ed'iyyey-i Mensûre

34. Sülûk-u Nakşibendî

35. Tuhfetü'l-Kirâm

36. Nuhbetü'l-Kirâm

37. Ülfetü'l-Enâm

Bu eserler tarafımdan görülmemiştir, fakat hal tercümelerini beyan eden kendi eserlerinde mezkûrdür.

38. Hey'ât-ı İslâmiye: 18 tefsir ve 300 Hadıs-i Şeriften iktibas edilmek suretiyle kaleme alındığı mukaddimesinde mezkûr olup 20 bab ve 1 hatime üzerine tertiplenmiştir.

39. Mecmuatü'l-Vahdaniye fî marifeti'n-Nefsi'r-Rabbaniyye: Tasavvufa ait 58 ana kitaptan seçilmiş kıymetli bir mecmua olup 1184 H. de hazırlanmıştır.

Mürşidinin esasen Uveysî olduğu (Tezkiretül Ahbab)ta yazılıdır.

Oğlu İsmail Fehim Efendi de bilgi sahibi bir zattır. Bir mukaddime 15 fasıl, bir hatime üzere tertiplenmiş «Miyarül-Evkat» ismindeki eserinin bir nüshası Hidiv kütüphanesi defterinde kayıtlıdır.

Halifelerinden Halil efendinin de tasavvufla karışık Türkçe «Âmentü şerhi» ve yine halifelerinden olup Erzurum Ilıcası yakınında defnedilmiş bulunan İbrahim Efendinin de Türkçe «Kitabü'n-Nokta» ile Vahdet-i Vücûda dair risaleleri vardır.

İrfânına delâlet eden meşhur ilâhilerinden:

Hak şerleri hayr eyler

Ârif anı seyreyler

Zannetme ki gayreyler

Mevlâ görelim neyler

Neylerse güzel eyler...

Parçasının hususiyle «Mevlâ görelim neyler...» nakaratı irfan ehlinin dilinin virdidir.

ENİS RECEP DEDE
1145 = 1732

Mevlevî şeyhlerinin ileri gelenlerinden olup Edirnelidir (1) (Kürsî-i Cennette Mevlânâ Enîs olsun celîs) mısraının delâlet ettiği 1145 H. tarihinde şeyhlik makamında bulunduğu Edirne mevlevîhanesinde vefat etmiştir. Feyzi bol ârif bir mürşid olup bilhassa Ragıp Paşa, Çelebizade İsmail Asım Efendi gibi faziletli şahsiyetler kendisinden istifade etmiş ve feyz almışlardır. Mürettep divanı basılmıştır. Hz. Mevlânânın bazı gazellerini şerhetmiştir.

Aşıkâne na'tlarından :

Enîs'in matlabı daim Celâleddin-i Rumîden
Nigâhı lütufla birdem sual et ya Resûlellah

İrfânlarının delâleti olan beyitlerinden :

Âşinay-ı ruh-i Kudse halet-i efzadır semâ
Teşnegân-ı bezm-i aşka şevk-ı bahşâdır semâ...

EYÜP EFENDİ
1071 = 1660

Hal tercümesi yukarıda yazılı Adlî Hasan Efendi halifelerinden bir zattır. 1071 H. tarihinde Medine-i Münevverede vefat etti. Pederi Eyüpte Şahsultan tekkesinde yatan Hz. Sıddık Sülâlesinden Abdülhâlik Çelebidir.

Eserleri: «Risaletül Esmaiyye», «Risâletü't-Tahkîk Fî Sülâleti's-Sıddîk», «Mecmuay-ı İlâhiyat»tır.

EROĞLU NURİ EFENDİ

Hal tercümesi ilerde yazılı Yiğitbaşı halifelerinden Elmalılı Şeyh Abdülvahhap Efendiden halifelik almış olup Elmalıdandır. Kula ile Eşme kazaları arasında kendi ismiyle söylenen Eroğlu köyünde gömülüdür. Divanı ile «Mir'atü'l-Âşıkîn» isminde tarikata girenlerin hallerine

(1) Mevlevî tarikatının kurucusu Cenab-ı Mevlânanın doğumları (Aşk-ı Samed) terkibinin, vefatları (ibret) kelimesinin delâleti olup nûrlu türbeleri Konyadadır.

dair Türkçe bir eseri Kula'da tarafımdan görülmüştür. Miratın bir nüshası da Manisa'da Muradiye kütüphanesinde vardır.

Nidâ ettim gelsin âşık olanlar
Hakka gidenlerin yoludur tevhid
Aşkın dersin bundan aldı alanlar
İlm-i ledün dilidir tevhid
Kefil oldu size vuslat dosta
Yapışalım kudret elidir tevhid.

EŞREF-İ RÛMÎ
(EŞREFOĞLU)
874 = 1469

İsimleri Abdullah olup Kadirî tarikatının kollarından Eşrefiyye şubesinin kurucusu olan Allahın velî ve âşık kullarından bir zattır. İrşatlarının başlangıcı kayınpederleri Hacı Bayram Velîdendir. Feyizlerini de Abdülkadir Ceylânî torunlarından Hüseyin Hamevî hazretlerinden tamamlamıştır. Mensur eserlerinden basılmış olan «Müzekkin-Nüfûs» ile «Divân-ı Âşıkâne»leri meşhurdur. Bir de basılmamış «Tarikatname» leri vardır (1). Vefatları (Eşrefzade Azm-i cinân eyledi) mısraının delâlet ettiği 874 H. de, mübarek kabirleri doğum yeri olan İzniktedir. Âşıkane ilâhilerinden :

Tecellî şevk-ı didarın beni mest eyledi hayran
«Enel-Hak» sırrını candan anın için kılmazam pinhan..

beytiyle başlayan meşhur ilâhileri bazı :rifler tarafından şerh olunmuştur. Basılmış divanları yazmasına nazaran noksandır. «Müzekki'n-Nüfûs» heyeti mecmuası itibariyle aşk ve mücahede vadisinde yazılmış bir eserdir. Divanlarında aşk ve irfana dair pek çok mütalâa vardır. Yunus Emre divanı gibi Osmanlı lisanının tarihi bakımından da büyük bir kıymeti haizdir.

---

(1) Damatları divan sahibi Abdürrahim Tirsî'nin torunu Ali Sırrı Efendinin de «Tasdiku'l-Uşşak» isminde nesir ve «Sırr'ul-Erkân» isminde manzum eserleriyle divanları ve yine bu sülâleden Bursada İncirli dergâhında yatan Sırrî Abdülkadir Efendinin de «Sırr-ı Devrân» isminde bir eseri vardır.

Tirse : İznik'te bir köydür.

FAHREDDİN-İ RÛMÎ

Sultan I. Beyazıt devri âlim ve şeyhlerinden olup İzmit civarında Bolu'ya bağlı Mudurnu'da irşad ile meşgul olmuştur. Tesirli dualar hakkındaki bahis ve rivayetleri ihtiva eden eseriyle fetvaalardan (Müştemilü'l-Ahkâm), tasavvuf ve kelâmdan (Feraidü'l-Leâlî) adlarında eserleri vardır. (Müştemilü'l-Ahkâm) küçük ve büyük isimleriyle iki parçadır. Birer nüshası Yeni Cami kütüphanesinde vardır. İbni Fahreddin adıyle tanınmış olan oğlunun da (Esrar-ı Muhammediye) isminde bir eseri vardır.

FEYZÎ HASAN EFENDİ (SİMKEŞZADE)

1102 = 1690

Üç lisanda şiir söylemeğe muktedir şair, ârif bir zat olup İstanbulludur. (Şakayık)a zeyil yazan Şeyhî'nin pederidir. Şeyh Abdülehad Nurî'den hilâfet aldıktan sonra Bayramiye melâmilerinin şeyhlerinden Şeyh Beşir Efendiye intisap ettiği (Hediyetü'l-İhvan)da zikredilmiştir.

1102 H. de vefat ederek şeyhlik makamında bulunduğu Edirnekapı haricinde Emîr Buharî damadı Mahmut Çelebi dergâhına defnedildi. (Beyzavî tefsirinin Bakara sûresi bölümüne talikatı), (Mürettep divanı), (Miracname), (Cevapname), (Gamze-i Dil) isimlerinde manzumeleri vardır ki, hepsi de basılmamıştır.

Beyitlerinden :

Arzeylese şuphi demyüzün, ol şehsuvarımız

Sahray-ı sabr-ı aşkta kalmaz kararımız.

Cevapnamesinden :

Kalma surette mani bîn nola gör

Bilse lâ nedir illâ nedir

Vasılı nükte-i yakîn ola gör,

Açılırsa gönül gözü illâ...

Yoktur yerde gökte gayrı İlâh

Dendi çün Lâilâhe İllallah

FETHİ ABDÜLKERİM EFENDİ (BÜLBÜLCÜZADE)
1106 = 1694

Hal tercemesi yukarıda yazılı bulunan Abdülehadi'n-Nûrî halifelerinden bir zat olup ülemadan Abdüllâtif Karamanî'nin oğludur. Tahsil ve sülûkünü İstanbul'da tamamlamıştır. Büyük Selâtin Camilerinin bazılarında kürsü şeyhliği hizmetini ifa etmiştir. Vefatı: «Abdülkerim efendiye Cennet ola mahal» mısraının delâleti olan 1106 H. dedir. Müretteb divanı, sülûk ve mev'ızalar ile alâkalı risaleleri vardır. Büyük mürşidi Abdülehadi'n-Nûrî türbesinin kıble tarafına defnolunmuştur.

İlâhiyatından :

Gönül âyinesi olsun mücellâ
Senin bir zerre-i aşkınla Mevlâ
Görünsün suret-i manâ musaffâ
Gönül âyinesi olsun mücellâ

Keder gitsin gönüllerden serapâ
Silinsin şekl-i suğra ile kübrâ
Visalin zevki olsun dilde peydâ
Gönül âyinesi olsun mücellâ

Bu sırdan dilde mahzun oldu levhî
Muhal oldu kemali üzre şerhî
Hele divane oldu şimdi fethî
Gönül âyinesi olsun mücellâ

Yanında yatan küçük oğlu Abdürrahim Münip Efendinin de ârifane ilâhiyatı vardır.

FENAYÎ MUSTAFA EFENDİ
1115 = 1699

Hal tercemesi yukarıda yazılmış bulunan Selâmi Ali Efendi halifelerinden âşık bir zat olup Şumnuludur. Beşiktaşlı Yahya Efendi türbesi civarında yaptırdığı dergâhta inzivaya çekildi. Vefatı «Şir-i Hüdâ» terkibinin delâleti olan 1115 H. dedir. Dervişlik mesleğine intisap etmeden evvel Yeniçerilerin 20. bölüğünün odabaşısı olduğu için zamanında odabaşı şeyhi namiyle tanınmıştır. Şiirlerinin çoğu naatlarla alâkalıdır. Bir nutkundan :

Ey cemalin Pertevin alemde peyda eyleyen
Yine ol âyine de hüsnün temaşa eyleyen
Bir avuç toprağa salmış cam-ı aşkın cur'asın
Kimini âkıl kimin mecnun ü şeyda eyleyen

Şems-ü vahdet zerresinden âb u gülde var eser
Çeşm ü aklı pes odur dânâ ve bünyâ eyleyen

Bir beytinden :

Keşfolur ana bütün mahiyeti kevn ü mekân
Sırrı tevhid olsa bir âyine-i dilde ayan

FAHRİ AHMED EFENDİ

1214 = 1799

Celvetî şeyhlerinden ârif ve şair bir zat olup Gelibolu civarındaki Şarköylüdür. Hal tercemesi yukarıda geçen Zati Süleyman efendinin oğlu Hüseyin Şahin Efendiden hilâfet almıştır. Ömrünün sonlarında İstanbul'a gelerek 1214 H. de vefat etti. Kasımpaşa'da Ali Efendi dergâhında defnolunmuştur.

Mürettep divanı ile âriflerden Müftî Baba denilen zatın Yunus Emre tavrındaki nutkuna bir şerhi vardır ki, bir nüshası bu hakir muharrir tarafından Hüdai hazretlerinin dergâhı kütüphanesine hediye edilmiştir.

Bir gazelinden :

Ba Hüda bir andelib-i dil fezâ ister gönül
Gülşen-i bezm-i eleste âşina ister gönül

İtmeye mirac-ı ruhanî harîm-i hazrete
Sırrı ev ednaya mahrem-i reh-numa ister gönül

«Len tenalül birre hattâ...» nın rumûzun anlayıp
Rah-ı Hakta nakd ü baş ü cân feda ister gönül

Hikmet-i Pendârden dilhanesin tathir için
Şem-i Zat-ı Zülcelâliden ziya ister gönül

Nûş idüp câm-ı «Enel-Hak»da hüvel-Hakk badesin
Küntü kenz, esrarın ârif evliya ister gönül

«Nahnü akrebu» nağmesin gûş eyleyelden «Fahriya»
Bağ-ı vahdet gülistanında neva ister gönül

* * *

Elifden başladı dil bade buldu sırr-ı ruhanî
Tedenni eyleyip «ta»dan sebat ümid edip «sa»da

Matla'lı manzumeyi de şerh etmiştir.

Zatî efendinin «Gülşen-i Vahdet» şerhini de:

Her ki, ezdidar berhudar şüd
İyn-i cihan der çeşm-i o murdar şüd

beytinden aşağısını şerh ederek tamamlamıştır.

FERDÎ ABDULLAH EFENDİ
1274 = 1857

Nakşibendî tarikatının değerli şahsiyetlerinden ve fazilet sahibı bir zat olup Manisa'nın Turgutlu kazasındandır. İstanbul'da tahsilini tamamladıktan sonra Kasaba müftülüğünde bulunarak ilmin yayılmasına hizmet etmiştir. Hicaza gittiğinde Mekke-i Mükerremede Nakşî büyüklerinden Hindli Muhammed Can Efendi hazretlerine intisap ederek halifeliğini alıp memleketine dönmüştür. Şeyhülislâm Ârif Hikmet Beyin kadir ve kıymet bilen delâletiyle İstanbul'da Fatih civarındaki Emîr Buharî dergâhı şeyhliğine tâyin olunmuştur. Bu vazife uhdesinde iken 1274 H. de vefat ederek adı geçen dergâhın avlusuna defnedilmiştir. Kasabada hayır sahiplerinden Hüseyin Ağa kütüphanesine yazdığı manzum tarih kütüphane kapısında kazınmıştır.

Eserlerinden bu kütüphanede 1259 H. de kendi el yazısı ile yazma bir mecmuada (Salât-ı Meşişe) şerhi ile (İmam Suyutinin Âyat-ı Mensuha), (Mensuh Âyetler) risalesinin manzum olarak tercemesi ve şerhi vardır. Tercemenin mukaddimesinden :

Mekteb-i Miftah bismillâh ile
Fetholur her müşkilât Allah ile

Hamdü lillâh ziyneti efzayi kelâm
Ravza-i pâke salât ile selâm

Âl ve ashabın ola ervah-ı şâd
Razı olsun cümleden Rabb-ı ibâd

Üç lisanda şiir söylemeğe muktedir olduğu dergâhta mahfuz divanından anlaşılmaktadır. (Fatin tezkiresi)nde kadeh redifli bir gazeli görülmüştür. Bir de (Kaside-i Bür'e şerhi) olduğu söylenilmektedir.

FEYZULLAH EFENDİ «MESNEVİHAN»
1245 = 1829

Nakşibendi şeyhlerinin âlimlerinden bir zat olup İstanbulludur. Zamanında reîsü'l-kurrâ idi. Eyyüp civarında ikametinden dolayı devrinde Eyyubî şöhretiyle tanınmıştır. Mesnevihanede Mesnevihanlığı, Murad Buharî dergâhında şeyhliği vardır. Matbu risaleleri aşağıdadır:

(İşaretü'l-Maneviyye Fi Ayin-i Mevleviyye), (Ahsenü't-Tahdîs Fi rivayetil Hadis). 1284 H. de vefat etti. Eyyüp Nişancasında Nakşî büyüklerinden Murat Buharî dergâhına defnedildi. Oğlu Muhammed Abdüllâtif Efendi de ârîflerden bir zattır. Eserlerinden (Risale-i Gavsiyye) tercemesi basılmıştır. Meşhur hattatlardan Mahmud Celâleddin Efendi de bu dergâha defnedilmiş olup vefatı tarihi 1245 H. dir.

FAİK MUHAMMED BEY
1315 = 1897

Mutasavvıf âlimlerin büyüklerinden Seyyid Hoca Muhammed Nuru'l-Arabiyyi'l-Melâmi halifelerinden ve irfan sahiplerinden bir zat olup Usturumcalıdır. 1319 H. de misafir olarak bulunduğu Selânik'de vefat etti. Yenikapı haricindeki kabristanda Langa caddesinin sol kenarında defnolunmuştur. (Tahkikat-ı Faikıyye Alâ akaid-i İslâmiyye), (Şerh-i Risale-i Gavsiyye), (Şerh-u Hadis-i Mûtû kable entemûtû),

مُوتُوا قَبْلَ أَنْ تَمُوتُوا

(Mecmuay-ı İlâhiyat), (Ecvibe-i Mutasavvıfane) vesaire gibi basılmamış eserleri vardır.

Bir naatından :

Tâ ezelden Faik-i bîçare âşıktır sana
Kıl şefaat lûtfedip al kemteri senden yana

Ruz-i mahşerde cemal-i pâkini göster bana
Zat-ı pâkin ehl-i aşkın sevgili cananısın

GAFURÎ MAHMUD EFENDİ
1078 = 1667

Celvetî tarikati şeyhlerinden ârif ve âlim bir zat olup Geliboludandır. Tahsilini tamamladıktan sonra Fatih Camii Şerifine vaiz tâyin olundu. Bundan sonra Üsküdar'da Aziz Mahmud Hüdai hazretlerinin dergâhına şeyh oldu. «Açınız Mahmud Efendi ruhuna El-Fatiha», «Mürşid-i kâmil Hak buldu Makam-ı Mahmud» mısralarının delâleti olan 1078 H. de vefat etti. Hüdai Efendinin tekkesi yakınında Halil Paşa türbesine defnedildi. (Divançe-i ilâhiyat)ı vardır. Bir gazelinden:

Çün bahar irüp şecerler sebzü revnak - gir olur
Ayet-i Sun-i Hüdaî her varak tefsir olur.

Nur-ı zikrullah ile her kim ki kalbi oldu ak,
Sureten ol şeb ise manâda lâkin pîr olur.

Sicni tenden kurtulup irdi serayi vahdete
Hüsn-ı tevhid içre kim pabeste-i zencir olur.

Aşık-ı sadık isen terkeyle hab-u rahatı
Ey «Gafurî» talib-i didar olan şebkir olur.

1089 = 1678 H. de vefat ederek Edirnekapısı haricinde Emîr Buharî tekkesi civarına defnedilen halifeleri Musa Şekürî Efendinin de ârifane ilâhiyatı vardır.

GAYBÎ SUNULLAH EFENDİ

Hal tercemesi yukarda yazılı Oğlanlar Şeyhi İbrahim Efendinin halifelerinden olup ismi Sümbül Efendinin hal tercemesinde zikredilmiş olan Kalburcu şeyhi Ahmed Beşir Efendinin torunlarındandır. Memle-

keti olan Kütahya'da (Musallâ) da defnedilmiştir. Mürşidinin mutasavvıfane sözlerini toplıyarak (Sohbetname-i Gaybî) ismini vermiştir. Mürettep divanı ve 99 beyti havi (Keşfü'l-Gıta) isminde ârifane bir manzumesi ile Tariku'l-Hakk-ı Fi't-teveccühi'l-Mutlak), (Ruhu'l-Hakikati), (Bey'atname) isimlerinde küçük risaleleri vardır ki, hepsi de basılmamıştır. (Rûhu'l-Hakikat) risalesi 1072 = 1661 H. de kaleme almıştır.

Beyitlerinden :

Hamdülillâh biz beheşti marifette sakiniz
Duzeh-i cehl içre daim yanmada ehl-i azap

(Keşfü'l-Gıta) matlâından :

Bir vücuttur cümle eşya ayni eşyadır Huda.
Hep hüviyettir görünen yok Hüda'dan maada...

Lîk vardır bu vücudun zahiri ve batını
Pes bu haysiyetten olur evvel ve ahir ana

Bosna vilâyetinin Giradişka kasabasında vefat eden Ali Gaybî-i Bosnavî de ârîflerden bir zattır. Makamına geçtiği Hasan Efendi halifelerinden olan bu zatın da ârifane şiirleri vardır.

GAVSÎ AHMED DEDE

1109 = 1697

Mevlevî ârif ve fazıllarından bir zat olup Gelibolulu Yazıcızade ailesindendir. Tahsil ve sülûkünü ikmalden sonra Galata Mevlevihanesi Şeyhliğine tâyin olundu. Nayî Osman dedenin kayın pederidir. «Devran kodu Ahmed dedesiz tekyemizi hayf» mısraının delâleti olan 1109 H. de vefat etti. Mürettep divanı, ârifane ve âşıkane şiirleri vardır. Bir gazelinden :

Berk-i hüsn-i aşıkı dîdar bilmez, kim bilir?
Naliş-i nurî dil-i bîdar bilmez, kim bilir?

Çeşm-i ümidin ayırmaz lema'yı ruh-sardan
Berk-ı husnî Gavsî-i bîmar bilmez, kim bilir?

GAZZÎZADE ABDÜLLÂTİF EFENDİ
1216 = 1801

Bursa'da yetişen ârif ve fazilet sahibi şeyhlerden olup tarikat bakımından Mısrî halvetilerindendir. Zamanın itibarda olan ilimlerini tanınmış âlimlerden, hususiyle ceddi Izzîzade Mustafa Nesip Efendiden tahsil etmiş ve tamamladıktan sonra Halvetilerin tavır ve sülûkünü bitirmesini müteakiben de taliplerin tedrisi ve âşıkların irşadı ile vaktini geçirmiştir. Celvetî tarikatını da teberrüken 1216 H. de vefat eden Üftadezade Şeyh Mustafa Efendiden almıştır.

Eserleri: (Temhidü'l-Makamat), (Ruhu'l-Kudüs), (Risaletü'zZiynetü Fi'l-Mesleki'l-Aliyye), (Andelibü'l-Uşşak Fi's-semai), (Risaletü'l-İbarat ve't-Tabir), (Risaletü'l-Cihad), (Keramatü'l-Evliya), (Reddü'z-Zenadika), (Irşadü Ehli's-Sülûk), (Mecmuatü'l-Fevaik), (Mecalis), (Tefsiru'l-Fatiha), (Fütuhat-ı Kenzi Kur'ân), (Menakibi'l-Evliya), (Vakayi-i Baba Paşa), (Tercümetü'z-Zahire), (Dürretü'l-Beyzâ-i Fi Beyani Mevlidi'l-Mustafa), (İhtisar-ı Füruk-ı Hakkı Mecmau'l-Füruk), (Pertev-i Envar), (Haşiye-i Dürer), (Merğûbü's-Sâlikîn), (Nasih ve Mensuh), (Vâkıat).

GÜMÜŞHANELİ AHMED ZİYAEDDİN EFENDİ
1311 = 1893

Halidiye şeyhlerinin faziletlilerinden bir zat olup uzun müddet İstanbul'da tarikatının yayılması, din ilimlerinin tedrisi ile vaktini geçirerek 1311 H. de vefat etti. Süleymaniye Camii Şerifi avlusunda medfundur.

Basılmış eserleri: Hadis ilminden (Garabibü'l-Ehadîs) ve (Râmuzü'l-Ehadis) ile şerhi beş cilt (Levamiu'l-Fusûl), (Rûhu'l-Ârifîn), (Câmiu'l-Mütûn Fi hakki Envai's-Sifati'l-İlâhiyye), (Necatü'l-Gafilin), (Fezail-i Cihad), (Menasik-i Hacc), (Hadis-i Erbaîn), (Risaletün Fi'l-Muhaceret), (Müstağni'ş-Şuruh), (Esrar-ı Tarik), (Devaü'l-Müslimin), (Mecamiü'l-Usûl) ve yüksek tarikatların Evrad ve Hiziplerini havi mecmuadan ibarettir. (Mecamiu'l-Usûl)ün kenarında İmam Kaşanî'nin (İstılahat-ı Sofiyyesi) vardır.

(Zairü'l-Kudüs), (Terceme-i'l-Canibi'l-Garbî Fî hall-i müşkilât-i İbni Arabî), (Zübdetü'l-Beyan Sure-i Nisadan Sure-i Nahl'e kadar Tefsiri Şerif), (Muhtasar Vefeyat-ı Bursa), (Ravzatü'l-Müflihun)dur. Gerek kendisinin gerek ceddinin eserlerinin büyük kısmı Bursa'da Orhan Gazi Camii Şerifindeki kütüphanede mevcuttur. (Ravzatü'l-Müflihun) mufassal Bursa vefiyatıdır.

GAZZÎ ZADE MUSTAFA NESİB EFENDİ
1202 = 1787

Âlim ve ârif bir zat olup Bursalıdır. Mürettep divanı ile sülûk hallerine dair (Tezyinü'l-Makamat) namında bir eseri, (Aşkname) isminde bir manzumesi ve (Kadı Beyzavî Tefsirine Talikat)ı vardır. Eserleri basılmamıştır. 1202 H. de Bursa'da vefat ederek Fışkırık mahallesindeki ceddi Ahmed Gazzî dergâhına defnedildi.

HAMİDÜDDİN AKSARAYÎ «Hâmid İbni Mûsa»

Hal tercümesi: İleride yazılı Hacı Bayram Velî'nin yüksek mürşidi olup Kayserilidir. Zahirî ilimlerde kemâl sahibi oldukları halde Bursada bulundukları zaman ümmîlere benzeyen bir davranışla ekmek pişirip sattıklarından halk arasında «Somuncu Baba» namıyla yâd olunmuşlardır. Molla Fenarî mahallesindeki fırınları hâlâ ziyaret olunmaktadır. Eserlerinden, tasavvuf lisanı ile yazdıkları «Şerh-i Hadis-i Erbaîn» kemallerine şahit olduğu gibi, Emîr Sultan ve Molla Fenarî gibi yüksek şahsiyetler dahi kemallerini tasdik etmişlerdir. Emîr Sultan Hazretlerinin delâletiyle Bursa Ulu Camiinde ilk defa hutbe irad ettikleri zaman, kıymet ve derecelerinin yüksekliği meydana çıkmıştır. Vefatı «Tac-ı Arifîne terkibinin delâleti olan 815 H. de, kabri, Aksaray kasabasındadır. (1)

HACI BAYRAM VELÎ
833 = 1429

Tarikat ehlinin dilinde «Pîr» ünvanıyla anılan tarikat sahibi yüksek zatlardan olup Bayramî tarikatının kurucusu bulunan büyük mutasavvıfdır. İsmi Numan ise de mürşidi Hamid Aksarayî hazretleriyle görüşmesi bir Kurban Bayramına tesadüf ettiği için adı geçen mürşid tarafından «Bayram» adı verilmiştir. Kendisinden sonra tarikatı altı kola ayrılmışsa da meşhurları Akşemseddin vasıtasiyle yayılmış «Bayramiye», 880 H. de Göynük'de vefat eden Bursalı Dede Ömer Sikkînî vasıtasıyle yayılmış bulunan Bayramî melâmiliği ve Hızır Dede halifesi Bur-

(1) Darende kazasının: Şeyh Hamid-i Velî Camii İhya ve Onarım Derneği tarafından 1965 tarihinde (Somuncu Baba adı altında) neşredilen kitabın 31 inci sayfasına konulan vesikada aynen şöyle denilmektedir:

Velî'nin Darende'de medfun bulunduğuna dair olan bu vesikanın üçüncü satırında «... Dârende kasabasının Hıdırlık mahallesinde defîni haki ıtırnâk olan Kutbul Ârifini Gavsil Vasilin Şeyh Hamid-i Velî...» denilmektedir. (Naşir)

salı Üftade Hz. leri ile baş halifesi Kudsi Hz. leri tarafından kurulan Celvetiliktir. Vefatı «İrtihalü'l-insan» terkibinin delâleti olan 833 H. de, kabri (1) Ankaradadır. Şeyhler arasında elde mevcut olan «üç nutkundan baska eserine tesadüf olunamadı. Bu nutuklarından «Çalabım bir şâr yaratmış iki cihan arasında» - «Bakıcak didar görünür ol şârın kenaresinde» beytiyle başlıyanı Şeyh İsmail Hakkı ile Hoca Muhammed Nurü'l-Arabî, Bursalı Muhammed Sofi ve Abdülhay Celvetî gibi tasavvuf büyükleri tarafından şerh olunmuştur.

Diğeri de şudur :

Bilmek istersen seni - Can içinde ara, cânı
Geç canından bul anı - Sen seni bil, sen seni
Kim bildi ef'alini,
Ol bildi sıfatını.
Anda gördü zatını.
Sen seni bil, sen seni
Kimki hayrete vardı,
Nura müstağrak oldu.
Tevhid-i zatı buldu.
Sen seni bil, sen seni.
Bayram özünü bildi
Bileni anda buldu.
Bulan ol kendi oldu.
Sen seni bil, sen seni

Diğerinin matlaında :

«Hiç kimse çekebilmez güçtür felek'in yayı
Derdine gönül verme birgün götürür vâyı» dır.

Ziyaret etmiş olduğum türbe-i şerifelerindeki levhalardan:

Şark-u garba nûru olmuş münceli.
Hissemend-i Feyzidir Anadolu;
Rah-ı irfan-ı küşade eylemiş,
Hazret-i el-Hac Bayram Velî.

Sonradan bastırdığım «Hacı Bayram Veli» ismindeki eserimde hakkında bilinmesi lâzım gelen malûmat yazılmıştır. Halifelerinden Bedreddin Efendi de tasavvuf ilminden İbrahim Irakî'nin «Lemeat» ismindeki meşhur eserini terceme etmiştir ki, bir nüshası Bursa'da Ulu Cami kütüphanesindedir.

(1) Doğum yeri Ankara civarında. Solfasol - Zülfazıl köyüdür.

HASAN EFENDİ «Hasan Hoca İbni Yusuf»
845 = 1441

Fazilet sahibi şeyhlerden bir zat olup Rumeli Yenişehrine bağlı Hasanlar köyündendir. Memleketinde tahsilini bitirdikten sonra Bursa'da Emîr Sultan - Emir Muhammed Şemseddin Buharî Hazretlerine intisab ederek adı geçen emîrin vefatında vasiyetleri gereğince makamına geçmiştir. Oniki sene irşad makamında bulunduktan sonra Kâbe ziyaretinden dönüşde Kudüs'te 845 H. de vefat etti. Mezar taşında Şeyh Hasan Rûmî ibaresinin nakşedilmiş olduğu «Güldeste-i Riyaz-ı İrfan»da yazılıdır. Tasavvuf ilminden Arapça «Müzilüş-Şükük» isminde bir eseri vardır ki bir nüshası bu âciz müellif tarafından Bursa Ulu Cami kütüphanesine hediye edilmiştir. Emîr Sultan halifelerinden Bursalı Mustafa oğlu Yahya'nın da 898 = 1492 H. de yazdığı «Siyer-i Nebi» ile «Dört Halife» ve İmam-ı Ebu Yusuf ve İmam-ı Muhammed'in hallerinden bahseden «Envar-ü'l-Kulûb» isminde manzum eseri vardır. Yine Emîr Sultan Hazretlerinin tarikatından Germiyanlı Yusuf oğlu Süleyman'ın da «Seyr-üs-Salikîn» ve «Siracü's-Sairin» isminde bir eseri vardır ki, bir nüshası Ayasofya kütüphanesinde mevcuttur.

HACI AHMED İBNİ SEYYİDÎ
863 = 1458

Zeyniyye tarikatının şeyhlerinden fazilet sahibi bir zat olup Bigalıdır. «Avarifü'l-Maarif» deki Âyet-i Kerimeleri, «Tevilât-ı Necmiyye», «Tevilât-ı Kaşani», «Hakayık-ı Selma», «Uyunü't-Tefasir» gibi tefsirlere, bakarak terceme etmiştir. Ayni esere hadis-i şerifleri de Buharî, Müslim, Mesabih, Meşarik, metin ve şerhlerine müracaat suretiyle 863 H. de geniş bir şekilde tercüme etmiştir. Şeyhinin Kocaeli - İzmitli Muhyiddin halife olduğu tercümesinin mukaddimesinde zikredilmiştir. Vefat tarihi ile defnedildiği yer tesbit olunamadı. Âlet ilimlerini ve yüksek ilimleri Balıkesirli Mevlânâ Hacı Hasan Zade Muhammed Camîden öğrenmiştir. «Esrar-ı Fatiha» isminde bir kitabı daha vardır. Başka eserleri de olduğu anlaşılıyorsa da görülmemiştir.

HÜSAMEDDİN ALİ EL-BİTLİSÎ
900 = 1492

Zahirî ve batınî ilimlere vakıf yüksek bir zat olup hal tercümesi tarihçiler faslında yazılı Mevlânâ İdris-i Bitlisî'nin pederidir. 900 H. tarihlerinde memleketinde vefat etti. Nurbahşi tarikatının kurucusu Sey-

yid Muhammed Nurbahşi hazretlerinin halifesidir. (İşaretü menzilü'l-Kitap) isminde iki büyük ciltten ibaret bir tefsiri vardır ki, Edirne'de Sultan Selim kütüphanesindedir. Şeyh Abdurrezzak Kaşanî'nin (Istilâhat-ı Sofiyye)sini de şerh etmiştir ki, bunun da bir nüshası Manisa Muradiye kütüphanesindedir. (Gülşen-i Râz) hakkında da Farsça bir şerhi vardır ki bunun da bir nüshası Üsküdar'da Selimiye kütüphanesinde mevcuttur.

HABİB KARAMANÎ

902 = 1496

Hal tercümesi ileride yazılı Seyyid Yahyay-ı Şirvanî halifelerinden yüksek bir zattır. 902 H. de Amasya'da vefat etti. Eserleri: manzum (Et-var-ı Seb'a) ile mensur (Kitabu'n-Nasayih)tir.

HAKİKİ ZADE OSMAN EFENDİ

1037 = 1627

Hal tercümesi ileride yazılı Seyyid Nizam Hazretlerinin halifelerinden ârif bir zat olup (İstanbulludur). (Şeyh-ı Vasıl) ve (Kelimetü't-Takva) terkibinin delâleti olan 1037 H. de vefat ederek Eğrikapısı dahilinde Tekfur Sarayı yakınında kendi yaptırdığı dergâha defnedilmiştir. Müretteb divan-ı ilâhiyatı vardır.

İlâhilerinden :

Bülbül-ü şûrideyim gülden nasibim var benim

Sanma kez beyhudeyim gülden nasibim var benim

HÜSEYNÎ (HÜSEYNÎ İBNİ AHMED SİROZİ)

1000 = 1591

Halvetî tarikatına mensup ârif ve şair bir zat olup Sirozludur. Mürşidinin Selâhaddin, memleketinin Siroz olduğunu bir nüshası Müzey-i Hümayûn kütüphanesinde mevcut (Cami-u'l-Envar) ismindeki manzum eserinin nihayetinde zikretmiştir. Kendisinin de 1000 H. tarihinde yaşıyan zatlardan olduğu anlaşılmaktadır. (Cami-u'l-Envar) matlaından :

İlâhi Halik-u Kevneyn, senindir arz hem eflâk
Sana mahsustur ol ancak yaratmak nurunu kim hâk
Ve sensin nakşeden suret senindir izzü hem kudret
İremez akıl hem fikret kimesne eylemez idrâk

Bir nüshası Yahya Efendi kütüphanesinde mevcut olan (Cami'un-Nasayih) isminde Muhammediye tarzındaki manzum eserinin mukaddimesinden :

İlâhi sensin olan Hallâk-u Mevlâ

Ki zatındır münezzeh kaderin âlâ

Kimesne yoktur herkiz şerikin

Bedel mi olıser sana ya meselâ

Ehaddır zat-ı pakin çok sıfatın

Erişmez ilmine akl-ü dil asla

Yalnızsın andan mücerred

Andan gelmedin, yok sana Neslâ

İki diyen olur mağbun ve mahrum

Münezzeh Tanrısın haşâ ve kellâ

İlm-i Kıraattan meşhur (Kaside-i Cezeri)yi de (Dürr-i Meknun) ismiyle manzum olarak şerhetmiştir ki, bir nüshası Aşirefendi kütüphanesinde vardır.

HÜSAMEDDİN BURSAVÎ
1042 = 1632

Saf kalbli bir zat olup zahirî ilimleri Ahizade Abdülhalim Efendiden öğrenmiş, Semerkandî tarikatını da (1) Şeyh Muhammed Efendiden

(1) Bu tarikatın kurucusu olan ve 862 = 1457 H. de vefat eden Alâaddin Ali Semerkandî hazretleri seyyidlerinden olup İçel sancağı dahilinde Gülnar kazasının Ziynet köyünde defnedilmiştir ki, Mücadele sûresine kadar üç ciltten ibaret olan bir nüshası Bursada Hüsameddin dergâhında mevcut bulunan (Bahrü'l-Ulum) isimdeki meşhur ve basılmamış tefsirin sahibidir.

Çekirgeleri koğmak için Sığırcık kuşlarını toplıyan bir su gezdirdiği kendisine mensup olan şeyhler tarafından rivayet edilen Şeyh Ali Semerkandî hazretleri ise, Ankara civarında Yabanabad'da defnedilmiş başka bir zattır.

almıştır. Vefatı 1042 H. de, kabri Bursa'da Keşiş dağı eteğinde adıyla söylenen dergâhtadır. Eserleri :

Menakıb-ı Hz. Üftade, Divan-ı İlâhiyat, Şerh-ü Hadis-i Erbaîn, Menakıb-ı Şeyh Ali Semerkandî (2), Mir'atül Kâinat (3), Dürerü'l-Ehadis, Müntehab Tervihu'l-Ervah, Münteha Nüshetü't-Tasavvuf, Fezailü'l-Cihad, Menakib-i Baba Sultan, Adaletname, Risaletün fi Fezaili's-Sivak, Miftahü'l-Muallâkat, Menakıb-i Hz. Emîr ve Hülefaihi, Mühimmattü'l-Mü'minin Fi Umuri'd-Dünya ve.d-Din, Menakıb-i Ebdal-ı Murad, Menakıb-i Şeyh Ebu İshak. Bu eserlerin hiç biri basılmamıştır. (Mühimmat) eserlerinin en büyüğü olup altmış bab üzerine tertiplenmiş va'z, ahlâk v.s. den bahseden Türkçe bir eserdir. Bir nüshası Enderun-i Hümayûnda Bağdat köşkü kütüphanesinde vardır.

HAYDARZADE MUHAMMED FEYZİ EFENDİ (KEFEVÎ)
1025 = 1616

Halvetî tarikatı şeyhlerinden fazilet sahibi bir zat olup Kefelidir. Eserleri: (Risaletün fi Cevaz-i Devran-i Sofiyye), (Şerh-ü Hadis-i Erbaîn-Ravzatül ibad), (Risaletün fi Hakki'l-Hamr) v.s. dir. Üçüncü risalenin yazılış tarihi 1017 = 1608 dir. 1225 H. de İstanbul'da vefat etti.

Şiir yazma kabiliyeti ve Kılıçali Paşa kütüphanesinde (Hadayiku'l-Ahyar fi Hakayiku'l-Ahbar) isminde bir eseri vardır.

HALEVÎ MAHMUD EFENDİ
(CEMALEDDİN MAHMUD HALEVÎ EFENDİ)
1064 = 1653

Halvetî tarikatına mensûp ârif bir zat olup İstanbulludur. Pederi Ahmed ağa Saray-ı Hümayun helvacıbaşısı olduğu için «Halevî» mahlâsını seçti. (Gülşen-i Raz) şerhi (Lâhici)yi, (Cam-ı Dilnüvaz) ismiyle tercümesi, va'z mevzularıyla ilgili güzel bir eseriyle (Hamse-i Yahya) ya naziresi, tabakat ve evliya menkıbelerini anlatan (Lemeat) adında bir kitabı ve müretteb divanı vardır ki, bunların hiç biri basılmamıştır.

---

(2) Şeyh Şahabeddin-i Hindi'nin Farsça (Camiü'l-Menakıb) ve (Camiü'l-Bevarik) kitapları Seyyid Nizameddin Bedahşinin Türkçe (Kitabü'l-Menakibi) bu yüksek zat hakkında yazılmış olan eserlerdendir.

(3) Bu eserde zayıf rivayetler vardır. Tarihçiler faslında zikredilen (Miratü'l-Kâinat)tan başkadır.

Vefatı (Can-ı Halevî eyledi ikbal Şehd-i Cennete) mısraının delâleti olan 1064 H. de, kabri İstanbul'da Şehremini civarında tramvay caddesinde Ereğli mahallesinde Şirvanî ismiyle anılan dergâhın avlusundadır. Hac'dan dönüşünde Mısır'a uğrayarak Gülşenî tarikatından da icazet almıştır.

Bir gazelinden :

Biz nağme serayende-i meyhane-i aşkız
Bahşende-i şevk-ı dili mestana-i aşkız.
Zahirde olup aşkla Mecnuna müşabih
Mânada veliyy-i âkıl ve ferzane-i aşkız.

Sülûklerinin başlangıcı Sümbüliyye tarikatındandır. Kendi el yazısı ile yazılmış olan (Cam-ı Dilnuvaz) şehit Ali Paşa kütüphanesinde mevcuttur.

HASAN EFENDİ (ÜMMÜ SİNANZADE CEDDİ HASAN EFENDİ)
1088 = 1677

Halvetî tarikatı erenlerinden fazilet sahibi bir zat olup İstanbulludur. Va'z ve irşadla hayatını geçirerek (Gitti ehl-i sülûkün üstadı) mısraının delâleti olan 1088 H. de İstanbul'da vefat etti. Şehremini yakınındaki Ümmi Sinan tekkesinde defnedilmiştir. (Mecalis-i Sinaniye) ismindeki vaaz kitabı meşhur ve matbudur. Basılmamış (Künûzü'l-Hakayik fi Rumuzu'd-Dakayik), (Divan-ı İlâhiyat ve Fezailü'ş-Şuhur) isimlerinde eserleri vardır.

İlâhilerinden :

Âşıkı ma'şuka vasıl eyleyen Hû zikridir.
Talibi matluba vasıl eyleyen Hû zikridir.

HASAN RIZÂÎ EFENDİ (HASAN RIZAÎ İBNİ ABDURRAHMAN)
1080 = 1669

Celvetî şeyhlerinden âlim ve şiir kabiliyetine sahib bir zat olup Konya - Aksarayındandır. 1080 H. de (Gülistan'ı) manzum olarak tercüme etmiştir ki, bir nüshası Rüstem Paşa kütüphanesinde mevcuttur. İlâhilerini bir arada toplayan bir eseri de vardır.

HÜSEYİN EFENDİ (HACI EVHAD ŞEYHİ)
1105 = 1693

Safranbolu köylerinden âlim ve mücahid bir zat olup hal tercümesi ileride yazılı Abdülahadi'n-Nuri hazretlerinden hilâfet almıştır. İstanbul'da tahsilini ikmal ederek Süleymaniye vaizi oldu. 1105 H. de vefat etti. Merkezefendi dergâhının haricindeki kabristana defnedilmiştir.

Eserleri: Mecmuatu't-Tefsir ismindeki meclis ile Risale-i Devraniye ve Türkçe feraiz ve İzzî şerhleridir. «Seyyid Hüseyin» mahlâslı ilâhileri de vardır. İlâhilerinden:

Derviş olan sadık gerek

O yolda hem sadık gerek

Terkeyleyıp serkeşliği

İspat eder dervişliği

İspat edüben mertliği

Hem kâmile talip gerek

HAMİD EFENDİ (KÜÇÜK HAMİD EFENDİ)
1172 = 1758

Üsküdar'da İnadiye mahallesindeki Celvetî dergâhının bânisi Celvetî tarikatı şeyhlerinin büyüklerinden Bandırmalı Şeyh Yusuf Efendinin büyük oğlu ve divan sahibi Haşim Efendinin büyük biraderi olup Üsküdar'da doğmuştur. Usule göre ilim tahsilini ve sülûkünü tamamladıktan sonra ilim ve irfanını mükemmelleştirmek için Arabistana gitmiş, Suriye ve hususiyle Mısır'da görüştüğü büyük âlimlerden ilim tahsil ederek icazet almış, Medineye yerleşip Peygamberimize komşu olmuş, bir taraftan çeşitli eserler yazmakla diğer taraftan da Âlet ilimlerini ve yüksek ilimleri okutmakla meşgul olmuştur.

Sonra Bandırmaya dönerek 1172 H. de fâni dünyaya vedâ etmiştir. Nakşibendî tarikatından Ali Efendi dergâhı avlusuna gömülmüştür. Bu zatın şeyhler ve âlimler arasında faziletiyle mütenasip şöhret kazanamamasının sebebi, eserlerinin basılmasına himmet olunmamasındandır. (Ukudü'l-Feraid fi hududi'l-Akaid) isimli eserinin mukaddimesinde yazdığı eserlerinin seksene ulaştığını tasrih ediyor ki, bu fakir tarafından görülmüş olan bazıları aşağıdadır.

1 — Tarifat-u ilmü Usul-i Hadis (Ukudu'd-Dürer Fi Hudud'i-ilmi'l-Eser

2 — Tarifat-u Akaid (Ukudi'l-Feraid Fi Hududi'l-Akaid)

3 — Usulü'l-Fıkıh (Tahrifatü'l-Fuhul)

4 — Feraiz (Şuhudi'l-Feraiz)

5 — Âdab (Şuhudi'l-Falib)

6 — Aruz ve Kavafi (Mühimmati'l-Kâfi)

7 — Nahiv (Şuhudü's-Sehiv)

8 — Tarif (Cuyudu't-Ta'rif)

9 — Mantık ve Mizan (Muhalefet-i'l-Hükemai'l-Yunan fi marifeti'l-Mizan)

10 — Tarifat-u Ticani Fazaili'ş-Şuhur

11 — Tarifat-u Ticani Dürretü't-Tican ve'l-kalanis ve revnaku'l-vaiz ve'l-mecalis.

12 — Tarifat-u Bedr-i Tâm fi tahrici ehadisi şir'atü'l-İslâm

13 — Tarifat-u Seylü'l-Arim fi camiü'l-kerim

14 — Tarifat-ü Ukudi'l-Leâlî

15 — Cami'u Rivayati'l-feharis ve lâmi'u kulubi ehli'l-Medaris

16 — Tarifat-u Cevamiu'n-Nesim Fi Cevami'il-Kelim

17 — Tarifat-u Tebyîn-i musellelât fi'l-hadîs

İşbu eserlerin çoğu babasının dergâhında mahfuz olduğu gibi son eserinin bir nüshası da Yerebatan mahallesindeki Es'ad Efendi kütüphanesinde mevcuttur.

HİCABİ ABDÜLBAKİ EFENDİ

1238 = 1822

Hal tercümesi ileride yazılı Turhal Şeyhi Mustafa Efendi halifelerinden faziletli bir zat olup Kırım'ın Bahçesaray kasabasında doğmuştur. Hal tercümesi âlimler faslında mezkûr Dede Cengi torunlarından oldu-

ğu ceddi Ebu's-Suud Muhammed Efendi'nin Kefe müftüsü iken kaleme aldığı (İbahatü'd-Dühan) risalesinin nihayetinde yazılıdır. Zahirî ilimleri Kırım'ın Ruslar tarafından istilâ tarihi olan 1188 = 1774 H. de Amasya'ya hicretinde Ürgüplü Hacı Ahmed Efendi'den öğrenmiştir. Dede Cengi Amasyalı ise de, 10 sene kadar Kefe müftülüğünde bulunduğundan hal tercümesini yazdığımız Hicabî Efendi v.s. gibi Kırım'da torunları vardır. Bir nüshası elimde olan (El-Ebkiretü'l-Mu'telife fi şerhi Emsileti'l-Muhtelife) ismindeki eserinde meşhur (Emsile)yi tasavvuf lisanı ile mufassal bir surette şerhettiği görülmektedir. (Hediyye-i Hilâl, İnas ve'l-İsti'nas, Bade-i Kevser, Nukut-i Tevhidiyye, İkaz-ı Naim, Bade-i Fakr-ı Kana, Tarif-ü'l-İnsan), isimlerinde risaleleri de vardır. 1238 H. de vefat ederek Amasya'ya bir saat mesafede Zire isimli yerde inşasına muvaffak olduğu dergâhın avlusuna defnedilmiştir.

Mağrib âlimlerinden Abdülkadir İbni Ahmed el-Kûhenî de nahiv ilminden meşhur (Ecrûmiyye) kitabını tasavvuf lisaniyle şerhetmiştir ki, 1316 = 1898 H. de İstanbul'da basılmıştır.

HÜSEYİN HAMDİ (İBNİ SEYYİD HÜSEYİN EFENDİ)

1257 = 1842

Nakşibendî tarikatından faziletli ve ârif bir zattır. Cenab-ı Şeyhi Ekber'in (Futuhat-ı Mekkiyye)sini (Safvatü'l-Fütûhatü'l-Mekkiyye Fi Beyani'l-Hakayiki'l-ilâhiyye ve'l-Kevniyye) ismiyle telhis etmiştir ki; 1252 H. de kendi eliyle yazdığı nüshası Halis Efendi kütüphanesindedir. Şeyh Şemseddin Sivasî'nin olduğu erbabınca malûm iken, isim benzerliği dolayısıyle bazıları tarafından Şemsi Tebrizî Hazretlerine isnad edilen :

«Bihamdillâh derim Allah alıp aklımı zikrullah» matlalı nutku (Dürrü'l-Mesun) ismiyle şerh etmiştir. Bunun da nüshası Yahya Efendi kütüphanesinde vardır.

HAKKI MUHAMMED EFENDİ

1315 = 1897

Nakşibendî tarikatı şeyhlerinin âlimlerinden zahid ve muttaki bir zat olup Nazillidendir. Nakşibendî Seyyidlerinden Abdullah Dehlevî hazretlerinin baş halifelerinden olup 1267 = 1850 H. de Mekkede vefat eden Hindli Muhammed Can Efendiden hilâfet almış bulunan ve 1285 = 1868

H. de memleketi olan Ödemiş'te dünyadan ayrılan Haci Halil Hilmi Efendinin halifesidir. 1315 H. de Mekke'de rahmete ermiştir.

(Hazinetü'l-Ebrar ve Celiletü'l-Ezkâr) isminde Arapça matbu bir eseri vardır. Bu eserin sonuna Şeyh-i Ekber Muhyiddin-i Arabî hazretlerinin (Risaletü'l-Envar) ismindeki eseri ilâve edilmiştir. Fakat bu esere matbaa hatâsı olarak Muhyiddîn Arabî Hz. lerinin mühim eserlerinden biri olan (Tedbirat-ı ilâhiye)nin ismi verilmiştir.

(Nusretü'l-cunud Umdetu'ş-Şuhud, Müferiku'l-Halayik, Sunûhat-i Mekkiyye, Tıbbü'l-Kur'ân Hubbu'r-Rahman, Tefhimü'l-ihvan Fi Tecvidi'l-Kur'ân, Ahkâmi'l-Mezahib fi Etvari'l-Liha ve'ş-Şurab) ismindeki Arapça eserleri de toplu olarak basılmıştır.

HAMZA NİGÂRÎ EFENDİ

1304 = 1886

Halidî tarikatı şeyhlerinden ve Hz. Hasan (R.A.) sülâlesinden fazilet sahibi bir zat olup Karabağlıdır. Amasya'da yatan Şeyh İsmail Şirvanî halifelerindendir. 1304 H. de Harputta vefat ederek yâranı tarafından Amasya'ya nakledildi. Eserlerinden Farsça ve Türkçe divanları basılmıştır. (Nigârname), (Sâkinâme) isimlerinde basılmamış eserleri de vardır.

HAYALÎ AHMED ŞEMSEDDİN EFENDİ

977 = 1569

Hal tercümesi yukarıda yazılmış bulunan İbrahim Gülşenî Hazretlerinin oğludur. Babasının makâmına geçmiştir. 977 H. de vefat ederek babasının yanına defnedilmiştir. Müretteb divanı ve yâranına gönderdiği mektubatı vardır. Bir gazelinden :

Mücellâ eyle dil-i levhin bu gün nur-i tecellâdan
Cemalin gösterir Allah, bu mir'at-ı mücellâdan

Nazargâh-ı Hüdadır dil-i veli sanma cüdadır dil
Uçar misl-i hümadır dil, geçer arş-ı muallâdan

Menkıbelerinin tafsilâtı «Menakib-i Gülşeniye ve Lemaat-ı Halevî ile Tezkire-i Şuara-yı Âmid» de yazılıdır.

HULÛSÎ EFENDİ
(DERUNİZADE MUHAMMED HULÛSÎ EFENDİ)
1177 = 1763

Celvetî tarikatı şeyhlerinin âlimlerinden ve hal tercümesi yukarıda geçen İsmail Hakkı Efendinin halifelerinden olup Usturumcalıdır. Tahsil ve sülûkünü bitirdikten sonra memleketinde fetva verme ve irşad ile ömrünü geçirerek 1167 H. de vefat etmiştir.

Akaidden meşhur «Kaside-i Emali» ile »Kaside-i Nuniyye»yi Türkçe şerhetmiştir ki «Emalî» şerhinin kendi el yazısı ile yazma nüshası Halis Efendi Kütüphanesinde, mürettep divançesinin nüshası da Üsküdarda Hüdâî Hz. leri dergâhı kütüphanesinde mevcuttur. Bir gazelinden:

Şaha huriz-i gamzen zahmını bîmar olandan sor.
Perişan hatırı, dilbeste-i dildar olandan sor.
«Hulûsî» remzi çoktur nusha-yı aşkın hakikatte
O terkibin beyanın vakıf-ı esrar olandan sor.

HALİD ZİYAEDDİN BAĞDADÎ «MEVLÂNA HALİD»
1242 = 1826

Nakşibendî tarikatının Halidî kolunun kurucusu cezbe sahibi bir zattır. Doğumları Süleymaniyye'de, tahsilleri Bağdat'ta olup feyzini Hintli Abdullah Dehlevî hazretlerinden tamamlamıştır. Matbu eserleri, Divan-ı âşıkaneleriyle El-ıkdü'l-Cevahiri mine'l-Kelâm (1) Şerh-i Akaid haşiyesi, Siyelekûtî'ye Talikat, Rabıta risalesi, irade-i cüziyye risalesi, Cilâlü'l-Ekdar, Feraidü'l-Fevaid olup vefatı, 1241 H. de, kabri Şam'da Salihiyye adlı yerdedir. «Feraid» Kemahlı Hacı Feyzullah Efendi tarafından terceme edilmiş ve basılmıştır. Mevlânâ Câmi'nin gazelini tahmislerinden:

Gerçi der sûret-i zerrat-ı cihan cilvegerî
Kâh der hot nümayende ve geh der büşerî
Lik çün zat-i tü ez jenk-i hudûs est berî
Ne beşer hânmet ey dost, ne hûr-u ne perî
Ey Heme ber-tü hicabest tu çîzî diğerî

---

(1) «Kasîde-i Bür'e» şarihî Ömer el-Harpûtî zade Hamîd Efendi tarafından (Es-Samtü'l-Abkarî fi şerhi'l-Akdi'l-Cevherî) ismiyle şerh olunan nüsha matbudur.

HOCA HÜSAM EFENDİ «MESNEVÎ HAN»
1280 = 1863

Aslen İstanbullu olup mesnevinin sırlarına vakıf manevî bir şahsiyettir. Feyzini Nakşibendî şeyhlerinden Bursalı Hacı Emin Efendiden tamamlamıştır. Vefatı 1280 H. de olup Hz. Halid civarında İdris Köşkü denilen yerdeki dergâhta üstadı Ahıskalı Hoca Selim Efendinin yanına defnedilmiştir. Mesnevinin Molla Câmi tarzında baştaki beytini ve Buharî Şerifin baştan 15 cüzünü şerh ettikleri gibi, İmam Tirmizî'nin eserlerinden Şemail-i Şerife-yi de tercüme etmiştir ki, basılmıştır. Halet Bey tarafından yazılmıştır.

İBRAHİM İBNİ DEMİRHAN İBNİ HAMZA EL-BOSNAVÎ
1026 = 1617

Âşık şeyhlerden seyyah bir zat olup (Kızar) ismiyle şöhret bulmuştur. Bayramî tarikatının Melâmiye kolundandır. Mısır'da yerleşmiş olup 1026 H. tarihinde vefat etti. Babülvezirde nizamiye karşısında gömülüdür. (Muhrikatü'l-Kulüp fi'ş-Şevki li allâmi'l-Ğuyup) isminde (Keşfü'z-Zünun) da bir eseri mezkûr olduğu gibi başka risaleleri de bulunduğunu İbnü'l-Hanbelî (Dürrü'l-Habib) inde zikrediyor. Hacı Bayram Velî'ye nisbeti aşağıda gösterilmiştir. Muhammed Rumî Seyyid Cafer, Dede Ömer Sikkinî, Hacı Bayram Velî.

İBNİ İSAY-I SARUHANÎ (SARUHANLI İSA OĞLU)
967 = 1558

Bayramiye tarikatı şeyhlerinden ilim sahibi bir zat olup ismi İlyas, doğum yeri Akhisar'dır. Resmî ilimleri tahsilden sonra kâmil şeyhlerden pederleri Necmüddin İsa'dan tarikat olarak icazete nail olmuştur. Sultan II. Selim namına yazdığı (Nuriye) ismindeki kitabı eserlerinin en büyüklerindendir. Bundan başka (Rumuz-u Dilkuşâ) ve cifir ilminin kaideleri ile tarih ve tasavvuftan bahseden 12 fasıl üzerine tertiplenmiş (Rumuzü'l-Kûnûz) ile (Tabiatnâme, Ferahnâme, Kıyafetnâme, Fusul-i Sabia, Fusul-i Aşere, manzum Şerh-i Esma-i Hüsnâ, Kavaidü't-Teshir, Ebvab-ı Sitte, Kenzü'l-Esrar) isimlerinde basılmamış eserleri de vardır ki, ekseriyeti garip (gizli) ilimlere aittir.

Bunlardan başka pederlerinin menkıbelerini açıklayan 153 menkıbeyi havi (Menakıb-ı Şeyh Mecdüddin İsa) isminde bir eser daha vardır

ki, diğer eserlerinden bazıları ile bir nüshası Akhisar'da tarafımdan mütalâa edilmiştir. Garip ilimlerin hususiyle Cifir, Havas, Vefk, Nücûm şubelerinde meslek ve ihtisas sahibidir. 967 H. tarihinde memleketinde vefat ederek pederleri yanına defn olundu.

Şerh-i Esmaü'l-Hüsna manzumesinden :

Zihi kâdir ki urdu kâfa çün nûn
Felâhat dürret-i beyzâ mine'n-nûn
Bu yani zahir oldu ruh-i azam

* * *

Zihi ruh kim kamudan oldu ekrem
Bu zillin zıllidir ervah ve ecsâd
Çu saye sayesidir ümmü evlât

* * *

O şemsin zerresidir arş-u eflâk
O bahrin katresidir ferş-ü emlâk

Tarikat silsilesi, tarikatın pîri Hacı Bayram Velî hazretlerine şu şekilde dayanmaktadır :

Şeyh İlyas ibni İsay-ı Saruhanî
Şeyh Mecdüddin İsay-i Saruhanî
Şeyh Tennurî Zade Seyid Kasım Kayserî
Şeyh Tennurî İbrahim Sivasî sümme'l-Kayserî (*)
Şeyh Akşemseddin Muhammed bin Hamza
Şeyh Hacı Bayram Velî Ankaravî

İBRAHİM GÜLŞENÎ
940 = 1533

Halvetî tarikatından Gülşenî şubesinin kurucusu olup Diyarbakırlıdır. Hal tercemesi ilerde gelecek olan Aydınlı Dede Ömer Ruşenî'den hilâfet almıştır. Halifeliğinden sonra bulundukları Tebriz'den Mısır'a gitmiş, bir müddet sonra Kanunî Sultan Süleyman tarafından dâvet olunması üzerine İstanbul'a gelerek bilâhare yine Mısır'a dönmüşlerdir. Bu esnada Mevlânâ ibni Kemal ile samimî sohbetleri olmuş, Mesnevi-i Şerife nazire ve bir cihetten de cevap olmak üzere rivayete göre 40 günde 40 bin beyitli nazmettikleri (manevî) ismindeki kudsî eseri meşhur olduğu gibi, İbni Fariz'in (Kaside-i Tâiye) sine de nazire yapmışlardır.

(*) Sümme; sonra.

Farsça ve Türkçe divanlarıyla (Sîmurğnâme), (Çobannâme), (Risaletü'l-Edvâr) isimlerinde eserleri de vardır. (Mâte Kutbü'z-Zaman İbrahim — Zamanın kutbu İbrahim öldü) terkibinin göstermiş olduğu 940 H. tarihinde Mısır'da âhirete intikal etmişlerdir.

Mevlânâ Celâleddin-i Rumî Hazretleri :

دیدم رخ خوب کلشنی را
آن چشم چراغ روشنی را

Beytiyle 300 sene evvel zuhurlarına işaret buyurdukları âriflerin malûmudur. Eserlerinden yalnız (Manevi-i Şerif) in bir kısmı basılmıştır. Türkçe divanlarının 24 bin beyiti havi olduğu rivayet edilmiştir.

Bir de (Pendnâme) ve (Kademnâme) isimlerinde manzumeleri vardır. (Pendnâme) nin matlâı :

Cihan bir menzil-i ukbadır ey dost

Makam-ı hayret ve hasrettir ey dost

Katî ayyare ve mekkâredir bu

Katî garrâre ve gaddâredir bu

İBRAHİM İBNİ HAMZA İBNİ MES'UD ET-TİREVÎ

Halvetî şeyhlerinden değerli bir zat olup Tire'lidir. 933 H., 1526 M. tarihinde Edirne'de Noktacı dergâhında (Camiü'l-Envar fi Lüceci'l-Efkâr ve'l-Bihar) ismi ile bir tefsir-i şerif yazmıştır. Sonradan Mekke'ye hicret etmiş ve burada âhiret yurduna göçmüştür. (Camiü'l-Envâr) ın bir nüshası Küçük Efendi kütüphanesinde vardır.

Bu tarikatın şeyhlerinden olup Vefa şeyhi denmekle ma'ruf Ali ibni Derviş Beyazıd da Tire'den yetişen âriflerdendir. Maksadu's-Salîkîn isminde Türkçe bir eseri vardır.

İBRAHİM KIRIMÎ
1042 = 1632

Hal tercemesi ilerde gelecek Nureddinzade halifelerinden bir zattır. Cerrahpaşa Camiinde vaizliği vardır. 1042 H.'de vefat etti. Eserleri basılmamış olup isimleri şunlardır: Medâricü'l-Mennan fi mearici'l-İnsan, (Tefsir-ü Sûre-i Nûr, Şerh-u Hadîs-i emrullahi Teâlâ atani Sebe'l-Mesanî...), (Hâşiye ale'l-câmi) dir.

İDRİS MUHTEFÎ
1024 = 1615

Aslen Turhal'li olup İstanbul'da ikametleri zamanında (Ali Bey) adını kullanmışlardır. Bayramiye tarikatının Melâmiye kolu büyüklerinden olan bu zat Sarı Abdullah Efendi vesaire gibi pekçok irfan sahibi adam yetiştirmiştir. Vefatı 1024 H. tarihinde, kabri Kasımpaşa'da Kulaksız Camii karşısındaki yokuşun alt başında Okmeydanı'nın tersaneye bakan tarafındadır. İlâhîlerini havi mecmuaları basılmamıştır. (İş bu deme erince üç kez doğdum anadan) mısraı ile başlayan nutukları bazı şeyhler tarafından şerh olunmuştur.

İSMAİL ANKARAVÎ (1)
1041 = 1631

Mevlevî büyüklerinden ilim ve irfanı ile ün kazanmış bir şeyh olup (Mesnevî Şarihi) adıyle tanınmıştır. Kıymetli eserlerinden meşhurları şunlardır :

1 — Şerh-i Mesnevî : Mevcud mesnevi şerhlerinin en meşhurlarından olup altı cilt üzerine yazılmış ve basılmıştır.

---

(1) Mesnevîyi manzum ve mensur olarak tamamen ve kısmen şerhedip hal tercemeleri bu eserde yazılı olmayan Osmanlı âriflerinin isimleri şunlardır: Sirozlu Hasan Zarifi-i Gülşenî, Bosnalı Mustafa, Sabuhî Dede, Derviş Alevi-i Mevlevî.

2 — Şerh-i Nakşî : Füsusun tercemesi olan (Zübdetü'l-Füsus) dur ki, basılmıştır. Bu eser Şeyh-i Ekber'in en büyük kitabı Füsusü'l-Hikem'in yine kendisi tarafından yapılan hülâsasıdır. Bu eser Molla Câmi tarafından (Nakdü'n-Nüsus) ismi ile Farisî dilinde şerh olunduğu gibi tasavvuf büyüklerinden Seyyid Koca Muhammed Nurü'l-Melâmî tarafından da (Mürücü'n-Nüsus) adıyle Arapça şerh olunmuştur.

3 — Şerhu Heyakili'n-Nur: İsmi (İzahü'l-Hikem) olup Türkçe'dir, basılmamıştır. Felsefe ve Tasavvufla karışık olan risale metni 587 H. tarihinde Halep'te katledilen Şahabeddin Sühreverdî'nin eseridir. Allâme Celâl Dervanî tarafından şerhi ve şair Nev'î Efendi tarafından da hâşiyesi yazılmıştır.

4 — Minhacü'l-Fukara: Bazı tasavvuf bahislerle dervişlerin hallerinden bahseden Türkçe bir eser olup münderecatının hemen ekserisi (Fütuhat-ı Mekkiyye) ve (Mesnevî) ile teyid olunmuştur.

Mesnevî şerhinden sonra Mevlevîler arasında meşhurdur. Basılı nüshası sonuna, semaın cevazına dair delilleri gösteren (Hüccetü's-Sema) risalesi ilâve edilmiştir.

5 — Miftahu'l-Belâga ve Misbahu'l-Fesaha: Hâce-i Cihanın (Menaziru'l-İnşa) sı ile Hatib-i Dimeşkî'nin (Telhîs) i esas ittihaz edilerek meydana gelen bu matbu eser edebiyat ve Osmanlıca belâgat kaidelerine dair dilimizde yazılan eserlerin öncüsü olduğundan edebiyatla uğraşanlar için istifadelidir.

6 — Nisab-ı Mevlevî: Farsça yazılmış olan bu kıymetli eser basılmamıştır. Telif tarihi (Hatîm) kelimesinin delâleti olan 1041 H. tarihidir.

Bunlardan başka (Şerh-u Kaside-i Tâiye el-Müsemma bi makasıdıl aliyye), (Şerh-u Hadîs-i Erbaîn), (Şerh-u Füsusi'l-Hikem), (Cenahu'l-Ervah), (Misbahu'l-Esrar), (Şerh-u Kasidetü'l-Münferice el-Müsemma bi hükmi'l-Münderice), (El-Fatihatü'l-Ayniyye fi Tefsir-i Sureti'l-Fatiha), (Hall-i Müşkilât-ı Mesnevî (2)), (Simatü'l-Mukînin), (Er-risaletü't-Tenzihiyye fi'ş-Şanil Mevleviyye), (Mürettep Divan), (Şerh-u Cildi Sabi' mine'l-Mesnevî (3)) vesaire gib irfana hazine olan eserleri vardır. Fatiha-i Şerife tefsiri sonradan basılmıştır.

Camiü'l-Âyat: Mesnevideki âyetleri, hadîsleri ve Arapça beyitleri

---

(2) Hal tercemesi edipler faslında yazılı Şabanzade Muhammed Efendinin (Mazharü'l-eşkâl fi beyani Lügati'l-Mesnevi) isminde bir eseri de vardır.

(3) Şarî hazretlerinin işbu cildi Mesnevî cüzlerinden olmak üzere kabul ve şerh etmesinin bir zuhul eseri olduğu, Cevdet Paşa merhumun 8 haziran 311 tarih ve 33 numaralı Mektep mecmuasında neşredilen mektuplarından anlaşılır.

(Fatihü'l-Ebyat); Farsça müşkil beyitleri (Mecmuatü'l-Letaif matmuretü'l-Mearif) de her ikisini açıklayıcıdır.

Vefatı (Hitam) kelimesinin delâleti olan 1041 H. tarihinde, kabri Galata Mevlevihanesindedir. Şiirlerinde (Rusuhî) mahlâsını kullanırlardı.

Ârifâne beyitlerinden :

Gel (Rusuhî) nin sözün dinle semaa âşık ol.
Key tekûne beyne ehlilaşki min ehlişşerefi

İSMAİL RUMÎ
1041 = 1631

Tosya'nın Babsa köyünden olup Kastamonu'da tahsilini tamamladıktan sonra Bağdat'a giderek kalbinin tasfiyesi ile meşgul olmuş ve ikinci pîr ünvanına mazhariyetle İstanbul'a gelmiş, Tophane civarındaki Kadirîhane dergâhını kurmuş; manevî feyz saçmış yüksek bir zattır. Vefatı (Kıldı İsmail Efendi nakl-i gürzar-ı cinan) mısraının delâlet ettiği 1041 H. tarihinde, kabri mezkûr dergâhtadır. Hal tercemelerinin tafsilâtı ileride kendisinden bahsedilecek Hafız Ahmed Rifat Efendi merhumun (Nefahatü'r-Riyazi'l-Âliye fi beyani tarikati'l-Kadiriyye) isimli eserinde yazılıdır.

Kabrinin parmaklığının üstünde aşağıdaki beyit yazılıdır:

Bilürsün ruh-i ehlullâhı kim sahib-i tasarruftur.
Bu İsmail Rumî meşhedidir, eyle istimdat.

İsmail Rumî hazretleri ile halifelerinden bazı zatların hal tercemeleri, bu tarikatın mensuplarından Tekirdağlı Sırrı Ali Efendi tarafından 1202 H. tarihinde yazılan (Tuhfe-i Rumî) ismindeki manzum eserde açıklanmıştır.

İSMAİL HAKKI-İ CELVETÎ
1137 = 1724

Osmanlı âlimleri ve şeyhleri içinden eserlerinin çokluğu ile tanınmış yüksek bir zattır. Doğum yerleri Aydos'tur. Eserlerinin tamamı yüzden fazla olup isimleri aşağıdadır: Bunlardan matbu olanlar (M) harfi ile gösterilmiştir.

1 — Dört büyük cilt (Tefsiru Ruhil Beyan) (M), 2 — İki büyük cilt (Şerh-i Muhammediyye) (M), 3 — İki büyük cilt (Şerh-i Mesnevî) (M). 4 — (Şerh-i Pend-i Attar) (M) (1), 5 — (Şerh-i Bostan-i Sadi), 6 — (Furuk), 7 — (Şerh-i Hadîs-i Erbain) (M), 8 — (Tamamü'l-Feyz), 9 — (Kitabü'l-Kebir), 10 — (Nakdü'l-Hal), 11 — (Risaletü'l-Camia fi mesaili'n-Nafia), 12 — (Risale-i Virdiyye), 13 — (Şerh-i Şuabü'l-İman) (M), 14 — (Risale fi ilm-i Hadîs), 15 — (Hazerat-i Hamsi İlâhi), 16 — (Vesiletü'l-Meram), 17 — (Kenzi Mahfî) (M), 18 — (Şerh-i Nazm-ı Hayretî), 19 — (Silsilename-i Celvetî) (M), 20 — (Müzilü'l-Ahzan), 21 — (Şerhül Kebair) (M), 22 — (Kitabül Müteferrikat), 23 — (Şerhul üsul li tesiri'l-Vusul), 24 — (Talikat ale'l-Fatiha li tefsiri'l-Kâdî), 25 — (Kitabü'n-Netice), 26 — (Şerhü'l-Âdab), 27 — (Hâşiye alâ sureti'n-Nebe), 28 — Nuhbetü'l-Fiker li Usuli'l-Hadîs), 29 — (Şerh-i Gazel-i Bayram Veli), 30 — (Şerh-i Gazel-i Yunus Emre), 31 — Hayatü'l-Bâl), 32 — (Kitabü'l-Envar fi hakki İvaz Paşa), 33 — (Sülûkü'l- Mülûk), 34 — (Huccetü'l-Bâliğa), 35 — (Mecmuatü'l-Esrar), 36 — (Şerh-i Fıkh-ı Keydanî), 37 — (Kitabü'l-Mir'ât), 38 — Risale-i Muhyi'l-Beşiri'n-Nezir), 39 — Kitabü'n-Nahiv), 40 — (Kitabü'l-Varidâtü'l-Kübra), 41 — (Eyyühe'l-Bülbül), 42 — (Nuhbetü'l-Letayif), 43 — (Şerh-i Mukaddime fi ilm-i Nahiv), 44 — (Şerh-i Salâvat (2) İbni Meşiş) (M), 45 — (Nevadirü's-Savm), 46 — (Hutabü'l-Hutaba), 47 — Kitabü'l-Huruf), 48 — Kitabü'n-Necat), 49 — (Kitabü'z-Zikri ve'ş-Şeref), 50 — Şerh-i Nazm-i Ahmedî), 51 — (Tuhfe-i Haliliyye) (M), 52 — (Tuhfe-i İsmailiyye) (M), 53 — (Tuhfei Recebiyye), 54 — (Tuhfe-i Hasekiyye), 55 — (Tuhfe-i Ataiyye), 56 — (Tuhfe-i Vesemiyye), 57 — Risale-i Ömriyye), 58 — Risale-i Bahrî), 59 — (Risale-i Hüseyiniyye), 60 — (Kitab-ı Hakku's-Sarîh ve'l-Keşfü's-Sahih), 61 — (Bey'atnâme-i Tubazade Muhammed Ağa), 62 — Bey'atnâme-i Muhammed Bahri Bey), 63 — (Risale-i «in» i şartiyye), 64 — Şerh-i Nazm-ı Suhûfi), 65 — (Şerh-i Nazm-ı Mısrî-i Niyazi) (M), 66 — (Şerh-i

---

(1) 893 H. = 1487' de vefat eden Edirneli şairlerden Emrî de nazmen terceme etmiştir. Bir nüshası Umumî Kütüphanede mevcuttur.

Dediler tarih - di ey merd-i kâr
Dedim işte nuh sad ve şast ü cihar
Ey kamu düşmüşlere sen desti rest
Buy-ı afvın imri-i gümraha bes.

Bu şerh Türkçedir. Halvetî şeyhlerinden Mısırlı Ahmed Raşit tarafından da manzum olarak Arapça'ya terceme edilen nüsha 1289 H. = 1872 tarihinde basılmıştır.

(2) Osmanlı ulemasının sonuncularından Tırnovalı Turuncuzade Ahmed Efendi oğlu Muhammed Emin ile Abdullah Ferdî Efendi taraflarından da Arapça olarak şerhi yapılmıştır.

Nazm-ı Abdi), 67 — (Manzume-i Miracı'n-Nebi - Miracnâme) (M), 68 — (Kitabü't-Teveccüd), 69 — Kitabü'l-Mesaili'l-Kelâmiyye), 70 — Şerh-i Dibâce-i kasideti'l-Farıdıyye), 71 — Şerh-i Mültekâ ile'n-Nısıf), 72 — (Haşiye-i Velediyye) (M), 73 — (Meclis) (M), 74 — (Şerh-i Usul-i aşere) (3) (M), 75 — (Necat-ı Tam), 76 — (Ziya-ı Manevi), 77 — Tuhfe-i Nefsürrahman), 78 — Usulü Seb'a), 79 — (Kitabü'l-Fazli Ve'n-Neval) 80 — (Kitabü's-Sükûk), 81 — (Tuhfe-i Şeybiyye), 82 — (Risale-i Hayriyye), 83 — (Râhatü'r-Ruh), 84 — (Şerh-u Hadîs «El-Mü'minu mir'atü'l-mü'min»), 85 — (Risale-i Ammariye), 86 — (Risaletü'l-Cehri ve'l-İhfâ), 87 — (Risaletü'n-Nevafil), 88 — (Esrarü'l-Hac), 89 — (Şerh-i Mektubü'ş-Şeyh), 90 — (Risaletü'z-Zelzele), 91 — Şerh-u Selâti's-Safii), 92 — (Şerh-u Kelâmi İsam), 93 — (Risale-i Vahdet-i Vücud), 94 — (Tefsiru biyedike'l-Hayr), 95 — (Tefsiru vemâ besse fiha min dâbbe), 96 — Tefsiru «Ya eyyühen-Nasü'büdû»), 97 — (Şerh-i İcazetname-i Şeyh-i Burmavî), 98 — (Şerh-i İcazetname-i Muhammed Eş-Şamî), 99 — (Divan-ı Hakayık beyanları) (M), 100 — (Tefsiru «Velekat ehazallâhü Misaka benî İsrail»), 101 — (Tefsiru «İnnellezine yuhadûnâ'llahe ve resûlehu), 102 — (Risale-i lâyihat), 103 — (Risaletü'n-Nasayih ilâ Seyyid Ali Çelebi) (M), 104 (Ahidnâme), 105 — (Şerh-i Nazmı's-Sülûk).

Matbu eserlerinden bazılarına dair izahat: Tefsir-i Ruhü'l-Beyan: Arapça dört büyük cilt üzerine tertiplenmiş bir tefsirdir ki, müellifin en meşhur ve en büyük eseridir. Menkulâtın çokluğu dolayısiyle tefsirler mecmuası mesabesindedir. Tasavvufî olan kısımlarından hususiyle (Tevilât-i Necmiyye) den alınan nakliyat muhakkikhanedir. Ancak sair bazı ifadeler ve bilhassa tarihe teallûk eden bir kısım nakiller zayıftır. Bununla beraber, bu gibi bahisler bir tarafa bırakıldığı takdirde heyeti umumiyesi itibariyle istifadeyi mucib tefsirlerdendir.

Şerh-i Mesnevî: 2 cild üzerine tertiplenmiş olup Mesnevî'nin meşhur onsekiz beytinin şerhidir. Ekseri bahisleri ve hususiyle eserin matlâı olan: «Biznevez ez ney çün hikâyet mîküned» mısraı hakkındaki beyanatı tasavvuf ilmi müntesibleri için istifadeyi mûciptir.

Şerh-i Muhammediyye: İki büyük cildden ibaret matbû, faydalı bir eser olup hal tercemesi ilerde yazılı Yazıcızâde Muhammed Efendinin «Muhammediyye»sinin şerhidir. Bu eser de tasavvuf meraklıları için istifadelidir.

Şerh-i Hadîs-i Erbaîn: Türkçe yazılan kırk hadîs şerhlerinin en büyüğüdür. Eser esasen İmam Nevevî'nin şerhinin geniş bir şekilde tercemesidir ki, basılmıştır.

---

(3) 1245 = 1829'da Nakşibendî tarikatından Dimetokalı Muhammed Salih tarafından da terceme olunmuştur.

Kitabü'n-Necat: Tasavvufla karışık olarak hazırlanmış cidden istifadeli bir kitabıdır.

Şerh-i Pend-i Attar: Pend-i Attar şerhlerinin mufassal ve istifadelisidir. Bu şerhle Bostan şerhinden müellifin Farsca kaidelerine tamamen vâkıf olduğu anlaşılmaktadır. Basılmıştır.

Furuk: Müteradif ve müteşabih lügatların farklarıyle kullanış yerlerinden bahseden bir eser olup baş taraflarında iştikak kaidelerine dair istifadeli bahisler olduğundan lügat ve edebiyatla meşgul kimselere lüzumlu matbu bir eserdir. Ali Enver efendi tarafından (El-Vusuk fi tercemeti'l-Furuk) ismiyle terceme olunmuştur.

Tamamü'l-Feyz: Tasavvuf bahislerinden ve bilhassa müellifin bağlı bulunduğu Celvetî tarikatının âyin ve hallerini anlatan Arapca basılmamış bir eseridir. Müellif bazı eserlerinde bu kitabını medh ediyor.

Vaaridatü Kübra: Zamanları gösterilmek sûretiyle muhtelif tarihlerde kalbine gelen ve içine doğan vaaridat ve gayba âid malûmatının şerh ve tafsilâtından ibaret Arapca bir eser olup bir nüshası İstanbul'da Vefa kütüphanesinde vardır.

Şerhu Usûl-i Aşere: Sülûk hallerine âid olup Necmeddin-i Kübra hazretlerinin (Usûl-i Aşere) risalesinin Türkçe şerhinden ibarettir. Basılmıştır.

Kitabü'l-Hitab: Baş tarafları îman ve Kelime-i Tevhîdin şerh ve tafsîlinden, aşağıları üç şeyhin «Şeyh-i Ekber, Şeyh Sadreddin Konevî, Şeyh Osman Atpazârî»nin fazîlet ve kerametlerinden bahseder. Nihayetleri de Gavs «Kutbü'l-Aktab», İmaman, Reciyyun, Melâmiyyun, Ebdal vesaire gibi ehlüllahın hal ve hareketlerinin hikâyesi olup bir cilddir. Matbu ve Türkçedir.

Silsilenâme-i Celvetî: Kendi hal tercemesiyle beraber mürşidinden itibaren Fahr-i Kâinat Efendimize kadar olan tarikat şeyhlerinin muhtasar hal tercemeleriyle bazı ilmî ve kevnî kerametlerinden bahs eden Türkçe matbû bir eserdir.

Dîvan: Münşiyane ve ârifane bir mukaddimeyi hâvi olan bu divanın sonunda Şeyh Niyazî Mısrî'nin: «Müşkilim var Hak dostları eyleyin küşad», mısraı ile başlıyan gazelinin şerhi ile Allâme İbni Kemal'in sene hesabının halli ve bazı mensur lâyihalar vardır. Matbûdur. Kendi el yazılariyle kaleme alınmış nüsha umûmî kütüphanededir.

Kenzi mahfî: Esasen «Küntü Kenzen» hadîs-i kudsîsinin şerhinden ibaret mufassalca, istifadeli matbû bir risaledir. Tasavvuf büyüklerin-

den Mısırlı Seyyid Hoca Muhammed Nûrü'l-Arabî'nin de bu hadîsin şerhine dâir (Kenzü'l-Mahfî an ehli'l-Hicab) isminde Arapca bir risaleleri vardır.

Şerh-i Nutk-i Hacı Bayram Velî: Adı geçen velînin :

Çalabım bir şar yaratmış iki cihan arasında
Bakıcak dîdar görünür ol şar'ın kenarında

beytiyle başlıyan şiirinin mufassal Türkçe şerhidir. Hoca Muhammed Nûrü'l-Arabî'nin de hacmı küçük mânası geniş Türkçe şerhleri vardır. Her ikisi de basılmamıştır.

İsmail Hakkı Celvetî'nin ifadeleri ekseriyeti itibariyle bir takım istidratlarla dolu olduğundan yazı tarzları «itnab»ı andırırsa da, her halde istifadeyi mûciptir. «Huz ma safa, da' ma kedir» — Hoşuna gideni al. Gitmeyeni bırak.

İsmail Hakkı Hazretleri, İstanbul'da tarikattaki feyzini tamamladıktan sonra Üsküp, Bursa, Şam ve Üsküdar şehirlerini dolaşmış, nihayet ikinci memleket ittihaz ettiği Bursa'ya dönerek (Rihletü't-Tahrîr) terkibiyle «Hak hak dedi azm eyledi Hakkı Efendi Cennete» mısraının gösterdiği 1137 H. tarihinde vefat etmişlerdir. Şehrin ortası sayılabilen Tuzpazarı civarındaki dergâhlarında defn edilmiştir. Eserlerinden bir haylisi kendi yazıları olmak üzere bu dergâh kütüphanesinde mevcuddur. İstanbul kütüphanelerinden Vefa kütüphanesinde de bir hayli eseri vardır. (Kitabü'l-Hakkı's-Sarîh) halifelerinden Pertevî Ahmed Efendi tarafından telhîs edilmiştir. Ârifane beyitlerinden:

Yeter sahil nişin-i âlemi sûretsin ey gafil
Mücerred lâfızla kalma eriş deryayı mânâya
Sûr-i israfile benzer evliyanın nef'hası
Bir nefeste nice yüzbin mürde diller can bulur.

Bursa hakkında bir kıt'ası :

Aceb midir hayatı nev bulursa mürde diller anda.
Hakikat mazhar-ı enfas-ı ruh-i Kudstür Bursa.
Nice gencineler pinhan eylemiştir kudsiyatında,
Derâğuş eyleyip anlarla daim ünstür Bursa.

Mısralarından :

Her mekân bir Tûr olur, gerçek münacat ehline...

İSMAİL NUREDDİN ÜSKÜDARÎ (EBÜ'L - YEMEN)
1182 = 1768

Nakşibendî büyüklerinden bir zat olup fıkıh, hadîs, tasavvuf vesairede ihtisas sahibi idi. (Sahih-i Müslim) ile (Şifa-i Şerif)i şerh etmiş (Şitab)ı kısaltmış ve daha başka faydalı eserler yazmıştır. 1182 H. tarihinde Medine'de vefat ederek Bakî' kabristanına defn olunmuştur.

İBRAHİM NUREDDİN EFENDİ
1260 = 1844

Kadirî şeyhlerinden faziletli bir zat olup (Cecelizade) şöhreti ile tanınmıştır. 1260 H. küsur tarihinde memleketi olan Kastamonu'da vefat ederek İsfendiyaroğullarından İsmail Bey Camii avlusuna gömülmüştür. Akaid'den (Cecelizade) adıyle söylenen bir manzumesi olduğu gibi (Şerh-i Vasiyetname-i İmam-ı Azam), (Feraidü'l-Leâlî fi şerh-i Esmail Müteâlî) isimlerinde matbû eserleri de vardır.

İSMAİL VEHBİ EFENDİ
1292 = 1875

Nakşibendî şeyhlerinden âlim bir zat olup Bursa'lıdır. Hal tercemesi ileride Mevlânâ Halid-i Bağdadî halifelerinden Muhammed Hanî'den hilâfet almıştır. 1292 tarihinde memleketinde vefat etti. Zeyniler'de cami-i şerif önünde defn olunmuştur. Manzum münacat ve nasihatnamesi ve Bursa enlem dairesine göre (Ruznâmesi), (240 hutbeyi havi mecmuası) ve (Risaletü's-Sülûk) ü vardır.

Nasihatnâmesinden :

Kıl hayati cavidâni dembedem Haktan dilek,

Nefha-i sûr olduğunda ne beşer var ne melek!..

HÜDAÎ
«AZİZ MAHMUD HÜDAÎ EFENDİ» (1)

Celvetî tarikatının zamanında Bedir halindeki ilerlemesine sebep füyuzatı apaçık büyük pîr olup Ataî'nin Şekayik zeylinde Hüdavendi-

gâr (1) vilâyetindeki Sivrihisar (Seferi hisar)lı, İsmail Hakkı'nın (Silsilenâme-i Celvetî)sinde, Koçhisarlı oldukları zikredilmişse de mevsuk bazı karinelere göre, Sivrihisar'lı oldukları anlaşılmaktadır. Bir müddet nâib olarak seyahatten sonra Bursa'ya geldikleri zaman, Şeyh Üftade hazretlerinden niyabetini yenileyerek üç senede hakikate vasıl olmuş, irşada memur edilerek Üsküdara gönderilmiş, ömrünün sonuna kadar burada şeyhlik makamında irşad ve hilâfet vazifesi görmüştür. 48 halifesi olduğu isimleriyle beraber yazma bir tomarda açıklanmıştır. Vefatı, «Ola makamı Mahmud ol mürşidin mekânı», «Hüdaî Hû çekip ruhu heman azmi cinan etti» mısralariyle «Şeyh Aziz Mahmûd Hüdaî» terkibinin gösterdiği 1038 H. de, nurla dolu kabri Üsküdardaki yüksek tekkesindedir.

Mürşidane şiirlerinden âşıkane bir gazeli:

Tıyneti Âdemde konmasa ezel sevdayi aşk
Cenneti bir daneye satmazdı ol dânâyı aşk
Kenzi mahfiden zuhura geldi eşya lâ cerem
Badı hubbile temevvüc etti. Çün deryayı aşk
Aşk ve misk olmaz nihan anı bilir halkı cihan
Âşık-ı bîçareye mümkin midir ihfay-ı aşk
Bülbülün halin bilenler gûş iderler nâlesin
Bir güli bîhar içindir bunca huy ve hayi aşk
Talibi didar olup devreyliye tâ haşre dek
Kim ki nûş ide ezel bezminde ger sahbayı aşk
Aşkı Şirin oldu feryadına Ferhad'ın sebep
Ey nice dânâları mecnûn eden Leylây-ı aşk
Ey «Hüdaî» haleti aşkı ne bilsin her mekes
Kalle-i kaf hakikat mürgidir ankayı aşk

Hakîmane beyitlerinden :

İstikamet ehli hıfzı Haktandır ermez ziyan
Anın için servi incitmez bekem bad hazan

Ârifane ilâhiyatından :

İsteyen yârin hâk ider vârın
Bulsa dildarın saklar esrarın

---

(1) Celvetî tarikatının yayılışı ile alâkalı durumunun; İbrahim Zâhid Geylânî hazretleri zamanında Hilâl, Şeyh Üftade hazretleri devrinde Kamer, Aziz Mahmud Hüdaî zamanında da Bedire benzetildiği İsmail Hakkı merhumun nakilleri cümlesindendir.

Matla'lı ilâhileri bazı ârifler tarafından şerh olunmuştur. Mübarek türbelerinin kapısında yazılı olan manzume:

Bu meşhed mecmei ervahı ecsad-ı Hüdaîdir
Edeple gir azizim türbe-i pak-i Hüdaî'dir.

Dila tahsil edem dersen eğer zevki Hüdaîden
Nasibini alır elbet giren bab-ı Hüdaî'den

Dergâhı şerifin kapısının üstündeki beyit :

Eğer vasıl olam dersen dilâ sen sırrı maksûda
Gel âdab ile yüz sür âsitanı Şeyh Mahmud'a

Yüksek eserleri 1 — (Nefaisü'l-Mecalis): Bazı âyeti kerimelerin tefsirlerini beyan edici olup Türkçe büyük bir cilttir.

2 — (Tecelliyat) : Muhtelif tarihlerde mazhar oldukları ilâhî tecellileri açıklayan büyük kısmı Arapça bir risale olup muhakkik âlimlerden meşhur Abdülgani Nablusî tarafından (Lemeatü'l-Berkîn-Necdî şerhu tecelliyat-ı Mahmud Efendi) ismiyle şerh olunmuştur.

3 — (Necatü'l-Garîk): Tasavvuf dilinde «cem ve fark» denilen makamları beyan eden Türkçe manzum bir risaledir ki, matlaı aşağıdadır:

Hudaya hamdü minnet evvel ve ahir
Ki oldur zahir ve batında zahir

Zuhuru perde olmuştur zuhûra
Gözü olan delil ister mi nûra

Güneş zahir değil midir karındaş
Ne var görmezse anı çeşm-i huffaş

4 — (Tarikatname) : Dervişliğin erkân ve âdabını bildiren Türkçe bir risaledir.

5 — (Dîvanı İlâhiyat) : Tasavvufî hikmet ve nasihatları ihtiva eden Türkçe bir dîvandır. Âşık Yunus dîvanı gibi, dil ve edebiyat tarihi noktasından da istifadeye şâyandır.

6 — (Tezakir-i Hüdaî) : Bazısı Arapça bazısı Türkçe olmak üzere çoğu müntesiplerinden Sultan I. Ahmed Han'a gönderdikleri ârifane tezkire ve mektupları muhtevi olup 170 küsurdur. Bir nüshası Umumî Kütüphanede vardır.

7 — (Camiü'l-Fezail ve Kamiü'r-Rezail) : Arapça olan bu eser bablara ve muhtelif fasıllara ayrılmıştır. I. Bab; umumî halleri ve mühim faziletleri beyan edici olup bu da bir takım fasıllara bölünmüştür. II. Bab; ahlâkın nefsi ve islâh yollarını beyan edici olup bu da bir takım fasılları ihtiva eder.

8 — (Keşfü'l-Kana an Vechi's-Sema) : Tasavvufçuların semaının ahval ve delillerinden bahseden Arapça bir eserdir.

9 — (Fethu'l-Bab ve Refu'l-Hicab) : Üç bab üzerine tertip edilmiş olup birinci bab; insanın yaradılışını, ikinci bab; tövbeyi, üçüncü bab; insanın taşıdığı sıfatları ve ilâhi sırlarla perdelenilişini bildiren Arapça bir eserdir.

10 — (Miftahü's-Salâti ve Mirkatü'n-Necati) : Üç bab üzere tertiplenmiş olup birinci bab; namazın nasıl kılınacağını, bazı sırlarını ve riayet edilmesi gereken adabını, ikinci bab; namazın faziletlerini ve nevilerini, üçüncü bab; cuma namazının ve cemaatle namaz kılmanın faziletlerini beyan eder, Arapcadır.

11 — (Habbetü'l-Muhabbet) : Birtakım fasılları muhtevi olup birinci fasıl; Allaha muhabbet, ikinci fasıl; Resulullaha muhabbet, üçüncü fasıl Peygamberimizin ehli beytine muhabbet hakkındadır, Arapçadır.

12 — (Hayatü'l-Ervah ve Necatü'l-Eşbah) : Mebda ve meaddan bahseder olup bablara ve fasıllara ayrılmıştır. I. bab; mecburî ölüm, II. bab; ölüm anındaki fitneler (tehlikeler), III. bab; Said ve Şaki kulların ahvali, IV. bab; (İnnel Ervaha bade mufarekatil esbahi eyne yekûnune ve ilâ eyne yezhebune), «Ruhlar cesetlerinden ayrıldıktan sonra ne olurlar ve nereye giderler), V. bab: (Fimen lâ yüblâ cesedühü velâ ye külüt turap) «Cesedinin çürümediği, toprağın yemediği kimse hakkındadır), VI. bab: sûrun üfürülüşü, ölülerin diriltilmesi ve yeryüzünde kıyamette ilk defa dirilecek kimse hakkında, VII. bab; Haşır halleri ve keyfiyeti, VIII. bab; hesap, IX. bab; şefaat, cennete giriş vesaireye dairdir, Arapçadır.

13 — (Hülasatü'l-Ahbar fi Ahvali Nebiyyi'l-Muhtar) : Bablara ve fasıllara ayrılmıştır. I. bab; âlemin yaradılışı, II. bab; Hz. Âdem ve Havva'nın yaradılışı, III. bab; Hz. Muhammed (S.A.M.) in yetişmesi, meydana gelmesi, IV. bab; ilim ve marifet hakkındadır. Bu eser de Arapçadır.

14 — (Mecmûay-ı Hutab) : Tertip ettikleri hutbelerin derlenmesidir ki, tekkelerinde okunmaktadır.

15 — (Tarikat-ı Muhammediye) : Tarikatnâmenin Arapça metnidir.

16 — Vâkıat: «Ettibru'l-Mesbûki'l-Müştemili Alâ mâ cera mine't-Tâifi fî esnai's-sülûk» ismindedir. Sülûkü sırasında ilâhî bilgiler ile tarikatın sırları ve ahvali hakkında mürşidi Hazreti Üftade'den sadır olan muhakkikane sözleri bir araya toplayan Arapça büyük ve kıymetli bir eserdir. Bir nüshası Beyazıt Camii kütüphanesi ile Üsküdar'da Atlama taşındaki kütüphanede vardır. Bir nüshası da bu kitabın müellifi tarafından Bursa'da Ulu Camiin kütüphanesine hediye edilmiştir. Bu büyük eserin bazı kısımları terceme olunmuştur.

17 — (Şerhu Alâ Kasideti'l-Vitriyye fi methi hayru'l-beriyye) : Ebubekir İbni Abdülkerim Halebî'nin eseri olan Kaside-i Şerifenin Türkçe şerhidir.

18 — (Mensur Mevlid-i Nebevî).
19 — (Haşiye Alâ Kuhistanî şerhu fıkhı Keydanî).
20 — (Şemailü'n-Nebeviyyeti'l-Ahmediyye).
21 — (El-Fethu'l-İlâhî).
22 — (Ahbarü'n-Nebî).
23 — (Halü'l-Ervah ve Ahvalü'l-Mevta).

Yukarıda 19. sıradan itibaren isimleri yazılı eserlerin cümlesi Arapça olup mevzuları isimlerinden anlaşılmaktadır.

İşbu eserlerden yalnız Dîvan, Tarikatnâme ve Necatül Garik birarada basılmıştır.

HAŞİMÎ EMİR OSMAN EFENDİ

1003 = 1594

Bayramî tarikatının Melâmî kolunun büyüklerinden bir zat olup Sivaslıdır. İstanbul'da tahsilini ikmalden sonra Vize'de Alâeddin Ali ve Gazanfer Efendi hazretlerinden feyz almıştır. Hal tercemesi yukarıda geçen Nureddinzade efendiden de Halvetî tarikatını öğrenmiştir. 1003 H. de vefat ederek Kasımpaşa'da yaptırmış olduğu dergâha defnedildi. (Haşimî) mahlâslı ârifane ilâhiyatını toplayan divançeleri sonradan bastırılmıştır.

Âşıkane beyitlerinden :

Şol kişi kim canı dilden Rabbını eyler talep
Hiç ola mı kim muradın vermeye ana Çalap

Sen hemen anın yolunda cidd ile cehd ide gör
Dameni maksuda çün ermek dilersen çek teap

Badei aşkı ezel camından içtinse eğer
Mest-i aşk oldun sana lâzım değil ma-i inep

Tarikat kardeşlerine ve dostlarına gönderdikleri ârifane mektuplarından müteşekkil Münşeatı vardır.

HİMMET EFENDİ
1095 = 1683

Bayramiye şeyhlerinin büyüklerinden bir zat olup Bolu'dandır. Halvetî tarikatına da intisabı vardır. Aşk ve irfanlarına divançeleriyle, Manzume-i Mevaciye (1) ve (Tarikatnâme)leri şahiddir. Vefatı «Rahmet be himmet» terkibiyle müntesiplerinden Sıdkı Emetullah Hatunun: «Bugün Himmet Efendi adnî kıldı kendûye me'vâ» tarihi olan 1095 H. dedir, kabri Üsküdar'da Divitçilerde Bezcizade Muhammed Muhyiddin Efendi dergâhındadır.

Sivadan kalbini pâk it gönül mir'at-ı Rahmandır
Safadan sineni çak it gönül mir'at-ı Rahmandır

Bu âlem Nusha-i suğra nedir bil nüsha-i kübra
Çekilmiş tuğray-ı garra nedir bil nushai kübra

Sürersen masivallahı bulursun Hakkı billâhi
Talep kıl vechi lillâhi gönül mir'ât-ı Rahmandır

Gel ey «Himmet» şikâr eyle gönülden özge kâr eyle
Bu sırrı âşikâr eyle gönülden özge kâr eyle

Bayramî tarikatını, Bolu'lu Ahmed efendiden, Halvetî tarikatının Şabaniye kolunu Bezcizade Muhammed Muhyiddin efendiden almıştır.

---

(1) Adı geçen Azizin (Zübdetü'l-Hakayık) ismindeki ârifane eserinin (Gayetü'd-Dekayık) ismiyle Ayıntaplı Hafız Muhammed Efendi tarafından tercüme olunan nüshası 1292 H. de kenarında Farsça metni ile beraber Mısır'da basıldığı gibi, yalnız tercemesi de İstanbul'da basılmıştır. Gerçekten istifadeyi mucip eserlerdendir.

HAŞİM MUSTAFA BABA
1197 = 1782

Celvetî şeyhlerinin âriflerinden olup «İlâ Rabbihi'l-Kerîm» terkibinin delâlet ettiği 1197 H. de vefat etmiştir. Üsküdar'da İnadiye mahallesinde pederi ve mürşidi Yusuf Nizameddin Efendinin yaptırmış olduğu Bandırmalızade dergâhında medfundur. Basılmamış (Ankay-ı Maşrık) ismindeki mensur eseriyle basılı olan divanı ve ârifane makaleleri vardır.

Beyitlerinden :

Huzuru etkıyayı Mazharı envar olandan sor
Zuhuru evliyayı cami-i etvar olandan sor

Halifelerinden olup 1220 H. de Girit adasının Kandiye şehrinde vefat eden Giritli Salacızade Mustafa Efendi de mürşidinin meşrebinde şair şeyhlerden olup basılmamış divanı ve mensur makaleleri vardır ki, bir nüshası bu kitabın yazarı tarafından Hüdaî hazretlerinin dergâhındaki kütüphaneye hediye olunmuştur.

Beyitlerinden :

Şi'r-i erbab-ı hakikat, başka bir reftardır
Nutk-ı ehlullaha taan olmaz selis olmazsa da

Sezai hazretlerinin bir gazelini tahmisinden :

Gevheri aşkla dilhanesin it mâlâmal
İtme inkâra mahal zahid-i bîmaya misal
Dinle merdan-ı Hakkın nutku şerifin ders al
Hâdis kalbe deme hak ve hakikatle makal
Ne reva boynuna kelbin takasın zer-i halhal

Hanya'da medfun divan sahibi pîrdaşlarından Hikmetî Efendinin gazelini tahmisinden :

Çün Saide bestir âlemde ancak bir sebak
Zerreden irşad olur ibrettir işte her varak
Hû deyu gel sen dahi irfan kapusun eyle dak
Kala'i pulat âhendir bana esma'yi Hak
Düşmen üzere na'ra-i Allahüekber bizdedir

Gel hakikat ehlinin dünyada bul erbabını
Göstere tâ kim sana hem rah-i Hak âdabını
Dilersen ilm-i sırrın cümle fasl ü bâbını
Âteşe yak ey müneccim zeyç ve usturlâbını
Nuh felek burc-i menazil yedi ahter bizdedir

Salac-ı Zade halifelerinden Giritli Abdullâtif Efendi de irfan sahiplerinden bir zat olup muhakkik âlimlerden Aziz Muhammed Nesefî'nin Farsca risalelerini terceme etmştir. Türkçe Vahdet-i Vücud risalesi müellifi Halil İbni İbrahim Efendi de Girit'ten yetişen âriflerdendir.

İRFANÎ ABDULLAH DARENDEVÎ
1184 = 1770

Şeyhlerin âlimlerinden bir zat olup Darendelidir. «İrfanî» mahlâslı mutasavvıfane şiirleri ile (Fevaidü'l-Lâtife) isminde (Besmele-i Şerife tefsiri) ve (Mesâlikü's-Sâlikîn) adında diğer bir eseri vardır. Son eserini 1184 H. de yazmıştır. Darende'de defnedilmiş olduğu rivayet edilmiştir. Her iki eseri de Bursa'da Ulu Cami kütüphanesinde vardır.

İZZEDDİN AHMED EFENDİ «EŞREFZADE»
1152 = 1739

Kadirî tarikatının ârif ve fazıllarından olup Bursalıdır. Resmî ilimleri Nüsus şarihi Malkoç Mustafa Efendiden tahsilden sonra pederinden hilâfet alarak Bursa'da Eşrefiyyeden İncirli dergâhına şeyh olmuşlardır. «Geldi üçler Rahmiyâ tarihî fevtin dediler» «Geçti Eşrefzade İzzeddin Efendi kutup iken» beytinin delâlet ettiği 1152 H. de İstanbul'da misafir olarak oturduğu sırada vefat ederek Tophanede Kadirîhaneye defnedilmiştir. (Enîsü'l-Cinan) ünvaniyle dört büyük cilt Arapça tefsir-i şerifi, (Müşevvikü'l-Uşşak) isminde bir mev'ızasiyle «Izzî» mahlâslı ârifane şiirleri vardır. Menkıbelerini müritlerinden Tennurizade Mustafa Efendi (Hediyyetü'l-Fukara) adlı eserinde tafsilâtlı olarak açıklamıştır. Ârifane ilâhilerinden :

Sîne ki sûrah açıp ney gibi nalân olmadan
Halet-i aşk ile her dem zâr ve efgân isteme

İSA MAHVÎ
1127 = 1715

Zahirî ilimlere vâkıf ve maarif-i Muhammediyeden nasibini almış kâmil bir şeyh olup hal tercemesi ileride yazılı Fethî Abdülkerim Efendinin halifesidir. Aslen Bolu kazalarından Geredelidir. Ganîzade Nadirî Efendinin hemşiresinin oğlu ve Süleymaniye Camiinin vaizi idi.

Hacc-ı şerif vazifesini ifadan dönüşünde «Mate İsa velem yemüt hubbün» terkibinin delâleti olan 1127 H. de Şam'da vefat ederek Şeyh-i Ekber'in civarına defnedildi. Mürettep divanı ve nahivden (Müfidü'l-İrab) isminde başlıca bir eseri vardır.

Ârifane beyitlerinden :

Yokluğunda var olan varlıkta bilmez yokluğu
Sohbet-i yâr lezzetin bilmez begim ağyar olan

Beyti hal tercemesi yukarıda yazılı Müstakimzade tarafından şerh olunmuştur.

1173 H. de İstanbul'da vefat ederek Tercüman Yunus - Draman Camii avlusuna defnolunan oğlu Sahvî Muhammed Salih Efendi de şair şeyhlerden olup Ramiz tezkiresinde ârifane şiirleri zikredilmiştir. Bunlardan :

Cemalin âleme mihr-i münevver yâ Resûlallah

Vücudun cümleten nûr-i müsavver yâ Resûlallah

Matla'lı Na't-ı Şerifi meşhurdur.

KUTBUDDİN İZNİKÎ
821 = 1418

Şeyhlerin ve âlimlerin büyüklerinden olup resmî ilimleri Mevlânâ Hasan Paşadan tahsil etmiştir. İznik'te Hayreddin Paşanın torunlarından Halil Paşa Camii bitişiğindeki türbesinde medfundur. Vefatı 821 H. dedir. Eserleri basılmamış olup şunlardır:

İsmine izafe edilen Tefsir-i Şerifle (El-Ikdü's-Semîn Ve'l-Abdü'l-Yemîn), Kitab-ı Sâlâtın mühim meselelerini toplayan mukaddime ve başka haşiyelerden ibarettir. Bir de (Zadü'l-Meadi Fi'l-Fürûi ve'l-Ahlâk) isminde bir eseri vardır ki, bir nüshası Bursa'da İncirli dergâ-

hı kütüphanesinde mevcuttur. Timurlenk'le olan musahabesinde onun zalimâne icraatına karşı doğru ve acı sözler söylediği halde Timur'un sükûta mecbur kaldığı rivayet edilmiştir. Bir de farz olan ilmin tâyinine ve ilmihal tahsilinin farz olmasına dair Türkçe (Rahatü'l-Kulûb) isminde bir eseri daha vardır ki, bir nüshası Ayasofya kütüphanesinde mevcuttur.

KAYGUSUZ BABA «KAYGUSUZ ABDAL»

Bektaşi tarikatının eskilerinden ve âriflerinden âşık bir zat olup Karamanlıdır. Mısır'da bir mağara içinde defnedilmiş olduğu için Araplar arasında (Abdullah Mağaravî) ismiyle anılmıştır. Büyük bir divanı ile mukaddimesinde: «Bu kitaba delil bedelen ve defter-i âşık-ı şeyda ve seyr-i sadıkan ve hayali nadân dahi derler» dediği Türkçe risalesi vardır. Divanı Osmanlıcanın tarihi noktasından da istifadeyi muciptir.

Divanı matla'ından :

Bu aşk mevcî yine başımdan aştı
Sırrım fâş eyledi razımı açtı
Göründü ol kim evvel aynı bekadır
Özün fâş eyleyip özü sefadır

İlk Bektaşilerden Abdal Musa'dan nasip aldığı divanındaki :

«Abdal Musaya kul oldu candan
Çekti elini iki cihandan»

beytinden anlaşılmaktadır.

KARA ÇELEBİ MUHAMMED EFENDİ

Halveti büyüklerinden Habib Karamani halifelerinden hal tercemesi yukarıda yazılı Cemaleddin İshak Karamanî halifesi Tireli Abdülkerim Efendiden hilâfet almıştır. Doğum yeri itibariyle Tireli ise de, ömrünün sonlarını Aydın'da geçirmiştir. Küçük Efendi kütüphanesinde (Metaliu'l-Envar), (Cevahirü'l-Maneviyye) isimlerinde mutasavvıfane eserleri vardır. Halvetîlerin evradı olan (Vird-i Settar)'ı da şerh etmiştir.

KASIM EFENDİ «KASIM İBNİ ŞEYH İLYAS İBNİ İDRİS ANTAKÎ» 941 = 1534

Fazilet sahibi şeyhlerden ve Ulu Pîr Abdülkadir Geylânî torunlarından bir zat olup Bursa vilâyeti dahilindeki İnegöl'de yerleşerek 941 H. de vefat etti. Tasavvuf, ahlâk ve mev'ızadan bahseden 902 H. de yazdığı 32 bab üzerine tertiplenmiş Türkçe (Cevahirü'l-Ahbar) ismindeki manzum eserini İnegöl'de gördüm. Hal tercemesi ileride gelecek olan Yiğitbaşı halifelerinden İzzeddin Ali El-Karamanî Es-Saruhanî'den hilâfet almıştır. Noktacı şöhretiyle de tanınmıştır. 994 H. de vefat eden halifesi İbni Noktacı namiyle meşhur Muhammed Muhyiddin Karahisarî'nin de (Arâisü'l-Vüsûl) isminde (Usûl-i Aşere) şerhi vardır. Hal tercemesi yukarıda geçen Ramazan Efendinin mürşididir.

KURT MUHAMMED EFENDİ «MUHAMMED İBNİ ÖMER» 996 = 1587

Halvetî büyüklerinden Sofyalı Bâlî Efendinin halifelerinden zahir ve batını mamur bir zat olup Tatar Pazarcığındandır. Âlet ilimlerini ve yüksek dinî ilimleri tahsilden sonra mürşidinin vasiyeti üzerine makamına geçmiş ve bundan sonra pîrdaşı olan Nureddinzadenin vefatında Kadırgada Sokullu Mehmet Paşa dergâhında makamına geçerek taliplerin irşadı ile zamanını geçirmiştir. Akrabalarını ziyaret için memleketine gittiği sırada «Huld-i Aşiyan» terkibinin delâleti olan 996 H. de vefat etti. Eserleri basılmamış olup aşağıdadır :

(Mürşidü'l-enam ilâ dari's-selâm) ismini verdiği (Şir'atü'l-İslâm şerhi), kıraatten (Cezeriyye Türkçe şerhi), (Kâfiye Camisi Tercemesi), (Etvar-ı Seb'a Risalesi), (Tabirname), (Mülk Sûresinin Tefsiri), (Vikaye Tercemesi) vesairedir. Müridlerine İmam Gazalî hazretlerinin eserlerinin mütalâasını tavsiye edermiş. Mürşidi Bâlî Efendinin bu zata teveccühünün Nureddin zadeye olan teveccühünden fazla olduğu rivayet edilmiştir. Fıkıhtan (Bidaye'yi Tercüman-ı Bidaye) ismiyle, Nahivden (Merahu'l-Ervah)ı da (Reyhanü'l-Ervah) namiyle terceme etmiştir.

KUDDÛSÎ ABDURRAHMAN EFENDİ (ABDULLAH EFENDİZADE) 1080 = 1669

Şeyhlerin âlimlerinden ve Şeyh Abdülehadi'n-Nûrî halifelerinden olup Manisalıdır. 1080 H. de Manisa'da vefat etti. Eserlerinin başlıcaları

(Talikat Alâ Tefsiri'l-Kâzî), (Şerh-i Manzume-i Tefsiri'l-Kâzî), (Şerh-i Manzume-i Şâhidî ismi Tuhfetü'l-Mülûk) tur. Bazı risaleleri de varsa da isimleri tesbît olunamadı. Eserlerinin hepsi de basılmamıştır.

KULOĞLU MUSTAFA EFENDİ

Sultan IV. Murad devrinde yaşayan, Halvetî tarikatının Uşşakiye kolu şeyhlerinden Gelibolulu Âlim Sinan Efendinin halifelerinden âşık ve fâzıl bir zattır. Mesâbih-i Şerifi manzum olarak terceme etmiştir. 1045 H. tarihinde ikmal ederek (Divan-ı Hümayun) adını verdiği büyük divanı da vardır ki, her ikisinin de nüshaları umumî kütüphanede mevcuttur. Bir de Mevlid-i Nebî manzumesi vardır.

Divanından :

Sensin Kerîm zünnevâl sensin kadim lâyezâl
Sensin hakim-i Bîmisâl yok hükmüne çün ü çira
İnzâl edip ayatını kim biliser gayatını
Kıl-gîl mücellâ zatını ma min alel arşistevâ
Eyle inayetten eser irgör hidayetten zafer
Lûtfeyleyip kıl gîl nazar aldı bizi nefs-ü hevâ

KARAKAŞZADE ÖMER EFENDİ
1047 = 1637

Celveti şeyhlerinin âlimlerinden ve ediplerden bir zat olup Bursalıdır. 1047 H. de Edirne'de vefat etti. Eserleri tasavvuf ve ahlâktan bahseden eski Osmanlı kitabeti üzerine yazılan eserlerden sayılan fakat biraz mutaassıbane ve aşırıca yazılan (Nûrü'l-Hüdâ Limen ihteda) ile (Şerh-i Risale-i Hace Cihan) ve (Mürettep Dîvan)dır. Nûrü'l-Hüdâ)dan Nakşibendî tarikatına intisap etmiş olduğu anlaşılmaktadır.

İlâhiyatından :

Hemin yokluk durur varlık azizim
Bu kavli tuttu şeyhim de dedem de

(Mir'atü'l-Uşşak ve Nûrü'l-Ahdak) isminde dört bab ve bir hatime üzerine mürettep bir eseri daha vardır. Bir nüshası Hamidiye kütüphanesinde vardır.

Sultan I. Ahmed devri kazaskerlerinden ve Haşiyeci Sinan Efendi torunlarından Hacı Mustafa namında bir zat da Zekeriya İbni Muhammed El-Gaznevî'nin (Müfîdü'l-Ulûm ve Mübâdü'l-Hümûm)unu (Nûrü'l-Hüdâ) ismiyle terceme etmiştir ki, bir nüshası Hamidiye kütüphanesinde mevcuttur.

KUTUP İBRAHİM EFENDİ «İBRAHİM SADIK EFENDİ»

Üftade hazretlerinin torunu olup Celâlî cemaline galip yüksek bir zattır. Yüksek cedlerinin vefatı dolayısiyle seyir ve sülûkünü manevî işaretle Üsküdar'da Hüdaî hazretlerinden ikmal etmiştir. «Geçti binseksen dokuzda cennete Kutb-u Zaman», «Eyledi Üftadezade Hû ile azm-i sefer» mısralarının delâlet ettiği tarihte vefat ederek büyük dedesinin türbesi karşısında defnedildiler. Arifâne ilâhiyatı basılmamıştır. Bir parçası aşağıdadır :

Aç gözün gafletten uyan
Felâh bulmaz nefsine uyan
Sırrı tevhid olsun ayan
Gel tevhid edelim tevhid

Makta beyti şu :

Lî ma'allah sırrına mahremdir İbrahim bugün
Ol saray-ı vahdete mihman olan anlar bizi

Olan ârifane gazeli Niyazi Mısrî hazretleri tarafından tahmis edilmiştir ki, Niyazî divanında yazılıdır.

KAİMÎ HASAN EFENDİ
1091 = 1680

Cifir ilmine ait manzum istihraçlariyle şöhret bulan bir zat olup Bosnalıdır. Mürettep divanından Kadirî adamlarından olduğu anlaşılmaktadır. (Şakayık zeyli Şeyhî) de Halvetî şeyhlerinden Öziceli Muslihuddin Efendinin halifesi oldukları zikredilmiştir. 1091 H. de ikamet ettiği İzornik'te vefat etti. Ârifane beyitlerinden :

Hayat-ı cavidan remzin hakikatla bilem dersem
Hızırveş ab-ı hayvanı karanlıkta içenden sor

Muslihuddin Efendi şeyhlerin âlimlerinden bir zat olup cehrî zikir ve sofiyyenin sema'ına dair Tahkikiye isminde bir eseri vardır.

KARABAŞ VELÎ «ALİ ALÂADDİN EL-ATVEL» (1)

1097 = 1685

Şabaniye büyüklerinden muhakkik yüksek bir zat olup Arapkirlidir. İstanbul'da tahsilini ikmalden sonra tasavvuf mesleğine sülûk ile Üsküdar'da ikamet ederek irşad ve telifle meşgul olmuştur. «Aliyyü'l-Atvel» şöhreti ile tanınmıştır. Kıymetli eserleri basılmamış olup başlıcaları şunlardır: Asıl irfanlarının kemaline delâlet eden (Kâşifu Esrar-i Füsus) ismindeki (Şerh-i Füsûs) ve bunun kısalmışı olan (Cami-u Esrari'l-Füsûs) ile (Şerh-i Akaid-i Nesefiye bilisani't-Tahkik) (2), (Mîyarü't-Tarikat), (Tarikatname), (Şerhu Kaside-i Aşkıyye Liş'şeyhi'l-Ekber), (Risale-i Usûlü Erbain), (Şerh-u Hadis-i «Hubbibe ileyye Min Dünyaküm...»), (Risale-i Fi Cevazi Devran-ı Sofiyye), (Esasü'd-Din), (Tefsir-u Sûre-i Tâhâ), (Tabirname) vesairedir. 1097 H. de hac vazifesinden dönüşlerinde Mısır'a yakın Gaylan köyünde vefat ettiler. İş bu eserlerin büyüğü olan (Fusûsü'l-Hikem) şerhinin bir nüshası Beşiktaşlı Yahya Efendi kütüphanesinde vardır. Şeyh-i Ekber hazretlerinin (Fütuhat-ı Musuliyye) ismindeki kıymetli eserinde: «Bade'n-Nebiyyi'l-Mustafa El-Azam El-Ali El-Etvel El-Ekrem El-Ecsem Ganem Hatem ve hüve bihatmizzaman» ibaresinde bu zatın zuhuruna işaret vardır ki Hatem (140) hilâfet tarihine, Ganem (1090) Nefi (sürgün) tarihine, El-Etvel (77) ömrünün müddetine, El-Ekrem (658) halifelerine delâlet eder.

KARA BABAZADE İBRAHİM EFENDİ

1135 = 1722

Nakşibendî âlimlerinden olup Bursalıdır. 1135 H. de vefat ederek Zeynilere defnedildi. Akaidden iki risale ile Nakşibendî sülûküne dair vasıl ve fasıl hakkında bir eseri vardır ki, bu eserini mürşidi Şeyh Murad Nakşibendî-i Buharî'nin emriyle yazdığını mukaddimesinde nakletmektedir. Bir de zikrin usûl ve faziletlerine dair risalesi vardır.

---

(1) Tecvid ilminden meşhur Karabaş risalesinin müellifi 904 H. de İstanbul'da vefat ederek Mehmed Paşa civarındaki mescidinin avlusunda defnedilmiş olan Şeyh Abdurrahman Karabaşi'nin olduğu rivayet edilmiştir. Bu risale ilk defa 1251 H. de Hamza-i Miskin isimli zatın Türkçe yazdığı (Tecvid-i Edaiyye) ismindeki tecvidi ile beraber yazılmıştır.

(2) Bu şerh âlimler arasında malûm ve meşhur olan şerh ve haşiyelerden hiç birine müracaat olunmadan yazılmış veciz bir eserdir.

KONEVÎ MUHAMMED VEHBİ EFENDİ
1244 = 1828

Mevlevî tarikatının âriflerinden faziletli bir zat olup Konyaca Eş'arizade denmekle tanınmıştır. Hoca Hafız Şirazi divanına yazdığı matbu şerh meşhurdur. Vefatı 1244 H. de, kabri Mevlânâ hazretlerinin dergâhındadır.

KABÛLÎ MUSTAFA EFENDİ [1]
878 = 1473

Edirne'den yetişen Rufaî tarikatı âriflerinden olup önceleri mahkeme baş kâtibi iken sonradan mesleğini terk ederek hanesini dergâh ittihaz etmiştir. 578 H. tarihinde vefat edip ismiyle anılan dergâha defnolundu. Eserleri matbu (Kenzü'l-Esrar) ile (Musıletü'l-Hidaye), (Müretteb Divan) ve (Müşkil - Küşâ) ismindeki 20 cüzden mürekkep Farsça (lûgat)ından ibarettir.

Sezaî'nin gazelini tahmisinden :

Ey gönül eyler ganî Allah bir yüzden dahi
Halkeder merd-i sahî Allah bir yüzden dahi
Edüp ikram vefi Allah bir yüzden dahi
Şadeder gamkinleri Allah bir yüzden dahi
Feth eder her müşkili Allah bir yüzden dahi

Terci-i bendinin matlaı :

Sanman bizi zahid gibi beyhude makaliz
Biz kâşif-i esrar-ı meanî ve mealiz

KUDDÛSÎ AHMED EFENDİ
1265 = 1848

Kadirî tarikatı adamlarından [2] olup Maraşizade lâkabiyle tanınmıştır. Âşık ve mücahid bir zat olup basılmış divanı olduğu gibi, basılmış ve muhtasar vasiyetnamesi ile (Muhtasar Tıbb-ı Nebevî) ve (Pend-

---

[1] Tarikatın kurucusu Cenab-ı Rufainin vefatı «Cennat-i adnin» terkibinin gösterdiği 578 H. de ve kabri şerifi Basra civarında Ümmü Ubeyde köyündedir.

[2] Tarikatın müessisi Abdülkadir Geylânî Hazretlerinin vefatları «Kemal-i Aşk» terkibinin delâleti olan 561 H. dedir. Mubarek kabri Bağdattadır.

name) isimlerinde basılmamış eseri de vardır. Vefatı 1265 H. de yüksek kabri Niğde yakınında Bor kasabasındadır. Âşıkane şiirlerinden:

Masivaya meyleden âşık-ı Huda'dan dûr olup
Defter-i Uşşakta anın ismi nâmâ'zlûm olur

1044 H. de (Hüseyin Vâiz)in (Mevahib-i Ledünniye) ismindeki meşhur tefsirini terceme eden Şeyh Ömer Adulî Efendi de Niğde'den yetişen âlim şeyhlerdendir. Tercemenin nüshası Üsküdar'da Selimiye kütüphanesinde vardır.

KAYGULU HALİL EFENDİ
1234 = 1818

Tarikat cihetinden Celvetî, usûl bakımından Kadirî, meşrep itibariyle Üveysî, saf kalbli bir zat olup aslen Orhaneli - Etranos kazasının merkezi olan Beyce'dendir. 1234 H. de Bursa'da vefat ederek Deveciler kabristanı yanındaki dergâhına defnedildi. Âşık Yunus Emre divanı tarzını andırır (Hâdi'l-Uşşak) ismindeki büyük manzumesiyle bazı ilâhiyatını ihtiva eden küçük (Divançe)si basılmıştır. Bir de mensur (Velâyetname)si vardır. Pederi Ali Efendi Alaca Hırka mahallesinde defnolunmuştur. Ceddi Orhan Gazi Emîrlerinden Kaygulu Beydir ki, Divan-ı Kebirinde: «Ceddim Kaygulu Bey Vezir-i Orhan» mısraı ile işaret etmiştir. Kaygulu Bey Sultan II. Murad'ın türbesi civarında defnedilmiştir.

KUŞ ADALI İBRAHİM EFENDİ
1262 = 1845

Halvetî tarikatının Şabaniye kolu şeyhlerinin büyüklerinden ilim ve irfanı, keşif ve kerametleriyle tanınmış bir zat olup Kuşadasının Çınar köyündendir.

İlimlerin başlangıcını doğum yeri olan Çınar köyü ile Aydın'da tahsil etmiş, yüksek ilimleri İstanbul'da okumuştur. Bundan sonra tarikata ve tasavvuf mesleğine girmiştir. Mürşidi İstanbul'da Beşikçi dergâhında medfun bulunan Beypazarlı Ali Efendidir. Bir aralık Mısır ve Şam'da ikametten sonra İstanbul'a dönmüş, tarikatın yayılmasına hizmet etmişlerdir. İkinci defa olarak Hicaz tarafına gidişi tarihi olan 1262 H. de Rabiğ'da vefat etmişlerdir. Kendisine intisap eden bazı zatlara gönderdiği ârifane mektuplarından altmış küsuru adı geçen tarikatın mensupları nezdinde mahfuz olduğu gibi aşağıdaki gazeli ârifane tabiatının bir eseri olmak üzere nakledilmiştir :

Vechi yâre duş olan, âlemde seyran istemez
Canını cânana teslim eyleyen can istemez
Bu misafirhanenin fâniliğin fehmeyleyen
Hane-i kalbinde Haktan gayrı mihman istemez
Gerçi zahir ilminin nef'i de vardır talibe
Lîk esrara irenler surî irfan istemez
İrci'î avazı irdi mürgı canım sem'ine
Bîkarar oldu anınçün virdi handan istemez
Masivallahtan mücerred oldu İbrahim bugün
Varını dildara verdi vasl-ü hicran istemez

Mürşidane hal tercemesi mensuplarından olup hal tercemesi şairler faslında zikredilmiş olan Âlî Efendi tarafından (Hidayetü'l-Velî Fî Varidat-ı Kuşadalı) ismiyle yazılmıştır ki, bir nüshası Beşiktaşlı Yahya Efendi dergâhı kütüphanesinde vardır.

Halifelerinden olup 1272 H. de vefat ederek Üsküdar'da Nasuhi hazretlerinin dergâhına defnedilen Nazıkî Ahmed Efendinin de mürettep Divanı, İlâhiyatı vardır.

KEMAL ÜMMÎ «İSMAİL KEMAL ÜMMÎ»
880 = 1475

Hal tercemesi ileride yazılı meşhur Yunus Emre neşvesinde bir zat olup Karamanlıdır. Halvetî büyüklerinden Cemal Halvetî'nin Pîrdaşlarından ve Muhammed Bahaeddin-i Erzincanî'nin halifelerindendir. «Şefkat» kelimesinin delâleti olan 880 H. de Karaman'da vefat ettiği hal tercemesi kitaplarında yazılıysa da, Manisa'da dahi bu zat namına bir kabir ziyaret olunmaktadır. Lâtifî Tezkiresinde Nesimî ile arkadaşlıklarına dair nakiller vardır. Ârifane ilâhiyatını toplayan (Divan-ı Kebir) i vardır ki bazı beyitleri aşağıda gösterilmiştir:

İlâhî derd-i mendim çare senden
Gir ü merhem sen ur çün yaresinden

İlâhî fazl ü ihsan lûtf ü derman
Bugün bu derd ü âh-ı zare senden

Ağardı gözlerim hasret yaşından
Budur korkum ki yüzüm kara senden

Eğerçi sen bana benden yakın sen
Velî ben olmuşum âvâre senden
Bana sen ver seni benden beni al
Çün ermek dilerim sen yâre senden

Bu divan, Âşık Yûnus Dîvanı gibi Osmanlıcanın tarihi noktasından da ehemmiyete şâyandır.

KÜÇÜK MUHAMMED ALEMÎ EFENDİ (KADIZADE)
1045 = 1635

Fazilet sahiplerinden bir zat olup Amasyalıdır. Zileli Abdurrahman Efendinin talebesi ve Şeyh Abdülmecid Sivasî'nin halifesidir. Amasyada Sultan II. Beyazıt Camii Şerifi kürsü şeyhi idi. 1045 H. de memleketinde vefat ederek Pîr İlyas Halvetî'nin yanına defnedildi. Eserleri aşağıda gösterilmiştir.

1 — (Kitabü'l-Makbul Fi Hali'l-Huyûl) : Türkçe üç bab üzere tertiplenmiş olup Sultan II. Osman'a takdim edilmiştir.

2 — (Mesmuatü'n-Nakayıh ve Mecmuatü'n-Nesayıh) : Bir nüshası Eyüp'te Hüsrev Paşa kütüphanesindedir.

3 — (Nusahü'l-Hukkâm Sebebü'n-Nizam) : Bir nüshası Eyüp'te Hüsrev Paşa kütüphanesindedir.

4 — (Nehru'l-Eshab ve Kahrü's-Sibab)

5 — (Risaletün Fi't-Talimi ve't-Teallümi)

6 — (Risale-i Regaibiyye)

7 — (El-Hukmü'l-İlâhiyye)

İşbu eserlerden yalnız birincisi basılmıştır.

KEŞFÎ CAFER EFENDİ
1053 = 1643

Hal tercemesi yukarıda geçen Adlî Hasan efendi halifelerinden olup İstanbulludur. «Hü deyip Cafer efendi azm-i Firdevs eyledi» mısraının delâleti olan 1053 H. de vefat ederek Fındıklı'da Kaptan Arap Ahmed Paşa altında zevcesi Perizat hatunun yaptırdığı dergâha defnedildi. Keşfî mahlaslı bir hayli ilâhiyatı vardır.

Şol gönül kim müptelâyi derdi aşkullah olur
Derd ile derman bulunca kârı zikrullah olur
Talib-i didar olan ey derd-imendi (Keşfî) bugün
Mâ veseanî remzinin esrarına âgâh olur

Beyitleri bu cümledendir.

KENZÎ HASAN EFENDİ
1112 = 1700

Sümbüliye âriflerinden bir zat olup Ayaşlıdır. Memleketi ile İstanbul'da tahsilini tamamladıktan sonra Sümbülî dergâhı şeyhlerinden Seyyid Alâaddin Efendiye intisab etmiş ve usûle göre sülûk ve etvarını bitirip tarikatın feyizlerinden nasîbini alarak irşad vazifesiyle Manisaya gönderilmiştir. Birkaç sene tarikatın yayılmasına hizmet edip 1112 H. de Manisa'da vefat etti. Aşıkane ilâhilerini toplayan divançesi vardır.

İlâhiyatından :

Aldın mı safa ile musaffa haberin sen
Ol nuri Hudâ vech-i mücellâ haberin sen
Her müddeiye sorma ki aşktan haberi yok
Vamıka sual eyle o Azra haberin sen

KÜRDİ HASAN EFENDİ
1148 = 1735

Fazilet sahibi şeyhlerden bir zat olup Kürdistanın Ban nahiyesindendir. Şam'a giderek ders verme ve eser yazmakla hayatını geçirmiştir. 1148 H. de vefat ederek Merc-i Dahdah kabristanına defnedildi. Eserleri basılmamış olup isimleri aşağıdadır.

Şerh-i Füsusi'l-Hikem
Şerh-i Mevakı'in-Nücûm
Şerh-i Risale-i Şeyh Reslân
Şerh-i İzzî
Şerh-i Avamil-i Cürcaniye
Şerh-i Haşiye Alâ Şerh-i Akaid Li'l-Kayrevanî

KÖSEC AHMED EFENDİ
1195 = 1780

Ârif ve fazilet sahibi bir zat olup Trabzonludur. 1195 H. de Konyada vefat ederek Mevlânâ türbesinin yanındaki kütüphane arkasına defnedildi. Tarikat bakımından Nakşî ve Mevlevîdir.

(Şerhu Risaleti'n-Nakşibendiyye Li'l-Hâdimî), (Silsile-i Hacegân Fi âdabi Ubudiyyeti'l-Âyan), (Aşeretü Reşehat), (Ettuhfetü'l-Behiyyetü Fi't-Tarikati'l-Mevleviyye), (Âdabü'l-Ubudiyyeti Fi's-Suneni'l-Muhammediyye Li's-Salikini Tarikati'l-Halvetiyye), (Essuhbetü's-Safiyye) isim-

lerinde basılmamış risaleleri vardır. Bir de Şeyh Murad Buharî'nin (Silsiletü'z-Zeheb)ini (Tuhfetü'l-Ahbab fi's-Sülûki İlâ Tariki'l-Eshab) ismiyle şerh etmiştir. Halvetî tarikatını da Şeyh Mustafa El-Bekrî halifelerinden Şeyh Muhammed Hafnavîden almıştır. (Essuhbetü's-Safiyye) üzerine Galip Dede tarafından haşiye yazılmıştır.

KEMAL EFENDİ

1299 = 1881

(Mârşidim ve Üstadım Veli Ni'metim Harîrîzâde Seyyid Muhammed Kemaleddin Efendi)

Ârif ve fazilet sahibi şeyhlerden olan bu yüksek zat 1267 = 1850 H. de İstanbul'da doğmuş olup âlet ilimlerini ve yüksek ilimleri öğrendikten sonra pederi Şeyh Abdurrahman El-Harîrîden Rufaî ve Halvetî tarikatını alarak usulü dairesinde mücahede ve meşguliyetine devamla Şeyh Muhammed Enisü'l-Hüseynî Ed-Dımeşkî'den tarikatını tamamlamaya muvaffak olmuşlardır.

Esasen Halepli olduklarından dolayı 1286 H. de Halebe sonra Mısıra giderek dört ay kadar o havalideki şeyhlerle sohbet edip İstanbula dönüşlerinde Hadis âlimlerinden Abdüllâtif Buharî ve Şeyh Kasım Mağrıbî hazretlerinden (Buharî Şerif) ile (Müselselâtı İbni Akileti'l-Mekkî) vesaireyi okudular. 1288 H. de de derin mutasavvıflardan Şeyh Seyyit Hoca Muhammed Nuri'l-Arabî El-Melâmî hazretlerinin sohbetleriyle müşerref olarak Cenab-ı Şeyhi Ekber'in Füsus ve Risaletül Ehadisiiyyesiyle İbni Farız merhumun Taiye kasidesini öğrendiler. Sözü geçen tarihten sonra Hırkayı Şerif civarındaki hanelerinde mütalea ve eser yazmakla meşgul oldukları gibi, müracaat eden irfan taliplerine de istidatları nisbetinde Rabbanî bilgileri telkin buyururlardı. Bu suretle vaktini geçirirken 1299 H. Zilkadesinde vefat ederek Hz. Halid (R.A.) yakınındaki Rufailerden Hasip Efendi dergâhı şerifi avlusunda pederinin kabrine defnolundular. Kaddesellahü Sırrehül-aziz.

Arap şairinin: «İnne âsârena tedüllü aleyna Fenzurû badena ile'l âsarı» (1) beyti gereğince fazilet ve kemali, yazmağa muvaffak oldukları aşağıdaki kırk küsur çeşitli eserlerden anlaşılacağı cihetle tafsilâtı bir tarafa bırakılarak yalnız kitaplarının isimleri beyan olunmuştur.

1 — (Tibyan Vesailü'l-Hakayık Fi Beyani Selâsilü't-Tarayık) : Fatih kütüphanesine vakfedilen bu eser Arapça hece harfleri sırasına göre üç büyük cildi ihtiva etmekte olup 150 kadar Turuk-u Aliyye (yüksek Sunnî tarikatlar) pîrinin hal tercemeleri ile kurdukları tarikatların sülûk ve menbalarını açıklayıcı olup Tarikatlar Kamusu makamındadır.

2 — (Fethu Virdü'l-Esrar Şerhu Vird-i Settar) : Türkçe basılmıştır.

3 — (Fütuhat-ı İlâhiyye Şerh-i Varidat-ı İlâhiyye Li'ş Şeyh Bedreddin Simavî) : (Türkçe).

(Fethu Dürrü'l-âlâ Şerh-i Devri'l-Â'lâ Li'ş-Şeyhi'l-Ekber): (Türkçe)

5 — (Kenzü'l-Feyzi Fi's-Sülûki ve âdabi't-Tariki'l-Halvetiyye): Müellifin el yazısiyle yazma nüsha Yahya Efendi kütüphanesindedir. Bir nüshası da bu âciz tarafından Üsküdar'da Nasuhî hazretlerinin dergâhındaki kütüphaneye hediye edilmiştir.

6 — (Ravzatü'l-Aliyye Fi Tarikat-i Şâzeliye) : (Arapça)

7 — (Mir'at-ı Hakikat) : (Türkçe)

8 — (Şerh-i Gazel-i Sezaî) : «Âdem hemin bu bezm-i dilâraya bir gelir». (Türkçe)

9 — (Fecru'l-Esma ve Subhi'l-Müsemma) : (Türkçe). Bir nüshası Yahya Efendi kütüphanesindedir.

10 — (Sırrü'l-Esrar ve Nurü'l-Envar) : (Türkçe)

11 — (Medar-ı Vahidiyyet ve Merkez-i Ehadiyyet) : (Türkçe)

12 — (Sırrü't-Tevassul Fi'z-Zikri Ve't-Tebettül) : (Arapça)

13 — (Eddürreteyni Fi Şerhi'l-Beyteyni) : (Arapça)

14 — Şerhu Beyt-i Mevlânâ Câmi «Küllü Ma fil-kevni vehmüh ev hayal») : (Arapça)

15 — (Şerhu Mürşidü'l-Uşşak Li'ş-Şeyh Hoca Muhammed Nuri'l-Arabî) : (Türkçe)

16 — (Şerhu Burhanü's-Salikin Li'ş-Şeyhi Hoca Muhammed Nuri'l-Arabî) : (Türkçe)

17 — (Seyrü'l-Esma ve Sırrü'l-Müsemma Fi Şerhi'l-Esmai'l İsna Aşere Er-Rufaiye) : (Türkçe)

18 — (Hadikatü'l-Hakikat) : (Türkçe)

19 — (Hakikatü't-Tarikat) : (Türkçe)

20 — (Şerhu Salatü'l-Enveriyye Fi Şerhi Salatü'l-Ekberiyye) : (Türkçe)

21 — ((Dürretü'l-Envar Alâ Salâti Cevhereti'l-Esrar): (Arapça)

22 — (Kavli'l-Mübin Fi Ahvali'ş-Şeyhi Nureddin-i Cerrahî El-Halvetî): (Türkçe)

23 — (Salâtü'l-İthaf bi Şerhi Salâtü's-Sekaf): (Türkçe)

24 — (Feyzü'l-Muğnî fi Şerhi Hadis-i Kudsi-i «Men Talebenî...»): (Türkçe)

25 — (Şerhu Hizbü'l-Kebir Li'ş-Şazelî El-Müsemma bi reşfil Gadir): (Türkçe)

26 — (Şerhu Hizbü'l-Bahri'l-Müsemma Bi Ziyai'l-Bedir): (Arapça)

27 — (Şerhu Tuhfetü'l-Mürsele): (Türkçe)

28 — (Tahkikü't-Tarik): (Türkçe)

29 — Niyazi Mısrî Hazretlerinin üç adet gazellerinin şerhleri: (Türkçe)

30 — (Terceme-i Emri'l-Merbuti'l-Muhkem Li'ş-Şeyhi'l-Ekber): (Türkçe)

31 — (Eserrü'l-Muin Fi şerh-i Esmaü'l-Erbaîn): (Arapça)

32 — (Reşehatül Üsna Alâ Teveccühati'l-Esma): (Arapça)

33 — (Mededü'l-Bükra Min Seyyidi'l-Bükrâ «Menakib-i Mustafa Şemseddin Bükrî»): (Arapça)

34 — (Rûşeni Dilnuvaz-ı Şerh-i Gülşen-i Râz)

35 — (El-Mevridü'l-Has Bi'l-Havas Fi Tefsiri Suret-i İhlas)

31, 32, 33, 34, 35. sıradaki eserlerin müellif tarafından kendi eliyle yazma nüshaları Yahya Efendi kütüphanesinde mevcuttur.

36 — (Kemal Name-i Âl-i Aba): (Türkçe matbudur.)

37 — (Fevayihu'l-Ezhari'l-Hakayık ve Levayihu Envarı't-Tarayık) : Arapça olup 12 risaleyi muhtevidir.

İşbu eserlerin hemen tamamı bu âciz muharririn kütüphanesinde mahfuzdur.

KÂK AHMED KADİRÎ EFENDİ
1315 = 1897

Kadirî şeyhlerinin faziletlilerinden ve Berzenciye Seyitlerinden kerameti açık bir zat olup Süleymaniyelidir. 1315 H. de memleketinde vefat etti.

Eserleri: (Rağbetü't-Talibin Fi Fazileti'l-İlmi Ve'l-Ülemai'l-Âmilîn), (Fethu'l-Cevad fi Beyani Fezaili'l-Cihad), (Fethurraûf Fi Meani'l-Hurûf), (Fekkül Kufûl Fi Şerhi Süllemi'l-Vüsûl), (Manzûme Fi İlmi'l-Meânî), (Risaletü'l-Kalb), (Edebü'd-Dünya Fi't-Tasavvufî Ve'l-Ahlâk), (Risaletani Fi Akaid-i Suğra ve Kübra).

Kâk; Kürtçe büyük kardeş mânasınadır. Bununla beraber Türkçede küçüklere iltifat için ağabey denildiği gibi Kürtçede de küçüklere Kâk denildiği rivayet edilmiştir.

LUTFULLAH KARAMANÎ

894 = 1488

Bursa'da medfun bulunan Emîr Sultan hazretlerinin vefatından sonra makamına geçmiş olan zatların üçüncüsü olup fazilet sahibi, mücahit bir zattır. Emîr Sultanın Buhara'dan Bursa'ya hicretleri esnasında Karaman'a uğradıkları zaman Lûtfullah Karamanî'nin pederi Abdullah Fakihin hanesinde misafir olmuşlar ve adı geçen fakihe yakında salih bir evlâda nâil olacaklarını müjdelemişlerdi. 894 H. de Bursa'da vefat ederek Emîr Sultan Camii Şerifi avlusuna defnedildi, tasavvuf ilminden (Cenahü's-Sâlikîn) isminde bir eseri vardır.

LÂLÎ MUHAMMED FENAÎ EFENDİ

1112 = 1700

Gülşenî tarikatının halifelerinden yüksek bir zattır. Memleketi Kastamonu olduğu halde Edirne'de irşad vazifesiyle meşgul oldular. Birinci halifesi Sezaî Hazretleri'dir. Mesnevî-i Manevînin başlarına ârifane bir şerhleri vardır ki, İbrahim Gülşenî hazretlerinin hal tercemesi ve Sezaî'nin Mektubatı ile bir yerde basılmıştır. Vefatı «Meded koptu nihâl Gülşenîden bir gül ü Lâlî» mısraının delâlet ettiği 1112 H. de, kabri Edirnedeki Gülşenî dergâhındadır. Divançeleri Sezaî divanı sonunda basılmıştır. Ârifane şiirlerinden :

Ey Fenâî gel fena bahrinde ol misl-i sadef
Açma ağzın ta kemâlin bula dürr-i men aref

Her ne gelse düşten hoş gör bulasın ta şeref
Bağ-ı Vahdet bülbülü seçmez gülünü hardan

LÂLÎZADE ABDÜLBAKİ EFENDİ

1159 = 1746

Mesnevî şarihi Sarı Abdullah efendinin kızının oğlu Lâlî Şeyh Muhammed Efendinin oğu ve Bayramiye Melâmilerinin âriflerinden fazilet sahibi bir zat olup Şeyh Murad Nakşibendi'den sülûkünü tamamlamıştır. Vefatı «Gülşen-i Cennete gül ben ola Lâlîzade» mısraının delâleti olan 1159 H. de, kabri Eyyüp'de Yahya Efendi dergâhı karşısındaki Kalenderhane avlusundadır.

Eserleri: (Menakib-i Melâmiye-i Bayramiyye), (Tercüme-i İnsan-ı Kâmil Li'ş-Şeyhi Abdü'l-Kerim Ceylî), (Gıday-ı Ruh), (Terceme-i Hakikati'l-Yakin ve Zülfetü't-Temkin Li'ş-Şeyhi Abdü'l-Kerim Ceylî), (Şerhu ve Zeylü Alâ Kasideti Meslekü'l-Uşşak Li'ş-Şeyh Sarı Abdullah Efendi), (Risale-i Mebde ve Mead), (Terceme-i Kimyayı Saadet Li'l-Gazalî)dir. Hâkim Tirmizî'nin (Nevadirü'l-Usul)ünü de ihtisar etmiştir. Talik yazıda mahir idi. Şiirlerinde «Yetim» mahlasını kullanmıştır. Sâk fennine dair (Zübdetü's-Sükuk) isminde bir eseri de vardır. (Meslekü'l-Uşşak Kasidesi)ne olan zeylinden :

Budur ancak sırat-ı mustakîmi ehl-i vicdanın

Muhabbet râhıdır âşıklara me'vası vuslâttır.

Eserlerinden yalnız (Menakıb-ı Melâmiye-i Bayramiyye) basılmıştır. İran âriflerinden (Mahmud Celâleddin El-Cerhî'nin Nemûd ve Bûd risalesi)ni de terceme etmiştir.

MUHAMMED MUHYİDDİN İBNİ KUTBÜDDİN İZNİKÎ (KUTBÜDDİN ZADE) 885 = 1480

Mevlânâ Fenarî'nin en seçkin talebelerinden olup tahsilini ikmalden sonra Tasavvuf mesleğine intisab etmiş, zâhirî ve bâtınî ilimleri vâkıf yüksek bir zattır. Yüksek eserleri basılmamış olup isimleri aşağıdadır :

(Şerhu Alâ miftahi'l-Gaybi'l-Müsemma bi Fethi miftahi'l-gayb) : Müellifin el yazısiyle yazma nüshası Râgıp Paşa kütüphanesindedir.

Şerhu Evrad-ı Zeyniye el Müsemma bi Tenviri'l-Evrad), (Şerhu Füsusi'l-Hikem), (Şerhu ale'n-nusûsi li'ş-şeyh Sadreddin Konevî el müsemma bi zübdediît-Tahkiki ve nüzheti't-tevfik), (Et-tabirül münîf ve te'vili'ş-Şerif), (Risale-i hamliye), (Risaletü'l-Ameli ve'l-Hikmet), (Müzilü'ş-şek), (Miftahu Cennet), (Tevfikati'l-Mesabih), (Münyetü'd-Deavat) ve muhteber kitapların pek çoğu üzerine yazılmış makbul haşiyelerdir. Eserlerinden olup el yazısiyle yazdığı risalelerinden (Risaletü'l-Marifet), (Risaletün Fi şerhi Hadis-i ihticacı Âdem ve Musa) vesaireyi ihtiva eden mecmuası eski Şeyhülislâm Sahip Molla Beyin kütüphanesindedir. Vefatı «Lekad etellahe bi kalbin selim» ve «Rahmetullahi aleyhi daimen» terkiplerinin gösterdiği 885 H. de, kabri Edirne'de Zindanaltında Tatarhan mezarlığındadır. Mezar taşındaki tarih 885 olduğuna göre (Şakayık tercemesi) ile (Keşfü'z-zünûn)da yazılı olan tarihlerin yan-

lış olduğu anlaşılmaktadır. (Şerhu Sübhaneke maarefnake), (İhticac-ı Âdem maa Musa), (Şerhu kavli İbni Arabî fi hakkı imani Firavn), (Şerhu el-ulemaü veresetü'l-enbiya), (Fi beyani hikmeti halkı'l-kamleti), (Tesliyetname ilâ Mahmud paşa hîne inazele) risalelerini ihtiva eden eserleri de Yahya Efendi kütüphanesindedir. Edirne'de defnedilmiş olduğu, hal tercemesi tarihçiler faslında geçen Bâdî Efendinin (Edirne Tarihi)nde yazılıdır. Bununla beraber İznik'de ziyaret ettiğim pederinin türbesinde bu zata nisbet edilen bir sanduka da vardır.

MAHMUD İBNİ EDHEM

Nakşibendî şeyhlerinden ilim ve kalem sahibi bir zat olup pederi Akşehirli ise de kendisi Amasya'da doğmuştur. (Tuhfetü'l-Edep Sarfı Lûgati'l-Arab), (Gülşen-i İnşa) isimlerinde edebî eserleri vardır. İkincisini ihtisar ve sonra seçmek suretiyle iki eser daha meydana getirmiştir. Farsça ve Türkçe (Miftahu'l-Lûgat) isminde 897 H. de lûgata ait bir eser de yazmıştır ki, bir nüshası Şehid Ali Paşa kütüphanesindedir.

LÂMEKÂNÎ HÜSEYİN EFENDİ

1034 = 1624

Bayramî tarikatının Melâmi kolu âriflerinden ve Bursalı Hasan Kabadoz Efendinin halifelerinden olup Peşte'lidir. 1034 tarihinde İstanbul'da vefat ederek Davut Paşa Camii Şerifi civarında Sultan Şah Mescidi avlusuna defnedildi. Hal tercemesi yukarıda geçen oğlanlar şeyhi İbrahim Efendinin baş halifelerindendir. (Vahdetname) isminde Türkçe basılmamış mensur bir eseriyle bazı gazelleri ve ârifane mektupları vardır. (Ayvansarayî)nin (Vefayat)ında dört risalesi olduğu zikredilmiştir.

GAZEL

Pâk eyle gönül çeşmesini tâ dürülünce
Dik tut gözünü gönlüne gönlün göz olunca
İnkârı ko dil destisini ol çeşmeye tut dur
Ol âbu safa bahşile bu desti dolunca
Çün Hak seni derban derhanesi itti
Dur kapıda gayri koma ta anı bulunca

Sen çık aradan hanesini sahibine ver
Bîşek gelir Allah evine sen savulunca
Evvel koma kim sonra çıkarmak güç olur güç
Şeytan çerisi hane-i kalbe koyulunca
Çektik bu cihan içre nice mihnet ve zahmet
Ol pîri Hüda mürşid-i kâmili bulunca
Ey Lâi mekânım seni ben çok aradım çok
Sinemde mukim olducağın ta duyulunca

Bu nutuk irfan sahibi bazı şairler tarafından tanzir ve tahmis edilmiştir. 1181 H. tarihinde vefat ederek Üsküdar'da Seyid Ahmed deresine defnedilen kadılardan ve Sadiye tarikatı adamlarından Hüseyin Lebid Efendinin tahmisi en meşhurudur ki matlâı aşağıdadır:

Bir kâmilin ol bendesi ta kâmil olunca
Seyr ile tarikatta kemâl üzere bulunca
Kıl hizmetini can ü gönülden yorulunca
Pâk eyle gönül çeşmesini tâ durulunca
Dik tut gözünü gönlüne gönlün göz olunca

1051 tarihinde yazılmış olan Türkçe (Bahrü'l-uyûn) ismindeki eserin sahibi Şeyh Alâaddin Lâmekânî de âriflerden bir zattır. Bu eserin bir nüshası Bursa kütüphanesinde vardır.

MERKEZ MUSA MUSLİHUDDİN EFENDİ

959 = 1551

Yukarıda sözü geçen Sümbülefendi hazretlerinin güzide halifelerinden ilâhî sırlara ermiş ârif bir zat olup doğum yeri Denizli, vefat tarihi «Merkez'in dairesin nûr ide Allah» mısraı ile «Mate Takî» terkibinin delâleti olan 959 H. de ve mübarek kabri İstanbul surlarının dışındaki dergâhlarındadır. Okunmakta olan üç tane ârifane ilâhîlerinden başka eseri ele geçmedi. Bir ilâhîlerinden :

Eyâ âlemlerin şahı tecelli kıl teselli kıl

Gönüller bir cenk mahı tecelli kıl teselli kıl

Ciğerden eylerim feryat bu benlik dâvasından dad

İkilikten kılıp azad tecelli kıl teselli kıl

MUSA İBNİ ŞEYH TAHİR TOKADÎ

Halvetî büyüklerinden Şeyh Alâaddin Karamanî halifelerinden ârif bir zattır. (Feyzi Kudsî) ve (Mantıku'l-Gayb) isimlerinde Türkçe mensur mutasavvıfane risaleleri vardır ki, her ikisi de 13 er babtır. (Mantıku'l-Gayb)ın bir nüshası Aşirefendi kütüphanesinde vardır. (Feyzi Kudsî)nin Beyazıt Han şehzadelerinden Orhan namına te'lif edildiği mukaddimesinde yazılıdır.

MEMİ «MUHAMMED» CAN EFENDİ
1008 = 1599

Pîr Hasan Hüsameddin Uşşakî hazretlerinin baş halifelerinden fazilet sahibi bir zat olup Saruhanlıdır. «Şeyh-i zaman» terkibinin ve «Eyleyip ruhi revan verdi can aziz» mısraının delâleti olan 1008 H. de vefat etti. Emîr Buharî türbesinden Hüsrev Paşaya giden yolun sağındaki türbesinde medfundur. Eserleri: (Lübbü'l-Usûl fi marifeti Tarikati'l-Vüsûl), (Metalibü's-Sülûk) olup basılmamıştır. Bu eserini Sultan II. Murad'a takdim edip padişah hazretlerinin hürmetine mazhar olmuştur. İsmi anılan padişahın medihlerine dair olan bir manzumeleri (Uknûmü'l-Hikem Fi marifeti Sırrı'l-Kıdem) ismiyle halifelerinden Muhammedü'l-Kaadi-i Çorumî tarafından fasîh ve düzgün bir ifade ile şerh olunmuştur ki bu da basılmamıştır.

İlâhiyatından :

Âlem içre kıl nazar kim gösterir resmi nûma
Behçetül envar ile piraste olmuş ey huma
Anı gör kim aşıkânı dem çeker arz u Sema
El eman Hallâk-ı âlem inlerim her subh-i şam

Yine bu tarikat adamlarından Ahmed Safi İbni Hâcı Muhammed'in de Sultan II. Murad namına yazılmış (Kenz-i İhlâs) isminde bir eseri vardır ki, bir nüshası Hüsrev Paşa kütüphanesinde mevcuttur.

MUHYİ EFENDİ
(MUHAMMED MUHYİDDİN GÜLŞENÎ)
1014 = 1605

Halvetî tarikatının Gülşenî kolu şeyhlerinden fazilet sahibi bir zat olup Edirnelidir. Selânik mevlevihanesinin bânisi Ekmekçizade Ahmed Paşanın biraderidir. Memleketinin ulemasından tahsil ile icazet almağa

muvaffak olduktan sonra bir müddet züht ve salâh dairesinde halktan uzaklaşmış ve dinî eserlerin mütalâasına devam etmiştir. Bu esnada 941 H. de Edirne kadısı olup —nasîbi gereğince— mutasavvıflar zümresine aleyhtarlığı ile meşhur olan Çivizade efendi; bir cuma günü camide elinde mütalâa etmekle meşgul olduğu bir kitaptan dolayı Muhyi efendiyi huzuruna çağırarak kitabın ismini sordu. Muhyiddin Efendi de, âriflerin mürebbiî Cenab-ı Şeyhi Ekber Muhyiddin-i Arabînin eserlerinin en büyüklerinden (Füsûsü'l-Hikem) olduğunu lâûbali bir şekilde beyan etmesi üzerine gazaba gelen Çivizade Efendi tasarladığı tekdir ve azarlamasına vesile bulur. Mezkûr kitabın ibarelerinden sualler çıkarıp imtihana başladıysa da aldığı vakıfane ve âlimane cevaplar karşısında bilâkis takdire ve beğenmeğe mecbur oldu. Bundan sonra o tarihlerde Mısır defterdarı bulunan biraderinin yanına gitti. Buradan da Hicaz tarafına hareketle Hacc-ı Şerif vazifesini ifadan sonra Mısır'a dönmüş ve oraya yerleşerek Gülşenî zade Seyyit Ali Safvetî Efendiye iradesini teslim etmiştir. Maneviyat yolundaki cehd ve gayretinin mükâfatı olmak üzere hilâfet rütbesine erişmekle beraber kızıyle de evlenmek suretiyle sıhrî bakımdan da mürşidine akraba olma şerefini kazanmıştır. Ömrünün sonuna kadar da halkın irşadı ve eser yazmakla uğraşarak 1014 H. de vefat etmiş, Gülşenî dergâhına defnedilmiştir.

Kitaplarının basılmasına himmet olunmadığı için ilim ve irfanı nisbetinde şöhret kazanamıyan Osmanlı şeyhlerindendir. Manzumelerinde «Muhyi» mahlâsını kullanmıştır. Eserleri:

1 — (Risale fi beyani esma-i Hüsna)
2 — (Nefahatü'l-Mesih el-Amberî)
3 — (Şerhü'l-müstezat)
4 — (El-Muammeyat)
5 — (Muammay-ı mersiye-i Gülşenizade)
6 — (El-Mukattaat)
7 — (Er-Rubaiyat)
8 — (Gazelname)
9 — (El-Masadirü's-Seniyye)
10 — (Eş-Şemsiyye)
11 — (El-Ayniyye)
12 — (Hüsnü Dil)
13 — (Şerhü'l-Erbeîn)
14 — (Keşfü Sihru'l-Âyan fi hurufi sırrı satri li ebi'l-ihsan)
15 — (Şerhu Hadis'i-Cibril)
16 — (Silsiletü'l-Aşk)
17 — (Füyuzu'l-Mevlâ)

18 — (Hakku'l-Yakîn Fi'l-Hikâyati ve'n-Nasayih)
19 — (Hedyu'l-Harameyn)
20 — (Nefahatü'l-Eshar)
21 — (Ahlâku'l-Kiram)
22 — (Menakıb-i Gülşenî)
23 — (Meşahidü'l-Vücud)
24 — (Kitab-ı Meâb)
25 — (Dîvan)

Bunlardan başka «Bali Belen» ismiyle ve duyulmamış bir tarzda büyücek boyda bir Türkçe lûgatı vardır ki, Türkçenin lûgat ve kelimelerinin türemesi ile meşgul kimseler için görülmesi lüzumlu eserlerdendir. (Ahlâk-ı Kiram) üç fasıl üzere mürettep Türkçe eserlerdendir.

1 — Fiil - Ahlâk terbiyesi, 2 — Yerleşme tedbirleri, 3 — Şehirlerin idaresi.

MÜEZZİNZADE MUHAMMED EFENDİ
1029 = 1619

Kadirî tarikatının Eşrefiye kolu şeyhlerinden İznikli Şeyh Ahmed Hamdi Efendi halifelerinden fazilet sahibi ârif bir zat olup Bursalıdır. Bir müddet Emîr Sultan hazretlerinin camiinde hatiplik yaparak 1029 H. de vefat etti. Hamza Bey mezarlığında medfundur. Tasavvuftan (Zadü'l- Kavâfi'l-Fi Tayyi'l-Merâhil) (Risale-i Küdsiye), (Tabirname-i Enfüsî), (Esma-i Sülûk) isimlerinde Türkçe risaleleri olduğu gibi (İhyaü'l-Ulûm)u, (Şifa-i Şerif)i, (Minhacü'l-Âbidîn)i kısaltmıştır ki bu eserlerin hepsi de basılmamıştır. Şeyh Ahmed Efendinin de Türk (Tabirnamesi) vardır.

MUHAMMED MUİZZÜDDİN EFENDİ

Celvetî şeyhlerinden faziletli bir zattır. Eserlerinden, tarikatın pîri Hüdaî hazretlerinin halifelerinden olduğu anlaşılmaktadır. Eyüp'de Sokullu Mehmed Paşa kütüphanesinde büyük bir mecmuada aşağıdaki risaleleri görülmektedir.

1 — (Terceme-i Camiu'l-Fezail Li Hazreti Pîr Aziz Mahmud Hüdaî)
2 — (Terceme-i Miftahü's-Salât Li Hazreti Pîr Aziz Mahmud Hüdaî)
3 — (Terceme-i Tecelliyat Li Hazreti Pîr Aziz Mahmud Hüdaî)
4 — (Terceme-i Keşfü'l-kana' an vechissema Li Hazreti Pîr Aziz Mahmud Hüdaî)

5 — (Terceme-i Vâkıat Li Hazreti Pir Aziz Mahmud Hüdaî): (Küçük bir kısımdır)

6 — ((Terceme-i Menazilü's-Sâlikîn)

7 — (Mizanü'n-Necat)

8 — (Şerhü Miftahü's-Salâtı El Müsemma Li Misbahı's-Salâtı ve Mir'atüt-Derecatî)

Adı geçen eserlerin ekserisinde 1033 tarihi yazılıdır.

MUHYİDDİN BURSAVÎ

1091 = 1680

Halvetî tarikatının Uşşakiye kolundan ve Cahidî Efendinin halifelerinden Ali Efendiden halifelik almış ârif, şair bir zattır. 1091 H. de vefat etti. Bursa'da Üç Kuzular dergâhında medfundur. Şiirlerinde «Bursavî» mahlâsını kullanmıştır. Mürettep divanı ile (Tevhid-name), (İbretnüma), (Müşahade) isimlerinde basılmamış eserleri vardır. Ârifane ilâhiyatından :

Bursavî gel itme zarı
Musaya dendi Len terânî
Görünmez dostun cemali
Silmeyince gubarını

Mevlânâ Câmi'nin :

Ze deryayı şahadet çün neheng lâ ber âverd ser
Teyemm ü vacip âmed Nuh ra der vakti tufaneş

beytini de ârifane bir dille şerh etmişlerdir.

MUHAMMED DEDE (GÜMÜŞ AYAK)

1115 = 1703

Mevlevî şeyhlerinin âlimlerinden bir zat olup Bursalıdır. Bursa Mevlevihanesinin şeyhi iken 1115 H. de vefat etti. «Şeyhî» mahlâslı şiirleri vardır. Pederi kendisini küçük yaşta bıraktıklarından manevî sülûkünü Niyazi Mısrî hazretlerinden tamamlamıştır.

Eserleri: Tasavvuftan Arapça (Camiu'l-Kelim) ile (Sülûkname-i Tarikatı Mevleviyye), hesap ilminden (Şerhu Bahaiyye), coğrafyadan bir risaledir ki, hepsi de basılmamıştır. Beyitlerinden :

Bir arsa ki aşktır olsa acep olmaz
Erbabı dil olmaz yine mesrur olursa

Her küşesi sad vamık ve mecnunla memlû
Habibi dili gencine-i Karunla memlû

MANEVÎ MUSTAFA EFENDİ
1114 = 1702

Yukarıda hal tercemesi yazılmış bulunan Karabaş Velî hazretlerinin oğlu fazilet sahibi bir zattır. 1114 H. de vefat ederek Üsküdar'da Doğancılarda Nasuhi hazretlerinin dergâhı avlusuna defnedilmiştir. Ârifane bir (Füsusü'l-Hikem) şerhi ile (mürettep divanı) vardır ki, ikisi de basılmamıştır.

Divanının matlâından :

Hak Teâlâdan atadır şer'i pâk-i Mustafa
Nuru zatı kibriyadır şer'i pâk-i Mustafa

Mecma-ı Evsaf-ı Rabbü'l-Âlemindir şüphesiz
Mazhar-ı zat-ı Hüdadır şer'i pâk-i Mustafa

Zat-ü Esma ve sıfatı şerh eden şarih budur
Sırrı vechi kibriyadır şerh eden şarih budur

Matlâı esrarı Haktır mağz-i Kur'ân-ı Azîm
Cümleye Şemsudduhadır mağz-i Kur'ân-ı Azîm

MÜSLİM EFENDİ «EBUL VEFA AHMED MÜSLİM EFENDİ»
1166 = 1752

Hal tercemesi yukarıda geçen Sezaî hazretlerinin damadı ârif ve şair bir zat olup aslen Belgratlıdır. (Hıtamühü misk) terkibinin ve (Bekanın gülşeni Ahmed Efendiye müsellemdir) mısraının delâleti olan 1166 H. de Edirne'de vefat ederek Velî Dede dergâhına defnedilmiştir. (Şumuun Lâmiun fi beyanı etvar-ın sabi'in) isminde Sezaî hazretlerinin (Etvar-ı Seb'a) manzumelerinin şerhi ile divanı sonradan basılmıştır.

Ârifane şiirlerinden :

Her makamın perde-i razı enîn üstündedir.
Saye-i Lutfi Hüda kalbi hazin üstündedir.

Ehli zikrin sağ ve sola inhirafın görme ayb
Nefyi cündi masiva içün kemin üstündedir

Başka beyitlerinden :

Tutma her baba sakın gevşekî olma assas
Halka-veş kalmayasın taşrada sen leyl ü nehar

Oğlu olup pederinin yanına defnedilmiş bulunan Muhammed Vefa Efendi de şair ve âriflerden bir zat olup (Hadaiku's-salât) isminde Arapça ve (Şerhu Hadis-i Erbeîn) gibi eserleri vardır. Şiir mecmuasından bir kısmı pederinin, bir kısım şiirleriyle beraber (Nüzhetü'l-İhvan) ismiyle basılmıştır. Asıl memleketi olan Belgrad hasretine dair beyitlerinden :

Hasreti hısnı Belgrad ile her şam u seher
Tuna ve Sava gibi, durmaz dü çeşmim ağlar.

MEDENÎ MUHAMMED EFENDİ «TRABZONÎ»
1123 = 1711

Kadirî şeyhlerinden faziletli bir zat olup Medine-i Münevverede Peygamber Efendimizin Türbe-i Saadetine komşuluğundan dolayı zamanında «Medenî» Efendi adıyle tanınmıştır. 1123 H. de Medine'de vefat etti.

Eserleri: (Haşiye-i Alâ Nuhbetü'l-Fiker), İthafü Seniyye Fi Ehadis-i Kudsiyye), (Şerhu Kaside-i Banet Suad), (Levamihu's-Sebûhi fi şerhi faslı'n-Nûhî), (Şerhu hizbi'l-âzam), (Şerhu esma-i ehl-i Bedir), (Tuhfetü'l-İhvan fil harami vel harami mine'l-hayavan) ile Kur'ân-ı Kerimin hususiyetlerine dair (Dürerü's-Semine fi fezaili'l-âyatı ve's-süver, Risaletün fi beyani ma vekaa mine'l-evhami ma fi's-sihah), (Risaletün fi beyani'l-ezdad), (Risaletün fi beyani müsellesatü'l-lugaviye), (Risaletün fi ma yeteadda vema lâ yeteadda) (Risaletün fi beyani savmi aşura), (Keşfi muaddalati's-süalîn), (Tecvid), (Ademi ekfârı müslimin) dir ki, hepsi de basılmamıştır. (Havassı Kur'an)a dair olan eserinin bir nüshası bu âciz yazar tarafından Bursa'da Ulu Camiî kütüphanesine hediye edilmiştir. Medenî Muhammed Efendinin el yazısiyle yazma risalelerinden 16 risalesini ihtiva eden mecmuası Süleymaniye kütüphanesindedir.

MÜSTAKİM MUSTAFA NİYAZİ EFENDİ
1163 = 1749

Nakşibendî şeyhlerinin âlimlerinden bir zat olup Konya Ereğlisindendir. 1163 H. de yazdığı (Sohbetü'l-Gaye), (Sülûkü Kavîm ve Sıratı Müstakim) isimlerindeki, mutasavvıfane risaleleri umumî kütüphanede vardır. 1173 H. de yazdığı (Mucibü'l-İkan) risalesi de Yahya Efendi kütüphanesinde mevcuttur.

MUHAMMED İBNİ MUHAMMED EL-KADÎ

Halvetî tarikatının ârif ve fazilet sahiplerinden bir zat olup Çorumlu oldukları rivayet edilmiştir. Bir müddet Hakim Vezir Hoca Ragıp Paşanın kitapçılık hizmetinde bulundular. Eserleri basılmamış olup aşağıdadır. (Şerhu Fususi'l-Hikem), (Risale-i naberat fi beyani hatmi'l-velayeti'l-Muhammediye), (Esrarü'l-Muhammedî ve irşadül Ahmedî), (İsbat-ı hatemü'l-evliya). İkinci eserini 1184 = 1775 H. de yazmıştır.

MÜSTAKİMZADE SÜLEYMAN SADEDDİN EFENDİ
1202 = 1787

Son devir âlimlerinden ve Nakşibendî şeyhlerinden olup feyiz ve kemal kazandıktan sonra uzlete çekilerek vaktini eser yazmağa hasretmiştir. Yazı san'atına da intisabı vardır. «Tevekkeltü ale'l-kayyûm» terkibinin delâleti olan 1202 H. de doğum yeri olan İstanbul'da vefat etti. İlmi, irfanına galip bir zattır. Zeyrek civarında Soğukkuyu medresesi civarında yüksek mürşidi Tokatlı Emin Efendinin yanına defnedilmiştir. Eserleri :

(Terceme-i mektubat-ı imam-ı Rabbani), (Şerhu divanı Ali), (Devhatü'l-meşayıh) (1), (Mecelletül - nisap fi'n-nisebi ve'l-küna ve'l-elkab) (2), Tercemei lugatı kanuni'l-edep li'z-Zemahşerî) (3), (Şerhu kasidei mu-

(1) Şeyhülislâmlık makamında bulunan yüksek zatların hal tercemelerini hikâye eden makbul bir eserdir ki, 1221 tarihine kadar Ayıntaplı Hoca Münip Efendi, 1248 tarihine kadar Muhassılzade Süleyman Faik Bey, 1279 tarihine kadar Mektubîzade Abdül Aziz Efendi taraflarından zeyilleri yazılmıştır. 1293 tarihlerinde İstanbul'da vefat eden maarifçilerden Topal Rif'at Efendi merhumun (Devhatü'l-Meşayih)i bu eserlerin hepsini toplamıştır.

(2) İşbu isim, müsveddesinin yazılış tarihi olan 1168 tarihine delâlet eder. Nüshası Galata Mevlevihanesi kütüphanesindedir. Cidden istifadeyi mucip bir eserdir.

(3) Müstakimzadenin el yazısiyle yazma takımı Küçük Efendi kütüphanesindedir. Tercemeye «Elsineyi selâse» ismini vermiştir ki, terceme tarihini bildirir. İshak hocası Ahmed Efendi tarafından yapılan terceme basılmıştır.

dariye), (Şerhu vird-i settar), (Tercemei Fıkhı Ekber) (4), (Tarikat ehlinin serpuşlarına dair risale), (Şerhu hadisi men arafe nefseh), (Şerhu hizbi'l-hıfz), (Risaletün fi imani ebeveyi Resulillah) (5), (Haşiyei hızbi âzam), (Hulâsatü'l-hediyye) (6), (Şerhu Evrad-ı Kadiriyye), (Şerhu bînukati ehadîsi nebeviye), Cevahir-i hamse), (Menakıbi Eshabı Bedr), (Menakıbi İmamı Azam), (Envarı diyarı bi himayetil âbar), (İstılahatı şiiriyye), (Tuhfetü'l-Meram), (Hılyei Nebeviye ve Hülefai Erbea), (Tahkiku't-Teslim), (Emaneti Ma'-rufe), (El-İskenderiye), (Tahkiku's-salât), (Huccetü'l-Hatti'l-hasen), (Teşnifü'l-Ezter fi tarifi'l-Ahmer), (Hüsnü't-takvim), (Hısnı hasin), (Riyazü'l-Ulema), Şerhu'l-Ukûdü'l-lü'lüiye fi tarikati'l-Mevleviyye li'n-Nablûsi), (Mecelletü'l-âyan «Şairler tezkiresidir.»), (Tuhfetü'l-Hattatîn) (7), (Vesiletü't-tesalli fi şerhi münyetü'l-musalli), (Tarzü's-selâm li ihrazi'l-İslâm), (Cihazü'l-macun fi'l-halasi mine't-tâûn), (El-makaletü'l-müfide fi'l-kelam), (Revza-i meşayih-i kibar), (Âdabü'l-üli'l-elbab), (Hısal-i aşere), (Risaletü'l-hay fi beyani'l-key), (Gurretü'l-Bedri fi beyani'ş-şuhuri isna aşer), (El-iradetü'l-aliyye fi'l-iradeti'l-cüziyyeti ve'l-külliyyeti), (Cedvel-i eimme-i isna aşer), (Cedvel-i aşare-i mübeşşere), (şerhu bazı ebyat-ı mesnevi), (Tercemei murassa İbni Esir), (Meşayıhnamei İslâm), (Risalei salâtı Vüsta), (Teracümü ahvali'ş-şuyuhi Ayasofya), (Menakibi Melamiye-i Bayramiyye), (Şerhu Salati'l-Bedi), (Reşfü'l-hakika fi keşf-fü'l-akika), (Risalei nisyan), (Nusret-i mübtedi), (Tuhfetü'l-Meram es'ile ve ecvibe), (Tarhu'l-mana fi şerhi esma'ü'l-hüsna), (Mir'atü's-safa fi nuhbeti esma), (Tercemei Ukudi'l-lü'lüiye fi ayini Mevliveyye), (Tefsiru'l-Fatiha), (Tarsus fi'l-Berges), (Terceme-i Mürşidi'l-Müteehhilin), (Kelimat-i Hikamiye) ve sairedir. Bir hayli şiirleri, lâtif ve manalı tarihleri de vardır.

Bir münacatından :

Ya Rabb kalemim muyi fenadan sakla
Tahririmi ta'n-ı süfehadan sakla
Tevfikın edip kande gidersem bana rehber
Şehrah-ı şeriatte hatadan sakla

---

(4) İkdam matbaası tarafından basılmıştır.

(5) İbni Kemal, Saçaklızade, Seyyit Dahlan gibi fazilet sahibi zatların da bu hususta hususî risaleleri vardır.

(6) Şeyh Nazmi Efendinin (Hediyyetü'l-İhvanı)nın hülâsasıdır ki, kitabın ismi olan (Hulasatü'l-Hediye) yazılış tarihini göstermektedir.

(7) 1060 H. de İstanbulda vefat eden Hattat Nefeszade İbrahim Efendinin (Gülzar-ı Savab), 1171 H. de vefat eden Hattat Suyolcuzade Necib Efendinin (Devhatü'l-Kitap) ve 1272 H. de Köstendilde vefat eden Hattat Müftî Muhammed Şem'i Efendinin (Tuhfetü'l-Hattatin) isimlerinde hattatların hal tercemelerini anlatan eserleri vardır. (Hat ve Hattatan) adlı basılmış eserin büyük kısmı bu eserlerden derlenmiştir.

Risalelerinin büyük kısmını ihtiva eden bir mecmua Yıldız kütüphanesindedir.

İmam-ı Ali Divanına ait şerhinin kendi yazısiyle yazma nüshası Es'ad efendi kütüphanesinde, (Devhatü'l-Meşayıh) Aşirefendi kütüphanesinde, (Mektübat tercemesi) de Yahya efendi kütüphanesindedir.

MUHAMMED MURAD NAKŞİBENDİ
1264 = 1847

Alim ve ariflerden bir zat olup İstanbulludur. İstanbul'da Çarşamba'daki Murad Molla dergâhında irşad ve mesnevi dersi vermekle meşgul olmuştur. Bu dergâhın yakınında bir (Darü'l-Mesnevî) inşasına himmet etmiştir. Eserlerinden (Hülasatü'ş-Şuruh) ismindeki altı cilt Mesnevî şerhi ile (Şerhu Tuhfe-i Şahidin El müsemma bi müzihi'l-Hafa), (Risaletü's-Sakaleyn), (Muinu'l-Vaizin) basılmamıştır. (Ma hazar) ismindeki muhtasar Pendiattar şerhi ile Divanı basılmıştır. Vefatı 1264 H. de, kabri Darü'l-Mesnevi'dedir.

Bir naatından :

Muradı derdimendin cümle ahvali sana malûm

Anı takrir ve tahrire ne hacet Ya Resûlellah

Meşhur şair Şevket Buharinin :

(Ez beski rihat cünun ber serem heva) mısraı ile başlıyan kasidesini şerh etmiştir. Eserlerinin hepsi Daru'l-Mesnevi kütüphanesinde vardır.

MUSTAFA ENVER EFENDİ (MUSTAFA BEY)

Şabanî tarikatı şeyhlerinden Reşid Ahmed efendinin halifelerinden iken, sonradan Kuşadalı İbrahim efendi hazretlerinin irşad makamına geçen Hamami şöhretiyle tanınmış Bosnalı El - Hac Muhammed Tevfik efendiye nisbetini yenilemiş ve adı geçen zatın vefatından sonra irşad vazifesine başlamıştır. Alim, Şair bir zat olup Üsküdar'da İnadiye civarında Nalçacı dergâhı şeyhi idiler. 1289 H. de vefat ederek adı geçen dergâha defnolundular. Hamami efendi de bu dergâhta gömülüdür. Üçü bir yerde olarak basılan (Terceme-i Usul-i Aşere), (Tercemei Kelimat-ı Kümmil-i İbni Ziyad), (Terceme-i Babü'ş-şuyuh min futuhati'l-Mekkiyye) risaleleriyle basılmamış bulunan (ilahiyat mecmuası) eserlerindendir.

Arifane bir muhammeslerinden :

Bayezidin cezbesinde celle şanı remzini
Zatı Ahmedden tecelli men reani remzini
«İzrameyte» nassı pakinde meani remzini
Rü'yeti didarı Haktan len terani remzini
Cismü zarım aşkla tur olmayınca bilmedim.

Say ü gayret eyleyüp anla şeriat sırrını
Bab ü Haydardan duhul et bil inabet sırrını
Arif-i remzi fena ol gör tarikat sırrını
Kisve i ali aba enveri hakikat sırrını
Vuslatı mürşidle mesrur olmayınca bilmedim.

MUHAMMED BAHAEDDİN EFENDİ

1321 = 1903

Fazilet sahiplerinden bir zat olup Halidi büyüklerinden Bozkır'lı Muhsin efendinin oğludur. Tahsil ve sülukunü tamamladıktan sonra Konya'ya giderek ilim ve tarikatın yayılmasına hizmet etmiş 1321 H. de vefat edip Hacı Abdü'l-Fettah kabristanına defnedilmiştir. Vahdeti Vücuda dair arapça (Bâisül Mağfire fi Beyani Akvali'l-Vahdeh) ile Cenab-ı Hakkı zikrin faziletlerine dair (İkazü'n-Nâimîn ve Tenbihu'l-Mukallidîn) isimlerinde muhakkikane risaleleri vardır.

NUREDDİNZADE MUSLİHİDDİN MUSTAFA EFENDİ

981 = 1573

Sofyalı Bâli efendinin halifelerinden olup Filibelidir. Zahirî ve batını mamur zatlardandır. Vefatı (Hayrul Amel) terkibinin delaleti olan 981 H. de, kabri İstanbul'da Edirnekapısı dışında Sırt Tekkesindedir. Kanunî Sultan Süleymanın maiyyetinde Zigetvar seferinde bulunmuşlardı. Eserleri basılmamış olup şunlardır: En'am sûresine kadar yazılmış olan (Tefsiri Şerifleriyle ayrıca Tefsiri Fatiha ve Şerhu Ala Varidat-ı Kübra Li'ş-Şeyh Bedreddin), (Şerhu Alâ Nüsus Li'ş-Şeyh Sadreddin), Tercimei Menazili's-Sâirin), (Risalei Vahdet-i Vücud), (Risalei Mirac) vesairedir. (Menazilü's-Sairîn), Tasavvuf, Ahlâki hikmetler ve süluktan bahseden bir eserdir 481 H. de vefat eden meşhur âlim ve mutasavvıflardan Şeyhülislâm lâkabı verilmiş Abdullah Ensari Herevî'nin olup bir hayli zatlar tarafından şerh edilmiştir.

NİMETULLAH EFENDİ

Bursa'da medfun olan Emir Süleyman dergâhının şeyhlerinden İbrahim efendinin makamına geçmiş bir zat olup Rumeli Yenişehirindendir. (Menakib-i Emir Sultan) (Risalei Tac Ve Hırka) isimlerinde eserleri vardır.

NAKŞİ ALİ AKKİRMANİ
1062 = 1651

Halveti tarikatının büyüklerinden arif ve fazilet sahibi bir zat olup (Aynü'l Hayat) ismindeki manzum tasavvufi eserinde doğum yerinin Divrik olduğu kayıtlıdır. Meşhur ve matbu (1) arifane divanı ile basılı olmıyan (manzumei Aynü'l-Hayat), (Vakıat), (Bey'atname), (Manzûmei Gavriye) isimlerinde bazı eserleri vardır. Vefatı (Taracı Nakşi) terkibinin delâleti olan 1062 H. dedir. İrşada memur olarak gönderildiği Akkirmanda medfun bulunmaktadır. (Vakıat) ismindeki eserinde hal tercemesi yukarıda geçen Ramazan efendinin halifelerinden olup Kırım'dan Özi'ye hicret eden Murad Kırîmî'nin makamına geçmiş bulunduğu yazılıdır. Arifane şiirlerinden :

Lî me Allah mektebinde okudunsa masebak

Sen seni bildin nedensin aç gözün bir hoşcabak

Ârifane şiirlerinden aşağıdaki gazel bazı arifler tarafından şerh olunmuştur :

Eyasen sanma kim senden bu güftarıdehan söyler
Veya terkip olan unsur veya lahmı zeban söyler
Seni ol sana bildirmek muradın kasdedip Mevlâ
Anasırdan giyip bir dun yüzünden tercüman söyler
Hayal-i zıl yeter ibret görünen hayme-i tende
Değildir nutkeden suret derununda devran söyler
Şular kim bilmedi nefsin örften almadı dersin
Değildir Hakka arifler özün bilmez yalan söyler

---

(1) Bu divanın basılmasına himmet olunmuşsa da «Nakşî» mahlâsına aldanarak yanlışlıkla (Divan-ı Şah-ı Nakşibend) ismiyle basmışlardır. Basılı olmıyan nüshasında fazla şiirler vardır ki, bir nüshası bu hakir yazar tarafından Ramazan Efendi dergâhı kütüphanesine hediye olunmuştur.

Kimindir bunca cümbüşler kimindir nutkiden cevher
Özünden olmadık arif özündan özgegân söyler
Yarattı cümle eşyayı özün pinhan edip anda
Göründü nice binyüzden velî kendi nihan söyler
Sekahüm Rabbühüm, hamrın içen aşıklar ey Nakşi
İrer maşukuna anlar mekândan lâ mekân söyler

1047 H. de tamamladığı Gavriye manzumesinin mukaddemesinden :

Gel beru ey derdi yoldaş eyleyen
Rahı aşkta gözlerin yaş eyleyen

NİYAZÎ MUHAMMED MİSRÎ (1)
H. 1105 = 1693

Halvetî tarikatının Mısriyye kolunun kurucusu olan ârif zattır. Malatya'da - Aşpozî'de doğmuş olup Mardin ve Mısır'da tahsîl gördükten sonra Elmalı'da Sinan Ümmi Hazretlerinden tarikata âid feyzini tamamlayarak Bursa'ya yerleşmiştir. Fakat kaderin cilvesiyle 2. def'a sürüldüğü Limni'de «Rûhi Mısrî mahfel-i âliye pervaz eyledi», «Eyliye Mısrî efendi kasr-ı Adn'ı cay gâh» mısralarının delâlet ettiği 1105 H. senesinde vefat etmiştir. Cezbe ve irfanı gaalib bir zattır. Başlıca yirmi sekiz halifesi olduğu matbû menakıbnâmesinde yazılıdır. Eserleri :

1 — (Mevaidü'l-irfan ve Avaidü'l-ihsan): (72) maide = bahis üzerine hazırlanmış Arabca mensur bir eser olup ârifane eserlerinin en büyüğüdür ki, bazı âyetlerin tefsirlerini, bazı ârifane makaleleri, birkaç mektubu, kısmen de kendisinin hal tercemesini ihtiva eder. Bir nüshası tarafımdan Üsküdar'da Nasûhî Dergâhı kütüphanesine hediye olunmuştur.

2 — (Tefsîr-ı Fatiha-i Şerife): Arabca muhtasar ve müfid bir eserdir. Umumî kütüphanede vardır.

3 — (Devre-i Arşiyye): Mebde' ve meaddan bahseden üç bap bir hatme üzerine tertiplenmiş arabca kıymetli bir risaledir. Dîvanında: «Devre-i arşiyyeden her kim haberdar oldu ise ol bilir, ancak Niyazî ilm ü irfanım benim» beytiyle işaret ettikleri risaledir.

4 — (Tesbî'u Kasîde-i Bür'e): İmam Busayrî merhumun İslâm âleminde meşhur olan (Kasîde-i Bür'e)'lerinin tesbîidir (yedileme sûretiyle

(1) Niyazî Mısrî'nin hal tercemelerinin tafsilâtı Mısriyye şeyhlerinden olup 1310 H. tarihlerinde Bursa'da vefat eden Moralızade Mustafa Lütfî Efendi tarafından tertib ve Bursa'da basılan menkıbelerinde yazılıdır.

nazm edilmesidir). Bir nüshası basılmıştır. Tarafımdan Bursa'da Ulu Cami kütüphanesine hediye edilmiştir.

5 — (Risaletü't-Tevhîd): Tevhidin mertebeleri olan Zat, sıfatlar ve fiillerden bahs eden Türkçe bir risaledir.

6 — (Şerhu Esmai'l-Husnâ): Kelime-i Tevhîd ile Esma-i Hüsnâ'dan Allah, Aliy, Hû, Kahhar, Hayy, Azîm, Hakk, Vaahid, Kayyûm Samed ve Ehad ism-i şeriflerinin tasavvuf diliyle Türkçe şerhidir.

7 — (Tefsir-i Sûre-i Yusuf): Enfüsi-bâtınî - bir tefsir risalesi olup türkçedir.

8 — (Es'ile ve ecvibe-i mutasavvıfane): Sual ve cevap tarzında bazı tasavvufî istılahları beyan eden bir risaledir. Tasavvuf ilmi ile meşgul olmak isteyen kimseler için lüzumlu risalelerdendir.

9 — (Şerh-i Nutku Yunus Emre): Cenab-ı Hakkın velisi âşık Yunus hazretlerinin tasavvufi muamma kabilinden olan «Çıkdım erik dalına onde yedim üzümü — Bostan ıssı kakıp der ne yersin kuzumu», beytiyle başlayan nutkunun şerhidir ki, Şeyh İsmail Hakkı merhum da bu şerhe bir miktar zeyil yazmıştır.

10 — (Divan-ı İlahiyatı): Osmanlı edebiyatında tasavvuf diliyle yazılan sofiyye divanlarının en meşhur ve yayılmışlarındandır. Hakikaten arifane ve aşıkane gerçekleri beyan eden bir divandır. Tashih edilmiş nüshası ilk önce 1254 H. de Mısırda basılanıdır.

1 — (Risale-i Eşrat- saat): Kıyamet alâmetlerinden olan eşrat-ı saatı, enfüsi bakımdan açıklayan türkçe küçük bir risaledir.

12 — (Tabîrname): Muhtasar ve faydalı türkçe bir risaledir.

13 — (Risale-i Haseneyn): Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin «R.A.» ın nübuvvet tarîfi ile, nebi olduklarına dair mensur küçük bir risale olup vaktiyle Rusçuk'da basılmıştır.

14 — (Mektubat): Müteaddid mektuplarını havidir. Bir nüshası Küçük efendi kütüphanesindedir.

İşbu eserlerinden «Tesbih-u Kaside-i Bür'e», «Es'ile ve Ecvibe-i mutasavvıfane», «Divan» basılmıştır. Bazı zatlar Şeyh İsmail Hakkı'ya aid olan «Lübbü'l-Lübb» ve «Sırru'ssır» ismindeki basılmış risaleyi de bazı karineler dolayısiyle, Niyazi Mısri Hazretlerine nisbet etmektedirler. «Lübbü'l-Lübb» Şeyh-i Ekber Hazretlerinin eserlerinin en büyüklerinden «Fütuhat-ı Mekkiyye'den seçilip terceme edilmiştir. Tasavvuf âlimlerinin «Hazerat-ı Hams — Beş Hazret» ismini verdikleri ulu zatları açıklayan türkçe matbu bir risaledir.

Ârifane beyitlerinden :

Bir göz ki anın olmaya ibret nazarında
Ol düşmanıdır sahibinin başı üzerinde
Anadan doğma gözsüzler kemahî görmez eşyayı
(Niyazî) vech-i dildarı üli'l-ebsardan sor
Her mürşide dil verme kim yolunu sarpa uğradır
Mürşid-i kâmil olanın yolu gayet âsan imiş

Ârifane bir gazelinden :

Zehî kenz-i hafiy kânden gelir her dar olur peyda
Kimi zulmet-i zuhur eder kimi envar- olur peyda
Zehi deryay-ı vahdet kim kesilmez her kez emvacı
Bu kesret âlemi andan doğup naçar olur peyda
Ne sihir bu el-acebdir kim bu yüzden görünür ağyar
O yüzden gayri yok tenha gelir dildar olur peyda
O yüzden görünen ağyar döner şem'i cemalinden
Felekler de görüp anı döner edvar olur peyda
Taşınır günde yüzbin can adem iklimine her dem
Gelir yüzbin dahi andan bulur imar olur peyda
Dışın içe hayaleti için dışa zuhuratı
Birinden ol birine tuhfeler her bar olur peyda
O devr ile gelipdir enbiya mürsel meratibce
Kehi mümin zuhur eder kehi küffar olur peyda
Tecelli eyledikce ol seray-i sırr'ahfada
Bu suret âlemî içre satu pazar olur peyda
Anın zatına gayet sun'una her kez nihayet yok
Anın çün her bir isminden gelir bir kâr olur peyda
Tecelli eyler ol daim celâl ve ki cemalinden
Birinin hasılı Cennet birinde Nar olur peyda
Cemali zahir olsa tiz Celâli yakalar anı
Görürsün bir gül açılsa yanında har olur peyda
Bu sırdandır ki, bir kâmil zuhur etse bu âlemde
Kimi ikrar eder anı kimi inkâr olur peyda
Veliyy-i ârif celâl içre cemalini görür daim
Bu Hâristanın içinde ana gülizar olur peyda
Ne sırdır ki iki kimse nazar eyler bu ekvana
Biri ancak görür dârı bire diyar olur peyda
Görür ol kenz-i mahfiden nice zahir olur eşya
Bilir her nakşı suretinden nice esrar olur peyda

NAKŞÎ İBRAHİM EFENDİ
1114 = 1702

Sünbüliye şeyhlerinden âşık ve şair bir zat olup İstanbul'ludur. «Cennet'de de ey Nakşî gel Hû diyelim ya Hû», mısraının delâlet ettiği 1114 H. tarihinde vefat etti. Hakim oğlu Ali Paşa cami şerifi avlusunda defnedilmiştir. Divanı basılmamıştır.

Âşıkane bir gazelinden :

Oldu gönlüm Halvethane-i merdan-ı aşk
Menzil-i yekta idendi kalbimi sultan-ı aşk

Dağ yakmış şerha çekmiş sinesin çak eylemiş
Böyledir âlemde (Nakşî) hâl-i müştakan-ı aşk

Aşikâne bir beyti :

Hep mamelekin (Nakşî) nisar etti yolunda
Bir pir-i henî kaldı heman ol da kefenlik

NAZMİ MUHAMMED EFENDİ
1112 = 1700

Yukarıda sözü geçen Abdül'-Ahad'in - Nûri hazretlerinin halifelerinden olup pederi Trabzonlu ise de kendisi İstanbul'da doğmuştur. 1112 H. tarihinde vefat ederek Şehremini yakınında Yavaşca Mehmed ağa zaviyesine defn edildi. Esasen Halveti büyüklerinden Yusuf Mahdum, Muhammed Rakıyye, Şehkubd Şirvani, Abd'l-mecid Şirvani, Şemseddin Sivasî, Abdülmecid Sivasî, Abdülehadi'h-Nurî) gibi yedi zatla halifelerinin hal tercemelerini hikâye eden ve teferruat olarak da süluk hallerine dair bazı maddeleri havi olan (Hediyyetü'l-İhvan) (1) ile Mesnevinin birinci defterinin manzum olarak tercemesi, Mürettep divan, (Manzum Mi'yarü't-Tarikat) (Etvarı Seb'a) isimlerinde basılmamış eserleri vardır. Beyitlerinden :

Bi bâk gider cezbe ile Kâbe-i Vasle
Meczubu İlâhî himem-i rehberi neyler

(1) Bu eser maalesef taraf tutarak yazıldığından bazı noktaları hilâfı hakikattır. Bu cümleden olarak Niyazi Mısrî hakkında istihfafkârane yazılan ifade bu iddiaya delildir. Bu hallere ittihat ve İslâm kardeşliği namına teessüf olunur. Mustakimzade telhis ederek (Hulasatü'l-Hediye) ismini vermiştir ki metnin adı gibi bu da yazılış tarihini gösterir.

NASÛHÎ MUHAMMED EFENDİ
1130 = 1717

Şabanî tarikatının büyüklerinden Karabaş Velî'nin baş halifelerinden Nasuhiye kolunun kurucusu olan bu yüksek zat Üsküdarlıdır. Vefat tarihi «Rehberi tarikat» terkibinin gösterdiği 1130 H. de, kabri Üsküdarda Doğancılardaki tekkesindedir. Türbeyi şerifinin niyaz penceresi üzerinde Zekâi Efendinin :

Makamı evliyadır membaı feyzi fühutîdir

Edeple dâhil ol sofî bu dergâhı Nasuhîdir

Beyti nakşolunmuştur. Mürşidâne eserlerinin hepsi de basılmamış olup dergâhın kütüphanesinde vardır ki, isimleri aşağıdadır:

1 — (Tefsir-i Şerif): 10 küçük cild üzerine tertip edilmiş olup bazı tasarrufat ilâve edilmek suretiyle maruf tefsirlerden seçilerek meydana getirilmiştir.

2 — (Risaletü'r-Rüşdiye): Halifelerinin başı Mudurnu'da medfun Abdullah Rüşdü Efendi adına yazılmış ve tarikatın sülûkünden bahseden bir eser olup Arapçadır.

3 — (Risaletü'l-Fahriye): Halifelerinden olup Beşiktaş'ta Maçka semtinde defnedilmiş bulunan Fahreddin Efendi adına yazılmış bir risaledir.

4 — (Risaletü'l-Velediye): Oğlu Alâaddin Ali Efendi adına yazılmıştır. Bu esere Şeyh Zekâi Efendinin şerhi vardır.

5 — (Şuabü'l-İman): İsmi mevzuuna delâlet eder.

6 — (Şerhu Gazel-i Mısrî-i Niyazî): «Ya camiü'l-esrar ve'l-fezail» mısraiyle başlıyan gazelin Arapça şerhidir.

7 — (Mecmûatü'l-Ehadis): Hazreti Halid ibni Zeyd Eba Eyyûb el-Ensarî'den nakledilmiş olan hadîsi şeriflerin nakil ve şerhine dairdir.

8 — (Divanı İlâhiyat):

Bunlardan başka birkaç risale daha yazmışlarsa da sonradan kaybolmuşlardır. Yüksek menkıbeleri halifelerinden Senaî Hasan Efendi tarafından yazılmıştır. Torunlarından olup bugün de şeyhlik makamında bulunan Kerâmeddin Efendi tarafından da tafsilâtlı bir surette yazılmıştır.

Ârifane şiirlerinden :

Gel Nasuhînin elinden bir kadeh nûş eyle kim
Mahv olup hep cümle varlık kalmıya hail nedir

Cümle bilir sensin ayan
Ancak cemalindir nihan

Oldu Nasuhî garkı ân
Bahrı Cemalullâhı gör

NÜZÛLÎ MUSTAFA EFENDİ

Halvetî şeyhlerinin âşıklarından bir zat olup Denizlidendir. 1157 H. de vefat etti. Kulada dergâhı vardır. Kabri, şehir girişinde halkın ziyaretgâhıdır. Tarikatının silsilesi, hal tercemesi ileride yazılı Yiğitbaşında nihayet bulur. Âşıkane divanı sonradan basılmıştır. Beyitlerinden :

Herkim aşka yâr olursa her işi âsan olur
Anın için uydu aşka enbiya ü evliya

Mürşidi kâmil yüzünden bu (Nuzûlî) miskine
Hamdülillâh du cihanda aşk oluptur rehnuma

Bu zatın Kulada görmüş olduğum Silsilenamesinde Lâzkiyeli diye yazılıdır. Ancak bu Lâzkiye Suriyedeki Lâzkiye değildir. Mısırda basılan İbni Batuta seyahatnâmesinde Cilt 1 Sahife 217 ile Şakayıkı Numaniyye tercemesinde Merkez Efendi bahsinde yazılmış olduğu üzere Denizlidir ki bu da civarındaki (Leodikiya) adını taşıyan meşhur harabeden alınmadır.

NUREDDİN MUHAMMED CERRAHÎ [1]
1133 = 1720

Halvetî tarikatı şubelerinden Ramazaniye kolundan ayrılmış Cerrahiye şubesinin kurucusu olup aslen İstanbullu âriflerden yüksek bir zattır. Cerrahpaşa semtinde doğduklarından dolayı Cerrahî lâkabı verilmiştir. Vefatı (Geçti tevhid ile Nureddin kutbu vasilin) mısraının delâ-

---

(1) Bu yüksek zatın faydalı kısaca hal tercemesi Haririzade Seyyit Muhammed Kemal Efendi tarafından (El-kavlü'l-Mubîn fi ahval-i Şeyh Nureddin) ismiyle yazılmış olduğu gibi (İzzî Süleyman Efendi tarihinde) dahi zikredilmiştir.

leti olan 1133 H. de, kabri İstanbul'da Karagümrük civarındadır. İsmi yazılış tarihini gösteren (Mürşid-i Dervişan) adlı mensur ve basılmamış risaleleri, dergâhlarında okunan (Vird-i Kebîr) ile (Vird-i Sagîr)leri vardır. Feyzini Ali Alâaddin Köstendilliden ikmal etmiştir.

Âşıkane ilâhilerinden :

Dil beytini pâk eden
Dervişi anka eden
Âlemi Lâhuta giden
Mevlâ zikridir zikri

Zikirden halet olan
Âşinay-i ruh olan
Ukbada devlet bulan
Mevlâ zikridir zikri

Terk ehline karışan
Hem zevkine erişen
Bahri ledünle görüşen
Mevlâ zikridir zikri

Erenlerin yolunu
Sürerler hep demini
Dervişlerin muini
Mevlâ zikridir zikri

Şeyh elini kim tutar
Ref'i hicap ol ider
Cânan iline gider
Mevlâ zikridir zikri

Nureddin'i diri kılan
Tevhid ile çerağı yanan
Bir Hamdilillâh tevfik alan
Mevlâ zikridir zikri

Mısır şeyhlerinden Şeyh Şernubî hazretlerinin (Tabakat)ında yüksek şahsiyetleri hakkında sarih bir şekilde işaret vardır.

NEHRİ AHMED EFENDİ «SU YOLCUZADE»
1182 = 1768

Kadirî tarikatının İsmail Rûmî kolu şeyhlerinden ârif bir zat olup Tekirdağlıdır. 1182 H. de memleketinde vefat etti. Kendi adıyle söylenen dergâhta medfundur. (Vahdeti Vücud)dan bahseden bir eseriyle ârifane (ilâhiyat)ı vardır.

NURİ MUHAMMED EFENDİ
1273 = 1856

Rufaî şeyhlerinin âlimlerinden bir zat olup kürsü şeyhlerinden Üsküdarlı Osman Efendinin oğludur. Fatih Camii Şerifinde arabî ilimlerden icazet aldıktan sonra Şeyhülislâm Mekkî Efendinin delâletiyle Sultan III. Selim hazretlerinin şehzade ve sultanlarının muallimliğine tâyin olunarak 22 sene bu vazifeyi ifa etti. Bundan sonra Rufaî şeyhlerinden Karasarıklı şöhretiyle anılan İbrahim Efendiye intisab ederek sülûkünü tamamlayıp Debbağlar meydanında Hamzavî tarikatı adamlarından Kurban Nasuh Baba dergâhı şeyhliğine tâyin olundu. Bu dergâhta 45 sene tarikatın yayılmasına çalışarak 1273 H. de vefat etti. Eserleri basılmamış olup isimleri aşağıdadır:

(Terceme-i makalâtı Seyid Ahmed Rufaî), (Tabirnâmei Muhibban), (Şerhu salatı kemaliye), (Terbiyet'üt Talibin), (Miftahül Havas), (Hadikai Tevhid), (Ravzatül Ezkar), (Risalei Bey'at), (Risalei Mirac), (Adabı Tarikat), (Sülûkname) (Risalei Muhabbet-i Âl-i Aba). İşbu eserlerden yalnız (Salatı Kemaliye) şerhi basılmıştır.

NAZİF HASAN DEDE
1277 = 1860

Mevlevî tarikatının âriflerinden, meşrep itibariyle lâubali bir zat olup Yenişehirlidir. (Tarifüs-Sülûk) [1] isminde basılmış risalesi vardır. Basılı olmıyan divançelerindeki ârifane şiirleri az olmakla beraber renkli ve mânalıdır. Vefatı 1277 H. de, kabri Bahariye mevlevihanesindedir. Mevlevî tarikatı silsilesini beyan eden matbu ve (Bahrı Hakikat) isminde matbu olmıyan levhaları vardır. Ârifane beyitlerinden :

Aziz-i Mısır vuslatı sûziş-i firkat nedir bilmez
Anı tenhanışin-i külbey-i ahzan olandan sor
Nuru Hak âyine-i eşyaya olmuş münakis
Halkın istidatı mikdarı bilinmiş zat Hû

Mısralarından :

Bana bestir bir Hüdâ ve bir Nebî ve bir Velî

1329 H. de vefat ederek yanlarına defnedilen oğlu Hüseyin Fahri

---

[1] Dostlarından olup bazı vezirlerin divan efendiliği hizmetlerinde bulunan ve 1270 küsur tarihlerinde İstanbulda vefat eden Edirneli Halil Efendi tarafından şerh olunup basılmıştır. Bu zatın bir de (Divanı Şevket Buharî) şerhi vardır ki basılmamıştır.

Efendi de «El Veledü sannu ebihi — Çocuk babasının benzeridir» sırrına eren marifet sahiplerinden bir zattır. Mevlânâ hazretlerinin menkıbelerini açıklayan Farsça (Sipehsalar) dan seçme suretiyle tercemesi ve divançe teşkil edecek kadar ârifane şiirleri vardır.

Bir gazelinden :

Guyi yâre gitmeden maksud bir didardır
Cust-i cûyi turdan nuri tecellidir garez

Başka gazellerinden :

Serir-i bezmigâhı fakri her bir câne vermezler
Değil her cane yahu belki her canane vermezler
Efendi umma sen ab-ı hayatı badeden hisse
Anı insana tahsis ettiler hayvane vermezler

Musiki ilminde ihtisas sahibi ve neyzenlikte zamanın üstadı idi. Mufassal hal tercemesi (Nevsal-i Osmanî) nin dördüncü senesinde kayıtlıdır.

NURÎ MUHAMMED ŞEMSEDDİN EFENDİ
1280 = 1863

Nakşibendî âlim ve şeyhlerinden bir zat olup pederi Taşköprü kazasının Ayvalı köyündense de kendileri İstanbul'da doğmuştur. Uzun müddet Beşiktaşlı Yahya Efendi türbesinde irşad hizmeti gördüler, 1280 H. de vefat ederek adı geçen türbeye defnedildiler.

(Miftahül Kulûp, Risale-i Murakabe, Risale-i Vasiyetname, Pendname) isimlerindeki tasavvufa dair risaleleri bir arada basılmıştır.

Halifelerinden Harputlu Mustafa Hilmi Efendi de fazilet sahiplerinden bir zat olup adı geçen türbedeki kütüphanede dinî ve dünyevî bilgilerden bahseden Marifetname usûlünde Arapça (Zübdetü'l-Ulûm ve Hulasatü'l-Fünun) isminde bir eseri vardır. 1284 H. de vefat ederek adı geçen türbe karşısına defnedilmiştir.

OĞLANLAR ŞEYHİ İBRAHİM EFENDİ
1066 = 1655

Seyyit Seyfullah Efendi halifelerinden Hakikîzade Osman Efendinin halifesi olup Eğridereli'dir. Aziz Mahmud Hüdaî ile Abdülhadünnuri ve Hüseyin Lâmekânî hazretlerinden de feyz almışlardır. 1066 H. tari-

hinde vefat etti. İstanbul'da Aksaray mahallesindeki dergâhlarında gömülüdür.

Eserleri : (Dil-i Dânâ) ismindeki kasidesi ile küçük dîvanlarından ibaret olup basılmamıştır. Halifelerinden hal tercemesi yukarda geçen Gaybî'nin bey'atnâmesinde, Bayramî tarikatının Melâmiye kolundan Ahmed Sarban halifelerinden Tıptıp Şah Ali'den hilâfet aldıkları yazılıdır. Münacaatlarından :

İlâhî ilmine yok hadd ü gayet
Huda vasfına yok hiç nihayet
Kamu eşyaya zatındır müsemma
Edersin her nefeste bir tecellâ
Şerikin yok, nazîrin yok ehadsın
Münezzeh zatın «Allah's-Samed» sin
Kemal-i hikmetin ânen feânen
Zuhur etmekte daim âşikâre
Hüvel-evvel hüvel âhirsin ey Hak
Hüvel batın hüve'z-zahirsin ey Hak
Cemi eşyadan nurun oldu zahir
Kamu eşyaya nurundur mezahir

Bir de (Müfid ve muhtasar) isminde manzum bir eseri vardır. Matlâından :

Zat-ı pâkin «Kulhüvallâhü Ehad
Ey sıfatın vasfı «Allahüssamed»
Cümle âlem nur-u zatınla dolu
Cümle âlemden sıfatındır ulu
Âdemi zatına mir'at eyledin
Nurunu Âdemde âyât eyledin

OSMAN SELÂHADDİN EFENDİ

1304 = 1886

Mevlevî tarikatından fazilet ve kemal sahibi siyasete de vakıf bir zat olup hal tercemesi yukarıda geçen Nâsır Abdülbaki Dede Efendinin oğludur. «Hû deyüp Osman Efendi vardı Mevlânasına» mısraının delâleti olan 1304 H. de vefat ederek pederinin yanına defnedilmiştir. Arapça (El-Lisanü'l-Muhammediyye Fi Mâdalle Bihi'l-İseviyye), Hoca İshak Efendi merhuma cevap tarzında (Risale-i Vahdet-i Vücud) ile padişahlara lâzım olan vasıflar ve yüksek hasletlerden bahseden ahlâkî ve siyasî risaleleri ve bazı mutasavvıfane şiirleri vardır. Makamlarına geçen ve

1326 H. de vefat eden oğlu Celâleddin Efendi de Mevlevî âriflerinden şair ve musikiye vakıf bir zat idi. Osman Efendinin hal tercemesi zamanımızın ilim adamlarından Ziya Beyin Yenikapı Mevlevîhanesi ismindeki eserinde yazılmıştır. Senelerce okuttukları Mesnevî-Şerife dair ârifane buluş ve doğuşlarını ihtiva eden mecmuaları maalesef dergâhın yanmasiyle zayi olmuştur.

OSMAN NAKŞİBENDÎ

1200 = 1785

Nakşibendî şeyhlerinin âlimlerinden bir zat olup Mudurnuludur. 1200 H. de Eskişehir'de vefat etti. Bursa'daki Ulu Cami kütüphanesinin kurucusu olup 1211 H. de vefat ederek yaptırdığı Telli Tekke'de defnedilmiş bulunan Münzevî Abdullah Efendi hazretlerinden manevî terbiye görmüştür. Eserleri: (Kavaidü't-Tefsîr), (Meslekü's-Sâlikin), (Risale-i Nakşibendiyye) v.s. olup basılmamıştır. Ulu Cami kütüphanesindeki kitapların bir kısmı da bu zat tarafından vakfedilmiştir.

OSMAN İBNİ AHMED FERTEKÎ

Şazelî tarikatı ve Nakşibendî tarikatının fazilet ve kemal sahiplerinden bir zat olup Niğde'ye bağlı Fertek köyünde doğmuştur. Mısır'da tahsilini ve manevî terbiye ve tahsilini tamamladıktan sonra memleketine dönerek tedris ve irşadla meşgul oldu. Celcelûtiye şerhinin nihayetinde ilim ve irfan tahsili için 45 sene seyyahat ve mücadele ettiğini ve ömrünün sonunda Niğde'de bir Nakşibendî zaviyesi yaptırdığını yazmaktadır. Eserleri basılmamış olup aşağıdadır:

1 — Şerh-i Vird-i Settar (1215 = 1800 H. de yazılmıştır.)

2 — Şerh-i Devri'l-Alâ (1205 = 1790 H. de Hasan İbni İsmail Karahisarî tarafından da Arapça şerh olunmuştur.)

3 — Şerh-i Hizbi Nevevî

4 — Şerh-i Salât-ı Meşişe

5 — Şerh-i Celcelütiye

6 — İnkişafü'l-Kulûb

7 — Şerh-i İsmi Â'zam

ÖMER FANÎ EFENDİ
1032 = 1622

Hal tercümesi ileride yazılı Nureddinzade halifelerinden Draman şeyhi Bosnalı Abdülmümin Efendinin halifesi ve damadı olup Debrelidir. 1032 H. de vefat etti. (El-Huccetü'n-Neyyire Fi Beyanı't-Tarikati'l-Münire), (Kıyafetname) isimlerinde eserler yazmıştır. Tefsir ilmiyle meşgul olmasından dolayı «Tefsirî» lâkabı da takılmıştır. Fatih civartında Tercüman - Draman tekkesinde defnolunmuştur. Eğri seferinde bulunmuş idi. Ayasofya'da vaizliği vardır.

ÖMER FUADÎ EFENDİ
1046 = 1636

Şabaniye tarikatı (1) ârif ve fâzıllarından bir zat olup tarikatın kurucusu Şeyh Şaban Velî hazretlerinin halifelerinden Kastamonulu Şeyh Muhyiddin Efendiden hilâfet almıştır. 1046 H. de vefat ederek Şabaniye dergâhına defnedildi. Eserleri: (Tercüme-i Miyarü't-Tarika), (Vâkıât), (Risaleli Tevhidiyye), (Mürettep Dîvan), (Bülbüliyye), (Muslihu'n-Nefs), (Pendname), (Tarifat-ı İlmi Nahiv), (Risale-i Dürriyye), (Makale-i Ferbiyye ve Risale-i Virdiyye) olup yalnız menkıbeleri basılmıştır.

Bülbüliyelerinden :

Nik-ü bedden ne olsa dilde hazır
Lisana ol olur elbette zahir

Başka beyitlerinden :

Ben belâ sahrasının mecnunu eller bîhaber
Leylâyı mevlâya tebdil ettim eller bîhaber
Görmek istersen eğer ilm-ü kemalin halini
Kendi âyineni saf eyle Fuadî heran

Ârifane eserlerinden :
Tevsîkiye
Sedefiye

---

(1) Mir'âtü'l-Âşıkıyn), (Mîzanü'l Âşıkıyn) isimlerindeki matbû risalelerin müellifi Safranbolulu Muhammed Emin Efendi de Şabaniye şeyhlerinin âlimlerindendir. Bu zatın halifelerinden olup, 1312 de vefat eden Nevrekoplu Ahmed Efendinin de (Muinü'l-Mürîd) isminde basılmamış bir eseri vardır.

Şevkiye Fi Hakki Devran-ı Sofiyye
Şerh-i Risalei Zenbilli Ali Efendi Fi Hakki Devran-ı Sofiyye
Risale-i Devran
Ravzatü'l-Ülema
Menakib-i Şabaniyye
Şerh-i Vird-i Settar (1)
Halvetiye
Küllabiye
Hayatiye
Asaliye
Silsilename
Müsellesati Tasiye
Türbename

Bu eserlerle Ömer Fuadî Efendinin oğlu «Kalbî» efendinin bazı şiirlerini ihtiva eden büyük mecmuası Yahya Efendi kütüphanesindedir.

PÎR MUHAMMED BAHAEDDİN ERZİNCANÎ
879 = 1474

Halvetî tarikatının başlarından hal tercemesi ilerde yazılı Seyyir Yahyaî Şirvanî hazretlerinin baş halifelerinden bir zat olup Erzincan'a bağlı Keselliş'tendir. Halifelerinin başlıcaları Cemal Halvetî ile İbrahim Kâmil ve Taceddin Kayserili hazretleridir. 879 H. tarihinde Erzincan'da vefat ederek Camii Kebir yanına gömülmüşlerdir.

Manisa'da Muradiye kütüphanesinde 873 H. = 1468'de Erzincan'da yazılmış (Makamatü'l-Ârifin ve Maarifü's-Salikîn) isminde manzum Türkçe bir eseri olduğu tarafımdan görülmüştür.

Mezkûr eserin matlâından :

Tevekkül eyledik ismine anın
Ezelden olunan kısmına anın

Ki zatın eyledi ismine mebde
Bir ismi binbir isme oldu menşe

---

(1) (Vird-i Settar)ın diğer şarihleri: Şah Velî, Îşa Muhammed Tirevî, Abdullah Şerkavî, Müstakimzade, Şemseddin Nasûhîzade, Seyyit Kemaleddin Harîrî. Bu şerhlerden yalnız Harîrîzade'ninki basılmıştır.

PÎR MUHAMMED EFENDİ

Faziletli ve ârif bir zat olup (Hazinetü'l-Ebrar) ismiyle şerh ettiği Mesnevî'nin dördüncü cildi Üsküdar'da Selimiye kütüphanesindedir. 1026 H. = 1617 tarihinde yazdığı bu şerhin nihayetindeki «Pîr Muhammed Mevlevî eş-Şehir becan-ı âlem» kaydına göre Mevlevî ileri gelenlerinden olduğu anlaşılıyor. Yine bu şerhde doğum yeri olarak Balıkesirli, yerleştiği yer itibariyle de İstanbullu olduğunu da açıklıyor. (Hadikatü'l-Cevami) sahibi Ayvansarayî'nin (Mecmuayı Vefeyat)ında ise; mutasavvıfa zümresi yanında (Cân-ı âlem), halk arasında (Şeyh Budak) namıyle şöhret bulduğu, Kirmasti'li olduğu isminin Abdülkadir bulunduğu ve Bursa'da Eşrefzade merhumun kızının oğlu Şeyh Mahdi Efendiden hilâfet aldığı, Mesnevi'nin dördüncü cildini şerh ettiği ve Üsküdar içinde yattığı bildirilmektedir. İsimdeki fark bir tarafa bırakıldığı takdirde bu zatın sülûk bakımından Eşrefî ve teberrüken de Mevlevî olduğu anlaşılıyor. Mesnevî'nin inceliklerini memleketinde gömülü bulunan Fenaî Sultan'ın manevî işareti ile Bursa'da Üftade hazretlerinden almıştır.

PARSA SABIR MUHAMMED DEDE
1090 = 1679

Gelibolu Mevlevîhanesinin bânisi, Mevlevî büyüklerinden Gelibolulu Ağazade Muhammed Dede'nin biraderinin oğludur. Bir aralık Mevlevîlikten Mollalığa geçmişse de biraz sonra yine eski mesleği olan Mevlevî tarikatına dönmüştür.

Mürettep divanı, Melek Ahmed Paşa namına (Tasavvurat şerhi), Molla Celâl'in (Gül ve Nevruz)una güzel tercemeleri vardır. 1090 H. tarihinde Gelibolu'da vefat ederek Mevlevî dergâhına gömülmüştür.

Bir gazelinden :

Bezm-i meyin safaları hep hâtırımdadır

Ol bezmin âşinâları hep hâtırımdadır

Bir kâfile ile Emrah idim, bir zaman henüz

Hengâme-i derâları hep hâtırımdadır

Mest-i sadayı bülbül-i bağ-ı elest idim

Ol bülbülün nevaları hep hâtırımdadır

1147 H. = 1734'de İstanbul'da vefat ederek Edirnekapı dışındaki

Emîr Buharî dergâhı avlusuna gömülen oğlu Abdülbakî Efendi de faziletli bir zat olup Kâşânî'nin (Bedayi)ine haşiyesi ve bazı risaleleri vardır.

RAMAZAN EFENDİ (RAMAZAN MAHFÎ)
1025 = 1616

Halvetî tarikatının kollarından Ramazaniye şubesinin kurucusu bulunan bu zat, Afyonkarahisarlı'dır. Tahsilini bitirdikten sonra İstanbul'a gelerek âşıkların irşadıyle meşgul oldular. (Rizay-i Pâk) terkibinin delâleti olan 1025 H. tarihinde bu dünyadan ayrılıp Kocamustafa Paşa civarındaki dergâhına defn olundular. (Mahfî) mahlaslı ilâhîleri vardır. Bazıları matbu (Şerh-i Akaid) şerhini (1) bu zata nisbet ederlerse de hal tercemesi yukarda geçen Şeyh Ramazan Behiçtî'nindir. Âşıkâne ilâhîlerinden :

Mahfî bugün iz gözleyip
Girdi yola aşk özleyip
Âşıkların cem eyleyip
Gitsin bugün (Hû, Hû) deyû

Butarikatın şeyhlerinden Hüseyin Rumî halifelerinden Kastamonulu Hasan Vuslat Efendinin de mürettep divanı vardır. Divan-ı matlâından :

Sırr-ı Bismillâh ile Feth-i zebanım ibtidâ
Li ma Allahın hitabıdır nihamın ibtidâ
Ahd ü misakım ezeldendir rizası bendine
Bağlıyan ol dest-i kudrettir, meyanım ibtida

RECEP İBNİ ŞEYH İBRAHİM CEMALEDDİN SİVASÎ

Şemseddin Sivasî hazretlerinin biraderinin oğlu, damadı ve halifesi âlim bir zattır. Eserleri basılmamış olup bazıları şunlardır: Arapça (Necmü'l-Hüdâ fi mekibi'ş-Şeyhi Şemseddin Ebi's-Sena) ile (Esmaü'l-Vusul), (Nurü'l-Hüdâ) ve ilâhiyat mecmuasıdır. Sivasta Şemseddin hazretlerinin dergâhında defn olunmuştur.

(1) Ömrünün sonlarında Bursa'da Çelebi Sultan Muhammed Han Gazi medresesi müderrisi iken vefat eden Sultan II. Beyazıt'ın hocası Bolulu Selâhaddin Efendinin de bir (Akaid-i Nefesiye Haşiye)si vardır.

REŞADÎ MUHAMMED EFENDİ
1116 = 1704

Hal tercemesi ilerde yazılı Karabaş Velî halifelerinden âlim bir zat olup mürettep divanı ile tasavvufa müteallik risaleleri vardır. 1116 H. tarihinde vefat etti. İlâhilerinden :

Gel habir ol ey mücahid fi sebil
Mürşid ile erişilir Mevlâya
Bulmamıştır hakkı kimse bîdelil
Rehberlik ile bil varılır Mevlâya

RAUFÎ SEYYİD AHMED ÜSKÜDARÎ
1171 = 1757

Halvetî tarikatının şubelerinden Ramazaniye kolunun şeyhlerinden Üsküdar'da Selâmsız mahallesinde Selâmî Ali Efendi Camii avlusunda yatan Köstendilli Ali Efendi halifelerinden âlim ve ârif bir zattır. 1171 H. tarihinde vefat ederek Doğancılar yakınında Yemen Fatihi Sinan Paşa Camii hariminde toprağa emanet edildi. (Kurretü'l-Uyun) isminde Türkçe risalesi ile ilâhilerini bir arada toplayan divanları vardır ki ikisi de basılmamıştır. İlâhilerinden :

Çalış Raufî lem'a al
Gitsin zamirinden cidal
Gel Vahdetin bahrına dal
Ummana gel tevhid eyle

Galata Mevlevihanesi Kütüphanesinde 1160 tarihinde yazılmış 66 meclis (bahis) üzerine tertiplenmiş vaaza aid Arapça (Mecalis) i vardır.

RİFAT EFENDİ (HAFIZ AHMED RİFAT)
1269 = 1852

Kadiri tarikatının âlim şeyhlerinden bir zat olup İstanbulludur. 1269 H. tarihinde İstanbul'da vefat ederek Hekimoğlu Ali Paşa Camii avlusunda Şadirvan yanına gömüldü. Hadîs ve tasavvuf ile tarihin hal tercemeleri şubesinde ihtisası vardır. (Nefhatü'r-Riya-zu'l-Âliye fi beyani Tarikati'l-Kadiriye) ismindeki büyük Türkçe eserinde tarikatın sülûk ve âdâ-

bıyla Kadîri büyüklerinin hal tercemeleri yazılıdır. Türkçe (Tabirnâme) si île Hac menasiki ve Hadîs ilminden iki eseri ve (Risaletü't-Taciye) si vardır. Şeyh-i Ekber'in (Risaletü'l-Halvet) ile Şahabeddin Sivasî'nin (Cezabü'l-Kulub) unu da terceme etmiştir. (Tarîkü'l-Ârifin) isminde ayrıca risalesi de mevcuttur. Eserlerinden yalnız (Menasiki Hac) risalesi basılmıştır.

RÜSTEM EFENDİ (MUHAMMED RÜSTEM RAŞİD EFENDİ)
1280 = 1863

Nakşibendî tarikatının büyüklerinden bir zat olup Sivaslıdır. Mevlâna Halid-i Bağdadî halifelerinden Abdülfettah Efendiden hilâfet almıştır. 1280 H. tarihlerinde memleketinde vefat etti. Yirmiden fazla risalesi olduğu rivayet edilmiştir. 1241 H.'de yazdığı Arapça kendi el yazısı ile yazma (Esma-i Hüsna) şerhinde her ism-i Şerif şerhinin sonunda (Hazz-ı Ârif) ifadesiyle ârifâne sözleri görülmektedir. 1276 H.'de derleyip topladığı (Turûk-i Aliyye) silsilelerini açıklayan tomar şeklindeki eseri basılmıştır.

RÛŞEN EFENDİ (MUDANYALIZADE MUHAMMED RÛŞEN TEVFÎKÎ EFENDİ)
H 1309 = 1891 M

Mudanyalızade Büyük Ruşen Efendi'nin torunu olup İstanbul'da Celvetî Tarikatı şeyhliği makamında ve Meclis-i Meşayih başkanlığında hizmet etmiştir. 1309 H. tarihinde vefat ederek Aziz Mahmud Hüdaî türbesine gömüldü. İlim ve irfan sahibi bir zat idi. Mûsikî ilminde de tam bir bilgi sahibi olduğundan pekçok ilâhi bestelemiştir. (Fezail-i Ramazan), (Fezail-i Muharrem) risaleleri ile kırk bahisten mürekkep vaazlarla bir eseri (Meclis) i, (Vâkıat-ı Hüdâ) dan derleme suretiyle meydana gelen (Sülûk-u Celvetiye) risalesinde ve (İlâhiyat mecmuası) vardır. Eserleri basılmamıştır.

Aşk redifinde bir gazeli :

Şehr-i dilde etmeye uşşakına divan-ı âşk
Kurdu iklim-i vücudda tahtını Sultan-ı aşk
Cem edip âşıkları sahray-ı âşka su be su
Her birine itmeye bin naz ile ferman-ı aşk
Çün oturmuş tah-ı iztiğanesine ol Padişah
Her nigehde olmada üftadegân suzan-ı aşk

Elleri bağlı huzurunda durur bîçareler
Muntazırdır herbiri ister ki, bir ihsan-ı aşk
Neylesin dünya ve mafihayı âşık neylesin
Daima maksudu anın vuslat-ı canân-ı aşk
Vasfolunmaz haleti aşkın demi bi veçhile
Zahiren giryan ve suzan manevi handan-ı aşk
Şem-i Hak'da mahvede gör kendini pervane veş
İtme Rûşeni bülbül-i şeydâ gibi efgân-ı aşk

Pederi Abdurrahman Nesîb Efendi de marifet sahibi bir zat olup «Seyyid» mahlâslı divançesiyle Sülûk-i Celvetiyeye dair risalesi vardır.

SAKIP MUSTAFA DEDE
1148 = 1735

Mevlevîlerden ârif ve şair bir zat olup İzmirlidir. (Sicill-i Osmanî) de Bursalı gösterilmesi zuhul eseridir. Tahsilini tamamlayıp çilesini bitirdikten sonra Kütahya Mevlevîhanesi Şeyhliğine tayin olundular. Mevlevî şeyhlerinin hal tercemelerini açıklayan mufassal ve matbû (Sefine-i Mevleviyye) ismindeki eseriyle mevlevîler arasında nam bırakmıştır. Bundan başka mürettep divanları da vardır. 1148 H. tarihinde vefat edip şeyhi bulunduğu dergâha gömülmüştür. (Hizmet) redifli uzun bir kasidelerinden :

Gelmez kişinin rütbesine şemme-i noksan
Malen bedenen itmede ahbabına hizmet

Fatin tezkeresinde (Giderir) redifinde ârifane bir gazelleri vardır. Hal tercemesi yerine geçen oğlu Halis Ahmed Efendi tarafından tafsilâtlı olarak yazılmıştır. Sefinenin yazılış tarzı Veysî'nin izindedir.

SÜMBÜL EFENDİ (YUSUF SİNAN EFENDİ)
936 = 1529

Halvetî tarikatının şubelerinden Sümbüliye kolunun kurucusu olan büyük pîrdir. (Risaletü'l-Edvâr) ile devran-ı sofiyye ve semaın helal olduğuna dair (Tahkıkiye) namiyle (1) biri Arapça, biri Türkçe iki risaleleri

(1) Merkez Efendi halifelerinden olup doğum yeri Kütahya köylerinden Çavdar - Kalburcu köyünde 978 H. de vefat eden Şeyh Beşir Efendinin ve Sultan İbrahim'in oğlu Sultan Mehmed zamanı Halvetî şeyhlerinden İbrahim ibni Muhammed Miksârî'nin de (Burhanü'l-Elhan fi hukmit teganni ve'd-Devran) isminde bu konuda Türkçe mufassal bir eseri ve Haydarzaade Feyzi-i Kefevî'nin de bir risalesi vardır.

ve birkaç ilâhileri vardır. Hepsi de basılmamıştır. Doğum yeri Merzifon civarındaki Borlu olup mürşidi Cemal Halvetî'den sonra uzun müddet İstanbul'da Kocamustafa Paşa dergahında irşad vazifesi ile meşgul oldular. Vefatı (Eyledi Bostan-ı zühdün Sümbülî me'vâyâ azm), (Canına Sümbül Sinan'ın fatiha), (Nur ola Sümbül Sinan'ın kabri hep) mısraları ile (Üstad-ı aşk) ve (Feyz-i ilâhî) terkiplerinin delâlet ettiği 936 H. tarihinde olup mübarek kabri bu dergahı şeriftedir. Zahiri ilimleri Efdalzade'den öğrenmişlerdir. Arifâne ilâhilerinden :

Saray-ı vahdet olmuşken makamım
Bu kesret âlemin seyrana geldim
Çü birdir Sümbülî ma'ruf ü ârif
İdüp dâvâ deme irfana geldim

Diğer bir ilâhilerinden :

Hümay-ı aşkı saydetmek dilersen
Dil-i viraneme gel kim yataktır
Gel ey salik diyen bir söz ki Hak'tır
İşitir Hak'ı şol kim hakkı kulaktır

Matlalı yüksek nutku zamanımız âriflerinden Cebbarzade Arif Bey tarafından şerh edilmiştir.

Şanında söylenen beyitlerden :

Halka-i tevhidi farzetsen eğer bir gülistan

Bir gül sad bir gider ol gülşenin Sümbül Sinan

Meşhur hattat Hafız Osman Efendi bu dergahı şerif avlusunda medfundur. Vefatı 1110 H. = 1698 tarihindedir.

SEMAÎ MUHAMMED DEDE EFENDİ (SULTAN DİVANÎ)

936 = 1529

Mevlevî tarikatının temel direklerinden olması sebebiyle mevleviler katında yüksek bir mevkii vardır. Vefatı 936 H.'de, kabri Afyonkarahisar'dadır. Şiirlerinde (Semaî) mahlasını kullanmışlardır. Mevlânanın (Divan-ı Kebîr) ini manevî bir işaretle şarktan getirdiği için mevlevîler arasında

(Sultan Divanî) adiyle meşhur olmuştur.

Vefatlarına söylenen :

(Beka mülküne çekti askerin sultan divani) tarihi manidardır. Zira vefatlarını müteakip birçok dostları ve sevenleri arkasından bu dünyadan gitmişlerdir.

Ârifane beyitlerinden :

Belâ dildendir ol dildar elinden dâdımız yoktur.
Gönüldendir şikâyet kimseden feryadımız yoktur.

Beyti Esrar Dede tezkeresinde yazılmış olan müseddeslerinin nekaratıdır.

SİNEÇÂK YUSUF SİNÂNEDDİN-İ MEVLEVÎ
953 = 1546

Mevlevî tarikatının irfan sahibi büyüklerinden olup Vardar Yenicesindendir. İlk feyzini İbrahim Gülşenî hazretlerinden almıştır. Aşk ve muhabbet sebebiyle Arap ülkelerini dolaştıktan sonra evvelâ Edirne mevlevî dergahında, sonra İstanbul'da sütlüce mahallesinde irşat vazifesiyle meşgul olmuştur.

Değerli Eserleri: Meşhur ve matbu (Cezire-i Mesnevî) ile (Müntehabat-ı Rababname) ve (nazire-i Muhammediye) den ibarettir.

Biraderi olup (Eş-şeyh) kelimesinin delâleti olan 941 H. de vefat eden divan sahibi: Baba Hayreti-i Gülşenî ile beraber Sütlücede medfundurlar. (İhsan Şîr-i nigar) terkibinin delâleti olan 953 H. dedir. (Cezîre-i mesnevî) derviş Alamî tarafından şerh edilmiştr.

Beyitlerinden :

Kiminin dünya meramı kiminin ukbadır.

Yusufun sensin meramı iki âlemde fakat.

Erbab-ı muhabbet bizi Yusuf bilir amma

Eshab-ı haset gözüne ey dost sinanız.

Mezar taşına yazılı beyiti :

Garîbim derdinâkim sîne çâkim

Serasir-i ruh-i pâkim gerçi hâkim

SARHOŞ BALİ EFENDİ
980 = 1572

Halvetî tarikatı erenlerinden Kasım Çelebi halîfelerinden 952 = 1545 de vefat eden Karabaş Şeyh Ramazan efendiden hilâfet almış olup pederi Amasyalı kendisi Pire doğumludur. Tevhid kadehinde kendisinden geçtiği için sarhoş ve sekran namiyle yadolunmuşlar idi. Eserleri basılmamış olup (Şerh-i Füsûs) v.s. dir.

Şiirde cevherî mahlasını kullanmıştır.

Kabri İstanbul'da ağa yokuşu başında kurşunlu türbe civarında altuncu (1) zaviyesinde olup, vefatı olan 980 tarihini açıklıyan (fena câm ile Bali efendi mest idi geçti) mısraı türbelerine nakşolunmuştur.

Yüksek bir şiiri :

İz ise maksut eğer ey yüzü misbahelmünir.
Mantîkın hikmetten et etme avam ile kelam

SELAMİ MUSTAFA EFENDİ
993 = 1585

Zeyniye tarikatı şeyhlerinin âriflerinden olup izniklidir. Tahsilini ve sülûkunu tamamladıktan sonra İstanbul'a gelerek Fatih ve Süleymaniye camileri kürsü şeyhliğinde bilâhara Sultan Selim yakınındaki Şeyh Yavsî dergahı şeyhliğinde hizmet ifa etmiştir. 993 H. de vefat ederek Edirne kapısı haricindeki Emir Buharî tekkesi avlusuna defnedildi. Eski kitabet tarzında yazılmış (Delâil-i Hudâ) isminde mensur eseriyle manzum (Hadis-i Erbaın şerhi) ve Esmaul Husna şerhini açıklıyan (Risaletür' - Reşat fî tahkiki Sebili's sedad) isminde türkçe bir eseri ve (mevlidi şerif manzumesi) vardır.

SEYYİD SEYFULLAH KASIM EFENDİ
1010 = 1601

Silivri kapısı haricinde yatan büyük şeyhlerden Nizameddin Hazretlerinin oğlu olup hâl tercümesi yukarda geçen İbrahim Ümmî Sinan Hazretlerinin baş halîfelerinden ve âşıklar zümresinden yüksek bir zattır.

Miracu'l Mü'minin, Silsile-i tarikat, Silsile-i Nebeviyye, Silsile-i ne-

(1) Allâme ibni Kemalin ceddi Kemal Paşa ile pederi Süleyman Bey bu zaviye bitişiğindeki mescidin avlusunda medfundurlar.

sebiyye, Etvar-ı Seb'a Şerefi siyadet, Mâdenül-Maarif, Esrarü'l-Arifin, Seyrü's-Sülûk, Divan isimlerindeki eserlerin sahibi olup hepsi bir yerde matbu olan külliyatları ile Miftahan Vahdet?i vücud, Tecname namındaki mensur eserleri matbudur. (Kazay-ı Hak) ve (Mefharul Evliya) terkiplerinin delâlet ettiği 1010 H. de vefat ettiler, kabirleri Silivrikapı civarında Emirler Mahallesindedir.

Yüksek beyitlerinden :

Nan için meth eyleme nadânı nadanlık budur.
Hayber-i nefsin helâk et şah-ı merdanlık budur.

İlâhilerinin en meşhuru :

Bu aşk bir bahri ummandır.
Buna hadd-u kenar olmaz.
Delilim sırrı kur'andır
Bunu bilende ar olmaz
Sure geldin ezeliden
Pirim Muhammed Aliden
Şarab-ı Lâ yezaliden
İçenlerde humar olmaz
Eğer âşık isen yare
Sakın aldanma ağyare
Düş İbrahim gibi nare
Bu gülşende yanar olmaz
Kıyamazsan başa, cana
Irak dur girme meydana
Bu meydanda nice başlar
Kesilir hiç soran olmaz
Hak ile hak olanlara
Kendi özün bilenlere
Dost yolunda ölenlere
Kan bahası dinar olmaz
Bak şu Mansurun işine
Halkı üşürmüş başına
Enel Hakkın firaşına
Düşenlere timar olmaz
Seyfullah sözünde mesttir
Şeyhinden aldığı desttir
Divane râ kalem nisttir
Ne söylese kanar olmaz

Bu gazel bazı arifler tarafından şerh olunmuştur.

SİNAN EFENDİ
(ÂLİM SİNAN EFENDİ)

Halvetî tarikatının Uşşakiye kolu şeyhlerinden faziletli bir zat olup Muğla köylerinden (Leyne) li dir. Hadis ilminden meşhur (Mesabîh)'i tercüme etmiştir ki bir nüshası muğla kütüphanesindedir. Bu eserde 30 sene Gelibolu yakınındaki Bolayır'da ikâmet ettiği bildirilmektedir.

Nihayetindeki manzumenin bir beyti aşağıdadır :

Diyar-ı Menteşedendir ki, Liyne hâkidir hâkim
Hüsameddin fakih oğlu Sinan âdem ebüttaksir

Üsküdar'da Selimiye Kütüphanesinde de manzum bir akaidi vardır ki sonu şöyledir :

Meşayihden budur naklü rivayet
Götürdüm türkî dilce kıl dirayet
Gezüp Mısr-u Halep Şam-u Irakı
Bulunmaya bu nüsha ittifakı
Gelibolu Bolayırdan Sinanı
Duay-ı hayr ile yadet sen anı

Hal tercümesi ilerde yazılı Kuloğlunun mürşididir. Kendisi de Memican efendi halifelerinden Gelibolu'lu Ömer Karîbi efendiden Halifelik almıştır.

SÜKÛNÎ MUHAMMED EFENDİ (1)
1103 = 1691

Halvetî tarikatı şeyhlerinin faziletlilerinden olup Mudurnuludur. Resmî tahsilini bitirdikten sonra Niyazî Mısrî Hz. lerinden manevî cebhesini tamamlamışlardır. Gelibolu müftüsü iken ziyaret maksadıyle Bursa'ya geldiklerinde (Ola sâkin arş-ı ruhi Sükûtî) mısraının delâleti olan 1103 H. de vefat etti. Deveciler mezarlığında defnedilmiştir.

Eserleri: (Dürre) ismiyle Kasidei Bür'e yazdığı nazîreye (gurre) is-

(1) «Selâm ehli dostlarının aşkındanmıdır ki gözünden kalem yaşlar akıtıyorsun» Şair selâm ağacı altında Hz. Peygamber Efendimizle (S.A.) ashabı kiramın (R.A.) sohbetini hatırlamaktan duyduğu hüzün ve iştiyakı dile getirerek kendi nefsine sesleniyor ve ona soruyor:

Senin gözlerinin kalem gibi yaş akıtması bu arz edilen manzarayı hatırlamandan dolayı mıdır? Bu soruyu sormakla kendi hasret ve derdini açıklamış olmaktadır.

mindeki şerhleriyle Mevlânâ Câmi ile Mevlânâ İsam aralarındaki târizlere «Fevaidi âliyye» adıyle yazdığı bir Faysalnameden ibarettir.

Dürrelerinden :

Emin teşevvuki ahbabî bidi selemin.
Tecrî damuuke men aynike kel kalemî.

Seksenbeş (85) beyitli Arapça bir nat-ı şerifi de vardır. 1136 = 1723 de (Kaside-i Bür'e)ye (Verdetül Melih fi Şerhi Bürdetül Medih) ismiyle şerh yazan Muhammed ibni Mustafa Efendi de Mudurnu'dan yetişmiş ilim adamlarındandır.

SELÂMÎ ALİ EFENDİ (1)
1104 = 1595

Celvetiye şeyhlerinin büyüklerinden bir zat olup Menteşe'nin Kozyaka köyündendir. Meşreplerinin ihtilâfı neticesi olarak Niyazî Mısrî Hz. leri ile aralarında bazı mektuplar teati olunmuştur. Tasavvufa müteallık matbu risaleleriyle mutasavvıfane bazı ilâhîleri vardır. Üsküdarda Selâmsız, Acıbadem, Bulgurlu camileriyle Bursa'da Çelebi Sultan Muhammed Camii civarındaki dergâh hayırlı eserlerindendir.

Vefatı: (Hitab-ı elest) terkibinin delâleti olan 1104 H. de, kabri Üsküdar'da Kısıklı'da yaptırmış oldukları camiin yakınındadır.

SEZAÎ HASAN EFENDİ (2)
1151 = 1738

Gülşenî tarikatının güzel gülü tâbirine seza (lâyık) olan Hüdânın bu ermiş kulu Gördes'te (3) yetişmiş olup manevî terbiyesini Edirne'de görmüştür. Şiirleri hakikaten ârifane ve şairanedir (Sezaî) lâkabını Ni-

---

(1) Baş halifelerinden olup 1158 = 1745 de vefat ederek Üsküdarda Pazarbaşı mahallesinde yaptırmış oldukları dergâha defnedilmiş olan Kütahyalı Ferayi Ali Efendi de âriflerden bir zattır. Ferai mahlaslı ilâhileri vardır. Bir ilâhisinden :

Ya ilâhi asitanın hastaya darüşşifa
Şerbet-i vaslın içenler bulıdular derde devâ

(2) Sezaî Hz. lerinin halifelerinden olup kendi vefatına (Matemine'l-aşkı Hasib) tarihini söyliyen Hayrabolu'da ismiyle anılan Camii Şerif avlusunda yatan Çorumî zade Muhammed Hasib Bey de divan sahibi şairlerden âşık bir zat olup Gülşenî silsilesini (Gülşen-i Ebrar) adıyle Silk-i Nazma çekmiştir. Yine burada yatan Mahvî Efendi de Sezaî Efendinin halifelerinden divan sahibi bir zattır.

(3) Şimdi Korent şehrine eski Osmanlılar zamanında verilen isimdir.

yazî Mısrî Hz. leri vermiştir. Vefatı, (Kudse pervaz eyledi Ruhî Sezaî Gülşenî), (Kutub iken göçtü Sezaî Rahmetullahi aleyh), dedi. Hatif Sezaî rihlet etti) mısralarının delâleti olan 1151 H. de, mübârek kabri Edirne'de kendi muhterem adlarıyle anılan dergâhtadır. Mürettep ve matbu Divan-ı Hakayık beyanlarından başka (Mektubat)'ı meşhur ve matbudur. Bazı dikkat sahipleri şiirlerinin letafeti ve ruh okşayıcılığı bakımından adı geçen zâtı Osmanlıların Hafız Şîrazisi yerinde sayarlar.

Mısrî Hz. lerinn : (Hak içre bir âyineyim herkes bakar biran görür) mısraı ile başlıyan gazelini şerh buyurmuşlardır ki divanlarının sonunda matbudur.

Halifelerinden Muhammed Fabrî-i Kırımî de ârif bir zat olup (Menazilü's-Sairin)'i tercüme etmiştir.

Ârifane beyitlerinden (1)

Şahid-i Gaybî tecelli eyledikçe bî hicap
Çâk eder âşık o şevkîle vücudu camesin
Merd-i kâmil şerefin bir ter eden gurbette
Kadri artar gevherin çıksa eğer kânından

Aşağıdaki gazel en meşhur ârifane gazellerindendir.

Âdem mânayı mir'at eyleyenler zahiren
Seyreder Allahı halkta halkı da Allahta
Sa'yedüp kullukta mahvol sıtkıle kim lâcerem
Abd-i muhassı şah ederler bu ulu dergâhta
Bade-i engûre el sunman bu bezm-i fânide
Bulmuşam cam-ı muhabbet neş'esin ben ahda
Sanma menzilde karar eder olur ehl-i
Ey Sezaî kâmil oldur

Âşıkane naatlarından :

Hazreti Hakkın habibi sevgili bir danesi
Olduğu içün oldu âlem hüsnünün divanesi

Âşık Yunus'un :

İlim ve şefaat kânı — Alemlerin sultanı
Âşık Yunusun canı — Sensin ya Resulallah

Beytini meşhur Cevdet Paşa merhum Osmanlı Edebiyatı dersini okuttuğu esnada (Hem mensur, hem manzum olarak söylenmiş güzel sözlerdir) diyerek takdir etmiştir.

---

(1) **(Kalem-i Suni aze) tahrir etti**
Kaydedip suhufi herneki ebedde onu takrir etti
matla'lı gazeli Şerafeddin Efendi tarafından ârifane bir surette şerholunarak bastırılmıştır.

SİNAN ÜMMİ
(MUHAMMED SİNAN ÜMMİ)
1075 = 1664

Halvetî tarikatının yiğitbaşı kolunun büyüklerinden ârif bir zat olup Konya vilâyeti dahilindeki Elmalıdandır. (kutbu'l-meanî) isminde türkçe mensur bir eseriyle mürettep divanı vardır. Divanı matbudur. En kâmil halifesi Niyazi Mısrî divanındaki (Allah Allah dedi ve kıldı bakaye irtihal) mısraının delâlet ettiği 1075 H. de Elmalıda âhiret yurduna gitti. Mezkur divanda :

Dost illerinin menzili ki âli göründü
Dertlilere derman olan Elmalı göründü

Beytiyle başlıyan ilahideki Elmalı hal tercümesini yazdığımız bu zâtın doğum yeri olan bu kasabadır.

Bir ilahilerinden :

Uyalden aşkına anın gerekmez gayri burhanı
İrledun aşkına anın gerekmez gayri burhanı
Bugün meydan-ı aşk içre beni seyran eder oldost
Çün olmuşum ona seyran gerekmez gayri seyranı
Muradın anladım anın beni derdile yandırmak
Anın içün geçmişim benden gerekmez bana bin canı
Kıyacak cana İsmail ona gönderdi koç Allah
Ben ettim canımı kurban gerekmez gayri kurbanı
Tecelliden teselliden müberra olduğum anla
Hayal-i aşka mihmanım gerekmez gayri mihmanı
Sinan ümmî enel Hakkı görün aşkdan ayan eyler
Ayana erişen gelsin gerekmez gayr-i âyâne

SIRRI ABDULBAKİ DEDE
1164 = 1750

Galata mevlevihanesi ârif şeyhlerinden ve Gavsi dedeye damat olan Miraciye nâzım ve bestekârı Nayî Osman dedenin necip evlâdıdır. Gavsî dedenin vefatından sonra Osman dede yerine geçmiş onun vefatıyle de Bakî dede şeyh olmuştur.

Seyyid Vehbînin: (Osman dede göçtü ola sırrı bakî) mısraı hem Osman dedenin vefatına, hem de oğlunun şeyh oluşuna tarihtir. 1164 H. de vefat ederek Galata mevlevîhanesine defnedildi.

Cihandan gitti Sırrı adı Bâkî kaldı dünyada. Bakî dedenin münacaatından :

Yarabbi kereminle desti gîr ol
Dünyada ve âhirette yarabbi
Ben zara muin olup tâhir ol
Kıl ben kuluna rızanı matlup
Ben bîkesi ey kerim mutlak
Ben şifte hâle re'fet eyle
Her halde hayra kıl muvaffak
Affet künhüm inayet eyle

SELİM BABA

1170 = 1756

Âşıklardan bir zat olup Kırımlıdır. İstanbul'da tahsilini tamamladıktan sonra kadılık mesleğine girmiştir. Bosna kadı vekilliğinde iken mesleğini terkedip evvelâ Şeyh Muhammed Efendi isminde bir zattan, bundan sonra Kadirî şeyhlerinden Kesriyyeli Şeyh Hüseyin Efendiden feyz almıştır. Vefatı 1170 küsur tarihlerinde, kabri Köprülüde'dir. Bazı ilâhilerini de havi olan (Burhanü'l-Ârifîn) ismindeki meşhur risaleleriyle ayrıca divançeleri ve (Miftahu Müşkilâtü's-Sadıkîn) ve (Âdab-ı Tariki'l-Vasılîn) isminde ârifane eserleri vardır ki hiç biri basılmamıştır.

Âşıkane beyitlerinden :

Aldı aklın cümle varın bu selim-i divanenin
Varlığım cümle anındır ben anın burhanıyım
Gitti kesret oldu vahdet cümle âlem serteser
Mahvolup suretle esma cana erdim ben bugün

1185 = 1771 de İstanbul'da vefat eden Halvetî şeyhlerinden (Risale-i Tevhid) yazarı Şeyh Hamid bî Nevade kırımdan yetişen âlim şeyhlerdendir.

SELÂMİ MUSTAFA EFENDİ

Osmanlı şairlerinden ve Nakşibendî âşıklarından bir zat olup İzmirlidir. 1228 H. de Hz. Halid (Eyyüp) civarında (Raza) da Baba Haydar mahallesinde şeyhlik makamında bulunduğu dergâhta vefat etti. Babası Şeyh İsmail Şerhî Efendi tarafından 1200 H. de İzmir'de bir tekke bina

olunduğu hal tercümesini yazdığımız bu zatın divanında açıklanmıştır. Divanı matbu olup bir de (Mevlid) manzumesi vardır. (K) harfi gazellerinden aşağıdaki nazım meşhurdur.

Edna kuluyum Fahri Resulü's-Sakaleynin
Ol nur-i ehad Ahmed Ceddül Hasaneynin
Nuş eylerisem Şah-ı Hasan aşkına zehrî
Çekmem elimi yoluna baş gitse Hüseynin

Şevkitarap makamından bestelenen na't-ı Nebevîsi de meşhurdur ki aşağıdadır.

Bir muazzam padişahsın ki kulundur cümle şah
Kurb-i ev ednâda vaz'oldu senincün tahtıgâh
Nuh felek heft-i zemin ancak sana bir barigâh
Emrine mahkûmdur âlem her sözün vahy-i ilâh
Es-Salât ü ve's-Selâm ey Haadî-i rah-ı Hudâ
Küntü âsî ya şefia'l-Müznibîn üsfu'lena
Olalı rahsude pay-i pâkin ki arş-ı berin
Aşkın ile dembedem cevlân eder ey şah-ı dîn
Ravzan için çağrışıp der her melek yâ mü'minin
Hazihî cennatü adnin fedhulûha hâlidiyn

Yukardaki gibi bir naat-ı Nebevisinden :

Hâk-i Ravzandan güneş nûr eyler iken iktisab
Kerd-i pâkin kuhul çeşm-i can iderken mehtab
Ya aceb mi arşa fahr eylerse ravzanda turab
Canına minnet idi na'linin olsa âfitab

Yukardaki gibi.

Kimki nûr mühr-i zâtın mazhar-ı âgâhıdır
Ahter-i İslâm içinde evc-i dînin mâhıdır
Kim kulam oldu derkde kâinatın şâhıdır
Mur olmak âsitanında Süleyman câhıdır

Yukardaki gibi.

Hanki hâke bassa pây-i devletin o tavr olur
Canib-i hakdan tecelliyat ile pür nur olur
Her nazarda aynına vech-i Hudâ manzur olur
Bu Selâmî hizmet-i naatın ile mağfur olur

SÜLEYMAN EFENDİ
(KÖSTENDİLLİ MOLLAZADE SÜLEYMAN ŞEYHÎ EFENDİ)
1235 = 1819

Nakşibendî tarikatının fazilet sahiplerinden bir zat olup Köstendildendir. İlk ve orta derecedeki tahsillerini memleketinde ikmal ettikten sonra yüksek tahsil için İstanbul'a gelerek zamanın yüksek âlimlerinden eksiklerini tamamladı. Memleketine dönüp talebe okutmakla meşgul oldu. Bu esnada Nakşibendî seyyidlerinden Şamlı Şeyh Ali Efendiye intisap ederek 1193 = 1779 H. de tarikatın hilâfet rütbesine erişmiş olarak sâliklerin irşadına başladı. 1235 = 1819 H. de vefat ederek kendisinin yaptırdığı dergâha defnedildi. Maalesef yüksek kabirleri Bulgaristan devletinin teşekkülünden sonra yıkılarak başka bir binaya nakledilmiştir.

(Lemaat-ı Nakşibend) ismindeki eserinde mübarek mürşidi Ali Efendi delâleti ile nail olduğu ilâhî tecellilerin lüzumlu tafsilâtı yazılıdır.

Eserlerinin en büyüğü 1231 = 1815 H. de tamamladıkları (Bahrü'l-Velâyet) ismini taşımaktadır ki İmam-ı Cafer Sadık hazretlerinden başlıyarak binbir evliyaullahın muhtasar hal tercümesiyle ilmî ve kevnî kerametlerinden bahseder olup sonunda kendi hal tercümesi de gösterilmiştir. Bir nüshası Beşiktaş'ta Yahya Efendi dergâhı kütüphanesinde vardır.

Eserleri aşağıdadır :

1 — Bahru'l-Velâyet
2 — Zübde-i nefahatü'l-Üns
3 — Tarih-i Köstendil
4 — Nükâtü'l-Hikem
5 — Mecmau'l-Ârif
6 — Risale-i Tâlia
7 — Dîvan
8 — Şerh (Bazı Mısrî ve Nakşî gazelleri)
9 — Usûlü'l-Vüsûl
10 — Medar-ı Sâlikân Fi Etvar-ı Hâcegân
11 — Kuvvetü'l-Uşşak
12 — Seb'atü'l-Levâyıh
13 — Te'vilât-ı Erbaîn
14 — Terkîbat-ı Erbaîn
15 — Mir'atü'l-Muvahhidîn
16 — Mebazatü'l-İrfan

17 — Mecmaü'l-Esrar
18 — Es'iletü'l-Esrar
19 — Risale-i Vesâyâ
20 — Risale-i Şerh-i Celâliye
21 — Lemeat-ı Nakşibend
22 — Şerh-i Kelâm-ı Kibar
23 — Şerh-i Kelâmü'l-Vâsıtî
24 — Şerh-i Kelimat-ı Bedreddin Simavî
25 — Şerh-i Kelâm-ı Câferi's-Sâdık
26 — Mektubat-ı Erbaîn

Yukardaki eserlerden yalnız (Dîvan) basılmıştır.

SÛZÎ AHMED EFENDİ

1246 = 1830

Hal tercemesi ileride yazılı Şeyh Şemseddin Sivasî hazretlerinin torunlarından âşık bir zat olup Sivas'lıdır. Âlet ilimlerini ve yüksek ilimleri Hâdimî merhumdan, tasavvuf ilmini de Şeyh Abdülmecid Efendiden tahsil etmiştir. 1246 H. de vefat ederek büyük dedesi Şemseddin Hz. leri civarına defnedildi. «Sûzî» mahlaslı âşikane ilâhîlerini havi olan Dîvan'ı basılmıştır. Bir de (Kasîde-i Bür'e) tercemesiyle (Sülûknâme) isminde bir eseri vardır.

Beyitlerinden :

Ne ararsın bu fena bağında sen
Dil gülistanındaki ezharı gör

SAÎD EFENDİ «MUHAMMED SAÎD EFENDİ»

1257 = 1841

Nakşibendî şeyhleri âlimlerinden bir zat olup Kayseri'lidir. Hal tercemesi ileride yazılı Muhammed Şemseddin Efendinin mürşididir. Hacı Bektaş-ı Velî dergâhı şeyhliğine tâyin olundu ve 1257 H. de vefat etti.

Eserleri: (Kunûzü'l-Hakayık), (Tefsir-ü Sûreti Vel'âdiyat), (Tefsir-ü Sûre-i Vedduhâ), (Risale-i Tasavvufiye) dir ki hepsi de Beşiktaş'ta Yahya Efendi kütüphanesinde vardır.

SEYYİD AHMED HİCABÎ EFENDİ
1306 = 1888

Nakşibendî şeyhlerinin faziletlilerinden bir zat olup Kastamonu'ludur. Pederi Ahmed Siyahî Efendi hal tercemesi yukarıda yazılı Mevlânâ Halid'in son halifesidir ki 1291 H. de Kastamonu'da vefat etmiştir. Seyyid Efendi ilk tahsilini memleketinin âlimlerinden Keskinzadeden gördükten sonra İstanbul'da Şehrî Hafız Efendiden tamamladı ve riyaziye ilimlerini de Müneccimbaşı Tahir Efendiden öğrendi. 1306 H. de İstanbulda vefat ederek pederinin yanına defnedildi. Pederi ile kendisinin hal tercemeleri Kastamonu âlimlerinden ve adliyecilerinden Zühdî Bey tarafından (Tahassür) adıyle yazılarak basılmıştır. Eserleri basılmamış olup aşağıdadır:

(Risale-i Vahdet-i Vücud), (Telhîs-ı Fükûk), (Talikât Ale't-Tarsusî), (Talîkat Alâ Kara Halil)den ibarettir. «Seyyid» mahlâslı şiirleri ve ârifane ilâhiyatı da vardır.

Beyitlerinden :

Pertev-i Şem'i hakikî çevresin pervaz iden

Yapılır pervane Âsî «Seyyidâ» âvâreler

SARI ABDULLAH EFENDİ
1071 = 1660

Osmanlı âlimleri ve büyükleri arasında dinî, ahlâkî, edebî, siyasî eserleriyle mümtaz mevki kazanan irfan sahibi bir zattır. Mağrip şehzadelerinden olan babası: Seyyid Muhammed Efendi İstanbul'a gelerek gördüğü hürmetkârane muamele dolayısıyle buraya yerleştikleri zamanda Sultan I. Ahmed devri sadrâzamlarından Halil Paşanın biraderi Muhammed Paşanın kızıyle evlenmesinden hal tercümesinden bahsettiğimiz Abdullah Efendi dünyaya geldi. Öğrenme çağına eriştiğinde Halil Paşa delâletiyle zamanın fazilet sahiplerinden istifade ettiği gibi yine Paşanın delâletiyle büyük mutasavvıf Aziz Mahmud Hüdaî'den feyz aldı. Paşanın II. defa sadrâzamlığında ve şark serdarlığı (şark seferi kumandanlığı) zamanında tezkirecilik vazifesiyle beraberce gidişi sırasında Reisül-Küttab olan Muhammed Efendinin Tokat'ta vefatı üzerine terfian bu vazifeye tâyin olundu. Fakat o sene içinde sadrâzamlığın Hüsrev Paşaya tevcihi dolayısıyle Halil Paşayla beraber Üsküdar'a dönmüş, Hüdaî Hz. lerinin dergâhında inzivaya çekilmiş ve paşanın vefatından son-

ra da 10 sene kadar bu şekilde vakit geçirerek 1047 H. de Ribab-ı Hümayun riyasetiyle ve II. Bağdat Fatihi Sultan III. Murad'ın maiyetinde Bağdat'a gitti. Fetih ve zafer sırasında kazaen şehid olan reis İsmail efendiye halef, 1047 H. sonlarında Diyarbekirde (Bedâyiu'l-Vakayi) müellifi Hüseyin Efendiye selef olup 1049 H. Şabanında riyaset vekâletine, 1050 ortalarında Anadolu, bundan sonra Cizye muhasebesine, 1060 hududunda piyade mukabelesine ve 1065 başlarında mensuh mukataaya tâyin olunarak mühim hizmetler gördü. Bu tarihten sonra dîvan memurluklarından çekilerek ilim ve ibadetle meşgul olmuş, «Zâir-i Adn ola ruhu Sarı Abdullahın», «Nesrin-i Adn ola İlâhî Sarı Abdullah» mısralarının delâleti olan 1071 H. de vefat edip Topkapı'dan Maltepe hastahanesine giden caddenin solunda set üstündeki makbereye defnedildi. Mezar taşında: «Merd-i manevî şarih-i mesnevî sabıkan Reisü'l-Küttab Hz. Abdullah Efendi ibni Seyyid Muhammed ruh-i şerîfleri için ve cem'i ehli îman ervahı için rizaen Lillâh için fâtiha» ibaresi nakşolunmuştur. Torunlarından Lâlîzâde Abdülbâki Efendinin Bayramî melâmilerinin ahval ve menkıbelerinden bahseden matbu risalesinden anlaşıldığına göre hal tercümesi sahibinin sülûk bakımından manevî mürebbisi İdris Muhtefî hazretleridir. Bununla beraber büyük mutasavvıf ve ulu pîr Hüdaî Hz. lerinin manevî terbiyelerinden de feyz almışlardır. Şiirleri ekseriyeti itibariyle mutasavvıfane olup mahlâsı «Abdî» dir.

Çeşitli eserleri aşağıdadır.

1 — Şerh-i Mesnevî: (En meşhur eseridir) beş cilt üzerine tertiplenmiş olup ismi (Cevahir-i Bevahir-i Mesnevî) dir. Mesnevî-i Şerifin tamamını toplamış değildir.

2 — Semeratü'l-Fuad Fi'l-Mebde-i ve'l-Mead: 5 bab bir hatime üzerine tertiplenmiş olup Türkçe ve matbudur.

I. Bab: Hz. Âdem aleyhisselâmın hilâfeti, Âdemin yaratılışındaki hal ve merhaleleri ve insan nev'inin mertebeleri beyanında olup, üç faslı ihtiva etmektedir.

II. Bab: Aslını sevme talebi, kalbin cilâsı, gavs ve insan-ı kâmil beyanında üç faslı muhtevîdir.

III. Bab: Sülûk ehlinin kısımları ve reviçleri beyanında olup altı faslı muhtevidir.

IV. Bab: Dünyadan terhip, Hakkın yoluna ve mürşid-i kâmile tergîp ve fakirlere kötü zan beslemekten çekinmek ve sülûk sahiplerine açıklanması lâzım bazı erkân ve şartları tavsiye beyanındadır.

V. Bab: Nakşibendîye, Bayramîye, Halvetîye, Mevlevîye, Kübrevîye, Kadiriyye'nin umumî ananevî silsilelera, Ebu Bekr-i Sıddık ve İmam-ı Ali Radıyallah hazretlerinden Fahr-i Kâinatta nihayet bulan ve bu münasebetle bazı imamlar, sahabe, tabiîn ve evliya menkıbeleri beyanındadır.

Hatimei hayvanî ruh, insanî ruh ve izafetlerinden bazı bilgiler beyanındadır.

3 — Nasihatü'l-Mülûk, Tergîban Li Husnü's-Sülûk: Sultan IV. Mehmed Han'a takdim olunan bu eser Türkçe ve basılmamış olup sonradan Osmanzade Ahmed Taip Efendi tarafından (Telhîsu'n-Nevayıh) ismiyle hülâsa edilerek Sultan III. Ahmed Han'a takdim olunmuştur ki matbu ve 2 bab üzere hazırlanmıştır.

I. Bab: Dünya işlerinin intizamı ve ehliyet sahipleri hakkında, I. Fasıl; Hz. Âdemin hilâfeti, Musa, Yusuf, Davud, Süleyman, II. Fasıl: Hülâfa-i Raşidîn.

II. Bab: Âhiret ahvali, I. Fasıl; ölüm, ölümün hakikatı, azrailin ruhları kabzetmesi ve berzah halleri, II. Fasıl; kıyametin kopması, sûrun üfürülüşü, ruhlarla beraber cesetlerin haşredilmesi, Arasat, cehennem ve cennet ahvali, Allahın rahmetinin genişliği kendi el yazısıyle yazma olan nüsha Kütahya'da Reisü'l-Küttâb Muhammed Emin Vahid Efendi kütüphanesinde mevcuttur.

4 — Miratü'l-Esfiya fî sıfat-ı Melâmiyeti'l-ahfiyâ: Melâmi taîfeleri hakkında Fütuhat-ı Mekkiyye'nin muhtelif bab ve fasıllarında geçmiş olan sözlerin açıklamasıyle Şeyh-i Ekber hazretlerinin menkıbe ve faziletlerinden bahseder olup Arapça ve basılmamıştır. Birer nüshası Beyazıt Camii kütüphanesiyle Beşiktaş'ta Yahya Efendi kütüphanesinde vardır. (Mirkatü'l-Evliya) ismindeki tercemesi de Üsküdar Atlamataşında Selimağa kütüphanesindedir.

5 — Ricalü'l-Gayb: Melâmî taifesinin ahval ve kısımlarından bahseder olup basılmamıştır.

6 — Tevkîat-ı Selâtîn-i Osmaniye — Düstûrul Înşâ: Reisü'l-Küttap yâni Hariciye Nazırı bulundukları sıralarda Feridun Bey münşeatı tarzında topladıkları ve yazdıkları 150 kadar mektubu cem etmiş olup basılmamıştır. 1153 H. de yazılmış bir nüshası Manisa'da Muradiye kütüphanesinde, bir nüshası da Halis Efendi kütüphanesinde vardır. (Düsturu'l-Înşâ) yazılış tarihi olan 1053 senesini açıklayıcıdır.

7 — Mesleki'l-Uşşak: Sülûk hallerine dair Türkçe manzum bir kaside olup torunlarından hal tercümesi ilerde yazılı Lâlizade Abdülbaki

Efendi tarafından zeyl'i yazılmış Türkçe şerh ve tefsir edilmiştir. Kasidenin metni ile zeyli Bâki Efendinin eserlerinden matbu olan (Menakıb-ı Melâmiye-i Bayramiyye) risalesinin nihayetinde yer almıştır.

8 — (Cevherü'l-Bidaye ve Dürretü'n-Nihaye): Sultan IV. Muradın ahvali ile Bağdat fethinden, 4 mezhep îmamiyle bazı evliyaullahın menkıbelerinden bahseder olup basılmamıştır. Bu eserin kendi el yazısiyle yazma nüshası Halis Efendi kütüphanesindedir.

9 — Tercüme-i Makasıdil Ayniyye: Bu eserin Abdülmecid Sivasî tarafından tercüme edildiği ileride yazılıdır.

Oğulları Mustafa Resmî Efendi de şair âlimlerden bir zattır.

10 — Tedbiru'n-Neşeteyn ve İslâhü'n-Nüshateyn: 15 bab üzerine tertiplenmiş siyasî ve ahlâkî gayet mühim bir eserdir. Nüshaları Seyyid Ali Paşa ile Halis Efendi kütüphanelerinde vardır.

Mezahirdir bütün eşya bizim gördüğümüz zahir
Cihanda her ne var ise hemen envar-ı rahmettir.

Hüdaî Hz. lerinin gazelini tahmislerinden:

Sana senden yakındır Hak sakın olma dilâ gafil
Hemen senlikdir ancak ortada buna olan hail
Gözün aç mânayı anla bu zevk ile olur hasıl
Muhit-i bahr-ı tevhidi bilip umman-ı bî sahil
Vücudun katresin mahvet eğer olduysa ehl-i dil.

SAFİYYULLAH MUSA DEDE
1157 = 1744

Mevlevî ârif ve fazıllarından olup pederi Adanalı Celâl Ali Dede Efendi Trablus-Şam mevlevîhanesi şeyhi iken Trablus'ta doğmuştur. Üç lisanda şiir söylemeğe muktedirdi. Tefsir, hadis gibi yüksek ilimleri Abdülgani Nablusî hazretlerinden tahsil etmişlerdir. Son şeyhliği İstanbul'da Yenikapı Mevlevîhanesindedir. 1157 H. de vefat ederek adı geçen dergâha defnedildi. (Sıhah-î Cevherî) tercemesi olan (Vankulu lûgatı) nın basılışında musahhihlik hizmetini ifa ettiler. Hanefî mezhebi üzerine feraiz meselelerine dair (Ercûze-i Cedide) eserleri cümlesindendir(1).

(1) Sultan Abdülaziz Han devri âriflerinden olup Galata Mevlevîhanesinde yatan ve mevlevî evradını mufassal bir surette şerh eden Bosnalı Muhammed Fazıl Paşa da mevlevîlerin faziletlilerindendir. Bu zatın adı geçen mevlevîhane kütüphanesinde bir de divanı vardır. Evrad şerhi basılmıştır.

SUHUFÎ MUHAMMED EFENDİ (SAHHAF)
1146 = 1737

Niyazî Mısrî Hz. lerinin baş halifelerinden (1) âşık ve ârif bir zat olup Bursalıdır. «İlâhî cilvegâh-ı şeyhî suhufîyi cinan eyle» mücevher mısraının delâlet ettiği 1146 H. de Bursa'da vefat ederek (Niyazî Mısrî Dergâhı)na defnedildi. Eserleri:

(Zeynü'l-Â'yâd) ismindeki, (Şerh-i gazel-i Hacı Bayram Velî «Çalabım bir şar yaratmış iki cihan arasında» ile (Şerh-i gazel-i Eşrefzade «Tecelli şevkı didarın beni mesteyledi hayran»), (Şerh-i gazel-i Niyazî Mısrî, «Keşfu'r- Rumûz fî Halli'l-Künûz: Müşkilim var Hak dostları ey len küşâd») (2)

(Manzume-i mevaciye), (Mecmuay-ı ilâhiyat) olup basılmamıştır.

Beyitlerinden :

Dilâ sen Mantıku't-tayr'ı özü insan olandan sor
Dilersen «Küntü Kenzen» remzini var kân olandan sor

SALAHÎ EFENDİ
(ABDULLAH SALAHÎ UŞŞAKÎ)
1196 = 1781

Fazilet ve kemalâtı şahsında toplamış bir zat olup Balıkesirlidir. 20 yaşına kadar memleketinin ulemasından âlet ilimlerini öğrendikten sonra İstanbul'a gelerek tahsilini tamamlamak üzere tekrar derse başladığı gibi kadirbilir bir zatın delâletiyle de Tahvil kalemine devamına başladılar.

---

(1) Niyazî Hz. lerinin halifelerinden biri de Bursalı Emîr Kâsımzade Seyyid Muhammed Efendidir ki, mürettep divanı vardır. «Şeyh Efendi Bezm-i Adne Hû ile buldu vusûl» mısraının delâlet ettiği 1134 H. de vefat etti. Şeyh Hüsameddin Efendi dergâhı altındaki Mısrî tekkesinde defnolunmuştur.

Beyitlerinden :

Cânana verip canı cânan olalım âşık
Bu rah-ı hakikatte burhan olalım âşık
Sıdk ile eğer mumen tuttunsa sevâsavmın
Gel îd-i visale kurban olalım âşık
Aşk ile olup zinde dostu bulalım dilde
Gel ilm-i ledünnî de Lokman olalım âşık

(2) Bu mısra ile başlıyan gazel Şeyh İsmail Hakkı tarafından da şerh olunmuştur ki matbu divanının sonunda zikredilmiştir.

Kısa bir zaman zarfında talebe ve hatipler arasında yayılmış bulunan fevkalâde şöhreti dolayısiyle evvelâ mektupçuluk sonra divan efendiliği hizmetiyle Hakimoğlu Ali Paşa maiyyetine tâyin olunarak bu vazifeyle epeyce dolaştılar. Lâkin kabri Eğrikapı haricinde olan ve o tarihte Edirne'de halkın irşadiyle meşgul bulunan Şeyh Cemaleddin Uşşakî hazretlerine intisabından bir müddet sonra istifa ederek 7 sene yalnızlık ve inziva âlemlerinde vakit geçirmiştir. Bu feyizli âlemde:

Müşkilin kimseye zahirde Salâhî sormaz
Hace-i batına sordu soracak esrarı

Beytiyle de irfan mertebelerini tamamladıklarını işaret etmişlerdir.

Celvetî, Bayramî ve Sadî, Kadirî
Nakşibendî, Mevlevî ve Gülşenî, Uşşakîyiz

Beytiyle de tarikatları şahsında toplamış bir zat olduğunu remz ve îma buyurmuşlardır. Bu zamanlarda mânâ âleminde Şeyh-i Ekber hazretleri tarafından 4 satırlık bir yazı okutularak maddî ve bilhassa manevî pek çok kalbî füyuzat ve varidata mazhar olduktan sonra eser vermeğe başlamışlardır. İlim ve irfan sahiplerinin yanında canları gibi sakladıkları kıymetli, ârifane eserleri fazilet, irfan, tahkik ve ilimlerinin derinliğine şahiddir.

Vefatı, mezar taşına nakşedilmiş:

«Salâhî sevk-i envâr-ı cemale oldu pervane» mısraının delâlet ettiği 1196 H. de, defnedildiği yer de Sultan III. Mustafa Han devrinde yaşayan Tahir Ağa isimli zatın Fatih civarında Âşıkpaşa mahallesinde yaptırdığı ve şeyhlik makamını uhdelerine tevcih ettiği dergâhın avlusundadır.

Yüksek eserleri :

1 — «İnna araznâ'l-Emanete» âyet-i kerimesinin tefsiri
2 — Usûl-i Hadîs şerhi
3 — Usûl-i Fıkıhtan muhtasar Menar şerhi
4 — Şeyh-i Ekber Hz. lerinin eserlerinden (Mevâkiu'n-Nûcum) şerhi: (Bir nüshası umumî kütüphanededir)
5 — Şeyh-i Ekber Hz. lerinin kudsî sözlerinden «Subhane men ezhera'l-halâyık ve hûve ayniha» nın (Miftahü'l-Vücûdi'l-Eshûr fi tevcih-i kelâmı şeyhi'l-Ekber) ismiyle şerhi.
6 — Dîvan-ı Cenab-ı Ali şerhi
7 — Mesnevî Şerif tercemesi

8 — İbni Fârız'ın Kaside-i Hamriyyesinin şerhi.

9 — Şeyh-i Ekber Hz. lerinin (Havzü'l-Hayat) risalesinin şerhi.

10 — Şeyh-i Ekber Hz. lerinin (Gavsiyye) risalesinin şerhi.

11 — İmam-ı Gazalî'nin eserlerinden (Faysal'üt-Tefrika Beyne'l-İslâm ve'z-Zendeka) ve (Marifetü'l-acz) risalelerinin tercemesi.

12 — (Miftahu'r-Rumûz ve'l-Esrarû'l-Kûnuz)

13 — Ulûmu'l-Maznun

14 — Mir'atü'l-Esma risalesi.

15 — Tevfiku'l-Avni fi Hakkı'l-İman

16 — Hilye-i Haseneyni'l-Ahseneyn

17 — Gülşen-i Tevhid tercümesi

18 — Mustalâhat-ı Sofiyye tercümesi

19 — Şeyh Mahmud Sabüsterî'nin eserlerinden (Mir'atü'l-Muhakkıkîn) tercümesi

20 — Şeyh Ebu'l-Hasan el-Harkanî'nin eserlerinden (Esrarü'l-Mulûk)ün tercümesi

21 — Hace Mahmud Pûrisâ'nın eserlerinden (Zikir, Vücud, Kudsiyye) risalelerinin tercümeleri

22 — Şeyh Sühre Verdî'nin eserlerinden (Havass-ı Celli Esmâ) tercümesi

23 — Makamat-ı Hamidiyye ile Farsça rübaîleri edebî sanatlara tatbik yoluyle meydana getirdikleri nefîs şerhleri

24 — Mevlânâ Celâleddin-i Rumî, Şeyh Niyazî Mısrî, Nasuhî, Eşref-i Rumî, Nakşi-i Akkirmanî hazretlerinin bazı nutuklarının şerhi.

25 — İmam-ı Aliye nisbet olunan «Ayan:nî ayanânî lem ye'yushûma ramed», «Fi kulli aynin minel ayneyni nunanî» beytinin ibaresinin şerhi.

26 — Hasan Basri hazretlerinin derlediği bildirilen 54 farzın şerhi.

27 — Şevket, Saip, Mir Hüsrev Dehlevî, Hakanî'nin müşkil gazellerinin çoğunun şerhleri

28 — Aruz şerhi.

29 — Ârifane divanları

30 — Mektubat ve inşa risaleleri

31 — (Vahibü'l-Mevahib Fî Beyani makamati ve'l-Meratib) tercümesi

32 — Lâfz-i Tarikat risalesi

33 — Nakşibendiye risalesi

34 — Tâc, kemer, alâmet risalelerinin tercümeleri

35 — Bazı Arapça kasidelerin şerhleri

36 — Esma-i Hüsna muamması risalesi

37 — Nahivden (Muğnî) şerhi

38 — Muhtasar ve mufassal kavaid-i irab
39 — Şâfiye şerhi
40 — Kavaid-i Farisiye şerhi
41 — Mefatihu'd-Dürriye şerhi
42 — Medar-ı mebde ve mead
43 — Şerh-i makalât-ı Hoca Nasreddin
44 — Teshilü'l-Müptedâ
45 — Zeylü'l-Kitap fi ahseni'l-Hitap
46 — Esrar-ı Nihan der hatm-i hacegân
47 — Risale-i cevahiri tac-ı hilâfet
48 — Şerh-u Nutk-i Âşık Ömer
49 — Gül-i Sad berk
50 — Tuhfetü'l-Âşıkîn
51 — Şerh-i Kaside-i Banet Suad
52 — Şerhu Halli Meaki dü'r-Rumuz
53 — Tahmis-i Kaside-i Bür'e
54 — Üç lisan üzere yazılmış Manzume-i Miraciye
55 — Manzume-i Mevlid-i Nebi
56 — Tesdisi Kaside-i Münferice
57 — Müstezad-ı Cenab-ı Mevlânâya manzum şerh

SADIK MUHAMMED ERZİNCANÎ
1209 = 1794

Nakşibendî şeyhlerinden mücahit bir zattır. Anadolu ve Rumeli eyaletlerinde bir çok seyahat ettiği ve 1192 H. de Erzurum'da bulunduğu (Risale-i Mergûbe)sinde yazılıdır. 1209 H. de şeyhi bulunduğu Üsküdarda Alaca Minare zaviyesinde vefat ederek oraya defnedildi. Hepsi bir arada matbu Türkçe risaleleri vardır ki isimleri aşağıdadır: (Risale-i Merbube), (Risale-i Terbiyename), (Risale-i Marifetinnefs), (Risale-i Mahbup) olup (Hakikatü'l-Yakîn) tercümesi de eserleri cümlesindendir.

SANİ AHMED EFENDİ
1290 = 1873

Mevlevî şeyhlerinden ârif ve garip ilimlere vakıf bir zat olup Tokatlıdır. Tahsilini ve çilesini tamamladıktan sonra bir müddet memleketinin mevlevihanesinde şeyhlik yapıp bundan sonra Aydın dergâhı şeyhliğine nakletti. 1290 küsur tarihlerinde bir iş için İstanbul'a gelişinde vefat ederek Yenikapı Mevlevihanesine defnedilmiştir. (Aruz-u Molla Câ-

mi)yi (Câm-ı Muzaffer) ismiyle Türkçe şerh edip Mısır'da bastırmıştır. Aynî Hasan Efendinin ,Nazmü'l-Cevahir) adındaki manzum lûgatını da şerh etmiştir. Başka eserlerine rastlanılamamıştır. Farsçayı ve hikmet ilmini Kethüdazade Arif Efendiden öğrenmiştir. Tezkire-i Fatîn de ârifane bir gazeli yazılıdır.

SALİH RIFAT EFENDİ
1326 = 1908

Tasavvuf büyüklerinden Seyyid Hoca Muhammed Nurü'l-Arabî El-Melâmî hazretlerinin halifelerinden temkinli, irfan sahibi bir zat olup İştiplidir. Adı geçen hocaya intisabından sonra yaptırdığı dergâhta saliklerinin terbiyesiyle hayatını geçirmiştir. 1326 H. de vefat ederek sözü geçen dergâhın avlusuna defnedildi. Mürettep Divançeleri ve sofiye ıstılahlarını beyan eden risalesi vardır.

Divan-ı İlâhiyatının matlaından :

Hüdayâ sana hamdolsun seninle
Yine sensin seni hamid seninle
Zuhurun batın oldu zahirinle
Ki malûm evvel âhirinle
Vücud-u külle döner encüm felekler
Bütün şem-i vücuhündür dilekler
Habibin mazharındandır zuhurun
Huruşa geldi deryay-ı bütunun
Sana mir'at olupdur çünkü zatı
Tecelli kıldın anınla sıfatı
Kamu ef'al ahkâm ile esma
Evvel oldu mazhar cümle müsemma

ŞAHABEDDİN AHMED SİVASÎ
860 = 1455

Müfessirlerden ve Zeyniye tarikatının şeyhlerinin en büyüklerinden bir zat olup Sivaslıdır. Âlet ilimlerini ve yüksek dinî ilimleri memleketnin âlimlerinden tahsil ettikten sonra tarikatın kurucusu Zeyneddin Hâfi hazretlerinin halifelerinin büyüklerinden Muhammed Efendi namında bir zata intisap etti. Bir müddet sonra mürşidi ile beraber o tarihte mamur olan Ayaslug ülkesine hicret ve oranın beyi Aydın oğlu Muhammed Beyden gördükleri hürmet üzerine burada yerleşerek ömrünün sonuna

kadar tedris ve irşad ile meşgul oldular. İşte bu suretle vakitlerini geçirirken mürşitlerinin vefatından birkaç sene sonra yâni 860 H. de kendileri de vefat ettiler. Ayaslug istasyonundan kaza merkezi olan Kuşadasına giden şosenin sol tarafındaki tarlalar içindeki görülen bir kümbet harabesi önünde defnedilmiş oldukları, ziyaret ettiğim mezar taşının kitabesinden anlaşılmaktadır.

Âlimler arasında (Tefsir-i Şeyh şöhreti ile namlı olan (Uyunü't-Tefasîr) isminde iki cilt tefsir ile (Risaletü'n-Necat Min Şerri's-Sifat) isminde tasavvufa ait bir eseri de vardır. Şakayık-ı Numaniyye yazarı tasavvuf ilminden bir eseri daha olduğunu müşahadesine dayanarak bildiriyor ki bizim de gördüğümüz otuz bab üzere tertiplenmiş (Cezabü'l-Kulûb) ismindeki tasavvufî eser olmalıdır. Feraiz ilminden (Siraciye)yi de şerh etmiştir. Usûl ve ilim istilâhına dair (Riyazü'l-Ezhar Fi Celâili'l-Ebsar) isminde bir eseri de vardır. O tarihlerde Osmanlı ülkelerinde yayılmış olup hâlen bu havalide mensupları kalmıyan Zeyniye tarikatı, hal tercemesini yazdığımız Şeyh Şahabeddin Efendi ile tarikatın pîri Zeyneddin Hâfi halifelerinin büyüklerinden Bursa'da Zeynîlerde yatan Abdüllâtif Mukaddesî ve bu zatın baş halifelerinden İstanbul'da ismiyle söylenen semtte yatan Şeyh Vefa-i Konevî vasıtalariyle yayılmıştır. Başı üzerindeki taşta:

Leyletü'l-Ehad Fi yevmi's-sani min şehr-i Rebiülevvel sene sittîne ve (2. Rebiülevvel pazar günü) semân mie = (860) H.

Be dünya dil-i nebundet herki merdi est

Ki dünya bîkeman endûh virdi est

Bekürsitan nazar kün tâ beyabî

Ki indünya harieş çend berdest

Baş tarafının taşı:

Ne çonan refte em ki bâz ayem

Ayak tarafı taşı:

Nezzelnâ hâhünâ sümme irtehalnâ

Vema ehadün aleddünya bi bâkın

Keza dünya nuzulin ve irtihalin

Vema bâkin alel insani halin

ŞEYH İLÂHÎ-İ NAKŞİBENDÎ
893 = 1487

Nakşibendî seyyidlerinden kudsî damga - alâmet taşıyan bir zat olup ismi Abdullah, memleketi Sımavdır. İlmini kemale erdirmek maksadiyle Buhara'ya kadar yol gitmiş, zâhirî ilimleri Mevlânâ Tûsî'den, bâtınî ilimleri de Ubeydullah-i Ahrar hazretlerinden tahsil ederek evvelâ memleketine sonra İstanbul'a geldiler. Bir müddet sonra Gazi Evranos oğlu Ahmed Beyin iltimasiyle Vardar - Yenicesi'ne gelerek ömrünün sonuna kadar irşad ve eser yazmakla vakit geçirdiler. Ağustos nahiyesinde vefat ederek oradan Yeniceye naklolunmuştur. Hâlen adı geçen nahiyedeki fabrika bitişiğinde yüksek makamları olmak üzere ziyaret olunan odayı bu âciz muharrir de ziyaret etmiştir. Vefatı 893'ü haber veren «Rahmet ber İlâhî» terkibidir. Eserlerinin en kıymetlilerinden birer nüshası Şehid Ali Paşa kütüphanesinde mevcut olan Arapça (Şerh-u Alâ Varidat-ı Kübrâ Li'ş-Şeyh Bedreddin Simavî), (Şerhü Alâ Miftahu'l-Gaybî Li'ş-Şeyh Sadreddin) olup (Zâdü'l-Müştakîn), (Nacatü'l-Ervah min Denesi'l-Eşbah), (Esrarname), Meslekü't-Tâlihîn), (Manzûme-i Mîraciye), (Füsulü'l-Vüsûl) isimlerinde Türkçe başka eserleri de vardır ki hepsi de basılmıştır. İstanbul'da Fatih civarında yatan Emîr Ahmed Buharî hazretleri bu yüksek zatın baş halifelerindendir.

Şiirlerinden :

Çün Tû teslim-i Rizâ-i Hak Şuy-i Bihîş baş
Yef'alullahü mâyeşâü ve yahkûmullahü mâ yürîd

ŞAHİDÎ İBRAHİM DEDE

Mevlevî tarikatının en büyüklerinden ârif bir zat olup Muğlalıdır. Âlet ilimlerini ve yüksek ilimleri tahsilden sonra Afyonkarahisar'da Sultan Divanî hazretlerinin dergâhına yüz sürerek Mevlânâ'nın feyzine mazhar olmuştur. (Şahidî) ismiyle anılan Farsça manzum lûgatı meşhur ve muteber olduğu gibi Türkçe ve Farsça ârifane dîvanlarıyle mesnevî tarzında (Gülşen-i Esrar), (Gülşen-i Tevhîd), (Gülşen-i Vahdet) isim-

---

(1) «İlâhiye kıla Rahmet Mennan» tarihinin delâlet ettiği 979 H. de vefat eden divan sahibi Yeniceli İlâhî de şairlerdendir.
İsminin Süleyman olduğu Riyazî Tezkiresinden anlaşılmaktadır.
Beyitlerinden :

Netice hasıl ola derdin eşkâl-i tefekkürden
Felek aksini gösterdi ziyan ettin tasavvurdan

lerindeki manzumeleri de irfan sahipleri yanında makbul ve malûmdur. Gülistan'a da bir şerhi vardır. 957 H. de Muğlada toprağa verilerek şeyhlik makamında bulunduğu dergâha defnedildi. (Semâhâney-i Edep) sözünce mürşidini ziyaret için Afyonkarahisar'a gittiğinde burada vefat etmiştir. «Hüdaî» mahlâslı pederine işaret ederek söyledikleri manzumelerinden :

Şahidi-i Mevleviyim ârifim gelsin beri

İsteyen sırrı «Hüdaî» men Hüdaî zadeyim

Bir nüshasını Muğla kütüphanesinde gördüğüm Gülşen-i Vahdet'in nihayetindeki marifet faslından :

Görünen eşyay-ı zahir serbe ser

Mazhar-ı didar-ı Haktır ey beser

Cümle hayvan ve nebat ve hem cemad

Arife mir'at-ı Haktır ya ibad

Bu fena surette Haktır görünen

Hem münezzehtir fenadan Zü'l-menen

Cümle âlem birden olmuştur ayan

Gayrı yoktur yine ol birdir heman

Mumu gör kim nahl idüptür nahl-i bend

Kıldı mumu nice renk ve şekl-i çend

Kıldı üstad anda zahir çok sor

Ta temaşa ide her ehl-i hüner

Şahidî manzumesi birçok marifet sahibi tarafından şerh edilip nazire yazıldığı gibi Arab âlimlerinden İbrahim İbni Süleyman Ezherî tarafından mufassal olarak terceme, Allâme-i Hafaci'nin talebelerinden Abdülkadir Bağdadî ile 1126 = 1714 H. de Şam'da vefat eden Eğribozlu Ahmed Selâmî tarafından da muhtasar bir surette Arapçaya naklolunmuştur. Manzum olarak Rumcaya tercüme edilmiş nüshası Yahya Efendi kütüphanesindedir. Şahidî Hz. lerinin eserlerinden yalnız manzum (Lûgati) ile (Gülşen-i Tevhid) kendisi tarafından «Bülbül-i Gû Gülşen-i

Tevhid Cû» tarihî mısraının gösterdiği 837 = 1433 H. de Mesnevînin altı cildinin herbirinden yüze beyit alınarak tahmis edilmek suretiyle meydana gelmiştir ki bir parçası aşağıda nakledilmiştir:

Mesnevî :

از دم نایی چوهو رفت اندرو
آتشی پیدا شد از انوارهو
پردهٔ عشاق زین آتش بسوخت
از شعاعش شمع دلها شان فروخت
کرتوخواهی روشنئ شمع دل
شو برون از ظلمت این آب وگل
باش خالی از تشاویش جهان
تا ترا انوارهو گردد عیان
روز حب سیم وزر دلرا بشو
تا دلت روشن شود ز انوارهو

Tuhfe-i Şahidîde bahsedilen Tuhfe-i Hüsamî müellifi Hüsameddin Efendinin Muğla'ya bağlı Ula nahiyesi merkezinde medfun bulunduğu yazılıdır.

Yazma bir nüshasını Muğla kütüphanesinde gördüğüm (Tuhfe-i Hüsamî) matlâından :

İftida ü iftida fatihat ağakâr

İstimalet dil hoş daden muvafık sazkâr

Şahidî merhumun oğlu Hüsameddin Efendinin de Farsça kaidelerini bildiren bir manzumesi vardır ki hatimesi aşağıdadır :

Kıl ki sıhhatle bunu yazdı Hüsam İbni Şahidî
Okuyan tahsil-i Fûrs idip muradına ire
Dideler gökte melâik şerh ile tarih ile
Şahidîzade Hüsamî yadigârını göre
992

Muğla mevlevihanesinde ziyaret olunan türbede mevcut iki sandukadan biri Hüdaî diğeri Şahidî olmak üzere kesinlikle rivayet olunmuştur. Hattâ Şahidî'nin sandukası yanındaki mezarda aşağıdaki manzume kazınmıştır :

Gedayım Şahidi-i mevleviyim
Diyar-ı Menteşâda muğlaviyim
Bihamdillah ki merdi maneviyim
Ki gavvas-ı bihar-ı mesneviyim
Şahidîye herkim iderse dua
İde mahşerde şefaat Mustafa

ŞÂ'BAN-I VELÎ
976 = 1568

Halvetî tarikatı kollarından Şabaniye şubesinin kurucusu ârif bir zat olup Taşköprülüdür. İrfan mertebelerini bitirdikten sonra Kastamonu'da halkın irşadiyle meşgul olarak pekçok ârif yetiştirmiştir. Vefatı: «Eyledi Şaban Efendi azm-i dildar-i can» mısraının delâlet ettiği 976 H. de, nurlu kabri Kastamonudadır. Ârifane sözlerinin bir kısmı 1293 H. de basılan hususî menakıbnamelerinde yazılıdır. Halifelerinden Kastamonulu Muslihiddin Vahyî Efendi de kemal sahibi bir zat olup (Mîracü'l-Beyan) isminde matbu tasavvufa ait manzum risalesi vardır.

ŞEMSEDDİN SİVASÎ
«EBU'S-SENA ŞEYH ŞEMSEDDİN AHMED ES-SİVASÎ»
1006 = 1597

Halvetî tarikatının şubelerinden Şemsiye kolunun kurucusu ârif bir zat olup Zile'lidir. Yedi yaşındayken pederinin mürşidi olan Amasyalı Şeyh Hacı Hızır Efendinin duasını almak üzere pederi ile beraber Amasya'ya gidip Hz. Şeyhin teveccühlerine mazhar olduktan sonra memleketine döndü bundan sonra Tokat'a giderek meşhur âlimlerden Arakıyeci-

zade Şeemseddin Efendiden tahsile başladılar. Daha sonra İstanbul'a gelerek tahsilini tamamladılar. Tarikat bakımından Cuma pazarlı Muslihuddin Efendi ile Şirvanlı Mecdeddin Efendi hazretlerinden feyz almışlardır. Sonraları Sivas'a giderek tedris ve irşad ile meşgul olmuşlardır. «Nuh felek Şemsi dolandı nur ile» mısraının delâleti olan 1006 H. de vefat ettiler. Eğri seferinde bulunan ve duası kabul buyrulan yüksek zatlardandır.

Yüksek menkıbeleri Şeyh Recep Sivasî'nin (Necmü'l-Hüdâ) ve Şeyh Nazmi-i İstanbullunun (Hediyyetü'l-İhvan) ve Müstakimzade Süleyman Saadeddin Efendinin (Hulâsetü'l-Hediyye) isimlerindeki eserleriyle başka eserlerde geçmiştir.

Kıymetli eserlerinden manzum olanlar:

1 — Menakıb-ı İmam-ı Âzam (matbudur)
2 — İrşadü'l-Avam
3 — Menasik-i Hac
4 — Mir'atü'l-Ahlâk ve Müşevvikü'l-Eşvak (1)
5 — İbretnüma (2)
6 — Gülşen-i Âbad.
7 — Heşt Beheşt (3)
8 — Tercemetü İlâhî Name-i Şeyh Attar
9 — Tercemetü Pendname-i Şeyh Attar (4)
10 — Süleymanname
11 — Divan-ı Ârifane
12 — Mevlid-i Nebî (matbudur)
13 — El-Fesayıh Fi Tercemeti'l-Levayıh
14 — Terceme-i Kaside-i Bür'e
15 — Mir'atü'l-Eşvak

Mensur olan eserleri:

1 — Şerh-i Muhtasarü'l-Menar El Müsemma bi Zübdetü'l-Esrar
2 — Şerhu Kavaidü'l-İrab Li İbni Hâşim El Müsemma «Bi halli'l-Meâkid»
3 — Menakıb-ı Çiharyari Güzin (matbudur)
4 — Cilau uyunil Arais El Muhaddare

---

(1) 1055 H. de vefat eden İstanbul kadısı Bostanzade Yahya Efendinin de 28 bab üzerine bu isimde ve bu alanda bir kitabı mevcuttur.

(2) Bursalı Lâmi-i Çelebi ile Uşşakî tarikatı şeyhlerinden Bursada Üçkuzularda yatan Bursavî mahlaslı Muhammed Muhyiddin Efendinin de bu isimde bir eseri vardır ki bunlardan birincisi basılmış ikincisi basılmamıştır.

(3) Mevlânâ İdrisî Bitlisînin bu isimde Farsça Osmanlı Tarihi, Sufa Beyin Tezkiretüş Şuarası, Şehrizade Said Efendinin Kostantıniyye Tarihi vardır.

(4) Matbu olan bu şerh olmayıp şairlerden 893 = 1487 H. de vefat eden Edirneli Emrînindir.

5 — Nakdü'l-Hâtır (5)

6 — Umdetül Edip Fitteallümi Vet-Te'dib - Kavaidi Fârisiyye

7 — Şerhu Gazeliyatı Sultan Murad Han-ı Salis

8 — El Camiu'n-Nüfûs

9 — Letaifu'l-Âyat ve Nukûşü'l-Beyyinat

10 — Dairetü'l-Usûl

11 — Huccetü İlâhîye

12 — Kıssa-i Musa ve Hızır

13 — Şerhu Kelimatü Kümeyl İbni Ziyad

14 — Menazili'l-Ârifîn

15 — Meclis

Ârifane gazellerinden :

Vasıl olmaz kimse Hakka cümleden dur olmadan
Kenz açılmaz şol gönülden taki pürnur olmadan
«Mûtû kable entemûtu» sırrına mazhar olan
Gördü anlar haşr-ü neşri nefhai sur olmadan
Sen müyesser eyle yarabbi bizlere beytin tavaf
İlmin ile âmil eyle vâde tekmil olmadan
Hak cemalin kâbesini kıldı âşıklar tavaf
Yerde Kâbe gökyüzünde beyti mamur olmadan
Mest hem mestane geldim ta ezelden ta ebed
İçmişim aşkın şarabın ab-ı engür olmadan
Mest olanlar kelâmı kenduden gelmez velî
Pes enel Hak nice söyler kişi Mansur olmadan
Bir devasız derde düştü bu dil Şemsî mudam
Hakka makbul olmak ister halka menfur olmadan

Mevlid-i Nebî manzumelerinden :

Ey Hüdavendi tuvanâ padişah
Yerde gökte senden özge yok ilâh
Yoğiken eşyayı icad eyledin
Kün dedin viranı abâd eyledin.

(5) Şeyh İsmail Hakkı Efendi hazretlerinin de bu isimde bir eseri vardır.

ŞAH-I VELÎ AYINTABÎ

«ŞAH-I VELÎ İBNİ KAYA NÂİBÜL ASKERÎ»

1000 = 1591

Halvetî tarikatı şeyhlerinden faziletli bir zattır. 1000 H. tarihine yakın memleketinde vefat etti. (Gunyetü's-Sâlikîn) isminde Arapça mufassal (Vird-i Settar) şerhi vardır ki bir nüshası bu âciz muharrir tarafından Üsküdar'da Nasuhî Hz. leri dergâhı kütüphanesine hediye edilmiştir. İkisi bir mecmuada olmak üzere Ayasofya kütüphanesinde (El Kevakibü'l-Mudîe Fi't-Tarikati'l-Muhammediyye) isminde mensur ve (Risaletü'l-Bedriyye Fi Beyani Tarikati'l-Merziyye) adında manzum eserleri vardır. Bedriyenin matlaı:

Hüvel Evvelü dedîm Elhamdü lillâh

Hüvez Zahire zahir oldu âlem

Hüvel Ahiru yine eş-Şükrü lillâh

Hüvel batınla olur beyt mübhem

(Kevakib)in önsözünde 956 = 1549 H. de Şeyh Yakup Efendiye intisap ettiğini zikretmiştir.

ŞUHUDÎ MUHAMMED EFENDİ

1126 = 1714

Şairlerin âriflerinden bir zat olup Babaeskilidir. Hal tercemesi ileride yazılı Nureddin Cerrahî ile pîrdaştır. Tahsil ve sülûkünü tamamladıktan sonra memleketinde eser yazma ve irşad ile meşgul olarak 1126 H. de vefat etti. Cenab-ı Hak tarafından «Abdürrahim Rahmanî» lâkabının verildiği kendisine ilham olunduğundan nesir ile yazılmış eserlerinde (Abdürrahim imzası vardır. Mürşid'i Alâaddin Ali Köstendilli'nin ârifane sözlerini toplayan bir eseriyle (Tezkiresi), «Şuhudî» mahlâslı Dîvanı, (Telvîhat-ı Sübhaniye) isminde bir kitabı vardır.

Sünbüliyeden Hasan Necmeddin Efendi halifelerinden olup «Muallimü'l-Hayr» terkibinin delâleti olan 1021 = 1709 H. de vefat eden Şuhudî Muhammed Efendi başka bir zattır. Bu zatın hat sanatı ile de alâkası vardır.

ŞUMLALIZADE AHMED EFENDİ

1085 = 1670

Gülşenî tarikatının şeyhlerinden âlim bir zat olup Bursalıdır. Sırf tahsil ve ilimde ilerleme maksadiyle seyehat yolunu tutarak Mısır'da yerleşmiş ve bu esnada Muhyîzade Hasan Efendi vasıtasiyle tarikat yoluna girmiştir. Bundan sonra Bursa'ya dönmüş Ulu Cami yakınında Karaçelebizade Abdülaziz Efendinin yaptırdığı Sıbyan mektebine muallim olmuştur. «Mûtû kable en temûtû» hadis-i şerifinin delâleti olan 1085 H. de vefat edip adı geçen mektebin avlusuna defnedilmiştir. Hal tercemesi yukarıda geçen İbrahim Gülşenî'nin yüksek menkıbelerini anlatan eseriyle 28 şive üzerine tertiplenmiş (Gülşenîye) sülûk ve ahvalini açıklayan Türkçe bir eseri ve Rindî mahlaslı ilâhileri vardır. Gülzar-ı İrfan'da makamında bulunduğu Ali Mest Sultan zaviyesinde defnedilmiş olduğu yazılmıştır.

ŞABAN NAKŞİBENDÎ

1003 = 1594

Nakşibendî şeyhlerinin âlimlerinden bir zat olup Mudurnuludur. İstanbul'da Emîr Buharî zaviyesinde münzevi bir şekilde hayatını geçirmiştir. Basılmamış Arapça (Kaza ve Kader), Türkçe (Meratib-i Sülûk ve Keşf) risaleleri vardır. «Fevt-i Nakşibendî» terkibinin delâleti olan 1003 H. de vefat etti. Şeyh Vefa türbesi harimine defnolunmuştur. Mürşidi Hakîm Çelebi şöhretiyle anılan Şeyh Muhammed Efendi de burada toprağa verilmiştir.

ŞEMSEDDİN EFENDİ (NASUHÎZADE)

1249 = 1833

Hal tercümesi ileride yazılı Nasuhî Hz. lerinin torunu olup ârif ve fazıl bir zattır. «Eyledi Şemseddin Efendi irtihal» mısraının delâleti olan 1249 H. de vefat ederek makamında bulunduğu büyük dedesinin dergâhına defnedildi. (Vird-i Settar'a Arapça yazdığı şerhi Arapça (Risale-i Sülûkiye)si ve Firavun'un imanı hakkında Şeyh-i Ekber Hz. lerinin sözüne uygun olarak Türkçe bir risalesi vardır.

ŞAKİR EFENDİ (MUHAMMED ŞAKİR EFENDİ)
1269 = 1852

Halvetî tarikatının Cerrahiye şubesi şeyhlerinden âşık bir zat olup İstanbulludur. «Muazzez göçtü ya Hû Şeyh Şakir bezm-i didare» mısraının delâleti olan 1269 H. de vefat etti. Fatih civarındaki Nişancı Camii karşısında defnedilmiştir. (Etvar-ı Seb'a) risalesiyle (Dîvan-ı İlâhiyat)ı vardır.

İlâhilerinden :

Mürşid elinden nûş-i şarabet
Sonra derûnun aşkına kebabet
Sine-i şevkın bezme rebabet
Rah-ı Hüdaya böyle şitap et

Halifelerinden Tevfik Efendinin de Dîvan-ı İlâhiyatı vardır.

ŞEREFÜDDİN ŞUAYB EFENDİ
1329 = 1911

Halvetî tarikatının kollarından Gülşenî kolu şeyhlerinden ârif ve edip bir zat olup Edirnelidir. «Şeyhu âriz-i billâh» terkibinin delâleti olan 1329 H. de vefat ederek şeyhlik makamında bulunduğu Müslim Efendi dergâhına defnedildiler. Sezaî Hz. lerinin «Kalemi sun-i ezel herneki tahrir etti» mısraı ile başlayan ârifane gazelini gerçekten vakıfane bir surette şerh ederek (İzahu'l-Meram Fi Meziyyeti'l-Kelâm), yahut (Şerhu'n-Nokta ve'l-Kalem) ismini vermişlerdir ki basılmıştır. İrfanla dolu mektuplarını havi mecmualarıyle şiire mahsus kaabiliyeti de olup aşağıdaki gazel bu ârifane kaabiyetinin bir mahsulüdür. (Nûrun hakikatına ait risaleleri)yle namazın esrarına dair (Keşfü's-Salât) isminde risaleleri de vardır ki her ikisi de basılmamıştır.

Renk ü elvan-ı cihanla etme cana ittisaf
Sil gönülden gayr-ı fikrin eyle kendin sine saf
Nuru irfan ile keşfet anla nefsin hilesin
Kıl sefer mülk-i derune eyle dil beytin tavaf
Taht-ı dilde hükmedüp ey şah-ı divan itmeğe
Çok gerektir nefisle çün içtihad-ü ihtilâf
Hakka vuslat istersen ser fürû kıl âdeme
Âdem mâna dürer zira hakikatte mütaf
Vakıf-ı esrar olan bir kâmilin gir kalbine
Ey şeref bulmak dilersen du cihanda sen muaf

ŞEYH EDEBÂLÎ

Osmanlı saltanatının kurucusu Sultan Osman Gazi hazretlerinin kayınpederi olup 120 sene ömür sürmüş zahir ve batını mamur ünlü bir şeyhtir. Tahsilinin başlangıcı memleketi olan Karaman'da, nihayeti Şamdadır. Tefsir, Hadis, Tasavvufta hususiyle Fıkıh'ta ihtisas sahibi idiler. Sultan Osman Gazi hakkındaki rüya tâbiri ve hayır duaları bütün Osmanlı tarihlerinde yazılıdır.

Kâtip Çelebi merhumun «Süllemü'l-Vüsûl ilâ Tabakati'l-Fuhûl» ünde âriflerin tacı Bağdatlı Ebul Vefa tarikatından oldukları kaydedilmiştir.

Bu yüksek zatın kabri hakkında her ne kadar ihtilâf varsa da Âşık Paşazade tarihindeki şu: «Orhan Gazinin anası Allah rahmetine vardı. Ve hem dedesi Edebâlî ve hattâ kızından bir ay önden Allah rahmetine vardı. İkisini dahi Bilecik hisarında kodular» ifadesine göre Bilecik'te gömülü oldukları anlaşılmaktadır. Bununla beraber Eskişehirde de yüksek adlarına izafe edilen bir türbe ziyaret olunmaktadır.

Karacahisar (1) — Karacaşehir'de ilk istiklâl hutbesini okuyan damatları Karamanlı Dursun Fakihin kabri olmak üzere Eskişehir'deki Şeyh Edebali türbesi haricinde kitabesiz bir kabir ziyaret olunmakta ise de bu zatın da Bilecik'le Söğüt arasında Küre köyü yanında şose kenarında defnedilmiş bulunduğu vesika gösterilerek rivayet edilmiştir.

TENNURÎ İBRAHİM EFENDİ
887 = 1482

İrfan sahibi şeyhlerden bir zattır. Pederi Sivaslı, validesi Amasyalı olup, Amasya'da doğmuştur. Konya'da Mevlânâ Sarı Yakup'tan tahsilini tamamladıktan sonra bir müddet ders okutmakla meşgul olarak sonra da Akşemseddin hazretlerine intisap etmişlerdir. Muhammediye vadisinde (Gülzar-ı manevî) ismindeki basılmamış eseri kemaline şahittir. Bunun bir nüshası Nuruosmaniye diğeri Esat Efendi kütüphanesinde vardır. 887 H. de vefat etti. Kabri Kayseridedir. Bir na'tlarından :

Ol itti Hacc-ı Ekber kurup arş üstüne tahtını
Oku Rabbî vasıta andan anı kim ism-i â'zamdır.
Anın mikatıdır dünya anın ihramıdır ukba
Anın kurbanıdır yokluk ona aşk âb-ı zemzemdir

(1) Eskişehir'e bir buçuk saat mesafede Kütahya yolu üzerinde bir kasaba olup Osmanlıların istiklâline dair ilk hutbe okunan Camii Şerif buradadır.

(Gülzarlı Manevî) matlaından :

Kılalım hamd ile her işe bünyâd
Onu hayr ile hatmide üstad
İşin üstadı oldur kim cihanı
Yarattı hem içinde cism-ü canı
Kamusun gözgü kıldı san'atına
Velî gözgünün ardından bakanlar
Göremedi ve gözsüz kaldı anlar
Çu bilmedi onlar şah-ı cihanı
Dilinde kaldı gözgünün nişanı

Torunlarından ve Sultan III. Murat devrinde yaşayan Ebus Suud İbni Şeyh Sadullah Efendi de ilim ve irfan sahibi bir zat olup (Miftahu'l-Adale) isminde 2 bab üzere tertiplenmiş bir eseri vardır ki I. bab (Fezailü'l-Guzâti ve'l-Mücahidîn), II. bab (Fezail-i Merakibi Erbabü'd-Dünya ve'd-Dîn) dir. 7 bab üzere tertipli Türkçe tarikatname yazarı olan (Duacıoğlu) da Bayramiye tarikatı âriflerindendir.

TERZİ BABA (HAYYAT VEHBİ)
1264 = 1847

Mevlânâ Halid-i Bağdadî halifelerinden Erzincanlı Abdullah Efendiden hilâfet almış âşık bir zat olup Erzurumludur. (Miftahü'l-Kenz) isminde basılmış bir manzumeleri ve takrirlerinden meydana gelmiş (Sıfat-ı Subutiye) risaleleri vardır. 1264 H. de Erzincanda vefat etmiştir. Beyitlerinden :

Gel ey Hayyat Vehbî sen beyan et
Hidayetten biraz mâna ayan et
Hidayettir kuluna evvel îman
Kabule say ederse eyler ihsan

TURHAL ŞEYHİ MUSTAFA EFENDİ
1197 = 1782

Amasya ile Tokat arasındaki Turhal'dan fazilet sahibi ârif bir zattır. Amasya ve İstanbul'da tahsilini ikmalden sonra Şeyh Murad Nakşibendî'nin oğlu Ali Efendiye intisap edip hilâfete nâil olarak memleketine dönmüş ilim ve tarikatın neşrine başlamıştır. 1197 H. de vefat ederek yaptırmağa muvaffak olduğu camiin avlusuna defnedilmiştir. Sadrâzam

Seyyid Muhammed Paşanın kendisine bağlılığı ve sevgisi dolayısiyle Turhal civarındaki Taziye köyünün mülkiyeti padişah tarafından verilmiştir. Bu köyü kendi mülkleriyle beraber memleketinde kurduğu cami, medrese ve tekkeye vakfetti.

Sahih hadislerden derleyip toplamak suretiyle (El-Bedru'l-Münîr Fi Şerhi Ehedisi'l-Beşiri'n-Nezir) ismindeki hadise dair eseriyle (Mürşidü's-Salikîn) namında bir kitabı, (Hadis-i Erbaın şarhi) ile diğer bir kitabı vardır. Halvetî tarikatının Şabaniye kolundan da hilâfet aldığı Üsküdar'da gördüğüm bir tomarda yazılıdır.

UYÛNÎ SEYYİD MUHAMMED EFENDİ (RAHÎKÎZADE)
1166 = 1752

Sümbüliye tarikatının şeyhlerinden şair bir zat olup İstanbulludur. Sütlüce şeyhi adıyle tanınmıştır. «Hatime-i Sülehâ» terkibinin gösterdiği 1166 H. de vefat etti. Sütlüce'de Sîne çâk yakınında defnedilmiştir. Eserleri: Dîvan, (Silsile Name-i Meşayihı Izam), (Tarifname-i Dergâhan) dır. Bir na'tından :

Cemî Enbiyaya pişivasın yâ Resulallah
Cemî Evliyâya rehnümasın yâ Resulallah

ÜNSÎ HASAN EFENDİ
1136 = 1728

Karabaş Velî halifelerinden ve âriflerden bir zat olup Taşköprülüdür. İstanbul'da irşat ve tedris ile meşgul oldular. 1136 H. tarihinde vefat ederek Bab-ı Alî yakınında Salkım söğütte Aydınoğlu dergâhına defnolundular. İlâhîlerini havi küçük bir divanlarıyle (Sırr-ı Ehadiyyat) isminde risaleleri vardır. Halifelerinden olup 1175 = 1761 H. tarihinde vefat ederek mezkûr dergâha defnedilen İstanbullu İbrahim Hass'ın da binbir ilâhiyi câmi dîvanı ile evliya menkıbelerini havi (Tezkiretü'l-Has) ve Ünsî Efendinin ârifane sözlerini muhtevi (Kelâm-ı Aziz) vesaire gibi eserleri mevcuttur. Bu eserlerin hiçbiri basılmamıştır.

ÜMMÎ SİNAN
958 = 1551

Halvetî tarikatının şubelerinden Sinaniye kolunun kurucusu olan büyük pîrdir. İsmi İbrahimdir. Doğum yeri Perzerin havalisinde olmak üzere nakledilmişse de tashihten geçmiş bir icazetnamede Bursalı ol-

dukları görülmüştür. Karamanlı oldukları da rivayet edilmiştir. Kendileri âlim oldukları halde gördükleri bir rüya üzerine (Ümmî) lâkabını takınmışlardır. Tasavvufî bazı ilâhileri olup vefatları (Gitti 958 de Ümmî Sînan) mısraına uygundur. Hz. Halit civarında Oluklu Bayır denilen yerde halifelerinden Nasuh Efendi tarafından yaptırılan dergâhında gömülüdür. Evlât ve torunlarıyle damadı Topkapı civarında Kürkçübaşı Ahmet Şemseddin mahallesinde Kanunî Sultan Süleyman tarafından kendileri için inşa edilen dergâhtadır. Manisada Muradiye kütüphanesinde (Risale-i Şerîfe-i İstanbulî Ümmî Sînan) isimli bir eseri tarafımdan görülmüştür. İrfanını gösteren ilâhilerinden:

Eserlerin sohbeti ele giresi değil
İkrar ile gelenler mahrum kalası değil
Ümmî Sînan yol âyan olupdur herşey âyan
Dervişlik yolu heman tâç ve hırkası değil (1)

Türbelerinin niyaz penceresi üstünde muallâk beyit:

«Mürid rah-ı Hakka kıblegâh-ı âşıkândır bû
Edeple gir gözün aç türbe-i Ümmî Sînandır bû»

ÜFTADE MUHAMMED MUHYİDDİN (2)

988 = 1580

Celvetî tarikatının zamanında ay gibi parlak halindeki inkişafına sebep olmuş pek büyük bir pîr olup Bursalıdır. Tahkik ve irfanlarına; hakikat yolları ve tarikat hallerine dair sözlerini toplayan ve halifesi Hüdaî Hazretleri tarafından derlenen (Vakıât) (3) ismindeki kıymetli eseri âdil bir şahittir. Bir hutbe mecmuası ile tasavvufî ilâhilerini câmi küçük bir dîvanları da vardır. Vefatları (Nurullahi muzcia) terkibinin

(1) Niyazî Mısrî'nin matbu (Menakıbname) sinde bu ilâhinin Niyazî Mısrî hazretlerinin mürşidleri Elmalılı Muhammed Sinan Ümmî hazretlerinin olduğu mezkûr ise de mevsukiyetine hükmolunamaz.

(2) Üftade Hz. lerinin, hal tercemelerinin tafsilâtı Bursalı Hüsameddin'in yazdığı (Menakıbname) ile diğer bir hususî menakıbnamede ve İsmail Hakkı merhumun (Silsilename-i Halvetî) lerinde mezkûrdur.

(3) Arapça olan bu büyük eserin bir nüshası bu âciz tarafından Bursadaki Camii Kebir kütüphanesine vakfedilmiştir. Birer nüshaları da İstanbulda Beyazıt Camii içindeki küüphane ile (Aziz Mahmud Hudayî Efendi Dergâhı) ve Üsküdarda Atlama Taşı kütüphanelerinde mevcuttur. Bu eserin bazı parçaları tercüme olunmuştur.

delâleti olan 988 H. (1) tarihinde ve kabirleri Hisar dahilinde Yerkapı (Bab-ı Zemin) mahallesinde camii şerifleri yanındaki türbesindedir. Mürşitleri olup Bursada Üç Kuzular altında defnedilmiş bulunan Hızır Dedenin vefatından sonra Şeyh-i Ekber hazretlerinin ruhaniyetlerinden feyiz aldıkları (Vakıât) kitabının muhteviyatından anlaşılmaktadır. (Ulu Cami) hakkında söylemiş oldukları:

Ya cami-ul Kabir veya mecma-ul Kibâr
Tubâ limen yezûrüke fil-leyli vennehâr

mânidar beyti yazı sanatı cihetiyle de adı geçen mâbedi tezyin eden levhalar arasında görülmektedir.

İrfanının delili olan ilâhilerinden: (Yine düş oldu gönül yârin cemal-i şem'ine) ve (Aslını bilen kişi itmez bu illerde karar) mısralarıyle başlıyan ilâhileri hâl tercümesi (A) harfinde mezkûr Şeyh Ali Örfî Efendi tarafından şerh olunmuştur.

Ârifane beyitlerinden :

Ehl-i irfan dediler sen çıkmayınca aradan
Bilemezsin kimdir kendûyî pünhan eyliyen
Sen çıkınca aradan
Kalır seni yaratan

Hüdaî Hz. lerinin haklarındaki manzumeleri olup sandukalarında muallâk olan manzume aşağıdadır:

Bağ-ı aşkın andelibi Hazret-i Üftadedir.
Dertli âşıklar tabibi Hazret-i Üftadedir
Vasıl-ı Kâmil odur Tevhid-i zâta şüphesiz
Dost ilinin rehnüması Hazret-i Üftadedir.
Eyliyen ruhundan istimdat iruşür matlebe
Hal iden her müşkilâtı Hazret-i Üftadedir
Mürşid-i âlî dilersen dâmen-i pakini tut
Gösteren rah-ı Hüdayı Hazret-i Üftadedir
Sıdk ile kul ol Hüdayi eşiğinde daima
Bil hakikat Kutbu'l-Aktap Hazret-i Üftadedir.

---

(1) Düştü dile kalemden
Tarih-i irtihal-i Üftade Üftade Müstakimzade
Türbesinin duvarında kazılmış tarih:
Düştü iskat-ı yâ ile tarih
Geçti Üftade Bursanın kutbu
Üftade Hz. lerinin divanı bu âciz müellif vasıtasiyle (Bursalı Mehmet Tahir) bastırılmıştır.

VEFA-İ KONEVÎ (MUSLİHUDDİN MUSTAFA İBNİ VEFA)
890 = 1485

Zeyniye tarikatının ulularından Bursada Zeynilerde medfun bulunan Abdüllâtif Kudsî Hazretlerinin baş halifelerinden Kemalât ve fazilet sahibi bir zattır. Ham ve toy bir kimsenin «— Mansuru'n, Ene'l-Hak dediğine ne dersiniz?» sualine karşı: «— Ene'l-Batıl mı desin idi» şeklindeki ârifane cevabı ile kendisini susturması meşhurdur. Vefatı (İla Rahmeti Rabbih), (Huld-i berîn) terkiplerinin gösterdiği 896 H. de, mübarek kabri İstanbul'da yüksek isimleriyle anılan yerdedir. (Tecri) de haşiyeleri olduğunu (Tacü't-Tevârîh) nakletmektedir. Nücum (Astroloji), Kozmoğrafya, Hey'at ve Musikiye de vakıf idiler. Üç lisan üzerine yazılmış bazı ârifane şiirleri vardır. Ayasofya kütüphanesinde (Saz-ı İrfan) ismindeki manzumenin arka tarafındaki meşruhatta bu zata atfedilmesi zuhul eseridir. Zira manzumenin nihayetinde (Bahrî) namındaki bir şairin eseri olduğu yazılmıştır. Niyaz penceresinde Ali Paşanın kızı Selmanın el yazısiyle aşağıdaki beyit yazılıdır.

Muktedayı ehli mâna Muslihuddin Ebü'l-Vefa

A'yüni Uşşaka hâki merkadidir Tûliya

Ârifane şiirlerinden :

Yazdığın çünki ezelde dost tağyir eylemez

Her ki âriftir bu sırrı bildi tedbir eylemez

Ruhun cemale âyine olsa beşir olur

Yahut celâle âyinedir hod nezir olur

Evvel tevhidi zikret
Sonra cürmünü fikret
Var yolu ki doğru git
Derviş olayım dersen

Matla'lı yüksek nutku zamanımızın âriflerinden Cebbarzade Arif Bey tarafından (Dâfiu'z-Zulm-i li kulûbi'l-Ümem) ismiyle şerh olunmuştur.

Bir de İstanbul enlem ve boylamına göre (Ruznamçesi) vardır ki (Husnü'l-İktifai li halli ruznamei şeyh Vefa) ismiyle Osmanlı riyaziyecilerinden bir zat tarafından şerh olunmuştur.

VAHYÎZÂDE MUHAMMED EFENDİ «İZNİKÎ»
1108 = 1696

Ârif ve fazilet sahiplerinden bir zat olup künyesi Ebu Abdullah Muhammed İbni Ahmed El-İznikî'dir. İlk tahsilini memleketinde bitirerek İstanbula gelip tamamladı. Hal tercemesi yukarıda geçen Ali Çelebi'nin akrabasıdır. Ömrünün sonlarına doğru Üsküdar'da Atik Valide Darü'l-Hadisinde muhaddis ve camii şerife vaiz oldu «Mülâkat-ı Mevt» terkibinin delâleti olan 1108 H. de vefat ederek Atik Valide Sultan Camii Şerifi mihrabı önüne defnedildi. Nureddinzade'nin en mümtaz halifelerindendir. Eserleri basılmamış olup en meşhuru, nahiv ilminden (Mugni'l-Lebib)'e yazdığı müdekkikane, mufassal şerhidir ki Arap âlimlerinin bu şerhten nakilleri ve şahid göstermeleri vardır. Diğerleri: (Şerhu Meşarikı Şerik), (Şerhu Ebyatı Miftahi'l-Ulûm), (İşaratü'l-Hâize li şerhi Hallü'r-Ramize minel Aruz) dur. «Hilmî» mahlâslı ilâhiyatı ve (Bahru'l-Kemal) isminde manzumesi vardır.

VAHDETÎ OSMAN EFENDİ (1)
1135 = 1722

Şeyh İsmail Hakkı Efendinin halifelerinden olup Üsküp doğumlu ise de Edirnede yerleştiğinden dolayı «Edirne'lî» diye yâd olunmuştur. İlim ve irfanı bazı ilmî risaleleri ve manzum eserlerinden, ilmî fıkıhtaki ihtisası da sonradan bir cildi basılan mufassal (Mühtede'l-Enhür İlâ Mülteka'l-Ebhur) ismindeki Mülteka şerhinden anlaşılmıştır. Basılmamış divançesiyle (Şerhu Hadis-i Erbeîn) eserleri cümlesindendir. Bir de fıkıhtan (Kifaye)'yi terceme etmiştir ki bir nüshası Ayasofya kütüphanesinde mevcuttur. El yazısiyle yazma Hadisi Erbain şerhi Esat Efendi kütüphanesindedir. Vefatı: 1135 H. dedir. Edirnede Uzun Kaldırımda Ayşe Kadın Hanı bitişiğindeki kabristanında medfundur. Ârifane şiirlerinden:

Eli ehlinden al kim ola sırrını zahir
Arafet mihri desti vizre girmekle ârif olmaz
Celvetiyiz zahir gerçi sükûndur deâbımız
Ruh ve serde çoktur amma raksımız devranımız

---

(1) **Miratı cemalinde zuhur eyledi Mevlâ**
Ayatı hututundadır Esma ve Müsemma
Münşii ezel safhayi hüsnünde sera ser
Nutku sıfatın künhü ile eyledi ifşa

manzumesinin nâzımı dîvan sahibi (Vahdetî) Efendi Bektaşi meşrepli, Hurufi mezhebinden başka bir zattır.

Bu yüksek zattan başka Osmanlı uleması içindeki Mülteka şarihlerinden bazıları :

1 — 1016 H. de vefat eden Muhammed İşa-i Tirevî
2 — 1048 » » » İsmail İbni Sinan Sivasî
3 — 1052 » » » Şah Muhammed İbni Ahmed İbni Ebi's-Suûd Es-Sıddikî El-Manastirî
4 — 1072 » » » Şeyhzade Kazasker Abdurrahman Efendi
5 — 1075 » » » Şeyh Halil İbni Resul Sinobî Akçacami
6 — 1055 » » » Kasapzade Muhammed Efendi
7 — 1068 » » » Abdurrahim Mar'aşî
8 — 1125 » » » Abdurrahman Hisalî
9 — 1160 » » » Muhammed El-İzmirî
10 — 1130 » » » Muhammed İbni Yusuf
11 — 1100 » » » (Damad Abdurrahman İbni Şeyh Muhammed)
12 — 1101 » » » Şeyh Niyazî Mısrî halifelerinden Mustafay-i Uşşakî
13 — 1034 » » » Bostanzade Muhammed Efendi
14 — 980 » » » Kasım İbni Süleyman Niğdevî
15 — 1180 » » » Seyid Hasan İbni Ali El-Kayseri
16 — 1115 » » » Abdülnafi Kırımî
17 — 1065 » » » Mevkufatî Muhammed Efendi (Tercemedir)
18 — 1170 » » » Yayabaşı İmamı Muhammed Efendi
19 — 1105 » » » Edirneli Mürteza Efendi
20 — 1127 » » » Divrikli Abdurrahman Paşa
21 — 1093 » » » Mustafa İbni Ömer Üsküdarî
22 — 1227 » » » Feyzullah İbni Veliyyüddin Tarsusî Sümmed-Debrevî
23 — 1152 » » » Bursalı Kuşakçızade (Kuşakçı Muhammed Dedenin oğludur)
24 — 1014 » » » Ali İbni Şerefeddin (Zarifî)
25 — 1120 » » » Uçzade Şeyh Ahmed Efendi
26 — 1140 » » » Seyyid Ebi Bekir İbni Ahmed İzmitî
27 — 1168 » » » Hafız Mustafa Efendi İbni Ahmed
28 — 1110 » » » Gelibolu Müftüsü Süleyman Efendi
29 — 1120 » » » Rehalı (Urfalı) Seyid Tahir Efendi
30 — 1297 » » » Kürtzade Ayıntaplı Kâtip Mustafa Efendi

VİSALİ İBRAHİM EFENDİ

Hal tercemesi yukarıda geçen İsmail Hakkı Efendinin halifelerinden marifet sahibi bir zat olup Bursa Yenişehirindendir. Tahsil ve sülûkünü bitirdikten sonra memleketine dönerek ilim ve tarikatının neşrine hizmet etmiştir. Vefatında dergâhına defnedildi. Cenab-ı Hakkın zat ve sıfatlarının isbatına dair bir eseriyle ârifane ilâhiyatı vardır.

VELİYÜDDİNZADE HIFZI EFENDİ

Nakşibendî tarikatının âriflerinden bilgi sahibi bir zat olup İstanbulludur. Nakşi büyüklerinden Şeyh Ahmed Farukînin (Hidayetü'l-Talib)ini terceme etmişdir ki kendi el yazısiyle 1253 H. de yazılmış olan nüshası Yahya Efendi kütüphanesindedir. Nakşibendî tarikatının ileri gelenlerinden Ubeydullah-i Ahrar Semerkandî'nin (El-Urvetü'l-Vüska Li Erbabi'l-İrtika)sı ile Abdullah Dehlevî'nin, (El Füyuzatü'l-Ehadiyye fi Mürakabati'l-Ahmediyye) isimli eserinin de irabını yapmıştır.

VAHYİ MUSTAFA EFENDİ

Nakşibendî şeyhlerinden âlim bir zat olup İstanbulludur. Hal tercemesi yukarıda geçen Hoca Hüsam Efendinin manevî oğlu ve en yakın talebesidir. 1295 H. de Medine-i Münevverede vefat ederek meşhur mücahit Dağistanli Şeyh Şamil Efendinin yanına defnedildi. Eserlerinden tasavvuf ve akaidle alâkalı (Sebhatü'z-Zakirîn) ve (Dürretül Aziziye) isminde olanları matbu, (Hezzü'z-Zakirîn) ismindeki (Hadis-i Erbein Şerhi) matbu değildir.

YÂR ALİ İBNİ SİYAVUŞ İBNİ AVEREN DİVRİGÎ
812 = 1409

Fazilet sahiplerinden yüksek bir zat olup Amasyalıdır. Pederi Zeyneddin Siyavuş Divrikli ise de Amasyaya hicret etmiştir. 777 Hicrî tarihinde yazdığı Farsca «KİTABÜLMEKASİDÜNNACİYE FİLMEBDEİ VELMEAŞÎ VELMEADÎ» ismindeki değerli eser irfan ve kemâllerinin şahididir. Bu eserin (Şeyh Abdülmecid Sivasî) tarafından terceme ve şerh edildiği zikrolunmuştur.

812 Hicrîde Amasyada vefat etti. Tasavvuf ilminden meşhur «LEMEAT-I IRAKÎ»yi de Farsca olarak «LEMEHAT» ismiyle şerh etmiştir ki bir nüshası Ayasofya kütüphanesinde vardır.

«YUNUS EMRE» ÂŞIK YUNUS
843 = 1439

Tarikat ehli arasında aşkiyle, ihlâsıyla, irfaniyle, mücahedesiyle tanınmış bir zat olup Şakayik tercemesinin nakline göre Bolu sancağından Sakarya nehri sahillerindendir. O havalide irşad ile meşgul bir rivayete göre ama tabduk Emre namında Kadirî tarikatı şeyhlerinden bir zata intisab ederek yüksek mertebelere ulaştı. Kesinlikle naklolunduğuna göre Seyrusülûk ve mücahedesinde bağlı olduğu dergâha sırtı ile getirdiği odunlar içinde «bu dergâha eğrilik girmez diyerek» eğri bir odun bulundurmamıştır ki bu da onun doğruluk sadakat ve ihlâsının kemaline delildir. Matbu (Divan-ı İlâhiyatı), ârifane ilâhiyatının hepsini havi değildir. Bununla beraber bastırılan bu nüsha tasavvuf ilmi noktasından bilvücuh ehemmiyeti haiz olduğu gibi Osmanlı şiir ve edebiyatı tarihi devirleri bakımından da kıymetlidir. Bazı hal tercemesi kitaplarımızda vefat tarihi «GÜLŞEN-İ TEVHİD» terkibinin delâleti olan 843 H. olmak üzere kayıtlı ise de divanındaki:

Tarih dahi yediyüzyedi idi
Yunus canı bu yolda kodu idi

Beytine göre 843 den evvel olması lâzım gelir. Ârifane ilâhiyatı sade ve basit olmakla beraber tasavvuf ilminin gavamızı itibariyle pek çok mazmunları toplamış olduğu kendisinden sonra gelen bütün irfan ve kemâl sahipleri tarafından teslim edilmiştir.

Bir ilâhiden :

Nazar eyle ey teri, pazar eyle götürü
Yaradılanı hoş gör, yaradandan ötürü

Diğer bir ilâhiden:

Ârif ana derler ki kân ola
Marifet âleminde umman ola

Başka bir ilâhiden:

Aşkın aldı beni benden
Mevlâm seni isterim seni
Ben yanarım dünü günü
Mevlâm seni isterim seni
Âşıklara vuslat gerek
Zahitlere Cennet gerek
Mecnunlara Leylâ gerek
Mevlâm seni isterim seni

Cennet Cennet dedikleri
Birkaç ola birkaç huri
İsteyene ver anları
Mevlâm seni isterim seni

Başka bir beyit:

Et ile deriye büründüm
Yunus diye göründüm

Bazı meşhurların kabirleri hakkında olduğu gibi bu zatın kabri hakkında dahi birbirine benzemez bir takım nakiller vardır ki bazıları aşağıya nakledilmiştir.

Bursalı Lâmii Çelebi'nin (Nefahatü'l-üns) isimli matbu eserinin tercemesinde Porsuk suyunun Sakarya nehrine karıştığı yerde olmak üzere zikredilmiş ve Yunus Emre'nin tasavvuf muamması kabilinden meşhur «Çıktım erik dalına anda yedim üzümü — Bostan ısısı kakıpdir ne yersin kuzumu» beytiyle başlayan manzumesinin Şeyh Niyazî Mısrî tarafından yazılan matbu şerhine Bursalı Şeyh İsmail Hakkı'nın yazdığı basılmamış haşiyesinde: «Emre zahir şudur Türkçede methe dair lâkablardandır. Türkler arasında Atabek ve Anadolulular arasında Lala ve benzerleri gibi. Şeyh Yunus Emre Anadolu'da İsparta civarında Keçiborlu kasabasının yakınında olan büyük Kadirin doğu tarafında bulunan Peşt cihetinde bir köyde yetişmiş olup mezarı dahi bu köydedir» ibaresiyle yazılmıştır. Karaman'da ve Bursa'da Çelebi Sultan Muhammed ile Emîr Sultan arasındaki Şibli mahallesinde bulunan Sadi tarikatından Kara Abdurrazzak dergâhında her ikisi namına bir kabir ziyaret olunmaktadır. Bir de Eskişehir - Ankara demiryolu üzerindeki istasyonlardan Sarıköy istasyonunda bu zat namına bir ziyaretgâh vardır ki Lâmii Çelebi'nin beyan ettiği yerdir.

Bunlardan başka Saruhan sancağının Kula ve Salihli kazaları arasında Emre ismindeki yetmiş haneli bir köyde sonradan ziyaret ettiğim kârgir bir türbede Tabtuk Emre'nin oğulları ve torunlarıyla türbenin içinde (Âşık Yunus) türbe kapısının eşiği önünde defnedilmiş oldukları bu kitabın müellifi tarafından görülmüştür.

Fakat mezar taşlarının hiçbirinde yazı yoktur. Yalnız Âşık Yunus'un mezar taşında ufak bir balta resmi kazınmıştır. Emre kelimesi hakkındaki ifadelerden Şeyh İsmail Hakkı'nın ibaresi yukarıda zikredilmiştir. (Mir'-atülkâinat) ismindeki basılmış tarihde dahi «Türkçede büyük biradere Emre derler» ibaresi kayıtlıdır. Bazılarının sözüne göre «Emrullah» terkibinin hafifletilmişidir. «Tabduk» kelimesi de Erzurum ve havalisinde

elifle yani Tabdak şeklinde düz ve ârızasız yerinde kullanılmaktadır. Tabdak yol yani düz ve ârızasız yol demektir ki bu mânaya göre Tabdak Emre'ye vicdanlarının paklığından dolayı bu lâkabın takılmış olması lâzım gelmektedir. Fakat tapmak yani ibadet etmek maksadında tabdık yani abid mânasına hamledilmek daha münasip gibidir ki Emre köyünde yaptığım tahkikat da bunu teyid etmiştir.

YAZICIZADE MUHAMMED EFENDİ (1)
855 = 1451

Bayramiye şeyhlerinin faziletlilerinden olup Meşhur-u Afak olan (Muhammediye)nin ârif nâzımıdır. Aşkı ve irfanı ile tanınmış bir zattır. Malkara köylerinden Kadıköy'de doğmuşsa da Gelibolu'yu ikametgâh ittihaz etmiştir. Tahsilini kemâle erdirmek üzere İran ve Maveraünnehir'e giderek Haydar Hâfi ve Zeyne'l-Arab gibi meşhur zatlardan istifade etmişse de asıl manevî feyzini Hacı Bayram-ı Velî Hazretlerinden almıştır.

Vefatı Hicrî 855 de, mübarek kabri Gelibolu'dadır. Konya zaferini bildirmek için Gazi Hüdavendigâr tarafından Mısır'a sefir olarak gönderilmiştir. «Şerhu Fususulhikem» (2) ve «Tefsirulfatihai Şerife» ile beş fasıl üzerine tertiplenmiş, birer nüshası Şehid Alipaşa, Nuruosmaniye, Ayasofya kütüphanelerinde mevcud olan «Mağaribuzzaman Ligurubileşyai filayni velayan» basılmamış eserlerindendir ki biraderlerinin (Envarulâşıkîn)inden derleme suretiyle Arapca olan bu eserden terceme edilerek meydana gelmiştir. Yukarıda hal tercemesi geçen Şeyh İsmail Hakkı'nın Muhammediye üzerine yazdığı iki cilt basılmış mükemmel bir şerhi vardır.

Muhammediye'nin matlâı :

İlâhun Vahid Rabbi Teâlâ
Huvellahulbediu elhakkulalâ
Teâlâ Zatihi Limma tecellâ
Minelgaybi İlelayni fecellâ

---

(1) Pederi Yazıcı Selâhattin de ilim ve irfan sahibi bir zat olup (Sebu'l-Mesani), (Mülhime), (Tabirname), Risale Fit Tıb) gibi eserleri olduğunu ve yazı sanatında da ihtisası bulunduğunu Evliya Çelebi rivayet ediyor ki hal tercemesi Riyaziyeciler faslında yazılıdır.

(2) Köstendilli Süleyman Şeyhî merhum (Bahru'l-Velâyet) ismindeki eserinde bu şerhi kardeşi Ahmed Bîcan'a ait gösteriyor ki filhakika mezkûr şerhte itiraz yollu mevcut olan bazı satır ve maddeler Muhammediye müellifinin irfaniyle mütenasip değildir. İhtimalki dışardan sokulmuş, karıştırılmış ola. Hacı Bayram Velî ile görüşmesinden evvel olmak ihtimali de vardır.

Ehaddır zatı müstecer sıfatı
Tecelli zatına esması mücella
Mukaddestir celâli kibriyası
Kemali saltanatında şanı iclâ
Kemaline bu mevcudat âyat
Cemaline du alemler mücella
Çün oldur âlemi gayb ü şahadet
Pes oldur kadir ü Hallaku Mevlâ
Tehayyürde kamu efham ve evham
Anın dergâhı izzetinde tealâ
Cemi kâinatı kıldı ibda
Delâil kıldı zatına muallâ
Anındır nasrı izzet cudi rahmet
Anındır gaybı ayn uhra ve ûla
Çu ferdaniyet anın hamd anadır
Çün vahdaniyet anın şükrî ülâ

Sair beyitlerinden :

Buldu Meryem bikr iken bir şemmehusnünden eser
Bu sebepten taptılar İsaya çendin mah ü sâl
Yine arz eyledi dilber yüzün kabr-ı celâlîden
Yine nâlende şeydayım şarabı lâ yezâlîden
Yine keşfi hicap etti gözüm gönlüm cehaletten
Giru cana nida etti nida züt tealiden

Matla'lı ilâhiyata ait kasidesini tercemesi yukarıda geçen Sarı Abdullah Efendi (Semeratü'l-Fuad)'ta «Kemali letafet ve gayet belâgattadır» diyerek takdir ediyor.

Başka bir beyti :

Alemin nakşın hayal gördüm heme âlem çü mazharı haktır
O hayal içre bir cemal gördüm anın için kamu kemal gördüm

(Meğaribü'z-zaman) adlı eserinin hâvi olduğu fasılların münderecatı:

1 — Fi tertibil mevcudatı ve'n-nizami
2 — Fi hitabatillahi maal enbiyai'l-izam
3 — Fi kelimatıllâhi maal melâiketi'l-kiram
4 — Fi hitabillâhi yevme'l-kıyam
5 — Fi kelimatillâhi fi âlâe'l-makam

YUSUF HAKİKÎ

Hal tercemesi yukarıda geçen Hamidüddin Aksarayî hazretlerinin oğlu irfan sahibi bir zattır. (Muhammediye) tarzında (Hakikiname) isminde iki cilt üzerinde tertiplenmiş manzum ârifane bir eseri vardır ki bir rivayete göre kızının el yazısı ile yazma nüshası türbelerinde mevcuttur. Manisada (Muhabbetname) isminde başka bir eseri de tarafımdan görülmüştür.

(Hakikiname)nin tevhid başlık kısmından :

Â'yan-ı ins ü cinde anın feyzidir cûd i faş
Etvarı cism ü candan anın lûtfudur nihan
Ubbad anın ibadeti zevkinde dil füruz
Aşk anın muhabbeti şevkinde can feşan
Kim vasfedebilir (Hakikî) bu razıçün
Sığmaz bu marifette hemen kül olur lisan

Adı geçen zat pederinin yanında defnedilmiş olup sülûkünü Hacı Bayram Velî'den tamamlamıştır. Beşiktaşta Yahya Efendi kütüphanesinde (Metaliu'l-Îman) isminde Türkçe bir eseri de vardır.

YAHYA-Yİ ŞİRVANÎ «SEYYİD YAHYA CELÂLEDDİN»

862 = 1457

Halvetî tarikatı defterinin başında olan en büyük pîrdir. Kendilerinin hazırladığı (Vird-i Settar) (1) bütün Halvetî şubelerinde okunmaktadır. Vefatı «Canişini cennet» terkibinin gösterdiği 862 H. de, mübarek kabri Bâkûda'dır. (2) Eserlerinden olup Kelime-i Tevhid sayısı kadar harfi olan 24 fasıl üzerine tertip edilmiş (Esrarüt Talibin) (3) ismindeki matbu risalesi meşhurdur ki dervişler için en lüzumlu eserlerdendir.

---

(1) Bütün Halvetî tarikatı mensupları arasında okunan Evrad-ı Şerifin müteaddit şerhleri varsa da en fazla tanınan ve yayılanı Türkçe olup Harimizade Seyyid Kemaleddin Efendi merhumun eserlerinden olan ve 1287 H. de Matbaayı Amirede basılanıdır.

(2) (Telhisu'l-Âsar Fi Acaibü'l-Efkâr) yazarı Abdü'r-Reşit İbni Salih adındaki zat da Bakû'dan yetişen irfan sahiplerindendir.

(3) Şeyhlerden Esed İbni Ahmed El-Bursavî'nin de (İrşadü't-Talibin Fi Şerhi Vesayel Mühtedîn) isminde ahlâk ve tasavvuftan bahseden (Vesaya-yi Sühreverdiyye) şerhi vardır.

(Şifaü'l-Esrar) ve (Esrarü'l-Vahiy) isimlerinde başka ârifane eserleri olduğu da rivayet edilmiştir. Kendisine nisbet edilen Manisada Muradiye kütüphanesinde yazma bir mecmuada büyük kısmı Farsça olmak üzere aşağıdaki risaleler bu kitabın müellifi tarafından görülmüştür:

Keşfü'lKulûb, Meratibi Esrari'l-Kalb, Esrari'l-Vüdu', Rumuzu'l-İşarat, Menazilü'l-Ârifin, Şerhu Esma-i Semaniye, Şerhu Süalat-i Gülşen-i Raz, Etvarü'l-Kalb, İlmi Ledünni.

YUSUF MAHDUM (YUSUF ZİYAEDDİN MAHDUM)
890 = 1485

Şirvan'ın merkezi Şemahi beldesi baş kadısı Mevlânâ Ali Fazıl'ın oğlu olan fazilet sahibi ârif bir zattır. Resmî ilimleri pederi ile Arabistan âlimlerinden, tasavvuf ilmini de yukarıda hal tercemesi yazılı Seyyid Yahya-yi Şirvanî'den tahsil etmiştir. 890 H. de memleketinde vefat ederek dergâhlarına defnedildi. (Âdabü'l-İrşad) isminde 24 fasıl üzerine ârifane bir eseri, ruh ilmine dair (Silsiletü'l-Ervah) adında da âlimane bir kitabı vardır.

YİĞİTBAŞI AHMED ŞEMSEDDİN MARMARAVÎ
910 = 1504

Halvetî tarikatının şubeleri arasında (Ortakol) ve kendi isimlerine izafeten (Ahmediye) adıyle de tanınmış kolun kurucusu bulunan velî zat olup Saruhan sancağının Akhisar kazasına bağlı Göl Marmarası veya Marmaracık veyahut sadece Marmara ismiyle söylenen nahiyedendir. Resmî ilimleri öğrendikten sonra Uşak'ta Kabaklı köyünde medfun Halvetî büyüklerinden Alâaddin Uşşakî hazretlerinden batınî ilimleri tahsil ederek irşad hizmetiyle Manisaya gönderilmiştir. O tarihte İstanbul şeyhleri arasında ortaya çıkan bir meselenin hal ve hısmına memur edildiklerinden şahid olunan manevî kemalâtından dolayı evvelce verilen Yiğitbaşı lâkabı yeniden takılmıştır. Bundan sonra Manisaya dönüp eskisi gibi taliplerin irşadiyle meşgul olup 910 H. de Cenab-ı Hakkın rahmetine kavuştular. Yüksek isimleriyle anılan dergâhta medfundur. Halvetî tarikatının kollarından Sinaniye, Mısriyye, Ramazaniyye, Cerrahiye şubeleri kendilerinden sonra doğmuştur. Tarikatın ahvali ve sülûkün hakikatine dair Türkçe mensur (Risaletü't-Tevhid), (Ravzatü'l-Vâsilîn), (Mukaddemetü's-Saliha), (Keşfü'l-Esrar), (Âmalü't-Talibîn), (Manzû-

me-i Camiü'l-Esrar), (Bahreyni'l-Aşk), (Ahvalü'l-Ebrar ve'l-Mukarrebîn) isimlerinde basılı olmıyan tasavvufî eserleri tarikat ehli arasında can gibi muhafaza edilmektedir.

(Camiü'l-Esrar)'ın matlâ'ından:

İptida kıldık kitaba fazlı bismillâl ile

Zikrolunsun hem dahi tevhid zatullah ile

Adı geçen eserlerden altısını bir araya toplamış bulunan bir mecmua hakir tarafımdan İstanbul'da Ümmi Sinan hazretlerinin dergâhındaki kütüphaneye hediye edilmiştir.

Alaşehirde medfun «Kadî» mahlaslı mürettep ârifane divanı olan Alaşehirli Kadı Muhammed Efendi de bazı karinelere göre Yiğitbaşı şubesinden âşık ve ârif bir zattır. Beyitlerinden :

Nuş eden aşkın şarabın âb-ı kevser istemez

Bağı vaslın seyreden firdevsi âlâdan geçer

Masivayı «Kadıya» terk eyle yârin aşkına

Âşık-ı dîdar olan dünya ve ukbadan geçer

YAVSİ MUHAMMED MUHYİDDİN İMADÎ

922 = 1516

Mevlânâ Ebussuûd'un muhterem pederi olup ismi Muhammed Muhyiddin, doğum yeri İskilip'tir. Zâhirî ve bâtınî ilimlere vâkıf âlimlerdendir. Akşemseddin'in halifelerinden İbrahim Tennûrî'nin makamına geçmiştir. Resmî ilimleri Mevlânâ Ali Kuşçu'dan tahsil etmiştir. 922 H. de İskilip'te vefat etmiştir. Ebussuûd Efendi tarafından mükemmel bir türbe yaptırılmıştır. Eserleri basılmamış olup aşağıdadır:

(Şerhu alâ varidat-ı Kübra li'ş-Şeyh Bedreddin-i Simavî), (Talikat alâ tefsiri'l-Beyzavî), (Risale fi ahvali's-sülûk), ile bazı ârifane risalelerinden ibarettir. (Ahval-i Sülûk) risalesi hal tercemesi yukarıda yazılı Kemaleddin Harîrî hazretlerinin (Tibyan)ında gösterilmiştir. Üç bab üzerine tertiplenmiş Arapça (Behçetüz Ziya fi Ahvali't-Tilâveti ve'z-Zikri ve'd-Dua) kitabının yazarı Muhammed İbni Osman Efendi de İskilip'ten yetişen âlimlerdendir.

YAHYA İBNİ BAHŞÎ
840 = 1436

Bursa'da medfun Emîr Sultan hazretlerinin halifelerinden fazilet sahibi ârif bir zattır. Alaşehirde medfun Şeyh Sinan Efendiden ve büyük Lütfullah Efendiden sülûkünü tamamlamış olup Karasi (Balıkesir) kazalarından Gönenlidir. 840 H. de Yaylacıkta «Tuzlada» vefat etti. Eserleri basılmış olup aşağıdadır:

(Şerhu Şiratü'l-İslâm), (Menakib-i Emîr Sultan), (Envarü'l-Kulûb), (Menakib-i Şeyh Muhammed İbni İsa Akhisarî), (Sihah-i Acemî), (Makteli İmam-ı Hüseyin), (Dîvan-ı İlâhiyat), (Mevlid-i Nebî) dir.

Şir'a şerhinin bir nüshası Nuruosmaniye kütüphanesinde vardır.

Emîr Sultan hazretlerinin menkıbelerine dair yazılan eserler:

1 — Burada hal tercemesinden bahsedilen Şeyh Yahya Efendi tarafından,

2 — Rumeli Yenişehirli Nimetullah Efendi tarafından,

3 — (Vesiletü'l-Metalip ve Cevahirü'l-Menakip) ismiyle İbrahim Çelebi tarafından,

4 — Balıkesirli Senai Efendi tarafından: (Basılmıştır.)

5 — Bursalı Şevki Muhammed İbni Ahmed Efendi tarafından, Yazılış tarihi 962 H. dir.

YAHYA EFENDİ (BEŞİKTAŞÎ)
978 = 1570

Zahirî ve bâtınî ilimlere vâkıf «Zülcenahayn — İki kanatlı» bir zat olup Amasyalı Ömer Efendinin oğludur. Trabzon'da doğmuş olup Üveysî tarikatındandır. İstanbul'a gelip Zenbilli Ali Efendiden tahsilini tamamlamasından bir müddet sonra Beşiktaş'ta inzivaya çekilerek taliplerin irşadı ile meşgul oldu. Vefatı «İrtihal eyledi kutbül ulema» terkibinin gösterdiği 978 H. dedir. «Müderris» mahlâsı ile mutasavvıfane divançeleri vardır. Ârifane şiirlerinden bir kısmı 1313 H. de basılmış olan Menakıpnamelerinde yazılıdır. 1062 H. de Beşiktaşlı Daî adında bir şair tarafından yazılan mufassal ve manzum Menakıpnamesi basılmamıştır.

Ledün ilmini ehli le hemini Mevlâ bilir derler
Mesail ki ola şer'î anı monla bilir derler

1292 H. de vefat eden meşhur hattatlardan Şefik Bey merhum ile en yakın ve mümtaz talebesi olup 1331 H. de bu dünyadan ayrılan Nazif Bey de bu dergâhın avlusunda medfundurlar.

YUNUS İBNİ HALİL

Halvetî tarikatının değerli şeyhlerinden bir zat olup Kastamonuludur. 940 H. tarihinde İsfendiyar oğullarından İsmail Bey namına ahlâk ve mev'ızadan bahseden (Mi'yarü'l-Esrar ve'l-Ahbar) ismiyle Türkçe mensur bir eser yazmıştır ki nüshası Yahya Efendi kütüphanesinde vardır.

YUSUF SİNAN EFENDİ (SÜMBÜLÎ)
979 = 1571

Sümbüliye şeyhleri âriflerinden 978 H. de İstanbul'da vefat eden Şeyh Yakup Germiyaninin oğlu olup pederi irşad vazifesi ile Yanya'da bulunduğu sırada Yanya'da dünyaya gelmiştir. Bundan sonra beraberce İstanbul'a gelip yerleşmiş ve bir müddet sonra Medineyi Münevvereye giderek «Şeyh ü Evliya» terkibinin delâlet ettiği 979 H. de vefat ile Baki'de defnolunmuştur.

Eserleri: Matbu (Tenbihü'l-Gabi Fi Rü'yeti'n-Nebi), (Tadlilü't-Te'vil) ile basılı olmıyan (Risaletü'l-Hakikat Li Talibi'l-İkan), (Menasiki Hac) ve (Cemal Halvetî, Sünbül, Merkez, Yakup) Efendilerin menkıbelerini anlatan matbu (Tezkiretü'l-Halvetiye) dir.

Beni benlikten al kurtar ilâhi
Ki gide bendeden benlik günahı
Kaçan bundan göçem olam müsafir
Cemalin kâ'besinde kıl mücavir

YUSUF DEDE
1080 = 1669

Mevlevî şeyhlerinden fazilet sahibi bir zat olup Konyalıdır. Bostan Efendiden feyz alarak Beşiktaş zaviyesine şeyh oldu. «Öldü Yusuf Dedemiz Mısr'ı naim içre aziz» mısraının delâlet ettiği 1080 H. de vefat edip adı geçen zaviyeye defnedildi. Peygamber Efendimizin mucizelerini toplıyan Farsça onbin beyit (Ravzatü'n-Nur) fazilet ve kemalini gösteren eserlerindendir.

Beyitlerinden :

Bir sinede kim narı muhabbet eseri yok
Zulmettedir ol nuri Hüda'dan haberi yok

Mezkûr zaviyede yetişen Zühdü Yusuf Dede Efendi de Mevlevî

şeyhlerinin faziletlilerinden olup altı cilt üzerine tertiplenmiş (Menhecü'l-Kavi) isminde Arapça mesnevî şerhi 1289 H. de Mısırda basılmıştır. Beşiktaş zaviyesi ismiyle vaktiyle meşhur olan bu zaviyenin yerine Çırağan Sarayı yaptırılarak zaviye evvelâ Maçkaya, sonra buraya da Silâhhane inşa edilmesi üzerine Bahariyeye nakledilmiştir. Burada hal tercemesinden bahsedilen Yusuf Dede ile 13 Mevlevî büyüğü hâlen Çırağan Sarayının alt katındaki bir türbede medfundurlar.

YAKUP AFVÎ
1149 = 1736

Celvetiye tarikatı şeyhlerinden fazilet sahibi bir zat olup bu tarikatın şeyhlerinden Odabaşı şeyhi lâkabiyle tanınmış Amasyalı Fenaî Mustafa Efendinin oğludur. İlmî tahsilini faziletli babasıyle zamanın kemal sahibi âlimlerinden ikmal ettikten sonra Üsküdar'da Çavuşderesi yakınında yaptırdıkları Celvetî dergâhında ilim ve irfanını neşretmekte olan Bilecikli Şeyh Osman Efendiye intisap ederek mürşidinin himmetiyle tarikat rütbelerini tamamlamak suretiyle şeyhinin sıhrî yakını olmuştur. 1147 H. de Üsküdar'da Cedit Valide Sultan ve arkasından Şehzade Camii Şerifi kürsü şeyhliklerine tâyin olunduysa da kısa bir müddet hizmet gördükten sonra her ikisinden de ayrılarak Celvetî dergâhına marifet ve feyzinin yayılmasına hizmet etmişlerdir. (Şeyhi Rahil) terkibinin delâleti olan 1149 H. de vefat edip vasiyeti üzerine İnadiyede Karacaahmede giden caddenin sağ tarafında muhterem validesinin yanında defnolunmuştur.

Eserleri :

1 — Hadis ilminden (Mesabîh şerhi Mefatîh): Arapça değerli bir eser olup kendi eliyle yazılmış olan takım umumî kütüphanede Carullah Veliyyüddin Efendi kitapları arasındadır.

2 — (El-vesiletü'l-Üzma Li Hazreti Nebiyyi - Nebiyyü'l-Mücteba): Resulü Ekrem Efendimizin hayatından ve salâvatı şerifenin faziletlerinden bahseden beş bab üzerine tertip edilmiş matbu Arapça güzide bir eserdir. Sahaflar şyhi Ahmed Efendi tarafından tercüme olunmuştur ki bir nüshası Yerebatan mahallesindeki Esad Efendi kütüphanesindedir.

3 — Neticetü't-Tefasîr): Surei Yusuf tefsirini beyan eden bir eser olup Arapça ve matbudur.

4 — (Len'ay-ı Nûraniyye): Aziz Mahmud Hüdaî hazretlerinin «Ezelden aşk la biz yana geldik — Hakikat şem'ine pervane geldik» matla'lı ilâhilerinin şerhidir ki nüshası Hüdaî dergâhı kütüphanesinde vardır.

5 — (Elhakkat Ale't-Tecelliyat): Pîr hazretlerinin mubarek eeerlerinden olup Hakkın Velî kullarından Abdülgani Nablusî tarafından (Lemaatü'l-Berkun Necdî şerhu Tecelliyatı Mahmud Efendi) ismiyle şerh olunan Tecelliyatın mukaddimesine ait ilâvelerdir. Bunun da nüshası adı geçen kütüphanede vardır.

6 — (Hulasatü'l-Beyan Fi Mezhebi'n-Nûman): Hz. İmamı Azam'ın yüksek menkıbeleriyle içtihad ve istinbat buyurdukları belli başlı fıkhî meselelerden bahseden bu eserin nüshası mezkûr kütüphanede vardır.

7 — (Kenzü'l-Vâizîn)

8 — (Hediyyetü'l-Vaiz) : Mecalis tarzında yüksek öğütlerden bahseden bu eserlerin her ikisinin nüshaları da mezkûr kütüphanede mevcuttur.

9 — (Hediyyetü's-Sâlikîn): Celvetî tarikatının sülûkünü beyan eden Türkçe ârifane bir risale olup halen pîr hazretlerinin makamında bulunan Muhammed Gülşen Efendi tarafından bastırılmıştır.

Divançe teşkil edecek kadar ârifane ilâhiyatı da vardır.

Bir ilâhilerinin matlaından :

Nider âşık hayalâtı, cemalindir münacatı
Nider ma'şûk münacatı tecelli eyle ya Allah

YUSUF EFENDİ
1282 = 1865

Nakşibendî tarikatı şeyhlerinden ve ilmî kıraat mütehassıslarından bir zat olup Şumnu'ludur. 1282 H. de Edirnede vefat ederek Buçuktepe kabristanına defnedilmiştir. Kur'an-ı Kerîm'in cem'i ve tertibi hakkında (İm'an fi cem'il Kur'an) isminde bir eseri vardır.

YUSUF YANYAVÎ
1245 = 1829

Nakşibendî şeyhlerinin büyüklerinden manevî bakımdan yüksek mevki sahibi bir zat olup hal tercemesi yukarıda geçen Beyzade Mustafa Efendinin güzide halifesidir. Uzun müddet Yanya'da Allahın kullarının irşadı ile meşgul olarak 1245 H. de vefat etti. Yakınlarına yazdığı 30 dan fazla mektubunu havi mecmuaları içinde büyük fakihlerden Ahmed Et-

Tahtaviyyü'l-Mısrî'ye yazılmış ve cevabı alınmış iki mektub da bu kitabın müellifi tarafından görülmüştür. İşbu mektuplar mecmuasından anlaşıldığı üzere sözü geçen şeyhin esas mesleği; Vera ve Takva üzerine kurulmuştur. Bu mecmuadan başka Sülûk hallerine ait risalesi ve Nakşibendî tarikatındaki rabıta usulüne dair başka bir eseri de vardır. Kendisinden sonra makamına geçmiş olan şeyhlerin vefat tarihleri aşağıdadır:

Şeyh Ali Es-Sâbirî Efendinin 1270 = 1853
Şeyh Salih Efendinin
Şeyh Zeyne'l-Âbidin Efendinin 1287 = 1870
Şeyh Muhammed Emin Ahmed Efendinin 1311 = 1893
Şeyh Ali Efendinin 1315 = 1897

Söz konusu mektuplar arasında görülen aşağıdaki manzume kuvvetli ihtimalle bu zata âiddir.

Oldur talebkâr-i Huda vakt-i seher bîdar olan
Bulur safa ender safa vakt-i seher bîdar olan

Şemm eyler ol can boyunu bülbül gibi eyler figan
Arzusu hakdır bîkeman vakt-i seher bîdar olan

ZAKİRZADE ABDULLAH EFENDİ

1068 = 1657

Hal tercümesi yukarda geçen Şeyh İsmail Hakkının (Silsilename-i Celvetî) adlı matbu eserinde: «Zikir erbabının gönlünden çıkarmadığı Zakirzade Abdullah Efendi» vasfıyle tanıttığı yüksek zattır. Hüdaî Hz. lerinin halifelerinden olup makamlarına geçen Balıkesirli Dizdarzade Ahmed Efendinin halifesi ve Atpazarlı Osman Efendiyle Selâmi Ali Efendinin mürşididir. Pederi, Hüdaî Hz. lerinin zakir başısı olup Hüdaî Efendinin ilâhilerinin ekserisini bestelemiştir. Hal tercümesini yazdığımız Abdullah Efendi Ali Paşa zaviyesine şeyh, Fatih Camiine vaiz tayin olundu. «Şeyhul vasıl» terkibinin delâlet ettiği 1068 H. de Üsküdarda vefat ederek Karacaahmet'de Miskinler tekkesinin arkasındaki büyük makberenin ortasına defnedilmiştir. Küçük bir divan teşkil edecek kadar şiir ve ilâhileri vardır. Bu cümleden olarak:

İlâhî fazl-u lûtfunla bana bir fetih bâb eyle
Eriştir vahdet-i zâta kulun niğmetmeâb eyle
Vücudum nüshasın yazdın yed-i kudretle çün ya Râb
Senin zât ve sıfatından ibaret bir kitap eyle

Senin âşıkların alsın ziyamı âfıtâbımdan
Hilâl kalbini ya Râb olarak mah-i tâb eyle
Kabul ile kulun bîçarenin hacatını lûtfet
Kerîmen mahz-ı fazlınla anı sen kâmyab eyle

ZATİ SÜLEYMAN EFENDİ
1151 = 1738

Ârif şairlerden ve Şeyh İsmail Hakkı halifelerinden bir zattır. Sicill-i Osmanî'de Bursalı olduğu yazılmışsa da «Miftahü'l-Mesaîl» mukaddimesinde Geliboludan olduğunu beyan ediyorlar. Sonradan civarındaki Keşan kasabasına hicret etti. (1) Tasavvufî şiirlerini havi olan divaniyle «Sevanihü'n-nevadîr fî Marifeti'l-Anasır» adlı manzum risalesi divanı ile bir yerde basılmıştır. Mensur olarak (23 Esiley-i Mutasavvıfhaneye cevapnamesi) ve Üsküdarda Atlama taşında Selimağa kütüphanesinde «Miftahü'l-Mesail» isminde bir eseri vardır. Vefatı 1151 H. de; kabri Keşan'dadır.

G A Z E L

Dilâ keyfiyet-i aşkı yürü meyhor olandan sor
İçüp vahdet şarabını ebed mahmur olandan sor.
Sakın sen sırr-ı irfanı müzahir ehline sorma
Anı ancak maarifle dolup pür nur olandan sor.
Eğer mahiyet-i lûtf ile kahrın bilmek istersen
Anı var derd ile Eyyub gibi meşhur olandan sor.
Fena erbabının keyfiyetin bilmek ise maksud
Libas-ı marifet içre girüp mestur olandan sor
«Enelhak» sırrını zat-ı riyaset ehline sorma
Anı sen dar-ı dildara bugün Mansur olandan sor.

İçine doğanlardan :

Tulû etdi yine envar-ı vahdet
Göründü gözlere envar-ı kudret
Cihanı serteser tutdu ziyası
Kuruldu âlemin resm-ü esası
Ehaddan vaahidiyet oldu zaahir
Çün ol nur hafidir oldu bâhir

Beyitlerinden :

Bu mîkat-ı mahabbetde geyin ihram-ı tecridi
Sezadır «Zaatiya» ana visal-i Kâ'be-i ulya

---

(1)Müretteb divanı ile «Vaslâbâd» isminde bir manzumesi olan ve 1180 H. de vefat eden Zihnî Muhammed Said Efendi de Keşan'dan yetişen şairlerindendir.

Mürşid-i Şeyh İsmail Hakkı'nın :

Bir elif bul mekteb-i irfanda ol bayı sor
Kad hamide eyleyüp ya gibi andan bayı sor

matlâlı kasidesini de mufassal bir suretde şerh etmişdir ki, bir nüshası bu âciz tarafından İstanbul'da Hüdaî kütüphanesine hediye edilmiştir.

Şahidî merhumun (Gülşen-i Vahdet) manzumesini de şerhe başlamışlarsa da tamamlamaya ömrü vefa etmediğinden hal tercemesi ileride yazılı Fahrî Efendi ikmal etmiştir. Halifelerinden olup Edirne'de Sarı Cami-i Şerif karşısındaki medrese hizasında yatan Edirneli Senaî Ali Efendinin de (Mürettep dîvanı) vardır.

ZEKÂÎ MUSTAFA EFENDİ
1227 = 1812

Osmanlı şairlerinden ve Şa'banî tarikatı âriflerinden olup Üsküdar muhafızı beylerbeyilerden Bursa Yenişehir'inden İbrahim beyin oğludur. Simavlı Şeyh Hasan Efendiden tarikatını tamamladı. İstanbul'da Topkapı civarında Kürkçübaşı Ahmed Şemseddin mahallesindeki Pîr Ümmî Sinan dergâhı meşihatına tayin olundukları zaman teberrüken Sinaniye şeyhlerinden Çuhadar Muhammed Efendiden de hilâfet aldı. Tasavvufî şiirlerini toplayan divanı matbu ve meşhurdur. Vefatı «Hû ile Ârif Zekâî azm-i Lâhut eyledi» mısraının delâlet ettiği 1227 H. tarihinde, kabri yukarıda adı geçen dergâhtadır.

Bir naatından :

Gül vücudun âteş-i aşk-ı habîbullaha yak
Çeşm-i kalbi ol ziyadan feth idüp Mevlâya bak
Sînen içre nur-i zikr ile uyandır bir çerağ
Ol çerağın şulesiyle görüne dîdar-ı Hakk
Nur-ı Fahr-i âleme eyle teveccüh dâima
Mah-ı kalbin ile enküşt-i inayet iki şakk

Ârifane beyitlerinden :

Can ile gûş eyle eşyada «enelhak» nâ'rasın
Dîde-i ibretle bak her zerre bir Mansurdur.

* * *

Zekâî bu merayada gören oldur görünen de
Müzahir kesretiyle vahdet-i Zata halel gelmez

Bir mersiyesinden :

Evliyadan yücedir Şah-ı şehidin paayesi
Kaabe kavseyn-i ev ednadan alınmış mayesi

Yesrip ve Batha'da Hurşid-i tecelli berk urup
Kerbelâ toprağına düştü o nurun sayesi

Nasuhî Hz. lerinin (Risaletü'l-Velediyye)'sini şerh etmiştir ki basılmamıştır.

ZÜHRÎ AHMED EFENDİ
1165 = 1751

Halvetî tarikatının Sinaniye kolu şeyhlerinin büyüklerinden mücahit bir zat olup Nevrekopludur. Haririzade Seyyid Kemal Efendi merhumun Tıbyan'ında Kayserili oldukları yazılıdır. 1165 H. de Selânik'te vefat ederek kendisinin yaptırmış olduğu ve halen Pazar Tekkesi denilen dergâha defnedildiler. Mürşidi Selânik'te yakup Paşa dergâhında yatan Selânikli Süleyman Efendidir. Yüksek menkıbeleri şairler faslında zikr olunan Salih Lûtfi Efendi tarafından (Gülşen-i Keramet) ismiyle kaleme alınmıştır. İlâhilerinden:

Tarik-i Hakka girdinse azimet rah-ı yabandır.
Gönül şehrine erdinse ganimet hadd-ü payandır.
Talepkârsan dil-âraya nazar kıl şer'i garaya
Ceht kıl hükmün icraya şeriat bahrı ümmandır.

ZARİFÎ ÖMER EFENDİ «BABA»
1210 = 1795

Sadiye tarikatının şeyhlerinden basiret sahibi bir zat olup Rusçukludur. 1210 H. de memleketinde vefat etti. Bey mezarlığı karşısında Tombul Camii avlusunda gömülmüştür. Ahlâk ilmine dair meşhur (Pendname)si basılmıştır. Bir de basılmamış ârifane bir (Dîvan)ı vardır. Pendnameden meşveret bahsi :

Kendûden uluya rağbet eylegil
Hem kelâmı bil edeple söylegil
Ulu kadrin fehmeden olur ulu
Gözleyen adap ve erkân ve yolu
Ulunun hayır duasın alasın
Rutbe-i âlî anınla bulasın
Ulularla meşveret kılsa kişi
Çıkarır elbette başa ol işi
Meşveretsiz kimki bir iş işleye
Şol nedamet parmağın çok dişleye

ULEMA FASLI

DİN
(ÂLİMLERİ)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ أَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيْمِ

Bismillâhirrahmanirrahîm

إِنَّمَا يَخْشَى اللّٰهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ

Allahü Teâlâ şöyle buyurmuştur: Allah'dan kulları içinde, ancak (kudret ve azametini bilen) âlimler korkar. (Fatır sûresi, A - 28)

Resûl-i Ekrem Efendimiz (S.A.S.) de şöyle buyurmuştur:

اُطْلُبُوا الْعِلْمَ مِنَ الْمَهْدِ إِلَى اللَّحْدِ

Beşikten mezara kadar ilim tahsil ediniz.

اُطْلُبُوا الْعِلْمَ وَلَوْ بِالصِّيْنِ

İlim Çin'de bile olsa öğreniniz.

اَلْعِلْمُ فَرِيْضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ وَمُسْلِمَةٍ

İlim tahsili kadın ve erkek her müslümana farzdır.

اتبعوا العلماء فانهم سراج الدنيا ومصابيح الاخرة

Ulemaya tâbi olunuz (Âlimlere uyunuz). Çünkü, onlar dünyanın ışıklarıdır, yeryüzünün kandilleridir. Âhiretin meş'alesidirler.

عظموا العلماء فانكم تحتاجون اليهم فى الدنيا والاخرة

Âlimlere hürmet ediniz. Çünkü siz dünya ve âhirette onlara muhtaçsınız.

عَلَيْكُم بمجالسة العلماء واستماع كلام الحكماء

Âlimlerin meclislerinde oturunuz. Hakîmlerin sözlerini dinleyiniz.

العلماء ورثة الانبيا

Âlimler, peygamberlerin vârisleridir.

عُلماء امتى كانبياء بنى اسرائيل

Benim ümmetimin âlimleri, İsrail oğulları'nın peygamberleri gibidir.

مجلس العلم روضة من رياض الجنة

İlim meclisi Cennet bahçelerinden bir bahçedir.

اقرب الناس من درجة النبوة اهل العلم

İnsanların peygamberlik derecesine en yakını, ilim sahipleridir.

عالم ينتفع بعلمه خير من الف عابد

İlmiyle faydalı olan bir âlim, bin âbidden daha hayırlıdır.

وقروا علماء امتى فانهم نجوم الارض

Ümmetimin âlimlerini ağırlayınız, (saygı gösteriniz). Çünkü onlar yeryüzünün yıldızlarıdır.

لِكُلِّ شَيْءٍ طَرِيقٌ وَطَرِيقُ الْجَنَّةِ الْعِلْمُ

Her şeyin bir yolu vardır. Cennetin yolu da ilimdir.

AKBİLEK BAHŞÎ HALİFE
930 = 1523

Fazilet sahiplerinden ve mazannadan bir zat olup Amasya'nın Sonsa köyündendir. İlk tahsilini memleketinde tamamladıktan sonra Arabistan'a gidip meşhur âlimlerden İmam Süyûtî, Şeyhu'l-İslâm Zekeriyya El-Ensarî ve Şemseddin Muhammed Es-Sehavî gibi yüksek zatlardan istifade ederek memleketine dönmüş ilmi yaymağa başlamıştır. Kırk sene tedristen sonra 930 H. tarihinde vefat etti. İsmiyle anılan kabristanda medfundur. (Müftiyü's-Sakaleyn «ins ve cinnin Müftisi») İbni Kemal bu zattan tefsir okumuş ve hadis dinlemiştir.

Mufassal hal tercemesi (El-Kevakibü's-Sarî â'yan'i mieti'l-âşireti) ile (Süllemü'l-Vusûl)de açıklanmıştır.

Halvetî tarikatından olup mürşidi Cemal Halvetî'nin halîfelerinden Muhyiddin İbni Muhammed efendidir. Eserleri basılmamıştır.

1 — (Miracü'l-ulâ fi tefsir-i Sûret'i-İsra): Amasya'da yetişenlere dair yazılan Abdî Tezkiresi'nde zikredilmiştir.

2 — (Tenbihu'l-Ganî fi Ru'yeti'n-Nebî): Oğlu Şeyh Ya'kub Efendi tarafından bu esere zeyil yazılmıştır.

Halvetî tarikatının kollarından Sünbüliye kolu şeyhlerinden Yusuf Sinan Efendinin de bu mevzuda ve bu isimde basılmış bir risalesi vardır.

ÂBÂDÎ MUHAMMED ÇELEBİ
961 = 1553

Hal tercemesi ileri de yazılı Müfti'yü's-Sakaleyn İbni Kemal merhumun talebelerinden fazilet sahibi fakih bir zat olup Amasya'nın Mahmud-abad- «Hâkale» köyündendir. Tahsilini İstanbul'da ikmalden sonra yükselerek «Fetva emini» oldu. Ayasofya kütüphanesinde «Mecmua-i Fetavası» vardır. Başka eserleri olduğu da anlaşılmaktadır. 961 H. de vefat ederek Üstadı civarına defn edildi.

ALTI PARMAK MUHAMMED EFENDİ (1)
1033 = 1623

Üç lisanın edebiyatına vakıf fazilet sahibi ediblerden bir zat olup Üsküp'lüdür. Memleketinde «Çıkrıkçızâde» ve «Altıparmak» şöhretiyle tanınmışsa da, sonradan ikinci lâkabiyle meşhur olmuştur. (Nüzhet-i

(1) İznik'te Lefke kapısında türbesi ziyaret olunmakta olan Altıparmak, Anadolu âlimlerinden 1046 H. de vefat eden Hayreddin Efendidir.

Cihan) mukaddimesinde ismini yazdığı sırada «Muhammed İbni Muhammed bi Altıparmak» diye yazması da ikinci şıkkı doğrulamaktadır. Âlet ilimlerini ve yüksek ilimlerin tahsilini memleketinde tamamladıktan sonra tasavvuf mesleğine intisab lüzumunu anlayarak Üsküp kalesinde medfun Bayramî tarikatının adamlarından Şeyh Ca'fer efendiye bağlanarak tasavvufun gayesi olan vicdan tasfiyesine kalbini temizlemeğe muvaffak oldu.

Bundan sonra İstanbul'a gelerek bir müddet, ilim ve fazîlet sergi evi olan Fatih Camii Şerifinde hadis ve tefsir dersleri okuttu. Daha sonra Mısır'a giderek burada okuttuğu derslerle de Arab âlimlerinin takdirlerine mazhar olmuş, hacc vazifesini ifa için Hicaz'a hareket etmiş, hacc'dan sonra yine Mısır'a dönerek evvelki gibi, yüksek ilimlerin tedrisi ile meşgul olmuştur. 1033 H. tarihinde vefat etti. Cenazesi büyük bir kalabalık tarafından kaldırılarak «Sûk-i Gar» da yaptırdığı kendi mescidinin avlusuna defn edildi. Üstün eserleri:

1 — «Altıparmak» : Meşhur âlimlerden Molla Miskin'in bir mukaddime, dört rükûn, bir hâtime üzerine tertiplenmiş peygamberler tarihi ve Cenab-ı Mustafa Peygamberimiz Efendimizin hayatlarından bahseden (Mearicü'n-Nübüvve fi Mearici'l-Fütüvve) ismindeki Farsca meşhur eserinin tercemesi olup matbudur. Bu eser Koca Nişancı Mustafa Bey tarafından da (Delâili'n-Nübüvveti'l-Muhammedî ve Şemaili'l-Fütüvveti'l-Ahmedî) ismiyle terceme olunmuştur.

2 — (Tercemeyi Nigâristan Gaffarî) : Gaffarî şöhretiyle tanınmış Kazvinli Muhammed oğlu Ahmed'in İslâm Tarihi ile halifeler, hükümdarlar ve nadir hikâyelerden bahseden Farsça maruf eserinin tercümesi (Nüzhet-i Cihan ve Nadire-yi Devran) dır ki, istifadeyi mucip eserlerdendir.

Nüshaları İstanbul kütüphanelerinin bazılarında vardır. (Nigâristan Gaffarî) Osmanlıların yetiştirdiği büyük şahsiyetlerden meşhur şair Şeyhülislâm Yahya Efendi tarafından da terceme olunmuştur. Âlimlerin en değerlilerinden Muinüddin İsfera'inî'nin de Ebi Said Bahadır Han Cengizî namına (Nigâristan) isminde Farsça bir kitabı olduğu gibi, Anadolunun allâmesi İbni Kemal merhumun da bu isimde bir eseri vardır.

3 — (Terceme-i Sittin li câmii'l-Bostanin) : Eserin aslı Tarsuslu Ebu Bekir Ahmed'in 60 meclis (bahis) üzerine tertiplenmiş makbul kitabı olup tercemenin bir nüshası Köprülü kütüphanesinde mevcuttur.

4 — (Kâşifu'l-Ulûm ve Fatihu'l-Fünûn) : (Şerhu Telhîsu'l-Meâni tercemesi) olup bir nüshası umumî kütüphanede vardır. Bu tercemenin mukaddimesindeki «Nice ince risaleler tefsir ve hadis ilminde ve nice mühim evrak usul ve füruda tasnif ettim,» ibaresinden anlaşıldığı üzere

hal tercemesini yazdığımız bu zatın saydığımız eserlerinden başka eserleri de olduğu anlaşılmaktadır. Hal tercemelerine ait kitaplarımızın bazılarında meşhur (Mutavvel)i de terceme ettiği yazılmışsa da tarafımdan rastlanılamamıştır.

(Nüzhet-i Cihan) mukaddimesindeki şiirlerinden :

Kâr ü barı âkılin daim hata puş olmadır
Ayb bîn olmak revadır servera cahillere
Didei insaf ile nazır olan ehl-i kemal
Nisbet etmez şin ü gaybı bir nefes kâmillere

ADALI ŞEYH MUSTAFA İBNİ HAMZA (KUŞ ADALI)

Âlet ilimleri mütehassıslarından olup Kuşadasındandır. Ulema arasında şöhret kazanmasına sebep olan Birgivi Muhammed Efendi merhumun (İzhar) kitabına 1085 H. de yazdığı (Netaicü'l-Efkâr) ismindeki şerhidir. Doğum yeri Trabzon, yerleştiği yer Amasya olan Mustafa Efendi tarafından (Menafiu'l-Ahyar) ismiyle ve Ahıska doğumlu olup İstanbul'da yerleşen Dede oğlu Mustafa tarafından da (Gayetü'l-Enzar) ismiyle haşiyesi yazılmış ve bastırılmıştır. Birgivi merhumun (imtihanü'l-Ezkiyası)na da haşiye yazmıştır. Kuşadasında defnedilmiştir, mezar taşında yazı yoktur.

AYİNEZADE MUHAMMED ŞEMSEDDİN (SİROZİ)
1100 = 1688

Âlimlerden ve Halvetî tarikatının şeyhlerinden bir zattır. Uzun müddet Sirozda hatiplik yapmış ve ilmin yayılmasına hizmet etmiştir. 1100 küsur tarihlerinde vefat ederek Siroz yaylasına defnedildi. Eserleri basılmamış olup şunlardır:

(Haşiye Alâ Şerh-i Nûniye Li'l-Hayali), (Şerhu Cezeri Mine'l-Kıraet), (Şerhu Kaside-i İmami'l-Harameyn), Osmanlı şairlerinden Rüsûhî'nin «Ey kî, âlemden haberdarım diyen âlem nedir» mısraı ile başlıyan gazelinin şerhidir.

AKKİRMANİ MUHAMMED EFENDİ
(MUHAMMED İBNİ MUSTAFA)
1174 = 1760

Kadılar zümresinden olup âlet ilimlerine ve yüksek ilimlere tam intisabı vardır. Mekkeyi Mükerreme kadısı iken 1174 H. de vefat etti.

Eserlerinden İzmir kadı vekili iken birtakım ilâveler yaparak (İklilu't-Teracim) ismini verdiği eski felsefe ve hikmetten (Kazi Mir), (Hidaye Tercemesi) ve münazara adabından bahseden (Huseyniye Şerhi) ile (Kırk hadis şerhi) ve (İrade-i Güziye risalesi) basılmıştır.

(Şerhu Hilyetü'n-Nebi), (Besmele Şerhi), (Mevzuat-ı Ulûm risalesi), (Tefsir-i Beyzavî) ile (Buhari Şerif)e yazdığı haşiyeleri, (Şerhu'l- Hamd ilâ Ecmain), (Fevaidü'l-Misvak), (Şerhu Tahmis-i Kaside-i Dimyatiye), (Zübdetü'l-Müntehap - Mütercem Tabirname), (Şerhu İmkâni'l-Ulûm ve'l-Hasıl), (İkdü'l-Leâli Allemellahütealâ bi gayri'l-mütenahi), (Terceme-i Zikr-i Sübhanellah ve bi hamdihi), (Ed'iye-i Me'sûre), (Fırak-i Dâlle) risaleleri basılmamıştır.

İmamı Zemahşerinin (Etvaku'z-Zeheb)'ini de yüz makale üzerine şerh etmiştir ki bir nüshası Hamidiye kütüphanesinde vardır. Nahivden (Muğnil-Lebib)'i de ihtisar etmiştir. Bunun kendi el yazısı ile yazma nüshası Atıf Efendi kütüphanesindedir.

ALAŞEHİRLİ OSMAN İBNİ HASAN EFENDİ
1190 = 1776

Meşhur âlimlerden bir zat olup İstanbul'da ders okutmak ve kitap yazmakla meşgul olarak 1190 H. de vefat etti.

Eserleri :

(Risale fi ilmi'l-Münazara), (Risaletün fi'd-duhan), (Risaletün fi't-Tasrif), (Risaletün fi'l-Mantık), (Umde-yi Vâfiye ve Zübde-yi Şafiye minen Nahiv) dir.

ARSLANZADE MUSTAFA EFENDİ
1185 = 1771

Halvetî tarikatı şeyhlerinden Denizli'de medfun İspartalı Arslan Efendinin oğludur. Medine-i Münevvere kadılığını müteakip 1185 H. de İstanbul'da vefat etmiştir. Vefa'dan Zeyrek'e inen caddenin solunda medfundur. Arabî ilimlerin bir çok dallarından bahseden büyük risalelerini havi mecmuaları Manisada Çaşnigir kütüphanesinde mevcuttur. Nihayetinde Arapça güzel bir üslûpla kaleme alınmış mektupları da vardır.

AK ALİ EFENDİ (İZMİDİ)

Âlimlerden bir zat olup Kocaeli - İzmitlidir. 1168 H. de (Fezail) ismiyle kısmen akaid ve kısmen mev'ızadan bahseden üç bab üzerine tertiplenmiş Türkçe bir eser yazmıştır ki, bir nüshası Yahya Efendi kütüp-

hanesinde mevcuttur. Gevgili kazasının Novatya nahiyesinde medfundur. Ahali arasında Akbaba adıyle tanınır. Gazi Evrenos bey tarafından Evkafı ihya olunan camii şerifte imamlık vazifesi yapmıştır.

AK OSMAN EFENDİ (OSMAN İBNİ ALİ)
1201 = 1786

Fazilet sahibi bir zat olup Arapkir'in Anderi köyündendir. (Şerhu Hurufi'l-Heca ve Ebi Cad) isminde muhadaratı andırır eserinin bir nüshası Halis Efendi kütüphanesindedir. Bu eserin 1201 H. de kaleme alındığı hatimesinde yazılıdır.

AYAKLI KÜTÜPHANE MUHAMMED EMİN EFENDİ
1223 = 1808

Antalya müftüsünün faziletli oğludur. Lâkabından da anlaşılacağı üzere zamanın allâmesi sayılmaktaydı. Meşhur Gelenbevî İsmail Efendi ile Tatarcık Abdullah Efendi seçkin talebelerindendir. 1223 H. de İstanbulda vefat etmiştir. Uzun ömürlü bir zat olup 100 sene yaşamıştır. Üsküdar'da Seyyid Ahmed deresi yakınında medfundur.

ADALI HOCA MUHAMMED EFENDİ (ADAPAZARİ)
1278 = 1861

Son devrin âlimlerinden olup Ankaralıdır. Adapazarına yerleştiğinden dolayı Adalı şöhretiyle tanınmıştır. Adapazarı müftülüğünde, Kudüs kadılığında ve ömrünün sonunda Safranbolu kadı vekilliğinde bulunarak 1278 H. de Safranboluda vefat etmiştir.

Matbu eserleri:

(Mufassal Tefsiri sureti'l-Vâkıa), (Keşfü'l-Feraiz), (Haşiyei Mufassala Alâ Haşiye-i Karatepeli) dir.

AKŞEHİRLİ HASAN FEHMİ EFENDİ (ŞEYHÜLİSLÂM)
1298 = 1880

Tahsili, hal tercemesi ileride yazılı Vidinli merhumdan olup iki defa meşihat makamına getirilen fazilet sahiplerindendir. Sultan Abdülaziz Han merhumun muallimi idi. Abdülaziz Han'ın tahttan indirilmesinden sonra Medine'de ikamete memur edildi 1298 H. de Medine-i Münevvere'de vefat etti. Cennetü'l-Bakî'de medfundur. Akşehir'in Ilgın'ındandır.

Basılmış eserleri :

(Riyaz-ı Hakaniye): Meani, bedî', beyandan bahseder.

(Resail-i İmtihaniyye): Âlet ilimlerinin hemen her kolundan bahseder.

(Ahkâm-ı Mer'iyye): Mantığa ait manzum bir eserdir.

(Aziziye ve Şerhi Yusufiye) : Mantıktan manzum bir metin ile şerhtir.

Basılmamış eserleri :

(Şerhu Alâ Salât-i Feyziye Li'ş-Şeyhi Ekber)

(Risale fi keyfiyet-i iman-i Firavni)

(Yusufiye) : Mantıkın kıyas bahsi. Hal tercemesi ileride yazılı Yemlihazade Kâmil Efendi tarafından şerh olunmuştur.

(Şerh-i Akaid) ve (Kadı Siyelkûtî) üzerine talikat, Suyûtî'nin Durri Mensur'u tarzında 12 ilimden bahseden bir eseri varsa da tamam değildir. Mevlânâ hazretlerinin «Ey Halıkı heft-asuman der mande em feryad res» matla'lı münacatına tahmisi ve birkaç Arapça kasidesi vardır. Mısırda Camiül-Ezher şeyhlerinden tefsir sahibi, Hadis hafızı meşhur âlimlerden Şeyh Saka ile sohbetlerinde adı geçen şeyh tarafından ilmî kudreti takdir olunmuştur. Nefis bir talik yazı ile yazılmış Arapça (divançe)si Osmanlı Müzesinde vardır. Kendi el yazısı olup kadıların adabı ile hitabetin şartları, hüccetleri ve sicilleri beyan eden (Menaşîr-i Kuzat) isminde 973 H. de bir eser yazan Muradoğlu Ali Efendi de Akşehirden yetişen âlimlerdendir.

AKŞEHİRLİZADE ALİ HAYDAR BEY
1333 = 1914

Fazilet ve kalem sahibi bir zat olup pederi Hasan Fehmi Efendinin gurbete çıkmasından sonra uzun müddet kadı naipliği suretiyle taşralarda bulunarak hürriyetin ilânını müteakip ikamete memur olduğu İzmir'den İstanbul'a gelip 1333 H. de vefat etti. Karacaahmet türbesi yakınında validelerinin kabrine defnedildi.

Matbu eserleri :

1 — (Şerefname) : Mevlânâ'nın menkıbelerini beyan eden bir risaledir.

2 — (Fevaid) : Muhtasar peygamberler tarihi ile Abbasîlerin sonuna kadar muhtasar İslâm tarihidir.

3 — (Hadikatü'l-Ukala fi İddihari Ezhari'l-Füdala) : Akaid ve kelâm hakkındadır.

4 — (Minhacü'n-Necat İlâ Mi'raci'l-Felah) : Usulü hadise dairdir.

Mûsacalı zade Akhisarlı Muhammed Said tarafından şerh ve Tarsuslu İmadeddin tarafından terceme olunmuştur.

5 — (İrşad) : Ahlâk ve akaide dairdir.

6 — (Müzekki's-Sibyan) : İrşadın kısaltılmışıdır.

7 — (Tuhfetü'l-Lebîb) : Münazara usulüne dairdir. (Kâfü'l-Erîp) ismiyle yine kendisi tarafından şerhedilmiştir.

8 — (Şemmetü'l-Esrar) : İmamı Ali Hazretlerinin sözlerinin tefsiridir.

9 — (Merasidü'l-Hikem): (Şemmetü'l-Esrar)ın kısaltılmışıdır.

10 — (Manzum terceme-i Lemeat) : Manisalı Sadıkzade Neşet Efendi tarafından şerh olunmuştur.

11 — (Tahkiku't-Tasrif) : İ'lâl kaidelerinden bahseder. Basılmamıştır.

12 — (Kudûri Tercemesi)

13 — (Emsile Şerhi)

14 — (Levayih) : Tasavvuf ve fıkıha dair olup basılmamıştır.

Bunlardan başka içtimaî meselelerle alâkalı hadisi şeriflerin tercemelerini havi basılmamış eserleri de vardır ki, bir miktarı (Ceride-i Sofiyye) ile neşredilmiştir.

AHMED CEMALEDDİN İBNİ MESUD KONEVİ
723 = 1331

Büyük âlimlerden yüksek bir zattır. 732 H. de Şamda vefat etmiştir. Eserleri : Bir nüshası Es'ad Efendi kütüphanesinde mevcut (Kalâid) ismindeki (Akaid-i Tahavi) şerhi ile dört cilt (Et-Takdir Fi Şerhi Camii'l-Kebir Li'ş-Şeybani Fil-Fürû) dur ki, bunlar oğlu Cemaleddin Mahmut tarafından tamamlanmıştır.

944 H. de vefat eden Bursalı İdrisoğlu Mustafa'nın da fıkıh ilminin füruuna dair (Mecmau'l-Ahkâm) isminde bir eseri vardır.

AHMED İBNİ MUHAMMED (MANİSAVİ)
1000 = 1591

Fazilet sahiplerinden bir zat olup Manisalıdır. Kıraat ilminden meşhur (Kaside-i Şatibiyye)yi Türkçe, kelâm ilminden (Kaside-i Nuniyye) yi Arapça, Fıkıhtan Fıkhı Ekberi aynı şekilde Arapça şerh etmiştir. (Fıkhı Ekber) şerhinin tarihi 989 H. dir. Başka eserleri de olduğu anlaşılmaktadır.

(Hırzül-Emâni)ye de (İzharül-Meâni) ismiyle şerhi vardır. 1000 H. tarihinde vefat etmiştir.

Kıraat ilmi mütehassıslarından Rizeli Hafız Hüseyin Efendi de 1201 H. de (Kaside-i Şatibiyye)yi şerh etmiştir ki, nüshası Aşirefendi kütüphanesinde vardır.

AHİZADE HALİMÎ EFENDİ
1013 = 1604

(Kadı Beyzavî tefsiri)ne haşiye yazan Sadi Çelebi'nin torunlarından olup Ebu's-Suûd Efendi talebelerindendir. Tahsilini tamamladıktan sonra ilmiye rütbelerinde ilerliyerek Kazaskerlik derecesine nail olmuştur. «Cinan ola Ahizade Efendinin Cayi» mısraının delâlet ettiği 1013 H. de İstanbul'da vefat etti. Hanesinin karşısındaki Çukur medreseye bitişik türbede medfundur.

Eserleri :

(Şerhu Hidaye), (Haşiye-yi Camiu'l-Füsûleyn), (Haşiye-yi Dürer), (Haşiye-yi Eşbah), (Haşiye-yi Şerhi Miftah), (Terceme-i Şevahidü'n-Nübüvve) (1), (Risale Fi's-sa'yi ve'l-Bataleti) vesairedir. Hazırlamış oldukları vakıfnameler, Şer'î Hüccetler Temessükat ve Sâklerin (2) suretleri resmî muamelelerde düstur olmuştur. Şiire de intisabı vardır. Mısır mollalığından ayrılarak İstanbul'a gelirken 1020 H. de Şam'da vefat eden oğlu Yahya Efendi de fazilet sahiplerinden bir zattır. (Bahriye) isminde bir eseri vardır.

AHTERİ MUSTAFA
986 = 1578

Fazilet sahibi âlimlerden olup Afyonkarahisarlıdır. Ekseri ilimlerde bilhassa Arap edebiyatında ve lûgat ilminde Yedi Tûlâ (İhtisas) sahibi idi. İsmiyle anılan matbu ve meşhur (lûgat) kitabından başka fıkıh meseleleri hakkında (Camiu'l-Lisan) ve furua dair (Camiu'l-Mesail), Muhaderat ilmine ait (Hamilü'l-Muhadarat) kıymetli eserlerindendir. Bunlardan yalnız (lûgatı) basılmıştır. Vefatı 986 H. de, kabri Kütahyadadır. Karahisarda da ismine muzaf bir kabir vardır. Hz. Âdemin yaratılışından peygamberlerin sonuncusu Hz. Muhammed (A.S.) Efendimize kadar cereyan etmiş olan vak'alarla dört halife ve mezhep imamlarının hayat-

(1) Basılmış olan Lâmii Çelebinindir.

(2) 982 H. de vefat eden Kül Kedisi lâkabiyle anılan Muhammed İbni Musayı Bursavî'nin (Bidaatü'l-Kadi) isminde Sükuke müteallik bir eseri vardır.

larından bahseden Arapça bir cilt (tarihi) vardır ki, bir nüshası Fatih kütüphanesindedir.

978 H. de (Mühimmatı'l-Kuzat Li İhtiyacihim ileyhi fi külli mühimmat) adlı eseri yazan Hamza Efendi de Karahisardan yetişen âlimlerdendir.

AHMED İBNİ MAHMUD EL-ESAMM-I KARAMANÎ
981 = 1573

Fazilet sahiplerinden bir zat olup Larendelidir. «Rahmet be rûhi û» terkibinin delâleti olan 981 H. de Karamanda vefat etti.

Eserleri :

(Takşirü't-Tefsir) isminde mücadele sûresine kadar 12 cilt tefsiri ile muhadarat ilmi ve ahlâktan Türkçe (Letaifname)dir. (Tefsir-i Semerkandi)yi de tamamlamıştır. Halvetî tarikatının da halifelerindendir. Tefsirin tamamlanmasına ömrü vefa etmemiştir. 1032 H. de vefat eden İshak Karamanî'nin de bir mukaddime ve on bab üzerine mürettep (Letaif) adında bir eseri vardır ki, yedinci ve onuncu bablarında Osmanlı devletinin bazı hallerinden bahsedilmektedir. Kanunî Sultan Süleyman devrinin kadılarından Hasan İbni Hüsna Efendinin de birinci babı ahkâm, ikincisi siyasiyat, üçüncüsü edebiyat, dördüncüsü ahlâk, beşincisi mahlûkatın acaipliklerinden bahseden (Letaifü'l-Efkâr ve Kâşifü'l-Esrar) isminde bir eseri vardır.

ARECZADE AHMED EFENDİ
1120 = 1611

Fıkıh ilminde ihtisas sahibi bir zat olup Kastamonu kazalarından «Küre-i nühas» - Bakır Küresindendir. (1) Tahsilini tamamladıktan sonra 1117 H. tarihinde Şehzade Cami-i Şerifine müderris oldu. 1120 H. tarihinde de vefat etti. Eserlerinden (Camiu'ş-şuruh) ismindeki mufassal (Mülteka şerhi)nin el yazısı ile yazma nüshası Lâleli kütüphanesindedir. Her bölümü beşer mev'izadan mürekkep olmak üzere on iki mevzuu havi mufassal bir (vaaz) kitabı vardır. Pederi Şeyh Muhammed Efendi de ulemadan bir zat idi. Her ikisi de Celvetî tarikatındandır.

---

(1) Kastamonu'ya bağlı Küre kazasıdır.

AHMED İBNİ İBRAHİM
1162 = 1748

Konya Ereğli'sinden olup Medine-i Münevvere'de yerleşmiştir. Fazilet sahibi bir zattır. Eserleri basılmamış olup, (Şerh-i Şemail-i Şerife) ve (Şerh-i Makamat-ı Hariri)dir. Tıp ilmine de intisabı vardır. Vefatı 1162 H. tarihinde, kabri Cennetül-Baki'dedir.

AHMED İBNİ ABDULLAH «GURABZADE»

Âlimlerden bir zattır. İbrahim Paşanın Bağdad Valiliği zamanında Abdül-Kaadirî Geylânî Hazretlerinin Cami-i Şeriflerinde vaizlik yapmıştır. (Envarü't-Tenzil) ile Hüseyin Kâşif'in (Mevahib-i Ledünniye) sinden derlemek suretiyle yazılış tarihi 1092 H. senesini işaret etmek üzere (Zübde-i Âsar el-Mevahibü ve'l-Envar) ismiyle iki cild Türkçe bir tefsir meydana getirmiştir ki, 1294 H. de basılmıştır. Kendi yazısı ile yazma nüshası Nuruosmaniye kütüphanesindedir. «Mevlânâ Yakup Şerhi» nin Farsça (Tebareke ve Amme cüz'leri)ni de terceme ettiği tefsirinin mukaddimesinde zikredilmiştir.

AHMED ATTAR EFENDİ

Kur'an kıraeti ilminin mütehassıslarından fazilet sahibi bir zat olup Edirnelidir.

(Vakayi-ü'l-Kur'an), (Mürşidü'l-Huffaz), (Kümelü'l-Hafiziyn) isimlerinde eserleri vardır. Birinci eserini 1167 H. tarihinde yazmıştır. Tanınmış kurralardan Edirneli İbrahim Efendi talebelerindendir.

AHMED İBNİ ÖMER İZMİRÎ

İlim ve irfan sahibi bir zat olup Tekeli Ömer Efendinin oğludur. Pederi ile beraber İzmir'e yerleşmiştir. Eserleri :

(Fethu'l-Mevlâ Li'ş-Şerhi Hızbi'l-Merda), (Fethu'l-Kavi li hızbi'n-Nevevî) ile rü'yetüllah'dan bahs eden (Nihayetü'l-Makal fi Mebahisi'l-Cemal) dir. Birinci eserini 1179 H. de yazmıştır. Pederi Vaiz Ömer Efendinin de Hasan Kâfi-i Akhisarî'nin (Ravzatü'l-Cennat fi Usûli'l-İtikadat)ına (Ezharü'r-Revzat) isminde bir şerhi ile (Avamil-i Cedide) şerhi vardır. İzmirli Şeyh Ahmed İbni Mustafa Efendinin de (El-Minehu'l-İlâhiyye fi's-Salâti Hayrü'l-Beriyye) isminde bir eseri vardır ki, bir nüshası Nuruosmaniye kütüphanesinde vardır.

AHMED HAMDİ EFENDİ «ŞİRVANÎ»

İlim ve irfan sahiplerinden bir zat olup Şirvan'lıdır. İstanbul'a gelip tahsilini tamamlayarak bazı memuriyetlerde bulunduktan sonra Mülga Teftiş ve Muayene Heyeti Reisliğine tayin olunmuş değerli bir şahsiyettir.

Basılmış eserleri :

(Terceme-i Makamat-ı Hariri), (Hindistan Seyahatnamesi), (Usûl-i Fıkıh), (Hulâsatü'l-Feraiz), (Makaletü'l-Urefa fi mesaili'l-Hukema), (İlm-i aruz ve'l-kavafi), Türkçe (Muhtasar mantık), (Nesayihu'ş-Şubban) vesaire olup 1307 H. tarihinde İstanbul'da vefat etti. Eyyüb'de medfundur. Üç dilde nesir ve nazımla yazmağa muktedir idi.

Molla Câmi'nin naat-ı Cenab-ı Nebevîsini tahmisinden :

دراز ل داد مرا یار بغم پرورش
عاشق غمزده امر هست چنینم روش
شد ازینم فرح شاد ئ دل دردکش
لی حبیب عربی مدنی قرشی
که بود درد وغمش مایهٔ شادی وخوش

AHMED SIDKI EFENDİ «BURSAVÎ»
1312 = 1894

Bursa'da doğmuşsa da uzun müddet İstanbul'da Vefa yakınındaki ikametinden dolayı talebeler arasında Vefalı şöhretiyle tanınmış fazilet sahibi bir zattır. Âlet ilimlerinden bilhassa mantıkdaki bilgisine eserleri şahiddir.

Ders okutmağa ve ders müzakeresine hayatını vakfetmişti. Eserlerinden (İsagoci şerhi), (Zeriatü'l-imtihan) ile (Şemsiye şerhi), (Mizanü'l-intizam) basılmıştır. (Tarifat)ın kaidelerini bildiren (Zencir) ismindeki eseri ile (Haşiye-i Şerh-i Akaid), (Tahriratü'l-Enzar), (Şerhu Risaleti'l-İstidlâliye) ve ayrıca (Mecmua-i Tarifat) isimlerinde eserleri vardır. Vefatı 1312 de, kabri Edirnekapısındadır.

AHMED HAMDULLAH EFENDİ
1307 = 1899

Fazilet sahiplerinden bir zat olup pederi Ankara'lıdır. Kendisi Galata'da Kule kapısında Müeyyed zade mahallesinde doğmuştur. Tahsilini tamamladıktan sonra taşra kadı naipliklerinde bulunarak 1296 H. de Meclis-i Tedkikatı Şer'iyye âzalığına tayin buyrulmuş vefatına kadar bu hizmette kalmıştır. 1317 H. tarihinde İstanbul'da vefat etti. Eyyüb'de medfundur. Eserleri :

1 — (Mazbatatü'l-Fünun) : (Mecelle ve Mir'atü'l-Usûl)'ün açıklanmasına dair olup bir nüshası Fatih, Beyazıd, Ragıppaşa, Hamidiye kütüphanelerine vakf edilmiştir.

2 — (En-Nücumü'd-Darî ila irşadi's-Sari) : Buharî şerifin fihristi mahiyetindedir.

3 — (Mir'atü'l-Mürafikıyn) : Fetvalara aid olup 3500 mes'eleyi ihtiva etmektedir.

4 — (Tezkiretü'l-Müştekkat) : Farsça kaidelerinden bahseder olup matbudur.

5 — (Feraidü'l-Asar ve haraidü'l-Eş'ar) : Üç dildeki şiirlerini havi olup iki cild üzerine tertip edilmiştir. Bir nüshası Viyana Cem'iyyeti Şarkıyyesi kütüphanesine, bir nüshası da Hamidiye ve Mısır kütüphanelerine gönderilmiştir.

6 — (Mir'atü'l-Usûl) : İhtisarına dair olup Hamidiye ve Âtıf Efendi kütüphanelerine hediye etmiştir.

7 — (Mecelle-i Nefise): (Telhis)deki âyetlerin ve lûgatların tefsir ve izahına dair olup Ragıp Paşa ve Beyazıd kütüphanelerine hediye etmiştir.

AHMED KUDSÎ EFENDİ «TOPBAŞZADE»
1305 = 1887

Fazilet sahiplerinden ve Halidiyye tarikatının şeyhlerinden olup Konya'nın Kadınhanı kazasındandır. Meşhur âlimlerden Bozkırlı Memiş Efendinin halifesidir. Memleketinde tahsilini tamamladıktan sonra Mekke-i Mükerreme'ye giderek Şeyh Kutbî ve Şeyh Sunûsî gibi büyüklerden hadis ve tefsir ilimlerini tahsil etmiştir. 1305 H. tarihinde yerleştiği Konya'da vefat ederek Mevlânâ Hz. lerinin türbesinin avlusuna defn edildi. (Hidayetü'l-Meratip fi Fezaili'l-Eshab) isminde yirmi fasıl üzerine tertib ettiği değerli eseri basılmıştır. Bundan başka eserleri varsa da kaybolmuştur. Hadis ilminde ihtisas sahibi idi.

AHMED FEYZİ EFENDİ «ÇORUMÎ»
1327 = 1909

Fazilet sahibi bir zat olup Çorumludur. Memleketinin Müftüsü iken 1327 H. tarihinde vefat etti.

Eserleri :

(Feyzu'l-ali fi şerhi Hızbü'n-Nevevî)

(Feyzu'l-Gaffari fi şerhi vird-i Settar)

(Feyzu'l-Mevlâ fi şerhi devri'l-a'lâ)

(Feyzu'l-Vahip fi Necati Ebi Talib)

(El-Fahfah fi marifeti's-Silâh)

(Fevaidü'l-Feyziyye fi şerhi Risaleti'l-Lâmiye)

Meşhur (Fetava-yı Haamidiye)nin menkulâtını da yazmıştır.

(Zıyaü'l-Bedir) yazarı Ömer oğlu Osman Nûri Efendi de Çorum'dan yetişen âlimlerdendir.

ABDÜ'L-MUHSİN KAYSERÎ
755 = 1354

Sultan Orhan Gazi devrinin fazilet sahiplerinden olup önce memleketinde arkasından Suriye'de tahsil gördükten sonra vatanına dönerek ilmin yayılmasına hizmet etti. 755 H. de Kayseri'de vefat etti. Eserleri :

(Metin ve Şerh-i Manzume-i Feraiz), (Şerh-i Aruzi Endülüsî), (Haşiye-i Gaayetü'l-Beyan), (Risale fi'l-Fıkıh)dır.

Âşir Efendi kütüphanesinde edebiyattan (Şerhu'n-Necdiyat) isminde bir eseri de vardır.

ALÂUDDİN ALİ ESVED (KARAHOCA)
800 = 1397

Gazi Murad Hüdavendigâr devrinin meşhur âlimlerinden olup Afyonkarahisarlıdır. Tahsilini İran'da tamamlamıştır. Hal tercemesi yukarıda geçen Cemaleddin Aksarayî'den de istifade etmiştir. Eserleri: Fıkıh ilminin Füruuna ait iki cilt (Vikayetü'r-Rivaye Fi Mesaili'l-Hidaye) is-

mindeki şerhle yine Usûlü Fıkıh ilminden (Muğni şerhi)nden ibarettir. Vefatı 800 H. dedir. İznik'te Şerefzade mahallesindeki türbede medfundur. Mevlânâ Fenarî bir müddet bu zattan istifade etmiştir.

Sultan Murad Hüdavendigâr namına Usûlü Fıkıhtan (Rumuzu Efkâr)ı, (Künuzü'l-Envar) ismiyle şerh etmiştir ki, 826 H. de yazılmış olan bir nüshası Nuruosmaniye kütüphanesinde vardır.

ALÂADDİN ALİ İBNİ MUSA (KOÇHİSARLI)
841 = 1437

Sultan İkinci Murad devrinin fazilet sahiplerindendir. İlim tahsilini tamamlamak için İran ve Maveraünnehir'e giderek Seyyid Şerif Cürcanî ve Saadettin Taftazanî'nin ilim meclislerinden feyz alıp dönmüş, sonra da Mısır'a hareketle 841 H. de vefat etmiştir. Zamanında ehemmiyeti haiz olan çeşitli ilimlere ait suallere cevap teşkil eden (1) bir eseri vardır ki, ilmî üstünlüğünün delilidir. Bir de (Evrad-ı Zeyniye şerhi) vardır ki, bu eserinden Zeyniye tarikatına mensup olduğu anlaşılmaktadır. (Saadettin Taftazanî'nin Miftah şerhi)ne ait (haşiyesinin) bir nüshası Veliyyüddin Efendi kütüphanesinde mevcuttur.

ABDÜLKERİM EFENDİ

Sultan İkinci Murad devrinin fazilet sahibi şahsiyetlerindendir. Edirne'de vefat ederek Sultan Camii yakınında yaptırdığı mektebinin bahçesine defnedildi. Eserleri: (Haşiye-i Telvih), (Haşiye-i Matalih) ile (Seyyid Şerif'in Keşşaf haşiyesine yazdığı haşiye)sidir.

AYNÎ BEDREDDİN EBİ MUHAMMED MAHMUD EL-AYNÎ

Hanefî mezhebi âlimlerinin üstünlerinden olup Ayıntaplıdır. Tahsil, talim, telif zamanlarının çoğunu Mısır'da geçirmiştir. Eserleri:

(Şerhu Buharî) (1), (Megani'l-Ahbar fi ricali meani'l-âsar), (Şerhu kelimi't-Tıb Libni Teymiyye), (Zeynü'l-Mecalis), (Şerhu Arûzu's-Savi), (Şerhu Dürerü'l-Bihar), (Şerhu'l-Kenz), (Şerhu'l-Mecma'), (Meşarihu's-Südur), (Tabakat-ı Hanefiyye), (Tarihu'l-Ekâsire), (Tabakat-ı Şuara), (Şerhu Merah), (İhtisar-ı Tarihi Dımaşkı li-ibni asakir), (Şerhu Hidaye), (Şerhu Mülteka), (Tarihü'l-Bedri Fi Evsafi Ehli'l-Asri), (Mizanü'n-

(1) Siraceddin Tevfikî ve Molla Hüsrev taraflarından bu sualleri ihtiva eden kitap aşağıdaki altı fasıl ve bir hatimeden ibarettir. 1. Fasıl Tesmiye, 2. Fasıl, Peygamberliğin haberleri ve alâmetleri, 3. Fıkıh, 4. Usûlü Fıkıh, 5. Belâğat, 6. Mantık.

(1) On ciltten ibaret olan bu büyük eser sonradan İsanbul'da bastırılmıştır.

Nüsûsi fi ilmi'l-aruz), (Şerhu Tuhfetü'l-Mülûki Li'l-Fürui) vesaire olup (Ikdü'l-Ceman fi Tarihi ehli'z-Zaman) (1) isminde coğrafya ve Tabakatül Arza (jeoloji) dair faydalı malûmatı ihtiva eden bir de büyük tarihi vardır.

Bu tarih biraderi Şahabettin Ahmed tarafından kısaltılmıştır.

Vefatı 855 H. de, kabri Mısır'dadır. Üstadı Hüsam Rehavî'nin (El-Biharüz Zahire Fi'l-Mezahibi'l-Erbea)sını da şerh etmiştir.

AYNÎ ABDURRAHMAN ZEYNEDDİN
893 = 1487

Ayıntaptan yetişen fazilet sahibi yüksek âlimlerdendir. Şam kadısı iken istifa ederek 893 H. de vefat etti. Eserleri: (Şerhü'd-Dürer), (Şerhu'n-Nihaye), (Şerhu Şemsiye), (Manzumü'd-Dürretü'l-Mudıeti Fi Lugati't-Türkiyye)dir. Son eseri Osmanlı Edebiyatı Tarihi ve Lûgat bakımından mühim eserlerdendir.

ALİ İBNİ HÜSEYİN AMASÎ (ALÂADDİN ÇELEBİ)

Türkçe (Tacü'l-Edep) (2) isminde bir eseriyle (Nasayihü'l-Müslimin) adında bir manzumesi ve bir nüshası Yerebatanda Esad Efendi kütüphanesinde mevcut Türkçe (Yâsin sûresi tefsiri) vardır.

---

(1) Sultan III. Ahmed'in iradeleriyle bir ilmiye cemiyeti tarafından «Mirhand) hemşirezadesi (Handmirin) tarihe dair meşhur eserlerinden Farsça (Habibü's-Siyer) ile beraber Osmanlı diline terceme edildiği Çelebizade Asım tarihinde zikrolunmuştur. (Ikdü'l-Ceman)ın her cildi 800 sahife olmak üzere 24 ciltten ibaret olup âdeta bir ilmî ansiklopedi şeklinde yazılmıştır. Şöyle ki: Kozmoğrafya ve jeoloji âlimlerinin şimdiki ilmî nazariyelerine uygun pek çok maddeler serdolunduğu gibi, hayvanat ilmine dair de müdekkikane bilgileri havidir. Bundan başka coğrafya ile alâkalı bahislerinde de istifadeyi mucip malûmat vardır. Bu büyük eserin terceme edilen nüshası Şehzadebaşında Damat Nevşehirli İbrahimpaşa kütüphanesindedir. Arapça nüshaları da Beyazıt Camii Şerifi ve Aşirefendi kütüphanelerinde vardır. Bir takımı da Enderunda Sultan III. Ahmed kütüphanesindedir. Bu takımın birinci cildi müellifin kendi yazısiyledir. Fransa İlimler Akademisinin kararıyla Haçlı seferleri vak'alarıyle alâkalı eserlerin metin ve tercemeleri neşrolunduğu zaman, açıklamasını yaptığımız işbu tarihin bir kısmı da metin ve tercemesiyle beraber basılmış ve yayımlanmıştır.

(2) Türkçe olan bu eserin mevzuu ahlâk ve terbiyeye dair olup Keşfü'z-Zunun)'da (Tacü'l-Edep) ismiyle yazılmışsa da Nuruosmaniye kütüphanesinde mevcut nüshasının mukaddimesinde (Tariku'l-Edep) adı verilmiştir.

İstanbulun fethi tarihi olan 857 H. de yazılmıştır. Bu eserin bazı fıkraları zamanımızın ilim adamlarından Diyarbakırlı Ali Emîrî Efendi tarafından Tarihi Osmanî Encümeni Mecmuasının 29. nüshasında neşredilmiştir.

Hal tercemesini yazdığımız işbu Ali Efendi Niğbolu savaşında şehit düşen Yurkeçpaşazade Hızır Beyin muallimidir. (Kur'an-ı Kerîm'in hat ve resmine dair risalesi) olan Ali İbni Hüseyin Amasî ise, eserinin mukaddimesinde Taşköprülüzadeden naklettiğine ve risalesinin 1096 H. de yazılmış olduğuna göre, başka bir zattır ki, İstanbulda Sultan Muhammed Fatih Camiinde imamlık yapmıştır. Bu zatın bir de Türkçe (Aruz risalesi) vardır.

ABDÜLMECİD İBNİ NASUH İBNİ İSRAFİL (İSRAFİLZADE)
887 = 1482

Eser veren âlimler zümresinden bir zat olup Amasya civarındaki (Lazkiye - Lâdik) dendir. 887 H. de Amasya'da vefat etmiştir. Eserleri:

(Salavat-ı Zâkiyat), (Şerhu Talimi'l-Müteallim - İrşadüt Talibîn), (Telhısü Camiu'l-Fetava li-kırk-imretü'l-hamidî - Tuhfetü'l-Ahbap), (Miftahın üçüncü kısmını ihtisar), (El-istifa fi menakib-i Mustafa) dır.

Abdülmecid Efendinin biraderi Yahya Efendi de fazilet sahiplerinden bir zat olup (Avamil-i Cürcaniye Şerhi) basılmıştır. (Ferişteoğlunun manzum lûgatını) da şerh etmiştir.

ALÂADDİN ALİ FENARÎ (1)
903 = 1497

Mevlânâ Fenarî'nin torunu olup tahsilini tamamlamak için İran ve Orta Asya'da bir hayli sefer ettikten sonra memleketi olan Bursaya dönüşünde Fatih Hazretleri tarafından kazaskerlikle taltif buyruldular. Yaz günlerinde Keşiş dağı eteğinde halen Kadı Yaylâsı denilen yerde ikamet etmeği âdet edinmişlerdir. Âlet ilimleri ve yüksek arabî ilimlerden başka riyaziye ilmine de intisabı olduğu gibi, tasavvuf ilminde de ihtisas sahibidir. Zeyniye tarikatına mensup idiler. Ancak mütalâasının çokluğu sebebiyle fazla eser yazmağa müsaid vakit bulamamıştır. Vefatı 903 H. de Bursada yüksek ceddi Mevlânâ Fenarî'nin kabrine defnedilmiştir.

Eserleri: (Şerhu Kâfiye) ile hesap ilminden (Tecnis şerhi)nden ibarettir. Şiirlerinde «Gammi» mahlasını kullanmıştır. Bir gazelinden:

Suzi dil artar müdam ol ruyi âteştâptan
Ateşi suzan bulur gerçi sükûnet âbtan

(1) 957 H. de vefat eden oğlu Muhammed Çelebi de fazilet sahiplerinden bir zat olup lûgat ilmine dair (Lisanül-Hikmet) isminde Arapça ve Farsça ile karışık olarak yazılmış bir lûgatı ve Mollazadenin (Hidayet Şerhine haşiyesi) vardır.

ABDURRAHMAN AMASYAVÎ (MÜEYYEDZADE)
922 = 1516

Osmanlı âlimlerinin üstünlerindendir. Hal tercemesi mutasavvıflar faslında zikredilen Yar Ali'nin torunlarındandır. Hat ilmini (yazı), Üsküdar'da Karacaahmette medfun hattatların reisi meşhur Şeyh Hamdullah'dan meşk ve tahsil etmiştir. İrana giderek Allâme Celâl Devvânî-den icazet almıştır. Dönüşünde bazı ilmî mevkilerde bulunmakla beraber ders okutmakla da meşgul olmuştur. Vefatında yedibin cilt kitabı olduğu görülmüştür. Dünyadan ayrılışı 922 H. de, kabri Hz. Eyyüp türbesinin baş tarafındadır. (1)

Eserleri: (Tefsir-i Sûre-i Kadir), (Risale Fi Eşhür-i Malûmat), (Haşiye-i Şerhi Miftah), (Risale Fi Tahkiki Cüz'i Lâyetecezza), (Haşiye-i Şerh-i Mevakıf), (Fetava), (Risale fi'l-kürreti'l-mudahrece) vesairedir. Kelâm ilminin müşkil yerlerinin halline dair risalesi de vardır ki, bilgin şehzade Korkut'a göndererek takdirlerine mazhar olmuştur. Üç lisanda da inşa (nesir) ve şiire de muktedir idi. Mahlâsı (Hâtimî) dir.

Bir gazelinden :

Çok olan dest-i Cefa ile giribanımdır.

İlişen har-i gam u mihnete dâmanımdır.

ATUFÎ
HAYREDDİN HIZIR İBNİ MAHMUD İBNİ ÖMER ATUFÎ
948 = 1541

Osmanlı âlimlerinin büyüklerinden geniş ilim sahibi mütefennin bir zat olup Merzifonludur. (Şakayık-ı Nûmaniyye Tercemesi)nde Kastamonulu olduğu gösterilmekte ise de, kendi el yazısı ile yazma eserlerinin bir kaçında Merzifonlu olduğunu açıklamıştır. Bilinen usuller dairesinde tahsilini tamamladıktan sonra Mevlânâ Bahtî halifeden tefsir ve hadis ilmini, Amasyalı Mevlânâ Abdi'den maani ilmini, meşhur riyaziyeci Kadızadenin torunu Kutbuddin Muhammed'den riyaziye ilimlerini, Bursalı Mevlânâ Hocazadeden, usûl ilmini ve Mevlâne Efdalzade'den fıkıh ilmini öğrenerek zamanında mevcut meşhur ilim adamları sırasına dahil olmuştur. Şeref ve şöhreti sebebiyle Sultan II. Beyazıt tarafından Saray-ı

(1) (Hat ve Hattatlar) isimli eserde Mekke-yi Mükerreme'de vefat ettiği yazılmışsa da mevsuk değildir.

Hümayun muallimliğine tayin edilmiştir. Bir müddet sonra bu hizmetten feragat göstererek camilerde tefsir okutmağa ve daha sonraları büsbütün inziva âlemine çekilerek çeşitli ilim ve mevzularda kitap yazmağa başladı. Gerek ders okuturken ve gerek eserlerini yazdığı sırada padişah tarafından lâyık olduğu tahsisat verilerek haklarında kadir ve kıymetine uygun muamele gösterilmiştir. Bu şekilde vakitlerini geçirirken 948 H. de vefat ederek Hz. Halid (R.A.) civarında meşhur âlimlerden Hatip Kasımoğlu yakınına defnedildi. İstanbul kütüphanelerinde görülen eserleri aşağıdadır.

1 — (Haşiye-yi Tefsir-i Keşşaf)

2 — (Haşiye-yi Tefsir-i Beyzavî)

3 — (Şerhu Meşarik-i Şerif) : El yazısı ile yazma nüshası Üsküdarda Selimağa kütüphanesindedir.

4 — (Şerhu Kaside-i Bür'e) : Kendi eliyle yazma nüshası Ayasofya kütüphanesindedir.

5 — (El-Enzar): Bazı hadisi şeriflerin şerhi beyanındadır.

6 — (Hısnü'l-Ayati'l-İzam) : En'âm sûresinden bazı âyet-i kerimelerin tefsiri beyanındadır.

7 — (Ravzü'l-İnsan fi Tedaviri Sıhhati'l-Ebdan) : Peygamberimizin tıbbından bahseder. Sultan II. Beyazıd'a hediye ettiği kendi eliyle yazma nüshası Enderunu Hümayundaki Sultan III. Ahmed kütüphanesindedir.

8 — (Kitabü'l-Attas)

9 — (Mir'atü't-Te'vil fi ma hüve enmûzecü't-takvîl)

10 — (Miratü'r-Rü'ya)

11 — (Hıfzü'l-Ebdan) : Tıp ilmine ait manzum bir eserdir.

12 — (El-Cevheretü'l-Cenaniye fi'l-Mesaili'l-imaniye)

Bunlardan başka kelâm ilminden birkaç risalesi ve şiire dair bazı eserleri de vardır.

(Terğîbü'l-Müteallimin) sahibi Muharrem İbni Pîr Muhammed Efendi ile (Şerhu Ciheti Vahdet mine'l-Mantık) sahibi Sabit İbni Ahmed, (Şerhu Zevra) yazarı Muslih İbni Ahmed ve (Risale Ale't-Telhıs) ile (İnneme'l-Âmâlü Binniyat) hadisi şerifinin şarihi Süleyman, (Şerhu Kaside-i Dimyatiye) sahibi İbrahimü'l-Kadirî, 978 H. de (Kelimat-ı Çaryar)ı Türkçe şerh eden Mustafa İbni Muhammed, namaz meseleleri ve teferruatına dair yazılmış olan (Müseccelü'l-İmam) yazarı Ali İbni İbrahim, Fatih zamanı İstanbul Kadılarından Muhaşşi-i (Mukaddemat-ı Erbaa) ve (Muhtasar) sahibi Hasan İbni Abdüssamed Efendiler de Kastamonudan yetişen fazilet sahiplerindendirler.

ABDÜLKADİR HAMİDİ EFENDİ (ŞEYHÜLİSLÂM)
955 = 1548

Fıkıh ilmi mütehassıslarından bir zat olup İspartalıdır. 955 H. de Bursada vefat etti. Musa Baba türbesi yanında medfundur. Fıkıhtan kıymetli mecmuası ve başka risaleleri vardır.

Beyitlerinden :

Zer gibi söz ve kedaz içre safadan raksa gir

Pür keder olma buluttan nem kapıp âhen gibi

Kûşe gîr ol perde altından cihanı seyr kıl

Durbîn ol görme kendin dîde-i rûşen gibi

ABDÜLKERİMZADE MUHAMMED EFENDİ
975 = 1567

İlmiye mesleğinde yükselerek Kazaskerlik rütbesine nail olmuş İstanbullu âlimlerdendir. Vefatı 975 H. de, kabri Allâme İbni Kemal'in yanındadır.

Eserleri: (Nazire-i Makamat-ı Harirî), (Hâşiye-i Tefsir-i Beyzavî), (Haşiye-i Tecrid) vesaire olup üç lisan üzerine yazılmış birçok şiiri ve (Leylâ - Mecnun manzumesi) vardır. Şiirde «Hayalî» mahlasını kullanmıştır.

Mısralarından: Sad hezaran aferin ol suretin nakkaşına

ABDURRAHMAN ALEMŞAH (KADİ)
987 = 1579

Âlimlerin âlimlerinden ve Ebussuud Efendinin talebelerinden fazilet timsali bir zat olup Saçlı Emîr'in oğludur. «Safed» kadısı iken 987 H. de vefat etti. Eserleri: Bir nüshası Ayasofya kütüphanesinde mevcut olan (Tuhfetü'l-Garaip fi Havassi'l-Eşyai ve Envai'l-Hiyel) ile (Şerhu alâ Kaside-i Hamriyye-i İbni Fariz), (Şerhu Alâ Kaside-i Mîmiyye Li-Ebi'ssuûd), (Şerhu'l-Menar), (Talikat alâ Şerhi'l-Mevakıf), (Acaibü'l-Bahr), (Haşiye-i Şerh-i Miftah) vesairedir. Üç lisanda yazılmış şiirleri de vardır.

İVAZ ALAİYEVÎ
994 = 1585

Eser yazan âlimler zümresinden bir zat olup ilmiye mevkilerini atlıyarak Rumeli Kazaskerliğine kadar yükselmiştir. 994 H. de vefat etti. Eğri kapı civarında yaptırmış olduğu mescidin avlusunda medfundur. Eserleri: (Haşiye ale'l-Beyzavî), (Haşiye Alâ Şerh-i Mevakıf), (Haşiye Alâ Şerhi'l-Miftah), (Haşiye Ale'l-Hidayeh), (Haşiye Ale't Telvih) tir.

ABDÜLGANİ EFENDİ
995 = 1586

Kadılar zümresinden ve fazilet sahibi şairlerden olup Bolu vilâyetinin Gerede kasabasındandır. (Fi Cinanil Huldi Süknah) terkibinin delâleti olan 995 H. de Bursada vefat ederek Zeynilere defnedildi. Nakşibendî tarikatının da halifesi olmuştur. Şiirleri de vardır. Eserleri: (Haşiye alâ tefsir-i Beyzavî), (Haşiye alâ Şerhi Tecrid), (Terceme-i Fezail-i Şam), (Risale Fi beyani ahvali eyyam) dır. Son eserini Şam şehrinin kadı naibi iken yazmış olup padişah hazretlerine takdim etmiştir. Hal tercemesi, şairler faslında yazılı (Muhammed Nadirî - Ganizade) nin pederidir.

ABDULLAH İBNİ YUSUF İBNİ MUHAMMED İBNİ BAHTÎ EL-KESTELİ

Arabî ilimlerin hususiyle lûgat ilmi kolunda kudretli bir zat olup Aydın sancağı kazalarından Nazilli kasabası köylerinden Kestel'dendir. Yazma bir nüshası Selânik'te Saatli Cami kütüphanesinde görmüş olduğum (Mirkat) isminde Türkçe büyük bir cilt halindeki lûgata dair kitabındaki lûgatlardan ondört binini (Sıhah-ı Cevherî) den, onaltı binini (Kamus) tan aldığını mukaddimede zikretmektedir. Lûgata dair ehemmiyetli eserlerimizden olan bu kitabın kıymeti tarif ve izahtan müstağnidir.

AYŞÎ - MEHMED EFENDİ

Büyük âlimlerden ve ünlü yazarlardan olup (Tire) lidir. İlk ilimleri, memleketinin âlimlerinden aldıktan sonra, Muallim Ataullah Efendiden tahsilini bitirip Bayındır'da Hacı Sinan medresesi müderrisliğine tayin

olunarak az zamanda şan ve fazileti yayılmaya başladı. (990 H.) tarihinde İstanbul'a gelerek o esnada boşalan kırk akça vazifeli bir medrese müderrisliği için Anadolu Sadrı Zekeriya Efendi huzurunda açılan yarışma imtihanına girerek bizzat liyakatını ve üstünlüğünü ispat etti.

Bir müddet sonra inziva hayatını seçerek eser yazmaya başladı, ve tanınmış olan eserlerinin ilmî mükâfatı olmak üzere Tire'de İbni Melek müderrisliği tevcih olundu. Bu feyiz yerinde bir kaç seneler tedris ve telif ile meşgul olarak bir iş için İstanbul'a geldiği zaman (Oldu Ayrî cinanda vasıl-ı ayş) mısraının delâleti olan (1061 H.) tarihinde vefat edip Edirnekapısı haricindeki Emîr Buharî zaviyesi yakınına defnedildi. (Allahın rahmeti üzerine olsun) Faziletli eserleri basılmamış olup aşağıda gösterilmiştir:

1 — Kur'anın yarısına kadar tefsiri şerif, 2 — Şerh-i vird-i Settar, 3 — Şerh-i Gülistan, 4 — Usûl-i fıkıhdan bir metni metîn, 5 — Telhıs-ı Tarikat-ı Muhammediye, 6 — Telhıs-ı Ravzatü'l-Ulema, 7 — Şerh-i Multeka, 8 — İlm-i maaniden Münakkahatı Meşruha, 9 — Muhtar-ı Sıhah tarzında bir lûgat, 10 — Hakayıku'l-Usûl (bir nüshası Akhisar kütüphanesinde tarafımdan görülmüştür), 11 — Netayicü'l-Ezhan Mine'l-Kelâm (bir nüshası kasaba kütüphanesinde tarafımdan görülmüştür).

Eserlerinden bazıları İstanbul kütüphanelerinde mevcuttur.

Bunlardan başka türlü risaleleri olduğu gibi, şiir yazma kaabiliyeti de vardır ki, aşağıdaki beyit şairlik kudretinin delilidir.

Ruşen eyler ehli derdin dide-i ümîdini
Kopsa nâ ki cümbüş payi semendinden gubar

Oğlu Nûşi Ahmed Efendi de pederi gibi seçkin ediplerden bir zat olup eserlerinden meşhur (Kaside-i Tamtaraniye naziresi) bu kitabın müellifi tarafından görülmüştür.

ABDÜRRAHİM ŞİRVANÎ
1024 = 1615

Yüksek âlimlerden bir zat olup hal tercemesi ileride yazılı Nureddin Şirvanî'nin ceddi Muhammed Emin Şirvanî'nin fazilet sahibi muallimidir. 1024 H. de vefat etti. Eserleri: (Risale Fi'l-Mantık), (Haşiye Alâ Şerhi Adab-i Mes'ûdî), (Haşiye Alâ Şerhi Metaliu'l-Envar) vesairedir.

(Miftahü's-Saadet) yazarı Ömer İbni Ali de Şirvan'dan yetişen âlimlerdendir.

ABDÜ'L-CELİL İBNİ YUSUF

Kanunî Sultan Süleyman devrinde yetişen ediplerden ve fazilet sahiplerinden bir zat olup Akhisarlıdır. Aşir Efendi kütüphanesinde aşağıdaki eserleri mevcuttur.

(Dürrü Bahri), (Sekri Safi ve Şerhi - Manzum Lûgat), (Zührü'l-Ahireti - Kırk Hadis Şerhi), (Seb'atü Ebhur ve Şerhi - Manzum Lûgat), «Celîli» mahlaslı şiirleri de vardır.

Oğlu Abdül Muhyi Efendi de babası gibi fazilet sahibi ve münşi (nesir yazarı) bir zattır. (Metaliu'l-Envar) ismini verdiği (Münşaatı) vardır.

ABDÜLKERİM AKHİSARÎ
1038 = 1628

Büyük âlimlerden ve meşhur münşilerden bir zat olup tanınmış âlimlerden Akhisarlı Sinan Efendinin güzide evlâdıdır. Tahsilini İstanbul âlimlerinden ikmal ettikten sonra Mısır'a giderek ilerletmiştir. Bundan sonra Halep, Mısır, Galata kadılıklarında şer'î vazifeler gördü. 1038 H. de İstanbul'da vefat ederek Edirnekapısı haricinde pederinin yanına defnedildi. (Şakayık-ı Nûmaniyye Zeyli) mânasında olmak üzere yazdığı Arapça (Vefeyata) ait eserini sonradan Türkçeye terceme etmiştir. Yazdığı muhtelif mevzulardaki hikâyelerden mürekkep değerli bir münşeatı vardır.

ALLÂMEK MUHAMMED İBNİ MUSA
1046 = 1601

Kadılar zümresinden âlim araştırıcı - muhakkik bir zat olup Bosnalıdır. Halep Mollalığından ayrılışını müteakip 1046 H. de İstanbul'da vefat etmiştir. Rumelihisarında medfundur. Eserleri :

(Haşiye Alâ Tefsir-i Beyzavî), (Haşiye Ale'l-Câmi), (İtirazat Ale'l-İsam), (Şerhu Şemsiye), (Haşiye Alâ Şemsi Miftah) dır. Bunlardan başka Abdürrauf Münavî'nin (Ercevahirü'l-Mudietü fi'l-Ahkâmı's-Sultaniyye) sini terceme ederek Sultan Dördüncü Murad'a takdim kılmıştır.

Bir nüshası Köprülü kütüphanesinde mevcut olup 1010 H. de vefat eden (Lüveyhu'l-Bediiyye fi Hali'r-Rumuzi'l-Hamidiyye) sahibi Mahmud Efendi ile niyet hakkındaki hadisi şeriflerin şerh ve tafsilâtını açık-

layan ve Hakimoğlu Ali Paşa namına yazılmış (Tahkiku'n-niyat) müellifi Osman İbni İbrahim (Mecmaı Tercih-i Beyyinat) müellifi Hasan İbni Nasuh, Fıkıhtan (Mükaddimetü'l-Gazneviyye) şarihi Teravnikli Şeyh Ebubekir, İmam Demirinin (Hayati'l-Hayvani Vüstası)nı terceme eden Muhammed ve (Şerhu'l-Ferideti fi'l-istiarat)ı, (Şerhu Müfid) ismiyle şerh eden Sultan Birinci Mahmud özel Kilar gençlerinden Ahmed İbni Hasan Efendiler de Bosna'da yetişen müelliflerdendirler.

ARUZİ MUHAMMED EFENDİ

1083 = 1672

Arabî ilimlere vakıf bir zat olup Bosnalıdır. 1083 H. de İstanbul'da vefat etti. Aruz ilmine dair risaleleri olduğu gibi (Telhis)in beyitlerini de terceme etmiştir.

ABDÜLHALİM EFENDİ

1089 = 1678

Büyük mutasavvıf ve pîr Şeyh Nasuh Efendinin oğlu olup Sandıklıdandır. Şam mollalığından dönüşünde «Abdülhalime Cenneti me'va ola makarr» mısraının delâleti olan 1089 H. de vefat etti. Edirnekapısı haricinde medfundur. Bakara sûresi ile Âli İmran sûresine, Nebee sûresinden Hücurat sûresine kadar haşiyeleri, (Miftah)a talikatı), (Mutavvel)den Kasır bahsine kadar haşiyesi, Fıkıhtan (Dürer)e (Tenvir) isminde haşiyesi, (Kâfiye şerhi Molla Câmi)ye «İnne» sonuna ve (Menar İbni Melek)i üzerine (Sümme)ye kadar haşiyeleri ve (Havi El-Fevaid Fi Şerhi Camii'l-Kavaid) isminde kıymetli bir eseri vardır.

ABDÜLHALİM GERMİYANÎ

1055 = 1645

Fazilet sahiplerinden bir zat olup Germiyanlıdır. Tahsilini ikmalden sonra İstanbul'da Molla Gürani medresesine müderris olmuştur. 1055 H. de yazmış olduğu (Haşiye-yi Mutavvel ilâ Bahsi-Kasr)ın kendi elyazısı ile yazma nüshası Nuruosmaniyededir.

Bu kendi eserinde dört haşiyesi de olduğunu beyan etmektedir. İstanbul'da vefat etti.

ALİM MUHAMMED İBNİ HAMZA (HACI EMİRZADE)
1204 = 1789

Dinî ilimlerin ekserisinde, bilhassa fıkıh ilminde yedi tûlâ sahibi (ihtisas) bir zat olup Aydınlıdır. Uzun müddet Aydın Müftülüğü vazifesini ifa etmiştir. Vefat tarihi mezar taşında 1204 H. olmak üzere nakşolunmuştur. Zeynizade merhumun karşısında yol kenarında medfundur. Yakınında Aydının tanınmış âlimlerinden 1253 H. de vefat eden Sücûdî İbrahim Efendinin kabri görülmektedir.

Eserleri : Risaleler tarzında olup çoğu fıkha aittir. Bazılarının isimleri aşağıdadır: (Risale fi beyanı ahkâm-ı Cuma), (Ahkâmü'ş-Şehid), (Eddûdü fi't?taami hel ye'kelü), (El-kadrü'l-Mesnuni fi'l-Lıhyeti), (Ehadis-i mevzua), (Tarifü't-Talâk), (Risaletü'l-Cüma), (Fimeseleti'l-fil) dir. 48 risaleyi havi bir mecmuası da Manisada Hüseyinağa kütüphanesinde, 53 risalesini muhtevi iki mecmuası da Süleymaniye kütüphanesinde bu eserin yazarı tarafından görülmüştür. Hal tercemesi ileride yazılı Abdürrahim Efendinin büyük biraderi Palabıyık merhumun faziletli üstadıdır. Bir de tefsir ilminden (Ezharü't-Tenzil) isminde eseri vardır.

ABDÜLBAKİ ARİF EFENDİ
1225 = 1810

Değerli bir zat olup yüksek kadılık makamlarında bulunmuş, mahzen kâtibi Muhammed Efendinin oğludur. Mevleviyetle seyahat ve yaptığı hizmetler sonunda kazasker oldu. (Gidip Arif Efendi kaldı ismi dehirde bakî) mısraının delâleti olan 1225 H. de İstanbul'da vefat etti. Eyyüp Sultan türbesi bitişiğinde medfundur. Hat sanatına da vakıf idi. Eserleri: Kelâm ilminden Türkçe (Menahicü'l-Usûlid-Diniyyeti İlâ Mevakıfı'l-Makasıdi'l-Ayniyye) ile (Mukaddime-i Ahlâk-ı Nâsırî Muarrebi), (Mekame-yi Fethiyye), (Miracname), (Makale-yi Kandiye), (Risale-i Lâm), (Siyer) ve nahivden (İmrae ve nefseh) dir.

Atıf Efendi kütüphanesindeki bir mecmuada aşağıdaki risaleleri de vardır:

1 — (Mane'l-Bidati)
2 — (İmrae ve Nefseh)
3 — (El-Marifetü ve'n-Nekiretü)
4 — (Şerhu Kasidei Abdullah Paşa)
5 — (Taribü Risaleti'l-İsam fil Hakikati ve'l-Mecaz)

Üç lisanda inşa ve nazma muktedir idi. Eyüp'te medresesi vardır. Miracnamesi matlaından :

Sad hamd o kadim kârsaze; ol Sani'i âsumân tıraze
Sad şükür ve sitayiş ol Hüdaya; kim âdemi kıldı arşi paye

ABDÜRRAHMAN RAHMİ-İ BURSAVÎ (MEVCZADE)
1173 = 1759

Zülcenahayn (Zahirî ve batınî ilimlere vakıf) bir zat olup Bursa köylerinden Kayapa civarındaki İlbese köyündendir. Halvetî tarikatı mensuplarından Bursa hisarındaki Nasuhi dergâhı şeyhlerinden Kemter Ali Efendi halifelerinden olup Şeyh İsmail Hakkı ile de sohbetleri vardır. Resmî ilimleri Üryani Ali Efendiden tahsil etmiştir. 1161 H. de vefat etti. Kabri Bursa hisarı içinde Zindankapısı caddesinde yaptırmış olduğu yeni medresededir. Eserleri :

(Şerhu Alâ Miftahi'l-Gayb), (Talikat ale'l- Beyzavî), (Şerhu Bahaiye Mine'l-Hesap), (Haşiye alâ mir ebu'l-feth), (Haşiye alâ kavli Ahmed mine'l-mantık) dır.

(Miftahü'l-Gayb) şerhinin bir nüshası Veliyyüddin Efendi kütüphanesindedir.

Bursa müderrislerinin âriflerinden Malkoçoğlu Mustafa Efendinin de 1173 H. de yazılmış (Miftahu'lGayb şerhi) vardır ki, bir nüshası Es'ad Efendi kütüphanesindedir.

ABDULLAH EFENDİ (ŞEYHÜLİSLÂM)
1155 = 1742

Meşhur fetvalardan Behçetül-Fetava'nın müellifi olup Rumeli Yeni Şehrindendir. 1155 H. de İstanbul'da vefat ederek Kanlıcada İskenderpaşa avlusuna defnedildi. Fıkıh kitaplarından başka kitapların basılmasına dair fetva vermişti. (Mir'at)a da haşiyesi vardır.

ABDULLAH PAŞA
(KÖPRÜLÜZADE EBU NAİLE ABDULLAH PAŞA)
1148 = 1735

Şehid Sadrâzam Köprülüzade Mustafa Paşanın oğlu ve Şeyhülislâm Feyzullah Efendinin damadı olup kılıcı ile ve kalemiyle hizmetleri geçen âlim vezirlerdendir. Valilik ve kumandanlıkla bir hayli seyahatten sonra Şark ordusu kumandanı tayin olunarak 1148 H. de şehadet suretiyle vefat etti. Arabî ilimlerden hususiyle Kur'an kıraatı ilminde ihtisas sahibi idi. Yüksek cedlerinin yaptırmış olduğu kütüphanede (El-İfadetü'l-Mukniatu fi kıraati'l-eimmeti'l-erbaati) isminde kıraate ait bir

eseriyle Arapça şiirlerinden bir kısmını havi (Dürriyat - Nuhatül Eş'ar) adında edebiyata dair bir eseri vardır.

Bu aileden Esat Paşa (Kıssa-yı Yusuf ve Zeliyha)yı terceme, Numan Paşa da (Risalei Kuşeyriye)yi telhis etmiştir ki, her ikisi de adı geçen kütüphanede mevcuttur.

AKİF MUSTAFA EFENDİ (MÜFTİ)
1173 = 1759

Fazilet sahiplerinden ve ediplerden bir zat olup Amasyalıdır. «Geldi yetmiş üçte emri irciî» delâleti olan 1173 H. de memleketinde vefat etti. Makasıda talikatı, Mürettep divanı, Makamatı Hariri tarzında 32 makam üzerine (Bedia) isminde bir eseri vardır. Hayatının sonlarında müftülükten çekilerek Sultan II. Beyazıt medresesi müderrisi olmuştur. Pederi Bayram Efendi de âlimlerden ve şairlerden olup «İydî» mahlaslı divan sahibidir.

ABDURRAHMAN İBNİ AHMED EFENDİ
1170 = 1756

Fazilet ve takva sahiplerinden bir zat olup Beşiktaşlıdır. 1170 H. de yerleşmiş bulunduğu Mekkeyi Mükerremede vefat etti.

Eserleri :

(Risaletül Hadiye İlâ Caddeti'l-Firkati'n-Naciye), (Tertibü'l-Leâli fi Silki'l-Emali), Türkçe manzum (Gülşeni Raz) dır.

ALİ EFENDİ
1185 = 1771

Müellifler zümresinden bir zat olup Birgili'dir. Akhisar'da ders okutmak ve eser yazmakla hayatını geçirerek 1185 H. de vefat etti. (Şerhu Mevakıf), (Tefsiri Beyzavi)yi terceme ettiği (El-Meşhud vel-Mesmu) adlı eserde bildirilmiştir.

ABDULLAH EFENDİ
1190 = 1776

Arabî ilimlerin mütehassıslarından bir zat olup Hemşinlidir. 1190 H. de İstanbul'da vefat etti.

Eserleri :

(Haşiye Alâ Ebi'l-Feth), (Risale Mine'l-Feraiz), (Risale Fi'l-İhtiyari'l-Cüz'î), (Risale Mine'l-Hisap), (Haşiye Alâ muhtasarı'l-Münteha)dır.

ABDULLAH EFENDİ (ABDULLAH İBNİ MUHAMMED)
1260 = 1844

Geniş malûmat sahibi faziletli bir zat olup Kütahyalıdır. 1199 H. de memleketinde vefat ederek «Miskinler önü» denilen yerdeki kabristana defnedildi.

(Enmuzecü'l-Ulûm) tarzında 120 ilimden bahseden (Feraidü'l-Fünun) isminde faydalı bir eseri vardır.

1260 H. de vefat eden (Hediyye-yi Ebrar) müellifi müderrislerden Mustafa Rüştü Efendi de Kütahya'dan yetişen âlimlerdendir.

ALİ ŞÜKRÜ EFENDİ
1257 = 1841

Son asırda yetişen değerli âlimlerden olup Giridin Kandiye kasabasındandır. İlk tahsilini hal tercemesi yukarıda geçen Giridli Hüseyin Hüsnü'den öğrendikten sonra, İstanbul'a gelmiş, hal tercemesi ileride yazılı Vidinli merhumdan tahsilini tamamlıyarak memleketine dönmüş, ilme hizmetle ve fetva vermekle meşgul olmuştur. 1257 H. de memleketinde vefat etti. Verdiği fetvaları iki büyük cilt üzerine topladığı gibi, ayrıca bir fetva kitabı da yazdı. Bunlardan başka feraizden Türkçe müstakil bir eseri ve Sultan İkinci Mahmud-i Adlî devrinde müneccimbaşılık yapan Hüseyin Hüsnü Efendinin Zeyc ilmine dair yazdığı risalesi üzerine şerhi vardır. Eserlerinin hepsi de İzmir'de tarafımdan görülmüştür.

ABDULLAH AHISKAVÎ
(EBU MUHAMMED ABDULLAH ZİYAEDDİN AHISKAVÎ)
1228 = 1813

Çeşitli ilimlere vakıf fazilet sahibi bir zat olup 1146 = 1733 H. de Ahıska nahiyelerinden Özgürün Urpala köyünde dünyaya gelmiştir. Çocukluk devrinde âlim bir kimse olan pederiyle beraber Şam'a giderek bir müddet Salihiyede ikametleri sırasında ilk tahsiline başlamış, yine birlikte memleketine dönüp pederinden tecvitle beraber Kur'an-ı Kerîm'i ve âlet ilimlerini öğrenmiştir. Pederinin vefatından sonra Karsa giderek meşhur âlimlerden İsmail İbni Muhammed Berküşadî'den Usûlü Fıkıh ilmini ve Hadis ilmini okumuş, muallimi tarafından kendisine Ziyaeddin lâkabı verilerek icazet almıştır. Biraz sonra Erzurum'a gitmiş, buranın âlimleriyle sohbet edip Diyarbekire hareket ederek âlimlerin en değerlilerinden Küçük Ahmedzade Ebibekir Efendiden (Sahihi Buhari) ve

(Muhtasar-ı İbni Hacib)i, Bozcuzade Ömer Efendiden tefsir ve aruz ilmiyle riyaziye ilimlerinden hesap, hendese, mikat (İrtifaa usulü) okuyarak bundan da icazet almağa muvaffak olmuştur.

Bundan sonra üstadı Ömer Efendinin, Mısır âlimlerinden Şeyh Abdüsselâm Erzincani'ye yazdığı mektubu hamil olarak Mısır'a gidip adı geçen yüksek âlimden (Buharî), (Usûlü Hadis), (Dürerül-Ahkâm) ilmi kıraat vesaire okuyarak usûlü dairesinde ilmini tamamladı. 1175 H. de İstanbul'a gelerek bir taraftan ilimlerin yayılmasına bir taraftan da eser yazmağa başladı.

Bir aralık Edirne yoluyla Bosna seyahatına çıkmış, iki sene devam eden bu seyahatı esnasında ve 1181 H. de eserlerinin en büyüğü olup tafsilâtı ileride yazılı (Revamizü'l-Âyan)ını telife başladı. Seyahattan sonra İstanbul'a dönüp, Hac farizasını ifa maksadıyle Şam, Kudüs yolile Harameyni Şerifi ziyaretten sonra İstanbul'a avdet edip kaldığı Ayasofya medresesinde ve 1191 H. de adı geçen (Revamizü'l-Âyan)ı tamamlamağa muvaffak oldu. 1228 H. de vefat ederek Üsküdar'da Karaca Ahmed mezarlığının Söğütlüçeşme denilen tarafına defnedildi.

Değerli eserleri :

1 — (Revamizü'l-Âyan fi Beyani Mezamiri'l-Uhûdi Ve'l-Ezman) : 5 cilt.

2 — (Levamiu'n-nur) : Muhtasarü'l-Kütübi's-Sitteti bi hazfi'l-mükerrerat : 4 cilt

3 — (Haşiye Ale'd-Dürer)

4 — (Mirkatü't-Tarikati'l-Muhammediyyeti ve Merzatü'ş-Şeriati'l-Ahmediyye)

5 — (Camiu'l-Füsuli fi Ilmeyi'l-Fürui ve'l-Usuli)

6 — (Mebahicü'l-İhvanı ve menahicü kavanili'l-Mizan) : Şerhu İsagoci

7 — (Mensekü Lâtif)

8 — (Risale Fi hakkı'l-Misafir)

9 — (Risale Fi't-Tıbbı Ve'l-Kıyafet)

10 — (Rumuzu'l-Hakayık ve Künuzu'd-Dekayık)

11 — (Bediu'n-Nizami fi'l-coğrafya)

12 — (Muhtasar Revamizü'l-Âyan)

REVAMİZÜL ÂYAN hakkında tafsilât :

Arapça beş büyük cilt üzerine tertip edilmiş olan bu büyük eserin müellifin yazısiyle yazma iki takımından biri Galata mevlevihanesi kütüphanesinde, diğeri Yerebatan mahallesindeki Esat Efendi kütüphanesinde mevcut olup cilt itibariyle ihtiva ettiği mevzularının hulâsa olarak fihristi aşağıdadır :

1. Cild : Menakibu'l-İlmi ve fezailü ehlihi ve tefasilü fununihi ve zikrül-melâiketi vel-cinni veş-şeyatını ve esnafihim ve beyanu hakikatil ihsani ve tafsilül-eflâki vema fiha ve tafsilul-anasırı vel-ardı vema fiha minel bihari ve ekalimi vema fiha.

2. Cild : Siyeru Muhammed (S.A.M.) ve menakıbu Eshabihi.

3. Cild : Menakıbu Kibarı Tabiin ve Eimmei Muhaddisin ve menakibu İmamı-Âzam ve tabakatu Eshabihi.

4. Cild : Menakıbu İmamı Malik ve Tabakatu Eshabihi ve Menakibu İmamı Şafii ve tabakatu Eshabihi ve Menakibu İmamı Ahmed ibni Hambel ve tabakatu Eshabihi.

5. Cild : Tabakatül Mülukil-Cahiliyyeti vel Mülukül-İslâmiyyeti ve'l-Hümekai veş-Şuarai ve beyanu mileli'n-nasi ve enhalihim.

Bablar ve fasıllar itibariyle 7 bab üzerine tertip edilmiş olan 1. cild mevzularının fihristi :

BİRİNCİ BAB :

İlim bahislerine dair olup üç fasıldır :

1. Fasıl : Menakibul-ilmi ve fezailü ehlihi
2. Fasıl : Keşfül-ilmi ve beyanu mahiyetihi ve taksimihi
3. Fasıl : Esmaül Ulumi ve'l-fununi

İKİNCİ BAB :

İlim ve akıl sahiplerine dair olup iki fasıldır.

1. Fasıl : Mebahisül Melaiketi ve beyanu esnafihim
2. Fasıl : Mebahisül Cinni Veş-Şeyatîni

ÜÇÜNCÜ BAB :

İnsan mevzularına dair olup üç fasıldır.

1. Fasıl : Mebahisü Nefsin-Natıkatı ve kuvel-insaniyeti
2. Fasıl : Mebahisü bedenil insanı ve beyanü keyfiyeti terkibihi ve acaîbihi
3. Fasıl : Mebahisü Esnafil İnsani ve Beyanu teferrukıhim fi aktaril- arzi

DÖRDÜNCÜ BAB :

Felekiyyat ile tabakatül-Eflâk ve anasıra dair olup 4 fasıldır.

1. Fasıl : Beyanü Felekil-Eflâk vel-arşı vel-kürsî
2. Fasıl : Beyanül-Kevakibis-Sevabiti vel-Büruci'l-isna aşere ve menazilil-kameri
3. Fasıl : Elkevakibüs Seb'atü's-Seyyare
4. Fasıl : Mebahisüz Zamani ve hareketil Eflâkî

BEŞİNCİ BAB :

Unsuriyat ile Kürat-ı Anasıra dair olup dört fasıldır.
1. Fasıl : Küretün-Nari ve ahvalüha
2. Fasıl : Küretül Havai
3. Fasıl : Küretül Mai
4. Fasıl : Küretül Arzı

ALTINCI BAB :

Ekalimi Hakikat ve arziyeye dair olup iki fasıldır.
1. Fasıl : Hattı İstiva
2. Fasıl : Ekalimi Seb'a

YEDİNCİ BAB :

Mürekkebatı unsuriyeye dair olup üç fasıldır.
1. Fasıl : Madeniyat ve keyfiyetü tekevvünatiha
2. Fasıl : Nebatat
3. Fasıl : Hayvanat

ABDÜRRAHİM İBNİ İSMAİL (AKİFZADE - HAFİDİ AKİF)
1192 = 1778

Fazilet sahiplerinden bir zat olup Amasyalıdır. İstanbul Kadısı iken 1223 H. de vefat ederek Şehzade Camii avlusuna defnedildi. Eserleri basılmamıştır. (Şuletü'l-Yâkîn), (Unvanü'l-Meşayıh), (Takribü'l-Mübtedi), (Sebilü's-Salikin), (Mühimmat-ı Sofiyye), (Kitabül-Meşhudi ve'l-Mesmui fi Teracimi'l-Meşayihi ve'l-Ülema), (Miratü'n-Nazirin fi münebbihati'l-mütesavifetit-tahirin) dir. Nakşibendî tarikatından olduğunu bir nüshası Yahya Efendi kütüphanesinde mevcut (Miratün-Nâzırin)in sonunda zikrolunmuştur. Bir de (Mecelletü'l-Mehakim) isminde fetevası vardır. 1192 H. de memleketi olan Amasyada vefat eden pederi İsmail İbni Akif Mustafa da fazilet sahibi bir zattı. (Mukassimü'l-fünun), (Kasaid-i mimiyye ve ayniyye) eserlerindendir.

KAMUS MÜTERCİMİ AHMED ASIM EFENDİ
1235 = 1819

Fazilet sahiplerinden ve ediplerden çeşitli ilimlere vakıf üstün bir âlim olup Ayıntaplıdır. Âlet ilimlerini memleketinin âlimlerinden Ömerzade Hafız ve Hacı Hasan zade efendilerden ve yüksek dinî ilimleri meşhur âlimlerden eser sahibi Hoca Necip Efendiden tahsil ederek, şiir sa-

natını ve edebiyatı pederinden tamamlıyarak (Kalmadan hak-i mezellette heman ey Asım — Âzim-i Sûy-i Semâsây-i Sitanbul olalım) nağmesiyle 1204 H. de İstanbul'a gelip bir müddet sonra tercemesine muvaffak olduğu (Burhan-ı Kat'ı) adlı eserine mükâfat olarak ilmiye yolunda hareketi hariç rütbesine yükselmiş ve 1233 H. de terfi ederek Selânik Mevleviyetine ulaşmıştır. Bu mevleviyetten azledilerek 1235 H. de Üsküdarda Nuh kuyusundaki hanesinde vefat edip Harmanlıktan Miskinlere giden yolun sağ tarafındaki set üzerine defnedildi

1258 H. de vefat eden oğlu Hoca Hamid Efendi de yanında medfundur. Mezar taşının kitabesi aşağıdadır :

ولنعم هذا قبر فاضل الزمان وحيد الدوران مترجم
القاموس المحيط والبرهان القاطع ومترجم سير المنظومة
الامالى وصاحب التصانيف فى الفنون المنوعة اعنى والدنا
واستاذنا ابى الكمال الحاج السيد احمد عاصم العينتابى المأمور
فى تحرير وقايع الدولة المحمودية العثمانية سابقا رحمة الله عليه الى يوم البقا
الفاتحة (1)

Ana diliyle beraber Arapça ve Farsça gibi, iki esaslı lisana tam vukufu ve bu lisanların edebiyatındaki kudret ve kemali şair Nâbi'nin «İnne âsarena tedüllü aleyna-Fenzurû badena ilel âsar» beyti medlülünce gün gibi aşikârdır.

Eski Sadrâzam Said Paşanın (Gazeteci lisanı) ismindeki risalesinde Fransızcaya da vakıf olduğu yazılıdır.

Fakat herkesin teslim ettiği bu kadar faziletine rağmen dünyada refah ve saadete nail olamadığı, «Rakîb ü yardan şekvası yoktur Âsım-ı zârın — Anın feryadı ancak bahtına hem vardandır hep», «Nice bir hiz-

(1) Söz konusu kitabenin Türkçesi : Bu mübarek kabir, zamanın faziletli adamı, devrinin mümtaz şahsiyeti (El-Kaamûsu'l-Muhît), (Burhan-ı Kaatı) ve manzum (Siyer-i Halebî) mütercimi, (Kasîde-i Emâlî)'nin şarihi, çeşitli ilimlerdeki eserlerin sahibi, babamız, üstadımız, Osmanlı Devletinin eski vak'anüvisi Ayıntablı el-Hac Seyyid Ahmed Asım Efendinin kabridir. Cenab-ı Hakkın rahmeti kıyamet gününe dek üzerine olsun. Ruhuna el-Fâtiha: (1235)

meti mahlûk ile mahzul olalım — Sail-i hak olalım, naili mes'ûl olalım» teranelerinden de anlaşılmaktadır ki, bir çok bakımdan dikkate şayan bulunan bu nokta bahtı açık olmayan bazı değerli insanları beşeriyet icabı eleme dûçar etmektedir.

Ayıntab ileri gelenlerinden (Ayan) Nuri Paşa vak'asında kitapları eşyası ile beraber telef olduğu ve İstanbul'daki hanesi de yanarak bu cihetten de feleğin sillesine uğradığı beyitlerindeki yanıp yakılmalarına sebep olan vak'alardandır.

Vakanüvislik memuriyetine tayini 1228 H. de istifa eden Âmir Beyden sonradır.

Değerli eserleri :

1 — (Kamus Tercemesi) : Eserin metni Fazıl-ı Bî Meydanı Necdettin Firuzabadî ölmez eserlerinden olup altmış bin maddeyi toplamıştır. Müellifin kendi elyazısı ile yazma asıl nüshasının Yemen'in Zebid kasabası kütüphanesinde mahfuz olduğu haber verilmektedir.

Bu eser 963 H. de vefat eden Merkez Efendi zade Şeyh Ahmed Efendi tarafından (Babus) ismiyle büyük bir cild halinde terceme edilmiş olduğu (Şeyhler - Mutasavvıflar) faslında zikredilmiştir.

Osmanlı âlimlerinden 1010 H. de vefat eden Davutzade Muhammed Efendi tarafından (Ed'Dürrü'l-Lakit fi ağlâti Kaamusu'l-Muhit) ismiyle tankih edilmiştir ki, bugün de nüshaları İstanbul kütüphanelerinin bazılarında vardır.

Son asrın fazilet sahiplerinden Lübnanlı Faaris Efendinin «El-Caasus ale'l-Kaamus» ismindeki matbu eseri, Kaamus'un yanlışlarını açıklayıcı olması dolayısıyle lûgat ilminin incelikleriyle meşgul kimseler için faydalı eserlerdendir.

Âsım Efendinin tercemeleri bir def'a Mısır'da, iki def'a da İstanbulda basılmıştır.

(Burhan-ı Kaatı') : Tercemesinden sonra beş senede tamamladığı bu kıymetli eserini Sultan 2. Mahmud el - Adlî'ye takdim ederek, Padişahın mükâfatına mazhar olmuştur.

2 — (Burhan-ı Kaatı' tercemesi) : Eserin metni Hüseyin İbni Halef-i Tebrîzî'nin olup Hindistan'ın Kalküta şehrinde basılmıştır. Âsım Efendi bu tercemesini şehid Sultan 3. Selim'e takdim ederek, Padişahın takdirlerine nail olmuştur. Bu takdirin neticesi olarak Matbaa-i Âmire'de bastırılarak matbu nüshaların kendisine bir ihsan olmak üzere verilmesi için ferman saadır olmuştur.

3 — (Terceme-i Siyer-i Halebî)

Peygamber Efendimizin hayatından ve gazalarından bahseden bu eserin metni Raagıp Paşa Hocası şöhretiyle tanınan aslen Halebli İbra-

him Efendi tarafından yazılmış ve Âsım Efendi tarafından terceme olunmuştur.

4 — (Merehu'l-Meali fi şerhi Kasideti'l-Emali).

Kasidenin metni meşhur âlimlerden Siraceddin Ali ibni Osman Evşî'nin itikaadî mes'eleleri açıklayan (Kaside-i Emalî) ismiyle şöhret bulan manzumesi olup hal tercemesini anlattığımız Âsım Efendi tarafından mufassal bir şekilde Türkçeye terceme edilmiş ve şerh olunmuştur ki, mevcud şerhlerin hepsinden üstündür.

5 — (Tuhfe-i Lûgat-ı Arabiyye) :

İlim tahsiline yeni başlayan ve orta seviyede bulunan talebelerin Arabcayı öğrenmelerini kolaylaştıran bir eserdir.

6 — (Tarih-i Osmanî) :

Zamanın vak'alarını ihtiva eden iki ciltlik bir eserdir ki, tahrir tarzı hakkında Cevdet Paşanın tarihinde malûmat vardır.

7 — (Terceme-i Mazharı't-Takdis bi huruc-i Tâifeti'l-Fransız) :

Fransızların Mısır'ı işgalinden terk edişlerine kadar, hergün cereyan eden hâdiseler hakkında tarihçilerden Şeyh Abdurrahman Cebertî'nin kaleme aldığı tarihinin tercemesidir ki, 1248 H. tarihinde vefat ederek Üsküdar'da Nasûhî Hz. lerinin dergâhına defn edilen Hakimbaşı Mustafa Behçet Efendi tarafından terceme edilmiştir.

Netice : Mütercim Âsım Efendi Hz. leri Osmanlıların ilim ve irfan âbidesi sayılmağa lâyık hususiyle (Kaamus) ve (Burhan tercemeleriyle) ettiği ilmî hizmeti unutulmıyacak yüksek bir şahsiyettir.

ATAULLAH MUHAMMED EFENDİ
1236 = 1820

Şeyhu'l-İslâm Şerif Muhammed Efendinin oğludur. «Ebu İshak Zade» ismiyle şöhret bulmuştur. 1236 H. tarihinde «Güzelhisar - Aydın» da vefat etti. Atik Camii bahçesinde medfundur. Daha ziyade ilmi ve sükûnetiyle tanınmıştır. (Mürettep Dîvanı), (Takrizat ve Münşeatı), (Vehhabî mezhebi'nin red ve iptaline) dair Kazasker Ali zade Efendinin risalesi üzerine yazdığı bir şerhi vardır.

Fetvalardan (Behçet), (Netice), (Feyziye) nin kelimelerini ve ibarelerini telhis ve tenkih etmiştir. Beyzavî tefsirine yazdığı Türkçe hâşiyeyi tamamlamağa muvaffak olamamıştır. (Burhan-ı Kaatı)'a güzel bir takrizi vardır. (Aliyyü'l-Kaari)'nin de (Menasik-i Haccı)'nı kısaltmıştır.

ABDULLAH EFENDİ «KAYYIMZADE»

1259 = 1843

Son devrin faziletli âlimlerindendir. «Kangırı - Çankırı» lıdır. Eserlerinin en meşhuru âlimler arasında geçerli olan (Fenarî Haaşiyesi) dir. 1259 H. tarihinde Kudüs-i Şerif Mevleviyetini elde ettikten sonra yolda gelirken Şuur adlı yerde vefat etti. Eserleri :

(Haaşiye-i Fenarî), (Haaşiye ale'l-Celâl), (Haaşiye ale'l-Hayalî), (Haaşiye alet Tekzib), (Haaşiye-i Âdab-ı Mîri) dir.

ABDULLAH EFENDİ «TİREVÎ»

1249 = 1833

Arabî ilimlerde derin vukuf sahibi âlimlerden bir zat olup Tireli'dir. Feraiz'den (Siraciye) ye (Fevaid-i Siraciye) ismiyle mükemmel bir şerhi ve «Ve amilu's-Salihati» âyeti kerimesindeki «Salihat» kelimesinin mef'ûl-i mutlak olduğuna kaail olarak «sarf, nahiv, vazı', kelâm, hikmet-i ilâhî, meanî, usûl» ilimlerine tatbikan şerhine dair risalesiyle (Risaletün fi keramet-i Benî Âdem), (Risale fi kavlihî Teâlâ «El-Malü ve'l-Benune Zînetü'l-Hayati'd-Dünya»)

اَلْمَالُ وَالْبَنُوْنَ زِيْنَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا

(Risale fi'l-İhtilâfatı fi'l-Aklî), (Risale fi kelimet-i Dûne), (Risale fi hadis-i «Ehabbü'l-Kelâmi ilallahi Sübhanellahi ve'l-hamdü lillâhi»)

(Risale fi Lâilâhe illallahi),

اَحَبُّ الْكَلَامِ اِلَى اللّٰهِ سُبْحَانَ اللّٰهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ

(Risale fi hadis-i «Âhirü ma yuhricu min kulûbi's-sıddiykıyne hubbü'l-cah»),

آخِرُ مَا يَخْرُجُ مِنْ قُلُوْبِ الصِّدِّيْقِيْنَ حُبُّ الْجَاهِ

(Risale fi'l-Hızır ve'l-İlyas), (Risale fi'l-İlmi), (Risale fi kavlihi Teâlâ «İnna Enzelna»)

إِنَّا أَنْزَلْنَا

isimlerinde risaleleri vardır. Tasavvuf ilmine de vakıf oldukları eserlerinden anlaşılmaktadır.

Tire'nin meşhur âlimlerinden Ödemişli Çakır Ahmed Zade ilk tahsilini hal tercemesini yazdığımız bu zattan yapmıştır. 1249 H. tarihinde Tire'de vefat etti. İstasyon'dan Hükûmet konağına gelen yolun üzerindeki küçük kabristanda medfundur. Mezar taşında aşağıdaki ibare kazınmıştır.

«Musanniflerden Tire'li Abdullah Zühdî ruh-i şeriflerine Fatiha ihda oluna. S. 1249».

1255 H. de vefat eden oğlu Ahmed Efendi de yanında medfundur.

Nahivden (İmtihan'il-Ezkiya)'ya haşiye yazan Abdü'l-Aziz Efendi ile ve 960 H. da (Tegabün sûresi) ile (Muavvezeteyn sûreleri)ne tefsir yazan Ramazan İbni Muhammed eş'şehir Bese'î ve 1000 H. de Tire'de Müftü olan fıkıhdan (Biharü'z-Zahire) şarihi Hacı Muhammed de Tireden yetişen âlimlerdendir.

ABDU'R-RAHÎM EFENDİ «HOCA»
1252 = 1836

Meşhur âlimlerden Menteşe'li Palabıyık Muhammed Efendi'nin fazilet sahibi biraderidir. Kendisinden sonra fazilet meydanında o seviyede bir zatın görülmediğini büyük tarihçi Cevdet Paşa tarihinde zikretmektedir. Uzun müddet Fatih medresesinde inzivaya çekildi.

Ali Kuşcu'nun Arabî ilimlerin hemen hemen tamamından bahseden (Ankûdü'z-Zevahir)ine yazdığı matbu şerhinden ilmî dirayeti anlaşılır.

Bazı talikat'ı da vardır. 1252 H. tarihinde vefat ederek Edirne kapısı haricinde İbrahim Halebî merhumun yanına defn edildi. Bir müddet Saray-ı Hümayun muallimliğinde bulunmuştur.

ABDULLAH EYYÛBÎ
1252 = 1836
(Reisü'l-Kurra' Abdullah ibni Muhammed Salih Eyyûbî)

Osmanlıların yetiştirdiği fazilet sahibi âlimlerden bir zat olup Eyyüp Sultanlıdır. Âlet ilimlerini devrinin meşhur âlimlerinden ve yüksek ilim-

leri Şeyhu'l-İslâm Hamdizade Mustafa Efendiden tahsil ederek usûl-i dairesinde icazet almıştır. Bir aralık faziletli büyük âlim Gelenbevî İsmail Efendi merhumdan Kirmastili Yusuf Efendinin Usûl-i Fıkıh ilmine âid (Veciz) adlı eserini okudu. Kıraat-i Kur'an ilmi mütehassıslarından İbrahim ve Salih Efendiler gibi ehl-i Kur'an'dan Seb'a, Aşere, Vücûh ilimlerini öğrendi. Nakşibendî büyüklerinden Murad Buharî dergâhı şeyhi Muhammed Efendiye de intisab ederek ilimlerin neşrine ve eser yazmağa başladı. Bu suretle hayatını geçirmekte iken (İntikal-i muallim-i Kur'ân-ı Hakîm) terkibinin gösterdiği 1252 Hicrî senesinde vefat edip Hz. Halid (R.A.)'ın mübarek ayağı tarafındaki pencere kenarına defn edildi.

Yüksek hal tercemelerinin tafsilâtı «El-Veledü sınvü ebihi» sırrına mazhar olan oğlu Molla Efendi şöhretiyle tanınmış Muhammed Emin Efendinin değerli eserlerinden (Gülşen-i Meşayih-i Salâtîn) adlı eserde zikr olunmuştur.

Kıymetli eserleri :

1 — (Tefsir-i Sûre-i Feth)

2 — (Mecalisü'l-Mevaiz)

3 — İmam-ı Şatıbî'nin Kur'ân âyetlerinin sayısı hakkındaki «Nazımetü' z-Zehr» kasidesine «Levamiu'l-Bedir» ismiyle şerh,

4 — Molla Aliyyü'l-Kaari'nin derlediği iki kelimeli kırk hadis'e «minhatü'l-Bârî i» ismiyle şerh,

5 — Hz. Peygamber Efendimizin Mihmandarı Hz. Haalid İbni Zeyd el-Ensarî'den rivayet edilen hadis-i şeriflerin terceme ve şerhi.

6 — (Veliyyüddin Efendi'nin 1099 H. tarihinde derlediği Kudsi hadislere yaptığı şerh).

7 — Faziletli âlimlerden Amasyalı Âkifzade'nin «Miratü'n-Nazıriyn» ismindeki eserine şerh,

8 — Menakıb-i (Ebu'l-Hasen Eş-Şazelî tercemesi)

9 — (Nakşibendi sülûkuna dair (Hâdimî) merhumun risalesinin tercemesi,

10 — (Silsiletü'z-Zeheb) in Arabca şerhinin tercemesi,

11 — Müstahabîzade merhumun «Fezail-i cemaat» risalesinin tercemesi

12 — (Âdabü'l-Müsafiriyn) : Hz. Haalid'in menkıbeleri ile ziyaretine dair âdabdan bahseder.

13 — (Hediyyetü'l-Huccac — Menasik-i Hacc)

14 — (Tuhfetü'l-İman fi Fezaili's-Sıyam)

15 — Civar-ı Türbe-i Hz. Haalid'de medfun olan zatların menkıbelerini anlatan (Ahkâm-ı Müsafiriyn fî men düfine fi civar-ı Ebî Eyyub)

16 — Nahiv'den (Muharrem'in tekmilesi)

17 — (Fevayihi'l-Ezkâr) ismiyle şerhu İzhar

18 — (Hâşiye ale'l-Hayalî)

19 — Nahivden (İmtihan-ı Ezkiya şerhi) tamamlanmamıştır.

20 — (Miftahu's-Saadeti'l-Medîneti - Fezail-ü Medîne-i Münevvere)

21 — (Mahmudiye)

22 — (Mecmûatü'l-Fevaid)

23 — (Hayatî Efendinin derlediği kırk Hadis şerhi)

24 — (Rahmaniyyetün Mine't-Tefsîr)

25 — (İkazu'l-Kurra)

26 — (Nasayihu'l-Mulûk)

27 — İmam-ı Süyutî'nin talebelerinden Ahmed Ensarî'nin eseri olan (Nefehatü'l-Abîri's-Sârî fi fezail'i Ebî Eyyub el-Ensarî tercemesi)

28 — (Şerhu Mîzani'l-Kurrai'l-Aşereti)

29 — (Tezkiretü'r-Rümat) : Atıcılığın faydaları atıcılık ile öğrenme ve öğretme hakkındaki kırk hadis'in tercemelerinin ihtiva eden bu eser, Sultan 2. Mahmud el-Adlî'nin kahvecibaşısı Mustafa Kâni Bey tarafından tertip ve telif olunup 1263 H. tarihinde basılan (Telhis-i Resaili'r-Rümatı)ın mukaddimesinde yazılmıştır.

ABDÜ'S-SELÂM EFENDİ
(SEYYİD ABDÜ'S-SELÂM EFENDİ)
1259 = 1843

Değerli âlimlerden bir zat olup Mardinli'dir. Tahsili Mardin, Diyarbekir, Haleb, Şam, Mısır ve İstanbul'dadır. Tahsilini tamamladıktan sonra memleketinin müftülüğünde bulunarak fetva verme vazifesiyle meşgul olmuştur. 1259 H. tarihinde vefat ederek Tekke mahallesinde İbrahim Bey bahçesine defn edildi. Eserleri basılmamış olup bazıları aşağıdadır :

1 — (Şerh-i Fatiha-i şerife bi hurufi mühmeleti min sınaati fenni'l-Bedî' kaddemeha li Vâli-i Bağdad Ali Rıza Paşa)

2 — (Risale fi's-Sıfat)

3 — (Risale fi'r-Reddi ale't-Tainîn fî i'cazi'l-Kur'ân)

4 — (Risale fi adem-i cevazi'l-İtikadi bi'l-Kırtasıyyeti ve't-Teshîri ve ma eşbehe)

5 — (Risale fi mesail-i isna aşere el-münazeu fiha beyne Ebi'l-Haseni'l-Eş'arî ve Ebî Mansûri'l-Maturîdî)

6 — (El-Kîratıyyetu's-Suğra fi'l-Feraiz)

7 — (El-Kıratıyyeti'l-Kübra fi'l-Reraiz)

8 — (Kitabün fî ilmi'l-Beyani)

9 — Haşiye Ale'l-Haşiyeti'l-Raiyeti Fi'l-Hikmeti)

10 — (Hülasatü'l-Mantık)

11 — (Zevalü't-Tarhı Fi Şerhi Manzumeti İbni Ferh Fi Usul'il Hadîsi)

12 — (Kitabü Esmai Ricali'l-Hadîsi ve Teracümi Ahvalihim)

13 — (Şerhu Nevabiğul Kelimi Min Belağatı'z-Zemahşerî)

14 — (Eş-şâfi Fi Şerhi'l-Kâfi Fi ilmeyni'l-Arûzi ve'l-Kavafî)

15 — (Muhtasar Meahidü'l-Tansis Alâ Şevahidi't-Telhîsi)

16 — (Ümmü'l-İber) : Arapça bir cilt umumî tarih olup Mardin ve Diyarbekir havalisi ile kürt kabilelerinin ahlâk ve tarihî ahvalinden ve bu arada Yezidî taifesinin hallerinden bahseden bir eserdir.

17 — (Mecmua'yi Fetâva)

Şiir kabiliyeti de olup bir hayli şiirleri de vardır.

ALİ HİCABİ EFENDİ «YORGANCIZADE»
1253 = 1837

Meşhur âlimlerden bir zat olup Denizlidendir. (Şerhu Arûz-ı Endülüsî) ile (Şerhu Şahidî) gibi eserleri olduğu Denizli'de tesbit olunmuştur.

Vefatı mezar taşında yazılı şu (1253 vefatı «Fatiha ve hem surei ihlâs behan» tarihindedir). Hal tercemesi ileride yazılı Yaya köylü Hacı Ahmet Efendi kendisinden icazet alan başlıca talebelerindendir.

Denizli'nin bir ismi de Lâzkiye olduğu meşhur seyyah İbni Batutanın (Tuhfetü'n-Nezar fi Garaibi'l-Emsal ve Acaibi'l-Enzar) ismindeki seyahatnamesinin birinci cildinin 217. sayfasında ve Şakayık tercemesinin Merkez Efendi bahsinde açıklanmıştır. Esasen Lâzkiye'nin ismi de Denizli'ye bir saat mesafede halen harabelerinin eserleri görülen eski Leodikiya şehrinden alınmadır.

ARİF EFENDİ «ŞEYHÜLİSLÂM»
1275 = 1854

Beş seneye yakın Meşihatı İslâmiye işlerini güzelce idare ile bir hayli nizamlar ve tensikata, Nuvvab mektebinin kurulmasına muvaffak olarak 1275 H. de vefat etmiştir. Meşrepzade Hafidi şöhretiyle tanınmıştır. Edirnekapısı haricinde Mustafa Paşa dergâhı civarında medfundur. Fazilet sahibi, adalet ve hakkaniyetten ayrılmıyan idare işlerine aşina bir

zat idi. (Camiu'l-İcareteyn) isimli meşhur esere bir takım tatbikat ve talikat ilâve ederek neşrettiği gibi, hal tercemesi ileride geçen Dede Efendinin (Siyasetname)sini de terceme etmiştir ki, matbu ve istifadeyi muciptir.

ASIM EFENDİ «SEYYİD ASIM EFENDİ»

İlim ve marifet sahiplerinden bir zat olup İstanbulludur. Tasavvuf, Hikmet, Coğrafya vesaireden bahseden (Hikmetnûma) isminde Türkçe yazma büyücek bir eseri vardır ki, istifadeyi mucip eserlerdendir. Bu eserini 1248 tarihinde yazdığına göre son devir âlimlerindendir.

ABDURRAHMAN FEVZİ EFENDİ «HOCA»
1281 = 1864

Osmanlı lisanının kaidelerini esaslı bir surette yazmağa gayret sarfeden bir âlimdir. İlk tahsilini memleketi Kütahya'da pederinden, yüksek tahsili de İstanbul'da İmamzade Esat Efendi merhumdan tamamlamış, 50 tarihinde açılan Ruus imtihanında ehliyetini ve ilmî dirayetini isbat ederek İstanbul Müderrisliğine tayin olunmuştur.

Bir sene sonra Harbiye Mektebi Arapça dersleri muallimliğine tayin olunarak 1280 tarihine kadar bu vazifeyi yerine getirerek tekaüt olmuş 1281 de vefat etmiş H. Halid civarında bulunan Abdü'l-Vedüd kabri şerifi yanına defnolunmuştur. Harbiye mektebinde kitapsız ismiyle tanınmış olup Osmanlı Riyaziyecilerinden Mustafa Paşa bu zatın oğludur.

Eserlerinin başlıcaları 1263 tarihinde yazdığı (Mikyasü'l-Lisan ve kıssasü'l-Beyan) (1) ismindeki matbu eseridir ki, Osmanlı lisanının hususiyle sarfiyle biraz da nahvine dair sağlam kaideleri ihtiva etmektedir. Osmanlı dilinin kaideleriyle meşgul zatlara elzem eserlerdendir.

---

(1) Fuad ve Cevdet Paşaların tertip ve yazılmasına himmet buyurdukları (Kavaid-i Osmaniye) kitabına kaynak olduğu rivayet olunan ve Doğu dilleri âlimlerinden (Şarkiyatcılardan) Rodhus ismindeki İngilizin eseri olup 1846 Milâdî tarihinde cüz'i bir kısmı Türkçe, aslı Fransızca olarak:

(Grammer Raisonnée de langue ottomane) ismiyle basılan eser dahi Osmanlı lisanının sarf ve nahiv kaidelerine dair yazılan eserlerin eskilerindendir. Ancak (Rodhus) Ahmed Vefik Paşa merhumun (Lehce-i Osmani)si ile Özbekler Şeyhi Süleyman Efendi merhumun Çağatay lûgatını benimsemesine pek inanılamaz. Çünkü adı geçen zatların lûgat ve lisan ilimleri hakkında tam bir bilgi sahibi olmaları Rodhus'un lüzumsuz iddiasına mânidir.

ABDÜLAZİZ AHMED EFENDİ

Kadılık yapan âlimlerden bir zat olup Babakalelidir. 1277 H. de Galata Kadısı idi.

(Menasik-i Hac - Tuhfetül Mü'minin), (Muvazzahu't-Tuhfeh), (Dairetü'l-Mü'minin Fin-Nikâhi ve't-Talâk), (Necatü'l-Mü'minin fi'l-Beyi ve'ş-Şira) isimlerinde matbu risaleleri vardır. Davud Karsi'nin (Usulü Hadis)ini de ((Mukarrebüt Talibin) ismiyle tercüme etmiş ve bastırmıştır.

(Hediyyetü'l-Mü'minin Fi Adhiyetil Müslimin), (Muvazahü't-Tuhfeh Ale'l-Avamil), (Muvasalatü'l-Mü'minin), (Tuhfetü't-Talibîn Tercümetü'l-Avamil), (Tahzihu't-Tuhfeti Fi Tuhfeti'l-Avamil) isimlerindeki risalelerini havi kendi el yazısı ile yazma olan mecmuası devrimizin âlimlerinden Bağdatlı İsmail Paşanın kütüphanesindedir. (Kırk Hadis Şerhi) ile (Mevahibü'l-Aziziye) isimlerinde eserleri olduğunda (Dairetül Mü'minin) kitabının sonunda zikretmiştir.

ALİ İBNİ OSMAN AHŞEHRÎ
1285 = 1868

Değerli âlimerden bir zat olup Akşehrin Ukeş köyündendir. Hal tercemesi ileride geçen Karaağaçlı Rüştü Ahmed Efendinin icazetname verdiği seçkin talebelerindendir. Tahsilini bitirdikten sonra Akşehirde ders okutma ve fetva verme ile beşgul olarak 1285 H. de Akşehirde vefat etti. Eserlerinin çoğu basılmıştır ki, şunlardır:

(Telhisul Esasi — Şerhu bina), (Şerhu Ebyati'l-Kâfiyeti ve'l-Câmi), (Kıyasiyyetü'l-Fenarî), (Muhtasar Düsûkî), (Şerhu Kaside-i İsna Aşeriye), (Şerhu Risaleti'l-Vaziyyeti'l-Adudiye), (Şerhu Adabi'l-Birgivi), (Kaside-i Lâmiye Minel Kelâm), (Şerhu Risale-i Taşköprü minel Âdap) dır. 1181 H. de vefat eden (Camiu'l-Feraid) sahibi Mustafa Keşfî Efendi de Akşehirden yetişen âlimlerdendir.

ABDÜSSETTAR EFENDİ
1304 = 1886

Fıkıh ilmi mütehassıslarından fazilet sahibi bir zat olup Kırımlıdır. Uzun müddet İstanbul'da yüksek mekteplerde Fıkıh dersi okuttu. 1304 H. de Haccı Şerif vazifesini yerine getirmesini müteakip Taifte vefat etti. Eserleri: (Şerhu Kavaidü'l-Mecelle), (Medhal-i Fıkh), (Teşrihu'l-Kavaidü'l-Külliye fi Ahkâmi'l Fer'iyyeti'l-Ameliyye)

ABDULLAH EFENDİ

«Havaşi-i Cedide müellifi Kilisli Hocazade Abdullah Enveri Efendi»

1303 = 1885

1241 H. de Halep vilâyetine bağlı Kilis kasabasında doğmuş olup pederi Abdurrahman Efendiden tahsilini tamamlıyarak 1261 de icazetname aldı. Nakşibendî şeyhlerinden Mevlânâ Muhammed Can hazretlerinin halifesi (Baytar zade Hacı Abdullah Şah Sermesti Velî) Efendiden de sülûkünü tamamladı.

Bundan sonra dedelerinin müderrislik yaptığı Kesik Minare medresesinde ders okutmağa başlayıp sırf nazariyattan ibaret kalarak hiç bir tatbikat göremiyen mantık nazariyelerini tatbikata koyarak o zamanlara kadar mantıkın yalnız Arapçaya, Arapça kitaplara münhasır ve mahsus olması gibi hasıl olan garip fikirleri esasından çürüterek dersleri sırasında yapılan kıyasların en çoğunu Türkçe ibare ve ifade ile çeşitli mevzularda tertip ve tatbike muvaffak oldu.

Bu suretle mantık kaidelerini tatbik için medreselerde yapılan ve «El Âlemü Hâdisün li ennehü mütegayyirün...) ve (İn kâneti's- Şemsü taliaten fenneharu mevcudun...) gibi mahdut birkaç misal ve mevzua münhasır kalan ve âdeta kıyasın kısımlarına ait, bunların haricinde mevzu ve misal bulunamıyacağına dair hasıl olan yarım anlayışı Fatihayı Şerife ile mantıkın delâlet bahsinin her birinden çeşitli onbin kıyas yapılabileceğini bu sebeple hangi lisanda olursa olsun, hiçbir sözün hiçbir ibarenin mantık dışında olamıyacağına dair ileri sürdüğü ve ortaya koyduğu mantıkı, burhanlarla tashih ve isbat etti.

Hemen her sene İslâm memleketlerinin her tarafından ekserisi icazetname alan zatlar olmak üzere yüzlerce ilim talibi ders halkasına gelirlerdi. Ders okuttuğu sene başında talebelerine hiçbir kitaba müracaata lüzum bırakmaksızın mantıkın hülâsasını en gabir bir kimsenin anlıyabileceği bir şekilde takrir eder, sonra sırasıyla tasavvurat ve tasdikatın en lüzumlu bahislerini, onlara uygun olarak da kelâm ilminde ya (Akaid-i Nesefiye şerhi)ni, yahut Celâleddin Devvaniyi, Kıraati Aşere ve Seb'ayı ve bir miktar tefsiri şerif okutur, her sene Recep ayı başlarında icazetname verirdi. Kıraatı Seb'a ve aşere üzerinde defalarca Kur'an-ı Azimüşşanı hatmetmiş ve ettirmiş; 20 den fazla Ramazanı Şerifte hatimle teravih kıldırmıştır.

Hangi ilmi okutursa okutsun, kitap takip etmeğe ihtiyaç görmeden kaç saat takrir ve hitabede bulunursa bulunsun bir kelimeyi, yahut ibareyi anlatır ve açıklarken tekrarlamak gibi noksan ve kusurlardan uzak bir şahsiyetti.

1272 H. de İstanbul'a gelerek Tasdikat haşiyesini Cennetmekân Sultan Abdülmecit Hana takdim etmiş, 100 lira ihsana nail olmuş, sözü geçen haşiye Padişahın iradesiyle Matbaayı Âmirede bastırılmıştır. 1275 H. de vilâyet vasıtasiyle Tasavvurat haşiyesini takdim etmiş, hayatı boyunca 150 kuruş maaşla taltif olunmuştur.

1303 H. de 63 yaşında vefat ederek pederinin yanına defnolunmuştur.

Matbu eserleri :

Mantıktan Arapça (Tasavvurat, Tatbikat, Fenari ve İsagoci haşiyeleriyle) Türkçe (Mantık Zübdesi) ve Münazara Usulü ilmine ait (Hüseyniye haşiyesi)...

Basılmamış olan eserleri :

Kelâm ilminden (Celâleddin Devvanî, Şerhu Akaidi Nesefî, Hayalî) haşiyeleriyle mantıktan (Tehzibü'l-Mantık), Münazara Usulü ilminden (Mîr Ebul Feth), Nahivden (Molla Câmi) haşiyeleriyle Kıraatı Seb'a ve Aşereye dair Türkçe (Zübde) adıyle bir risale ve ömrünün sonlarına tesadüf ettiği için yarım kalan (Kadı Beyzavî tefsiri şerifi haşiyesi)nden ibaret olmak üzere ondört tanedir.

ABDÜNNAFİ İFFET EFENDİ (RAMAZANZADE)
1308 = 1890

Eski Adana Müftüsü İshak Efendinin torunu olup zamanının başta gelen fazilet sahibi ediplerindendir. Son memuriyeti, memurları seçme komisyonu riyaseti idi. 1308 H. de Hicazda vefat etti. Taifte medfundur. Türkçe basılmış eserleri :

(Tercemeyi Mutavvel - Ennef'ul Muavvel fi Tercemeti Telhisi Vel Mutavvel), (Tercümei Nuhfetül Fiker lil Usulil Hadisi), (Müntehabat-ı Risale-i Kuşeyriye Mine't-Tasavvufi ve'l-Ahlâk), (Terceme-i Burhan-ı Gelenbevî mine'l-Mantık), (Terceme-i Ielhisi'l-Musamma bi Ravzati'l-Fesahat) vesairedir.

(Nafiu'l-Âsar nevbauhu simaru'l-Esmar) isminde iki kısım üzerine mürettep eseri de muhadarat ve ahlâka dairdir. İşbu eserlerden bilhassa iki cild mutavvel tercemesi arabî ilimlerdeki kudret ve ihtisasına şahittir. Edepli ve mütevazı idi. Şiire ait eserleri de çoktur. Hakimane beyitlerinden :

İdüp serkeşte Eshabı Ukuli kerdeş kerdûn
Nice rûşendili leğâzîde pay-i gaflet etmiştir.

ATIF MUHAMMED BEY (KUYUCAKLIZADE)
1321 = 1903

Devrimizde vücudu ile iftihar olunan fevkalâde zekâ sahibi âlim ve müdekkik bir zat olup Mısır Mollası Kuyucaklızade Abdurrahman Nafi Efendinin faziletli oğludur. İstanbul'da tahsilden sonra Mısır âlimlerinden tefsir sahibi Şeyh İbrahim Es-Saka adlı zattan da ayrıca tefsir ve hadis okuyup İstanbulda ders vermeğe başlıyarak icazet vermeğe muvaffak olmuştur. Son memuriyeti Efkavı Hümayun meclisi idare reisliğidir. Yazık ki, genç denecek bir yaşta iken 1316 H. de vefat ederek Süleymaniye Camii avlusuna defnolundu. Ders kitabı olarak okuttukları eserlerin bir çoğunun hamişinde talikatı, bazı bahislerin halline dair risaleleri, şirketler hakkındaki kitabın nihayetine kadar Mecelle Şerhi ve arazi kanunu şerhi ve kendilerinden ders aldığı âlimlerin ilmî zincirlerini bildiren (El imdat Bilmarifeti Uluvvi'l-İsnad) ismindeki risalesi basılmış olan değerli eserlerindendir. Kuyucak Aydın civarında bir yerdir. Batı'nın (garbın) ilerlemesinden haberdar gayet zeki bir zat idi.

Hakimane beyitlerinden :

İrtifai kadr için lâzım tevazu âdeme
Şemsi gör kim sayesin salmış ayaklar altına

ALİ HAYDAR EFENDİ
(HAYDAR MOLLA - BÜYÜK HAYDAR EFENDİ)

Büyük Kazaskerlerden Fakih, Edip, Tarihe vakıf, Nüktedan ve fazilet sahibi bir zat olup hal tercemesi şeyhler ve mutasavvıflar faslında geçen Nasuhî hazretlerinin torunlarındandır. Meclis-i Kebir-i Maarif riyaseti ile Şarkî Rûmeli Cemaat-ı İslâmiyesi nazılığı uhdesinde iken 1321 H. de vefat ederek büyük cedleri Nasuhî Efendi dergâhına defnolundular. Arap ve Osmanlı Edebiyatlarında tam bir ihtisas sahibi idiler. Şiire dair kaabiliyetleri de takdire şayan olup divan teşkil edecek şekilde şiirleri vardır.

Matbu eserleri :

1 — Romanya, Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ile Bosna, Hersek ve Karadağda bulunan müslümanların mezhep durumlarına dair meşihat makamının emri üzerine kaleme alınan risale.

2 — Şarkî Rûmeli ile Bulgaristanda bulunan Cemaatı İslâmiyenin vakfiye işleriyle Müftüleri ve cemaat meclisleri hakkında talimatname.

3 — Mecelle-yi Ahkâm-ı Adliye Şerhi : Müteferrik surette hukuk

mektebinin merhumdan ders okuyan talebelerinin yanında mevcuttur.

4 — Hukuk mektebinde okuttuğu Usulü Fıkıh : 1307 H. de taşbaskası olarak tab olunmuşsa da mevcudu kalmamıştır. Sonradan bir miktarı da mirascıları tarafından basılmıştır.

Fakat bu takrirler noksan kalmışsa da kıymetini bilen değerli talebelerinden Hacı Âdil Beyefendi tarafından zaptolunan takrirleri Sırat-ı Mustakim Mecmuasında tefrika edilmek suretiyle ve 1326 H. de büyük boyda 558 sayfa olmak üzere ayrıca kitap şeklinde neşredilmiştir ki, Hikmeti Ulûmu İslâmiye ile meşgul zatlar için en lüzumlu nefis eserlerdir. Bu eserin giriş kısmında Ali Haydar Efendinin ilmî hayatının bir parçası da açıklanmıştır. Beyitlerinden :

Çile-i Vahdeti, Mansur gibi çekmiş yoğidi

İsmi Hallac idi ahir o da kırdı kirişi

Hakimane bir gazeli :

Tezahum etse de esbap te'siri hederdir hep
Umuru halk-ı âlem beste-i hükm-i kaderdir hep
Bisât-ı kâinatı öyle gördüm ki cihandır hâb
Hemîşe güft ü gû efsanei bî pâ vü sırdır hep
Rek gonca gibi payinegeh pür-hûn olmaz mı
Bize harı sitem bu gülistanda nişterdir hep
Mutavveldir meani-i bedi hal-i dil şerhi
Beyan-ı sırrı kevneyn ana nisbet muhtasardır hep
Verir her hadise bir şekl için bir sûret-i mâna
Bu evzaı felek hayrette aklı beşerdir hep
Kitabı sun'a «Haydar» çeşmi dikkatle nazar eyle
Ki her satır varak zi bende-i nakşı iberdir hep

BAHAEDDİN EFENDİ «MALKARAVÎ»

Değerli âlimlerden ve ilk devir ediplerinden olup Tekirdağ'ına bağlı Malkara'dandır. 827 de Ayasluğ'da müderris iken Arab - Fars ve Türk dillerinde nazm ettiği «A'cubetü'l-Gaarib fi Nazmi'l-Cevahiri'l-Acaib» ismindeki manzum lûgatı ile «Tacü'l-Menazım ve'l-Mahmudiye», ve «Muaşşeratü's-Sihriyyeti fi'l-Ebyati'l-Fikriyye» isimlerinde eserleri vardır. «A'cûbe»nin bir nüshası Hamidiyye kütüphanesinde mevcuttur.

BEDREDDİN MAHMUD EFENDİ «AMASYAVÎ»

Değerli şeyhlerden Muhammed Efendinin oğlu olup Amasyalıdır. Tahsilini tamamladıktan sonra Bursa kadılığında bulunarak 914 H. de vefat etti. İlmî fazileti olduğu gibi, şiir kaabiliyeti de vardır. Meşhur «Muhammediye» manzumesine «Mahmudiye - Vesîyle» ismiyle nazire yapıp Sultan II. Beyazıd'a takdim etti. Ahlâk ve tasavvuftan bahseden «Fevz ü Felâh» adında otuz bab üzerine mürettep bir eseri de vardır. «Mahmudiye» nin matlâındaki beyitlerden :

Bedî-i Rabbi A'lâdır celâli nûr-i ecnadır.
Dü âlem kul, o mevlâdır. Kamuya hükm-i istilâ
Anınla kâinat zinde ederler şükür her hînde
Anın dergâh-ı izzinde tehayyürde kamu ahya
Bu mevcudat kemaline nişandır hem celâline
Dü âlem pes cemaline mücellâdır olup dav'â

Âciz fikrime göre, gerek manzum gerek mensur herkesin kabulüne mazhar olmuş bir esere nazire yapmağa kalkışmak boşuna, faydasız bir gayret kabilindendir ki, bu nazire ile Süleyman Dedenin Mevlid-i Nebîsine, Hakanî Muhammed Beyin Hilye-i Nebeviyyesi'ne yapılan nazireler bu cümledendir.

BEDREDDİN MAHMUD EFENDİ «AYDINÎ»
950 = 1543

Âlimlerin büyüklerinden bir zat olup İstanbul'da Sofu Paşa medresesinde ders okutmak ve kitap yazmakla hayatını geçirerek 950 H. de vefat etti. Eserlerinden ismiyle anılan Tefsiri Şerifi fazilet ve kemalinin şahididir.

Sükûke dair mükemmel bir eseri olan Ali İbni Himmet İbni Aydın ismindeki zat da Aydın'dan yetişen âlimlerdendir.

BALİ EFENDİ
958 = 1551

Hal tercemesi ileride yazılı Karadavud Efendinin damadı olup (Manav - Menev) lâkabiyle meşhur olmuştur. 958 H. de Bursa'da vefat ederek kayınpederinin yanına defnedilmiştir. (Miftah şerhi)ne yazdığı haşiyede İbni Kemalin yazılı suallerine cevap vermiştir. (Sadrüş Şeria) ya, (Haşiye-i Tecrid)e haşiyeleri vardır.

BOSTANZADE MUSTAFA EFENDİ «TİREVÎ»
968 = 1560

Meşhur âlimlerden bir zat olup Tirelidir. İlmî rütbeleri ve mevkileri devrederken 968 H. de vefat etti. Diyar-ı Rum allâmesi İbni Kemal'in talebelerindendir.

Edirnekapısı haricindeki Emîr Buharî zaviyesi avlusuna defnedildi.

Eserleri: (Haşiye-i Sûre-i En'âm alâ Tefsir-i Beyzavî), (Haşiye-i Sadrü'ş-Şeria), (Haşiye-i İslâh ve İzah), (Risale-i Kaza ve Kader), (Risale-i Cüz'i Lâ Yetecezza), (Necatü'l-Ahbap ve Tuhfetü Zebi'l-Elbab Fi'l-Kimya) vesairedir. Cenaze namazları imamlığını Ebussuud Efendi eda etmiştir.

BİRGİVÎ MUHAMMED EFENDİ
981 = 1573

Müderris Ali Efendi adında fazilet sahibi bir zatın oğlu olup Balıkesirlidir. İlk tahsilini pederinden yaparak ilmî sermayesini epeyce ilerlettikten sonra yaradılışındaki ilim ve hak sevgisi tesiriyle İstanbul'a gelmiş ve devrin âlimlerinden Ahizade Muhammed Efendinin dersine ve hizmetine devama başlamıştır. Sonra ulemadan Abdurrahman Efendiye intisap edip ihtisas kazanarak bazı medreselerde bulundurulmuştur. Bir aralık mezkûr Abdurrahman Efendinin delâletiyle Edirne'de Ordu Kassamı olmuştur. Rivayet olunduğuna göre vazifeden ayrıldıktan sonra bu münasebetle aldığı paraları sahiplerine red ve iade için Edirne'ye gitmiş ve eline geçen paraları defter mucibince sahiplerine iade etmiştir. Padişah hazretlerinin hocası Ataullah efendi ile aralarında münasebet ve samimiyet hasıl olmasıyle zikri geçen hoca delâletiyle Aydın vilâyetinin Ödemiş kazasına bağlı Birgi nahiyesinde büyük bir medrese kurulmuş ve müderrislik vazifesine Birgivî Muhammed Efendi getirilmiştir. Sözü geçen medresede ilim ve maarife hizmet ederek ilme heves edenleri ve üstün şöhretine kapılıp etraftan gelen talebeleri tetkikatı ile istifade ettirmiştir. Ömrünün sonlarına yakın İstanbul'a gelip, veziriâzam Muhammed Paşa ile görüşerek halkın idaresi ve işleri hakkında bâzı âlimane mutalâa ve temennilerde bulunmuştur. Kur'an-ı Kerîm okunması vesaire karşılığında alınan ücret hususundaki rey ve kanaatı Ebussuud Efendi ile meşhur kadılardan Bilâlzade taraflarından tashih olunmuştur.

Bayramî tarikatının şeyhlerinin büyüklerinden Abdurrahman Karamanî'ye intisap etmişse de şeriat ilimlerinde kabiliyet ve istidadı daha ziyade olup maneviyattaki neşvesine galip bulunduğunu gören mezkûr

mürşid Muhammed Efendinin geçmişte olduğu gibi, yüksek ilimlerin ve şeriatın yayılmasına hizmete devam ile meşgul olmasını ve bu yolda ecir ve feyiz kazanmasını tenbih ve tensip etmiştir.

981 H. de 55 yaşında Birgi'de taun hastalığına tutularak vefat etti.

Eserleri :

1 — Tarikatı Muhammediye (1)

2 — Tefsiri Sure-i Bakare

3 — Ravzatül-Cennat (2)

4 — Risaletün fi Beyani Rusumil-Mesahifil-Osmaniye

5 — Şerhu Hadîsi Erbaîn (3)

6 — Cilâul Kulup (4)

7 — Mudili's-Salat

8 — İkazü'n-Naimin

9 — Metnün Ve Şerhun Mine'l-Feraiz

10 — Şerhu'l-Maksud el Müsemma bi im'ani'l-Enzar

11 — İnkazül-Halikîn

12 — Avamil (5)

---

(1) Osmanlı âlimlerinden Ebu Said Hâdimi, Recep Efendi, Akşehirli Hocazade Abdünnasır Efendi, Çatalcalı Hüseyin Efendi, Samakolu Ahmed Keşfî Efendi, Kayserili Muhammed Zühdi Efendi, Kesreli Muhammed Efendi taraflarından şerh, Tarikatçı Emin Efendi, Muhammed İsmetî Efendi, Babadağlı İbrahim Efendi, Muhammed Efendi İbni Ahmed taraflarından tercüme olunmuş, Tirali Muhammed İsa tarafından kısaltılmıştır.

(2) Zamanın âlimlerinden Mahmud Esad Efendi tarafından tercüme olunmuştur.

(3) Sekizinci hadisten aşağısı 1174 H. de Mekke-i Mükerreme kadılığında vefat eden Osmanlı müelliflerinden Muhammed Akkirmanî tarafından ikmal edilmiştir.

(4) Tokatlı Hasan oğlu İshak ve Edirneli Muhammed Emin taraflarından şerh olunmuştur.

(5) Osmanlı âlimlerinden (Avamil)i şerh edenler :

I — 1207 H. de vefat eden Gümüşhaneli Yakupoğlu Ebubekir.

II — 1244 H. de vefat eden Filorinalı Mustafa Mantıkî

III — 1230 H. de vefat eden Manisalı Halîl Naimî

IV — 1230 H. de vefat eden Kuşadalı Ahmed

V — İbrahimoğlu Şeyh Mustafa Efendi.

13 — Ahvalü Etfali'l-Müslimin

14 — Zahrül Müteehhilin

15 — İzhar ([6])

16 — İlmihal - Vasiyetname ([7])

17 — Nurü'l-İhya

18 — Ed-Dürrü'l-Yetim fi İlmi't-Tecvid ([8])

19 — Haşiyei Hidaye

20 — İmtihanü'l-Ezkiyai Şerhu'l-Lübbi Mine'l-Nahiv ([9])

21 — Kifayetül Müpteda fis-Sarfi ([10])

22 — Risaletün Fi Usulü'l-Hadis ([11])

23 — Talikat alâ Sadri'ş-Şeria

24 — Emali tarzında yüksek ilimlerden bahseden risale

25 — Seyfü Sarim

26 — (Risaletün Mine'l-Âdab)

27 — (Emsile-yi Fazlıya) : Oğlu Fazlullah Efendi namına yazıp tertip ettiği ilmî sarftan Arapça emsile olup sonradan bir de şerh yazmıştır.

([6]) Osmanlı âlimlerinden (İzhar) kitabını şerh edenler :

I — (Keşfü'l-Esrar) ismiyle Birgivi'nin talebelerinden Olamışlı Muslihuddin Efendi.

II — (Netayicü'l-Efkâr) ismiyle 1085 H. de vefat eden Kuşadalı Hamza oğlu Mustafa Efendi.

III — (Fethu'l-Esrar) ismiyle 1141 H. de vefat eden Sobiceli Muhammed Efendi.

IV — 1252 H. de vefat eden Abdullah Eyyûbî.

V — 1206 H. de vefat eden Reisü'l-Küttab Süleyman Feyzi Efendi.

VI — 1209 H. de vefat den Bursalı kasapzade İbrahim Efendi.

VII — (Re'fu'l-Esrar) ismiyle Osman Pazarlı Niyazi Şeyh İsmail Efendi.

VIII — (Miftahu'l-Meram) ismiyle 1318 H. de vefat eden Edirne Müftüsü Muhammed Fevzi Efendi.

IX — (Hallü Esrari'l-Ahbari Alâ İrabi İzhari'l-Esrar) ismiyle Zeynizade Ahmedoğlu Hüseyin Efendi tarafından da irabı açıklanmıştır.

([7]) Kadızade ile Niyazi Efendi taraflarından şerh olunmuştur.

([8]) (?) H. de vefat eden Eskicizade Ali Efendi tarafından terceme ve şerh olunmuştur.

([9]) Adalı tarafından haşiye yazılmıştır.

([10]) Zamanın âlimlerinden Ermenaklı Süleyman Sırrı Efendi tarafından şerh olunmuştur.

([11]) 1151 H. de Davud Karsî tarafından şerh olunduğu gibi, Medine-i Münevvere'de Mahmudiye medresesi müderrisi iken 1292 H. de vefat eden Harputlu Yusuf tarafından da mufassal bir surette şerh edilmiştir.

BABA KUŞİ ABDURRAHMAN EFENDİ
983 = 1575

Rüstempaşa Hocası Baba Efendinin yakınlarından olması münasebetiyle Baba Kuşi ismiyle tanınmış bir zat olup Ebu's-Suûd Efendi talebelerindendir. 983 H. de Kefe Müftülüğünde vefat etmiştir. İlmi Fıkhın füruatından (Bostan-ı Şekayık-ı Nûman) isminde eseri vardır. Oğlu Mustafa Efendi de fazilet sahibi bir zattır. (Nizamü't-Tevarih)i, (Enisü'l-Mülûk) ismiyle terceme etmiştir ki, bir nüshası Hamidiye kütüphanesinde mevcuttur.

BABAZADE MUHAMMED EFENDİ (LARENDELİ)
995 = 1586

Müderrisler zümresinden fazilet sahibi bir zat olup Lârendelidir. 995 H. de İstanbul'da vefat ederek Hz. Eyyübün yakınına defnedildi. (Tefsir-i Lârendevî) ismiyle tanınan tefsiri ile (Hidaye) ye (Talikatı) vardır. Sokullu Mehmed Paşanın bu zata karşı hürmeti ve hüsnü zannı vardı.

BOSTANZADE MUHAMMED EFENDİ (TİREVÎ)
1006 = 1597

Hal tercemesi yukarıda geçen Bostan Efendinin oğludur. Tahsilini bitirdikten sonra Mevleviyet vazifesiyle bir hayli seyahat etmiş sonunda İstanbul'a gelişinde Meşihat makamına nail olmuştur. «Vefat-ı Bostan» terkibiyle «Ders-i ilmin bozuldu Bostanı» mısraının delâleti olan 1006 H. de vefat ederek Şehzade Camii avlusuna defnedildi. (İhya-yı Ulûm)u terceme, (Mülteka)yı şerh etmiştir. Üç lisanda yazılmış bazı şiirleri vardır. Eserleri basılmamıştır.

BOSTANZADE YAHYA EFENDİ «TİREVÎ»
1049 = 1639

Yukarıda sözü geçen Muhammed Efendinin fazilet sahibi oğludur. Tahsilini tamamladıktan sonra ilmiye makamlarını dolaşarak İstanbul kadılığına yükselmişti. 1049 H. de vefat edip pederinin yanına defnedildi. Ahlâk ilmine ait Sultan 1. Ahmed Han namına 20 bab üzerine tertip edilmiş Türkçe (Mir'atü'l-Ahlâk) adında bir kitabı ile Peygamber Efendimizin mucizelerinden 100 mucizesini beyan eden (Gül Bi Sad Berk)

isminde Türkçe kıymetli bir mensur eseri vardır. Bu eserin hatimesi aşağıdaki kıta ile son bulmuştur:

Yahya, bilirim kârımı ben, cümle hatadır.
Herkim ki setr eyleye, ihsan-ı Hudadır.

Ey nazımı âsarım olan vakıf-ı esrar!
Etme nazar aybıma, bî ayb Hudadır.

BEYPAZARİ MUSLİHUDDİN
1051 = 1641

Âlimlerin âlimi bir zattır. 1051 H. de vefat etti. Kendi ismini taşıyan (Tefsir-i Şerif) ile tarih ve muhadarat ilmine ait (Tezkiretü'l-Evail) isimli eserleri vardır. (Tezkire)nin bir nüshası Umûmî kütüphanede mevcuddur.

BALDIRZADE MUHAMMED EFENDİ (BURSAVÎ)
1060 = 1650

Âlimlerden ve kadılar zümresinden bir zat olup Bursalıdır. «Keremi Hakka mukarin ola Baldırzade» mısraının delâleti olan 1060 H. de memleketi olan Bursa'da vefat ederek Abdal Muhammed Camii avlusuna defnolundu.

Eserlerinin en meşhuru Bursa'da medfun bulunan şeyhler, âlimler ve şairlerin hal tercemelerini hikâye eden basılmamış (Vefeyatname) sidir ki, Karaçelebizade tarafından görüldüğünde yazılış tarihine işaret olmak üzere (Ravza-yı Evliya) adı verilmiştir.

Diğer eserleri :

(Haşiye alâ şerhi's-Seyyid Ale'l-Miftah), (Fezail-i Harameyn-i şerifeyn), (Cevamiu'l-Meşayihîn) ile Sükûke ve Kâbe'nin yapılışına dair üç risalesi ile (Haşiyetü'l-Eşbah) ve (Tarih-i Mekke)den ibarettir.

Şiirlerinden :

Açılıp ezhar, geldi şimdi buy-i nevbahar
Var idi dillerde çoktan arzu-yi bahar

Mukaddeminden var ise aldı haber badî saba
Devredip etrafı eyler cest-i cûy-i nevbahar.

(Ravzatü'l-Evliya)nın bir nüshası Nuruosmaniye kütüphanesinde vardır.

BALİZADE MUSTAFA EFENDİ (ŞEYHÜLİSLÂM)
1069 = 1658

Faziletli âlimlerden birçok eserler yazmış bir zat olup İstanbulludur. 1069 H. de vefat etti. Sütlüce'de medfundur.

Eserleri :

(Şerhu Kenzü'l-Dekayık), (Şerh-i Kaside-i Bür'e), (Esseyfü'l-Meslûli fi Şerhi'r Resûli), (Haşiye alâ şerh-i miftah), (Mizanü'l-Fetava) ile Hz. Halid İbni Zeyd El-Ensarî (R.A.) den rivayet edilmiş olan Hadisi Şerifler mecmuası. Bu eserini Eyyüp türbesine vakfetti. Bir de (Ferasetname) isminde Türkçe bir eseri vardır.

BEYAZİZADE AHMED EFENDİ (BOSNAVÎ)
1097 = 1686

Fazilet sahiplerinden ve talikat yazanlardan bir zat olup pederi Bosnalı ise de, kendisi İstanbul'da doğmuştur. Kazaskerlik rütbesine nail oldu. Eserleri altı ilimden bahseden (Sevahihu'l-Ulûm) ve (İşaretü'l-Meram) ismiyle müsemma (Fıkh-ı Ekber) şerhi ile (Fıkh-ı Ebsat), (Kitabü'l-Âlem), (Kitabü'l-Vasiyyet) tir.

Vefatı: 1098 H. de, kabri Üsküdar'da Divitçizade tekkesi bitişiğindedir. Nakşibendî tarikatındandır. Bir de (Sakk)'i vardır ki, Hamidiye kütüphanesindedir.

BEDREDDİN (VANÎ)

Âlimlerden bir zat olup müderrislik, müftilik ve eser yazmak suretiyle memleketinde vazife ve hizmet görmüştür.

Eserleri :

(Eşrefü'l-Vesail Fi Evsafi Seyyidi'l-Evahir ve'l-Evail), (Enisü'r-Remsi Fi Tefsiri âyeti), (Cere'ş-Şemsu), (Tevarihu'l-Eimme), (Kaside-i Nûniyye), (Kaside-i Haiye) dir.

BEKİR İBNİ ALİ FERDİ-İ KAYSERÎ (ARICIZADE)
1127 = 1715

Fazilet sahiplerinden bir zattır. 1139 H. de yazdığı (Kaside-i Bür'e şerhi) Kuşadası kütüphanesinde tarafımdan görülmüştür. Bir de (Buhari-i Şerif şerhi haşiyesi) vardır. 1140 H. tarihlerinde memleketinde

vefat etti. Hükûmet dairesi yakınındaki büyük mezarlıkta pederinin yanında medfundur. 1127 H. de vefat eden pederi Ali Ferdi Efendinin de (Hüseyniye), (Kazi Mir haşiyeleri) vardır.

BABADAĞLI İBRAHİM EFENDİ

Âlimlerden bir zattır. Eserlerinin en meşhuru Fıkıhtan matbu (Halebi) (1) tercemesidir. (Gülistanı) da terceme etmiştir ki, bir nüshası Eyyüp'te Hüsrev Paşa kütüphanesinde vardır.

(Tarikat-ı Muhammediye)yi de (Teshilü't-Tarikat) ismiyle 1184 H. de terceme etmiştir ki, bir nüshası Manastır kütüphanesinde mevcuttur. (Tekmile) adıyle matbu ve meşhur olan (Tarikat-ı Muhammediye) tercümesi Vadadî isminde bir zatındır. Halebi'yi Niğbolu kazasından Alakilise nahiyesi köylerinden Şeyh Seyyid Ali İbni İbrahim Mestan isminde bir âlimde terceme etmiştir.

Yazılış tarihi 1131 H. olup bir nüshası İbrahimpaşa kütüphanesinde (Fezail-i Kureyş) ismiyle kayıtlı Arap kabilelerinden bahseden eserin sahibi Ali İbni Osman Efendi ile «Kadı» kelimesinin nahiv bakımından şerh ve izahına dair 1106 H. de eser yazan Şehrizade İsmail Efendi de Babadağından yetişen âlimlerdendir.

BATTAL HATİBİ HASAN İBNİ ALİ KAYSERÎ

1181 = 1767

Fazilet sahiplerinden bir zat olup Kayserilidir. 1181 H. de memleketinde vefat ederek Hasanlı mahallesinde Ürgüplü Derviş Mehmedağa Camii Şerifi yanına defnedildi. (Semhatü'l-Ebrar Fi Beyan-i Gamüzi'l-Esrar) isminde büyük bir cilt üzerine tertip edilmiş Fetavası kitabiyat usulü âlimlerinden Bağdatlı İsmail Paşa hazretlerinin kütüphanesinde tarafımdan görülmüştür. (Dürerü'lBihar ve Künuzü'l-Ahbar) isminde üç cilt mülteka şerhi ile (Keşfü'l İştibah) isminde iki cilt (Eşbah) şerhi de vardır. (Mülteka) şerhi Veliyyüddin Efendi kütüphanesinde mevcuttur.

---

(1) Halebi'nin diğer mütercimleri : Mahmudü'l-Hamidî, Muhammed İbni Ali El-Erzurumî, Muhammed İbni Ahmed Efendilerdir.

CEMALEDDİN MUHAMMED AKSARAYÎ (1)
791 = 1388

Gazi Murad Hüdavendigâr devrinin âlim ve âriflerinin meşhurlarından olan bu ermeydanının faziletli adamı şeriat ve edebiyat ilimlerinde tam ihtisas sahibi bir zattır. Aksaray'da ders okutmuş, vakfiyesinde (Sıhah-ı Cevherî)nin ezberden bilinmesi şart kılınan Zincirli medresesinde müderrislik yapmıştır.

Ders halkasında toplanan talebe, Meşşaiyyun adıyle yolda, Revakıyyun adıyla medresenin revaklarında okumuşlardır. Bunlardan başka asıl dersinde hazır bulunan talebe de değerli ve seçkin kimselerden ibaret olup meşhur Molla Fenarî bu zümredendir.

Seyyid Şerif gibi bir âlim dahi bilhassa istifade maksadiyle Karaman'a kadar gelmişse de Cemaleddin Aksarayî'nin vefatına tesadüf etmiştir.

Eserleri: (Keşşaf üzerine haşiyesi), (İmam Beyzavî'nin Gayetü'l-Kusvasına şerhi) ve (Risaletün fi cevazi'd-Devri ve's-sema) ve meaniden (İzah ve Telhis'a birer şerhiyle tasavvufdan (Şerhu İnnallahe halaka âdeme alâ Sûretihi) ve (Hadis-i Erbaîn) ve fıkıhdan (Şerh-i Mecmau'l-Bahreyn), (Haşiye-i Mülteka), tıbdan (Şerhu mucizü'l-Kanun el-Müsemma bihallil Muciz), nahivden (Şerhu lübabi'l-Müsemma bi keşfi'l-İrabi), ahlâk ilminden Sultan I. Beyazıd'a hediye ettiği (Ahlâk-ı Cemalî) ismindeki eseridir ki, üç makale üzerine tertip edilmiş olup:

1. Nefse,
2. Müteallekatına,
3. Muamelâta

dair ahlâkdan bahseder. 791 H. de Aksaray'da vefat ettiler. Bir de 2. Beyazıd adına yazılmış (Şerhu' Müşkilâti'l-Kur'âni'l-Kerîym ve Şerhu müşkilâti'l-Ehadis) isminde Farsca bir cild üzerine tertiplenmiş yüksek bir eseri vardır.

Yazılış tarihi 776 H. olan kendi el yazısı ile yazılmış (İzah) şerhi nüshası İbrahim Paşa kütüphanesindedir.

---

(1) 800 H. tarihi adamlarından fıkıh ve ahlâkdan »İmadü'l-İslâm» sahibi Abdurrahman İbni Yusuf da Aksaray'dan yetişen âlimlerdendir. (İmadü'l-İslâm) esasen Molla Abdü'l-Aziz'in Farsca yazdığı «Umdetü'l-İslâm»ının geniş olarak tercemesidir. 850 H. tarihinde yazılmış bir nüshası Akşehir kütüphanesinde tarafımdan görülmüş olan «Kitabü's-siyaseti'd-Dünya ve'd-Din»in yazarı olan Şeyh Said ibni İsmail ibni Ömeru'r-Rûmî el-Aksarayî ile bir nüshası Ayasofya kütüphanesinde mevcud olan :

«Nihayetü's-Sualü ve'l-ümniyyetü fi talimi'l-feraset»in yazarı Muhammed ibni İsa ibni İsmail el-Hanefî ve «Menar» şarihlerinden olup 727 H. de eserini tamamlayan İsa ibni İsmail de Aksaray'dan yetişen müelliflerdendir.

CELÂLEDDİN MUHAMMED ÇELEBİ

Fazilet sahiplerinden muhakkik bir zat olup Amasya kadısı Şemseddin Ahmed Efendinin oğludur. Amasya'da «Ziyareli oğlu» adıyla meşhur olduğu gibi, «Resûl-i Rûmi» ismiyle de tanınmıştır. Tahsili Amasya ve Mısır'dadır. Mısır'da müderrisliği vardır. 793 H. de Mısır'da vefat etti.

«Menar», «Meşarık», «Buharî», «Telhis»e muhtasar ve faydalı şerhleri ile «İmanın ziyade ve noksanı» hakkında yazdığı risale faziletinin şahididir.

CELÂLEDDİN EL-EVCÎ «MUHAMMED CELÂLEDDİN İBNİ ABDULLAH BİRGİVÎ»

1000 H. küsur tarihleri adamlarından faziletli bir zattır. Zamanında «İkinci Birgivî» şöhretiyle tanınmıştır.

Eserleri basılmamış olup görülebilenleri aşağıdadır:

(Haşiye alâ Haşiyeti İsam li'l-Kadî Beyzavî)

(Haşiye alâ Haşiyeti Mirza Can li'l-Allâmeti'd-Devvanî)

(Haşiye alâ Haşiyeti Es-Seyyid alâ Şerhi muhtasarü'l-Münteha fi'l-Usûl)

(Haşiye alâ el-Bercendî fi'l-Hey'et)

(Haşiye alâ Şerhi Emsile li'l-Fadıl - Sürûrî Çelebî-i Tirevî)

CARULLAH VELİYYÜDDİN EFENDİ «YENİŞEHİR FENARÎ» 1151 = 1738

Fazilet sahibi bir zat olup Yenişehir'de doğmuştur. Yedi sene Mekke-i Mükerreme'de yerleşmesinden dolayı kendisine «Carullah» lâkabı verilmiştir. Bu esnada Nakşibendî büyüklerinden Yekdest-i Mekkî vasıtasiyle tarikata girdi. Fatih civarında Karakolhane arkasında yaptırdığı Medrese ve kütüphane avlusunda gömülüdür. Vefat tarihi 1151 dir.

Eserlerinin büyük bir kısmı kütüphanesinde mevcud idi. Ancak adı geçen kütüphanenin zelzeleden harap olması sebebiyle mevcut kitaplar umumî kütüphaneye naklolunmuştur.

Bazıları aşağıdadır:

319 Hadis-i Kudsiyi Câmi' yüksek eser, Kur'an-ı Kerim'in kıraatından, irabından, kıraat-i Kur'an hocalarının «kurra» hal tercemelerinden bahseden (El-Furkan), (Şerhu Çığmîni'ye haşiye), Kavl-i Ahmed'e haşiye), (Huseyniye'ye haşiye), ((Tasdikat'a haşiye), (Adab-ı Miri'ye haşi-

ye), (Taşköprülü'ye haşiye), (Şerhu Makasıda haşiye), (Tefsir-i Kadî Haşiyesi İsam'a haşiye), (Mir'at'a haşiye), (İrabü'l-Kur'an), (Fezail-i Cihad), Âdab-ı Birgivî Şerhi), Köprülüzade Numan Paşanın (Risaletü'l-Adli fi Hal-i Hazır) risalesine (şerh ve haşiye)dir. Bu eserinin nihayetinde istifade ettiği ve feyz aldığı zatları saymıştır. Bir nüshası Köprülü kütüphanesindedir.

CEMALEDDİN MUHAMMED EFENDİ «BEREKETZADE DAMADI - İSTANBULÎ»

Şer'-i Şerifin siyasetine vakıf hamiyet-i diniyyesiyle tanınmış bir zat olup İstanbulludur. Usûl gereğince tahsilini tamamladıktan sonra, Meşihat-ı İslâmiye kalemlerinde kâtiplikle, taşralarda Kadı naibi olarak güzel hizmetler ifa etti. Yukarıda hal tercemesi yazılı bulunan Âtıf Bey, pederidir.

Son memuriyeti olan Mısır kadılığında iken 1318 H. tarihinde vefat ederek İmam-ı Şafi'i Hazretlerinin kabristanında bulunan Ali Hilmi Paşanın kabrinde medfun merhum Osman Mahir Paşanın kabri yanına defn edildi.

Kıymetli eserlerinden :

1 — (Es-Siyasetü's-Şer'iyyetü fi hukukı'r-Râ'î ve seadeti'r-Ra'iyeti): Arapca olan bu eser hikmet ve fazilet sahibi yazarlardan Adanalı Esma'i mahlâsiyle şöhret bulmuş Adanalı Yusuf Ziya Efendi tarafından terceme edilerek Mısır'da basılmıştır ki, bütün siyaset adamlariyle hukukçular için istifadeli, kıymetli bir eserdir.

2 — (İhticab): Müslüman kadınlarının ser'i tesettürlerinden bahseden mühim bir eser olup Arapca metniyle «Esmaî» Efendi tarafından yapılan tercemesi Mısırda basılmıştır.

Bunlardan başka «El-Muhafazatü ale'd-Din ve'l-ihtimam-ü bi's-salâtilleti hiye ehemmü erkânihi» ve «Beyanü't-Terakki bi'd-din ve reddü ale'l-kailine bi't-Terakki bi'l-vesaili'l-maddiyeti» ve «Tahkikun fi mes'eleti'l-Kaza-i ve'l-Kaderi ve innehuma saikani ile'lameli Lâ ile'l-keseli» isimlerindeki risaleleri de yukarıdaki isimleriyle Esmaî Efendi tarafından Türkçeden Arapcaya terceme edilerek Mısır'da basılmıştır.

ÇİVİZADE MUHYİDDİN EFENDİ «MENTEŞEVÎ» 945 = 1538

Şeyhu'l-İslâmlık makamına nail olan âlimlerden olup Menteşe medresesinde «Çivi» Efendi lâkabiyle tanınmış bir müderrisin oğludur. Tahsil için İstanbula gelerek Taczade Saidî, Fenarîzade Muhyi'd-Din, Karabalı Efendiler gibi, meşhur âlimlerden istifade etti. Tahsilini tamamladıktan

sonra Edirne, Bursa, Çorlu medreselerinin müderrisliklerinde bulundu ve 934 H. de Mısır kadılığı hizmetlerini ifa etti. 945 H. de meşihat makamına erişti. Üç sene dokuz ay geçtiğinde tekaüd edilerek inzivaya çekildi. Şeriat ilimlerinde ihtisas sahibi idi. (El-İsar fi şerhi'l-Muhtar ve Hüsnü'l-Kari fi't-Tecvid) isimlerinde fıkıh ilmine ve tecvide dair eserleri vardır. Mutasavvıflar zümresini sevmediği, Şekayık'da nakledilmiştir. 945 H. tarihinde vefat ederek Hz. Halid (R.A.) civarında Küçük Emîr Efendi'nin batısına defn edildi.

Damadı (Fetava-yı Hamidiye) müellifi Konyalı Hamid Efendi ile oğlu Muhammed Efendiler de meşihat makamına nâil olmuşlardır. Muhammed Efendinin «El-Eşbahü ve'n-Nezair»e mufassal talikatı vardır.

Bir mukaddime ile üç makaleyi havi olan «Besmele» risalesinin müellifi Hamza b. Hacı Cüneyd Efendi de Menteşe'den yetişen yazarlardandır.

ÇAVUŞZADE İBRAHİM EFENDİ (İSTANBULÎ)
1150 = 1737

Âlimler ve kadılar zümresinden bir zat olup İstanbulludur. 1150 H. de Eyüp naibi iken vefat etti. Kasımpaşada hanesinin yanında medfundur. Hüdaî hazretlerinin halifesidir.

Eserleri :

(Essafiye fi serhi'ş-şafiye), (Sahaifün fi'l-feraiz), (Mecmau'l-Letaif) tir.

Hal tercemesi yukarıda geçen Meşrepzadenin torunu, Şeyhülislâm Arif Efendi muasırı olan Çavuşzade Muhammed Aziz Efendinin de (Dürrü's-Sükûk) isminde matbu bir eseri vardır.

ÇÖMEZ KADI AHMED EFENDİ (SİLİFKEVÎ)
1091 = 1680

Fazilet sahibi bir zat olup Silifkelidir. 1091 H. de Bursada vefat etti. Mufassal bir (Sûre-yi Furkan tefsiri)yle (Bina şerhi) ve bazı risaleleri vardır. Kaygan Camii Şerifi avusunda medfundur.

ÇÖMEZZADE MUHAMMED ŞEVKİ EFENDİ (BURSAVÎ)
1100 = 1688

Faziletli şairlerden bir zat olup yukarıda hal tercemesi yazılı Kadı Ahmed Efendinin oğlu, Bursa doğumludur. Genç iken (Canı, Şevki cennete azmeyledi) mısraının delâleti olan 1100 H. de Bursada vefat etti. Kaygan Camii Şerifi mihrabı önünde pederinin yanında medfundur.

Eserleri ahlâk ve tasavvufa ait olup heca harfleri üzerine tertip edilmiş (1800 Hadis-i Şerif), Kelâm-ı Kibar ve Darb-ı Mesellerden mürekkep (Zübdetül Makal Li Erbail Akli vel Kemal) ile fıkıhtan (Hace-i Kuzat), tarih ve muhadarattan (Evveliyat), (Şerhu Mahsusat) ve hal tercemelerinden (Menakib-u Ebu İshak Kâzrûnî) dir.

Şiirlerinden :

Âsar-ı tegafül görünür her nigehinde
Eya ne günah eylemişiz hak-i rehinde
Ümîd-i Sabah eylemesin şam-ı gamında
Bir dil ki, esirin ola zülf-i siyehinde

ÇELEBİZADE ABDURRAHMAN EFENDİ (İSTANBULÎ)

Fazilet sahiplerinden bir zat olup İstanbulludur. İmam Fahreddin Razî'nin Kelâm ilminden (Metalihi Aliyye) ismindeki meşhur eserini şerh etmiştir ki, ilminin ve faziletinin burhanıdır.

ÇORBACIZADE MUHAMMED İBNİ HÜSEYİN EFENDİ

Fazilet sahiplerinden bir zat olup Vidinlidir. 1111 H. de Rusçuk Müftüsü iken (Zeynü'l-Akaid) adıyle Türkçe bir eser yazmıştır.

Silistreli Yusuf İbni Mustafa Efendinin de (Sefinetü'l-Muttakîn) isminde Türkçe bir akaidi vardır ki, nüshası Hekimoğlu Ali Paşa kütüphanesinde mevcuttur.

ÇERKEŞİZADE OSMAN VEHBİ EFENDİ (ÇERKEŞÎ)
1277 = 1860

Sultan Abdülmecit Han devrinin başlarında yetişen âlimlerden olup Şabanîye şeyhlerinin büyüklerinden Çerkeşli Mustafa Efendinin oğludur. Aşağıdaki risalelerini ihtiva eden matbu bir mecmuasını Tire kütüphanesinde gördüm.

1 — (Emsile)
2 — (Kelimat-ı Mutasarrife ve kavaid-i i'lâl)
3 — (Âmil, Mâmûl, İrab ve Mûribat)
4 — (Mamulât-ı Mevsule ile'l-Meçhulât)
5 — (Tercemetü'r-Risaleti'l-Müteallikati bi tilke'l-malûmat)

Esad Efendi kütüphanesinde Sultan II. Mahmud namına (Hısnü'l-Hasin) isminde bir eseri ve Mısır'da basılmış (İnnellahe Yuhibbül Abde Et-takiyyen-nakıyye'l-hafiyye) hadisinin şerhine dair rialesi vardır. 1277 H. de Ankarada vefat etti. Erzurum mahallesi kenarında Topraklık denen yerde medfundur.

ÇEŞMİZADE MUHAMMED HALİS EFENDİ (İSTANBULÎ)

1297 = 1879

Fıkıh ilmi âlimlerinden bir zat olup İstanbulludur. Dedesi, Muhammed Efendi Çeşme kazasının Kekre köyündendir. Fetva emini iken 1297 H. de Üsküdarda vefat etti. Kısıklıda Selâmi Ali Efendi yakınında medfundur.

Fetva kitaplarından netice, Ali Efendi, Behçet, Abdürrahim, İbni Nüceym fetvalarındaki onbiri aşan fetvayı şerifleri kolayca bulmak için cetvelli bir tarzda (Hülasatü'l-Ecvibe) isminde iki cilt yazma eseri ile Feraizden bir kitabı vardır.

ÇERKEŞİZADE MUHAMMED TEVFİK EFENDİ (İSTANBULÎ)

1313 = 1901

Büyük kazaskerlerden faziletli bir zat olup yukarıda hal tercemesi geçen Osman Efendinin oğludur. Ankarada doğmuş, tahsilini İstanbulda yapmıştır. Tahsilini bitirdikten sonra naib olarak seyahat etmiştir. 1302 H. de Meclis-i Tetkikatı Şer'iyye azalığı ile beraber Meclis-i Meşayıh nazırlığına tayin olundu. 1319 H. de vefat ederek Aksaray civarında Sofularda Şeyh Ekmelüddin dergâhına defnedildi.

Matbu eserleri: (Meziyyet-i İslâmiyye), (Gayetü'l-Beyan fi ilmi'l-Mîzan), (Behçetü't-Taraf fi ilmi's-sarf), (İsmalü Nahvi Arabî), (Hediyyetü's-Sibyan), (Miftahü'l-Akaid), (Levayihu'l-Kudsiye Fi Fezail-i Şeyh'i-Ekber), (Mecmua-yı Fezail El-Itkan Fi Tahkiki'l-İman), (Tahkiku İdrakat), (Risale fi kabulü't-Tevbe) ile 1283 H. de Mısır yüksek kadılığında iken bastırdığı (Divançe)sinden ibarettir. (Divançe)deki «Vücud» redifli Nâ'ta ait kasidesinden :

Mey gibi verdi safa, halka tecellâ-yı vücud

Böyle pür neşve midir camı mücellâ-yı vücud

Oldu dibace tarrazi suhufi sun'i Kadîr
Cevher-i harf-i güherpâreyi esma-yı vücud
Keşfolur dide-i sahibi nazara sırr-ı kader
Çeşm-i im'ânına duş olsa meraya-yı vücud
Zahir olmazsa nola dide-i zahir bîne
Sirrîker neki-i rûyi gül rana-yı vücud.

DİVRİKLİ FAHREDDİN MUHAMMED EFENDİ
723 = 1323

Sultan Osman Gazî devrinin büyük âlimlerindendir. Hal tercemesi Şeyhler faslında mezkûr Yar Ali Çelebi'nin dedesi bu zatın amcasının oğludur. 723 H. de Şam'da vefat etti. Arabî ilimlerin her kolu ile nazım ve nesre de vakıf bir mütahassısdır. Meşhur Ebu Hayyan Endülüsî, (Kitab-ü Şüara-yı Asr)ında, bu zat hakkında; «yazdığı eserlerden Arapça nahiv manzumesini bana arzetti. Hakikaten takdirimi mucip oldu ve kendisinden Türkçeyi ve Farsçayı öğrendim. Türk dilinin kaidelerini beyan eden (Ummehatü'l-Kelimeteyni) isminde bir kasidesi olduğu gibi, güzel bir lûgatı ve başka kasideleri de vardır», demektedir. Bu kaside (Keşfü'z-Zunûn)da «Kaside fi Kavaidi Lisani't-Türk» maddesinde zikrolunmuştur. (Kudûrî) kitabını da nazma çektiği tesbit edildi. Bu yüksek zattan istifade, ilim ve edep öğrenenlerden birisi de Mevlânâ Kadı Muhammed İbni El-Mansurî Kılaun olduğu Kureyşinin (Tabakatü'l-Hafiye)sinde yazılıdır. Üç lisanda nesir ve nazma muktedir idi.

Bir aralık Gazze'de «Hasbe» yani şimdiki polislik vazifesini yaptı. Türk kabilelerinden Salur «Salgar» kabilesindendir.

DEVLETOĞLU YUSUF «GALIKESİRÎ»

Âlimlerden şiire kaabiliyeti olan bir zat olup Balıkesirlidir. 827 H. de Fıkıhtan meşhur (Vikaye)yi manzum olarak terceme etti. Bu tercemenin elime geçen bir nüshasını Balıkesir kütüphanesine hediye ettim.

Tercemenin matlâından :

Evvel İsmullah ile başlayalım
İşi bismillâh ile işliyelim

İş ki, bismillâh ile başlansa ger,
Âkıbet hayr ile olur muteber

İş ki, bismillâh ile başlanmaya
Âkıbet ebter olur, işlenmeye.

Yunus İbni Ahmed Sofyavî isminde bir zatın 977 H. de yazdığı mufassal bir (Vikaye şerhi) vardır.

«DİNKOZ» AHMED EFENDİ (BURSAVÎ) (1)

Fatih devri âlimlerinden olup Tekeli'dir. Bursada Yıldırım Beyazıt Han medresesi müderrisi iken vefat etti. İlmi Sarftan (Merah) ve (Maksud)a birer şerh yazmıştır ki, birincisi basılmış olup talebeler arasında meşhurdur. Mes'ud Rûmî'nin (Adabül Cedel) isimli kitabıyle (Haşiye-yi Tecrid)e ve (Feraiz-i Seyyidî)ne (Adabı Fâzıla)ya da haşiyeleri vardır.

DEDE CENGİ EFENDİ (AMASYAVÎ)
975 = 1567

İsmi İbrahim Kemaleddin şöhreti Kara Dede, doğum yeri Amasya civarındaki Sonsa köyüdür.

Tabakçılık ile meşgul iken eliften başlamak suretiyle ilim tahsiline koyulmuş çalışkanığı ve yaradılışındaki istidadın yardımiyle kısa bir müddet zarfında âlimler arasında geçerli olan ilimleri tamamlamış ve ilmî mevkileri dolaştıktan sonra Bursada yerleşmiştir.

«Gülşeni Cennat ona me'vâ ola» mısraının gösterdiği 975 H. de vefat ederek Set başında büyük Kilise karşısındaki sokak içinde Hoca Muhammed Karamanî mescidi avlusuna defnedildi. Bir çok ilimlere vakıf bir zattır.

Eserleri: Nahiv ve edebiyat ilmi âlimlerinin tabakalarını ve hal tercemelerini beyan eden (Tabakatün Nühat), (Tefsiri Kadı), (Sadrü'ş-Şeria), (Mevakıf), (Hayali Haşiyeleri)yle talebeler arasında «Dede Cengi» ismi ile damgalanmış olup Sarf, Nahiv, Lûgat vesaireden bahseden matbu (İzzi Şerhi Sadeddin Haşiyesi) ile (Lüccetü'l-Fevaid) ismindeki

---

(1) Bu kelime Bursada sağlam vücutlu yerinde kullanılan bir tâbirdir. Mezkûr zatın kabri olmak üzere Kükürtlü civarında Çekirge caddesi üzerinde bir mezar ziyaret olunmakta ise de (Güldeste-yi Riyaz-i İrfan)da mevlevîhane karşısındaki mezarlıkta medfun olduğu yazılmıştır.

mecmua, (Menakib-i Evliya), (Masarıf-ı Beyti'l-Mal) ve (Siyasetname) dir.

Fıkıhtan (Vehbaniye) tarzında bir de manzumesi vardır. Yedi sene Kefe müftülüğü yapmıştır.

(Siyasetname)si Meşrepzadenin torunu Şeyhülislâm Arif Efendi tarafından tercüme olunmuş ve basılmıştır.

DEŞİŞİ MUHAMMED EFENDİ (AMASYAVÎ)

Lûgat ilmi mütehassıslarından Farsçanın inceliklerine vakıf bir zat olup Amasyalıdır. Mısır kumandanı Hasan Paşa namına 988 H. de yazdığı (Tuhfeü's-Seniyye İlâ Hazreti'l-Haseniye) ismindeki Farsça lûgatı âlimler ve edipler arasında (Lûgat-ı Deşişî) adıyle tanınmıştır ki, Farsça kelimeleri Türkçe karşılıklarıyle şerh etmiştir.

Bu lûgatın 1080 H. de telhıs edilmiş bir nüshası Umumî kütüphanede mevcuttur.

DUKAKÎZADE OSMAN BEY (1)

1012 = 1603

Osmanlı âlim ve tarihçilerinden bir zat olup İmamı Suyutî'nin Müfredat-ı Tevarihi ile bazı faydalı bahisleri ihtiva eden (Evveliyat)ını bir takım ilâvelerle terceme ve hece harfleri üzerine tertip ettiği «Ezharül Cemail fi Vasfi'l-Evrail» (2) adlı eserini Sultan III. Murad'a takdim ederek mükâfata mazhar olmuştur. Bir de İbni Arab Şah'ın (Fâkihetül Hülafa)sını terceme etmiştir ki, bir nüshası Halis Efendi kütüphanesinde

---

(1) Biraderi Dukakînzade Ahmed Paşa da Arif şairlerden bir zattır ki, Amasya'da medfundur. Şiirleinden:

Can-ı Yûsufunu Mısr-ı vücudunda bulursan
Kenan iline ismini sultan eyle derler
Vaiz bizi korkutma cehennemde od olmaz
Her kişi odin yanmağa bundan eyle derler.

(2) Bir mikdarı İkdam gazetesi ile tefrika şeklinde neşrolunmuştur.

vardır. Yıldız kütüphanesinde manzum Hamsesi mevcuttur. 1012 H. de İstanbul Kadılığından ayrılarak vefat etti. Fatih civarında Âşık Paşanın avlusunda medfundur. (Mülteka Şarihlerinden ve Niyazî Mısrî'nin halifelerinden Müderris Uşşakî Mustafa Efendi de orada medfundur). Eski tarz üzerine güzel yazı yazma sanatına sahip bir zat olup bazı mektupları (Gülzar-ı Münşaat) isminde matbu risalede vardır. İstanbul Kadılarının hal tercemelerini derleyen bir eseri olduğu gibi (Muhammediye) sahibi Yazıcızade Muhammed Efendinin (Megaribü'z-Zaman)ını da ihtisar etmiştir.

DERVİŞ MUHAMMED EFENDİ

1023 = 1614

Osmanlı âlimlerinden Abdü'l-Cebbar Efendinin oğludur. Yüksek ilmiye mevkilerini dönüp dolaşarak İstanbul Kadılığına kadar yükselmiştir. 1023 H. de tekaüd olduğu halde İstanbulda vefat etti. Eserleri: (Şerhu Hidaye), (Haşiye-yi Şerh-i Miftah), (Haşiye-yi Şerh-i Tecrid) vesairedir.

DEBBAĞZADE NUMAN EFENDİ (İSTANBULİ)

1114 = 1702

Hoca Saadeddin Efendinin torunu Ebu Said Efendinin kızının oğludur. Mısır mollalığına nail olmuştur. 1114 H. de İstanbulda vefat etmiştir. Bilhassa Fıkıh ilmi ve Feraizde tam bir ihtisas sahibidir. (Fetava-yı Nûmaniye), (Tuhfetü's-Sükûk) eserlerinin başlıcaları olup (Sükûk)u basılmıştır.

DEDE EFENDİ (BURSAVÎ)

1147 = 1734

Fazilet sahiplerinden ve ediplerden bir zat olup aslen Erzurumludur. Bazı ilmî mevkilerde bulunarak 1147 H. de Bursada vefat etti.

Hisarda Sadi Fakih mahallesinde yaptırdığı Daru'l-Kurra'nın avlusuna defnedildi. Üç lisanda şiirleri vardır. 1096 H. de tamamladığı (El-medhatü'l-Kübra mine'l-Kelâmi'l-Kadim fi Hakkı Seyyidina Muhammedeni'l-Mustafa) ismindeki eserinin kenarında eserlerinden (El-vesiletü'l-

Uzma fi Şemaili'l-Mustafa Hayru'l-Vera) adlı eseriyle beraber 1301 H. de Mısırda Bulak matbaasında basılmıştır. (El-Medhatü'l-Kübra)yı Türkçeye terceme etmiştir ki, nüshası Nuruosmaniye kütüphanesinde mevcuttur.

Bir de (En-nüshatü'l-Kübra fi Velâdeti Hayri'l-Vera) isminde Türkçe bir eseri vardır ki, Magosa'da iken bazı ilâvelerle Arapçaya tercüme ederek (Kitabı Şemail fi Hakkı Hayri'l-Evahir ve'l-Evail) ismini vermiştir.

Ömrünün sonlarında Reisü'l-müderrisin (Müderrislerin başı) ve Daru'l-Hadis müderrisi olmuştur.

Yaptırdığı Daru'l-Kurra 1270 H. de vuku bulan zelzelede yıkılmıştır. (Ahkâmı Müfide) isminde bir eseri daha vardır.

(Vasfü'l- Mahmud fi Menakibi'l-Âbai ve'l-Cudûd) ismindeki eserinde kendisinin nesep zincirini sayarak Şemseddin Tebrizî hazretlerine dayandığını bildirmektedir.

DEBBÂĞ MÜFTÎ AHMED EFENDİ (MARAŞÎ)

1165 = 1749

Maraş'tan yetişen âlimlerdendir. 1165 H. de memleketinde vefat etti. (Fatiha-ı şerife şerhine haşiyesi), (Vaz'iye risalesi) gibi, eserleri vardır.

Bir de Enbiya sûresinde :

قُلْ إِنَّمَا يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ فَهَلْ أَنتُم مُّسْلِمُونَ

âyeti kerîmesinin tefsirinde (Keşfü'z-Zunûn) sâhibi tarafından Keşşaf ve Beyzavî üzerlerine irad olunan eşkâlden Kaadî muhassisi Sa'dî Çelebinin vermiş olduğu cevabın tahkiki maksadıyle Şeyhülislâm Efendi tarafından vâki emir gereğince Kaz-âbâdî ve Es'ad Yanyavî tarafından

yazılan risaleye zeyl olmak üzere, ayrıca bir risalesi vardır ki, Besmeleden sonra başlangıcı şöyledir:

اوحد من دل علی وحدته نظام الشواهد واصلی علی من خوطب
بقل «انما یوحی الی انما الهکم اله واحد »

(Kur'ân-ı Kerîm şahidlerinden (delillerinden) Allah'ın birliğine delil olan en büyük tevhid sözü Peygamber Efendimize (S.A.S.) hitaben inzal buyurulan şu âyet-i kerimedir: (Ben o peygambere salât ü selâm ederim. «De ki, bana ancak şöyle vahy olunur: «— İlâhınız, ancak bir ilâhdır. Şimdi siz (en müşrikler), müslüman oluyor musunuz?» Enbiya Sûresi - Âyet: 108.)

DURRİZADE MUSTAFA EFENDİ (ŞEYHÜLİSLÂM)

1175 = 1761

Şeyhülislâm Dürri Efendinin oğludur. 1175 H. de vefat ederek Edirnekapısı haricinde Lâlizade çeşmesi arkasındaki cadde kenarına defnedildi. Fıkıh ilminden «Dürre-i Beyza» ismiyle yazdığı muteber bir eseri vardır ki, Müstakimzade yazısıyle yazma bir nüshası Es'ad Efendi kütüphanesindedir. Şer'î hükümleri tam bir adalet ve namusla yerine getirir ve beş vakit namazı cemaatle kılmaya devam etmekle beraber akşam namazından sonra yatsıya kadar seccade üzerinden kalkmayıp Cenab-ı Hakka tazarru ve niyaz ederdi.

DAVUD KARSÎ

1160 = 1747

Âlimlerin sonuncularından Züht ve Takva tarafı galip bir zat olup Karslıdır. Tahsilini İstanbul ve Mısırda tamamladı. Âlimler arasında muteber olan eserlerinin meşhuru 1151 H. de Mısır'da yazdığı (Şerhu Alâ Usuli'l-Hadis Li'l-Birgivî)dir. (Risale mine't-Tefsir), (Şerhu Kasi-

de-i Nuniye mine'l-Akaid), (Şerhu Muhtasari't-Tehzip El-Müsemma bi Tekmileti mine'l-Mantıki vel Âdap), (Şerhu İsa Goci mine'l-Mantık), (Risale fi Beyani'lKazai ve'l-Kaderi mine'l-Kelâmi), (Şerhu Emsile mine's-Sarf) gibi başka eserleri de vardır.

İşbu eserlerden (Usulü Hadis) ile (Nûniye) ve (Emsile) şerhleri basılmıştır. 1160 küsur tarihinde Birgi'de vefat ederek Birgivî Muhammed Efendi merhumun yanına defnedildi.

Oğlu Ömer Efendinin de yanında medfun bulunduğu mezar taşından anlaşılmaktadır. Osman Efendi isimli diğer oğlunun da (Tefsirü'l-Müşkilâti ve Kâşifü'l-Galatati) ve (Miftahü'l-Fatiha) isimlerinde eserleri vardır.

DAMAD HÜSEYİN EFENDİ (DİNARÎ)

1303 = 1885

Dinar kazasına bağlı Dazkırı nahiyesi köylerinden Kemişi köyündendir. Tahsilini tamamladıktan sonra Burdur'da müderrislik yaparak ve eser yazarak hayatını geçirmiştir. Eserleri:

(Haşiye-i Gâzi Mîr), (Haşiye-i Celâl), (Risalei Ruh), (Risalei Nefs) ve sairedir. Vefatı 1293 H. de, kabri Burdurdadır.

Usûl Haşiyesi ile tedvin edilmiş kitaplara bir hayli talikat yazan ve 1303 H. de Burdur'da vefat eden Bulgurzade Hasan Efendi de âlimlerden bir zattır.

DUVALARLI - DUALARLI HACI OSMAN EFENDİ (KÜTAHYAVÎ)

1297 = 1879

Değerli âlimlerden bir zat olup Kütahya'da doğmuştur. Çocukluğunda Dualar köyüne giderek orada büyüdüğü için «Duvalarlı» şöhretiyle anılmıştır. Tahsili Hadimî oğullarından Şehid Ahmed Efendidendir. Tahsilini tamamladıktan sonra memleketine dönerek defalarla icazet vermeğe muvaffak olmuştur. 1297 H. de vefat ederek Ulu Cami civarına defnedildi. Tövbekâr Velinin tövbesiz Veliden kırk cihetle faziletli oldu-

ğuna dair bir risalesiyle diğer risaleleri varsa da basılmamıştır. Oğlu Ahmed Asım Efendi de âlimlerden bir zattır. (İrade-yi Cüziyyenin tahkikatı)na dair basılmış risalesi vardır. 1307 H. de İzmirde vefat ederek Kâtipoğlu kabristanına defnedildi.

DANİŞ AHMED EFENDİ (MANASTIRÎ)
1316 = 1898

Âlim şairlerden bir zat olup Manastırlıdır. Arap diline hususiyle Farsçaya tam vukuf sahibi idi. İstanbul'da tahsilini tamamladıktan sonra Manastıra dönmüş, uzun müddet müderrislik yaparak ve eser yazarak hayatını geçirmiştir. Vefatı 1316 H. de, kabri Manastırda Çilekli karakolu tarafından Pirlepeye giden caddedeki müslüman mezarlığı kenarında, âlimlerin âriflerinden Bursalı kitapçı Mustafa Efendi merhumun yanındadır.

Eserleri: Lûgat tahlilleriyle beraber (Terceme-i Makamat-ı Harirî) (1) (Şerhu Divan-ı Sultan Selim-i Evvel), Mecmua-yı Kavaid-i Farisiyye) ile (Divançeleri)nden ibarettir.

Şiirlerinden :

Felâtuni hakikat ittikâ etmez, emri tadbirle

Zimamı ihtiyarın, eyle teslim hükmi takdire...

DAHKÎ MUSTAFA EFENDİ
1090 = 1679

Kadılardan ve fıkıh ilmi mütehassıslarından fazilet sahibi ve edip bir zat olup Sirozludur. «Adni me'va ide Dahkîye ilâh» mısraının gösterdiği 1090 H. de İstanbul'da vefat etti. Şeyh Vefa yakınındaki Molla Güranî Camii avlusunda medfundur. Eserlerinden: Kendi el yazısı ile yazma (Levazimü'l-Kuzatı Ve'l-Hükkâm) ile (Matlûbu'l-Fukaha ve Mergubü'n-Nübeha) isimlerindeki eserleri, Kara Mustafa Paşa kütüphanesindedir.

(Camiü'l-Uyub) isminde bir eseriyle inşa kaidelerinden bahseden (münşaatı) da vardır.

---

(1) Müellifi tarafından vakfedilmiştir.

EBU'S-SENA MAHMUD İBNİ AHMED CEMALEDDİN KONEVÎ

Yukarıda sözü geçen Ahmed İbni Mesud Konevî'nin faziletiyle tanınmış oğludur. İki defa Şam kadılığında bulundu. Derin bir âlim olduğuna eserleri şahiddir.

Eserleri :

(Şerhu Muğni'l-Müsemma bi Kitabi'l-Münteha fi Usûli Fıkıh), (Kitabü'l-Kalaidi fi Şerhi'l- Akaid), (Kitabü'n-Nedide fi Şerhi'l-Umdet-i Fi Usul), (Ihtisaru Şerhi'l-Hidayeti El-Müsemma bi Hülasatü'n-Nihaye), (Kitabü't-Tefridi fi Şerhi'l-Tecridi li'l-Kudûrî), (Kitab-ı Tezhibi Ahkâmi'l-Kur'an), (Kitabü't-Tekmileti fi Fevaidi'l-Hidaye), (Kitabü'l-Gunyeti fi'l-Fetava), (Kitabü'l- Cem'i Beyne Vakfeyhilâlin ve'l-Hisaf), (Kitabü'l-İcazi fi'l-İtirazi Alâ edilleti'ş-Şer'iyye), (Kitabü'l-Mutemedi Muhtasaru Müsned-i Ebi Hanîfe), (Kitabü Meşrıkı'l-Envari fi Müşkili'l-Âsar), (Mukaddimetün fi Ref'i'l-Yedeyni fi's-Salâti) dir.

EKMELÜDDİN MUHAMMED BAYBURDÎ
786 = 1384

Âlimlerin büyüklerinden ve müelliflerden bir zat olup Bayburtludur. Vefatı 786 H. dedir. Kutlu Bağanın (Tabakat-ı Hanefiye)sinde zikredilmiş olan eserleri aşağıdadır:

1 — İnaye - Şerhu Hidaye

2 — Et Takrir - Şerhu Usulü Pezdevî

3 — El Envar - Şerhu Menari'l-Envar

4 — Şerhu Elfiye İbni Muti Fi'n-Nahvi

5 — Şerhu Telhısi'l-Meâni

6 — Şerhu Muhtasar İbni Hacip mine'l-Usûl

7 — Şerhu Siraciye Mine'l-Feraiz

8 — Mukaddimetü'l-Feraiz

9 — Şerhu Tecrid-i Nas'r-i Tûsî

10 — Haşiye-i Keşşaf

11 — Şerhu Meşarik-i Şerif: Hacı Paşa yazısiyle yazma nüshası Umumî kütüphanededir. 1807 H. de (Zahiretü'l-Mülûk)i terceme eden İbrahim İbni Halil de Bayburttan yetişen marifet sahiplerindendir.

EFDALZADE HAMİDÜDDÎN EFENDİ

903 = 1497

Fatih devri âlimlerinden olup yumuşak huylu bir zat idi. Eserleri: (Haşiye Alâ Metali), (Haşiye Alâ Şerhi Muhtasar), (Ecvibe-i Muknia Alâ Şarihi Hidayeti li'ş-Şeyh Ekmeleddin) ve sairedir. Vefatı 903 H. de, kabri Eyüp Camii Şerifi harimindedir. Hayra ait eserlerinden Fatih yakınında bir mescidi ile bir medresesi vardır.

EBU'S-SUÛD EL-İMADÎ

982 = 1574

Hal tercemesi ileride yazılı Allâme İbni Kemal'den ilimlerin tahsilini tamamlamıştır. Şeyhler faslında mezkûr Şeyh Yavsî Efendinin faziletiyle tanınmış oğludur. Zamanımızda yeri tesbit edilemiyen İstanbul yakınındaki Müderris köyünde doğduğu rivayet olunmakta ise de, Eyüp civarında medfun olanları bildiren risalede pederi adına yaptırılan sonradan Sivasî tekkesi ismiyle şöhret bulan dergâhta doğdukları yazılmıştır. Kanunî Sultan Süleyman ve Sultan İkinci Selim zamanında otuz sene Şeyhülislâmlık yapmış Osmanlı âlimlerinin defterbaşı ünvanını kazanmış faziletli ve şanlı bir zattır. Sokullu Mehmed Paşa gibi Sütlücede ikamet etmişlerdir. (İrşadü'l-Aklı's-Selîm İlâ Mezaye'l-Kur'ani'l-Azim) ünvanlı meşhur ve matbu tefsiri şerifleriyle (Fetava-yı Ebu's-Suûd) ismiyle anılan fetvaları, (Keşşaf)'ın Fetih sûresine ve (Hidaye)nin (Kitabü'l-Büyu) kısmına haşiyeleri olduğu gibi, üç lisanda (Türkçe, Farsca, Arapca) şiirleri de vardır. Arapca şiirlerinin en meşhuru:

ابعد سلمى مطلب ومرام ٭ وغير هوا ها لوعة وغرام

beytiyle başlayan (Kaside-i Mîmiye)sidir. Bu kaside Arap bilginlerinden Garseddin Ahmed el-Halebî ve Şemseddin Muhammed el-Halebî taraflarından şerh olunmuştur. Ebu's-Suûd Efendinin bu kasidesiyle diğer manzum eserlerinden bazıları (Ikdül Manzum) da gösterilmiştir. Sultan Süleyman'a söylediği Mersiye-yi Garra ki,

اَصَوْتُ صَاعِقَةٍ اَمْ نَفْخَةُ الصُّورِ فَالْاَرْضُ مُلِئَتْ مِنْ نَقْرِنَا فُوْرِ

beytiyle başlayan enfes Arapca ibarelerden sayılır.

Türkçe şiirlerinden olup, «gibi redifindeki âlimane manzumelerinden :

Vakıf olmaz barigâh-ı Âlemin tertibine
Bilmeyen saff-ı tealî mesnedi izzet gibi.

Başka beyitlerinden :

Mahvolup gitmez mururi dehirle bâki kalır
Hame ile safha-i evrakta mestûr olan

Vefatı «Kat intekale'l-mevlâ Ebu's-Suûd», «Mâte ferdü'z-Zamanı Mevlâna» terkiplerinin gösterdiği 982 H. de olup Hz. Halid civarındaki Çarşı caddesinde medfundurlar.

Haremeyn-i Muhteremeynde vefat haberi yayılınca Hicaz uleması gâip namazı kılmışlardır.

(Cismü'l-hilâfi fi'l-meshi ale'l-hufaf), (Mevkıfü'l-ukûli fi vakfi'l-Menkuli), (Tehafütü'l-Emcadi fi evveli kitabi'l-cihadi), (Meakidü't-Tarrakati fi evveli sureti'l-Fethi mine'l-Keşşaf), (Gameratü'l-Melihi fi evveli kasri'l-âmi mine't-Telvihi), (Sevakibü'l-Enzari fi evaili'l-Menari) gibi fazilâne risaleleri de vardır.

EBUBEKİR GÜRANÎ
1014 = 1605

Kürtlerin faziletli âlimlerinden bir zat olup Hz. Hüseyine bağlı Seyyidlerden Hidayetüllah Efendinin oğludur. 1014 H. de vefat etti. Üç cilt üzerine mürettep (Siracü't-tarik) isminde değerli eseriyle (Mutavvel Şerhi) vardır.

EBU'L-BEKA EYÛP KEFEVÎ
1094 = 1682

Kefe müftüsü Şerif Musa Efendinin faziletli oğlu olup naiplikle Kudüs vesair yerlerde bulunduktan ve Kefe'de otuz sene ikametten sonra İstanbul'a dönmüştür. 1094 H. de vefat ederek Hz. Halid türbe-i şerifesi bitişiğine defnolunmuştur. Eserleri :

Sadece (Külliyatı Ebi'l-Beka) ismiyle de tanınmış olan Arapca (Külliyatü Ulûmi Ebi'l-Beka Alâ Vefki'l-Lûgat [1] ismindeki değerli eseriyle Fıkıhtan Türkçe (Tuhfetüş Şâhân) ismindeki mecmuadan (Haşiye-i Vaz'iyye) ve (El-Ikdül Ferid) [2] den ibarettir.

---

(1) (Muhtasar Külliyatı Ebi'l-Beka) ismiyle telhis edilen yazma bir nüshası Manastır kütüphanesinde mevcuttur.

(2) Arap âlimlerinden İbni Abdir Rabbeh ile Melekü's-Said'in Muhadarat ilminden bu isimdeki eserleri basılmış olup birincisi üç, kincisi bir ciltdir.

(Tuhfetü's-Sultan) müellifi Habibüddin Ali ile (Hadayiku'l-Ahyar fi hadayiki'l-Ahbar) müellifi Ebül Feyz Muhammed İbni Haydar, (Akvemu'l-Vesaili fi tercemeti's-Şemaili) muharriri Lütfullah Efendiler de Kırım'dan yetişen âlimlerdendir. (Hadayık) 1053 H. de yazılmış olup yirmi Hadika (Bahçe) üzerine tertip edilmiştir.

ESİRİ MUHAMMED EFENDİ (ŞEYHÜLİSLÂM)
1092 = 1681

Fıkıh ilmi mütehassıslarından bir zat olup Bursalıdır. «Ola âlâyı irem menzil gehin el - fatiha» mısraının delâleti olan 1092 H. de Bursada vefat etti. Pirinç hanı yakınında yaptırmış olduğu mescidin avlusunda medfundur. Fıkıhtan (Camiud Deâvi ve'l-Beyyinat), Fetvalardan (Hulasateyn) isimlerinde eserleri vardır. Köprülüzade Fazıl Ahmed Paşa ile olan muhaveresi Raşid tarihinin birinci cildinin 26. sahifesinde yazılı bulunmaktadır. Oğlu Abdü'l-Bâkî Efendinin de «Mizanü'l-Müddeiyyin» isminde fıkıhtan Türkçe bir eseri vardır ki, bir nüshası Esad Efendi kütüphanesinde vardır.

EBUBEKİR İBNİ RÜSTEM ŞİRVANÎ
1139 = 1720

Fazilet sahibi âlimlerden bir zat olup defterdarlık vesaire gibi devlet hizmetlerinde bulundu. 1139 H. de İstanbulda vefat etti. Çeşitli ve nefis kitaplara malik idi.

Eserleri :

(Mâlâ Büdde lil edebi), (Şerhu Tarihi ve's-Saf) tır.

(Vefeyatü'l-âyanın) bir kısmını da terceme etmiştir ki, Veliyyüddin Efendi kütüphanesinde vardır.

ESAD HOCA
YANYALI HOCA MUHAMMED ESAD İBNİ ALİ
1143 = 1730

Dinî ilimler ve aklî ilimlerde temeyyüz eden Osmanlı müelliflerinden fazilet ve irfaniyle tanınmış bir zat olup Yanyalıdır. Âlet ilimlerini memleketinin âlimlerinden müftü Muhammed ve İbrahim Efendilerden yüksek ilimleri de 1098 H. de İstanbul'da Akşehirlizade İbrahim Efendiden tahsil ile arkadaşlarından üstün bir surette icazet almağa muvaffak

olarak müderrislik vazifesine başladı. Bu esnada tahsiline heveskâr olduğu riyaziye ve tabiat ilimlerine esas olmak üzere eski Tekirdağ müftüsü çeşitli ilimlere vakıf faziletli âlim Muhammed Efendiden hesap ve kozmoğrafyayı ve müneccimbaşı Muhammed Efendiden irtifa usulünü öğrendi. Bundan sonra da Farscaya merak ederek bu lisanın mütehassıslarından Molla Müncelden meramına ulaştı. Kazandığı ilmî şöhretinin mükâfatı olmak üzere meşihat makamınca ilmî rütbelerden 1111 H. de İbdidaî hariç ve 1138 H. de Galata Mollalığı tevcih olundu.

Bu yüksek memuriyeti müteakip o tarihte yeni kurulmuş bulunan (Darü't-Tıbaati'l-Âmire) musahhihliğine tayin edildi. Temeli ve gayesi nefsin tezkiyesi ve kalbin tasfiyesi olan yüksek tarikatlardan Nakşibendî tarikatına intisab edip Muhammedî füyuzatına nail oldu. Bu şekilde vakit geçirirken 1143 H. de vefat ederek Edirnekapısı haricinde Emîr Buharî dergâhı yakınındaki kabristanda toprağa emanet kılındı. (Rahmetullahi aleyh) merhumun İslâmî ilimler ve hikmetlerle zamanına göre batı ilimlerine ve felsefesine vakıf fazilet sahibi bir âlim idi. Müslümanların lisanlarından Türkçe, Arapca, Farsca ve hıristiyanların lisanlarından Lâtince, Rumca da konuşup yazmağa ve hakkıyle tercemeye muktedir ve üç lisanda şiir inşaatına kaadir olduğuna çeşitli eserleri âdil şahittir. Fakat Osmanlı müelliflerinin ekseriyetinde olduğu gibi, bu zatın da eserlerinin basılmasına gayret edilmediğinden dolayı tabiatıyla zamanında kazandığı ilmî şöhreti zeval bulduğu cihetle namı ve fazileti bilâhare — sayıları sınırlı olan — bu yoldaki araştırıcı ve inceleyicilere münhasır kalmıştır. İlmî eserlerinin bazılarını toplamış olan bir mecmuası Ragıp Paşa kütüphanesinde mevcuttur. İstanbul kütüphanelerinden bulabildiğim diğer eserleri de aşağıdadır:

1 — (Tercemei Şifa li İbni Sina)

2 — (Şerhu Hikmeti'l-İşrakiyye)

3 — (Tercime-i Metalii'l-Envar)

4 — (Terceme-yi Kütübi Semaviye fi hikmet- tabiiyye)

5 — (Terceme-yi Şerhi'l-Envari fi'l-mantık)

6 — Şerhu Manzume-yi Şahidîn): (Bu şerhten başka Şahidî metnini terceme ederek memleketine gönderdiği şairler tezkiresinden «Tezakireyi Ramiz» de yazılıdır.)

7 — (Mürettep Dîvan)

8 — (Terceme-yi Kütübi Semaviye li Hakîm Aristo): (Damat İbrahim Paşa ile Şeyhülislâm Yeni Şehirli Abdullah Efendinin teşvikleri ile terceme etmiştir)

9 — (Haşiye-i İsbat-ı Vacip)

10 — (Risale-yi Lâhutiye)

Bu eserlerden başka mutalâa ettiği kitapların hemen ekserisinde talikatı görülmektedir.

Mutasavvıfane beyitlerinden :

Anlamaz feyz-i Hüdayı sırrın idrâk eylemez.
Girmeyenler halkayı tevhide Allah aşkına...

Oğlu Muhammed Efendi de marifet sahiplerinden bir zat olup Arapca hendesesi vardır.

ESAD MUHAMMED EFENDİ
(EBU İSHAK İSMAİL EFENDİ ZADE ŞEYHÜLİSLÂM)
1166 = 1752

Osmanlıların şair ve âlimlerindendir. Usûle göre tahsilini tamamladıktan sonra ilmî makamları devrederek Şeyhülislâm olmuşlardır. Vefatı 1166 H. dedir. Kabri Sultan Selim civarında pederinin yeniden yaptırmış olduğu camii şerifin avlusundadır.

Şaire Fıtnat Hanımın pederidir. Musiki ilmine de müntesip olduğuna (Atrabü'l-Âsari fi Tezkiret-i urefa-i edvar) ismindeki «Tezkirei Hanendegâni» şahiddir. Değerli eserlerinin en meşhuru: «Lehçetül Lûgat» (1) adındaki Türkçeden Arapca ve Farscaya terceme edilmiş olan makbul eseridir. 850 sahifeden ibaret olup 1216 H. de basılmıştır. Bundan başka (Tefsir-i Sure-yi Yasin), (Tefsir-i ayete'l-kürsi), (Tefsirü âyeti'n-Nasr) vesair bazı âyeti kerimeler ile (Nazire-yi Etvaku'z-Zehebî Li'z-Ze mahşeri), (Bülbülname)dir. Şiirleri lâtif ve selîs olup (Hemziye), (Lâmiye) isimlerinde iki kıta kasidesi olduğu gibi (Bür'e), (Dimyatiye), (Mudariye) gibi Arapca kasideleri de tahmis eylemiştir. (Behçet) isminde (Lehçe) nin muhtasarı basılı olmıyan bir lûgatı daha vardır. (Etrabül-Asar) Osmanlı musiki üstadlarının hal tercemelerini havi tek bir eser olup aslının basılmışı yoktur. Bununla beraber 1311 H. de neşrolunan (Mektep) risaleyi mevkutesinde ibaresi sadeleştirilerek bir hayli kısmı neşrolunmuştur. Musiki ile meşgul olanlar için istifadeli bir eserdir. Bir de çiçekçilik sanatına dair (Gülzar-ı İbrahim) isminde bir eseri olduğu rivayet edilmiştir.

Beyitlerinden :

Hakikata nazar et, durbîn isen zahid
Mecaz aynasından riya görünür.

---

(1) Bu makbul eser, meşhur olan mânaları ve aynı mânaya gelen (müteradif) Arapca ve Farsca kelimeleri göstermek ve meşhur olmıyan müteradif lâfızlardan sarfı nazar etmek şartı ile «Muhammed Rifat» isminde bilgili bir zat tarafından (Mir'atü'l-Lûgat) ismiyle özetlenerek 1293 H. d İstanbulda basılmıştır. Kitabın aslı, Mora muhacirlerinden ve Donanmayi Hümayûn yüzbaşısı emeklilerinden olup Girit adasının Hanya şehrinde sabık iskele memuru Hasan Efendinin 1188 H. tarihinde basılmıştır.

Kimine manzarı dehir ol ki, çeşmi sûzundan
Nigâhı ibret eyle masiva görünür.

(Zübdetü'l-Lugatü'l-Lehçe) isminde iki cilt üzerine mürettep lûgatı da bu alandadır. Fazilet sahiplerinden Nazım Efendinin (Tercümanı'l-Lûgat) ismindeki iki cilt üzerine tertiplenmiş olan ve 1289 H. de İstanbul'da basılan eseri dahi Arapca, Farsca, Türkçe kelimeleri havidir. Ankara âlimlerinden Kâtibi imiyle meşhur Muhammed İbni Veli adlı zat dahi Fatih Sultan Muhammed Han'ın emriyle Manisada (Kâtibiye) ismiyle yazdığı Arapca manzum lûgatını Farsca üzerine şerh etmiştir. Mevlevî şeyhlerinden Muhammed Ali Dedenin de bu sahada (Gevher-i Manzum) isminde bir lûgatı vardır.

EBUBEKİR (AMİDÎ)
1190 = 1776

Zamanımızın âlimleri arasında Küçük Ahmedzade şöhretiyle tanınmıştır. 1190 H. de Diyarbekir'de vefat etti.

Eserleri :

(Tefsir-i Fatiha), (Haşiye Alâ Tefsîri Beyzavî), (Şerhu Buharî), (Haşiye Ale'l-Hüseyniye), (Risaleyi Müteşabihat), (Risaletün Finnusubi Beyne'l-Kazaya), (Risale fi'l Farkı beyne'ş Şey'i ve nakîzihi), (Risale fi'l-farkı's-Selbî ve'l-Udûli) vesairedir.

1190 H. de vefat ederek Rum kapısına defnedilen (Şerhu Veciz) müellifi Ömer İbni Hüseyin Efendi de Diyarbekir'den yetişen âlimlerdendir.

EBU'S-SUÛD MUHAMMED EFENDİ İBNİ ABDULVAHİD EFENDİ
1190 = 1776

Fazilet sahiplerinden bir zat olup «Dede Cengi» torunlarındandır. 20 - 30 sene Kefe müftülüğünde bulundu, 1214 H. de Kaplan Girayın ikinci defa Han olduğu zamanda sürgün edildi. Müstakimzadenin (Taçname)sinde (Risaletü's-Silsile) isminde bir eseri olduğu yazılıdır. 1145 H. de yazılmış bir de (Risaletün fi İbahati'd-Duhani) isminde bir risalesi vardır. Celvetî tarikatındandır.

EBUBEKİR EDİB ÇORÛMÎ (DAMADZADE)
1203 = 1788

Fazilet sahiplerinden bir zattır. Ders vekilliği yapmıştır. Sultan Selim hocalığı da vardır. 1203 H. de vefat etmiş olup kabri İbni Kemal'in yanında yol kenarındadır. (Şerhu Nevabiül Kelimi Li'z-Zemahşerî), manzum ve mensur (Kitabü'l-Edep) değerli eserlerindendir.

ESKİCİZADE ALİ MEDHİ EFENDİ (EDİRNEVÎ)
1243 = 1827

Fazilet sahiplerinden bir zat olup Edirneye yakın Helvacı köyündendir. 1243 H. de Edirne'de vefat ederek Zindan altı kabristanına defnedildi.

Matbu eserleri :

(Îsa Goci şerhi), (Emsile şerhi), (Terceme-yi Cihet-i Vahdet) ile Birgivî merhumun Tecvid ilminden (Dürri Yetim) tercemesidir. Edirne'de Sultan Selim kütüphanesinde muhtelif ilimlerden bahseden ve kendi el yazısiyle yazma iki mecmuası vardır. En seçkin talebesi 22 yaşında iken 1220 H. de Edirne'de vefat ederek İbrahimpaşa Camii Şerifi avlusuna defnedilen Kerraz Ali Efendi şöhretiyle tanınmış Ali Vahid Efendidir ki 16 yaşında (Îsa Goci şerhi Fenariye) bir haşiye yazdığı gibi, 19 yaşında da (Fevaidi Vahidiyye ale'l-velediyye) ismiyle âlimane bir eser kaleme almıştır. Bu eser bilâhare Edirne vilâyeti matbaasında basılmıştır.

ESAD SADİ EFENDİ (KONEVÎ)
1299 = 1881

Fazilet sahiplerinden bir zat olup Konyalı Mustafa Efendinin oğlu ve Balıkesir müftüsü Sabahattin Ali ve'ş-Şuurî Efendinin seçkin talebesidir. Edremit ve havalisinde Emîr Hafız ve Emîr Hoca isimleriyle meşhur olmuştur. Uzun müddet Edremit müftülüğünde bulundu. Nakşibendî tarikatının halifelerindendir. 1299 H. de vefat ederek Edremit yakınındaki Havran'a defnedildi. Eserlerinin en meşhuru (Mir'at haşiyesi) dir. Akaidden (Enamilü'l-Resail) ismindeki metin bir metni ile (Delailü'l-Mesail) adındaki şerhi ve bunların geniş bir şekilde tercemeleri olan (Hamailü'l-Vesail) dir ki, her üçü de basılmıştır. Şiire de kaabiliyeti olup (Divanı Gülzarı Hafız) ismindeki (Sadi) mahlaslı matbu divanında görülen Arapca ve Türkçe şiirlerinde mânalı parçalar vardır.

EVLİYAZADE HACI ALİ RIZA EFENDİ
1301 = 1900

Âlimlerin en faziletlilerinden bir zat olup Manisalıdır. İlk tahsilini Hicazda vefat eden babası Hacı Evliyazade Hacı İbrahim Efendiden görmüş, âlet ilimlerini ve yüksek ilimleri İstanbul âlimlerinden Yahya Efendiden tamamlıyarak Manisada müderrislik ve fetva verme ile meşgul olmuştur. Birkaç defa icazet vermeğe muvaffak olan âlimlerdendir. Ders halkasında pek çok âlim ve fazıl yetişmiştir. Kıbrıslı meşhur Hoca

Efendi icazet verdikerinin seçkinlerindendir. 1301 H. de Manisada vefat ederek Nişancıpaşa camii avlusunda ailesine mahsus kabristana defnedildi.

Zamanında Manisa şehri bir feyiz yeri ve maarif merkezi olmuştur. (Melce'el-Müftiyyîn) ismindeki dört büyük cilt üzerine tertip edilmiş fetvalarının bir takımı Manisa Fetvahanesinde mevcuttur. Müteaddit ilimlerden bahseden imtihan risalesiyle (Mir'at) talîkatı da vardır. Bir de feraizden bir eseri olduğu rivayet edilmiştir. Halvetî tarikatının halifelerindendir. Güzel yazı yazma sanatına da sahip olup kendi el yazılarıyla yazma Arabî ilim mecmuaları vardır. (Dârî haşiyesi) ne 1140 H. de (Mirsadül Fuad) ismiyle müdekkikane talikat yazan Muhammed Efendi de Manisadan yetişen âlimlerdendir.

EDİRNE MÜFTÜSÜ MUHAMMED REMZİ EFENDİ
1318 = 1900

Kazaskerlerden lisanının talâkatiyle şöhret kazanmış bir zattır. Doğum yeri Tavas kazası merkezi olan Yâran küme kasabasıdır.

İlk tahsilini Mevlâna Hadiminin torunu Sadi Efendiden görmüş Manisalı Hacı Evliyazade Ali Efendiden tamamlamıştır. Epeyce müddet Edirne müftülüğünde bulunduğundan dolayı âlimler arasında Edirne müftüsü namiyle tanınmıştır. 1318 H. de İstanbulda vefat etti. Fatih Camii avlusunda medfundur.

Eserleri: Risale tarzında 60 dan fazla olup basılmış olanlardan bazıları şunlardır: (Celâl Şerhi Cemal), (Kasidei Bür'e şerhi Fethu'l-Virde), (İzhar Şerhi Miftahu'l-Meram), (Fenari şerhi Hulâsatü'l-Mizan), (Bina şerhi Fethul Gina), (Muğni't-Tullap) şerhi (Seyfu'l-Kulâp) ile, (İnsü'l-İntizam - Kesirül - Feraid), (Nücumu'l-İhtida fi rücûi'l-iptida), (Aynü Mevhibeti'l-Vehhab), (Temessükü'l-Ezyali fi Sâadâtir-ricali), (Et-tevessülâtü'l-Gavsiyye fi nuutin-Nebeviyye), (Gülistan ve Baharistan) tarzında (Mülistan) vesairedir.

«Fevzi» mahlâslı divanı da vardır.

FENARÎ ŞEMSEDDİN MUHAMMED İBNİ HAMZA (MOLLA)
834 = 1430

İlmî kavrayışlarının büyüklüğü darb-ı mesel hükmünde olan varlığı ile iftihar edilen âlimlerin en değerli ve en büyüklerinden olup tahsili Anadoluda Alâaddin Esved ve Cemaleddin Aksarayî ile Mısırda Şeyh Ekmeleddin hazretlerindendir. Gazi Murad Hüdavendigâr zamanında

ilk defa olmak üzere şeyhülislâmlık yüksek rütbesi ile bahtiyar olmuşlardır.

Vefatı «Cennetü'l-firdevs» terkibi olan 834 H. de, mübarek kabri Bursa'da kendilerinin yaptırdığı Camii Şerifin avlusundadır. Vefatlarında onbin adet ciltli kitabı ortaya çıkmıştır.

Sadreddin Konevî'nin halifelerinden olan yüksek pederi Mevlâna Hamzadan Ekberiye, Abdüllâtif Kudsî'den Zeyniye, Hamid Hayserî'den Erdebiliye tarikatlarını almışlardır. Hâlen müşahade olunan mübarek mezarındaki taşta Zeyniye alâmeti görülmektedir. Yüksek eserleri yüzü aşkın olup meşhurları şunlardır:

(Şerhu Alâ nusûsi li'ş-şeyh Sadreddin Konevî)
(Şerhu Alâ miftahi'l-Gaybi li'ş-Şeyh Sadreddin Konevî)
(Tefsiru fatiha)

(Tefsiru fatiha)nın müellifinin yazısıyla yazma nüshası İstanbul'da Çarşambada Murad Molla kütüphanesinde, müsveddesi de Mahmutpaşa kütüphanesindedir.

Usulü Bedayi li Usûli'ş-Şerayi (1)
Yüz ilimden bahseden (En Mûzeci'l-Ulum)
(Esasü't-Tasrif)
(Avîsatü'l-Efkâr fi ihtiyari uli'l-Ebsar)
(Risale-yi Usulüddin fi esrari'l-vusûli ve'l-yakîn)
(Risale fi beyani vahdet-i vücud)
(Şerhu İsa Goci)
(Haşiye-i Dibace-yi Usuli Pezdevî)
(Haşiye-i Telhis Camii Ahlâtî)
(Haşiye-i Caberî)
(Şerhu metni feraiz-i secavendî)
(Mühimmatı Fenarî) ismindeki kıymetli mecmua
(Şerhu Mevakife talikat) ve (Şerhu muhtasarı mevakıf)
(Talikat alâ istilâhatı't-Tasavvufiye li'l-Kâşanî) dir.

Değerli eserlerinden yalnız (Fatiha tefsiri) ile (Fusulü Bedayi) ve (İsa Goci) şerhi matbudur. (Enmuzec) oğlu Muhammed Şah tarafından şerh olunmuştur.

Fenarî lâkabını bazı kimseler (Fenar) isminde Maveraünnehirde bir köyden olduğunu naklediyorlar. Bazıları da pederinin fenercilik mesleği ile meşgul olduğuna hamletmektedirler.

---

(1) Pezdevî metni (menar)'ı ve İmamı Fahreddin Razi'nin (Mahsul)unü, İbni Hacibin (Muhtasar)ını, (Zübde-i Muteberat)ı Usulü tamamiyle toplamış olup faziletiyle tanınmış oğlu Muhammed Şah tarafından haşiyesi yapıldığı gibi Şeyh Yusuf Mağribî tarafından da ihtisar olunmuştur.

Bursa vefeyatını bildiren (Güldeste-i Riyazi İrfan) ın yazma bir nüshasının kenarında ise bu yüksek zatın Emir Sultana takdim ettiği musanna bir fenerden dolayı Emir Sultan tarafından (Fenarî) lâkabı verildiği görülmüştür. Allâme Fenarî hazretlerinin evlâdı şunlardır: Muhammed Şah, Yusuf Bali, Hasan Paşa, Ahi Yusuf, Halil Paşa, Ümmü Gülsüm.

FETHULLAH ŞİRVANÎ
857 = 1453

Riyaziye âlimlerinden olup Sultan İkinci Murad devri adamlarındandır. Başlıca eserleri (Haşiye-yi Telvih), (Haşiye-yi Mevakıf) ile riyaziyeden (Şerhu Eşkâl-i Tesis), (Haşiye-i Şerhi Çaymini) vesairedir.

Semerkande giderek şer'î ilimleri Seyyid Şeriften ve riyazî ilimleri Ali Kuşçudan tahsil etmiştir. 857 H. de vefat etti. Kabri ikinci memleket ittihaz ettiği Kastamonudadır.

Fethullahzade şöhretiyle tanınmış olan oğlu da (Şerhu Miftahi'l-Gayb), (Haşiye-y Telvih) gibi eserleriyle âlim oğlu âlim olduğunu isbat etmiştir.

Kur'an-ı Kerîm'in hususiyetlerine dair 42 bab üzerine tertib edilmiş (Miftahun-Necat) ismindeki eserin sahibi Muhammed İbni Mahmud ile fıkıhtan (Miftahü's-Saadet) müellifi Kemaleddin de Şirvandan yetişen âlimlerdendir.

FEVRÎ AHMED EFENDİ
978 = 1570

Şairlerin âlimlerinden bir zat olup Diraclıdır. Çocuk iken Osmanlı Gazilerinin eline esir düşerek yaradılışındaki istidat dolayısiyle ilim tahsil etmiş ve mâna âleminde Muhyiddin Arabî hazretleri tarafından kendisine dinî telkinat yapılarak ihtida etmiştir. Bundan sonra ilim yoluna girip bazı medreselerde müderris olmuş ve Kanunî Sultan Süleyman'ın maiyyetinde Nahçıvan seferine de gitmiştir. Nihayet Şam müftüsü olup (Revan oldu beka (Cinan) dareyne Fevrî) mısraiyle (Fevrî bereft) cümlesinin gösterdiği 978 H. de vefat ederek şair İshak Çelebinin yanına defnedildi. Şiir ve inşası ve zamanında geçerli ilimlere vukufu olup Beyzavî tefsirinin bazı noktalarına, (Dürer-Gurer)e haşiyeleri ve diğer ders kitaplarına talikatı ve hat ilmine müteallik bir eseri, üç İslâm lisanında yazılmış güzel şiirleri, manzum hadisi erbaîn şerhi, lûgat ilminden (Miftahu'l-Meani) isminde Farscadan Türkçeye bir eseri, ahlâka

müteallik Kanunî Sultan namına (Ahlâk-ı Süleymanî) isminde bir telifi vardır. Hat ilmiyle alâkalı olarak yazdığı eserin mukaddimesi (İkdu'l-Manzum fi zikri Efadil-i Rûm) da zikredilmiştir.

Kanunî Sultan Süleyman Hanın divanını toplayan ve tertip eden de bu zattır. Basılmamış büyük divanı vardır ki, bir nüshasını Manisada Çaşnigir kütüphanesinde gördüm. Şu beyit şiirleri cümlesindendir.

Dünyada mürdeleri sanma ubur eylediler.

Yattılar arkaları üzere huzur eylediler.

Ahlâk isimli eserinin bir naatından:

Vasfının icmalidir. Tafsil-i hal-i kâinat

Kal ile ey dil! Hüda kat'an bilinmez sözü kes...

Başka bir naatından:

Bir demde geçti âlemi ve maverasını
Bîşek ve şüphe gördü cemal-i Hüdasını
Şak edti bedri, şer'ile isbat eyledi.
Halk içre iki şahid ile müddeasını
Tavis-i bağ-ı Kuds dahi sidrede uçar
Ol buldu kurbi gülşeninin müntehasını.
Hayli Rusül önünce yürür askeri dürer
Sultan odur ki, sonradan açtı livasını

Osmanlı şairleri içinde ilk defa tahmis ve tesdis yazan bu zat olduğunu (Tezkire-yi Şüara) sahibi Niyazi Efendi beyan etmektedir. Mevlevî tarikatına mensubiyeti ve Yusuf Sineçak, Şahidi ve Şem'i ile sohbette bulunduğunu (Semahane-yi Edep) nakletmiştir.

Kanunî Sultan Süleyman'ın hayatını da (Ahlâk-ı Süleymaniye) ismiyle manzum olarak yazmıştır.

FERAH İBNİ ABDUL MUHSİN EFENDİ

Fazilet ve kalem sahiplerinden bir zat olup Moralıdır. (Mevzuatü'l-Ulum) tarzında (Hıyarü'l-Makul ve Miyarü'l-Menkul) isminde kıymetli bir eseri vardır ki, bir nüshası Halis Efendi kütüphanesinde mevcuttur. Bu eserini 1000 H. de Şerif Ebil-Berekât namına yazmıştır.

FEYZULLAH EFENDİ (ŞEYHÜLİSLÂM)
1115 = 1703

Âlimlerin en zekilerinden olup Erzurumludur. Tahsilini tamamladıktan sonra İstanbula gelerek hal tercemesi ileride yazılı Vani Muhammed Efendiye damat olmuş ve bu sayede ilerliyerek Şeyhülislâmlığa kadar yükselmişse de tafsilâtı Osmanlı tarihlerinde yazılmış olduğu üzere maalesef ilmî sıfatiyle mütenasip olmıyan sonraki hareketlerinden dolayı 1115 H. de Edirne'de eceli kazaya uğramıştır. Asıldıktan sonra cesedinin Tunca nehrine atıldığı (Şeyhi) de ve (Raşit tarihi)nde yazılıdır. İki defa Meşihat makamına nail olmasından dolayı «Camiu'r-Riyaseteyn» denmişti. Eserleri: (Terceme-yi Ravza-yi Hatip Kasım), (Mecmua-yı Fetava), (Haşiye-i Beyzavî), (Nesayihu'l- Mülûk), (Riyazü'r-Rahme), (Letaifname, Sultan Mustafa Han namınadır. (Ezkârü'l-Ebkar), (Haşiye Alâ surei Nebe-i ale'l-İsam), (Talikat alâ şerhi Akaid ale'l-Halhali). Tarihçe meçhul olmakla beraber cami, kütüphane gibi bazı hayratı vardır.

Osmanlı tarihinde Edirne Vak'ası adıyle meşhur olan vak'a Feyzullah Efendinin hatâlarına atfolunmaktadır. Tarihçiler faslında Şefik Efendinin hal tercemesinde bu maddeye dair biraz izahat vardır.

Kendi hal tercemesine dair yazdığı eserin bir nüshası Aşir Efendi kütüphanesindedir.

FITRÎ İBRAHİM (EDİRNEVÎ)
1135 = 1722

Büyük muhaddislerden bir zattır. Yazmağa muvaffak olduğu (Buharî Şerif şerhi) onun delilidir. (Tuhfetü'n-Nebi) ismiyle (Hadis-i Erbeîn şerhi) de vardır. 1135 H. de Edirnede vefat ederek «Buçuk tepe» kabristanında Kavakkapı isimli yere defnedildi.

FEYZULLAH NAFİZ EFENDİ (LÂZİKİZADE)
1181 = 1767

Faziletli kadılardan bir zat olup Şeyhülislâm Muhammed Efendinin oğludur. Naiblikle bir hayli seyahatten sonra İstanbula dönüp 1181 H. de vefat etti. Eyüpte Küçük Emir Efendi karşısında medfundur. Fıkıhdan (Dürretü'l-Muhakemat) isminde bir eseri, bazı eserlere haşiyeleri ve bir miktar şiirleri vardır.

FERRUH İSMAİL EFENDİ

1256 = 1840

Şairlerin faziletlilerinden ve mütefekkirlerinden bir zat olup aslen Kırımlıdır. Mesnevînin yedinci cildi zannıyle (Nahifi)ye zeyl olarak yazdığı manzum yedinci cilt tercemesiyle Türkçe faydalı ve kısa bir suretde yazmağa muvaffak olduğu (Mevakib) ismindeki tefsiri şerifi meşhurdur. «Mübarek adam idi göçtü Ferruh» mısraının delâlet ettiği 1256 H. de İstanbulda vefat etti. Ortaköy Sarayları arkasında Yahya Efendi dergâhına bişitik mezarlığa defnolunduğu Mızıka-yı Hümayun Farsca hocası Emin Efendi merhumun (Menakib-i Kethüdazade)sinde yazılıdır. Sultan İkinci Abdülhamidin emriyle bu mezarlık Yıldız Sarayı bahçesine ilâve edilmiştir. Mevakibin kendi el yazısı ile yazma nüshası umumî kütüphanededir.

Mezar taşında «Âlimi âmil, Kâmili fâzıl, Ferruh İsmail Efendinin kabridir» ibaresinin nakşedilmiş olduğu mezkûr (Menakibname)de yazılıdır. Şairane kaabiliyeti de vardır.

Mısralarından :

Bugün şadım ki, yar ağlar benim için.

FETHİ ALİ EFENDİ (OSMANBEYZADE)

1273 = 1856

Çeşitli ilimlere vakıf olan Rusçuklu bir âlimdir. Tahsil ve neşriyatı İstanbulda, vefatı 1273 H. de, kabri Hz. Halid civarındadır. Kuşadalı İbrahim Efendi hazretlerine intisap etmişti. Matbu eserleri: (El-Hayru'l-Hasen fi şerhi'l-müsteşari mu'temen), (Terceme-yi Kelâm-i Erbaîn-i Hz. Ali), (Hilye-i Sultanî) ve bazı hadisi şeriflerin terceme ve şerhlerini havi (Sermaye-yi Necat) ile (İlm-i tabakati'l-Arz), (Terceme-yi Nasayih-i Eflâtun) vesairedir. Şiirleri de vardır.

İstanbul kütüphanelerinin kitap isimlerini ihtiva etmek üzere tertibine başlıyarak birinci cildini tamamladığı eserinin bir nüshası Umumî kütüphanede (El-Âsaru'l-Aliyyetü fi hazaini'l-Kütüb) ismiyle mevcut olup eserlerinin en büyüğüdür. (Tabakatü'l-Arz)'ı Mısırda basılmıştır. Bu eserde şimdiki ilmî tetkiklere (aykırı) bazı maddeler varsa da istifadeye şayan noktalar da vardır.

FEVZİ HALİL EFENDİ (FİLİBELİ - DERS VEKİLİ)
1302 = 1884

Fazilet sahiplerinden bir zat olup uzun müddet ders vekâletinde bulunduğundan dolayı âlimler arasında (Filibeli ders vekili Hoca Efendi) ismiyle meşhur olmuştur. Matbu eserleri: (Haşiye-i Cedide Alâ şerhi İsmai'l-Feride), Usûl ilminden (Tevşihu'l-Usûl), âlet ilimlerinin hepsinden bahseden (Hadayiku'l-İmtihan), Akaidden (Süyufü'l-Kavati) vesairedir. 1302 H. de Haccı Şerifi ifadan sonra Medine-yi Münevverede vefat etti.

İşbu eserlerden hususiyle (Haşiye-yi Cedide) kaideler hazinesi hükmünde olduğundan Arabî ilimlerle meşgul zatlara çok lüzumludur.

FEYZULLAH EFENDİ (HACI)
1323 = 1905

Fazilet sahiplerinden bir zat olup Erzincan sancağındandır. Tahsilini İstanbulda ikmal ettikten sonra Eğridire yerleşip müderrisliğe başlıyarak üç defa icazet vermeğe muvaffak olmuştur. 1323 H. de naklettiği Söke'de vefat etti. Eserleri: (Kaside-yi Cevniye) ve şerhi, (Risaleyi Dûzban), (Tashihü'l-Elbab), (Şerhu Pend-i Attar), vesairedir. Şiire istidadı da vardır.

GAVVAS EFENDİ (SÖKEVÎ)

Arabî ilimlerde derinlik kazanan âlimlerden olup Sökelidir. Bazı rivayetlere göre mahlası (Havassi) dir. İzhar şarihi Adalı merhumun üstadı olduğu rivayet edilmiştir. Sökede medfun olup mezar taşında yazıdan eser yoktur. Eserlerinden ilmi fıkıhtan (Mülteka) ve ilmi nahivden (kâfiye şerhi) olduğu haber verilmiştir.

GALATALI MUHAMMED EFENDİ

İlim ve kalem sahiplerinden bir zat olup âlimlerden İbrahim Efendinin oğludur. 994 H. de Sûre-yi Yûsuf'a yazdığı Türkçe tefsiri basılmıştır. Bu eserinde Sûre-yi Hûd ile Sûre-yi İbrahim'e de ayrı ayrı tefsir yazdığını beyan ediyor. Başka eserleri de olduğu anlaşılıyorsa da görülemedi. Ahi Çelebi mütevellisi idi.

HASAN PAŞA (KARA ALÂEDDİNZADE)
841 = 1437

Mevlâna Alâeddin Esvedin birinci oğlu olup Türklerin âdeti üzere büyük evlâda paşa denildiği için bu vasıfla yadolunmuştur.

Molla Fenarî ile beraber Cemaleddin Aksarayî de tahsilini tamamlamıştır.

Bir aralık devlet mevkilerinde de bulunmuştur. Kabri Bursada Deveciler mezarlığı karşısındaki medreselerindedir. Eserleri :

Sarftan (Şerhu Merah) ve (Şerhu İzzi).

Nahivden (İftitah) isminde (Şerhu Misbah) vesairedir.

HASAN ÇELEBİ (FENARÎ)

Meşhur âlimlerden olup Muhammed Şah Fenarî'nin oğludur. Mısırda tahsilini tamamlayıp memleketi olan Bursaya dönmüş ve «Pür nûr ide Hüdayı müteal mezarını» mısraının gösterdiği 841 H. de vefat ederek Zeyniler isimli yerdeki Camii Şerifin minaresi yanına defnolundu.

Eserleri: (Haşiye-yi Keşşaf), (Haşiye-yi Telvih), (Haşiye-yi Şerhu Mevakıf), (Haşiye-yi Vikaye), (Haşiye-yi Mutavvel), (Haşiye Alâ Fusûli'l-Bedayi) ile Rü'yet ve Kelâma müteallik Farsca (El-Metalibü'l-Aliye) den ibarettir. Tasavvufa da intisapları vardı. Eserlerinin en meşhuru matbu (Mutavvel Haşiyesi) dir.

HÜSAMÜDDİN (TOKADÎ)
860 = 1460

Nalbantzade adıyle tanınmış olan bu âlim Fatih Sultan Mehmed devrinin fazilet sahiplerinden olup aşağıdaki eserleriyle kemalini isbat etmiştir. 860 H. de İstanbulda vefat etti.

(İbni Meddas) ismiyle tanınan kendi yaptırdığı camiin karşısında medfundur. Eserleri:

(Şerhu Avamil-i Cürcanî), (Risale fi cevaz-i devran-i sofiye), (Şerhu Şemsiye), (Risale fi beyani Kavsi Kuzah), (Talikat alâ haşiye-i Tecrid li's-Seyyid Şerif) dir.

Meaniden (Feraid-i Hindi) şarihi Arakiyecizade Şahabeddin Efendi de Tokattan yetişen âlimlerden olup eserini yazış tarihi 993 H. dir. Kendi el yazısıyle yazma nüshası Ayasofya kütüphanesindedir.

HACI BABA İBNÜŞ ŞEYH İBRAHİM (TOSYAVÎ)

Fatih devri âlimlerinden olup Tosyalıdır.

Vefatı Bursada, kabri set başından Çelebi Sultan Mehmede giden caddenin sağ tarafında ismiyle söylenen mescidin avlusundadır. Eserleri: (Letaifü irabi'l-Kur'an), (Şerhu Avamili Curcanî), (Şerhu Kavaidi'l-İrab), (Murib-i Kâfiye), (Muğrib-i Misbah), (El-Vesailü'l-Vesait), (Evfel-Vafiyei fil şerhil kâfiye), (Risaletü'l-Lehiv) dir.

HALÎMÎ
922 = 1516

Ediplerin faziletlilerinden Farsçayı bilen bir zat olup dedesi Sivaslı, kendisi Amasyalıdır. 882 H. de Fatih'e takdim ettiği Arapca (Kaside-i Taiye)sini yine kendi şerh etmiştir ki, bir nüshası Ayasofya kütüphanesinde vardır. Bu eserinde başına gelen olayların bir haylisini nakletmektedir. Bundan başka (1) (Bahrü'l-Garaib) ismindeki Farscadan Türkçeye terceme meşhur lûgatı, feraizden bir metin ve şerhi, tıptan (Kasimiye) isminde bir eseri de vardır. Yavuz Sultan Selime muallimlik eden Kastamonulu Halimî Çelebi de fazilet sahibi âlimlerden bir zattır. Mısır seferinden dönüşte 922 H. de Şamda vefat etti. Padişah hazretleri cenaze namazlarında bulunmuş ve pek çok mütessir olmuştur.

HACI HASAN ZADE MUHYİDDİN MUHAMMED CAMİ (BALIKESİRÎ)
911 = 1505

Âlimlerden ve ediplerden meşhur bir zat olup Balıkesirlidir. Tahsili Bursada Yıldırımda medfun icazet verici âlimlerden Aydınlı Molla Yegân merhumdandır. Mahmut Paşanın delâletiyle Fatih Hazretlerine takdim olunarak Bursaya kadı tayin olunmuştur. Bundan sonra kazasker de oldu. Eserleri: (Mizanüt-Tasrifi fi ilmis-Sarf), (Haşiye-yi Tavzih), (Nâtamam garaib-i lûgat), (Haşiye-yi Mukaddemat-ı Erbea), (Haşiye-yi

(1) Birinci kısmı Farsca lûgatlar, ikinci kısmı şiirin faydalarından bahseden 5286 kelimeyi havi olan, 947 H. de vefat eden Hasan İbni Hüseyin İmad El-Karahisarî'nin (Şamilü'l-Lûgat)ı ile Hatibi Rüstem Mevlevî'nin (Vesiletü'l-Makasıd)ı ve Sofyalı Nimetullah Efendinin ismiyle anılan lûgatı (Burhan-ı Katı) ve (Ferhengi Şuurî) gibi eserler de Farscadan Türkçeye yazılan lûgat kitaplarının makbullerindendir.

Tefsir-i Beyzavî Alâ Sureti'l-Enam)dır. Osmanlı edebiyatına intisabı olup şiirlerinde «Vâhid» ve «Cami» mahlasını kullanmıştır. Kadı kelimesinin delâleti olan 911 H. de İstanbulda vefat etti. Eyüp Sultan civarında medfundur. Fıkıhtan (Mecmau'l-Bihar) isminde iki cilt eseri de vardır.

Taczade Cafer Çelebinin (Hevesname)sinde meth ettiği dört şairden biridir. Şiirlerinden:

Rah-ı gamında olalı gönlüm revan sana,

Terk eyledi alâkasını gitti can sana.

Padişahın iradesiyle yazmağa başladığı (Garaib-i lûgatı) toplayan eserini ikmale muvaffak olamamıştır. İran âlimlerinden Hüseyin Vâizin (Ravzatü's-Şüheda)sını (Saadetname) ismiyle terceme etmiştir ki, bir nüshası Halis Efendi kütüphanesinde vardır. Seçkin talebelerinden Ahmed İbni Seyyidinin de (Esrar-ı Fatiha) isminde kıymetli bir eseri vardır.

(Ravzatü'ş-Şüheda) meşhur şair Fuzuli tarafından da (Hadikatü's-Süada) ismiyle tercüme olunmuştur ki, malûm ve matbudur.

HÜSEYİN EFENDİ (HÜSEYİN ŞAH ÇELEBİ AMASYAVÎ)

Münazara adabı ilminden meşhur (Hüseyniye) ismindeki eserin yazarı olup Niksarlıdır. Tahsili ve müderrisliği Amasyadadır. 918 H. de Edirneye gittiği kayden sabittir. Hattatların şeyhi Hamdullah Efendiden meşk etmiştir. Vardar Yenicesinde Kırklarbaşı ismiyle maruf olan Hüseyin Efendinin de bu zat olduğu rivayet edilmiştir.

Eserlerinden bir de (Menar haşiyesi) vardır.

HAMDULLAH İBNİ HAYREDDİN

Fazilet sahiplerinden ve Kur'an ilmi mütehassıslarından bir zat olup Ayasofyada hatiplik ve müderrislik yapmıştır. Kıraatten (Cevahirü'l-Ikyan fi Şerhi Umdeti'l-İrfan) ve (Vesiletü'l-İkani fi şerhi Rusuhi'l-lisani fi Hurufi'l-Kur'an), (Şerhu Umdetü'l-İrfan fi Vasfi Hurufi'l-Kur'an) isimlerinde eserleri vardır ki, birer nüshası Hamidiye kütüphanesindedir.

(Vesilenin) terceme tarihi 960 (Umde şerhi)nin de 956 H. dir.

HÜSAMZADE MUSTAFA EFENDİ

Fatih devri âlim ve ediplerinden bir zattır. Zeyniye tarikatına da intisabı vardır. Bursa müftüsü iken vefat etti. Zeynilerde medfundur.

Eserleri:

(Haşiye-yi Şerh-i Makasıd), (Haşiye-yi Telvih), (Mecmua-yı İnşa) vesairedir. (Teşrih) ismindeki (Sadrü'ş-Şeria şerhi)nin kendi el yazısiyle yazma nüshası Yeni Cami kütüphanesindedir. Yazılış tarihi 893 H. dir.

Ahlâk ve tasavvuftan bahseden (Zevkıye) ismindeki bir eserinin kendi el yazısı ile yazma nüshası da Enderun kütüphanesindedir.

HAFIZ MUHAMMED İBNİ AHMED İBNİ ADİL PAŞA
950 = 1543

Fazilet sahiplerinden bir zat olup İstanbulludur. 950 H. de İstanbulda vefat etti. Eserleri basılmamıştır.

Veziri âzam Mustafa Paşa namına (Miftah haşiyesi),
Ferhat Paşa namına (Şerh-i Mevakıfa talikat),
Heyet - Nücumdan (Esseb'uş-Şidad)
(Risaletü'l-Heyûlâ) başlıca eserleridir.

HÜSEYİN HÜSAMEDDİN EFENDİ (KARA ÇELEBİZADE)
1007 = 1598

Tahsilini tamamladıktan sonra ilmiye rütbelerini devrederek Kazasker olmuştur. Bursada tekaüt olarak inzivada iken (Tekmili Uzlet) terkibinin delâleti lan 1007 H. de vefat ederek Emir Sultan Camii önüne defnedildi. (Hidaye) ile (Miftah)a âlimane talikatı ve fıkıh meselelerini toplayan kıymetli mecmuası vardır.

HÜSEYİN KEFEVÎ
1010 = 1601

Osmanlıların âlim ve ediplerinden bir zat olup medrese müderrisliklerini devrederek Mekke Mollalığına nail olmuş, memuriyet müddetinin sonu olan 1010 H. de Mekkede vefat etmiştir. Edebiyatta mizaha mütemayil bir karaktere sahiptir.

Bir nüshası Hamidiye kütüphanesinde mevcut olan (Bostanî Efruzi

Cinan) ismindeki (Gülistan şerhi)nin mukaddimesinde hal tercemesinden ve bazı eserlerinden bahsetmiştir.

Eserleri basılmamış olup aşağıdadır: (Şerhu Buharî-i şerif ilâ hadisi Gusül), (Şerhu Müslim ilâ nısıf), (Şerhu Divanı Hafız), (Şerhu Lâmiyetü'l-Acem) vesairedir.

Bir de (Sevanihu't-Tefe'ül ve Levayihun-Neveffül) isminde falnamesi vardır.

Beyitlerinden :

Mezâk ehli, lübbün yâdetse tûtî kandi vasfeyler.
Aceptir hali âlem, bilmeyen söyler, bilen söyler.

Mısralarından :

Elinle ettiğin hayrı dilinle eyleme zâyi

(Falname) : Büyük bir kısmı Hafız Şirazi divanından edilen tefe'üllerden ve bunlara dair zarifane hikâyelerden bahseden bir eserdir. Bir nüshası Aşir Efendide vardır. (Razname fi menakıbi'l Ulema-i ve'l-Meşayihi ve'l-fuḍalai) isminde bir eseri daha vardır. Bir nüshası Hakimoğlu kütüphanesindedir.

HÜSAMZADE İBRAHİM EFENDİ (GERMİYANÎ)
1016 = 1607

Meşhur âlimlerden olup Germiyanlı Hüsam Efendinin oğludur. Vefatı 1016 H. de, kabri İstanbul'da Şerife Hatun mescidi sahasındadır. Bir çok fazilet ve kemal ile muttasıf bir zattır.

İbni Kemal'in (Miftahı)na mükemmel bir «Tekmilesi» olduğu gibi (Fıkh-ı Ekber) ve «Şafiye»yi de manzum olarak şerh etmiştir. Şiire de kabiliyeti vardır. «Şerifi» mahlasını kullanmıştır.

HASENÜL-KÂFÎ (AKHİSARÎ-İ BOSNAVÎ)
1025 = 1616

Fazilet sahiplerinden bir zat olup Bosnanın «Teravnik» (1) sancağına bağlı «Akhisar - Devlet-i Vakf» kasabasındandır.

Resmî ilimleri 986 H. de Bosna kadısı bulunan Bâli Efendiden tamamlamıştır. Vefatı 1025 H. de olup kabri memleketine yakın Purusaç köyündedir. Kâfî mahlası kaf ilmindeki maharetine ve yahut (kâfiye)ye yazdığı şerhten dolayıdır.

---

(1) Fıkıhtan (Şerhu Mukaddimeti'l-Gazneviye) sahibi Şeyh Muslihuddin Efendi de Teravnikten yetişen âlimlerdendir.

Değerli eserleri: (Şerh-i Akaid-i Tahavî), (Şerhun alâ mukaddimeti's-Salati Li'l-Fenarî), (Şerhu Kudûrî), (Semtü'l-Vüsuli ilâ ilmi'l-Usul), (Metnun ve şerhun fi ilmi'l-meani), (Eğri Mülhimesi tarihçesi), (Usulü'l-Hükmi fi nizami'l-âlem) (1) (Kâfi fi'l-mantık) vesairedir.

HAFIZ MAHMUD (VARDARÎ) (2)
1045 = 1635

Vardar Yenicesinden yetişen âlimlerden olup Kur'an-ı Kerîm âyetlerinin kolaylıkla bulunabilmesi için yazmağa muvaffak olduğu (Tertib-i Zîba) (3) ismindeki matbu ve meşhur eserin müellifidir ki, «Zehî tertib-i Zîba» terkibi yazılış tarihini göstermektedir.

1045 H. de memleketinde vefat etti.

Hamam yanındaki kabristanda medfundur. (Menakibi'd-Dürer Ale'l-Gureri ved-Dürer), (Şerhu Merah), (Şerhu Bina), (Hibetüllah mine'l-

---

(1) Eğri vak'asında bulunduktan sonra Arapca olarak kaleme aldığı bu değerli eserini Sultan III. Mehmede takdim ederek padişahın iltifatına mazhar olmuştur. Osmanlı lisanına tercemesiyle beraber İstanbulda basıldığı gibi, Almancaya da terceme olunmuştur. (Usulu'l-Hükmi fi Nizami'l-Âlem)in Fransızcaya da terceme edildiği «Bağçe» ismiyle 1297 H. de neşrolunan Risaleyi Mevkutede zikrolunmuştur. İbrahim Müteferrika tarafından bu isimle yazılmış olan diğer eser kendisi tarafından 1144 H. de Matbaa-yı Âmire'de basılmıştır. Bu eserde coğrafyanın faydalarıyla askerî siyasete dair faydalı ve kısa bilgiler vardır. Bir de 1006 H. de Akaidden (Ravzatü'l-Cennat) isminde yazdığı metni 1014 H. de (Esharu'r-Ravzat) ismiyle şerhetmiştir ki, her ikisi umumî kütüphanede vardır. (Ravzatü'l-Cennat) adlı eser yanlışlıkla Birgivî merhuma ait gösterilerek basılmıştır.

(2) Memleketlisi ve talebelerinden Ali ismindeki zatın da ilm-i Kelâmdan bahseden Arapca (Tavaliu'l-Envar min Matlaı'l-Enzar) adında Münekkah bir eseri vardır.

(3) 1174 H. de Diyarbekir Valisi iken vefat eden çeteci Abdullah Paşanın (Enharül Cinan min Menâbi'i Ayati'l-Kur'an) isminde bu tarzda bir eseri olduğu gibi, 1286 H. de Kütahya müftüsü olan Muhammed Şerif Efendi adlı bir âlimin de Kur'an âyetleriyle beraber matbu ve meşhur olan (Miftahü't-Tefasir) isminde bir eseri vardır ki, Hafız-ı Kur'an olmıyanlarla tefsir ilmiyle meşgul kimseler için lüzumlu bir eserdir. Devlet memurlarından Âkif Efendi isminde bir zatın da 1266 H. de yazılmış (Miratü'l-Kur'an) isminde mufassal bir eseri vardır ki, bir nüshası Halis Efendi kütüphanesinde mevcuddur. Hal tercemesi şairler faslında yazılı Tevfik Bey tarafından da usûl ve eski idare hakkındaki bahisleri çıkarılarak 1287 tarihinde terceme edilip basıldığı gibi, eski Hicaz Valisi Faziletli Ahmed Reşid tarafından da terceme ve asliyle beraber 1331 de Mekke'de basılmıştır.

feraiz), (Bahrü'l-Mesaili mine'l-feraiz Haşiye-i şâfiye) isimlerinde basılmamış eserleri de vardır.

Şiirlerinden:

Değil arz-u-Sema ve şeş cihettir Hz. Mevlâ
Kadîm zatına, olmaz mahal hâdis olan eşya...

İstanbulda Nişancı Mehmed Paşa camii hatibi İbrahim İbni Mustafa Efendinin de (Tertib-i Zîba) tarzında (Kitabü't-Teshili ve't-Tertibi) ismiyle müsemma bir kitabı ve (Şerhi Aded-i Âyat) isminde bir risalesi vardır.

(Teshil)'i, (Tertibi Zîba)'yı gördükten sonra yazdığını mukaddimesinde zikretmiştir. Eserlerinin nüshaları Üsküdarda Atlama taşı kütüphanesinde vardır.

HIBRÎ ALİ EFENDİ
1080 = 1669

Fazilet sahiplerinden bir zat olup Kütahyalıdır. Eserlerinin en büyüğü olan (Hadikatü'l-Fukaha)sının yine kendi tarafından yazılan şerhinde künyesini şöyle yazıyor: (Ebu Muhammed Habrî Ali İbni Mustafa İbni Pîr Muhammed El-Maruf Bülbülzade). Memleketinde tahsilini tamamladıktan sonra seyahat ederek Kızıl Hisar'da (1) yerleşmiş ve ilimlerin neşrine başlamıştır. Bu suretle vakitlerini geçirip 1080 küsur tarihlerinde vefat etti. Çeşitli eserleri olup başlıcaları aşağıdadır:

1 — (Hadikatü'l-Fukaha) : Bir büyük cilt olarak yazdığı bu eserini 1052 H. de (Telhısu'l-Fetava ve Şuruh) ismiyle beş cilt üzerine şerh etmiştir ki, bir takımı Manastır kütüphanesinde mevcuttur. Bu eser fıkıh ilmindeki ihtisas ve geniş malûmatına açık bir delildir. Bu şerhin mukaddimesinde künyesini ve Kızıl Hisarda şerh ettiğini tasrih etmiştir.

2 — (Şifau'l-Ebdani'l-Merzap fi Sırri Menafii'l-Kur'ani'ş-Şerif ve'l-Esmai'l-Hüsna) : Kadı Ebubekir Neseinin (Eddürrü'n-Nazîm fi fezailil Kur'ani'l-Kerim) ismindeki eserinin şerhi olup nihayetine Peygamber Efendimizin mübarek ağızlarından çıkan tesirli duaları ilâve etmiştir.

3 — (Hediyyetü'l-Hibrî fi tercemeti minhacü'l-Muhammedî) : İlmi Kelâmdan bahseden kıymetli bir eser olup 1073 H. de yazdığını beyan

(1) Kızıl Hisar: Eğriboz adasının güneyinin nihayetindeki Karistos şehridir ki, Osmanlı idaresi zamanında Kızıl Hisar adıyle isimlendirildiği Kâtip Çelebi merhumun (Cihannûma) ismindeki meşhur eserinin haritasında yazılıdır. Ali Efendi ikamet ettiği Kızıl Hisarın bu Kızıl Hisar olduğunu tasrih etmektedir. Osmanlı coğrafyacılarından bazılarının Manisanın Kızıl Hisar ismiyle anıldığı ve Ayıntap Sancağında yine bu isimle bir nahiye bulunduğu da coğrafya ile meşgul olanların malûmudur.

etmektedir. (Minhac) da kendi eseridir. Tercemenin bir nüshası Hamidiyede vardır.

4 — (Zübdetü'l-Fiker fi Ziyareti Seyyidi'l-Beşer) : Fahr-ı Kâinat Efendimiz Hazretlerinin ziyaretleri adabından ve kısmen Medine'nin faziletlerinden bahseder.

5 — (Ukûdü'd-Dürriye fi Şerhi Feraizil Hibriye) : Feraiz ilmine dair yazdıkları metnin şerhi olup bir nüshası Kütahya kütüphanesindedir.

6 — (Nebzetü'l-Menasik) : Haccın menseklerinden bahseden faydalı bir eserdir.

7 — (Münyetü's-Salihin) : Akaid ilmine dairdir.

8 — (Şerhu Hadisi Erbaîn) : Malûm tarz üzeredir.

9 — (Zuhrul-Âhiret) : Mültekanın genişce tercemesi olup bir nüshası umumî kütüphanede vardır.

10 — (Zuhrü'l-Masîr) : Akaide müteallik Türkçe bir manzumedir. Bir nüshası Şehid Ali Paşa kütüphanesinde vardır.

Kendi el yazısı ile yazma nüshası Fatih kütüphanesinde mevcut (Şerhu Nikaye Mine'l-Fıkıh) yazarı Abdü'l-Vâcid İbni Muhammed Efendi de Kütahyadan yetişen âlimlerdendir. Eserin yazılış tarihi 856 H. dir.

HACI MUHAMMED İBNİ ALİ EL KARAMANÎ

Karaman ve havalisinde (Şeyhu Siyah ser-Karabaş) şöhretiyle tanınmış olan Şeyh Abdüllâtif Karamanî'nin neslindendir.

(Şerhu Besmele), (Haşiye Ale't-Tehzib), (Takribül Mübtedi ilâ Metalibül Muhtedi fil Fıkıh), (Risale fi İmani Ebeveyin' Nebiyyi (S.A.)) vesaire gibi, basılmamış olan eserleri vardır.

HÂCİPZADE MUHAMMED EFENDİ (İSTANBULÎ)

1100 = 1688

Âlet ilimlerinin ve yüksek ilimlerin çoğunun kollarında ve bilhassa fıkıh ve feraiz ilminde ihtisas sahibi bir zat olup İstanbulludur. 1100 H. de İstanbul'da vefat etti. (Bidaatü'l-Ahkâmı fi Ahkâmi'l-Hükkâmi) isminde bir eseriyle fıkıhtan (Sakk)e dair diğer bir eseri vardır. Şeyh Muhammed İbni Abdürreşid Secavendinin feraizini de (El-Feraizü'l-Vâfiye) ismiyle terceme etmiştir.

Bir de tecvit ilminden (Kavaidü'l-Kur'an'ı fi Tecvidi'l-Kur'an)ı ismiyle Türkçe bir tecvidi vardır.

HIFZÎ MUHAMMED EFENDİ
1165 = 1751

Kadıların faziletlilerinden bir zat olup İstanbulludur. 1165 H. de İstanbul'da vefat ederek Sarı Abdullah Efendinin yanına defnedildi. Mezar taşından Bayramî tarikatının Melâmiye koluna mensup olduğu anlaşılmaktadır. (Fezailü'l-Âmal) vesaire gibi eserleri vardır. 1051 H. de (Beyanı Evsafı Kudsi Şerif) ismindeki eseri yazan Muhammed Hıfzı Efendi başka bir zattır. Risalesi basılmıştır.

HAZIK MUHAMMED EFENDİ (ERZURUMÎ)
1177 = 1666

Âlimlerden ve şairlerden bir zat olup Erzurumludur. Tahsilini tamamladıktan sonra Erzurum Müftülüğünde bulundu. (Maarifetname) sahibi Şeyh İbrahim Hakkının Farsca hocasıdır. Eserleri: (Talikat alâ Tefsiri'l-Beyzavî) ile matbu (divan) vesairedir. İbrahim Hakkı merhumun «Hakka yönel di Hazık Efendi» mısraının delâleti olan 1177 H. de Erzurum'da vefat etti.

Beyitlerinden :

Hot perestan zu'm ile allâme-yi devran olur.
Mekteb-i irfana gelse tıfıl ebcedhan olur.

Nûr-i vahdetle iden kalbini beyt-i Rahman,
Çâk ider sinesini kûşe-yi mihrap gibi...

Erzurumda Gül Ahmed Ağa tarafından Kars caddesinde inşa olunan çeşmeye söylediği «Gel Gül Ahmed çeşmesinden gülâb âsâ suyu» tarihi, tarihî lâtifelerden olup meşhurdur.

HÜSEYİN İBNİ MUHAMMED EFENDİ

İlim ve fazilet sahiplerinden bir zat olup 1115 H. de Kazvinin (Acaibül Mahlûkat)ını, (Miratı Acaibü'l-Mahlûkat ve Keşf-i Garaibi'l-Mevcudat) ismiyle geniş bir şekilde terceme etmiştir ki, nüshası Esad Efendi kütüphanesinde mevcuttur. (Risaletü'n-Nûriye fi'l-Akaidi'ş-Şeriyye) isminde Türkçe bir eseri de vardır.

HANÎF İBRAHİM EFENDİ
1217 = 1802

«Fatîn» tezkiresinin naklettiğine göre, Divanı Hümayun hocalarından, Şeyhülislâm Arif Hikmet Beyin kanaatine göre Baltacı zümresinden ilim ve kalem sahibi irfaniyle tanınmış bir zattır. Resmî memurluktan ayrıldıktan sonra inzivaya çekilmişti. Bir aralık kendisine cezbe hali geldiyse de, kısa zmanda his âlemine dönerek temiz Hicaz topraklarına ayak basmış ve haccı şerifi ifaya muvaffak olarak İstanbul'a dönmüştür.

Ömrünün sonuna kadar eser yazmakla meşgul olup muasırı ve sevdiklerinden şair Pertev Efendinin söylediği «Hüznile nâçar tarihin dedim, adne mahviyet ile gitti Hanif» mısraının delâleti olan 1217 H. de vefat etti. Müstakimzade, Hanîf İbrahim Efendinin ilim meclisinden istifade edenler arasındadır. Maalesef kabri tesbit edilemedi.

Eserlerinin tamamı basılmamış olup aşağıdadır :

1 — (Tefsiru âyeti «İnne's-Salâte tenha ani'l-fahşai»)

2 — (Şerhu Hadisi Erbeîn bi lafzateyn)

3 — (Hediyyetü'l-İhvan - Şerhu Hadisi - Ümmü Zer)

4 — (Tefsiru Seb'a Süverin bî nukat «Duha, İnşirah, Tin, Kadr, Asr, Kevser, İhlâs»)

5 — Şerhu Esmai'n-Nebiyyi), İsmi: «Eddürretü'l-Asmai fi beyani Ebha'l-Esmaî»'dir.)

6 — (Tahricü Ehadisi Şir'ati'l-İslâm)

7 — (Terceme-yi Sadrü's-Şeria)

8 — (Terceme-i İfazatü'l-Mennan)

9 — (Levamiu'l-İlham)

10 — (Menhecü'l-Edibi fi şerhi En-mûzeci'l-Habib)

11 — (El-â'dadü fi addiz-zâdi li'l-mead)

12 — (Esami-i Ashab-ı Bedr)

13 — (Lâl-i Musaffa fi ziyareti'l-Mustafa) : Arap âlimlerinden Zeyneddin Muhammed El-Abbas'ın (Neticetü'l-Fiker Fi Haberi Medineti seyyidi'l-beşer) ismindeki beş bab ve bir hatime üzerine mürettep (Medine-i Münevvere) tarihinin tercemesidir. Mustakimzade yazısiyle yazma bir nüshası Esad Efendi kütüphanesinde mevcuttur.

14 — (Risaletü'n-Nasih ve'l-Mensuh)

15 — (İhtisarı lûgati ves-saf)

16 — (Menazilü'l-Harameyn)

17 — (Divan) «Bir nüshası Hamidiye kütüphanesinde vardır.»

18 — (Şerhu Tufani marifet) «Eserin metni Hoca Neş'et'indir.)

19 — (Risale-yi Kademi Şerif fi Eyyûb Ensarî)

20 — (Şerhu Hasaisi's-Suğra li's-Suyûtî)
21 — (Durub-i Emsal-i Türkiye)

İş bu eserlerin çoğunu ihtiva eden müellifin el yazısı ile yazma bir mecmua Tire kütüphanesinde mevcut olup bu fakir tarafından görülmüştür.

Aşıkane bir gazeli :

Terki can eyler, visali bezm-i canan istiyen.
Bülbülü âsa-zâr olur, bir verdi handan istiyen.
Bir gülün bin hârı, bir yarın nice ağyarı var!
Âlemi lâhuta baksın özge seyran istiyen.
Aşk için saf ile gel sofî derûni kalbi kim,
Zeyneder kâşanesin elbette mihman istiyen.
Su-i hal ve râzını ketmeylemez mürşidlere,
Saklamaz derdi derunun tâki derman isteyen
Rehber et sırr-ı menzili aşka çerağı âhını
Ey Hanîf âsa, visali gûyi irfan isteyen.

1189 H. de vefat eden (Şarih-i Şifa) İbrahim Hanif Bey diğer bir yüksek zattır.

HÜSEYİN HÜSNÜ İBNİ HALÎL GİRİDÎ
1218 = 1803

Fazilet sahiplerinden bir zat olup Giridin Kandiye kasabasındandır. İstanbul'da tahsilini tamamladıktan sonra Kandiye'de ilmin neşrine hizmet ederek 1218 H. de adı geçen kasabada vefat etti.

İzmir'de kendi el yazısı ile yazma ilmî bir mecmuasında (Menasiki hac), (Risale fi eşrati's-saati), (Haşiye alâ risaleti bahsi'l-hudûsi), (Fevaid-i kelâmiye), (Risale fi tarifi'l-küre), (Talikat ale's-siraciye minel feraiz) isimlerinde eserleri olduğunu gördüm.

HAFÎD MUHAMMED EFENDİ (İSTANBULÎ)
1266 = 1849

Hayırlı eserlerinden İstanbul'da Bahçekapısında kütüphanesi olan Şeyhülislâm Aşir Efendinin faziletiyle tanınmış oğludur. Sadece (Galatat-ı Hafîd) ismiyle söylenen Türkçe matbu büyük eserinde bir hayli kaideler, lûgat meseleleri ve tarihçesi beyan olunmuştur ki, lisanımızda galatlara dair yazılan eserlerin en büyüğü ve istifadelisidir.

«Kıldı Huldi Hafîd Efendi makam», «Kıldı Hafîd Efendi me'vayı adne rihlet» mısralarının delâleti olan 1266 H. de vefat ederek Aşir Efendi kütüphanesi avlusunda pederinin yanına defnoldu. Kaptan Paşaların hal tercemelerini anlatan (Sefinetü'l-Vüzera), Arapca olarak da (Hadîsi Erbaîn şerhi) eserleri cümlesindendi.

İstanbul sularının çeşitlerine ve özelliklerine dair (Mihahül Miyah) isminde matbu bir risalesi ve Revan odasında Hakk-ı Hilâfete müteallik bir eseri de vardır.

HAYATİ AHMED EFENDİ (ELBİSTANÎ)

1229 = 1813

Son devrin âlimlerinden olup Elbistan müftüsünün oğludur. İstanbul'a gelişinden sonra bir hayli eser neşrine muvaffak olmuştur. Eserlerinin en meşhuru: Farsca kaidelerinin inceliklerini bildiren matbu (Tuhfe-yi Vehbi) şerhidir. (Nuhbe) yi dahi şerhe başlamış ise de, ömrü vefa etmeyip oğlu tamamlamıştır. (İs'afü'l Minne fi şerhi ithafül cinne), (Şerhu manzume-yi şahidî) ile mantık ve âdaba müteallik bir (manzume-yi nûniyesi) vardır. 1229 H. de İstanbul'da vefat ederek Üsküdar'da Nuh kuyusu civarında Seyyid Ahmed deresi kabristanına defnedildi. Bir de (Zuhuru Mehdi) zamanını tayin edenlere karşı (Tahafütü Müstahrece) isminde eseri vardır.

Şiirlerinden :

Bu kesret âleminde sırrı vahdet bilmesi müşkil;

Bilir ancak, ekalimi Hakayıkta gezen sûsû.

HIFZI ARİF MUHAMMED BEY (İSTANBULÎ)

1238 = 1822

Kıraat ilminde malûmat sahibi bir zat olup İstanbulludur. Tersanede zimmet halifesi iken 1238 H. de vefat etti.

Eyüpte pederi Seyyid İbrahim Efendinin yanında medfundur. Kıraat ilminden (Sibtü'l-Hayyat) isminde bir eseriyle (Hıfzi Bey mecmuası) ismiyle başka bir eseri vardır.

1172 H. de (Mutkinu'r-Rivaye) isminde kıraat ilminden makbul bir eseri olan Muhammed İbni Mustafayı Naimî Efendi kurradan bir zattır.

HAFIZ SEYYİD EFENDİ (SİROZÎ)
1269 = 1852

Son asır âlimlerinden bir zat olup Siroz köylerinden Topolniklidir. Uzun müddet İstanbul'da ilmin yayılmasına hizmet ederek 1269 H. de Haccı Şeriften dönüşte (Yenbuul-Bahır) da vefat etti. Matbu eserleri: (Şerhu alâka) (1), (Haşiye alâ şerhi vaz'iyye li Ali Kûşî), (Risale-yi lâmiahid) ile devrinde geçerli olan ilimlere dair takrirlerinden ibarettir.

HADIM AHMED EFENDİ (NEVŞEHRÎ - RÛHÎZADE)
1260 = 1844

Fazilet sahiplerinden bir zat olup tahsilini tamamladıktan sonra memleketi Nevşehir müftülüğünde bulundu. Vefatı 1260 H. dedir.

Eserlerinden: (Şerhu Hadisi Lâ Advâ...), (Risale fi Kelâmillâhi teâlâ), (Tefsiru ve mâ teşaûne illâ en yeşaellah), (Risale fi mane'l-masdarı) gibi risaleleri bir arada basılmıştır. Bundan başka imtihan risaleleri de vardır.

HÂMİD EFENDİ (KARSÎ)
1291 = 1874

Fazilet sahiplerinden şiire kaabiliyetli bir zat olup Karslıdır.

1291 H. de memleketinde vefat etti. Eserlerinden bazıları (Sûre-yi Abese tefsiri), (İzhar şerhi) ve (Divan) dır.

1213 H. de Şifayı Şerifi terceme eden Talip Hoca zade Hafız İshak Necip Efendi de Karstan yetişen âlimlerdendir. Tercemenin müellifin el yazısı ile yazma nüshası Üsküdarda Selimiye kütüphanesindedir.

HACI TORUN EFENDİ (KAYSERÎ)
1302 = 1884

Son asırda Kayseri'den yetişen âlimlerin büyüklerinden olup şöhreti (Hacı Torun Efendi), künyesi (Çukurluzade Muhammed Salih) Efendidir. 1302 H. de memleketinde vefat edip Hand Hatun Camii Şeri-

(1) Mevlâna Mahmud Antakî'nin âlimler arasında meşhur olan (İstiare) risalesinin şerhidir ki, şerhten başka Karatepe'li ismiyle tanınan Mevlâna Hasan İbni Mustafayı Aydınî'nin de makbul bir şerhi ve bu şerhe de Muhammed İbni Osman Adapazarî'nin mufassal bir haşiyesi vardır ki, mahallerinde zikredilmiştir.

finin haremi dahiline defnedildi. Eserleri Arapca ve basılmamış olup aşağıdadır.

1 — (Risaletü'l-İndiraciye) : Kur'an kıraatı ilminden olup (Kıraatı Aşere) nin tertibi beyanındadır.

2 — Hissü'l-Hakkı ve Zahr) : Kur'an-ı Kerîm kıraatından ayrıldıktan sonra (Subhane rabbike rabbil izzeti..) âyeti kerimesinin, (Subhane rabbina) okunmasının daha doğru olduğunu açıklayan ve delillerini gösteren eserinden ibarettir. Risalenin ismi yazılış tarihi olan 1268 H. yi gösterir.

3 — (İşarat-ı Kur'an) : Kur'an-ı Kerîm'in rumuzları beyanındadır.

4 — (Tenbihul-Ağbiya) : Az zaman içinde çok zaman olur diyenlerin sözlerini red yolunda kaleme alınmıştır.

5 — Risaletün fi tarifeti'l-Ahkami'ş-Şer'iyye
6 — Miftahül Hayat'dır.

HÜSEYİN FEHMİ EFENDİ (PALULU)

Kadıların faziletlilerinden bir zat olup Diyarbekire bağlı Paludandır. Garip ilimlere de vukufu vardır. Eserlerinden: (Zübdetü'l-Feraiz) ile (Nebzetü'l-Hisab risaleleri) bir arada olarak basılmıştır. Sultan Aziz devrinde İsparta naibliğinde bulunmuştur. (Miftahü'l-İrfan fi Hakikati'l-İnsan) isminde bir eseri daha vardır.

HACI ABDİ BEY (PETRÎCÎ)

1304 = 1886

Fazilet ve irfan sahiplerinden bir zat olup Siroz civarındaki Pedriçtendir. Bugün elimizde mevcut Tevrat ve İncil'lerin tahrif edildiğine ve teslisin reddi ile batıl olduğuna dair Türkçe yazdığı (İzahü'l-Meram Fi Keşfi'z-Zalâm) ismindeki eseri ve (Fezail-i Zikrullah) adıyle de diğer bir eseri İstanbul'da basılmıştır. Yine bu mevzuda (Risaletü's-Samsamiye) ve (Bürhanü'l-Hüda fi reddi kavlin Nasâra) ismiyle eserleri vardır ki, (Burhan)ın bir nüshası Hidiv kütüphanesinde (Mısır'da) mevcuttur. (Burhan), Lebib Efendi tarafından terceme edilmiştir. Şeyhler faslında sözü geçen Kuşadalı İbrahim Efendiye intisabı vardır. 1304 H. de vefat ederek Merkez Efendi yakınına defnedildi. Hoş sohbet, zarif ve cazibeli bir zattı.

HÜSEYİN İBNİ MUHAMMED (MANDALYATÎ)
1305 = 1887

Menteşe sancağı dahilinde Milâs kazası nahiyelerinden Mandalyatın Derince köyündendir.

Tahsilini İstanbul'da tamamlıyarak Bayezit Camiinde ilme hizmetle icazet vermeğe muvaffak oldu. Bundan sonra Huzur-u Hümayun dersleri muhataplığı ve arkasından Mukarrirliğine nail olarak 1305 H. de ziyarete gittiği memleketinde vefat etti.

Arabî ilimlerin ekseri kollarında bilhassa sarf ve nahivde ihtisas sahibi idi. (Şerhu Talimi'l-Evzan), (Risale fi Talimi'l İlmi ve Mevzuihi ve Ğayetihi), (Risale fi kelimeteyiş-Şehadeti), (Risale fi Hakkı ibin) isimlerinde risaleleri 1286 H. de basılmış olan mecmuasında mevcuttur. (Mizanü's-Sarf), (Şerhu Dibaceti Muğnit-Tullâb) gibi matbu eserleri ve (Fevaid-i Lâmiye şerhi), (Muhaşşi Muğnit-Tullap) vesaire gibi basılmamış eserleri de vardır.

HACI İBRAHİM EFENDİ (İSTANBULÎ)
1309 = 1891

Ediplerin faziletlilerinden bir zat olup İstanbulludur. Arapçanın inceliklerini Hicazda Şeyh Şınkıtiden tahsil etmiştir. İstanbulda (Darü't-Talim) adıyle açtığı hususî mektepte Arap dilinin en iyi bir şekilde edebiyatiyle beraber beş sene zarfında öğrenilip yazılabileceğini isbat etti. «Gitti İbrahim Efendi Cennete» mısraının delâleti olan 1309 H. de İstanbul'da vefat ederek Edirnekapısı haricinde meşhur şair Bakî'nin karşısına defnedildi. Matbu eserleri: (Şerhu Belâğat-ı Osmaniye), Temyizi Talikat), (Nahvi Arabî tercemesi), (Sarfı Arabî tercemesi), (Tafsilü't-Telifi fi tavzihi mesaili't-tasrif), (Hikemiyat-ı Arabiyye) vesairedir.

HAMİD EFENDİ (HARPUTÎ)
(El-Hac Abdülhamid Hamdi Efendi)
1320 = 1902

Hal tercemesi ileride yazılı Harputî Ömer Naimî Efendinin oğludur. Talebe iken diğer medrese talebelerine hocalık etti. Üç lisanda şairdir. 18 yaşında (Avamil Tuhfesi)ni (Nüzhetül İhvan fi Haşiyeti Tuhfetül İhvan) ismiyle haşiye etmiş ve bir (Divançe) teşkil edecek şiirlerini edebiyat âlemine hediye kılmıştır. Pederinden icazet almıştır. Faziletli vezir Yusuf Kâmil Paşa, merhum mezkûr zatın ilmî faziletlerini takdir ederek

Harputta yaptırdığı medresenin müderrislik ve mütevelliliğine tayin buyurdu. Arapça ve Türkçe yazıları mükemmel bir münşaat teşkil eder. Çeşitli ilimlere dair her taraftan vukubulan suallere yazılı olarak cevap verirdi. Bu cevaplar da mühim eserlerden sayılmıştır. İdrisî tarikatından da halkı irşad için mezun kılınmıştır. Defalarca ilmî icazet vermiştir. İlmî faziletleri ve edebî kemalâtı gibi vera ve takvası da son derecede idi. 1320 H. de vefat ederek pederinin yanına defnolundu. Eserleri ve talikatı çoktur. Meşhurları şunlardır:

(Netayicü'l-Ebkâr fi Haşiyetin Netayici'l-Efkâr) : Eksiktir.

(Essamtü'l-Abkarî fi şerhi Ikdül Cevheri fil farkı beyne Kesbeyil-Matürîdî ve Eş'ari) : Matbudur.

(El-Haşiyetü'l-Cedide Alâ Havaşi'l-Siyel Kütiyeti'l-Vakıati Alâ tarafi't-Tasavvurat) : Matbudur.

(El Hallü'l-Mükemmili Alel Havaşşiîs-Siyel Kûtiye Ale'l-Mutavvel),

(El-Feyzü'r-Reddi Fi Haşiyeti Havaşşi'-Celâlli'l-Gelenbevî),

(Tabsiratü'l-Hakkı Ale'l-Ayani fi hurmeti'l-İsticari alâ Kıraati'l-Kur'anı),

(Cevabi'l-Veziri fi Hurmeti imtinai'l-Hacci An duhuli Mekkete indel-vebâi'l-Kesîri),

(Safvetü Efkâri'l-Ulemai Fi isbatı ilmi Nebiyyina bi'l-esmai) : Matbudur.

(Mükhiletü'l-Ebsari fi rü'yetil hilâli bi'n-nehari),

(Bağıyyetü'l-Kasidi fi cevabi'l-e'siletil vârideti min Âmid),

(El-Burhanü'l-münevveru fi tahrimi't-tasvîri ve iftinail-Musavviri),

(Tahmisü'l-Kasideti'l-Münferice) : (Oğlu Kemaleddin Efendi tarafından terceme ve şerh ile basılmıştır.) Zamanımızın ediplerinden İbnül Emin Mahmud Kemal Beyefendinin edibane takrizi vardır.

Pederi Ömer Naimî'nin (Velediye Hicabisi) üzerine yazdığı haşiyeyi tamamlamıştır.

HASBİ SÜLEYMAN EFENDİ (PİRAVİŞTEVÎ)
1327 = 1909

İlim ve marifet sahiplerinden bir zat olup Dırama sancağına bağlı Piraviştelidir. Bir müddet şer'î hâkimlikle vazife görmüştür. Sonradan saray kâtipleri arasına girmiş ve arkasından baş kâtip olmuştur. 1327 H. de vefat edip Edirnekapısı haricinde İbrahim Halebi'nin kabri civarında defnedildi. Matbu eserleri :

(Tafsîl-i-Kavaidi Külliye Şerhi), (Terceme-i Tâtîri'l-Enami fi tabiri'l-Menami li'n-Nablusi), (Terceme-i Gunyeti't-Talibîn li'ş-Şeyh Hazret-i Abdül-kadir Geylânî, El-Müsemma bi umdeti's-Salihin), (Mirkatü

meratibi İlmi le Dünnî Fi Menakıb-i Abdül-kadir Geylânî), (Şerh ve terceme-yi Delail-i Abdül-kadir-i Geylânî). Bir de (Risaletü'l-ittihadiye li saadeti'l-milleti'l-islâmiye) isminde basılmamış bir eseri vardır.

Gelenbevîzade Ahmed Tevfik Efendi merhumun tercemeye başladığı (Tahafütü'l-Felâsife)yi de tamamlamıştır.

HÜSNÛ EFENDİ (HÜSEYİN HÜSNÜ EFENDİ) Şeyhülislâm 1331 = 1912

Fakihlerden kanunlara vakıf bir zat olup İstanbul'da doğmuştur. Pederi Erzurumlu ise de aslen Diyarbakırlı müelliflerden Molla Çelebi torunlarındandır. Evkaf-ı Humayun Kadılığı, Yemen müfettişliği gibi hizmetlerde bulunduktan sonra meşihat makamına getirilmiştir. 1331 H. de azledilmiş olduğu halde vefat ederek Cerrahpaşa Camii avlusunda pederi yanına defnedildi. Topladığı malzeme çok, malûmatı geniş idi. Eserlerinden (Arazi kanunnâmesi şerhi) basılmıştır.

(Ahkâm-ı Evkaf), (Mecellenin bazı aksamına şerh), (Kitabü'd-Diyat' da diğer eserlerindendir.

HATTAP HAYDAR İBNİ EBİ'L-KASIM KARAHİSARÎ 817 = 1414

Sultan Osman Gazi devri âlim ve fakihlerinden olup ilk tahsilini memleketinde yapmış, Şamda tamamlamıştır. 817 H. de memleketinde vefat etti. Eserleri: Fıkıh ilminden (Şerhu Manzumeyi Nesefiye fil hilâfiyat), (Şerhu Kenzüd-Dekayık), (Şerhul-Muhtari fi fürui'l-Hanefiyye) ile Usulü Fıkıhtan (Şerhu'l-Menar)dır.

Karamanda vefat eden Türkçe (Mir'atü'l-Kadî) sahibi Ali Galip Efendi de Karahisardan yetişen âlimlerdendir.

HIZIRŞAH MENTEŞEVÎ 853 = 1449

Değerli müelliflerden bir zat olup Menteşelidir. İlk tahsilini memleketinde yaptıktan sonra ilmini tamamlamak gayesiyle 15 sene kadar Mısırda kalmıştır. Allâme-yi Tûsî'nin Osmanlı ülkelerine geldiğini duyunca tekrar gelip mezkûr allâme ile ilmî mübahase ve sohbetler etti.

Zamanını yalnız ilim ve kemal yolunda sarf eden âlimlerdendir. 853 H. de memleketinde vefat etti. (Şerhu Tecrid), (Talîkat ale'l-Mevakıf), (Talikat ale'l-Telvih), (Haşiye Alâ Mollazade) gibi ilmî eserleri vardır. Bursada Zeynilerde medfun bulunan oğlu Derviş Muhammed Efendi de âlimlerdendir.

HIZIR BEY (1) (SİVRİHİSARÎ)
863 = 1458

Âlimlerin değerlilerinden fazilet sahibi bir zat olup Hoca Nasreddin Efendi (2) torunlarındandır. Fatih Hz.lerinin emriyle Sivrihisardan getirtilerek en evvel İstanbul Kadısı tayin edildiler. Devlet merkezinin birinci kadısı olan bu zattır. Kısa boylu olduğundan kendisine «İlim Dağarcığı» derlerdi. Akaide dair yazdığı (Nûniye kasidesi)ne Uryanizade, İsmed Efendi vesaire gibi birkaç zatın şerhi varsa da, en meşhuru seçkin talebelerinden Mevlâna Hayalî'nindir.

Vefat tarihi «Lâ zale Aleyhirrahmetü» terkibinin delâlet ettiği 863 de, yüksek kabri Vefadan Zeyreğe giden caddenin sağ tarafındaki mescidin avlusundadır. (3) Arap, Fars ve Türk edebiyatındaki geniş bilgisine mevcut yüksek şiirleri delâlet eder. (Ucaletü Leyletin Ev Leyleteyni) Arapca başka bir (Kaside-yi Nûniye)leri vardır. Bir de Fatih Sultan Hanın emriyle (Metali)i geniş bir şekilde Farsçaya terceme etmiştir ki, bir nüshası Ayasofya kütüphanesinde vardır.

Ebcet hesabiyle tarih söylemeyi bu yüksek zat ihtira etmişlerdir.

Türkçe şiirlerinden :

Vermiş ziya benefşeye peyğam zülfiyar
Ol lezzetin havası dimağındadır dahi...

Rarsca şiirlerinden:

عشق را بیرون زهفتاد ودو وصلت حالیست

درمیان جمع وکثرت عاشقانرا خلوتیست

(1) Fıkıhtan (Sadrü'ş-şeria) ile (Vikaye(ye makbul bir şerh yazmış bulunan ve 891 = 1486 H. de vefat ederek Molla Fenarî camii yakınına defnolunan Bursa Kadısı Yakup Paşa ile 901 = 1495 H. de vefat edip Zeynilerde medfun bulunan Müfti Ahmed Paşa Fakîh ve Münşi meşhur Sinan Paşa Hızır Beyin değerli oğullarıdır.

(2) Bu zatın gerçekleri, felsefî ve ahlâkî dersleri alaylı ve eğlendirici hikâyelerle öğretmek gayesi güden sözlerini derleyen risalesi, batı lisanlarına bile terceme edildiğinden Avrupalılar arasında da meşhurdur. Edep ve hikmete muhalif bazı âdi sözler ise, tabiatiyle kendisine bir yakıştırmadan ibarettir. Hoca Nasreddin Efendinin sözlerinden 120 tanesi Mevlâna'nın oğullarından Burhaneddin Çelebi tarafından şerh olunarak 1306 H. de Konyada basılmıştır.

(3) Şehî tezkiresinin: «Şeyh Vefa yakınında Necati merhumun kabrinin bulunduğu tekkededir.» ifadesine göre Eyyüp Ensarîde medfun olduğuna dair bazı hal tercemesi kitaplarındaki nakillerin vesikalı olmadığı anlaşılmaktadır. Oğlu Ahmed Çelebinin de «İnnemel Amelü Binniyat» hadisi şerifinin şerhine dair bir eseri vardır ki, Ayasofya kütüphanesinde mevcuttur.

Molla Güranî ile aralarındaki şu fıkra meşhurdur: Hızır Bey iki gecede bir kaside tanzim ederek «Ucaletü Leyleteyni» adıyle Fatihin huzuruna takdim kılar. Bunu Molla Güranî görerek (Lekad zade'l-heva Fi'l-bu'dibeynî. Ve beyne'l-beyni bu'de'l-maşrikayni) beytine itiraz ile «Zade» «Fiili lâzım olarak kullanılmak gerekli iken müteaddi olarak irad edilmiş» der. Bu itiraz padişahın iradesiyle Molla tarafından kasidenin üzerine yazılarak Hızır Beye gönderilir. Bey cevap olarak «Fi kulûbihim maradün Fezade hümullahu marada» âyeti kerimesini yazar.

HAYALÎ AHMED EFENDİ (MOLLA - İZNİKÎ)
875 = 1470

Âlimlerin büyüklerinden olup İzniklidir. Hocazade seviyesinde derin bir âlimdi. Yazık ki 33 yaşındayken vefat etti.

Değerli eserlerinin meşhuru :

(Haşiye-yi Şerh-i Akaid) (1) olup (Şerhu Kaside-i Nûniye), (Talikat alâ şerhi Makasıd), (Haşiye alâ Evail-i Tecrid), (Haşiyetü'l-Feraiz) de kıymetli eserlerindendir.

Vefatları 875 H. de, nurlu kabirleri Bursada Zeynilerde (2) Molla Hüsrev yakınındadır. Şeyh Abdürrahim Merzifonî vasıtasiyle Zeyniye tarikatına intisab ettiği (Şekayık) tercemesinde zikrolunmuştur. Üç lisanda manzum olarak yazmağa muktedir oldukları eserlerinden anlaşılır.

Beyitlerinden :

Devri rahında silsileyi zülfü dîr gören
Cem oldu kevr-i teselsül ile devrî cümleten

«Hayalî» mahlâsı için tarihçi Âli «Künhül Ahbar»ın basılmamış kısmında şöyle diyor. «İnceden inceye mütalâaya ve nazikâne takrire malik olması sebebiyle Hayalî diye şöhret bulmuştur.»

İlimlerin mukaddimesini kadılardan olan pederinden öğrendiği de Âli'nin rivayetleri cümlesindendir.

---

(1) Çelebi Sultan Mehmed medresesi müderrisi iken vefat eden 2. Beyazıd Han'ın hocası Bolulu Salâhaddin Efendinin de âlimlerce makbul bir haşiyesi vardır.

(2) Zeyniler: Bursa'nın doğu tarafında bir yerdir ki, Zeyniye tarikatı kurucusu Zeyneddin Hâafî Hazretlerinin baş halifesi Abdüllâtif Kudsî merhum irşada memur edilerek Bursa'ya geldiği zaman, buraya yerleşmiştir. Vefatından sonra da buraya defn olunduklarından bu tarikata mensup zatların meskeni ve hususî kabristanı hükmüne girmiş olduğundan dolayı (Zeyniler) ismi verilmiştir.

Bu tarikat mensuplarının hepsinin kabirleri belirli bir geometrik şekli andırır biçimdedir. Mevlâna Fenarî ile Hayalî merhumun mezar taşlarının da bu biçimde olması Zeyniye tarikatına bağlı olduklarını îma etmektedir.

HÜSREV MUHAMMED EFENDİ SİVASÎ (MOLLA HÜSREV)
886 = 1481

Osmanlı âlimlerinin en değerlilerinden olup (1) Tokat civarındaki Türkmenlerden Ersak kabilesindendir. (2) «Mâte reisül Ulema» ve «Rahmetullahi aleyhi daima» terkiplerinin delâlet ettiği 886 H. de İstanbul kadısı iken vefat ederek mübarek nâşı Bursaya nakledildi. Zeynilerde kendilerinin yaptırmış olduğu medresenin avlusunda medfundur.

Eski âlimlerin kitaplarından hergün iki yaprak yazmayı lüzumlu bir itiyat haline getirmişlerdi ki, terekelerinde kendi el yazılarıyla pek çok nefis eserler çıkmış ve gayet pahalı olarak satılmıştır.

Eserleri: (Telvih), (Şerhu Miftah, (Usûlü Pezdevî), (Evail-i Tefsir-i Kadi) ve (Mutavvel)e haşiyeleriyle fıkıh ilminden metin ve şerh yani (Dürer ve Gurer) (3) Usulü Fıkıhtan aynı şekilde metin ve şerh yani (Mirkat ve Mir'at) (4) hal tercemesi ileride yazılı Alâaddin Rumî'nin (Tesmiye), (Ahbarü'n-Nübüvvet), (Fıkıh), (Usul), (Belağat), (Mantık) gibi altı ilimden bahseden risalesini de Nakdü'l-Efkâr fi reddi'l-Enzar) ismiyle şerh etmiştir. Hz. Fatih bu zat hakkında «Zamanımızın Ebu Hanifesidir» buyururlarmış. Bazen şiirle de iştigal ederlerdi.

Şiirlerinden :

Başıma bezmi gammı aşkında camı efser yeter

Zahminîle kanlı pîrahen kabayi zer yeter

---

(1) (Camiu'l-Mevzuat) ismindeki eserini Sultan III. Mehmede takdim eden Mustafa İbni Ebubekir Efendi ile (Fetava-yı Bezzaziye) yi terceme eden Şeyh Ahmed İbni Musa ve Sivasın Domaniç köyünden olup (Keşfüzzunûn) da zikredilmiş olan (Mecmau'l-Akval fi'l-Hikemi ve'l-Emsal) müellifi Ahmed Efendiler de Sivastan yetişen eser sahibi âlimlerdendirler.

(2) Molla Hüsrevin bir mühtedinin oğlu olduğuna dair (Şakayık) tercümesinin rivayeti mevsuk değildir. Çünkü bu tercemenin kenarında Sivas ile Tokat arasındaki Yerköyden olduğuna ve hattâ (Dürer ve Gurer)inin son kısmında (Enel Fakiru Muhammed İbni Feramrez İbni Ali Âmelehümullahü bilûtfihi'l-Celî ve'l-Hafî) buyurduğuna göre, dedelerinden itibaren müslüman oğlu oldukları ortaya çıkmaktadır.

(3) 1043 H. de vefat eden kadılardan Süleyman İbni Veli Ankaravî, 1136 H. de Şam kadısı iken vefat eden Gelibolulu Osman, Yafa Naibi iken 1316 H. de vefat eden Boyabatlı Karabekir Efendiler tarafından terceme olunmuştur.

(4) İzmirli Muhammed İbni Veli, 1292 H. de İstanbulda vefat eden Mersin müftüsü Ahmed Hilmi Tarsusî ve Mustafayi Mostari ve (Fetava) sahibi Hamid, 1167 H. de vefat eden Hamza-yi Darendevî, 1117 de vefat eden Muhammed Tarsusî taraflarından Haşiyesi yazılmıştır.

Mezar taşındaki ibare :

«Menba-ı ilmi hüner, Varisü ulumi hayrül beşer, Fazılı hurşidi eser, Sahibü'd-Dürer ve'l-Gurer Mevlâna Muhammed Hüsrev.»

878 H. de Fatih Sultan Mehmed Han'a hediye ettikleri kendi yüksek el yazılarıyla yazma (Dürer) nüshası Köprülü kütüphanesindedir. (1)

HOCAZADE MUSLİHUDDİN EFENDİ (BURSAVÎ)
893 = 1487

Bursanın medarı iftiharıdır. Vücudiyle iftihar edilen âlimlerin büyüklerinden olup hal tercemesi yukarıda geçen Kadı Hızır Beyden tahsil etmiştir. Hızır Bey kendisini takdir eder ve idrâkinin sağlamlığını teslim ederdi. Bazı müşkil meselelerin halli icabettikçe mezkûr zattan kinaye olarak aklı selime müracaat ediniz dermiş.

Değerli eserleri :

(Haşiye-yi Şerhi Mevakıf), (Haşiye-yi Tenkıhu'l-Usuli Lis-sadri'ş-Şeria), (Tehafüt) (2), (Haşiye-yi Şerhi Hidayeti'l-Hikme), (Şerhu Metni Tavali'), (Haşiye-yi Telvih), (Şerhu İzzî) vesairedir. (Tehafüt)ü hazreti Fatihin emriyle yazarak bu kitapla Molla Zeyreke galebe etmiştir. Bursa müftüsü iken 893 H. de vefat etti. Kabri Emir Sultan hazretlerinin medreseleri karşısında caddenin biraz ötesindedir. Köprülü kütüphanesinde kendi el yazısiyle yazma bir (mutavvel) vardır.

HATİPZADE MUHYİDDİN EFENDİ
901 = 1495

Fatih devri âlimlerinden olup Kastamonuludur. İznikte medfun pederi Taceddin İbrahim ile Mevlâna Ali Tûsî ve Mevlâna Hızır Beyden tahsilini tamamlamıştır. Âlimlerin büyükleri için pek lüzumlu olan vakarı gurur derecesine vardırmıştı.

---

(1) 875 H. de kendi el yazısiyle yazıp Hz. Fatihe takdim ettiği (Mir'at ve Mirkat) nüshaları Yeni Cami kütüphanesindedir. Künyelerinde Muhammed İbni Feramrez İbni Ali ibaresi görülmektedir.

Nasir-i Tûsî'nin mantıktan Farsca (Esasül-İktibas) ismindeki eserini de irabını yaparak Hz. Fatihe takdim etmiştir ki, kendi el yazısı ile yazma nüshası Enderûnı Hümayunda (Revan odası) kütüphanesindedir. Baş tarafında 19 beyitli gayet beliğ Arapca bir kasideleri de vardır.

(2) Allâme Celâleddin Devvaninin takdirine mazhar olan bu eser, İmam Gazali ve İbni Rüşd'ünki ile beraber Mısırda basılmıştır.

Eserleri :

(Talikat Alâ Haşiye-yi Tecrid), (Talikat Alâ Evail-i Keşşaf), (Haşiye Alâ Evail-i Şerh-i Mevakıf), (Haşiye-yi Telvîh), (Risale fi beyani beyani fezail-i cihat), (Risale fi bahsi rüyet ve kelâm), (Haşiye Alâ şerhi vikaye), (Haşiye alâ mukaddemati erbaa), (Haşiye alâ evail-i şerh-i muhtasar), (Risale fi tayini cihat-i kıble) vesaireden ibarettir.

Vefatı 901 H. dedir. Kabri Hz. Halid civarında büyük müelliflerden Ali Kuşcunun yanındadır. Mücerret üstünlük dâvası ve kıskançlık saikasiyle hal tercemesi ileride yazılı Molla Lütfinin şehadetine sebep oldu ki, bu hal kendisinin ilmen zengin ahlâken fakir olduğuna delâlet ediyor, Esef olunur.

HÜSREVZADE MUSTAFA EFENDİ
1000 = 1591

Molla Hüsrevin yetişkin torunu olduğu için Hüsrevzade lâkabiyle meşhur olmuştur. Evvelce saçlı Emir Efendiden istifade ettikten sonra Mevlâna Ebu's-Suûd'dan tahsilini ikmal etmiştir. 1000 H. de azledilmiş olarak Trablus Şam kadılığından dönüşünde Akşehirde vefat etti.

(Güldeste-yi Riyaz-i irfan) ile (Riyazî tezkiresi)nde de Bursada dedesi Molla Hüsrevin yanında medfun olduğu yazılmış bulunduğuna göre, Atâinin ifadesi teemmüle şayandır.

Eserleri :

(Galatatü'l-Avam), (Kurazatü'l-Fıkhiyyeti ve fekâhetü'l-Rıfkıyyeti) ile Kutbu Mekkînin (El Berku'l-Yemanî Fi'l-Fethi'l-Osmanî) ismindeki Yemen tarihini ve (Tuhfetü'l-Mülûk)ü tercemelerinden ibarettir. Türkçe şiirleri de vardır.

Bu cümleden olarak :

Garezim mülki beka idi ademi rahımdan
Uğrayıp şehri vücuda oyalandım kaldım.

HALİL İBNİ RESÛL (SİNOBÎ)
1075 = 1664

Fakihlerden bir zat olup Sinop sancağının Akçaçam nahiyesindendir. 1075 H. de vefat etti. İki büyük cilt üzerine (İzharü Feraidi'l-Ebhuri ve İzahu fevaidi'l-Enhür) isminde mufassal (Mülteka şerhi) vardır. (Feraiz) bahsini de ayrıca (şerh) etmiştir.

HIZIR İBNİ MUHAMMED (AMASYAVÎ)
1086 = 1675

Fazilet sahiplerinden bir zat olup Amasya müftüsü iken 1086 H. de vefat etti.

Eserleri : (Unbubu'l-Belâğa) ile şerhi (İfazetü'l-Unbub) (Menar)ın ihtisarı olan (Gusunü'l-Usûl) ve şerhi (Tehyicü Gusuni'l-Usûl), (Haşiye Alâ Tefsiri'l-Beyzavî) vesairedir. (Feraiz-i Siraciye)yi de (Lübbü'l-Feraiz) ismiyle ihtisar etmiştir.

Pederi Muhammed Efendinin de (El-Ma'kud fi şerhi'l-maksud) isminde (Maksud şerhi) vardır.

HİSALİ ABDURRAHMAN ÇELEBİ
1087 = 1676

Fazilet sahibi ve şair bir zat olup Karadavutzade Süleyman Çelebinin oğludur. 1087 H. de vefat etti. Bursada ceddinin yaptırmış olduğu camii şerif avlusunda medfundur.

Eserleri :

(Tercihu'l-Beyyinat), (Fetava-yı Hısali), (Divan) vesairedir. Bir de (Mülteka) nın müşkilâtını (Ata) ismiyle şerh etmiştir ki, bir nüshası Beşirağa kütüphanesindedir. (Deşişi) ismindeki Farsca lûgatını da ihtisar etmiştir.

Beyitlerinden :

Gördü gammı Leylâ ile ahvali diğer gûn
Divaneliğe urdu heman sureti Mecnun

HALİS İBRAHİM EFENDİ (PASAROFÇAVÎ)

Fazilet sahibi müderrislerden Farsca âlimi bir zat olup Belgrad civarındaki Pasraofça - Pozrofca'lıdır.

1160 H. de İstanbulda vefat etti. 1143 H. de Hırka-yı Şerif mahallesinde yazdığı (Mecmau'l-Emsal - Düsturü'l-Acem) isminde Farscanın inceliklerine müteallik bir büyük cilt halindeki kıymetli eserinin bir nüshası Esad Efendi kütüphanesinde vardır.

MEVLÂNA MÜFTİ EBU SAİD EL-HÂDİMÎ (HÂDİMÎ)
1176 = 1762

Âlimlerin en değerlierinden faziet ve kemalile meşhur olup 1113 = 1701 H. de Konyaya bağlı aslen Buharalı olan büyük pederinin hicret suretiyle yerleştiği Hadimde doğdu. İlk tahsilini pederiyle âlimlerin bü-

yüklerinden (Karahacı) şöhretiyle anılan Mustafa Efendiden gördükten sonra pederinin tensibiyle ilmini tamamlaman için İstanbula gelerek o asrın en tanınmış âlimlerinden Kazâbâdî Ahmed Efendiden parlak bir şekilde icazet almağa muvaffak olarak memleketine dönüp ders vermeğe ve eser yazmağa başladı. Kısa zaman içinde ufuklara yayılan şöhret ve fazileti dolayısiyle padişahın dâveti gereğince ikinci defa hilâfet merkezine gelip devrin âlimleriyle beraber bizzat padişah da hazır bulunduğu halde Ayasofya Camii Şerifinde takrir ettiği Fatihayı Şerife tefsiri umumî takdiri mucip olmuştur. Padişahın takdir ve taltiflerine mazhar olduktan sonra memnun bir şekilde memleketine gönderilmiştir.

Memleketinde tekrar tekrar icazet vermeğe muvaffak olarak 1176 H. de âhirete intikal etti. Mezhep olarak Hanefî, tarikat bakımından Nakşibendîdir. Kendi el yazılarıyle yazılı evrak arasında: «Pederimin kabri şerifinde murakabeye varmıştım, karşımda temessül eyledi. Nasihat istedim; «İşte beni görüyorsun ya, dünyanın esbap ve alâkalarından uzakım. Bu âlemde onlardan hiçbiri fayda vermiyor. Maişet hususunda hırs ve kötü tamahtan sakınarak Cenab-ı Hakka mütevekkil ve onun ihsanına kani ol. Dünyada sebepleri yaradanı unutup ihtiyacını zahirde sebep olan kula bildirirsen, Cenab-ı Hak seni en âdi kimseye muhtaç eder. Eğer ihtiyacını herkesten gizliyerek ancak Hazreti Zülcelâle arzedersen, dünya bile sana muhtac olur.» buyurdukları yazılıdır.

Değerli eserleri aşağıdadır :

1 — (Metni Mecamiu'l-Hakayık fi İlmi'l-Usul) (1)
2 — (Şerhu Tarikat-ı Muhammediye)
3 — (Şerhu Besmele) (2)
4 — (Haşiye-yi Dürer)
5 — (Şerhu Kasideti'l-Mudariye)
6 — (Haşiyetün Alâ tefsiri Suretin-Nebei li'l-Beyzavî)
7 — (Risaletün Fi Hakkı't-Tesbihi ve't-Tahmidi)
8 — (Tefsirü kavlihi tealâ «Kulillahümme malikel mülki»)

---

(1) Osmanlı âlimlerinden Aydınlı Mustafa b. Muhammed tarafından (Menafiu'd-Dekayık) ismiyle Arapca şerh olunduğu gibi, Şirvanlı Ahmed Hamdi Efendi tarafından da (Levamiu'd-Dekayık) adıyle terceme olunan nüshaları basılmıştır.

(2) Onsekiz ilme tatbik edilerek yazılmış olan bu kıymetli eser Mısır âlimlerinden Şeyh Uleyş Efendi tarafından telhis edilmiştir. Her ikisi de basılmıştır.

1190 H. küsur tarihinde vefat eden Karamanlı Ahmed b. Hasan'ın da (Tuhfetü'l-Besmele) ve I. Abdü'l-Hamid zamanında yaşayan Muhammed b. Ali El-Karamanî Sümme'l-Erzincanî'nin de (Risaletü'l-Besmele) isminde birer şerhleri vardır ki, birer nüshası Hamidiyede mevcuddur.

9 — (Tefsirü kavlihi tealâ «İnne ba'zezzani ismün»)
10 — (Risaletün-Nasayihü vel-Vesaya)
11 — (Risaletün fi sülukin-Nakşibendiye)
12 — (Risaletü'l-Huşûi fi's-salâti)
13 — (Şerhu eyyühe'l-Veled)
14 — (Arayisü'n-Nefaisi fi ilmi'l-Mantık)
15 — (Arayisü'l-Enzari ve Nefaisü'l-Ebkâr)
16 — (Risaletün fi mahiyeti'l-Ulûm)
17 — (Keşfü'l-Hidri an hali'l-Hıdri)
18 — (Risaletün fi'l- Hadîsi'z-Zaifi)
19 — (Risaletü'l-Misvak)
20 — (Risaletü'l-Kahve)
21 — (Risaletü'd-Duhan)
22 — (Tefsirü Sureti'l-İhlâs)
23 — (Risaletün fi hakki'l-İstihlâf)

1160 H. de vefat eden yüksek biraderi Ebi Naim Ahmed el-Hâdimînin eserlerinden :

1 — (Risaletün fi Hakkı'l-Elfazi'l-Mecaziye)
2 — (Haşiyetün Ale'l-Mir'at)

Oğlu olup 1213 H. de Mekkede vefat eden Said Hâmidînin eserleri:

1 — (Haşiyetün Alâ Tefsiril-Fatihati Li'l-Beyzavî)
2 — (Şerhu'l-Buhari'ş-Şerif İlen-Nısıf)
3 — (Şerhu Kasidei Bür'e)
4 — (Haşiyetün Ale'l-Hayali)
5 — Şerhu Şemail-i Şerife)

1192 H. de vefat eden Abdullah Hadîminin eserleri :

1 — (Şerhu Mecamiu'l-Hakayık)
2 — (Şerhu Dibacetün-Netayic)
3 — (Şerhu'l-Kasideti'l-Hemziyye)
4 — (Haşiyetün Alâ Haşiyeti Mir Ebi'l-Feth)
5 — (Haşiyetü Alâ Şerhi Besmele)
6 — (Tefsiru Kavlihi Tealâ «Kad efelahal Mü'minûn»)

Emin İbni Muhammed Hadimînin eserleri :

1 — (Şerhu Menar)
2 — (Haşiye-yi Kazi Mîr)
3 — (Haşiye-yi Münteha)

HALİL İBNİ HASAN (EBİ'L-FELÂH)

Âlimlerden bir zat olup Aydınlıdır. 1170 = 1756 H. de vefat etti.

Eserleri :

Haşiye-yi Muhtasar-ı Münteha), (Seyyid Şerifin Tasavvurat haşiyesine), (Karadavutun) haşiyesine haşiye, münazara adabı ilminden (Taşköprülü Risalesine Haşiye) vesairedir.

HAHİRZADE İSMAİL İBNİ ŞEYH MUHAMMED EFENDİ

Kadıların âlimlerinden bir zat olup Mirza Mustafa Efendinin talebesi ve kız kardeşinin oğludur. 1152 H. de Bursa kadısı iken (Minhacül-Beyan fi Tefsiri Lûgatı Kur'an) isminde bir eser yazmıştır ki, Türkçe tefsir yazmak istiyenler için istifadeli bir kaynaktır.

HALİL ŞEREF EFENDİ (HAYATİZADE)

1267 = 1850

Hal tercemesi yukarıda geçen Hayatî Ahmed Efendinin fazilet sahibi olarak tanınmış oğludur. Bağdat mollalığından dönüşü olan 1267 H. de memleketinde vefat etti. Eserlerinin en büyüğü (Ravzatü'l-Eşraf fi'l Muzafi ileyh ve'l-Muzaf) ismindeki dört büyük cilt üzerine yazılmış (Türkçe lûgat) kitabıdır. Bu eser (Simarü'l-Kulûbi Fi'l-Muzafı ileyhi ve'l-Mensubi) ile (Mâ yuavvelü aleyhi fil-muzafi vel-muzafi ileyh) isimlerindeki lûgat kitapları başlıca kaynak alınmak suretiyle meydana gelmiştir ki, tertibi Heca harfleri üzerine izafet terkiplerinden müteşekkildir.

Bu büyük eserden başka Sümbülzadenin (Nuhbe) sini ve Bâkülu Kudsi adındaki zatın Arapca olarak yazdığı (Esrarü'l-Melekût) ismindeki yeni Kozmoğrafya ile alâkalı olan eserini de (Efkâr-ı Ceberut) ismiyle geniş bir şeklde terceme ve şerh etmiştir. Gerçi bu eserin rakam ve hesaplarına teallük eden bazı kısımlarında zamanımızın hesaplarına uymayan noktalar varsa da, son bölümünde Yeni Kozmoğrafyanın şer'i şerife tatbikına dair olan hususî bahis mütalâaya şayandır. Bu eser 1265 H. de İstanbulda basılmıştır. (Simarü'l-Kulûb) 430 H. de vefat eden İmam-ı Seâlebînin, (Mayeûlü aleyh), 1111 H. de vefat eden Muhammed Emin Muhibbinindir. (Ma yeul)ün nefis bir nüshası Vefa kütüphanesinde vardır.

HALİL KERMİRÎ (KAYSERÎ)
1190 = 1776

Tanınmış âlimlerden bir zat olup Kayserinin Kermir köyündendir. 1190 H. tarihlerinde memleketinde vefat etti.

Eserleri :

(Haşiye-yi Akaid), (Haşiye-yi Kazi Mîr), (Şerh-i Manzume-yi İshak Efendi) dir.

Muhammed İbni Ebubekir El-Halebî El-Kayserî El-Hisarî isminde bir zatın 1157 H. de yazılmış (Fevaidü'l-Hisariyyeti fi Şerhi Mefatihi'd-Dürriyyeti fi'l-Emsileti'l-Farisiyyeti) isminde Arapca eseri Kuşadası kütüphanesinde tarafımdan görülmüştür. Bir nüshası Yahya Efendide vardır.

HALİL EFENDİ (BURDURÎ)
1269 = 1852

Fazilet sahiplerinden bir zat olup Burdur - Gölhisar - Kızıllar köyündendir. Tahsilini tamamladıktan sonra Burdurda ilmin neşrine hizmet etti ve eserler yazdı. 1269 H. de vefat ederek Demiroğlu Hayratı kabristanına defnedildi.

Eserleri :

Usûl-ü Hadisten (İrşadü'l-Kari) isminde (Aliyyü'l-Karî Haşiyesi)
Nahivden (Gunyetü'l-Ebsar) isminde (Netayicül Efkâr Haşiyesi)
Kıraatten (Nüveyri Haşiyesi)
(Tefsir-i Kazi) nin ekseri yerlerine (talikat)
(Mutavvel) in ekseri yerlerine talikat vesairedir.

HOCA TAHSİN EFENDİ (FİLATÎ)
1298 = 1880

Âlimlerin sonuncularından olup Yanya civarındaki Filatlıdır. Aklî ve naklî ilimleri bilen şark ve garp dilleriyle, yeni ilim ve fenlerin çoğuna vakıf fazilet sahibi, hakim bir zat idi. Hal tercemesi mufassal olarak Şemseddin Sami Beyin «Hafta» ismindeki mecmuasında neşredilmiştir.

Eserlerinden :

(Tarihu Tekvin), (Esas-u İlm-i Heyet), (Ruh), (Esrar-ı Ab-u Hava) gibi bazı risaleleri sonradan neşrolunmuştur. Ancak geniş ilmi nisbetinde eser bırakmağa muvaffak olamamıştır. Osmanlı ülkelerinin ekseriye-

tinde görüldüğü üzere gökyüzü kubbesinin görünüşünün resmini bildiren Miratüs-Sema isminde basılmış bir levhası vardır. Vefatı 1298 H. de Erenköyündedir.

Hikmetli şiirlerinden bir kıta aşağıdadır:

Kitab-ı Âlemin Evrakıdır ebad-ı namahdut
Suturu hadisat dehirdir âsarı na-mağdut
Basılmış desti gâh levhı mahfuz tabiatta
Mücessem lâfzı manidardır âlemde her mevcut

Ömrünün sonlarında inşad ettiği müsemmenlerde (sekizlikler) ibretli bir manzumedir. Kâinat hakkında da bir manzumesi vardır. Riyaziye ilimlerinden astronomiye merakı fazlaydı.

Pars arkadaşlarından meşhur Tarakçı Said Ağanın menkıbeleriyle vefat tarihini işaret eden (Mecmua-yı Ulum) da tuhaf ve mufassal bir kasidesi de vardır.

Yıldızlar âlemine dair merhumun nazmettiği manzumedir:

Ruyi miratı avalimdir bu resmi dilnişin
Sureti zibayı masnuat-ı hayr'il-hâlikîn
Tarımı minada hoş elvan güna gün ile
Zeynolunmuştur mesabihus-sema, lin-nazırîn
İrtifaı kadrı ecramı felek hakkında hem
Nazil olmuştur nice âyat-ı Kur'an-ı mübin
Sure-i veş-şemsi ven-Necmi de, ba vav-ı kasem
Anların hakkı içün etmiş Hak kelâmında yemin
Hayret efzayı ukul ehli fikrettir nücûm
Habbeza sun-i bedii ilâhiyedir rifat rehîn
Eşref-i cümle maariftir bu fenni mevzuî veş
İlm-i heyet üzre mevkuf ekser ahkâmı din
Mihri hikmet lem'a rizi kişveri ervahtır
Feyzi nurı ile bulur neşvü nema akli fatin
Ba cenah ilmi heyet dem bedem olmak muhal
Evci idrak, kemali kudreti Hakka karîn
İşte bir ayineyi heyet nüma kim vechinin
Encümünden münteşirdir pertevi ilmi'l-yakîn
Matlaı ta bendedir çeşmi hakayıkı bîndir
Ahteri pervin-i sıfat her noktasıdır semin.
Burci ali'î sipihr irtikaya neyl için
Inkısamatı medaric hatları habli metin.
Alemin ahvali icmaliyesin idrak için,
Şekli görmek, bin kitabın okumaktan bihterîn

HARPUTÎ ÖMER NÂİMÎ EFENDİ
1299 = 1881

Mehmed Said Efendi Fetavası adındaki mecmuanın yazarı Harput Müftüsü İmamzade Muhammed Said Efendinin oğlu Müftü Ahmed Efendinin oğludur. Harputta, Ayıntapta, Kayseride tahsil gördü. Harputta 15 sene müftülüke bulundu. Üç lisanda şiir inşasına muktedirdir. (İzhar) ve (Feride İsamını) şerh ve münazara ilmi ve adabından (Velediye Hicabisini) haşiye etti. Bu eksiktir.

Bazı mühim meselelere dair müteaddit risaleleri ve hocalarının çeşitli risalelerine birçok talikatı vardır.

Şiirleri toplanmamıştır. Şöhret kazanmasına sebep (El-Asidetü's-Şehdiye Fi şerhi Kasidetil Bürde) ismindeki eseridir.

Bu eseri ilk defa Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa bastırdı. Tekrar tekrar ilmî icazet vermeğe muktedir oldu. Bilâhare âmâ olduğu halde yine ilmin yayılmasına hizmet etti. (Manzume-yi Naimiyye) adındaki matbu eserini de bu sırada yazmıştır.

1299 H. de Harputta vefat etti. Harputtaki kabristana defnoldu. Pek yaşlı olduğu halde şuurla hafızası fevkalâde idi. «Din-i Muhammedîye hizmet edenler bunamaz, zelil olmaz. Müslümanlığı yükseltenler iki cihanda da azizdir.» Mezkûr zat yumuşak huylu ve lâtifeci idi. Lâtifeleri pek çok ve pek hoştur.

HALİS MUHAMMED EFENDİ (ŞİRVANÎ)
1331 = 1912

Arabî ilimlerin bilhassa Arap edebiyatının mütehassıslarından faziletli bir zat olup Şirvanlıdır. İlk tahsilini memleketiyle Amasyada görerek İstanbula gelip zamanının en faziletli âlimlerinden Tikveşli Yusuf Efendiden tamamlıyarak icazet almıştır. Fatih Camii Şerifinde ders okutmağa başlayıp icazet vermeğe muvaffak olmuştur. Ayni zamanda kurucularından bulunduğu Darüşşafakada da hocalık yaptı. Mustahzaratı gayet çok, ilmî ihataya malik bir zattı. Son memurluğu olan ders vekâletinden emekliye ayrılarak 1331 H. de vefat etti. Fatih camii avlusuna defnedildi. Medreselerin islâhı ile medrese talebelerine fen derslerinin verilmesi hususunda gayret ve hizmeti geçmiştir.

Eserleri :

(Telhısün-Nahiv), (Mizanül-Ezhani fi'l-Mantık), (İlm-i Kelâm), (Usul-u Akaid) gibi ilmî risaleleri Darüşşafakada okutulmuştur.

İBNİ TÜRKMEN ALÂADDİN ALİ İBNİ OSMAN MARDİNÎ
735 = 1334

Büyük Fakih ve Muhaddislerden bir zat olup diğer ilimlerde de ihtisası vardır. Tahsilini Mısırda tamamladıktan sonra Mısırda kadılıkta bulunarak 735 H. de vefat etti. Eserleri :

(Muhtasaru'l-Hidaye), (Sadiye fi Usulil-Fıkıh), (Muhtasar Ulûmi'l-Hadisi Li İbni Salah), (El-Cevherü't-Takiyyi Fi'r-Reddi Ale'lBeyhakî) dir. Son eseri 1316 H. de Hindistanın Haydarabat - Dakkan şehrinde basıldı. İmam Fahreddin Razinin (Muhassılü Efkârı'l-Mutekaddimine ve'l-Müteahhirine Mine'l-Hükema)sını da kısalttığını (Keşfü'z-Zunûn) beyan etmektedir. Küçük kardeşi Ahmed Efendi de âlimlerden bir zat olup 744 = 1343 H. de vefat etti.

Başlıca eserleri :

(Şerhu Camii'l-Kebir) ile (Şerhu'l-Hidaye), (Behimetü'l-Eâribi bima fi'l-Kur'ani mine'l-karib), (Muhtasar risaletü'l-Kuşeyriye), (Kitabü'z-Zuafai ve'l-metrukin), (El-Müntehab fi'l-Hadîs), (El-Mü'telif), (El-Muhtelif), (Sünenü's-Sağîr vel-Kebîr) dir.

İBNİ MELEK
650 = 1252

İsmi İzzettin Abdüllâtif olup Tirelidir. Osmanlı âlimlerinin en değerlilerinden müdekkık - Duhakkık ve fazilet sahibi bir zattır. Aydın oğlu Mehmet Bey tarafından Tirede yaptırılmış olan medresede ilme ve ahlâka hizmet etmiştir. Mezkûr medresede ziyaretiyle müşerref olduğum mübarek mezar taşında Arapca olarak 797 H. tarihi kazılmıştır. İstanbulda Aksaray civarında Sofular maallesinde yüksek adlarına atfen sonradan bir taş dikilmiştir. Tasavvufa da intisabı vardır.

Değerli eserleri aşağıdadır:

1 — (Şerhu Meşarik-i Şerif) : Eserin metni 650 H. de vefat eden İmam Radiyyuddin Hasan ibni Muhammed Es-Sâgânînin hadis ilmine ait meşhur eseri olup ismi (Meşariku'l-Envari'n-Nebeviyyeti min sihahi'l-Ahbari'l-Mustafaviyye) dir ki, birçok âlimler tarafından şerh olunmuşsa da ulema arasında meşhur ve muteberi hal tercemesini yazdığımız İbni Melek merhumunkidir. Bu şerhin ismi (Mubarekü'l-Ezhar fi Şerhi Meşariki'l-Envar) dır.

2 — (Şerhu Menari'l-Envar) : Eserin metni 710 H. de vefat eden (Hafizuddin Nesefi) lâkabiyle meşhur İmam Ebi'l-Berekât Abdullah İb-

ni Ahmed'in meşhur eseridir ki, bu eser de birçok âlimler tarafından şerh ve haşiye olunmuştur.

3 — (Şerhu Mecmai'l-Bahreyn) : Eserin metni 964 H. de vefat eden (İbni Saatî) şöhretiyle tanınmış Muzafferüddin Ahmed İbni Ali El-Bağdadî'nin Hanefî mezhebinin fürûatına dair olan meşhur kitabıdır ki, bu eser de bir çok âlimler tarafından şerh edilmiş ve haşiyesi yazılmıştır.

4 — (Şerhu Vikaye) : Eserin metni Allâme Mahmud İbni Sadru'ş-Şerianın olup ismi (Vikayetü'r-Rivayeti fi Mesaili'l-Hidaye) dir ki, bu eser de birçok büyük âlim tarafından şerh edilmiş ve haşiyesi yazılmıştır. Hal tercemesini yazdığımız İbni Melek merhum bu şerhi oğullarından Cafer adındaki oğluna, (Vikaye) yi okuttuğu zaman yazmışsa da hastalığı dolayısiyle tamamlayıp temize çekmeğe muvaffak olamamış fakat diğer oğlu Muhammed Efendi tarafından tamamlanmış ve temize çekilmiştir. (Keşfü'z-Zunun) ve (Şakayık-ı Nûmaniyye) de böyle yazılıdır.

5 — (Şerhu Tuhfetü'l-Müluk): Kitabın metni Ebu Bekri Razinin Hanefî mezhebinin füruatına dair yazmış olduğu meşhur eseridir. Bu da bazı âlimler tarafından şerh olunmuştur. Keşfüz Zununda böylece beyan olunmuştur.

6 — (Kitabün Mine't-Tasavvuf) : Eserin ismi (Şakayık-ı Numaniye) de zikredilmemiştir.

7 — (Şerhu Mukaddimeti'l-Fıkhiyye) : Eserin metni tanınmış fakih Ebulleys Semerkandî'nin olup birçok fakih tarafından şerh olunmuş ve haşiyesi yazılmıştır.

8 — (Manzum Kanun-i Lûgat-ı İlâhî) : Kur'ân-ı Kerîm'in mubarek lâfızlarına dair bir lûgatçe olup İbni Ferişteh adıyle tanınan biraderi Abdülmecid'in de bu mevzuda bu isimle mensur bir lûgatı vardır.

9 — (Minyetüs Sayyadin Fi Talimi'l-İstiyadi ve Ahkâmihi)

İBNİ MELEKZADE MUHAMMED EFENDİ

854 = 1450

Babası gibi âlim ve fazıl bir zat olup vefatı 854 H. de, kabri pederinin yanındadır. Mezar taşında tarih yoktur. Eserleri aşağıdadır:

1 — (Bahrü'l-Hikem) : Ahlâk ilmi ile ibretli hikâyelerden bahseden üç bab ve yüz fasıl üzerine tertiplenmiş Türkçe büyük bir cilt olup Sultan İkinci Murad adına kaleme alındığı ve kendilerine takdim edildiği Selânikte mütalâa ettiğim yazma bir nüshasının mukaddimesinde zikrolunmuştur.

2 — (Bedrü'l-Vâizîn ve Zahrul Âbidîn) : Ahlâk ve mev'ızalardan bahseden Arapca bir eserdir. Bu eserde öğüt olarak 600 Arapca beyit irad edildiği (Şekayık tercemesi)nde beyan edilmiştir. Yıldırım Bayezid Han'a hediye kılınmıştır.

3 — (Fezail-i Recep, Şaban, Ramazan) : Üç mübarek ayın faziletlerine dair kıymetli bir eserdir.

4 — (Şerhu Vikaye) : Pederlerinin şerhinden başka bir şerh olduğu (Şakayık tercemesi)nde açıklanmıştır.

5 — (Ravzatü'l-Müttekîn fi masnuat-ı Rabbi'l-Âlemin) : 844 H. de yazılmış el yazma nüshası askeriyenin âlimlerinden Bağdatlı İsmail Paşanın kütüphanesinde bu eserin yazarı tarafından görülmüştür. Adı geçen eser âlimlerden Muhammed İbni Mustafa Efendi tarafından âyan âzalarından Muhyiddin Bey adına terceme edilmiştir. Hal tercemesini yazdığımız Muhammed Efendinin oğlu olup Hafidi İbni Melek ismiyle tanınan Abdurrahman Efendinin de hadis ilminden (Mesabîh şerhi) vardır.

İBNİ HÜMAM KEMALEDDİN MUHAMMED SİVASÎ
861 = 1456

Fatih devri âlimlerinden ve Hanefî fakihlerinden olup tahsilini Mısırda tamamlamıştır. Fıkıh, Usul ve Arap edebiyatında ihtisas sahibidir. Tasavvufa da intisabı vardır. 861 H. de Mısırda vefat etti.

Eserleri :

(Fethu'l-Kadir) ismindeki (Hidaye şerhi) ile (Fevatihu'l Efkâr) ismindeki (Mukaddimetü't-Teşrih) şerhi, Hanefî mezhebinin füruuna dair (Zadü'l-Fakir), kelâm ilminden (Müsayere) ve usul ilminden (Tahrir) vesairedir. (Müsayere)nin Kemal İbni Ebi Şerif tarafından yazılan şerhi sonradan Mısırda basılmıştır. (Şerhu Bedii'n-Nizamı Li İbni Saatî) ile (Şerhu Hadîsi Kelimetanı Hafifetan) eserleri cümlesindendir.

İBRAHİM İBNİ SÜLEYMAN RADIYYÜDDİN
782 = 1380

Âlimlerin büyüklerinden bir zat olup Konyalıdır. Memleketinde tahsilini tamamladıktan sonra Şama gitmiş ve buranın âlimlerinden istifade ederek 7 kere haccı şerifi edaya muvaffak olmuştur. 782 H. de Şamda vefat etti.

Eserleri :

Altı cilt (Şerhu Camii'l-Kebir) ile (Şerhu Manzûme-yi Fıkhiyye) dir.

İLYAS SİNOBÎ
891 = 1486

Arabî ilimlerdeki kudreti herkesçe teslim edilmiş bir âlimdir. Bursada Sultaniye müderrisi iken 891 H. de vefat etti. Zeynilerde medfundur.

Eserleri :

(Tefsiru bazı âyatı kerime), (Şerhu fıkhı Ekber), (Haşiye-yi Şemsiye Mine'l-Mantık), (Haşiye-yi Şerhu Makasıd) vesairedir. Hat ilmine intisabı ve süratli kalemi olup bir günde Kudûrî kitabını yazdığı (Tarihi Temînî) de mezkûrdur. 936 H. de vefat eden mev'izadan (Hayatü'l-Kulûb) sahibi Nebi İbni Turhan ile 987 H. de 29 bab üzerine tertiplenmiş Türkçe (Zahrü'l-Ârifin Fi Yevmiddin) yazarı Muslihuddin Mustafa, 914 H. de (Tefsir-i Beyzavî) nin baş tarafına (Mazharu Envari't-Tenzil fi Keşfi Esrari't-Te'vil) ismiyle haşiye yazan Ahmed, 721 H. de (Tavali) yi şerh eden Ahmed İbni Muhammed

رَبَّنَا أَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ

âyeti kerimesine dair mufassal bir tefsir yazan Şemseddin, Fıkıhtan (Dürri'l-Mensur) yazarı Sultan İbrahim'in muasırı Abdullah Ahdî İbni'l-Kadı Sinobî ve Sultan Birinci Selim'in muasırı olup (Sadrü'ş Şeria) ya (Es'ile-i Şer'iye) ismiyle haşiye yazan Yusuf İbni Durmuş Efendiler de Sinop'tan yetişen âlimlerdendirler.

İBNİ KEMAL (ŞEYHÜLİSLÂM)
940 = 1533

Doğum yeri Tokat (1) olup Edirne'de yetişmiştir. İlmî kudretinden kinaye olarak zamanında «Müftiyüs-Sakaleyn» lâkabiyle yâd olunurlardı. Değerli eserlerinin yekûnu 300'e yakın olup (2) yaşadıkları zamanda geçerli olan hemen bütün ilim ve fenlere vakıfdılar. Şiirleri sade ve hâkimanedir.

Yazmış oldukları eserlerden başlıcaları şunlardır:

(Tefsir-i Şerif) : Sûre-yi Vessaffat'a kadardır. (Keşşaf tefrisi)ne ta-

(1) (Riyazî tezkiresi)nde Dimetokalı gösterilmişse de mevsuk olmıyacaktır.

(2) Tahkik Metodiyle yazılmış risalelerinden 36 sı iki cilt olarak İkdam matbaası tarafından basılmıştır. İsimleri Heca harfleri üzerine tertiplenmiş eserlerinin çoğu Suriye maarifcilerinden Azimzade Cemil Beyin 1325 H. de tamamlayıp bastırdığı (Ukûdü'l-Cevher)inde zikredilmiştir.

mamlanmamış bir haşiye, Fıkıhtan (Şerhu Hidaye) ile (İslâh ve Îzah) isimlerinde birer metin ve şerh, Usul ilminden (Tabir ve Tenkıh) isimlerinde metin ve şerh, Mevlâna Tûsî ile Mevlâna Hocazadenin (Tahafütleri)ni muhakeme, Meaniden (Islahu Miftah) adında bir metin ve şerh, (Haşiye-yi Şerh-i Miftah li Seyyid Şerif), (Nigâristan), Baharistana naziredir. Onbin beyitli (Manzûme-yi Yûsuf ve Zeliha), (Dakayiku'l-Hakayık) (1), Fars dilinin müteradif ve müteşabih olanlarının tefrikına dairdir. (Tarih-i Âl-i Osman) Osman oğulları tarihinin 699 H. den 895 senesine kadar olan kısmı, (Haşiye-yi Tefsir-i Kadî), (Şerhu Buharî-i Şerif), (Şerhu Meşarikı'l-Envar), (Nücumü'z-Zahireti fi Ahvali'l-Mısri'l-Kahire), Mısır tarihidir. (Mühimmat), Fetvalardandır. (Muhitü'l-Lûgat): (Arapca lûgatları Farsca tercemeleriyle toplamıştır.) (Risaletü'l-Kâfiye), (İşkâlü'l-Feraiz), (Şerh-i Hadis-i Erbeîn), (Dîvan-ı Eş'ar), İkdam matbaasının gayretiyle basılmıştır, (Mukattaat İbni Yemin) tarzındadır.

Şiirlerinden :

Nâ ehil olur muarız-ı ehil
Her Ahmede bulunur Ebû Cehil

Göz yum cihandan aç gözünü kendi haline
Sen göz yumup açınca bu dünya gelir gider.

Mansıpta bir olsa dahi ger alim ü cahil,
Zahirde müsavi ise hakikatte bir olmaz.

Altun ile faraza ki beraber çekile seng
Vezn içre bir olmak ile kıymette bir olmaz.

Yavuz Sultan Selim Hazretlerine söylediği mersiyeleri şiirlerinin en mühimidir. «Mate't-tahrir», «İrtehale'l-ulûmu bil-kemal» (2) cümlelerinin gösterdiği üzere 940 H. de İstanbul'da vefat ederek Edirnekapısı haricinde Emir Buharî tekkesi civarında Eyübe giden caddenin sol tarafına defn olundular. Ceddi Kemal Paşa ile pederi Süleyman Çelebi Amasya'da medfundurlar. En mümtaz talebesi Ebu's-Suûd Efendidir.

---

(1) Ulvi mahlasıyle maruf Ahmed İbni Hakkı-i Üskübî tarafından müfredat ve mürekkebatı harf sırasiyle tertip olunmuştur.

(2) «Kabr-i Ahmed müdam olan pürnur», «Ol Bârigâha vardı İbni Kemal Paşa» mısraları da vefat tarihlerini göstericidir. Kefeni için «Hiye Âhirul Libas», kabri için «Hâza makamı Ahmed» ibareleri tarih düşmüştür. Ruhunu teslim ettiği sırada: «— Ya Ehad! neccina mimma nehaf» demişti. Bunun da vefat tarihini bildirdiği sonradan yapılan hesapla anlaşılmıştır.

Sultan Selim mersiyesinin bazı parçaları:

Azimde nev civan hazimde pir
Sahibü's-Seyfi ve Sa'ibü't-tedbîr
Az müddette çok iş etmişti.
Sayesi olmuştu âlemgîr
Şemsi asr idi asırda şemsin
Zıllı memdud olur, zamanı kasîr.
O merd o dargir ol şîrî
Ansun ve kanlar ağlasın,
Hayf sultan Selime Hayf ve dirîğ!
Hem kalem ağlasın hem tîğ...

İBRAHİM BURHANEDDİN GÜRANÎ

1102 = 1690

Büyük âlimlerden ve Nakşibendî şeyhlerinden olup 1025 H. de Şehrizur'da dünyaya gelmiş ve tahsil için Şam ve Mısır'a giderek oraların âlimlerinden okuduktan sonra ders vermeğe başlayıp ilim ve fazileti ve güzel takriri ile şöhret kazanması sebebiyle uzak memleketlerden birçok talebe gelerek ders halkasına toplanırlardı. Yüzden ziyade eseri olup başlıcaları ilm-i Sarfa dair (Tekmilü't-Tasrif) adlı kitabiyle Kasîdî'nin (Şerhu Endülisiye)sine bir haşiyesi, (Avamil-i Cürcaniye Şerhi): (En'-nebras li'l-keşfi'l-iltibas fi'l-esas), (Cevabü'l-Atid li mes'eleti evveli vacibin ve meseleti't-taklid), (Ziyaü'l-misbah fi şerhi behçeti'l-Ervah), (El-Kavlü'l-Celî fi tahkiki kavli'l-imam Zeyneddin İbni Ali), (Tahhiku't-Tevfikı beyne kelâmey ehli'l-kelâmi ve ehli't-tarikı), (Kasdü's-Sebili İlâ Tevhidi'l-Hakkı ve'l-Vekil), (Setrü'l-Akide), (El-Cevabu'l-Meşkür Ani'l-Manzur), (İşraku'ş-Şemsi bitarifi'l-kelimati'l-Hamsi), (Bülğatü'l-Mesîr İlâ Tevhidi'l-Ula el-Kebir), (El-Kavlü'l-Mübîn fi mes'eleti't-Tekvîn), (İfazetü'l-Allâmi bi tahkîki mes'eleti'l-kelâm), (El-İlma'ül-Muhîtu bi tahkiki'l-kesbil vasati beyne tarafi'l-ifrati ve't-tefrit), (İthafü'z-Zeki bi şerhi't-Tuhfetil Mürseleti ilen-Nebî), (Meslekü'l-Ebrari İlâ Ehadisin-Nebiyyi'l-Muhtar), (Meslekü's-Sedadi İlâ Mes'eleti Halkı efali'l-ibad), (El-meslekü'l-Celî fi hukmi sathi'l-velî), (Beytü'l-Umemi li ikazi'l-Hümem), (Hüsnü'l-Evibbeti fi hukmi darbin-nübüvve), (İthafü'l-halefi bi tahkiki mezhebi's-selef), (Hilalü'l-Fühum) adlı eserleridir.

1102 H. rebiul-âhirinde vefat ederek Medine-yi Münevverede Bakî kabristanına defnedildiler. Mezhebce Şafiî, tarikatçe Bedevîdirler.

İBNİ FİRUZ MUHAMMED BEY (İSTANBULÎ)
1018 = 1609

Sultan II. Selim hazretlerinin muasırı şeriatın siyasetine vakıf bir zat olup İstanbulludur. Sadrâzam Ahmed Paşanın kethüdası Firuzağanın oğludur. 1018 H. de taundan vefat etti. Müderrislerdendi. Harputlu Şeyh Mahmud İbni İsmail'in 844 H. de Mısır Sultanı Çakmak adına yazdığı (Ed-dürretü'l-Garra fi nasayihi'l-mülûki vel-kuzatı ve'l-vüzera) ismindeki eserini (Gurretü'l-Beyza) ismiyle geniş olarak terceme etmiştir ki, bir nüshasını Tire'de İbni Melek kütüphanesinde mütalâa ettim. Bir nüshası da Esad Efendi kütüphanesinde vardır.

İçindeki bahisler aşağıdadır :

1 — İmamet
2 — Şurut-u İmamet
3 — Hukm-i İmamet
4 — Kavaid-i İmamet
5 — Usul-ü İmamet
6 — Usul-ü vezaret
7 — Kavaid-i Sipah-Cünd (Askerlik)
8 — Ahkâm-ı Sultaniye
9 — Hiyel-i Şer'iyye
10 — Mesail-i Müteferrika

(Ed-dürretü'l-Garra)nın bir nüshası Hamidiye kütüphanesinde vardır.

İBRAHİM BERGAMAVÎ
1014 = 1605

Hal tercemesi yukarıda geçen Sümbül Sinan hazretlerinin halifelerinden bir zatın oğlu olup Bergamalıdır. Tahsilini tamamladıktan sonra medreseleri devrederek nihayet Sinan Paşa Daru'l-Hadis müderrisliğine tayin olundu. 10 sene bu müderrislik vazifesini ifa ederek 1014 H. de vefat etti.

Tefsir, Hadis, Kelâm ilimlerinde ihtisası vardı. (Envaru'l-Bevarik fi tertibi teşrihi'l-meşarik) ile kelâm ilminden (Nazmü'l-Feraid fi silki mecmail-akaid) isimli eserlerine sonradan bir de şerh yazdı. Tefsir ilmine müteallik risaleleriyle diğer bazı kitaplara ve tedvin edilmiş kitaplara dair talikatı da vardır.

1026 H. de vefat edip kadıların şairlerinden (Kasideyi münferice) şarihi Abdullah ve (Seyfü'l-Muvahhidin) müellifi Şemseddin Efendiler de Bergama'dan yetişen âlimlerdendir.

İSMAİL İBNİ SİNAN SİVASÎ

1048 = 1638

Tanınmış fakihlerden bir zat olup 1048 H. de Sivasta vefat etti. Değerli eserlerinden (Feraid) ismindeki (Mülteka şerhi)yle İbni Nüceymin, (Risaletü's-Sağayir ve'l-Kebayir) şerhi sayılmaktadır. Tahsil ve feyzi Abdülmecid Sivasîdendir. (Feraid)in bir nüshası Ayasofya kütüphanesinde vardır. (Dürerü'l-Akaid ve Gurerü Külli Saikın ve Kaidin) müellifi Şeyh Ahmed Efendi ile (Mir'atü'l-Beyan Fi Keramat-ı Âl-i Osman) müellifi Muhammed İbni Halil, 856 H. de vefat eden (Şerhu'l-Envar Li Ameli'l-Ebrar) yazarı Nureddin Ali İbni Ahmed de Sivastan yetişen âlimlerdendirler.

İBRAHİM İZDİNÎ

Fakihlerden bir zat olup İzdinlidir. Dört ciltten ibaret olan ve bir takımı umumî kütüphanede mevcut bulunan (İddetü'l-Hükkâmi Fi Şerhi Gureril-Ahkâm) ismindeki (Dürer Şerhi) Fıkıh ilmindeki ihtisasına kesin delildir. Bu şerhin yazılışının sonu 1057 H. olduğuna göre eser sahibinin 1000 küsur adamlarından olduğu anlaşılmaktadır. İzdin Yunanistanın kuzeyinde halen (Zeytûn-Lâmya) denilen şehirdir.

İBRAHİM İBNİ MUHAMMED

1050 = 1640

Kadılar zümresinden fakih bir zat olup Kasımpaşalıdır. 1050 H. de İstanbulda vefat ederek mahallesindeki hanesinin yakınına defnedildi. İlmi sarftan (Şafiye) ye (Safiye) ismiyle şerhi ve (Mecdu'l-feraiz)i vardır.

İSHAK İBNİ HASAN TOKADÎ

1100 = 1688

Âlimlerden bir zat olup 1100 H. de Tokatta vefat etti. (Şerhu Cilâul Kulûb), (Manzume-yi Tertibi'l-Ulûm), (Manzûme-yi Akaid) ve Usturlaptan (Mardini)ye haşiyesi gibi eserleri vardır. 1098 H. de tamamladığı (Manzûme-yi Akaid) âlimler arasında muteberdir.

İZMİRÎ SÜLEYMAN EFENDİ
1102 = 1690

Kadılar zümresinden ve fıkıh ilmi mütehassıslarından bir zat olup doğum yeri Girit, tahsil ve tefeyyüzü İzmirdedir. 1102 H. de Köprülüzade Mustafa Paşa ile Nemçe seferinde yaralanarak Belgradda vefat etti. İmaret Camii Şerifi sahasında medfundur. Usulü Fıkıh ilminden meşhur (Mir'at ve Mirkat) ile (Kuhistani-i Kebire) ve (Hadisi Erbaîn şerhi)ne haşiyeleri ve mantıktan bir risalesi vardır.

İSHAK HOCASI AHMED EFENDİ
1120 = 1708

Seçkin âlimlerden ve tanınmış ediplerden irfan sahibi bir zat olup Aydına bağlı Subice'dendir. İlk tahsilini memleketinde tamamladıktan sonra seyahate çıkmış ve Şirvan'da meşhur âlimlerden Hoca Nimetullah Efendinin feyizli derslerine devam ederek icazet almış ve Bursa'ya yerleşmiştir. Burada lâyık olduğu hürmet ve itibarı görerek bazı medreselerde ders vermeğe başladı. Bu sırada ilim ve irfan sahiplerinin kadir ve kıymetini bilen Bursa zenginlerinden (İshak Efendi) adında bir zatın oğlunu da talim ve terbiyeye başladı ki, uzun müddet bu zatla bir arada bulunduğu için bundan sonra halk arasında «İshak hocası» ismiyle meşhur olmuştur. Bu sıralarda Bursa'da irşad vazifesiyle meşgul olan Halvetî tarikatı şeyhlerinden Şeyh Niyazi Mısrî hazretlerine intisab ederek iç dünyasını tasfiye etmiştir. İşte bu suretle zamanını geçirirken «Eyledi Ahmed Efendi Ravzayı Adni makam» ve «Eyliye medreseyi cennet ulyada makam» mısralarının delâleti olan 1120 H. de vefat edip Deveciler mezarlığı denilen müslümanlara mahsus mezarlıkta (Ravzatü'l-Ebrar tarihi) vesair eserlerin sahibi Şeyhülislâm Kara Çelebi zade Abdü'l-Aziz Efendi yanında toprağa emanet edildi. Şiirlerinde «Ahmedî» mahlasını kullanmıştır.

Değerli eserleri aşağıdadır :

1 — (Terceme-yi Mukaddimeti'l-Edeb) : Allâme Zemahşerînin Arap dilinin kaidelerini ve faydalarını beyan eden meşhur eseridir ki, birinci bab (Esma), ikinci bab (Ef'al), üçüncü bab (Hurûf), dördüncü bab (Tasarrufu Esma), beşinci bab (Tasarrufu Ef'al) den bahsetmek üzere beş bab olarak tertiplenmiştir.

Osmanlı ulema ve şeyhlerinden Mustakimzade Süleyman Saadeddin Efendi tarafından da terceme edilmiştir. Hal tercemesini yazdığımız işbu Ahmed Efendinin tercemesi sonradan Matbaa-i Âmirede basılmıştır.

Mütercimin kendi el yazısiyle yazma nüshası İstanbul'da Ayasofya civarında Yerebatan mahallesindeki Esad Efendi kütüphanesindedir. Kaide ve edebiyatla meşgul olanlara cidden istifadeyi mucip eserlerdendir.

2 — (Manzume-yi Akaid) : (Emali) ve (Nûniye) kasideleri tarzında bir manzumedir.

3 — (Vahdetname-yi Âlem Engîz) : Çoğu Türkçe ve pek azı Farsca olmak üzere 2918 beyti ihtiva eden Mesnevi tarzında bir manzumedir ki, sonradan basılmıştır.

4 — (Sandukatü'l-Maarif) : Muhadarat ilmine ait kıymetli bir eserdir.

5 — (Akvemü'l-Vesail Fi Terceme-yi Şemail) : Eserin aslı 279 H. de vefat eden büyük hadîs imamlarından İmam-ı Muhammed Tirmizî'nin olup birçok ulema tarafından şerh olunmuş ve haşiyesi yazılmıştır.

6 — (Haşiye-yi Metni Tavalii'l-Envar fi'l-Kelâm) : Hal tercemesi yukarıda geçen Aydınlı Hacı Paşa maddesinde eserin metnine dair lâzım gelen izahat yazılmıştır.

7 — (Risale-yi İrtifa) : Mukantarat tahtası vesaire gibi irtifa âletlerinin tariflerinden ve kullanış usullerinden bahseder olup İshak Efendi adına yazılmış olduğu için ismi (İshakî) dir.

8 — (Hadis-i Erbaîn) : 40 hadisi şerifin tercemesidir.

9 — (Münşeat) : Münasebet düştükçe yazdığı edebî mektupların mecmuasıdır.

10 — (Talikatü Şifai Şerif) : Allâme Kadı İyaz-ı Sebtî'nin (Şifa-yı Şerif)ine yazdığı talikayı muhtevidir.

11 — (Haşiye Mir ebü'l-Feth) : Münazara ilmi âdâbına dairdir.

12 — (Talikatü Envari't-Tenzil) : Tefsiri Kadı Beyzavî'nin bazı noktalarına yazdıkları talikatlar beyanındadır.

13 — (Talikatu Tehzîbi'l-Mantık) : Allâme Taftâzânî'nin (Tehzibül-Mantık dibacesi)nde Celâl Devvânî vesair büyük âlimlerin beyanatlarının tahkik ve hülâsalarını muhtevidir.

14 — (Zıllü Tahdid-i Cihat)

15 — (Daire-yi Hendesiye Şerhi)

Farsça şiirlerindeki mahlası «Hoca», Osmanlı Türkçesinde «Ahmedî» dir. Şiirlerinden :

Devran şirişki alini, bezme şürbeder

Seyh-i belâda bağrımı honîn kebab eder

Mimar kim esas-ı sipehrin budur revşî

Mamur edince bir dili, bin dili harap eder.

İBNİ ADAVÎ MUSTAFA İBNİ İBRAHİM

Âlimlerden bir zat olup Kuşadalıdır. On küsur risalesini ihtiva eden Aydında gördüğüm kendi el yazısiyle yazma mecmuasında bulunan risalelerinden bazıları şunlardır :

(Mülakatü'l-Ervah), (Menasik-i Hac), (Risale Fittahare), (Risale Fis-Salât), (Risale Fi'l-İber) dir. 1146 H. de Aydına yerleşerek eser yazmakla meşgul olduğunu yazıyor. Zeynizade civarında medfun olduğu rivayet edilmiştir. «İbni Adavî» mahlâsını kullanmasının sebebi anlaşılamadı.

İSHAK EFENDİ (ŞEYHÜLİSLÂM)
1147 = 1734

Sultan Birinci Mahmud devrinde meşihat makamına getirilen âlimlerden olup Şeyhülislâm İstanbullu Ebu İshak İsmail Efendinin oğlu ve hal tercemesi ileride yazılı İshak Efendinin kardeşidir. Üç lisanda şiirleri ve mürettep divanı vardır. Diğer eserleri (Terceme-yi Şifa-yı Şerif el-müsemma bi istişfa), (Terceme-yi Bostanül-Ârifin El Müsemma bi kasri'l-Metin), (Bi'setname)den ibarettir.

Vefatı: 1147 H. de, kabri Sultan Selim civarında Çarşambada pederinin yaptırdığı mescidin yanındadır.

Şiiri üstadane olup :

Halimi arzet saba dildare, Allah aşkına.
Suzişi dilden haber ver yâre Allah aşkına.
Ey tabibi hazık nabz-ı aşınayı derd-i dil
Hasteyi hicrim, bana bir çare, Allah aşkına!

Meşhur gazelinin hususiyle «Keşfi esrar eyleme ağyare Allah aşkına» mısraı darbı mesel sırasına girmiştir.

İZMİRÎ
MEVLÂNA MUHAMMED İBNİ VELİ İBNİ RESÛL
1165 = 1751

İslâm âlimleri arasında (Mirat muhaşşisi) şöhretiyle tanınmış ihatalı ilim sahibi, ümmetin en faziletlilerinden bilhassa fakih bir zat olup Kırşehirlidir. İlk tahsilini memleketinde gördükten sonra İstanbul'a gelerek Mirza Fazıl'dan, Cüziyyat denilen diğer ilimleri de başka âlimler-

den öğrenerek arkadaşları arasında parlak bir surette icazet almağa muvaffak olduktan sonra, yapılan dâvet üzerine İzmir'e gitmiş maruf usul dairesinde ders okutmağa başlamıştır. Bir müddet sonra memleketce görülen fevkalâde fazileti dolayısiyle uhdesine müftülük vazifesi tevcih edildi. Ömrünün sonuna kadar müderrislik, müftülük vazifeleri ve eser yazmakla meşgul olarak 1165 H. de vefat etti. İki Çeşmelik caddesindeki ulu mezarlıkta medfundur. Mezkûr zatın eserleri çeşitli ve çok miktarda olup tesbit edilebilenleri aşağıdadır:

1 — Tefsirden, (Kadı Beyzavî Tefsirine Haşiye) :
âyet-i kerîmesine kadar büyük bir cilt olup tamamlamaya devam ettiği kendi yazdıkları kısa hal tercemesinde zikredilmişse de nereye kadar muvaffak oldukları meçhuldür.

2 — Fıkıhtan Mir'at Haşiyesi : Matbû ve meşhurdur.

3 — Dualardan (Hizbün Nasr) şerhi : İsmü Celilül Kadr olup basılmamıştır.

4 — Fıkıhtan (Eşbah şerhi) basılmamış olup bir nüshası Rodos kütüphanesindedir.

5 — Dualardan (Delâilü'l-Hayrat şerhi) : Basılmamıştır. İsmi, İsticlâbül-Müradattır. (Dileklerin yerine gelmesi hakkında) sonradan Türkçeye terceme edilmiştir. Bir nüshasını İzmir âlimlerinden bir zatta gördüm.

6 — Kelâmdan (Zübde-i İlm-i Kelâm) : Bir nüshası Akhisar kütüphanesindedir.

7 — Akaid ve Mevizadan (Zahru'l-Müteehhilin) şerhi. Basılmamıştır.

8 — Kelâmdan (Mesail-i Hilâfiyat) : Eş'arî ile Matürîdîler arasında teferruat üzerinde 67 meseledeki ihtilâfların halline dair olup bir nüshası İstanbulda Lâleli kütüphanesindedir.

9 — İlâhiyat, Tabiiyat ve Mantıktan bahseden (Hidayetü'l-Hikmet Haşiyesi), basılmamıştır.

10 — Mantık ilminden (Fenarî haşiyesi). Basılmamıştır.

11 — Nahiv ilminden (İmtihanü'l-Ezkiya Haşiyesi). Basılmamıştır.

12 — Münazara adabından (Risale-yi Birgivî şerhi) basılmamıştır.

13 — İlm-i Kelâmdan (Metin ve Şerh) : Bir nüshası Sultan İkinci Beyazıd Camiinin içindeki Veliyyüddin Efendi kütüphanesinde mevcut olup (Şerhü Akaid-i Cedid) ismiyle kayıtlıdır.

14 — Siyer ilminden İsamın (Şemail-i Tirmizî) şerhine haşiye. Basılmamıştır.

15 — Fıkıh ilminden Seyyid Şerifin (Muhtasarü'l-Münteha) şerhi haşiyesine haşiye. Basılmamıştır.

16 — Nahiv ilminden (Lübbü'l-Lübab) şerhine haşiye: Bu eserin mevcudiyeti Karabaşzade İzmirlî Ahmed Efendinin tarih ve tercemelerden bahseden eserinden anlaşılmıştır.

17 — Usul ve Cedel ilminden (Muhtasar İbni Hacip) şerhine haşiye. Basılmamıştır.

İBRAHİM RÛMÎ
1189 = 1775

Arabacılar ocağının şeyhi faziletli bir zattır. 1189 H. de Haccı Şerif farizasını ifadan dönüşünde yolda Mısır civarında vefat etti. Eserlerinden Kâtip Çelebinin (Keşfüz-Zunûn)una yazdığı (zeyli) aslı ile karıştırılarak sonradan İstanbulda basıldı. Fıkıh ilminden (Sadrü's-Şeria)yı da terceme etmiştir. Kıraat ilmini hal tercemesi ileride yazılı Yusufzade Abdullah Hilmi Efendiden tahsil etmiştir.

İBRAHİM İBNİ YAKUP GÜMÜŞHANEVÎ
1207 = 1792

Son zamanın değerli âlimlerindendir. 1207 H. de Amasya yakınında Havzada vefat etti.

Eserleri :

Basılmamış olup (Zühretü'l-Aruz), (Şerhu Avamil), (Risaletani mine'l-İstiare)dir.

İBRAHİM EL-HARAVÎ ERZURUMÎ
1214 = 1799

(Yekdest) şöhretiyle tanınmış âlim bir zat olup Erzurumludur. 1214 H. de vefat etti. Eserleri :

((Şemsü'l-Kasaid), (Nüshu'l-Vâizîn), (Reddü'l-Ekyie ve Şerhu) dır.

İBNİ RESÛL MUHAMMED ZEKİ EFENDİ (SÜLEYMANİYEVÎ)
1246 = 1830

Seçkin âlimlerinden bir zat olup Süleymaniyeye bağlı Çarta köyünde doğmuştur. Şafiî mezhebindendir. 1246 H. de vefat etti. Selkûtî akaidine yazdığı matbu haşiye değerli eserleri cümlesindendir. (İbni Hacer Heyteminin (Tuhfe)sine (Haşiyesi) ve Şafii fıkhından Nevevînin (Minhac)ında da şerhi vardır.

İSMAİL MÜFİD EFENDİ (İSTANBULÎ)
1217 = 1802

Aslen İstanbullu olup tahsilini tamamladıktan sonra Mekke payesine nail olmuştur. Müderrislik vazifesi ve eser yazmakla hayatını geçiren gayretli bir âlimdir. «Eylesün Yezdan Müfidi rahmetinden müstefid» mısraının delâlet ettiği 1217 H. de vefat ederek Davutpaşa Camii avlusuna defnedildi. Nakşibendî tarikatının halifelerindendir.

Eserleri :

(Hadis-i Erbaîn-i İmamı Nevevî), (Delailü'l-Hayrat), (Şemail-i Şerif), (Ahlâk-ı Adudiye), (Kaside-yi Nûniye ve Bür'e), (Pendi Attar)a bir şerh yazdığı gibi, (Tefsir-i Beyzavî)ye ve başkaca (Sûre-yi Nebe) üzerine haşiye yapmış, (Şerh-i Fenarî), (İstiare İsamı), Taşköprülüzadenin (Âdab şerhi) üzerine talikat yazmış, İbni Melekin (Menar şerhi) ve (Kenzü'l-Ummal)i ihtisar ve (Kudûrî) ile (Keydanî) fıkhını, Molla Caminin (Levayıh)ını, Bursalı Dede Efendinin (Siyaset-i Şer'iye)sini Türkçeye terceme etmiştir.

Şiirlerinden :

Bak saate, bir dakika fevt eylemeyip
Oynatmakda rakkası derunde her gâh
Miftahı inabetle kur işit sende,
Dil saatini bisavti Allah Allah...

İBRAHİM SITKI EFENDİ (İŞKODRAVÎ)

Takva sahibi âlimlerden bir zat olup Üsküdarda Şemsi Paşa medresesinde yerleşip ilim neşri ve eser yazmak suretiyle hayatını geçirdi. 12 risalesini ihtiva eden bir mecmuası Beşiktaşta Yahya Efendi kütüphanesinde ve 15 risalesini havi bir mecmuası da Yedikulede Küçük Efendi kütüphanesindedir ki, bazıları aşağıdadır :

(Şafiye Li'l-Marizî ve Kâfiye Li'l-Müridî), (Tuhfetül-Yetimiye), (Sıtkıye), (Dürretü'l-Yetimiye fil Ehadîsi Kudsiye), (Risaletün Fi Hakkı İsm-i Âzam), (Münciyetü'l-Fukara), (Usûl-i Hadîs). Son eserini 1247 H. de yazdığını eserin nihayetinde tasrih etmektedir. İşkodraya bağlıyken Berlin anlaşmasiyle Karadağa terk olunan Yodgorice'den yetişen Hasan Efendi de âlimlerden bir zat olup 1166 H. de İmam Şaraninin (Levakihu'l-Envar fi Tabakati'l-Ahyar) isimli eserini telhis etmiştir.

İMAMZADE ESAD EFENDİ (İSTANBULÎ)
1276 = 1859

Sultan II. Mahmud devrinde yetişen âlimlerden olup Zeyrek Camii imamlığı yapan Konyalı bir zatın oğludur.

Matbu eserleri :

Akaidden meşhur (Dürri Yekta) ve şerhi ile (Şerhu Siraciye), (Halebi şerhi Hilyetün-Naci), İstanbulun fethine ve Osmanlı devletinin şanının yüksekliğine dair «Letüftehannel - Kostantiniyye» hadîsi şerifinin şerhini ihtiva eden ve padişahın iradesiyle yazılıp 1285 H. de basılan (Fethi Kostatiniyye) risalesi, Mantıktan (Kaziyyelerin Tasdik ve Tefrikine) ve (Sarftan infial babının tatbikatına dair risaleleri) de vardır. Halvetî tarikatının Yiğitbaşı kolu halifelerindendir. 1276 H. de vefat ederek Süleymaniye Camii Şerifi avlusuna defnedildi.

İSMAİL NEBİL EFENDİ (AHISKAVÎ)
1278 = 1861

Fazilet sahiplerinden bir zat olup Ahıskalıdır. Gürcü İsmail Efendi adıyle tanınmıştır. İstanbul'da ilimlerin yayılmasına hizmet ederek 1278 H. de vefat etti. Fatih türbesi civarında medfundur. Âlet ilimleri risalelerini havi olup 1285 H. de basılan (Mefatihu't-Tahkik) ismindeki eseri ilmî kudretinin delilidir.

İBRAHİM EFENDİ (YALVACÎ)
1293 = 1876

Fazilet sahiplerinden hitabetiyle tanınmış bir zat olup Yalvac'a bağlı Hisarardı köyündendir. Karaağaçlı Rüşdü Efendi vesaire gibi değerli âlimlerden ders görmüştür. 1293 H. de vefat ederek köyünde yaptırmış olduğu medresenin camii şerifi avlusuna defnedildi.

Eserleri :

(Risale-yi Ahbaru Billezi), (Usulü'l-Müşavere fi Envaci'l-Muhavere), (Garaibi İlâl), (Haşiye-yi Dibace-yi Dürrün-Naci), (Haşiye-yi Kaside-yi Bür'e) dir.

Arapca kasideleri de vardır. 1. Risalesi kendisine lâkap olarak verilmiştir. 1140 H. de vefat eden İpsalalı Şeyh Abdullah İbni Şeyh Ahmed Efendinin de (İrşadiye) isminde (Kasidei Bür'e şerhi) vardır.

İBRAHİM EFENDİ
1309 = 1891

Âlimlerden fevkalâde ders takririne sahip bir zat olup Saruhan sancağına bağlı Eşme köylerinden İney'dendir.

Tahsilini Kırkağaç ve Soma'da tamamladıktan sonra Bursa'ya gitmiş, ilmin yayılmasına başlayıp birkaç defa icazet vermeğe muvaffak olmuştur. Arabî ilimlerin ekseri kollarından ve bilhassa tefsir ve Usul-i Fıkıh ilimlerinde geniş malûmat sahiplerindendir. Ömrünün sonlarına doğru Bursa müftülüğüne tayin olunmuştur. Bursa'da Uşşakî İbrahim Efendi ismiyle tanınmıştır. 1309 da Bursa'da vefat etti. Şeyh-i Ekberin faziletlerine dair (El-Miskü'l-Ezfer fi Tebriy'et-i Şeyhi'l-Ekber) isminde basılmamış büyücek bir eseri vardır. İlmî takrirlerinin ekseri noktaları talebeleri tarafından zapt olunmuştur.

İSHAK EFENDİ (HOCA)
1310 = 1892

Fazilet sahiplerinden bir zat olup Harputludur. 1310 H. de vefat ederek Fatih türbesi civarına defnolundu. Matbu eserlerinden (1) (Şemsü'l-Harika), (Ziyaü'l-Kulûb) her ikisi de İncilin elde bulunan nüshalarının tahrif edildiğine vesaireye dair olup diğerleri (Zübde-i İlmi Kelâm), (Es'ile ve Ecvibeyi Hikemiye), (Miftahu'l-Uyûn). Âlet ilimlerinin tariflerini beyan eden (Es'ile ve Ecvibe), (Kâşifü'l-Esrari Dâfiu'l-Eşrar) dır.

Bunlardan başka İbni Sina'nın meşhur (Şifa) sını da (İştisfaf Fi Tercemetiş-Şifa) ismiyle terceme etmiştir ki, basılmamıştır.

---

(1) I — Bu yolda yazılan matbu eserler : (İzharül-Hak) : İslâm âlimlerinin büyüklerinden 1306 H. de Mekkede vefat eden Hindli Rahmetullah Efendi merhumun eserlerinden olup tercemelerini birinci cildi hal tercemesi şairler faslında zikredilen Nüzhet Efendi tarafından İstanbul'da basıldığı gibi, ikinci cildi de Mollalardan olup 1313 H. de İstanbulda vefat edip Fatihe defn edilen Ankaralı Ömer Fehmi Efendi tarafından (İbrazü'l-Hak) ismiyle 1293 H. de Bosna'da basılmıştır.

II — (Terceme-yi Tuhfetü'l-Erîb fir-Reddi Alâ ehli's-Salib) : Mühtedi Abdullah Tercümanî'nin eseri olup sonradan terceme olunarak İstanbulda basılmıştır.

III — (Müdafaa) : Ahmed Mithat Efendinin eseri olup İstanbulda basılmıştır.

IV — (İzahül-Meram Fi Keşfi'z-Zalâm) : Hacı Abdi Beyin eseri olup İstanbulda basılmıştır.

V — (El-Fasıl Beyne'l-Hakkı ve'l-Batıl Tercemesi) : Adanalı Esmaî Yusuf

İSMAİL EFENDİ
(MANASTIRLI İSMAİL HAKKI EFENDİ)

Âlimlerden ve Ayan Meclisi âzalarının ileri gelenlerinden faziletiyle tanınmış bir zat olup Manastırlıdır. Memleketinde Sancaktarzade denilen aileye mensuptur. İlk tahsilini memleketinde yapmış, İstanbula gelip hal tercemesi ileride yazılı Şevket Efendi merhumdan icazet almağa ve derse çıkarak icazet vermeğe muvaffak olmuştur. Lisan talâkatına ve kuvvetli hitabete sahip olduğundan kürsü şeyhliğine tayin olunarak bu yolun son merhalesi olan Ayasofya şeyhliğine kadar yükselmiştir. Yüksek mekteplerin ekserisinde de hocalık yapmıştır. Vefatı ilim ve irfan adına büyük zayiattandır. 1330 senesi nihayetinde ikametgâhı olan Anadolu Hisarında ansızın vefat etmiş ve Fatih Camii avlusuna defnedilmiştir. Değerli eserlerinden basılmış olanlar aşağıdadır:

1 — (Telhısü'l-Kelâm fi Berahini Akaidi'l-İslâm)

2 — (Vesailü'l-Felâh fi mesaili'n-nikâh)

3 — (Kitabü'l-Vesaya ve'l-Reraiz)

Efendinin eseri olup Mısırda basılmıştır. Bu eserin aslı Mısır âlimlerinden İzzeddin Efendi tarafından yazılmış ve basılmıştır.

VI — (Nûrü'l-Hüda Limen İstehda) : Sırrı Paşa merhumun eseri olup Diyarbekir matbaasında basılmıştır.

VII — (Beyanü'l-Hak) : Hindli Rahmetullah Efendinindir. Tercemesi İstanbulda basılmıştır.

VIII — (Risaletü's-Samsamiye) : Hacı Abdi Bey merhumun eseri olup İstanbulda basılmıştır.

Arapça olarak yazılmış eserlerden aşağıdakilerin hepsi Mısırda basılmıştır:

1 — (Kitabü'l-Âlam Bima fi dinin-Nasâra minel-Bidei vel-Evham) : (İmam Kurtubî)

2 (Hidayetül Hubara fi ecvibeti'l-Yahudi ven-Nasara) : (İbni Kayyım el Cevziye)

3 — (Tahcilü Men sarrafe'l-İncil) : (Ebil Beka Salih İbni Hüseyin Caferî)

4 — (En-Nasihatül-İmaniye)

5 — (El-Fariku Beyne'l-Halikı vel-Mahlûk) : (Paçacızade Bağdadî Abdurrahman Efendi)

6 — (El-Cevherü'l-Feridu Fi İptali't-Teslis) : (Eyyüp Sabri Bey)

7 — (El-Ecvibetü'l-Fahire) : (Şahabettin Ahmed İbni İdris El Maliki El-Maruf bil-Karrafî)

8 — Kitabü Seferi'l-Hayr) : (Abdullah Salik Antakî) isminin ebcet hesabiyle delâlet ettiği üzere 1181 H. de (Tahcil Men Harrafel İncîl) den telhis edilerek terceme olunmuştur. Eğribozda medfundur.

9 — (İlmü'l-Yakîn Fi'r-Reddi Ale'l Mütenassırı İmadeddin)

10 — (El-İslâmi ven-Nasraniyyeti maal ilmi ve'l-Medeniyye)

11 — (Hülasatü'l-Kelâm fi Tercihi Dini'l-İslâm)

4 — (Mevahibü'r-Rahman fi Menakibi'l-İmam Ebi Hanifeti'n-Nûman)

5 — (Metalib-i İrfaniye ve İzahat-ı Nûniye) : (Şerhu Kaside-yi Nûniye)

6 — (Ahkâmı Şehri Siyam)

7 — (Er-Risaletü'l-Hamidiye Tercemesi) : (Beyyinat-ı Ahmediye)

8 — (Hak ve Hakikat) : (İslâmiyet aleyhinde Doktor Duzinin neşriyatına reddiye).

9 — (Mevaidü'l-İn'am Fi Akaidi'l-İslâm)

10 — (Mevaiz) : (Üç cüz'ü intişar etmiştir.

11 — (Şerhu's-Sadri Bi Fezail-i Leyleti'l-Kadr)

AYŞÎ MUHAMMED EFENDİ
1061 = 1650

Seçkin âlimlerden ve meşhur müelliflerden bir zat olup Tirelidir. İlk ilimleri memleketi ulemasından öğrendikten sonra muallim Ataullah Efendiden tahsilini ikmal edip Bayındırda Hacı Sinan medresesi müderrisliğine tayin olunarak kısa zamanda ilmî üstünlüğünü göstermiş ve maarife hizmete başlamıştır. 990 H. de İstanbula gelerek o sırada boşalmış bulunan kırk akçe vazifeli bir medrese müderrisliği için Anadolu Kazaskeri Zekeriya Efendinin huzurunda açılan müsabaka imtihanına girerek çeşitli ilimlere liyakatını ve üstünlüğünü isbat etmiştir. Bir müddet sonra inzivaya çekilerek eserlerini yazmağa başladı. Müşahade olunan eserlerinin ilmî mükâfatı olmak üzere Tire'de İbni Melek müderrisliğine tayin olundu. Bu feyizli medresede birkaç sene ders okutmak ve eser yazmak ile meşgul olarak bir iş için İstanbula geldiği zaman, (Oldu Ayşî cenanda vasılı Ayş) mısraının delâleti olan 1061 H. de vefat edip Edirnekapısı haricindeki Emir Buharî zaviyesi yanına defnedildi. (Rahmetullahi Aleyh) değerli eserleri basılmamış olup aşağıdadır.

1 — (Kur'an-ı Kerîm'in yarısına kadar tefsiri şerif)

2 — (Şerhu Vird-i Settar)

3 — (Şerhu Gülistan)

4 — (Usulü Fıkıhtan bir metn-i metin)

5 — (Telhısu Tarikat-ı Muhammediye)

6 — (Telhısu Ravzatü'l-Ulema)

7 — (Şerhu Mülteka)

8 — (İlm-i Meâniden Münekkahat-ı Meşruha)

9 — (Muhtar-ı Sıhah tarzında bir lûgat)

10 — (Hakayıku'l-Usûl) : Bir nüshası Akhisar kütüphanesinde tarafımdan görülmüştür.

11 — (Netayicü'l-Ezhan minel Kelâm) : Bir nüshası Kasaba kütüphanesinde tarafımdan görülmüştür. Eserlerinden bazıları İstanbul kütüphanelerinde mevcuttur.

KADI AHMED BURHANEDDİN (ERZİNCANÎ)
800 = 1397

Âlimlerden ve maalesef hükümdarlık sevdası ile başını belâya uğratan bir zat olup aslen Kayserilidir. Şöhreti «Emir Kadı» dır. Tahsilini Mısır'da tamamladı. Eserleri : Bir nüshası Ayasofya kütüphanesinde mevcut olup Arapca (İksiri's-Saadat-ı Fi Esrari'l-İbadat) ile (Telvih) üzerine (Tercih) isminde faydalı ve makbul bir haşiyesi olup üç lisanda manzumeleri de vardır. Hükûmet Başkanlığı sevgisi sebebiyle 800 H. de Akkoyunlu aşireti beyi Karailik Osman Beyle yaptığı kavgada vurularak vefat etti. Sivasta medfundur. (Afallahü anh). Hayatına dair Abdülaziz Esterabadi-i Bağdadî'nin (Bezm-i Vizrim) isminde Farsca bir tarihi vardır ki, birer nüshası Ayasofya, Yerebatan kütüphanelerinde mevcuttur. Divanının yegâne nüshası Londra kütüphanesindedir. Mufassal hal tercemesi Osmanlı Tarih Encümeni âzasından Tevhid Beyefendi tarafından Encümen mecmuası ile neşredilmiştir.

İngiliz müsteşriklerinden müteveffa Mister Kip'in Osmanlı Şiirleri tarihinde Kadı Burhaneddine ait neşrettiği şiirlerinden :

Hemîşe âşık gönlü büryan olur;
Her nefes garip gözü giryan olur.
Sofilerin dileği mihrab-u-namaz
Er kişinin arzusu meydan olur.

KARA YAKUP İBNİ İDRİS
933 = 1526

Âlimlerin en değerlilerinden bir zat olup Niğdelidir. Evvelâ memleketinde sonra Arap ve Acem ülkelerinde tahsilini tamamladıktan sonra Lârende Karaman kasabasında müderrislik vazifesiyle ve eser yazmakla meşgul oldu. (Haşiye Alel-Beyzavî) ile (Mesabîh) ve (Hidaye) üzerine şerhleri ve peygamberler tarihi, sahabelerin hayatiyle mezhep kurucularının, muhaddislerin, meşhur müsanniflerin hal tercemelerini toplayan (Eşraku't-Tevarîh)i vardır. Bu eser bir mukaddime, üç kısım, bir hatime üzerine mürettep olup Arapcadır.

Mukaddime : Meşhûr peygamberler,

1. Kısım : Peygamberimizin nesebi, doğumu, vefatı.

2. Kısım : İki na't üzerinedir. 1 — Peygamber Efendimizin çocukları ve zevceleri. 2 — Aşere-yi Mübeşşere.

3. Kısım : İki kanun üzerinedir. 1 — Sahabelerin faziletleri, 2 — Fakîhler ve hafızlar.

Hatîme : İki nevidir. 1 — Mezhep İmamları, 2 — Hadîs İmamları.

Vefatı 833 H. de, kabri (Lârende)dedir.

KARA SİNAN

852 = 1448

Fatih Sultan Mehmed Han zamanının meşhur âlimlerinden Arabî ilimlerde ve edebiyatta fevkalâde mahareti olan faziletli bir zattır. Fıkıh ilminden (Menarü'l-Envar)ı, sarf ilminden (Merah ve Şafiye)yi, heyet ilminden (Kozmoğrafya), Çaymînî'nin (Mülahhas)ını şerh ettiği gibi (Vikaye)ye dahi haşiye yazmıştır. (Zamair) ve (Hezmü'l-Cüyuşi ve'l-Gâlib ve'l-Mağlûp) isimlerinde başka eserleri de vardır. 852 H. de vefat etti.

KIRIMÎ SEYİDÎ AHMED İBNİ ABDULLAH (1)

879 = 1474

Fatih Sultan Mehmed Han'ın hürmet ve iltifatına mazhar olan fazilet sahiplerinden ve muhakkik âlimlerden, Molla Şerafeddin Kırımî'nin talebelerindendir. Eserleri :

(Haşiye-yi Tefsir-i Beyzavî), (Haşiye-yi Şerh-i Akaid), (Haşiye-yi Telvih), (Haşiye-yi Lübbü'l-Elbap), (Haşiye-yi Mutavvel) vesairedir. Bir nüshası Üsküdarda Atlama taşı kütüphanesinde mevcut ve 874 H. de tamamladığı hatimesinden anlaşılan (Miftahü'l-Gayb) şerhi vardır ki, tahkik ve irfanına kesin bir delildir. Bir de 879 H. de İstanbulda ikmal

---

(1) 2 nci Murad devrinde Kırım'dan hicret edip 840 H. de Edirnede vefat ederek Zindan altında Tatar Han kabristanında medfun olan (Menar Şarihi) Şerefüddin Kırımi'nin talebelerinden olup 883 de vefat eden Kırımlı Muhammed oğlu Ahmed de âlimlerden bir zattır. Eserlerinden (Şerh-i Buhari-i Şerif) kudret ve kıymetine delildir. 1279 da vefat eden ve Fatih'de medfun olan fıkıhdan (Kırımizade mecmuası) sahibi Reşid Efendi ile (Levayıh-i Faika ve Alâik-i Râika ale't-Tefsiri ve'l-Fıkhı ve'l-Hadisi ve'l-Feraiz) ve (Et-Tasrih) ismindeki (Telvih muhaşşisi) Fazıl Ali Efendiler de bu cümledendir.

ettiği Farsca (Gülşen-i Raz) şerhi vardır ki, bir nüshası Ayasofya kütüphanesindedir.

(Beyzavî Haşiyesi)nin ismi (Misbahu't-Tadil fi keşfi envari't-Tenzil) olup bir nüshası Atik Valide kütüphanesindedir.

Vefatı 879 H. de, kabri Fatih civarında Molla Kestel mescidi civarındadır. (Künhü'l-Ahbar)da, Bursa'da medfun olduğu yazılmışsa da mevsuk değildir.

1179 H. de kendi el yazısiyle yazma nüshası Kılıç Ali Paşa'da mevcut olan (Kadı haşiyesi) müellifi Muhammed bin Kardeş ile fıkıhtan (Menar) şerhi Şeref İbni Kemal de Kırım'da yetişen âlimlerdendir. Bu şerhin kendi el yazısiyle yazma nüshası, Küçük Efendi kütüphanesindedir.

KARA SEYYİDÎ
913 = 1507

Seçkin âlimlerden bir zat olup Hamid ilindendir. Alâaddin Ali Fenarî'nin talebelerindendir. İstanbul kadısıyken 913 H. de vefat etti. (Şerhu Miftah)ın baş taraflarına haşiyesi ve Arapca şiirleri vardır. (Kara Seyyidî Sualleri) ismiyle tanınmış olan sualler — ki, Seyyid şerifin (Şerhi Miftah) ve (Şerhu Mevakıf)ına dairdir — bu zatındır. Osmanlı âlimlerinden Şeyhzade Muhammed Muhyiddin ile (Şir'atü'l-İslâm) şarihi Mevlâna Yakup ve 932 = 1525 H. de İstanbulda vefat ederek yaptırdığı (Darü't-Talim) de defnolunan Seyyid-i Karamanî taraflarından şerh olunmuştur. (Risaletü'l-Ga'l) de eserleri cümlesindendir.

KARABAGİ MUHYİDDİN MUHAMMED
942 = 1535

Kanunî Sultan Süleyman devri âlimlerinden olup tahsilini tamamladıktan sonra İstanbula gelerek Seyyid Alizadeye muavin olmuş, bundan sonra bazı medreselere ve nihayet İznik medresesi müderrisliğine tayin olunmuş ve 942 H. de İznikte vefat etmiştir. Aklî ve naklî ilimlere vakıf bir zattır. Eserleri 23 makale üzerine tertiplenmiş Muhadarata (Hikâyelere) dair (Calibü's-Sürûr) ile (Keşşaf), (Beyzâvî), (Telvih), (Hidaye Talikatı) ve (Şerhu Vikaye)ye, (Celâl Devvanî)nin (İsbatü'l-Vacip) risalesine haşiyelerinden ve (Âdabu Adudiye) şerhinden ibarettir.

KARA DAVUT (İZMİTÎ)

948 = 1541

Osmanlı âlimlerinden olup İzmitlidir. Mevlâna Lütfi ve Müeyyedzade gibi âlimlerden tahsil etmiştir. «Meskenin pürnur ide Davud Efendinin vedûd» mısraının delâleti olan 948 H. de vefat etti. (Bursa'da) Yıldırım Bayezit civarında yaptırmış olduğu mescidin avlusunda medfundur.

Eserleri :

(Şerhu Delaili Hayrat) (1), (Şerhu Kasidei Nûniye), (Haşiye Alet-Tasavvurat), (Haşiye Alet-Tasdikat), (Haşiyeyi Şerhi Metali), (Haşiye Alâ Şerhi'ş-Şemsiye), (Telhısu Takrir-i Kavanin), (Haşiye Alet-Tehzip) vesairedir. Bir de akaid ve kelâmdan (Malûmat) isminde bir mecmuası vardır ki, bir nüshası Manastır kütüphanesinde mevcuttur. Bursa Evkaf ve sicillerini de tam bir dikkatle zapt etmiş ve yazmıştır.

KARA HAYDAR

955 = 1548

Âlimlerden bir zat olup Menteşelidir. Hemşerisi Çivizadeden tahsil etti. 955 H. de Üsküp'te vefat etti. Eserleri :

(Haşiye Alâ Şerhi Miftah), (Haşiye Alâ Şerhi Miftah), (Haşiye Ale'l-Hayali), (Haşiye Alel Mes'ûdi) dir.

KADIZADE HÜSEYİN İBNİ HASAN EFENDİ

944 = 1537

Fazilet ve kalem sahiplerinden bir zattır. 944 H. de maktûl İbrahim Paşa adına dört bab üzerine mürettep (Letaifü'l-Efkâr ve Kâşifül-Esrar) isminde bir eser yazmıştır ki, birinci bab siyasetten, ikinci tarihten, üçüncü edebiyattan, dördüncü ahlâktan bahseder.

---

(1) Fazıl İzmirî'nin, Muhammed Hilmi Efendinin, Salih Kudsi-yi Tokadî ve 1210 H. de vefat eden Egin Müftüsü Hacı Osman Efendinin, 1173 H. de vefat eden Kıbrıslı İbrahim Efendinin ve vaiz Şeyh Muhammed Efendinin de ayrıca şerhleri vardır. Kara Davud Efendinin şerhi basılmıştır.

KASIM İBNİ SÜLEYMAN NİĞDEVÎ
970 = 1562

Arabî ilimlerde hususiyle fıkıh ilminde vukuf sahibi bir zat olup memleketinde ve İstanbulda tahsilini tamamladıktan sonra 966 H. de Siroz'da Selçuk Sultan medresesi müderrisliğine tâyin oldu. 970 H. de burada vefat etti. Eserleri :

(Şerhu Vikayetü'l-Müsemma bi tatbik), (Şerhu Mülteka) dır.

KINALIZADE ALÂADDİN ALİ ÇELEBİ
979 = 1571

Meşhur âlim ve ediplerden olup İsparta'da doğmuştur. Pederi Kına kullanmakla meşhur olan Abdülkadir Hamidî'dir ki, hazreti Fatihe muallim olma şerefini kazanmışken Mahmud Paşanın çekiştirmesiyle padişahın meclisinden uzak düşmüş ve kısa bir zaman sonra vefat etmiştir. İlmiye yoluna girerek Kazaskerliğe kadar yükselmiştir. «İrtihal eyledi Kutbü'l-Ulema», «Ölen Kınalızade yûdi gür ab-ı hayatından» mısraının delâlet ettiği 979 H. de Edirne'de vefat ederek İstanbul yolunda Seyyid Celâlî türbesi civarında Nazır çeşmesi adlı yere defnedildi. (Tezkiratü's-Şuara) sahibi Hasan Çelebinin pederidir. Eserleri : Lisanımızda ahlâk ilmine dair yazılan eerlerin meşhurlarından olan matbu (Ahlâk-ı Alâ-yi) ile (Haşiye-yi Dürer ve Gurer ilâ nısfihi), (Haşiye alâ kitabi'l-Keraheti Mine'l-Hidaye), (Risaletani fi Hakkı'l-Vakf ve İs'af), (Risaletü's-Seyfiye ve'l-Kalemiye), (Haşiye Alâ Hasan Çelebi Li-şerhi'l-Mevakıf), (Münşeat), (Haşiye-yi Tecrid), (Haşiye-yi Keşşaf), (Haşiye-yi Beyzavi), (Tabakat-ı Hanefiyye), (Şerhu Kaside-i Bür'e) vesaireden ibarettir. Üç lisanda şiir nazmına muktedir idi. (Müretteb dîvanı) da vardır. (Tabakat-ı Hanefiyesi) İmam-ı Âzamdan Allâme İbni Kemale kadardır.

Şiirlerinden :

Eğerçi hane-i pür nakşdır sarayi cihan,
Veli kitabeleri «Küllü men aleyha fân»
Zemin mahal belâ vü zaman medar-ı annâ
Budur saray-ı cihan nakşına zemin-ü-zaman

(Ahlâk-ı Alâi) ahlâk ilmine dair yazılan Osmanlı eserlerinin en eskisi ve en kıymetlisidir. İbaresi sadeleştirilerek ve lüzumlu ilâveler yapılarak yeniden basılmasında büyük faydalar vardır.

983 H. de Bursa'da Yıldırım Bayezit Han medresesi müderrisi iken Emir Sultan yakınına defnedilen Şakku'l-Kamer Ahmed Efendinin de (Risale-yi kalemiye ve seyfiyesi) vardır.

KIZIL MOLLA (ABDURRAHMAN İBNİ SEYDÎ ALİ)

953 = 1546

Amasyadan yetişen âlimlerden olup İstanbulda İbni Kemal ve Sadi Çelebi gibi âlimlerden tahsil görerek Rumeli Kazaskeri olmuş ve 953 H. de vefat etmiştir. Birgivî Muhammed Efendi bir müddet bu zattan ders görmüş ve kassam olarak maiyetinde bulunmuştur. Eserleri :

(Şerhu'l-Hidaye), (Haşiye-yi İnaye), (Haşiye-yi Kamus)tur. İstanbulda Emir Buharî türbesi hizasında yaptırmış olduğu mektebin sahasında medfundur.

KADIZADE ŞEMSEDDİN AHMED EFENDİ (ŞEYHÜLİSLÂM)

998 = 1589

Âlimlerden bir zat olup yukarıda sözü geçen Mevlâna Bedreddin Mahmud'un oğludur. Eserleri : (Haşiye-yi Beyzavi), (Haşiye-yi Tecrid min bahsil Mahiyet), (Haşiye Alâ Evail-i sadrüş-Şeria), (Şerhu'l-Hidayeti min evveli kitabil vekâleti ilâ ahiril kitap), (Talikatü Alel Mevakıf), (Talikat alet-Telvih), (Haşiye-yi Şerhi Miftah min evvelihi İlâ ahirilfennis-Sani), (Terceme-yi madeni'l-Cevahir ve Ravzatü'l-Havatır) vesairedir.

Fetvalardan da bir eseri vardır. Vefatı: «Müftî Ahmed Çelebi eyledi ukbaya azm» mısraının gösterdiği 998 H. de, kabri İstanbulda Küçük Karaman geçidindedir. Çırçır mescidi hayra ait eserleri cümlesindendir.

KARACA AHMED HAMİDÎ

1024 = 1615

Tanınmış âlimlerden bir zat olup Hamîd elindendir. Kudüs naibliğinde iken 1024 H. de vefat etti. Eserleri : (Haşiye alâ şerhi akaid), (Haşiye-yi Şemsiye), (Haşiye Ale's-Seyyid), (Haşiye-yi Dürer), (Haşiye-yi Şerhi Kâfiye), (Zeylü Şakayıkı Numaniye) dir. Bu zat (Tacü't-Tevarih)in ikinci cildi sonunda zikredilmiş bulunan Karaca Ahmedden başkası olması lâzım gelmektedir. Naima tarihinde Medinede vefat ettiği yazılmaktadır.

KADI MUSTAFA EFENDİ (URLALI)

Sultan Üçüncü Murad devri âlimlerinden bir zat olup İzmir civarındaki Urladandır. Kıbrıs seferinde bulunmuştu.

Eserleri : Arapca (Risale-yi Cihadiye) ve tercemesiyle 15 fasıl üzerine tertiplenmiş Arapca (Tenbihiyye) isminde bir tabirnamesi vardır ki, her ikisinin de nüshaları Nuruosmaniye kütüphanesinde mevcuttur.

KADIZADE MUHAMMED EFENDİ
1045 = 1635

Şanlı âlimlerden Balıkesirli Doğanîzade Mustafa Efendi adında bir Kadî'nin oğludur. İlk tahsilini memleketinde Birgivî Muhammed Efendinin talebelerinden tahsil ettikten sonra İstanbula gelerek bir aralık Tercüman Tekkesi şeyhi Ömer Efendiye intisab etmişse de istidadı dolayısıyle bu meslekten feyz alamadığından yine eski mesleğine dönerek vaizliğe ve müderrislik vazifesine başladı. 1045 H. de Ayasofya vaizi iken vefat etti. Topkapı dışında Şeyhler kabristanına defnedildi. Hal ve tavrı Naima Tarihinin 6. cildinin 18. sahifesinde açıklanmıştır. Bu açıklamadan anlaşıldığına göre âlimlerin ve geçmiş büyüklerin sıfatlarından olan hakikî takvadan mahrum imiş. Müslümanların kalblerini birleştirme noktasına hizmet edemiyen âlimlerdendir. (Menakibü's-Sahabe), (Kitabü'l-Makbul fi Hali'l-Hayûl) isimlerinde eserleri vardır.

KADI MAHMUD İBNİ AHMED (MANASTIRÎ TERZİZADE)
1126 = 1714

Kadılar zümresinden iken sonradan tezkireci olmuştur. 1126 H. de Hicazda vefat etti. Cihadın faziletlerini beyan eden risalesiyle tefsire müteallik eseri ve «Çelebi» kelimesinin tahkik ve izahına dair risalesi vardır. Cihadın faziletleri hakkındaki risalesinin kendi el yazısı ile yazma nüshası Şehid Ali Paşa kütüphanesindedir. Mevlâna Ebu's-Suûd'un da adı geçen kelimenin şerh ve izahına dair bir risalesi vardır.

KADRİ MUHAMMED EFENDİ

Seçkin âlimlerden şiir söyleme kaabiliyetine sahip faziletli bir zat olup Bigalıdır. Usûl gereğince tahsil görüp icazet aldıktan sonra malûmatını genişletmek ve tahsilini tamamlamak için Arabistana, bilhassa

Yemen bölgesine giderek senelerce kalmış ve asıl gayesi olan ilim tahsiline devamla derin bilgi sahibi olmuştur. Bundan sonra memleketine, daha sonra İstanbula gelerek ders okutmaya ve eser yazmağa başlamıştır. Yemendeki uzun ikametinden dolayı eserlerinin bazılarında «Vehbi-i Yemanî» mahlasını kullandığı görülmektedir. Vefat tarihi ile kabri tesbit edilememiştir. Görülebilen eserleri aşağıdadır :

1 — Terceme-yi Camius-Sagîr : Üç cilt üzerine tertiplenmiş olup 1042 H. de terceme ve tertip edilen bu eser Sultan Dördüncü Murada hediye edilmiştir. Bu tercemenin bir takımı Hamidiye kütüphanesinde mevcuttur.

Mütercim hazretleri bu tercemenin mukaddimesinde (Tefsir-u Begavi)yi de terceme ettiğini ve 15 tane daha terceme ve telif eseri olduğunu açıklamıştır.

2 — (Kenzü'l-Meâni) : Mesnevi tarzında bir manzume olduğu (Camiüs-Sağır) tercemesinde zikredilmiştir.

3 — (Şerhu Kaside-yi İbni Düreyd) : 1065 H. de yazdığı kıymetli şerhtir ki, bir nüshası Aşir Efendi kütüphanesindedir. İşbu eserlerden hal tercemesini yazdığımız bu zatın birçok olgunluklara sahip olduğu anlaşılmıştır.

KARA HALİL EFENDİ
1123 = 1711

Tanınmış âlimlerden bir zat olup Boyabatlıdır. 1123 H. de vefat etti. Eyüp civarında eski Sadrâzam Siyavuş Paşa türbesi haricinde medfundur. Şeyhülislâm Abdullah Vassaf Efendi bu zatın talebesi ve damadıdır. Damadı ile bir yerde medfundur.

Meşhur eseri âlimler arasında muteber olan (Fenarî haşiyesi)dir. Diğer eserleri : (Haşiye-yi Hikmetü'l-Ayn), (Haşiye-yi Tavalî), (Haşiye-yi Muhtasar Münteha), (Haşiye-yi Adab-ı Taşköprülü), (Şerhu Velediye), (Haşiye-yi Hidaye), (Risale-yi Ahkap), (Tefsir-i Sure-yi Mülk), (Haşiye Alâ Risalet-i Muhammed Emîn fi Ciheti Vahdet)tir.

KAZÂBÂDÎ AHMED İBNİ MUHAMMED EFENDİ
1163 = 1749

Âlimlerin sonuncularından olup tahsilini Sivasta Tefsirî Muhammed Efendiden tamamlamıştır. Tasavvuf mensuplarının zevklerine vukufsuzluğundan dolayı mütearrız bulunurdu. İstanbulda ilmin yayılmasına

hizmetle meşgul oldu. 1163 H. de vefat ederek Aksaraydan Koca Mustafa Paşaya giden caddenin sağ tarafına defnedildi. Talebelerinin en meşhuru Hâdimî merhumdur.

Hayatına ait tafsilât (İzzî tarihi)nde yazılıdır. Eserleri : (Haşiye Alâ Sureti'l-Fatiha Li'l-Beyzavî), (Haşiye Alâ Haşiye Mirzacan), (Tenvirü'l-Besayir), (Haşiyetü'l-Usul), (Netayicü'l-Enzar), (Şerhu Fevaidisseniyye), Şerhu'l-Feride), (Şerhu Adabı Birgivî), (Haşiye-yi İsbat-ı Vacip), (Şerhu Nûniye) dir. 1191 H. de vefat ederek yanına defnolunan oğlu Nafi Muhammed Efendi de âlim bir zattır. (Ferîde) yi şerh etmiştir. (Kazabat - Kazova), Tokada bağlı bir yerdir.

KARAHİSARÎ MUHAMMED İBNİ ŞEYH ALİ EL-MARUF BİHAMİDÎ
1170 = 1756

Tabiî ilimlere vakıf fazilet sahiplerinden bir zat olup tahsilini tamamladıktan sonra bir müddet memleketinde müftülük yaptı. Bundan sonra Mısır kadılığında Şer'i Şerife hizmet etti. 1170 H. de Mısırda vefat etti. Başlıca eserleri :

(Telmihu'l-Efvah fi Tertibi'l-Eşbah), (Resail fil-hey'at-ı ve'l-Riyaziyat) dır. Bir mukaddime 10 bab, bir hatime üzerine mürettep (Mühimmatü'l-Kuzati Li ihtiyacihim ileyhi fi külli'l-mühimmat) ismiyle (sükûk) den büyük bir eser yazan Hamza Efendi de Kara Hisardan yetişen âlimlerdendir.

KADIZADE MUHAMMED EFENDİ
1173 = 1759

Değerli âlimlerden bir zat olup Erzurumludur. Memleketinin müftüsü iken 1173 H. de vefat etti. Eserleri : (Bahru'l-Fetava), (Şerhu Ravzati'l-Cennat), (Şerhu Kelime-yi Tevhid), (Risale-yi Ahval-i Kabr), (Risaletü's-Sadiye) vesairedir.

Oğlu Müftî İbrahim Ethem Efendinin de (Nehriyyetü'l-Fetava) isminde Türkce bir fetva kitabı vardır.

KURŞUNLUZADE MUSTAFA EFENDİ
1190 = 1776

Seçkin âlimlerden bir zat olup Diyarbekirlidir. 1190 H. de memleketinde vefat etti. Eserleri : (Şerhu Müslim), (Risaletün Minen-nahvi), (Hamsine kürrâseten minel-fevavid) vesairedir.

KONEVÎ HAFIZ İSMAİL EFENDİ
1195 = 1780

Osmanlı âlimlerinin ileri gelenlerinden olup yedi büyük cilt üzerine (Kadî Beyzavî tefsiri)ne yazdığı meşhur matbu haşiyesiyle âlimler arasında ismini ebedileştirmiştir. (Risaletül-İlmiyye), (Haşiye Ale'l-Mukaddemat li Sadri'şŞeria), (Risale-yi Ensariye) eserleri cümlesindendir. 1195 H. de Şamda vefat ederek Salihiyede Zülkifl Aleyhisselâm makamının yakınına defnedildi. Kılıç Ali Paşa kütüphanesinde bir mecmuada (Şerhu Risaleti'l-İlmi'l- Kadîm), (İnnel-ilme tabiun li'l-malûm), (Şerhu leyse fil imkâni ebdeü mimma kân), (Risale fi burhani temanü), (Meadi Cismani), (Tefsirü Âyet-i «yuhadiûnellahe») gibi risaleleri de vardır.

KUŞADALI ŞEYH AHMED EFENDİ

Adalı ismiyle meşhur (İzhar) şarihlerinden Şeyh Mustafa İbni Hamzanın talebelerinden olup (Keskin) lâkabiyle tanınmıştır. Kuşadasında Paşa Çeşmesi yakınında medfundur. Hal tercemesi yukarıda geçen Birgivî Muhammed Efendinin sarftan (Kifayetül Müptedi)sini (İnayetü'l-Mübteğa) ismiyle şerh ettiği gibi, nahivden (Avamil)ini de şerh etmiştir ki, her ikisi de basılmıştır.

KARATEPELİ HÜSEYİN İBNİ MUSTAFA
1191 = 1777

Âlet ilimlerinde ihtisas kazanan âlimlerden olup (İbni Karatepeli) şöhretiyle tanınmıştır. Aydına bağlı Karatepe köyündendir. Tahsilini tamamladıktan sonra bir müddet müftülük vazifesinde Şer'i Şerife hizmet ederek, sonra Adanaya hicret etmiş bilâhare doğduğu yere dönüp 1191 H. de vefat etmiştir. Karatepede medfundur. Mevlâna Mahmud Antakînin, âlimler arasında itibar gören (İstiare) risalesine vakıfane bir şerh yazmıştır. Ayrıca bir de (Talikat)ı vardır ki, her ikisi de basılmıştır. Birgivî Muhammed Efendinin sarf ilminden (Kifayetü'l-Mübteda) sını da (Bahru'l-Kavaid) ismiyle şerh etmiştir. Bunlardan başka diğer ilimlerden bahseden basılmamış eserleri de olduğu mevsuken rivayet edilmiştir. (Tefsir-i Kadî)nin bir kısmına haşiyesi vardır. Muhammed Hilmi Adapazarî'nin haşiyesinde bir müddet Adana'da oturduğu zikredilmiştir.

KARA MUSTAFA EFENDİ
1304 = 1886

Âlimlerden bir zat olup Alâiye'nin (Alanya) Kıvrasıl köyündendir. Tahsili, Medine-yi Münevverede vefat eden Üsküdar müderrisi Ankaralı Kara Hüseyin Efendidendir. 1304 H. de Mekke-yi Mükerremede vefat etti. Eserlerinden (Lemeatü'l-Berkiyye fi Şerhi Kasideti'l-Mimiyye) ismindeki (Kaside-yi Hamriyye) şerhi basılmış (Taiye şerhi) basılmamıştır.

KESTELLİ MUSLİHUDDİN MUSTAFA EFENDİ
901 = 1495

Büyük âlimlerden araştırıcı, fazilet sahibi bir zat olup Aydına bağlı Nazilli kazasının Kestel köyündendir. İlk tahsilini Aydın naibinden görmüş nihayetini Bursa'da Mevlâna Hızır Beyden yapmıştır. Tahsilini tamamladıktan sonra mezkûr zata damat oldu. Bu vesileyle Hızır Beyin muavinleri olan Hayalî ve Hocazade ile birleşerek ilmî muhasebeye koyuldu.

Bundan sonra Mudurnu ve Dimetoka müderrisliklerine ve daha sonra Fatih tarafından yaptırılan Semaniye medreselerinden birinin müderrisliğine tayin olundu. Daha sonra İstanbulda yükselerek Kazaskerliğe erişti. 901 H. de vefat edip Hz. Halid Eba Eyyüp El-Ensari yakınındaki Meyyit kuyusu denilen yere defnedildi. (Şerhu Akaide haşiyesi), (Kıble cihetine müteallik risalesi), (Mevakıf)ın yedi maddesine talikatı, (Haşiye-yi Aduda Haşiyesi), (Sadrü's-Şerianın Mukaddematı Erbeasına haşiyesi) vardır. Kazaskerlik ilmi rütbesinin Rumeli ve Anadolu gibi, ikiye ayrılması, zamanında vaki olmuştur.

EBU ABDULLAH MUHAMMED MUHYİDDİN İBNİ SÜLEYMAN İBNİ MESUD RUMİ-Î KÂFİCÎ (KÂFİYECİ)
879 = 1474

Derin âlimlerden ilim ve kemal sahibi bir zat olup Bergamalıdır. Tefsir, Hadis, Fıkıh, Usul, Mantık ve diğer ilimlerde mütehassıs olduğuna yazdığı müdekkikane eserler şahittir.

Süyutî gibi, zamanın allâmesinin üstadı olduğunu söylemek kemaline dair başka söz getirilmesine ihtiyaç bırakmaz. Mevlâna Süyûtî (Tabakatün Nühat)ında, 14 sene, hal tercemesini yazdığımız bu zatın ilim meclisine devam ettiğini ve her defasında hiç işitmemiş olduğu ilmî in-

celik ve derinlikleri dinlemek suretiyle pek çok fayda gördüğünü ve feyz aldığını yazmıştır. Hattâ bir ilmî sohbet sırasında Süyûtî'ye «Zeydün Kaimün» terkibinin irabını sorar, sözü geçen Mevlâna nahiv ilminde mübtedilerin bile gayet kolaylıkla halledebilecekleri böyle bir sualin tevcih edilmesini âdeta istihfaf maksadına hamletmek isteyerek teessür ve infialini gizliyemez. O faziletli âlim ise bu teessüre intikal ile bu cümlede yüzonüç bahis olduğunu ortaya koyunca Süyûtî hayret izhar ederek: «Bu ince bahisleri işitmedikçe ilim meclisinizden kalkma ihtimalim yoktur» cevabiyle izahat niyazında bulunur. Mezkûr zat da buna dair yazmış olduğu risalesini kendisine vermiş Süyûtî merhum bunu kâmilen istinsah etmiştir.

İlk tahsilini memleketinde yaptıktan sonra kemalâtını arttırmak için seyahate çıkmış Anadolu - İran ve Orta Asyayı dolaşıp birçok âlimle görüşmüştür.

Bu cümleden olarak Mevlâna Şemseddin Fenarî, Mevlâna İbni Melek, Mevlâna Burhaneddin Haydar, Mevlâna Vacid, Hafizüddin İbni Bezzaz ile görüşerek ilmî müsahabelerinden istifade etmiştir. Mısır hükümdarlarından Eşref Bars Bay (1) zamanında Kahireye giderek bu ülkenin âlimleriyle ilmî musahabe ve mübahaselere girişmiş ve hepsi ilmî kudretini yaygın şöhretine fâyık bulduklarını itiraf ile kıymetli derslerinden istifadeye koştular. Sözü geçen Eşref Barsbay mezkûr Mevlânaya fevkalâde iltifat ve ikram etmiş ve Şeyhuniye meşihatını tevcih etmiştir.

Hal tercemesini yazdığımız bu zat, çeşitli ilimlere, bilhassa aklî ilimlere dair birçok eser yazmışsa da çoğunu gerektiğinde muhtasar risaleler şeklinde yazmış, zabıt ve muhafazalarına gayret etmemiştir. Hattâ Süyûtî, (Tabakat-ı Nühat)a koymak üzere kendisinden eserlerinin isimlerini istemiş ise de, eserlerinin isimlerini unutmuş olduğu, sayılmasına muktedir olamıyacağı cevabını almıştır. Adı geçen âlimin mutasavvıflara, iyi ahlâk sahiplerine muhabbeti, cahil ve sapık kimselere karşı nefreti vardı. Ekseri davranışları lakayidane olup dünyaya meyil ve muhabbeti yoktu. 879 H. de vefat etti.

Devrinin âlimlerinden Şahabettin Mansur : (2)

---

(1) Paris Bey.

(2) Mezkûr zatın kâfiyeci şöhretiyle tanınmasına İbni Hacip merhumun nahiv ilminden Kâfiye adlı derin eserini pek çok defa okutmasının sebep olduğunu İmam Süyutî merhum (Lübbü'l-Lübab fi Tahriril-Ensab)ında beyan etmiştir.

Matlaını havi mersiyesiyle umumî teessürü tasvir etmeğe çalışmıştır.

Değerli eserleri pek çeşitli olup bazıları şunlardır :

1 — (Et-Teysir fi ilmi't-Tefsir)
2 — (Envarü's-Saade fi Şerhi Kelimeti'ş-Şahade)
3 — (Teşrihu mes'eletil-İstisna)
4 — (El-Işrak fi Meratibit-Tıbak)
5 — (Şerhu Kavaidi'l-İrab)
6 — (Seyfü'l-Kuzati Ale'l-Büğat)
7 — (Şerhul-Esmai'l-Hüsna)
8 — (Muhtasar fi ilmil-Hadîs)
9 — (Şerhu'l-Akaidi'l-Adudiye [1])
10 — (El-Ferahu ve's-Sürûri Fi Beyani'l-Mezahip)
11 — (Nüzhetül-Ervahi ve Gibtatü'l-Eşbahi fi't-Tasavvuf)
12 — (Vecizün-Nizami Fi İzhari Mevaridi'l-Ahkâmi)
13 — (Şerhu Tenzibi'l-Mantıkı ve'l-Kelâm)
14 — (Menbeu'd-Dürer fi İlmi'l-Eser)
15 — (Menazilü'l-Ervah)
16 — (İkdü'l-Feraid)
17 — (El-Muhtasarü'l-Müfid fi İlmit-Tarih)
18 — (Hallü'l-Eşkâli fi Mebahisi'l-Eşkâli fi'l-Hendese)
19 — (Tefsirü'l-Ayati'l-Müteşabihat)
20 — (Nüzhetü'l-İhvani fi Tefsiri Kavlihi Teâlâ «Yâ Lût inna rusülü Rabbik...»)
21 — (Nüzhetü'l-Mağribi fil-Meşrîkı ve'l-Mağrib)
22 — «(Zeydün Kaimün» cümlesine dair 113 bahsi havi risale)
23 — (Tergibün Fi Keşfi Rumuzi't-Tehzip)
24 — (Miracüt-Tabakati ve Ref'ud-Derecati li Ehlil Rehmi ves-Sikat)
25 — (Kibletü'l-Ervah)
26 — (El-Kâfîeş-Şâfî)
27 — ((En-Nüzhetü Fi Ravzati'r-Rûhi Ve'n-Nefsi)
28 — (Kararü'l-Vecdi fi Şerhi'l-Hamdi)
29 — (Seyfü'l-Hamdi ven-Nüsrati)
30 — (Hüsnü'l-Hitami lil-Meram)
31 — (İnsü'l-Enîsi fi Marifeti Şani'n-Nefsi'n-Nefis)
32 — (Risale-yi Müstakille Bi ilmin-Nefsi ve vücuhil-Kıraat)
33 — (El-Hidayetü Li Beyani'l-Halkı ve't-Tekvîn)

---

[1] Allâme Celâleddin Devvanî ile Osmanlı âlimlerinden 1160 H. de vefat eden Tarikatçızade Seyid Mustafa-yi Ankaravî ve 1134 H. de vefat eden İstanbullu Süleyman Fazıl Efendi taraflarından da şerh olunmuştur.

34 — (Zeynü'l-Ferahi bi Milâdin-Nebiyyi Seyyidi'l-Enam)
35 — (Neylü'l-Meram)
36 — (Keşfün-Nikabi Lil-Eshabi vel-Ahbap)
37 — (El-Kâfi fi Beyani's-Saffi'l-Müstatili Cidden)
38 — (Remzül Hitabi bi Reşhil İyabi)
39 — (Hülâsatü'l-Akval Fi Hadisi İnnemel-Âmalü Binniyat)
40 — (Neşatü's-Sudûri Fi Şerhi Kitabi'l-Ferahi ve's-Sürûr)
41 — (Seyfü'l-Mülûki vel-Hükkâmi'l-Mürşidi Lehüm ilâ sebili'l-hakki ve'l-ahkâm)

KEMALEDDİN İSMAİL KARAMANÎ (KARA KEMAL)
920 = 1514

Molla Hüsrev ve Hayalî'den tahsil görmüş bir âlimdir. Eserleri : (Haşiye-yi Kadî), (Haşiye-yi Keşşaf), (Haşiye-yi Şerhi Akaid), (Haşiye-yi Sadrü'ş-Şeria), (Haşiye-yi Mevakıf), (Haşiye-yi Vikaye) dir.

920 H. de İstanbulda vefat etti. Edirnekapısı haricinde Emir Buharî tekkesinde medfundur.

KÜRDÎ MUHAMMED EFENDİ
1084 = 1673

Âlimlerden bir zat olup doğduğu yerde tahsilini tamamlayıp İstanbula gelmiş Enderun-i Hümayun Mektebi muallimliğine tayin olunmuştur. Sonra Bursaya memur olup Ulu Camide tedris vazifesiyle meşgulken 1084 H. de vefat edip Yüzbaşı Mezarlığının Uftade hazretlerinin dergâhı geçidine defnedildi. Eserleri :

(Haşiye Alâ Talikatı İsam), (Haşiye Alâ Şerhi Adap), (Şerhi Kasidei Bür'e), (Şerhu Alâ Tarikatı Muhammediye Lil Birgivî). Bu son eserinin ekseri noktaları cerh konusundadır.

KEFEVÎ MUHAMMED EFENDİ
(MUHAMMED İBNİ EL-HAC HAMİD)
1168 = 1754

Arabî ilimlere tam mânasiyle vakıf olan âlimlerdendir. Medine-yi Münevverede molla olup daha sonra 1168 H. de Kudüs Kadısı iken vefat etti. Eserleri : (Şerhu Kaside-yi Banet Suad), (Hadayıku'l-Ahyar fi Hadayiki'l-Ahbar), (Şerhu Bina), (Şerhu Emsile), (Haşiye-yi Mirza Can

minel-Âdab), (İsbatı Vacip), (Haşiye-yi Lâri fil-Hikmeti'l-Atika), (Haşiye alel-Hüseyniye), (Haşiye alel-Celâl-minel-Akaid), (Haşiye alel-Hayali minel-Akaid), (Haşiye Alâ şerhi'l-İsam) vesairedir. Müellifin el yazısiyle yazma (Hayali Haşiyesi) Âtıf Efendi kütüphanesindedir.

Fıkıhtan (Mukaddimetü'l-Gaznevî)yi, (Fethu'l-Azizi'l-Gına) ismiyle şerh eden Ahmed İbni Hasan da Kefeden yetişen âlimlerdendir. Bir nüshası Kılıç Ali Paşa kütüphanesindedir.

KÂŞİF MUHAMMED EFENDİ
1187 = 1773

Değerli âlimlerden bir zat olup memleketi olan Amasyada Seki Köylüzade şöhretiyle tanınmıştır. 1187 H. de Canikli Ali Paşa tarafından Bafrada eceli kazâya uğratıldı. İlm-i Kelâmdan meşhur (Makasıd) ile (Mevakıf)ı tevhid ve telhis ederek (Zübdetü'l-Makasıd) ismini verdi. (Kitabül-İstiare) isminde bir eseriyle (Feride İsam) üzerine de haşiyesi vardır. Eserleri basılmamıştır.

KUDDÛSÎ HAFIZ MUHAMMED EFENDİ
1253 = 1837

Fazilet sahiplerinden ve fıkıh ilmi mütehassıslarından bir zattır. 1226 H. de (Fetava-yı Zeyniyye)yi tertip ederek (Mürettep Fevaid-i Zeyniye) ismini verdiği gibi, (Neticetü'l-Fetava)nın nakillerini de ilâve ederek hazırlamıştır. Anadolu Kazaskerliği rütbesini haiz idi. 1253 H. de İstanbulda vefat ederek Eyyüp Nişancasında Murad Buharî dergâhına defnedildi. Fatih civarında Yahya Tevfik Efendi medresesindeki kütüphanede mükemmel bir (Hidaye şerhi) vardır. (Müfadül-Eşbah) da eserleri cümlesindendir.

KÂTİP MUSTAFA EFENDİ (KÜRDZADE)
1279 = 1862

Âlimlerden bir zat olup Ayıntaplıdır. 1279 H. de memleketinde vefat ederek Topalak taşı denilen yere defnedildi.

(Mülteka'l-Ebhur)a dört cilt (İntihabü'l-Fukaha) isminde bir şerhi vardır ki, ismi yazılış tarihini açıklar. (Abdürrahim Fetvaları)nın nakillerini cem ve tertip etmiş; bir de cihadın faziletleri hakkında (Cihadiye) isminde bir risale yazmıştır. Eserleri basılmamıştır.

KERİM EFENDİ (HOCA ABDÜLKERİM EFENDİ)

1303 = 1885

İstanbul'da tahsilini tamamladıktan sonra Avrupaya giderek birkaç sene geçince dönmüştür. Dinî ilimlere ve şark kültürü ile Avrupanın ilerleyişine vakıf faziletli bir hakîm olup Amasyalıdır. Avrupadan dönüşünde İstanbulda ders okutma ve eser yazma ile meşgul oldular. Memlekete dönüşünde İngiliz Kerim Efendi şöhretiyle tanındı. Son verdiği ders, naklî ilimleri zamanımızın tabiî ilimlerine tatbik ederek Kadî tefsirini okutmak olmuştur. Matbu Arapca eserleri : (Mizanül-Adli Fil Mantık ve Haşiye), (Camiül-Hakayık - Şerhu Hidaye), (Haşiye-i Siyel-Kûtî Ale't-Tasavvurat)tır. Türkce eserleri : (Zübde-yi İlm-i Sarf ve Şerhi Emsile), (Risale-yi Kaza ve Kader), (Risale-yi Hareket-i Zaman), (Risale-yi Ruh), (Kıssa-yi Salaman ve Apsal) olup eserlerinin en büyüğü yarım kalan (İbni Sinanın Şifa) adlı felsefî eserinin şerhidir.

Vefatı 1303 H. de, kabri Fatih Camii avlusundadır. Zamanında varlığı ile iftihar olunan âlimlerdendi.

LÜTFÎ «MOLLA» SARI LÜTFÎ

900 = 1494

Arabî ilimlerde derin bir âlim, riyaziye ilimlerinde seçkin hakim bir zat olup Tokatlıdır. Arabî ve edebî ilimleri Sinan Paşadan, riyazî ilimleri, Ali Kuşcudan tahsil etmiştir. Sultan İkinci Beyazıd'a haddinden fazla yakın olması rakiplerinin bilhassa başta Hatibzade olmak üzere (İzari) vesaire gibi, hempasının kıskançlığına yol açtığından bu insafsız hasetçilerin padişahın huzurunda Mollanın dinsizliğine dair yaptıkları şehadet ve garezkârlıkları üzerine her nasılsa 900 H. de idam olundu. Bu hale bilhassa ilim ve fen namına teessüf olunur. «Hilâfı vaki bud», «Velekad mate şehiden», «Telefü nefsi nefis» terkipleri şahadeti tarihidir. (Şerh-i Metali)a, Seyyit Şerifin (Şerhu Miftah)ına haşiyesi, ve ilimlerin bölümlerinden yüz kadarının mevzularını tarif eden (Mevzuat) risalesiyle adı geçen Seyid Şerife suret-i mahsusada yedi sual tertip ederek «Es-seb'u Şidad» ünvaniyle adlandırdığı sualleri olduğu gibi, (Haşiye Alâ Şerh-i Nesefiyye), (Risale Fi tahkikil-İmam), (Risale fi ilmi'l-Âdap), (El-Metalibul-İlâhiyye) isimlerindeki diğer eserleriyle bir hayli talikatı da vardır. Buharî şerife bir miktar şerhi olduğunu ve 581 H. de vefat eden Ebu Bekir Abdullah Bağdadî'nin (Ferecün Bade'ş-Şidde) adlı kitabını da terceme ettiğini Dülgerzade Muhammed Çelebiden naklederek hal tercemesini yazan Hâlet Bey merhum bildirmektedir. Türbesi

Eyüp civarında Ya Vedût iskelesi yanında Defterdar Mahmud Çelebi mescidi yakınındadır. Devrin allâmesi İbni Kemal ders halkasında yetişenlerin en meşhurlarındandır. Mufassal hal tercemesi 1290 H. de Hâlet Bey merhum tarafından yazılarak basılmış olduğu gibi vaktiyle «Dolap» ismindeki gündelik risalede de neşr edilmiştir.

Şiirlerinden :

Öldürmeyince mihr-ü vefa eylemem demiş
Ger eyler ise mihr-ü vefa öldürün beni.

LÜBBÎ MUHAMMED EFENDİ (HAFIZ)
1166 = 1752

Geniş malûmatlı ve faziletli bir zattır. 1166 H. de vefat etti. «Lübbi't Tefasir fi marifeti esbabün-nüzül vet-tefsir» isminde bir tefsiri, iradeyi cüz'iye tahkikine dair de bir risalesi vardır. (Şifaü şerif), (Meşarik-i şerif) ile (Vikaye) ve (Müstadref)i de terceme eylemiştir. Eserleri basılmamıştır.

Esne't-Tuhaf fi tercümetil-Müstadref) ismindeki tercemeyi, Birinci Sultan Mahmud zamanında Beşir Ağanın iltimasiyle yapmıştır ki, nefis yazılı bir nüshası Nuruosmaniye kütüphanesinde vardır.

LÜTFULLAH BİN MUHAMMED ERZURUMÎ
1202 = 1787

Büyük âlimlerden bir zat olup (Göğsü gür) şöhretiyle tanınmıştı. 1202 H. de Halepte vefat etti. Eserleri : (Meâricu'n-nur Fi şerhi Esma-i Hüsna), (İhtisarü'l-Mevakif), (El-Metalibü'l Mev'ûde ve'l-mekâsibü'l-Maksûde) dir. Bunlardan başka 1197 H. de yazdığı (Râmuzu't-tahrîr vet-tefsîr) isminde münakkah bir cild tefsiri vardır. Bir nüshası Galata Mevlevihanesi kütüphanesindedir.

LEBÎB ABDÜLGAFÛR ÂMİDÎ
1182 = 1768

Müellifler zümresinden bir zat olup Diyarbekirlidir. 1182 H. de memleketinde vefat ederek Rum Kuyusu haricinde defnedildi. Eserleri : (Risale Minel-Usûl), (Risale Mines-Siyase), (Talikati Alel-Beyzavî), (Divan-ı Eşar).

LÂDIKÎ MUHAMMED ÇELEBİ

Hal tercemesi yukarıda geçen Abdülmecid Efendinin oğlu olup ilim ve hüner sahiplerinden bir zattır. Sultan 2. Beyazıd adına mantıkdan (Zübsetü'l-Beyan) isminde bir eseri olduğu gibi, mûsikî san'atından (Fethiyye) ve (Zeynü'l-Elhan fî ilmi't-te'lîfi ve'l-Evzan) isimlerinde eserleri de vardır. Son eserini İstanbul'da takdim etmişdir. (Fethiyye) ye dair (Keşfu'z-Zunun)'da biraz izahat verilmiştir.

LÂLÎ AHMED EFENDİ
971 = 1563

Müftiyü's-sakaleyn allâme İbni Kemal merhumun ders halkasında yetişen âlimlerden olup Saruhanlı'dır. Tahsilini tamamladıktan sonra yaradılıştan faziletli üstadının emir ve tensibleri gereğince kadılık mesleğine girerek vazifesi dolayısiyle bir çok yer dolaştı ve bu şekilde şer'î vazife ve hizmetler ifa etti. Son memuriyeti olan Amasya kadısı iken (971 H.) tarihinde vefat etti. Kitap haline getirilmiş ilimlerde husûsiyle fıkıh, feraiz ve edebiyatta ihtisas sahibi olduğuna değerli ve edibâne eserleri âdil şahiddir.

Bahsedilen eserleri basılmamış olup görülebilenleri aşağıdadır:

1 — (Mecmau'l- Mesaili'ş-Şer'iyye fî ulûmi'd-Dîniyye): İsmi müsemmasına uygun dinî bir eser olup bir nüshası Manisa'ya bağlı Akhisar kütüphanesinde vardır.

2 — (Esmaü'n-Nebî) : Bir nüshası Halis Efendi kütüphanesinde vardır.

3 — (Emsile şerhi) : Bir nüshası Halis Efendi kütüphanesindedir.

4 — (Terceme-i Kaside-i Bür'e) : Manzumdur.

5 — (Tuhfetü'l-Havass fi tercemeti Dürreti'l-Gavas) : Arap edibi İmam Hakîrî'nin nahiv ve galat lûgatlardan bahseden meşhur eserinin tercemesidir.

6 — (Dekayıku'l-Mîzan fî Mekadîri'l-Evzan) : Aruzdan edebî bir eserdir.

7 — (Terceme-i Kaside-i Taiye) : İbni Fariz Hz. lerinin İslâm ülkelerinde meşhur olan ârifane kasidelerinin tercemesidir.

8 — (Mecmau'l-Kavaid ve Menbaü'l-Fevaid) : Farscanın kaidelerine dairdir.

9 — (Kavanîn-i Sarf-ı Farisî)

10 — (Feraiz ilminden bir metn-i metîn) : Bir de şerh yazmıştır.

11 — (Şerh-i Muhakemat)

Üç dilde de şiir inşadına muktedir bir zattır. Mahlâsı (Lâlî) dir.

LÂLÎ HASAN EFENDİ

Fazilet ve kalem sahiplerinden bir zat olup Manastırlıdır. Eserleri aşağıdadır ve basılmamıştır.

(Terceme-i Bahri'l-Kelâm mine'l-Akaid), (Terceme-i Ahlası'l-Halisa), (Şerhu Kelimat-i İmam Alî).

Birinci tercemenin tarihi (1022 H.) senesidir.

MUHAMMED İBNİ AHMED İBNİ ABDÜLAZİZ KONEVÎ
764 = 1362

Meşhur fakihlerden bir zat olup (İbnir-Rubuh) şöhretiyle tanınmıştır. Tahsilini tamamlamak için Şama gitmiştir. 764 H. de burada vefat etti.

Eserleri :

(Eddürrün-nazîm el-münîru fi halli İşkâli'l-camii'l-kebîr), (Şerhu Menar), (İhtisaru'l-menari el-müsemma bi Kudsi'l-esrar), (Şerhu Feraiz-i siraciye) dir.

MUSTAFA İBNİ MUHAMMED ANKARAVÎ

Osmanlı ülemasının eskilerinden bir zattır. Mukaddimesinde Şehzade Süleyman Paşa adına yazıldığı bildirilen, büyük bir cilt halinde Türkçe olan (Sure-i Mülk) tefsiri Osmanlı lisanının tarihi bakımından da ehemmiyeti haizdir. Bir de (Mevıza), (Fezail-i Şuhûri Selâse), (Mucizat), (Fazilet-i salavat) ve (Hikâyat-i lâtife ani'l-eslâf) dan bahseden Türkçe (Hallün-Nâsıhîn) isminde diğer bir eseri de vardır ki, her ikisi de umumî kütüphanede mevcuttur.

MUSA İBNİ HACI HÜSEYİN İZNİKÎ
833 = 1429

Dinî ve ahlâkî en mühim İslâmî eserlerden bir kaç tanesini Osmanlı lisanına nakil ve tercemeye gayret sarfettiğinden dolayı mensup olduğu Osmanlı Türklerine ve lisanına pek büyük hizmeti dokunan fazıl ve mütefekkir bir zat olup İzniklidir. Tahsilini ciddî bir surette tamamladıktan sonra, vaktini eser telifine vererek 833 H. de memleketinde vefat etti.

Bugün Rum mahallesi ortasında kalan hususî türbesinde medfundur. Eserlerinden tarikat mensubu olduğu ve tasavvuf lisanına aşina bulunduğu anlaşılıyor. Fakat maalesef hayat-ı irfaniyesine ve ilmiyesine dair bir kayda tesadüf edilememiştir.

Eserlerinden görülebilenler aşağıdadır :

1 — (Enfesü'l-Cevahir) : Meşhur müfessir (Hazin Bağdadî)nin (Lübabun fi meani't-tenzil) ismindeki meşhur ve matbu tefsirinin tercemesidir ki, birer nüshası Enderûn-i Hümayunda Revan odası ile Bursa'da Ulu Cami kütüphanesinde mevcuttur.

2 — (Terceme-yi Tefsir-i Ebi'l-Leys) : Meşhur fakihlerden Ebi'l-Leysi Semerkandî'nin meşhur tefsirinin tercemesi olup bir nüshası Revan Odası kütüphanesinde mevcuttur.

3 — (Terceme-yi Faslı'l-Hattab) : Nakşiye sadakından Hoca Parisa hazretlerinin tasavvuf ve ahlâkından bahseden Farsca ibareli meşhur eserinin tercemesidir. Nüshaları İstanbul kütüphanelerinin bir kaçında vardır.

Bu tercemenin Demirtaş Paşazade Umurbeyin emriyle meydana geldiği mukaddimesinde zikredilmiştir.

4 — (Hısnü'l-Hasîni fi menhecid-Din) : Dua ve mev'ızadan meşhur (Hısnü'l-Hasîn)in tercemesidir ki, bir nüshası Beşiktaşta mübarek azizlerden Yahya Efendi kütüphanesinde vardır. Mukaddimesinde Emir Sultan Muhammed adına terceme edildiği yazılıdır.

Bu tercemenin mukaddimesindeki manzumeden :

Vaciptir bize Hamd-i Hak ibtida
Ki, anın kelâmına ola iktida.

Zira epter olur kalır natamam,
Çü hamd ile olmaya asıl kelâm.

5 — (Zadü.l-İbad) : Ebu Bekir İbni Muhammed Es-Seylânî'nin tasavvuftan Farsca olarak yazdığı (Necatü'z-Zâkirîn) ismindeki eserinin tercemesi olup bir nüshası Bahçekapıdaki Hamidiye kütüphanesinde vardır. Bu eserin Çandarlının torunu Muhammed İbni İbrahim Paşanın emriyle meydana geldiği mukaddimesinde belirtilmiştir.

6 — (Münebbihür-Râkıdîn) : Ahlâk ilminden açık Türkçe bir lisanla yazılmış büyücek bir cild üzerine mürettep kıymetli bir eserdir. Bu eser asıl mevzuu ile beraber eskiliği dolayısiyle Osmanlı - Türk dili ve edebiyatı noktasından da ehemmiyeti haizdir. Birer nüshası Umumî kütüphane ile Nuruosmaniye ve Manastır kütüphanelerinde vardır.

MUHAMMED ŞAH FENARÎ
830 = 1426

Mevlânâ Fenarî'nin faziletiyle tanınmış oğlu olup diğer kardeşleri gibi (çocuk babasının benzeridir) sırrına mazhar değerli âlimlerdendir. Vefatı 830 H. de, kabri yüksek pederinin yanındadır. 18 yaşında iken Edirnedeki Sultaniye medresesine bil-fiil ve bil-istihkak müderris olmuştur. Eserleri basılmamış olup aşağıdadır:

(Haşiye-yi Tefsir-i Fatiha), (Şerhu Risale-i İsbatı Vacip Lid-Devvanî), (Risale fi İmani Ebeveyin-Nebiyyi Sallallahü Aleyhi Vesellem), (Haşiye-yi Füsul-i Bedayi), (Şerhu Esasi's-Sarf), (Haşiye-yi Evâil-i Mevakıf), (Haşiye-yi Şerhi Tavali-i İsfahanî), (Şerhu Enmûzeci'l-Ulûm), (Haşiye Alâ Şerhi Feraizi Siraciye), (Kitabu Ed'iye), (Haşiye Alâ Şerhi Vikaye) vesairedir.

MAHMUD İBNİ KADI-İ MANYAS

Sultan İkinci Murad devrinin âlimlerinden olup Manyasta doğmuş, Üsküpte yetişmiştir. Edirnede müderris iken vefat etti. Eserleri basılmamış olup (Haşiye-yi Şerh-i Akaid), (Şerhu Gülistan-ı Sadi) ile Tarihin Gariblikleri, Hayvanat ve Neyyiri Neciyyat'dan bahseden (El-Garaibü ve'l-Acaib) ismindeki eserinden ibarettir. Bir de 12 makale üzerine Türkçe (A'cebü'l-Acaib) isminde bir eseri de vardır ki, bir nüshası Hakimoğlu kütüphanesinde mevcuttur.

MUSA EFENDİ
(MUSA İBNİ AFFAN İBNİ MÜRSEL EL-AYDINÎ EL-TİREVÎ)

Büyük müelliflerden bir zat olup mahlası «Kudsî» dir. Müellifinin el yazısı ile yazma bir nüshası Fatih kütüphanesinde mevcut olan (Fevaidü'l-Kulûb) ismindeki hadîs ilminden (Mesabih) şerhinin sahibidir. Bu mufassal şerhten başka bir de muhtasar bir şerh yazdığını mukaddimede, (Fevaidü'l-Kulûb)u da Mısır'da Şeyhune medresesinde 795 H. de tamamladığını Hatimede beyan etmektedir.

880 H. de (İbnü'l-Kusa') Çanakcı Camiinde imamken (Mişkâtü'l-Envari Fi Letaifi'l-Asar) isminde eser yazan Muslihuddin Mustafa İbni Muhammed Et-Tirevî sümmel Aydınî de Tire'den yetişen âlimlerdendir.

MUHAMMED MUHYİDDİN NİKSARÎ
(MUHAMMED İBNİ İBRAHİM)
901 = 1495

Fazilet sahiplerinden ve riyaziye âlimlerinden olup dinî ve arabî ilimleri Hüsameddin Tokadî, Yusuf Bâli, Fenarî ve Molla Yegân gibi üstadlardan, riyaziye ilimlerini de Kadızade-yi Rumî'nin talebelerinden Fethullah Şirvanî'den tahsil etti. Sultan İkinci Bayezid'in dâveti üzerine İstanbula gelerek vaaz ve tedris ile hayatını geçirdi. 901 H. de vefat ederek Şeyh Vefa yakınına defnolundu. Eserleri basılmamış olup aşağıdadır:

(Talikat Alâ Tefsir-i Beyzavî), (Tefsir-i Sure-yi Duhan), (Haşıye-yi Sadrü'ş-Şeria), (Haşiye-yi İzah Fi'l-Meâni El-Müsemma Bi îşah), (Türkçe Tefsir-i Sure-yi İhlâs), (Haşiye Alâ Şerhi Akaid-i Nesefiye), (Haşiye-yi Şerh-i Vikaye), (Şerhu Kasideti'l-Emalî) dir. Riyaziye ilimlerine dair yazdığı eserlerden bir nüshası Ayasofya kütüphanesinde mevcut (Çaymini haşiyesi) ile Kadızadenin (Fevaid-i Hassa) sının şerhi görülebilmiştir.

MUHYİDDİN SAMSUNÎ
929 = 1522

Değerli âlimlerden bir zat olup Sultan Birinci Selim tarafından Edirne Kadılığına tâyin edilmişti. 929 H. de Edirne'de mütekaid iken vefat etti. Eserleri basılmamış olup aşağıdadır:

(Haşiye-yi Şerh-i Tecrid), (Haşiye-yi Tenkihu'l-Usul), (Haşiye Alâ Şerh-i Miftah), (Haşiye-yi Telvih Li't-Taftâzânî) vesairedir.

MUHAMMED ŞAH EFENDİ
939 = 1532

Hal tercemesi yukarıda geçen Hacı Hasanzadenin torunudur. Faziletli ve müdekkik bir zattı. Bursada Muradiye medresesi müderrisi iken 939 H. de vefat etti. Eserlerinin ekserisini beyaza çekmeğe muvaffak olamamıştır ki, başlıcaları şunlardır: Hadis ilminden (Şerhu Sülasiyat-ı Buharî), Fıkıhtan (Şerhu Muhtasar-ı Kudûrî) ile (Vikaye) tarzında fakat daha derli toplu bir metin vesairedir.

MUHAMMED İBNİ KADI-Î AYASLUĞ

İlim ve irfan sahibi bir zat olup zamanında Ayasluğ çelebisi adıyla meşhur olmuştur. Tahsili Bursada değerli âlimlerden Balıkesirli Molla Yegân merhumdandır. Tahsilini tamamladıktan sonra Bursa medreselerinde müderrislik vazifesiyle meşgul olmuştur. Hocazadeyi Bursavî, İlyas Sinobî gibi meşhur âlimler kendisinden istifade etmişlerdir. (Tefsir-i kebir-i telhis), İbni Saatî'nin (Mecma') metnini şerh ettiği gibi devrinde muteber kitapların ekserisine de talikat yazmıştır. Adı geçen eserlerden bilhassa (Telhıs)in ehemmiyeti izahtan müstağnidir. Eserleri basılmamıştır. Bir de (Hidaye şerhi) olduğu Karabaşzade İzmirî'nin tarih kitabında zikredilmiştir.

MUHYİDDİN MUHAMMED İBNİ HATİP KASIM
(HATİP KASIMOĞLU)

Fazilet sahibi edip bir zat olup Amasyalıdır. Çeşitli ilimlerdeki tam vukufu herkesce müsellem idi. İstanbul'da müderris iken 940 H. de vefat ederek Eyyüp Ensarî civarına defnolundu. Arapça şiirleri Türkçe şiirlerinden daha renkli ve kuvvetlidir. Eserleri :

(Haşiye Alâ Şerh-i Feraiz Li's-Seyyid Şerif), (Haşiye-yi Sadrüs Şeria), ve (Mevzuat-ı Uluma) müteallik bir eser, Allâme Zemahşerinin Muhadarattan (Rebîul-Ebrarı)nı (Ravzu'l-Ahbar) (1) ismiyle telhis etmiştir. (Ebnaü'l-İstifa Fi Hakkı Âbai'l-Mustafa) isminde bir eseri daha vardır. Eserleri basılmamıştır.

MUHAMMED MUHYİDDİN VEFAÎ
940 = 1533

Âlimlerden mutasavvıf bir zat olup Muğlalıdır. Tahsilini tamamladıktan sonra Kütahya ve Bursa medreselerinde ders vermiye ve ilme hizmete başladı. Bu sırada Zeyniye tarikatının, İstanbul'da medfun Şeyh Vefayi Konevî tarafından kurulmuş (Vefaiye koluna) intisap etmiştir. 940 H. de Bursa'da vefat edip Zeyniler adlı yere defnedildi.

---

(1) Hal tercemesi şairler faslında yazılı olan Aşık Çelebi tarafından Osmanlı - Türk diline terceme olunmuştur.

Eserleri aşağıdadır :

1 — (Tenvirü'd-Duha) : Vedduha sûresinin tefsiridir.

2 — (Tehzîbü'l-Kâfiye) : Nahiv ilminden bir metin olup bir de şerh yazmıştır.

3 — (Talikat Alâ Haşiye-yi Tecrid) : Seyid Şerifin haşiyesine dairdir.

4 — (Haşiye-yi Şerh-i Hidaye) : Mollazadenin (Hidaye Şerhi)ne dair bir haşiye olup Bursalı Hocazadenin zeyli makamındadır.

5 — (Ravzu'l-Esrar) : Birçok ilimlere aid bahisleri ve itirazları havi bir eserdir.

6 — (Hazinetü'l-Fezail ve Sekinetü'l-Efadıl) : 932 H. de Bursa'da yazmıştır.

7 — (Tefsirü Ayeti'l-Kürsî) : Maruf şekilde yazılan tefsir risalesidir.

Bir de Bursalı Hocazadenin (Tahafüt)üne de haşiyesi olduğu Karabaşzade-yi İzmirî'nin eserinde yazılıdır.

MUHAMMED İBNİ NECİP KARAHİSARÎ
900 = 1494

Musannifler zümresinden bir zat olup (Kara Hisar-ı Sahip - Afyan Karahisar) lıdır. 900 H. de vefat etti. Eserleri basılmamış olup başlıcası şunlardır : (Revnakü't-Tefasir), (Cevahiru'l-Mevaizi ve'l-Âsari ve Zevahiru'n-Nasayihi ve'l-Âsar), (Hitabatül-Meşayihi vel-Kübera) dır. 875 H. de yazılmış olan (Revnakut-Tefasir)in bir nüshası Umumî kütüphanede mevcuttur.

Hadis ilminden (Şerhu Râmuzu'l-Esrari el-Müsemma bi Künûzi'l-Envar) yazarı Osman İbni Ali de Afyon Karahisardan yetişen âlimlerdendir.

MUHYİDDİN MUHAMMED (FENARÎZADE)
954 = 1547

Mevlâna Fenarî'nin torunudur. Pederi Ali İbni Yusuf Bali ile Hatipzade ve Efdalzade gibi âlimlerden tahsilini tamamlıyarak Kazasker olmuştu. Vefatı «Muhyiyi Din oldu azim rahmete» mısraının delâlet ettiği 954 H. de, kabri Hz. Eyyüp civarında Küçük Emir Efendi yakınındadır.

Eserleri: (Natamam Tefsir-i Şerif), (Haşiye alâ Şerh-i Miftah), (Talika alâ Sadri'ş-Şeria ve Hidaye) vesairedir. Şiire de intisabları vardı. Bir kıt'aları şöyledir:

Öğerler gerçi kim sabr-ı cemîli
Veli sabrın dahi erzanî hoşdur.
Dil-i Muhyîden eksik olmasın derd,
Müsafir hanenin mihmanı hoşdur.

Galata'da mescid ve mekteb yaptırdı. Galata kadısı olan biraderinin oğlu Abdü'l-Bakî Çelebi de yanında medfundur.

MUSLİHUDDİN MUSTAFA İBNİ ZEKERİYA-YI KARAMANÎ

Seçkin âlimlerden bir zattır. Mısır'da tahsilini tamamlayarak vatanına dönmüştür. 809 H. tarihinde vefat etti. Eserleri fıkıhdan (Şerh-i Hidaye), (Haşiye-i Şerh-i Misbah), (Şerhu Mukaddime-i Ebi'l-Leys el-Müsemma bi tavzih) ile nahivden (Misbah Şerhi Dav) üzerine mükemmel bir haşiye vesairedir.

Bir nüshası 2. Bayezid Camiindeki kütüphanede mevcud olan akaid ve ibadetlerden bahseden (Tuhfetü'l-Maarif) yazarı Cemaleddin İbni Hacı Fakîh ve (Hazinetü'l-Havass) yazarı Abdü'l-Fettah Efendiler de Karaman'dan yetişen âlimlerdendir.

MUHAMMED EFENDİ

973 = 1565

İstanbul'da Mahmud Paşa imamının oğlu olup fazilet sahiplerinden bir zattır. Bir aralık Amasya müftüsü olmuştur. 973 H. de İstanbul'da vefat etti. Okmeydanı'nda medfundur. Arapca ve Farsca olarak şiir inşadına muktedir idi. (Beyzavî)ye (Haşiyesi) ile (Kâfiye), (Misbah) ve (Avamil tercemeleri) vardır. Eserleri basılmamıştır.

MAHMUD İBNİ SÜLEYMAN KEFEVÎ

997 = 1588

Kanunî Sultan Süleyman devrinde İstanbul'a gelerek feyz alan bir âlimdir. Arapca ve basılmamış (Ketaib-i âlâmi'l-Ahyari min fukaha-i Mezhebi'n-Numani'l-Muhtar) ismindeki eseri Hanefî âlimlerinin hal tercemeleriyle bazı eserlerin isimlerini ve parçalarını toplamıştır ki, hal

tercemeleriyle meşgul kimselere ve okuttuğu fıkıh kitaplarının müelliflerini de bilmek isteyen âlimlere lüzumlu ve mufassal denilebilecek eserlerden olup sadece (Ketaib) ismiyle de mezkûrdur. Arap dilinde kâtip ve şair idi. (Ketaib)den başka bazı risaleleri ve talikatı da vardır. 997 H. tarihinde İstanbul'da vefat etti.

MUSTAFA EFENDİ (HACEGÎZADE)
998 = 1589

Mollalardan fazilet sahibi bir zat olup Behiştî Ramazan Efendinin kızının oğludur. Medine-i Münevvere mevleviyetinden (yüksek kadılığından) sonra 998 H. de İstanbul'da vefat teti. Eyüp'de medfundur. Farz namazların dualarına müteallik bir risalesiyle «Kelimat-ı Çihar yar-ı güzîn» ve «Sad Kelime-i İmam Ali» ye şerhleri vardır. Eserleri basılmamıştır. 988 H. tarihinde Edirne'de iken Semavî kitaplardan bahs eden Arapca olarak yazdığı «Metalibü'l-Âliye» ismindeki eserini sonradan Türkçeye terceme ve şerh etmiştir. İmam Fahrî Raazî'nin kelâm ilmine aid olan «Metalib-i Âliye»si başkadır.

MÜNŞİ
(MUHAMMED İBNİ BEDRE'D-DİN MÜNŞÎ)
1000 = 1591

Üç lisanın edebiyatına vakıf âlim ve ediblerden bir zat olup Manisa - Saruhan'a bağlı Akhisar'dandır. İlk tahsilini memleketi ile Manisada tamamladıktan sonra İstanbul'a gelerek âlimlerden Ebu'l-Leys Uleysî ve Cafer Efendilerden icazet almağa muvaffak olarak kadılık mesleğine girdi. Bu meslekteki hizmetlerinin en büyük kısmını Mısır'da geçirdi. Bu sırada yazmağa muvaffak olduğu tefsir-i şerifini Sultan 3. Murad'a takdim ederek arzusu üzerine «Şeyhi Harem-i Nebevî» hizmeti ile tatmin edildi. Ömrünün sonuna kadar bu yüksek hizmeti ifa edip 1000 H. tarihinde vefat ederek Bakî' denilen salihler mezarlığına defn edildi. Nakşibendî tarikatı halifelerindendir. Eserleri basılmamış olup İstanbul kütüphanelerinde görülebilenleri aşağıdadır:

1 — (Tefsir-i Şerif) : (Tenzilü't-Tenzil) ve (Tefsir-i Münşî) şöhretiyle tanınmıştır. Nüshaları Ayasofya ve Nuruosmaniye kütüphanelerinde vardır.

2 — (Şerhu Manzume-i Cezerî) : Kıraat imamlarının büyüklerinden Cezerî'nin meşhur manzumesinin şerhidir. Vefa semtindeki Âkif Efendi kütüphanesinde mevcudur.

3 — (Risaletün fi't-Tarib)
4 — (Sevabiğu'n-Nevabiğ)
5 — (Risaletü'l-Ezdad)
6 — (Risaletün fi'l-Elfazilleti vudıat alâ sigati'l-cem')

Üçüncü sıradan itibaren isimleri yazılı olan eserler de Vefa Âtıf Efendi kütüphanesinde mevcuttur.

7 — (Şerhu Makamat-ı Harîrî)
8 — (Şerhu Kaside-i Bür'e)
9 — (Usul-i Takrib mine'l-Kıraet)
10 — (Lûgatçe-i Muribat-ı Arabiyye)
11 — (Müsenna ve Müselles der lûgat-ı Farisî) : 775 Farsca kelimenin şerh ve tavzihine dair mühim bir lûgat kitabıdır.
12 — (Kalemiye)
13 — (Ed-Dürrü'l-Manzud fi'l-Haberi'l-Mevrud - Hadis-i Erbain tercemesi)
14 — (Ravzatü'l-Cinas) : Müsenna ve müsellesi cami, kelâm san'atlarından cinas san'atını anlatan bir lûgat ve edebiyat kitabıdır.

MUHARREM EFENDİ
1000 = 1591

Müelliflerden bir zat olup Zile'lidir. Şeyhler ve Mutasavvıflar faslında sözü geçen Şeyh Şemseddin Sivasî'nin büyük kardeşidir. Halvetî büyüklerinden Abdü'l-Mecid Şirvanî'nin halifesidir. 1000 H. tarihinde Zile'de vefat etti. Eserlerinin meşhuru nahivden (Cami) yani (Fevaid-i Ziyaiyye) haşiyesidir ki, ibaresi kolay olduğundan talebenin vaktinin zayi olmasına sebeb olmaz. Bu haşiyenin ikinci cildi «Abdullah Eyyubî» tarafından tamamlanmıştır.

(Hediyyetü'su'lûk fi Şerh-i tuhfeti'l-Mülûk) ve (Telhisü'l-Miftah mine'l-Meani ve'l-Beyan) isimlerinde başka risaleleri de vardır. Mevlâna Abdurrahman Cami'nin evliya menkıbelerinden bahs eden Farsca meşhur «Nefehatü'l-Üns»ünü de Arapcaya nakil ve terceme etmiştir. Matbu terceme Lâmii Çelebî'nindir. Eserlerinden yalnız (Cami Haşiyesi) basılmıştır. Bir de Arapca olarak (Menakıbu'l-Eimmeti's-Selâseti alâ Mezhebi Ehli's-Sünneti ve'l-Cemaati) isminde bir eseri, pederi Muhammed ibni Hacı İlyas'ın da Farsca lûgatı vardır ki, bir nüshası Umumî kütüphanede mevcuddur. (Hediyye)nin müellifin el yazısı ile yazma nüshası Nuruosmaniye kütüphanesindedir.

Mevlâna Cami'nin Arapca (Kâfiye şerhi)nden başka bir de Farsca olarak yazılmış daha mufassal bir (Kâfiye şerhi) vardır ki, yazma bir

nüshası Selânik'de Numan Paşa dergâhı kütüphanesinde tarafımdan görülmüştür. Osmanlı âlimlerinden Hızır ibni İlyas Gümülcinevî'nin de (Es'iletü'l-kutbiyye) isminde bir Kâfiyye şerhi) vardır.

MUHAMMED MARUF EFENDİ

1002 = 1593

Kadılardan ve ârif şairlerden bir zat olup Trabzonludur. Mısır mollası iken «İstikamet» kelimesinin delâleti olan 1002 H. de vefat ederek Kurafe-i Kübra kabristanına Ömer İbni Faris Hazretlerinin yanına defnedildi. Eserlerinin başlıcası Nakşibendî büyüklerinin sülûk ve hal tercemelerinden bahseden bir eser olup İzmir Kadısı iken terceme ettiği matbu (Reşehatü Aynil-Hayat) tercemesidir. (Kaside-yi Bur'e)ye de Türkçe mükemel şerhi vardır. Tasavvuf mesleğine de intisabı vardı.

Yarabbi bu gönül gözünü bina eyle
Mir'at-ı dilî pâk ve mücellâ eyle.
Zikrinle senin şükrün edib virdi zeban,
Dili bülbülünü hamdine güyâ eyle.

MOLLA AHMED ŞEMSEDDİN KARABAĞÎ

1009 = 1600

Fazilet sahiplerinden bir zat olup tahsilini tamamladıktan sonra İstanbul'a gelerek Kazasker olmuştur. 1009 H. de vefat etti. Vefa'da medfundur.

Eserleri :

(Haşiye-yi Beyzavî) ile (Telvih), (Hidaye), (Mevakıf), (Miftah)a olan talikattan ibarettir.

MOLLA ÇELEBİZADE İBRAHİM AHMED EFENDİ

1030 = 1620

Fazilet sahiplerinden İstanbullu bir zattır. 1030 H. de vefat etti. Eserleri basılmamış olup aşağıdadır :

(Haşiye-yi Dürer), (Şerhu Şafiye), (Haşiye Alâ Şerhi't-Telhis), (Camiü'l-Müteferrikat min fevaidi'l-varakat), (Kifayetür-Rüfati İlâ Gurefil-varakat), (Tahrirül-Mülhakati vet-Tekarirül-muhakkikat)dır.

MUHAMMED ESAD EFENDİ (ŞEYHÜLİSLÂM)
1034 = 1624

Tarihçiler faslında zikredilen Hoca Saadettin Efendinin oğludur. 1034 H. de vefat ederek pederinin yanına defnedildi. Üç lisanda şiirleri vardır. Eserleri :

(Fezail-i Cuma), (Tahmisü Kaside-yi Bür'e), (Gül-i Handan - Terceme-yi Gülistan), (Zeyli Tacü't-Tevarih), (Manzum Terceme-yi Şemail) vesairedir.

(Fezail), Hamidiye, (Gül-i Handan) Nuruosmaniye ve manzum (Terceme-yi Şemail) de İbrahim Paşa kütüphanelerinde vardır.

MUHAMMED EMİN İBNİ SADREDDİN ŞİRVANÎ
1036 = 1626

Âlim oğlu âlim bir zat olup ilmini İstanbul'da tamamlamıştır. 1036 H. de vefat ederek vasiyeti üzerine Üsküdar'a defnedildi. Elli dört ilim ve fenden bahseden Sultan Birinci Ahmed adına yazdığı (Fevaid-i Hakaniye) ile (Tefsir-i Sure-yi Fetih), (Haşiye-i Şerhi Şemsiye), (Talikat Alâ Tefsir-i Beyzavî), (Şerhu Kavaidi'l-Akaid Li'l-Gazalî), (Risale Fi Tahkiki'l-Mebdei vel-Meâd) vesaire gibi eserleri vardır.

Pederi Sadreddin Şirvanî'nin de (El-Hikmetü'l-Mütealiye) vesaire gibi değerli eserleri vardır.

MUSTAFA EFENDİ (ŞEYHÜLİSLÂM)
1084 = 1673

Fazilet sahiplerinden bir zat olup Boludandır. 1084 H. de Hacdan dönüşünde Mısır'da vefat etti.

Eserleri : (Şerhu Kenzüd-Dakayık), (Haşiye-yi Şerh-i Eşkâli't-Te'sis) ile devrinde muteber olan ilim ve fenlere talikatı da vardır.

MUSTAFA İBNİ HAYREDDİN
1084 = 1673

Fazilet sahiplerinden ve ediplerden bir zattır. Fıkıhtan meşhur (Eşbah ve Nezair)i (Tenviru'l-Ezhan ve'z-Zamair) ismiyle şerh ederek Sultan 1. Ahmed'e takdim etti ki, Hamidiye kütüphanesinde vardır. Müellifin el yazısı ile yazma nüshası Esad Efendi kütüphanesindedir.

Bir de 1011 H. de Hüseyin Harzemî'nin (Nasihatname-yi Şahî)sini 12 bab üzerine terceme ederek (İrşadü'l-Âşıkîn) ismini vermiştir. Şeyh Muhammed Kazvînî'nin (Menakib-i Meşayih-i Nakşiyye)sini de terceme etmiştir ki, bir nüshası Hüsrev Paşa kütüphanesindedir.

MUHAMMED BURSAVÎ (MUSANNİF)
1088 = 1677

Fazilet sahiplerinden bir zat olup fıkıh ilminden (Tenviru'l-Ebsar)a (Tebsiru'l-Envar) ismiyle yazdığı şerh ile ilim ve faziletini isbat etmiştir.

Bu şerhin mukaddimesinden hal tercemesi Şeyhler faslında mezkûr olan Üftadezade Kutub İbrahim Efendiye intisab ettiği anlaşılmıştır. Bu eserin bir nüshası bu âciz muharrir tarafından Bursa'da Ulu Cami kütüphanesine hediye edilmiştir.

1088 H. de vefat etti. Pınarbaşı avlusunda Kalenderhane yakınında medfundur. 1086 H. de (Babay-ı Atik - Babaeski) de vefat eden (Kuhistanî) şarihi İlâhîzade Muhammed Efendi de Bursa'dan yetişen âlimlerdendir.

MUHAMMED YUSUF EFENDİ (ESİRİ MUHAMMED EFENDİ)
1000 = 1591

Âlim şairlerden bir zat olup aslen Anadoludandır. Tahsilini tamamladıktan sonra seyahata çıktığı sırada Haçlılara esir olmuştur. Kurtulduktan sonra Eğriboz adasındaki Kızıl Hisara yerleşti. 1000 H. ye doğru burada vefat etti.

(Mecamiü'l-Cevahir) isminde bir eseriyle Türkçe (Muhammediye) şerhi vardır ki, bir nüshası Nuruosmaniye kütüphanesindedir.

Esaret zamanındaki başından geçen olayları nazma çekmiştir.

MUSTAFA İBNİ ÖMER ÜSKÜDARÎ
1093 = 1682

Âlimler arasında (Celep) şöhretiyle tanınmış İstanbullu bir âlimdir. Süleymaniye medresesi müderrisi iken İstanbul'da 1093 H. de vefat etti. Topkapı haricinde Kadızade Muhammed Efendinin yanına defnedildi.

Eserleri :

(Şerhu Müslim), (Risale fi ilmi'l-Kıraa), (Risale Fi ilmi'n-Nahv), (Şerhu Mülteka), (Talikat ale'l-Câmi), (Risale fi eşkali'l-Erbaati mine'l-Mantık), Tenviru'l-Ezhani ve'z-Zamairi fi şerhi'l-Eşbahi ve'n-Nazair)dir. Hadis ilminden Müslim şerhi eserlerinin en mühimidir.

MUHAMMED EMİN EFENDİ (ŞEYHÜLİSLÂM)
1098 = 1686

Meşhur fetvaların sahibi faziletli bir zat olup Ankaralıdır. (Tenvir)e mufassal haşiyesi vardır. 1098 H. de İstanbul'da vefat ederek Sultan Selim civarında Kovacı Dede yakınına defnedildi.

MUHAMMED İBNİ AHMED İBNİ İBRAHİM

Âlimlerden bir zat olup İstanbul'da müderrislikle hayat geçirdi. Aşağıdaki eserleri Kılıç Ali Paşa kütüphanesinde görülmüştür:

(Burhan) : (Terceme-yi Tarakat-ı Muhammediye)

(Dürretü'l-Burhaniye) : (Akaidden)

(Tercemeyi Münyetü'l-Musallî)

Birinci eserini 1075 H. de tamamlamıştır.

MÜNİRÎ-İ BELGRADÎ

Değerli âlimlerden bir zat olup Bosnalıdır. Belgradda yerleşerek ilme hizmet etti. (Tuhfetü'n-Nasiha), (Sübülü'l-Hüda), (Menakıbü'l-Müttakîn) isimlerindeki eseriyle yedi iklim ve ahvaline dair (Seb'ıyyat) isminde eski coğrafyaya ait bir eseri vardır.

Sultan Birinci Ahmed devrinin sonlarında Belgradda vefat etti. Cahil mutasavvıflardan bazılarının durumunu görüp de bu yüksek zümrenin umumu hakkında suizanda bulunulmasının akıl ve insafa uygun olamıyacağına dair Aziz Mahmud Hüdaî ve Hüseyin Lâmekânî hazretlerinin bu zata mektupları vardır.

1029 H. de İstanbul'da vefat eden Ali Efendi de Belgraddan yetişen âlimlerdendir. Bu zatın (Şerhu's Siraciye-yi Molla) ya haşiyesi ve feraize ait müstakil metni vardır.

MOSTARÎ MAHMUD EFENDİ
1099 = 1687

Fazilet sahiplerinden ve kadılar zümresinden bir zattır. Halep kadısı iken 1099 H. de vefat etti.

Eserleri :

(Şerhu Aruz-i Endülüsî), (Şerhu Molla Cami İlâ Mansubat), (Bediiyye Mine'l-Bedii) vesairedir. (Fetava-yı Ahmediye) sahibi Ahmed Efendi de Mostardan yetişen âlimlerdendir.

MUSLİHUDDİN MUSA EFENDİ (ŞEYH İMADZADE)
936 = 1529

İlk tahsilini gördükten sonra Arap ve Acem diyarlarına seyahatle dönüşünde Efdalzadeden okunması gerekli kitapları bitirdi. Bundan sonra memleketi olan Amasyaya dönüp Sultan İkinci Bayezid kütüphanesine Hafız-ı Kütüp tayin olundu.

936 H. de vefat etti. Ömrünün sonlarında tasavvuf mesleğine girmiştir. Fıkhın en lüzumlu meselelerini câmi olmak üzere on adet makbul fetvalardan derleyip tertibine gayret ettiği (Mahzenü'l-Fıkıh) ismindeki eserini sonradan mufassal bir şekilde şerh etmiştir. Her ikisi de basılmamıştır. Sultan İkinci Bayezid Han'ın muasırı olup ahlâk ilminde Türkçe (Mir'atü'l-Mülûk) yazarı Gümüşlüzade Ahmed Hüsameddin Efendi de Amasya'dan yetişen âlimlerdendir.

MUHAMMED İBNİ ABDURRESÛL BERZENCÎ
1103 = 1691

Âlimlerin en değerlilerinden bir zat olup Süleymaniyelidir. 1103 H. de Resûl-i Ekrem Efendimize komşu olarak bulunduğu Medine-i Münevverede vefat etti. (Kadehu'z-zend fi reddi cehaleti ehli serhend) ve (El-işaatü fi eşrati's-saat) isimlerinde eserleri vardır. Yavuz Sultan Selim'in muasırı olan Şeyh Mekkî şöhretiyle tanınmış Berzencîye tarikatı büyüklerinden Şeyh Muhammed İbni Muzaffer'in mezkûr padişahın emriyle Farsça olarak yazdığı (El-Çanibü'l-Garbî Fi Halli Müşkilât-ı İbni Arabî) sini de irabını yaparak hazırlamıştır ki, bir nüshası Ragıp Paşa kütüphanesinde mevcuttur.

MUHAMMED İBNİ AHMED
1120 = 1708

Fazilet sahiplerinden bir zat olup 1120 H. de Çorlulu Ali Paşa adına Arapca (Umdetül-Âmilîne Li Merzati Rabbi'l-Âlemîn) ile Sultan Üçüncü Ahmed adına (Kevâkibü'l-Envari'l-Muhammediyyeti Fi Esrari'l-Mucizati'l-Muhammediyye) isminde Türkçe bir eseri de vardır ki, her ikisi de Çorlulu kütüphanesinde mevcuttur.

MENTEŞİZÂDE ABDÜRRAHİM EFENDİ (ŞEYHÜLİSLÂM)
1128 = 1715

Fakihlerden bir zat olup Bursalıdır. 1128 H. de Edirne'de vefat etti. (Zehr-i Mar) mescidi avlusunda medfundur. İsmiyle söylenen fetvaları matbu ve meşhurdur. (Ceridetü'l-Feraiz), (Talikat Ale'l-Beyzavî) vesaire gibi basılmamış risaleleri ve haşiyeleri de vardır.

MUHAMMED ÜSKÜDARÎ (ŞEYH)
1143 = 1730

Fakihlerden bir zat olup Üsküdarlı Şeyh Esad Efendinin oğludur. Medine-i Münevvere müftüsü iken 1143 H. de vefat etti. Bakî kabristanında medfundur. (Risaletün Fi tahriri'n-Nisabi'ş-Şeriyyi Mine'd-Denariri ve'd-Derahîm) vesaire gibi eserleri vardır. 1183 H. de vefat ederek pederinin yanına defnedilen Abdül-Muhsin Efendinin de âlim bir zat olduğuna pederine halef olarak beldenin müftüsü olması delildir.

MESTCİZADE ABDULLAH EFENDİ
1148 = 1735

Müelliflerden bir zat olup İstanbulludur. 1148 H. de vefat etti. Fatih civarındaki Nişancı Camii Şerifin karşısında medfundur. Eserleri: (Kitabü'l-Miyari Lima Fi Tefsiri'l-Kadî mine'l-Ahbar) ve Yunus sûresine kadar (Haşiye Ale'l-Beyzavî), Mantıktan (Hüssam Kâtî Haşiyesi Muhyiddin Talşîye haşiye), (Alâka Şerhi), (İzzi şerhi Sadeddin'e talikat), (Risale fi reddi kıdemi'l-âlem), (İhtilâfü Ma beyne Seyyid-i Şerif ve Sadeddin) vesairedir. Bir de filozoflarla kelâmcılar ve Mutezile ile Eş'ariler, Eş'arilerle Maturidîler arasındaki ihtilâfları beyan eden (Hilâfiyat) isminde bir eseri ve yine felsefecilerin (Masebete kıdemühû İmtenea Ademühu) kelâmı üzerine (Tehafüt) adında bir risalesi vardır. İşbu eserlerden yalnız (İhtilâf) basılmıştır.

MUHAMMED İBNİ ÖMER DARENDEVÎ
1125 = 1713

Fazilet sahiplerinden bir zat olup 1152 H. de vefat etti.

Eserleri : (Şerhu Hüseyniye), (Şerhu Mesaili Sülüsü bil-Hey'ati ve'l-Fıkıh), (Talikat Alâ Bazi'l-Mevazii li'l-Kâdî)dir.

MUSTAFA İBNİ ABDURRAHMAN İZMİRÎ
1155 = 1742

Kıraat ilmi mütehassıslarından bir âlimdir. 1155 H. de Mısır'da vefat etti.

Eserleri :

(Umdetü'l-Fürkan fi vücuhi'l-Kur'ân), (Bedayiu'l-Bürhan fi İlmi'l-

Kur'ân), (Muhtasarun-Neşri'l-Kebir, (Takribü Husul-i Makasıd) vesairedir.

Kanunî Sultan Süleyman devrinde vefat eden Fatih hatibi Sürmelizade Muhammed Efendi de kıraat ilmine tam mânasiyle vakıf bir zat olup meşhur kasideyi Şatibiye bir kaside nazmetmiş ve sonradan yedi kıraete katılmış olan üç kıraati ve ravilerin şeyhlerini, kıraat imamlarını beyan etmek üzere mükemmelen şerh etmiştir. 1267 H. de vefat ederek Süleymaniye camii avlusuna defnolunan teşrifatçı İstanbullu Âkif Efendinin de 398 sahifeden ibaret (Mirat-ı Kur'ân) isminde makbul bir eseri vardır. 1200 küsur tarihlerinde Hicazda vefat eden Şumnulu Hafız Hilmi Efendi de kıraat ilmi mütehassıslarından bir zat olup (manzum tacvid), ((Manzum şurutu's-Salât), (Manzum Secâvent) gibi eserleri vardır. Uzun müddet Vardar Yenicesinde ikamet etmişdi. Gazi Evranos Bey torunlarının mezar taşlarında güzel tarihleri görülmektedir. Arapca olarak bir de hatim duası yazmıştır. Eserlerinden baştan ikisi bir arada olmak üzere basılmıştır. Diyarbekir vilâyetine bağlı (Palu) kasabalı Hamid İbni El-Hac Abdülfettah Efendinin de kıraat ilminden (Zübdetü'l-İrfan) isminde Arapca matbu bir eseri vardır. Tecvit ilmi mütehassıslarından Şaban Efendinin de (Tecvid) risalesi mevcuttur. Meşhur Karabaş Tecvidini şerh eden İstanbul'da Hoca Paşa İmamı Hasan Efendi de kurradan (Kıraat hocalarından) bir zattır. Maraşlı Muhammed İbni Yahya Efendinin de (Enfeî) ismiyle 1131 H. de yazılmış Türkçe bir tecvid risalesi vardır.

MUHAMMED EMİN ÜSKÜDARÎ

1149 = 1736

Arabî ilimlerin ekseri kollarında ihtisas sahibi âlimlerden bir zat olup büyük Pîr Aziz Mahmud Hüdaî hazretlerinin kızının oğlu Seyyid Abdü'l-Hayy Efendinin oğludur. Bülûğ yaşına erince zamanın âlimlerinden ilim tahsiline başlıyarak arkadaşları arasında temayüz etmek suretiyle icazet almaya muvaffak olduktan sonra, usul gereğince ilim tedrisine başladı. Kısa zamanda yayılan şöhret ve fazileti üzerine ders halkasına pek çok talebe toplandı. İcazet vermeğe muvaffak olarak eser yazmakla meşgul iken «Madenül Fazlı vel-edep» terkibinin delâleti olan 1149 H. de vefat etti. Üsküdarda Bülbül Deresi kabristanında medfundur. Celvetî tarikatına intisap ile de ayrıca feyz-ı yâb olmuşlardır. Kitaplarıyle ilmî terekesi Atik Valide Sultan müderrisi olup Emir Hoca ismiyle tanınmış Abdülkadir Efendiye intikal etmiş; bu zatın vefatiyle de mezkûr Valide Sultan Camii dolabında muhafaza edilmiştir. Bu ki-

tapların pek çoğu halen Camii Şerifin kıble tarafından Evkaf nezaretinin himmetiyle yeniden yaptırılan kütüphanede mahfuzdur. Değerli eserleri 30 dan fazla olup görülebilenleri şunlardır:

1 — (Kadı Beyzavî)nin Fatiha tefsirine haşiye: Müellifin el yazısı ile yazma nüshası mezkûr kütüphanededir.

2 — (Dürer Haşiyesi) : Müellifin kendi el yazısı ile yazma nüshası mezkûr kütüphanededir.

3 — (Menar Şerhi) - (Nadretün-Nizar) : Müellifin el yazısı ile yazma nüshası mezkûr kütüphanededir.

4 — Celâl Devvâninin (İsbatı Vacip) risalesi haşiyesine haşiye : Müellifin el yazısı ile yazma nüshası mezkûr kütüphanededir.

5 — (Kaside-yi Nûniye) şerhine haşiye : Müellifin el yazısı ile yazma nüshası mezkûr kütüphanededir.

6 — (Mir Ebül-Feth'in Adap Haşiyesine Haşiye) : Müellifin el yazısı ile yazma nüshası mezkûr kütüphanededir.

7 — (Akaidi Adudiyenin ilim bahsine şerh) : Müellifin el yazısı ile yazma nüshası mezkûr kütüphanededir.

8 — (Birgivî Muhammed Efendinin Adap risalesine şerh) : Müellifin el yazısı ile yazma nüshası mezkûr kütüphanededir.

9 — İsam'ın vaz'iye şerhine haşiye) : Müellifin el yazısı ile yazma nüshası mezkûr kütüphanededir.

10 — İsbatı Tenahi'l-Eb'ad ve Butlan-ı Teselsül'e dair sual ve cevaplı (Berahin-i Hamse şerhi : Müellifin el yazısı ile yazma nüshası mezkûr kütüphanededir.

11 — (Akaid-i Nesefiye Şerhine Haşiye)

12 — (Ciheti Vahdet Risalesi): (Matbudur)

13 — (Eczay-i Kaziyye Risalesi) : (Matbudur)

14 — (Vahdet-i Vücud Risalesi)

15 — (Akaid-i Nesefiye Şerhine Hayalî'nin haşiyesine haşiye)

16 — (Kâfiye Şerhi Molla Camiye Haşiye)

17 — (Hayatî Haşiyesine Talikat)

18 — Hesap ilminden Bahaiyeye Şerh)

19 — (Mirza Canın «İsbat-ı Vacip» Risalesine Haşiye)
20 — (Fenarî Haşiyesi Kara Halil Efendiye Haşiye)
21 — (Nahivden İsama Haşiye): (Basılmıştır)
22 — Seyid Şerifin (Mutavvel) Haşiyesine Haşiye
23 — (Mefhumat-ı Kazaya Risalesi)

Bunlardan başka Allâme Aynî merhumun 24 ciltten ibaret (İkdü'l-Ceman) ismindeki meşhur tarihinin birinci cildini de terceme etmiştir ki, el yazısı ile yazma nüshası halen 35 bin çeşitli kitabı havi bulunan Yıldız kütüphanesindedir.

MUSTAFA-Yİ MOSTARÎ
1104 = 1692

Fazilet sahiplerinden ve bu ümmetin iyilerinden yüksek bir zat olup Bosna eyaletinde (Yuyu) lâkabiyle tanınmıştır. Öğrenme çağına geldiğinde ilk tahsilini âlimlerden olan pederi Yusuf Efendiden gördükten sonra 1088 senesinde İstanbul'a gelerek o asrın büyük âlimlerinden ve mollalardan Salih, Tireli Karabekir ve Arapzade gibi zatlardan tamamladı, bu sırada yani 1104 H. de memleketinin müftüsü Hasan Efendinin vefatı üzerine hemşerilerinin davet ve ricalarına uyarak Mostar müftülüğünü kabul edip ömrü boyunca ders okutma ve eser yazmakla meşgul olmuş 1119 H. de vefat ederek Mostar'daki müslüman mezarlığına defnedilmiştir. Mufassal hal tercemesi Arapca olarak kayın biraderi müderrislerden (Obiyac) lâkabiyle tanınan İbrahim Efendi tarafından yazılmıştır. Vefatına ait aşağıdaki iki mısra o hal tercemesinden nakledilmiştir.

Kat intekale yenabiul-ulumi ceman
İrtehale bihi şanül kemal

Değerli eserleri :

1 — (Miftahu'l-Husul fi Şerhi Mirati'l-Usul)

2 — (Risaletün Fi ilmi'l-Âdabi'l-Müsemma bi Hulasatil Âdab) : İlk eserleri olup her ikisini de, tahsilini tamamlamasına yakın yazmıştır.

3 — (Şerhu'ş-Şemsiyeti Fil mantıkı'l-Müsemma bi Şerhi'l-Cedit)

4 — (Şerhu Alâ Enmuzecü'z-Zemahşerî Fin-Nahvi'l-Müsemma bi Fevaidi'l-Abdiyye)

5 — (Şerhun Alâ Kasideti'l-Lâmiye Fi'l-Kelâmi'l-Müsemma bi Bedri'l-Meâli fi şerhi'l-Emalî)

6 — (Haşiyetün Alâ Şerhi Kasideti'l-Lâmiye Li'l-Fazıl Karabağî)

7 — (Haşiyetün Alâ Şerhi Risaleti'l-Adudiye fil Vaz'i Li'l-Fazı'l-İsam)

8 — (Şerhu Ale'l-Muğnî fi'l-Usuli'l-Müsemma bi fethi'l-esrar)

9 — (Şerhun alâ müntehabi fil usuli'l-müsemma bi müntehabil-Usul)

10 — (Şerhu Aler-Risaletin-Nesefiyye fi'l-Feraiz)

11 — (Risaletün fil feraizi'l-müsemma bi Lübbi'l-Feraiz)

12 — (Mecalisü Lâtife fil Mevızati'l-Müsemma bi nefaisi'l-mecalis)

13 — (Şerhu Manzumeyi Şahidi'l-Müsemma bi hallihi manzume): 1110 tarihli müellifin yazısiyle yazma olan nüshası askeriye âlimlerinden Bağdatlı İsmail Paşa hazretlerinin kütüphanelerindedir.

14 — (Şerhu Ale't-tehzîbi fi'l-mantıki ve'l-kelâmi li'l-allâme Sadeddin Taftazanî) : Sonuncu eseri olup 1118 H. de yazılmıştır.

15 — (Şerhu Lübbü'l-Feraiz): Eserin başlangıcında dokuz günde yazdığını beyan etmektedir.

16 — (Haşiyetün Alâ Şerhi'l-Âdabi li'l-fazıl Mes'ud Rumî)

17 — (Şerhu Alâ Risaleti's-Semerkandiye Fil-Âdab)

18 — (Şerhun Kebirun Alâ Risaleti Hulaseti'l-Âdab)

19 — (Şerhun Sağîrun Alâ Risaleti Hulaseti'l-Âdab)

20 — (Şerhun Alel-Hanefiyyeti fil-Âdab)

21 — (Haşiyetün Ale'l-Fevaidil-Mîri Fil-Âdab)

22 — (Haşiyetün Alâ Şerhi'l-Allameti Fil-Âdab)

23 — (Tatbikatü Alâ Haşiyeti Şeyhülislâm el-Herevî Ale'l-Muhtasarı fi'l-meâni)

24 — (Şerhu İsa Goci fil-mantık) : (Eserlerinden yalnız bu eseri basılmıştır).

25 — (Şerhun Alâ Dibaceti'l-Muhtasar fi'l-Meâni)

Bunlardan başka mütalâa ettiği çeşitli kitapların ekserisine talikatı olduğu gibi, okuduğu kitaplardan 60 küsurunun da suretini çıkardığı terekesinde görülmüştür.

Evlenmişse de çocuğu olmamıştır. Vefatına sebep olan görünüşteki hastalığı temennisine uygun olarak üç gün devam etmiştir. Türbesi halen Mü'minlerin ziyaretgâhıdır.

MUSANNİFEK BEKİR AHMED EFENDİ

Müelliflerden bir zat olup Muğlaya bağlı Mesevli köyündendir. En tanınmış eseri üstadı Mahmud Antakî'nin beyan ilminden meşhur (Alâka)sına 1149 H. de yazdığı şerhi matbudur. (Kaside-yi Bür'e)ye de şerhi varsa da basılmamıştır.

MUSTAFA İBNİ İBRAHİM EFENDİ

1207 = 1792

Arabî ilimlere vakıf bir zat olup tahsilini İstanbul'da yapmış, Bigada ilmin yayılmasına hizmet etmiştir. 1207 H. de şehid olarak Bayramiç kazasının Kutlu Oba köyünde Çandır adlı yere defnedildi.

(Tuhfetü'l-İhvan) ismindeki matbu (Avamil Tuhfesi) talebeler arasında muteberdir. Başka eserleri varsa da basılmamıştır.

MOLLA HÜSEYİN İBNİ İSKENDER

Âlimlerden bir zat olup eserleri aşağıdadır :

(Mecmeu'l-Mühimmati'd-Diniyye Alâ mezhebi'l-Hanefiyye), (Lübabüt-Tecvid Li'l-Kur'âni'l-Mecîd), (Miftahü'l-İbadeti ve Vesileti's-Saadeti)

MÜFTİZADE MUHAMMED SADIK ERZİNCANÎ

1223 = 1808

Âlet ilimlerine hakkıyle vakıf olan bir zattır. Matbu eserleri: (Şerhu Ale'l-Hüseyniyyeti'l-Âdab), (Hasiyetün Alet-Tasavvuratı minel-mantık)), (Haşiyetün Ale't-Tasdikat mine'l-Mantık), (Haşiyetün Alâ İstiareti İsam) vesairedir. 1223 H. de vefat etti. Üsküdar'da İnadiyeden Karacaahmede giden caddenin sağ tarafında medfundur. Aşir Efendi kütüphanesinde (Sure-yi Fatiha haşiyesi) vardır.

MAHMUD İBNİ HAFIZ HASAN MANİSAVÎ

1222 = 1807

Fazilet sahiplerinden bir zat olup Karadeniz sahilindendir. Zamanında Kara Mahmud lâkabiyle meşhur olmuştur. Manisada Çaşnigir medresesi müderrisliğinde bulunarak ilimlerin yayılmasına hizmet etti.

1222 H. de vefat etti. Paşa mezarlığı denilen mezarlıkta yol kenarında müsanniflerden Tatzade Hüseyin Efendi merhumun yanına defnedildi. (Muğnit - Tullâb) ismindeki ibaresi kolay olan matbu İsa Goci şerhi meşhurdur. Şeyh Abdurrahman İbni Sağırin (Essüllemü'l-Müravnak) adlı mantığa ait eserini de şerh etmiştir.

MUHAMMED İZMİRÎ

Müelliflerden bir zat olup İzmir'e bağlı Buca'dandır. Kendi el yazısı ile yazma bir mecmuada aşağıdaki risaleleri tarafımdan görülmüştür.

Zamanına dair bir kayıt yoksa da 1000 tarihinden sonra olduğu anlaşılmaktadır.

Eserleri :

1 — (Risaletün fi beyani vaz'il-hikmeti fi vaz'il-ahkâmi ve beyani fazileti'l-ilmi)

2 — (Kaza ve Kader)
3 — (Zikru'l-Hafî ve'l-Cehrî)
4 — (Nüzhetü'l-Akaid-i ve Zübdetü'l-Fevaid)
5 — (Tahkiku keyfiyet-i vezni'l-Amal)
6 — (Şerhu Duai't-Tehiyyat)

MUHAMMED İBNİ MUSTAFA ALÂİYEVÎ

1234 = 1818

Seçkin âlimlerden bir zat olup 1234 H. de Konya'da vefat ederek Mevlâna Hz. leri civarına defnedildi. Eserleri : (Şerhu alâ Neticeti'l-Usul), (Şerhu alâ Âdab li'l-Kefevî), (Şerhu İrade-i Cüz'iyye), (Şerhu alâ evahiri Mecamiu'l-Usûl li'l-Hâdimî), (Risale-i Lâm-i Tarif) dir.

(El-Mersûd) müellifi Abdü'l-Lâtif ibni Ali de Alâiye'den yetişen âlimlerdendir.

MARAŞÎ MUHAMMED EFENDİ

Arabî ilimlerin ekseri kısımlarında ihtisas sahibi faziletli bir zattır. Akhisar kütüphanesinde gördüğüm yirmi dört bab üzerine müretteb akaid ve kelâmdan bahs eden (Kevkeb-i Neharî ve Cevheri Cenanî) isminde yazma bir eserinde (Velican El-Maraşî Sümme'l-İzmirî) ibaresi yazılı, ilmî risalelerinde de (Muhammed ibni Vaiz ibni Velicanu'l-Maraşî) kayıtları mevcud bulunduğuna göre, bu zatın ömrünün sonuna kadar İzmir'de ikamet ettiği anlaşılıyorsa da, risalelerinde yazılış tarihi bulunmadığı için kendisinin hangi hicrî asır âlimlerinden olduğu beyan edilemediği gibi, vefat tarihi ve defnedildiği yere dair İzmir'de yaptığım araştırmada da herhangi bir malûmata rastlayamadım. İlmî risalelerinin isimleri aşağıdadır:

1 — (Risaletün fi İmani Valideyni Resûlillâh), 2 — (Bazı talikat alâ Usuli'l-Fıkıh), 3 — (Keşfü's-Savab alâ Risaleti'l-Birgivî mine'l-Âdab), 5 — (Andelib mine'l-Âdab), 6 — (Zübdetü'l-Münazara), 7 — (Şerhu Velediyye), 8 — (Ahmediye mine'n-Nahiv), 9 — (Letaifü Lâtife Maa Şerhiha minel-Meanî), 10 — (Sel Sebilül-Cinanî Minel-Meanî), 11 — (Şerabu'l-Kevserî Minel-Meanî), 12 — (Sel-Sebilül-Meanî Minel-Meanî), 13 — (İsmetü'l-Ezhanî fi ilmi'l-Mizan), 14 — (Selâmetül-Kulûbi Mea Şerhuha minel-Mantık), 15 — (Fethul-Babi Şerhu İsa Goci), 16 — Haşiyetün Alâ Suretil-Kevseri Lil-Beyzavî), 17 — Risaletü Kelimet'it-Tevhîd), 18 — (Aynül-Hayati Fi Beyani Münasebati Sureti'l-Fatiha).

MUSTAFA EFENDİ
1200 = 1785

Âlimlerden bir zat olup İstanbul'da Davutpaşa camii hatipliğinde bulundu. 1200 küsur tarihlerinde vefat etti. Eserleri Nahiv ilminden bir metin, (100 Küsur Durubu Emsal-i Türkiye) ve (Terceme-yi Hal-i Davutpaşa) dır.

MUHAMMED MUNİP EFENDİ (HOCA)
1238 = 1822

Osmanlı âlimlerinin başta gelenlerinden olup Ayıntaplıdır. İlk tahsilini memleketinin âlimlerinden gördükten sonra Beyzavî tefsiri muhaşşisi meşhur İsmail Konevî'nin dersine devamla arkadaşlarına üstün bir surette icazet almaya muvaffak olarak İstanbula gelmiş ve kısa zamanda Kazaskerlik payesine yükselmiştir. 1238 H. de ikamet ettiği Aydın'da âhirete intikal etti. Eski Yeni Camii Şerif kabristanın caddeye bakan cephesinde medfundur. Merhumun herkesce teslim edilmiş olan ilmî üstünlüğü ile beraber edip ve tarih bilgini olduğuna da değerli eserleri ve yazıları âdil şahittir. Beyitlerinden :

Mahvolmayınca Çirk-i Siva kalb olur mu saf
Safvet gelir mi bir suya ta kim durulmasa.

Kendisi İzmir kadısı iken hemşiresi (Kamus) ve (Burhan) mütercimi faziletli âlim Asım Efendi merhumun (Burhan)ına yazdığı veciz takrizden Arapçadaki yazı kudreti, aşağıda isimleri yazılı diğer eserlerinden Arapça ile beraber Türk ve Fars dilindeki ifade ve beyan kudreti anlaşılmaktadır. Başlıca eserleri aşağıdadır:

1 — (Terceme-yi Siyer-i Kebir) : İmam-ı Muhammed, hazretlerinin; Peygamberimizin Siyer-i Şerifesi ile askerlikle alâkalı bazı yüksek emirlerinden bahseden meşhur eserinin bir takım noktaları genişletilmek suretiyle tercemesi olup iki büyük cilt üzerine tertip edilen bu benzeri olmıyan eser 1244 H. de basılark Yeniçeri askerinin cesaretlerini arttırmak için Nizam-ı Cedidin teşkilinden evvel kışlalarda okutturulmakta olan (Hamzaname) vesaire eserlerin yerine konulmak üzere Nizam-ı Cedidin kurucusu Sultan II. Mahmud'un irade ve fermaniyle alay müftüleri ve tabur imamları taraflarından subaylara ve askerlere münasip vakitlerde ders olarak okutulmuştur. Gerçekten mezkûr eser Gaza Hükümleriyle Askerliğin Faziletleri vesaireye müteallik pek çok kıymetli bahisleri havi olduğundan mütalâası bilhassa askerler için cidden istifadeyi mucip ölmez Osmanlı eserlerindendir.

2 — (Zeylü Devhatü'l-Meşayih) : Şeyhül islâmlık makamına yükselen zatların hal tercemelerini beyan etmek üzere Müstakimzade Süleyman Saadeddin Efendi tarafından yazılan eserin zeylidir ki, Rifat Efendinin matbu (Devhatü'l-Meşayıh)ı esasen bu iki eserden derlenmek suretiyle meydana gelmiştir.

3 — (Fezail-i Cihad) : Siyer tercemesinden başka faydalı bir eser olup ismi (Hikmetü'l-Garrat Fi Ahkâmi'l-Gaza)dır.

4 — (Hulasatün-Nukûl fi'l-edep) : Edebiyat kaidelerinden bahseden matbu bir eserdir.

5 — (Münşaat) : Edebî yazılardan bazılarını toplayan bir eserdir ki, müellifin el yazısı ile yazma nüshası Halis Efendi kütüphanesindedir. Bu mecmuada bazı şiirleri de vardır.

6 — (Temhidü'l-Mevlûd fi Mehdi'l-Vücud) : Resûl-i Ekrem Efendimizin doğumları hakkında hadis-i şeriflerle bu mevzudaki mütalâaları muhtevidir.

7 — (Teysirü'l-Mesîr fi Şerhi's-Siyeril-Kebîr) : Arapca bir eser olup yukarıda bahsedilen tercemeden başkadır.

Bunlardan İmam Muhammedin malûm Siyer kitabının müşkil yerlerini açıklama yolunda Arapca olarak bir cilt üzerine yazılmış ayrıca değerli bir eseri olduğu da ziyaret ettiğim mezar taşında kazılmış ibareden anlaşılmıştır.

8 — (Risaletü'l-Arûz) : İsmi, (Mizan-ı Selim) olup (Usûl-i Arûz), yazılış tarihi 1203 ü beyan eder.

MANTIKÎ MUSTAFA EFENDİ
1244 = 1828

Osmanlı âlimlerinden bir zat olup Manastır civarındaki Filorunadandır. Usûle göre tahsilini tamamladıktan sonra memeketinde eser yazarak ve ders vererek hayatını geçirmiş 1244 H. de vefat etmiştir. Ziyaret ettiğim yüksek kabri kışla arkasındaki müslüman mezarlığındadır. Mantık ilmindeki ihtisasından dolayı zamanında (Mantıkî) şöhretiyle tanınmıştır.

Eserlerinin basılmasına himmet olunmadığından fazilet ve kemali nisbetinde şöhret kazanamamıştır. Bu eserlerin mütalâasından Mazannadan (velî sanılan) yüksek bir zat oldukları anlaşılmaktadır. Görülebilenleri aşağıdadır:

1 — (Şerhu Şifa-i Şerif) : Dört cilt üzerine mürettep olup kendi el yazısı ile yazma nüshası Filorinada Nakşibendî tarikatından Baba Efendi dergâhı kütüphanesindedir.

2 — (Haşiyetü'l-Beyzavî) : Beyzavî tefsîrinin Amme cüz'üne dair olup bunun da bir nüshası Filorina eski müftüsü zamanın faziletlilerinden Ali Efendinin hususî kütüphanesinde mevcuttur.

3 — (Nazire-yi Şemsiye) : Mantık ilminden âlimler arasında muteber olan Şemsiye'ye naziredir. Bunun da bir nüshası Ali Efendidedir.

4 — (Tebşiru'l-Mülûki Fi Ahseni's-Sülûk)

5 — (Tefsiru «İnnellahe Ye'müru biladli vel-ihsan») : Her ikisini de Sultan II. Mahmud'a takdim ederek padişahın takdir ve taltifine mazhar olmuştur. Nüshaları aynı şekilde Ali Efendidedir.

6 — (Bînukat Kaside-yi Na'tiye) : Arapca olarak 53 beyit üzerine nazmettiği bu na'tı şerifi sonradan şerh etmiştir. Bir nüshası bu âcizin kütüphanesinde vardır.

7 — (Risale fi Hakkı'ş-Şüyûn) : Müellifin el yazısı ile yazma nüshası bu âciz tarafından Manastır kütüphanesine hediye edilmiştir.

8 — (Risale Fi Hakkı'l-İctihad)

9 — (Risale Fi Sünneti'l-Asr)

10 — (Şerhu Avamil)

8, 9 ve 10 uncu sıradaki eserler Ali Efendidedir.

11 — (Risaletün Mine'l-Akaid) : Bir nüshası Esad Efendi kütüphanesinde vardır.

12 — (Risale-yi Veba ve Taun) : Bulaşıcı hastalıkların mahiyeti ile bunlardan kaçmanın ve kaçmamanın caiz olup olmadığına dairdir.

13 — (Mufassal Hilye-i Şerife)

MOLLA HALİL SİİRDÎ

1257 = 1841

Âlimlerin değerlilerinden yüksek bir zat olduğuna eserleri şahiddir. Cezanî'de doğmuştur. İlk tahsilinin başlangıcında, pederi Molla Hasanın delâletiyle (Marifetname) sahibi İbrahim Hakkı Efendinin duasına mazhar olmuştur. Kürdistan âlimlerinden tahsilini tamamladıktan sonra Siird'de ilmin yayılmasına hizmet ve eser yazmak suretiyle hayatını geçirmiş 1257 H. de vefat etmiştir. Değerli eserleri aşağıdadır :

1 — Tefsirü Tabsiretu'l-Kulûbi fil Kelâmi Allamil-Guyûb

2 — Tefsirü Ahiri İlâ Sureti'l-Kehf

3 — Ziyaü Kalbil-Arûfi fit-Tecvidi ver-Resmî ve Ferşeyi'l-Huruf: (Manzum)

4 — (Şerhu Alâ manzumeti'ş-Şatıbî fi't-tecvid), 5 — (Mahsulü'l-Mevahibi'l-Ehadiyyeti fil Hasaisi veş-Şemaili'l Ahmediyye), 6 — Tesisü Kavaidi'l-Akaidi Alâ Ma sahha Min ehli'z-Zahiri vel-Batınî mine'l-Avaid), 7 — (Mülahhasül-Kavatı Vez-Zevacir), 8 — (Kitabün Fi Usuli'l-Fıkhı'ş-Şafiî), 9 — (Kitabün fi Usuli'l-Hadis), 10 — (Zübdetü Mâ fi Fetave'l-Hadis), 11 — (Muhtasar Şerhi's-Sudûri Fi şerhil-mevti ve ahvali'l-kubûr), 12 — (Minhacüs-Sünneti fi Adabi Sülûkis-Sufiyyeti). (Manzum), 13 — (Nebzetün minel-mevahibül-Medeniyyeti fi'ş-şathiyyati ve'l-vahdeti'z-zatiye), 14 — (Nehcü'l-Enami fi'l-Akaid): (Manzum), 15 — (Kitabü'l-Akaidi bi'l-lûgati'l-Kürdiyye): (Manzum), 16 — (Şerhu Alâ Kasideti'l-Hemziyye), 17 — (Risale-yi Sagîra fil Ma'fuvvat), 18 — (Ezharü'l-Gusûni min mekulâti erbabi'l-Fünun), 19 — El-Kamusü's-Sani fin-nahvi ves-Sarfi vel-Meani), 20 — (Risale Fi ilmil-Mantık), 21 — (Risale Fil-mecazi vel-istiare), 22 — (Risale fi ilmi adabi'l-bahsi vel-münazara): (Manzum), 23 — (Risale fil-Vaz'i), 24 — El-Mantuku'z-Zümrüdiyye nazmu telhîsi'l-Miftah), 25 — (Manzume fi Mevlidin Nebiyyi) (S.A.)

MAKSUD EFENDİ

Son asır âlimlerinden bir zat olup Süleymaniyelidir. Erzurumda yerleşti. Haşiye-yi Tefsir-i Kazi ilâ Sure-yi Al-i İmran), (Şerhu Şafiye), (Şerhu Kelime-yi Tevhid) gibi eserleri vardır.

MUSTAFA İBNİ MUHAMMED GÜZELHİSARÎ
1253 = 1837

Nakşibendî âlimlerinden bir zat olup Buldanda doğmuştur. Hadimî merhumun oğlundan tahsilini tamamladıktan sonra evvelâ Buldanda sonra Aydında yerleşmiş, müderrislik ve irşad vazifeleriyle meşgul olmuştur. Usulü Fıkıh ilminden Mevlâna Hâdimî'nin (Mecamiu'l-Hakayık)ını (Menafiu'd-Dekayık) ismiyle şerh ettiği gibi, Buldanda iken meşhur Halebiye'de (Hilyetü'n-Naci) ismiyle mükemmel bir haşiye yazmıştır ki, her ikisi de basılmış olup âlimler arasında muteberdir. Bir de basılmamış mufassal (Mecami) şerhi vardır. 1253 H. de Aydın'da vefat ederek Tire kapısı kabristanına defnedildi. Buldanda iki defa icazet vermeğe muvaffak olmuştur. (Kadı Beyzavî tefsiri)ni de ders olarak okutmak suretiyle hatmini icra etmiştir. Mensup olduğu Nakşibendî tarikatından da birçok zata icazet vermiştir. Fakirler için her akşam medreseye bir sofra yemek gönderdikleri halde, kendileri arpa ekmeği ile yetindiği mütevatirdir. Çok ağlayan, mücahit bir zat idiler.

MOLLA EFENDİ (MOLLA MUHAMMED EMİN EFENDİ)
1275 = 1858

Fazilet sahiplerinden ve bilhassa kıraat ilmi âlimlerinden bir zat olup hal tercemesi yukarıda geçen Abdullah Eyyubî'nin oğludur. Nakşibendî tarikatındandır. Bir müddet Meclis-i Maarif başkanlığında bulundu. 1275 H. de vefat ederek pederinin yanına defnedildi. Torunu Sabit Efendide gördüğüm eserleri aşağıdadır.

1 — (Tercemetü'l-Eribi fi İzahi'l-Cem'i vet-Takrîb), 2 — (Umdetül-Hıllan Fi izahi zübdeti'l-İrfan), 3 — (Tuhfetü'l-Emini fi Vukufi'l- Kur'âni'l-Mübin): (Secavende dairdir). 4 — (Silsile-i eimme-yi Kurra), 5 — (Tuhfetüt-Tecvid), 6 — (Tuhfetü'l-Kitabi fi İzahir-resmi vel-Hat), 7 — (Hadikatür-Reyyahîn): (Nakşi ve Halvetî silsileleri beyanındadır.), 8 — (Menakıbü'l-Halidiyye): («Hz. Halid İbni Zeyd El Ensarî» nin menkıbeleri beyanında olup basılmıştır.) 9 — (Gülşen-i Meşayih-i Selâtîn): (Hicrî 1000 tarihinden itibaren Selâtîn camilerindeki kürsü şeyhlerinin hal tercemeleri beyanındadır.) 10 — (Mecmûa-yi Vefiyat) : Bilhassa âlim şeyhlerin muhtasar hal tercemesiyle Osmanlı vezirlerinin cetvelleri beyanındadır.

MUSTAFA TEVFİK EFENDİ
1271 = 1854

Köprü kazasına bağlı Mışeli köyünden olup İğicizade adıyla maruf faziletli bir zattır. Tahsilini Kayseri ve İstanbulda tamamlamış, ders imtihanında ilmî üstünlüğünü isbat ederek memleketine dönmüş, müderrislik ve müftülük hizmetleriyle ömrünü geçirmiştir. Hicrî 1271 tarihinde vefat etmiştir. (Kasideyi Bür'eyi), (Umdetül-Akaid Alâ Bür'eti'l-Kasaid) adıyle, nahivden (İzhar)ı da (İmtihan) ismiyle şerh etmiş ve (Arz-u Hali'l-Kuzat) namiyle de manzum bir eser yazmıştır.

MUHAMMED EFENDİ (HACI HAMZAZADE)
1283 = 1866

Son asır âlimlerinden bir zat olup Muğlalıdır. Meşhur Vidinli Mustafa Efendi merhumdan icazet almış ve memleketine dönerek ilmin yayılmasına muvaffak olmuştur.

1283 H. de Muğlada vefat ederek Kurşunlu Camii Şerifi avlusuna defnedildi. Feraiz ilminden mükemmel bir cetveli, mantık ilminden (Akyise) ye dair cetvelleri ve halen Muğla müftüsü bulunan oğluna hitaben Sümbülzadenin (Lâtife)si tarzında manzumesi vardır. Meşhur Palabıyık Efendi sözü edilen bu zatın büyük dayısıdır.

MUHAMMED EFENDİ (HACI)
1290 = 1873

Değerli bir zat olup Şarkî Karaağaçlıdır. İlk tahsilini Rüşdî Ahmed Efendiden görmüş, daha ileri derecedeki ilimleri Vidinli Mustafa Efendiden tamamlamıştır. Memleketinde 27 sene müftülük yapmıştır. 1290 H. de hac vazifesinden dönüşünde Süveyşte vefat etti. Eserleri : Feraizden (Tevfiku'l-Akval) ile heca harfleri sırası üzerine Arapca kaideleri bildiren (İthafü'l-Eslafi li Ahyari'l-Ahlâf) ve (Risale-yi Müennesat-i Sema'iyye) olup bunlardan yalnız müennesat risalesi basılmıştır.

MUSTAFA EFENDİ
(MIHALLIÇCIKLI HACI MUSTAFA EFENDİ)
1300 = 1882

Âlimlerden münevver fikirli bir zat olup Mihalıccık kazasına bağlı Sarıyar köyündendir. Tahsil ve tasnifi İstanbuldadır. İngilizlerle beraber Kırım harbine iştirak etmiş ve dönüşte bir seyahatname yazmıştır. Be-

yazıt Camii Şerifinde ders okutmağa başlamış ve tasdikata kadar okutmuşsa da tamamlanmasına ömrü müsaade etmemiş ve 1300 senesinde vefat etmiştir. Eyüp civarında Kâşgarlı tekkesi yakınında Safvetpaşa dergâhına defnedildi. Nakşibendî şeyhlerinin değerlilerinden Abdullah Ekmeliye intisab etmiştir.

Eserleri : 1 — Şerhu Şevahidi Netaicil-Efkâr Meal-izhar. Matbudur. 2 — İnkişafül-Ezhari Fi Mes'eletil-izhar, 3 — Şerhu Şevahidi'l Kâfiye vel Cami. Matbudur. 4 — Risaleyi İstiska, 5 — Risaletüt-Teşbihi'l-Vakıı fi's-salâti alen-nebiyyi aleyhisselâm, 6 — Risale-yi mahzufati'l-Kur'ân, 7 — Vicdanul-Maksûdi an kavli sahibil-maksud, 8 — Risale-yi imtihaniye, 9 — Umdetü'l-Ahkâm fi Erkâni'l-İslâm, 10 — Emsile-yi Cedide. Matbudur. 11 — Tekmiletül-Bina. Matbudur. 12 — Tercemeyi Şuruti's-Salât, 13 — Hayru'l-Umûri fi ziyareti'l-Kubûr, 14 — Mebdeul-Hesabi Li Mübtedi't-Tullap, 15 — Şebika Seyahatnamesi, 16 — Türkçe Zübdetü'l-Beyan. Matbudur. 17 — Şerhun Alâ Risale-yi Vâsıta Lil-Fazıl-Gelenbevî, 18 — Sergüzeşt-i Fakir: (Müellifin hal tercemesi hakkındadır.) Bunlardan başka Mesnevîden dört beyit şerhi, Karabaş tecvidinin Farscaya tercemesi vesaire gibi risaleleri de vardır. Osmanlı Türk dilinin sarf ve nahvine dair yazmaya başladığı eserini tamamlamaya muvaffak olamamıştır. Avrupa dillerinden bir dereceye kadar İngilizceye aşinalığı vardır.

MUHTAR AHMED MOLLA BEY (ŞEYHÜLİSLÂM)
1300 = 1892

Eski Sadrâzam Kocayusuf Paşazade Mahmud Beyin oğlu Derviş Nihat, âlim bir zattır. 1300 H. de vefat ederek Üsküdarda İnadiye mahallesindeki Celvetî dergâhında Şeyh Yusuf Efendi türbesine defnedildi. Matbu eserleri :

1 — Tuhfetü'l-Muhtar. Tefsir-i Celâleyn Haşiyesi. (Cemel)in hülâsasıdır.

2 — Şerhu Kaside-yi Banet Suad

3 — Şerhu Risale-yi Şeyh Raslan Dimeşkî mine't-Tasavvuf

MESUD EFENDİ
1310 = 1892

Fıkıh ilmi mütehassıslarından bir zat olup Kayserilidir. Bir müddet memleketinin müftülüğünde de hizmet etti. Hal tercemesi yukarıda geçen Hacı Torun Efendiden icazetlidir. Sonradan İstanbula gelerek padi-

şahın hizmetine ve Müzikay-ı Hümayun Arapca muallimliğine tayin olundu. 1310 H. de vefat ederek Yahya Efendi dergâhı avlusuna defnedildi. (Mirat-ı Mecelle) ismindeki matbu eseri, fıkıh ilmindeki ihtisasına delildir.

MUSACALIZADE MUHAMMED SAİD EFENDİ

1320 = 1902

Malûmatının genişliği ve zekâsının zenginliği ile tanınmış bir âlim olup Akhisarlıdır. Arabî ilimleri pederinden tamamlayıp Akhisarda ilmin neşri ile meşgul olarak üç defa icazet vermeğe muvaffak olmuştur. 1320 H. de Akhisarda vefat ederek Uzuntaş mezarlığında pederiyle Şeyh Ahmed Rumî arasına defnedildi. Kuvvetli şiir kaabiliyetine sahiptir. Eserlerinden basılmış olanlar:

1 — Münazara âdabı ilminden Taşköprülü Risalesinin şerhi, 2 — Mantık ilminden Kıyas-ı Mevsuya şerhi, 3 — Hadis ilminden (Minhacü'n-Necah ilâ Miraci'l-Felâh), 4 — Cevahiru'l-Akaid ismiyle Şeyh Erzurumlu İbrahim Hakkının (Hüda Rabbım nebim hakka) manzumesinin şerhi.

Basılmamış olan eserleri:

1 — Andelibi'l-Mecalis, 2 — Dürretü'l-Vaizin şerhi, Kurretün-Nâzirin, 3 — Usul ilminden (Mecami) üzerine haşiye, 4 — Mantık ilminden (Dürrün-Naci) üzerine haşiye, 5 — Adab ilminden (Velediye)nin manzum olarak tercemesi, 6 — Vazı' ilminden (Dede Cengi)nin (Vaz'iyye) risalesine şerhi, 7 — Behçetüş-Şüheda ismiyle (Muhteşem-i Kâşanî)nin bütün ülkelerde meşhur olan mersiyesinin nesir ve nazım olarak tercemesi.

Merhumun şairlik kudretine delâlet etmek üzere ünlü şair Nef'înin meşhur kasidesini tahmis yolunda Kaside-i Tavilesinin mukaddimesi aşağıdadır:

Barekellah ey cihanın daver sa'd-ı ahteri
Sanekellah, ey cihadın rüstem-i Cengâveri
Bin yaşa ey kârızarın kahraman Haydarı

Aferin ey ruzigârın şahsuvar-ı sahderi
Arşa as şimden geri tîğ-ı süreyya cevheri

MUSTAFA KEMAL İBNİ KEMAL ŞERİF EFENDİ (ERZURUMÎ)

1317 = 1899

Memleketinde tahsilden ve bazı ilmî memuriyetlerden sonra Şama hicret edip bir çok eser yazmağa muvaffak olarak 1317 H. de vefat etti. Eserleri aşağıda yazılı olup bazıları basılmıştır:

1 — İlman-ı Kâmil
2 — El-Mevaridü'l-Kemaliye
3 — Hediyetül-Müsteham fi medhi hayri'l-Enam
4 — Hallu'l-Ukdeti fi taştîril-Bürdeti
5 — Et-Tuhfetül-Enîka fi Mevlidi Seyyidi'l-Halîka
6 — Es-Savanibul-Kemaliye Alâ Hikemiş-Şazeliyye
7 — El-Ezvakul Kemaliye
8 — Vesiletü'l-fünûni fi nazmi's-Sülûk vesairedir.

Mezhep itibariyle Hanefî, tarikatça da Kadirîdir.

NUREDDİN HAMZAY-I AYDINÎ (KÜÇÜK NUREDDİN)

979 = 1571

Zat ve sıfatını ilim ve irfanla tezyin etmiş bir âlim olup Aydınlıdır. Resmî ilimleri Kadızadeden tahsil ettikten sonra Bursa'da Hamza Bey müderrisliğine tayin olundu. Bir müddet sonra Mevlâna Ebus-Suûdun

Limenid Diyar teza' zaet erkan ha

Ven kazza fevka uruşiha cedraniha

Matlalı kasidelerini şerh ve Ebus-Suûd Efendiye takdim ederek meydana çıkan ilmî dirayetine mükâfat olarak Molla Hüsrev müderrisliğine tayin edildi. Burada 979 H. de zevcesinin hilesiyle şehid olarak vefat etti. Halvetî tarikatının büyüklerinden hal tercemesi yukarıda geçen Nureddin zadeye intisab ederek iç âlemini tasfiye etmiştir. Meânî ilminden hac yolunda iken yazdığından dolayı (Mesalik) ismini verdiği eserini, dönüşte (Hevadî) ismiyle şerh etmiştir.

1205 tarihlerinde Aydında müderris olan Kara İbrahim Efendi de faziletli âlimlerden bir zat olup (Kevkebül-Enver Fi Elfazı'l-fıkhil-Ekber) isminde bir eseri vardır. Aydında medfundur.

NASİRUDDİN NEBİ İBNİ MÜRSEL TOKADÎ

Faziletli âlimlerden bir zat olup Tokatlıdır. (Kitabu Fusuli'l-Mufassali fi ilmi't-Tezkîri minnevi'l-hadîsi ve fenni't-tefsîri) ismindeki değerli eserleri Fatiha sûresi ile (Kısaru Mufassal) denilen ve Beyyine sûresinden Kur'ân-ı Kerim'in sonuna kadar olan sûreleri tefsîr ve mev'iza tarzında tertip etmiştir. İbaresinin sağlamlığından fazıl ve nakliyatından kuvvetli ve bazı Arapca şiirlerinden edebiyat ilmine vakıf bir zat olduğu anlaşılmaktadır. 250 büyük yapraktan müteşekkil olan bu eserin 1143 H. de Adanada yazılmış bir nüshası Umumî kütüphanede vardır. Diğer eserleriyle vefat tarihi ve kabri hakkında bilgi edinilememiştir.

NASÛH TEVALİ-İ AKHİSARÎ
1300 = 1882

Fazilet sahibi ediplerden bir zat olup Akhisarlıdır. Tahsilini Manisa ve İstanbulda tamamladıktan sonra bir müddet tezkirecilik hizmetiyle şark seferinde bulunarak İstanbula dönüşte bazı medreselerde müderrislikle meşgul olmuştur. Bu sıralarda vefat eden Azmî Efendinin yerine Şehzade Sultan Muhammede muallim tayin buyurularak Şehzadenin Manisa valiliğine tayini üzerine beraberce Manisaya geldi. Burada talim hizmetiyle meşgulken 1300 H. de vefat etti.

Huccetül-İslâm İmam Gazalî'nin (Marifetün Nefs), (Marifetür-Rab), (Marifetüt-Dünya), (Marifetül-Ükba)dan bahseden Farsaca yazılmış dört ünvan üzere mürettep olan ahlâkî ve tasavvufî (Kimyayı Saadet)ini terceme ettiği gibi, meşhur filozof Aristo'nun (Kitabür-Riyaset ves-Siyaset) ismindeki eserini de Şehzade hazretleri adına 16 bab ve bir tekmile üzerine geniş bir şekilde terceme ederek (Ferahname Ahlâk-ı Nevalî) ismini vermiştir. (Ahlâk-ı Muhsinî)yi de terceme etmiştir ki, nüshası Eyüpte Hüsrevpaşa kütüphanesinde vardır.

NURULLAH ŞİRVANÎ
1065 = 1654

Fazilet sahibi bir zat olup pek değerli âlimlerden Abdürrahim Şirvanî'nin torunudur. Bursada müderrisken 1065 H. de vefat etti. Ali Paşa Camii avlusunda medfundur. Eserleri :

(Talikat alel-Beyzavî), (Şerhu Telhıs), (Şerhu Fıkhı Ekber) vesairedir. Yahudî rahiplerinden Hâkî'yi ilzam ve ikna ederek hidayete er-

mesine sebev olmasıyle bu husustaki mübahaseleri de hususî bir risale halinde kaleme alınmıştır.

Hâkî Muhammed Efendi İstanbulda Hasköyde Haham iken Cenab-ı Hakkın hidayetiyle hak dinini kabul ederek esasen Arabî ilimlere merakı dolayısiyle kısa zamanda âlimler ve şairler zümresinden oldu. 1078 H. de vefat etti.

Aşağıdaki naatı şerif kendisinin eseridir:

Şah-ı ıklimi risalettir muazzam padişah
Nazenini Rabbi izzet bendeyi hassı ilâh

Haki payi olmayan bulmaz Cenab-ı Hakka rah
Anın içün halk olundu nuh felekle şemsü mah

Sellimu, sallû alâ bedrid-düca şemsil-Hüda
Nur-i haktır Mustafa, mahbub-i dergâhı-Hüda.

NUH İBNİ MUSTAFA (KONEVÎ)

1070 = 1659

Fazilet sahiplerinden ve fakihlerden geniş malûmatlı bir zat olup 100'e yakın eserinin ismi Beyrutta basılmış (Ukudü'l-Cevher) isimli kitapta zikredilmiştir. Amasyada doğmuştur. Tahsilini tamamladıktan sonra bir müddet Konyada müftülük yaptı. Hemşerisi Amasyalı Ömer Paşa Mısır Valiliğine tayin olunduğu zaman, kendisini beraberine alarak Mısıra götürdü. Burada 1070 H. de vefat etti. Halvetî tarikatına mensuptur. Karrafe-yi Kübra denilen kabristanda medfundur.

Eserleri:

(Risaletün Fi elfazil-Küfür), (Rahatü'l-Eşbah Fil-Ervah), (El-Bülgatül- Mütercem fil-Lûgat), (El-fevaidü'l-Mühimme fi İştiratı İslâmı ehl-i Sünnet), (Fezail-i cihad), (Umdetür-Ragıbîn Fi Marifeti Ahkâmid-Din), (El-Kelâmül-Mesnün Li Beyani Mesaili'l-Mebsûn), (Essalatü'r-Rabbaniyye), (El-Makaletül-Kerîme fi Ma Yecibu Alel-Münekkali bit-Tahrime), (El-Fevaidü'l-Mühimmeti fi Beyani İştiratit-Teberri fi İslâmi Ehli'z-Zimme), (Risaletün Fil-Farkı Beyne'l-Hadisi'l-Kudsî ve'l-Kur'âni vel-Hadisin Nebevî), (Risaletün Fissalavati'l-Hums), (Matlai'l-Bedri Fi Fezaili-Leyleti'l-Kadri), (Hülâsatü'l-Kelâmi Fi Bina-i Beyti'llâhi'l-Harâm), (Mürşidü'l-Hüda fi Hakkı Ebeveyi'r-Resûl).

1000 tarihi başlarında yazılmış Türkçe (Bostan-ı Kudsî ve Gülistan-ı Ünsi) müellifi Nuh İbni Mustafa irfaniyle tanınmış başka bir zattır.

NURULLAH İBNİ ŞERİF MARAŞÎ
1105 = 1693

Kadılar zümresinden fazilet sahibi bir zat olup 1105 H. de İstanbulda vefat etti. Eserleri :

(Şerhun Alâ Keşfi'l-Hakkı Li Fazli'bni Rûz Behan Baklî-i Şirazî), (Mecalisü'l-Müminin), (Nûrûl-Fetava), (Mesaibün-Nevasıp), (İnsül-Vahîd Fi Tefsiri Ayeti'l-Adli ve't-Tevhid) dir.

NİSARÎ ALİ EFENDİ
1110 = 1698

Âlet ilimlerinde ve Arapcada derin bilgi sahibi (Muhyi-i Kayseri) ünvanını haiz fazilet sahibi bir zat olup Aksaraylıdır. Bir müddet Müftülük hizmetinde bulundu. 1110 H. de İstanbulda vefat etti. Edirnekapısı haricinde medfundur. Bir nüshası Nuruosmaniye kütüphanesinde mevcut olan (Fevaidü'l-Aliyye) isminde Türkçe fetvası ile (Kazi Mîr) ve (Larî) üzerlerine haşiyesi ve bir hayli talikatı vardır. Müftülük kendisinden sonra oğlu olup 1119 H. de vefat eden âlim ve şairlerden Muhammed Beliğ Efendiye tevcih edilmiştir. 1170 küsur tarihlerinde vefat eden torunu Muhammed Efendi de âlimlerden bir zat olup (Haşiye Alel-Hayalî), (Haşiye Alel-Hüseyniye), (Şerhu Adabı Birgivî), (Mecmuatün-Nefasiyine) gibi eserler ve (Kifayetül-Ukûl Ven-Nükûl) isminde (Mülteka) şerhini yazmıştır.

NAZİRA İBRAHİM EFENDİ
1188 = 1774

Kadılar zümresinden, ilim ve kalem sahiplerinden irfaniyle tanınmış bir zat olup Edirnelidir. Tahsilini tamamladıktan sonra bir müddet müderrislikle meşgul olmuş bilâhare kadılık mesleğine girerek meslek iktizası bir hayli seyahat etmiştir. Bulunduğu yerlerde Şer-i Şerif yolu üzere ve şer'î vazifeler yapmakla beraber isimleri aşağıda yazılı çeşitli mevzularda bir çok faydalı eser yazmağa gayret sarfetmiştir. Tasavvuf mesleğine de intisab etmiş olup sulûkünü Sezai-i Gülşenî hazretlerinden tamamlamıştır.

Kadıların âlimlerinden ve meşhur şairlerden Kâmî Muhammed Efendinin kardeşinin oğludur. Vefat tarihi «Naziray-ı Edip» terkibinin delâleti olan 1188 H. dir. Kabri hakkındaki rivayetler birbirine muhalif

olup meşhur (Hadikatü'l-Cevami) müellifi Hafız Hüseyin Ayvansarayi-nin (Mecmua-yı Vefeyat)ında Edirnede vefat ettiği yazılı olduğu gibi, bazı zatlar da eski Zağrada âhirete intikal ettiğini rivayet etmektedirler. Edirneli Hubrî Abdurrahman Efendinin (Enisü'l-Müsamirîn) ismindeki Edirne tarihini pek çok ilâvelerle üç büyük cilt üzerinde zeyl eden zamanımızın maarifcilerinden Edirneli Bâdi Ahmed Efendi merhumun (Riyaz-ı Belde-i Edirne) adındaki mühim eserinde de hal tercemesini yazdığımız bu zatın kabri hakkında sözü geçen yerler sayılmakla beraber Kesriye bağlı Hurpeşte olması ihtimali de zikredilmiştir. Bu âcizin mütalâasından geçen mezkûr zatın el yazısı ile yazma büyük bir mecmualarında aşağıdaki risalelerden 16 tanesi mevcuttur.

1 — Risale-yi Ehadis-i Kudsiye

2 — Risale-yi Erbaîn Alâ Kelimeteyni

3 — Risale-yi Ehadisi Erbaîni Sülasiye

4 — Kavsiye Ba Ehadisi Şerife ve Ebyatı Lâtife dertir endazi

5 — Müncil Melâl ve Mûsılül-Kemal : (Bedenî ibadetlerle manevî ibadetlerin işaretlerinden bahseder.)

6 — Letaifü İmam-ı Azam : Büyük İmam hazretlerinden nakledilen ince mes'eleler beyanındadır.

7 — Risaleyi Nuut-i Şerife: Türkçe ve Farscadır.

8 — Muammeyatı Manzume : Esmaül Hüsna, Esmai Muhammedî, Esmai Enbiya, Esmai Sahabe, Esmai Meşayihi ihtiva eder.

9 — Tercemeyi Kasideyi Münferice : Manzumdur.

10 — Tercemeyi Risaleyi Etvarı Seb'a

11 — İnsanname : Nefsi bilmeye dair olup yazılış tarihi «Husni hatime» terkibinin gösterdiği 1164 H. dir.

12 — Şerhu Kıt'ayı : «Aynani Aynani lem yektübhüma kalem...»

13 — Şerhu Gazeli Mevlâna: «Hest-i Likayı Âşikan Bakare beku bekav bekav»

14 — Şerhu Gazeli Niyazii Mısrî : «Olne kesrettir ki, onun haddi yok payanı yok»

15 — Manzumeyi Ahlâkiye

16 — Beyan-ı Ruh Ba Akvali Sahiha

17 — Behçetü Ebrar ve Lem'atül-Esrar : Muhadarat ilmine dair Türkçe bir eser olup kendi el yazısı ile yazma nüshası bu âciz tarafından Edirne'de Veli Dede dergâhı kütüphanesine hediye kılınmıştır.

18 — Tuhfeyi Gülşeniye

19 — Tuhfetül-Letaif fin-Nevadiri vel-Emsali vel-Garaib

20 — Camiul-Mucizat

21 — Tuhfetüz-Zevra : Bağdat kadılığında bulunduğu zaman yazdığı manzum bir eserdir.

22 — Risaletül-Füruk: Füruku Hakkı tarzındadır.

23 — Muhtasar Tarihi Osmanî

24 — Muhtasar Tarihi Edirne: (Enisül-Müsamirîn) den kısaltılmıştır.

25 — Tercemeyi Camiul-Hikâyat

26 — Divan: Kendi el yazısı ile yazma nüshası Bahçekapısında Hamidiye kütüphanesindedir.

27 — Mecmuayı Mekatip: Büyük kısmı Sezai hazretleriyle olan mektuplarını ihtiva eder.

28 — Şerhi Gazeli Usuli: (Ey hakikatten haberdarım diyen Mevlâ nedir)

Bir naatı şerifinden:

Derri lutfun bize darul emandır ya Rasûlellah.

Saadet re'fet anda rayegândır ya Resûlellah!

Terahhum eyle lutfeyle «Nazira» derdimendidir;

Şefaat iltimas eyler zamandır ya Rsûlellah!

29 — Beyan-ı Hurufi Tehecci: Harflerin lûgat mânaları, kullanışları, Kur'ân-ı Kerîmdeki sayısı tecvid ilmindeki vasıfları, Farscadaki mânaları, Nücûm ilmindeki vazife ve kullanışları ve hususî hassalarından bahseder.

NECİP ABDULLAH EFENDİ (HOCA)

1219 = 1834 1904

Kamus mütercimi Asım Efendi merhumun üstadı olup Ayıntaplıdır. Ömrünün sonlarında Medineyi Münevvereye hicret etmiş ve 1219 H. de Nebük - Âsi Hurma isimli yerde âhirete intikal etmiştir. Eserleri:

(Şerhu Şifayı Şerif El-Müsemma bi Kenzil-Vefayi Fi şerhiş-Şifa), (Şerhu Şemaili Şerif), (Şerhi Devrül-Âlâ Li'ş-Şeyhi Ekber), (Şerhu Mefatihud-Dürriyye), (Şerhu Araisi Hadimî) ile (Nazmi Nefis) manzumesi, (Şerhu Mecami't lil Hâdimî), (Şerhu Risale-yi Vaz'iyye) vesairedir. İşbu eserlerden (Devrül-Âlâ), (Mefatihud-Dürriyye), (Arais) şerhlerini ihtiva eden bir mecmua Yahya Efendi kütüphanesinde vardır.

NAİMİ HALİL EFENDİ
1230 = 1814

Müellifler zümresinden bir zat olup Konyada doğmuştur. Müstecizade lâkabiyle tanınmıştır. Tahsilini tamamladıktan sonra uzun müddet Manisada ilme hizmet etmiş ve müftülük vazifesiyle meşgul olmuştur.

1230 H. de Manisada vefat ederek Ulu Mezarlıkta defnedildi. Eserleri basılmamış olup aşağıdadır :

(Haşiye Alel-Beyzavî), (Haşiye Ale't-Tehzip), (Haşiye Alel-Hayalî), (Haşiye Alel-Muhtasar), (Haşiye Alâ Risale-yi İstiare lil-Kazâbâdî), (Haşiye Alâ Risaleti'l-Vaz'iye), (Şerhul-Avamil) ve (Haşiye Alâ Risaletit-Tevhidi lil Birgivî) dir.

NİYAZİ ŞEYH İSMAİL EFENDİ
1312 = 1894

Şumnuya bağlı Kara Ehadlar köyündendir. Osman Pazarı kasabasında medfundur. Eserlerinin başlıcası :

(Şerhu İzhar), (Şerhu Kâfiye) ile (Muharici Hurufu), kuşların ve hayvanların seslerine tatbik yolunda risaleyi (Tecvid), (Şerhi vasiyetnameyi Birgivî) ve (Şerhu talimil-Müteallim) dir.

Talebelerinden ve hemşehrilerinden olup 1312 H. de Edremit yakınındaki Havranda vefat eden Hüseyin Hüsnü Efendi de âlimlerden bir zattır. Eserleri: Akaidden bir metin ile (Hülasatü'n-Nahiv) dir.

(Ref'ul-Estar fi halli Müteallakati'l-İzhar) isminde olan (İzhar şerhi) ikinci defa olarak basılan Abdullah Eyyubî'nin şerhi kenarında basılmıştır ki, faydalı ve kısa bir şerhtir.

OSMAN FAİK EFENDİ (GÜRCÜZADE)
1151 = 1738

Ediblerin âlimlerinden bir zat olup Amasyalıdır. 1151 tarihinde memleketinde vefat etti. Burma Minare bitişiğinde yaptırmış olduğu kütüphane civarında medfundur.

Mürettep divaniyle (Molla Aliyyül-Karî'nin kırk hadisine) mufassal şerhi vardır.

OSMAN İBNİ YAKUP (KEMAHÎ) VAİZ

1171 = 1757

Müsannifler zümresinden bir zat olup 1171 H. de İstanbulda vefat etti. Eserleri :

(Haşiye Alâ Tefsirin-Nebei lil-Beyzavî), (Haşiye Alâ Tefsiri'l-Fatiha), (Şerhu Hizbi Âzam), (Tavzihul-Esrari Şerhu Berekâtil-Ebrar fil-Akaid), (El-Münfeyye fi Keşfi Esrari Muvattai li İmami Muhammediş-Şeybanî), (Tenvirüs-Senedi Fi izahi rumuzil-Müsned), (Ân Eba Hanife), (Süllemü'l-Felahi fi şerhi Nuril-İzah), (Tezhilüs-Süllem Şerhu Dibaceyi Süllem) ve meşhur (Mutavvel)i de (Mehasinül-Edep) ismiyle kısaltmıştır.

OSMAN İBNİ ALİ MEVKUFATÎ

1179 = 1765

Sultan 1. Mahmud devri âlimlerinden olup 1179 H. de İstanbulda vefat etti. Ahlâk ve tasavvuftan bahseden (Tarikatü'l-Ebrar) isminde basılmamış bir eseri vardır.

OSMAN ABDÜLMENNAN EFENDİ

1301 = 1883

Âlimlerden ve Nakşibendî şeyhlerinden bir zat olup Sandıklı kazasının Şinmolu - Çivril nahiyesindendir. Resmî ilimleri pederinden tahsil ederek İstanbula gelmiş Sivri Hisarlı Osman Efendiden İnabet ve İcazet almağa muvaffak olmuştur. Bu arada Denizliye yerleşmiş ve 1272 H. de vefat ederek Deretekke adlı yere defnedilen Nakşibendî halifelerinden Şirvanlı Hacı Ahmed merhumun kızıyle evlenerek makamına geçip tedris ve irşad vazifesine başlamıştır.

1301 H. de vefat ederek kayınpederinin yanına defnedildi. (Şerhu Alâ kasidetil-Muaşerat li'ş-Şeyhil-Ekber El-Müsemma «Bi Ne'ver' ragaibi fi Mecdi'n-Nasayih»), (Tercemeyi Miftahul-Maiyyeti fi Tarikati'n-Nakşibendiyye), (Hulasatül-Mantıkı fi Şerhi Tekzibil-Mantık) isimlerindeki matbu ve (Eyyühel-İhvan), (Meclisi Iydeyn), (Risaleyi Nutkıye) isimlerinde matbu olmıyan eserleri vardır.

ÖMER VECÎHÜDDİN İBNİ ABDÜ'L-MUHSİN ERZİNCANÎ
843 = 1439

Musannifler zümresinden bir zat olup Kars'da doğmuştur. Maveraünnehir'e giderek meşhur fakih Sadrü.ş-Şerîa'dan tahsilini ikmal etti. Hadis ilminden meşhur (Meşariku'l-Envar)ı (Hadaiku'l-Ezhar) ismiyle şerh ettiği gibi, usûl-i fıkıh ilminden (Keşf-i Pezdevî)yi de şerh etmiştir ki, her ikisi de o ilimlerde olan ihtisasının delilidir. (Tebyinü'l-Maarif) isminde risalesi de vardır. 843 H. de vefat etmiştir. Oğlu Şerefeddin Muhammed de fazilet sahiplerinden bir zat olup Amasya'da medfundur. Pederinin de Amasya'da medfun olduğu tahmin edilmektedir. (Keşf-i Pezdevî) şerhinin bir nüshası Edirne'de Sultan Selim kütüphanesinde vardır.

PÎR MUHAMMED İBNİ YUSUF ANKARAVÎ
866 = 1461

Lûgat ve Fıkıh ilmi mütehassıslarından ve Osmanlı müelliflerinin eskilerinden fazilet sahibi bir zattır. Eserleri basılmamış olup (Sıhah-ı Cevherî) ile (Mağrib) vesaireden topladığı Arapca lûgatları karşılıkları ile terceme ederek (Tercüman) isminde 28 bab üzerine tertiplenmiş üç ciltten ibaret bir lûgatname tanzim ettiği (Keşfü'z-Zunûn) da mezkûrdur.

Bundan başka (Mültekatü Sihahı'l-Cevher vel Mülhaku Bi Muhtari's-Sihah) isminde ayrıca bir lûgatı ve (Zübdetül-Fetava) adında bir fetvası vardır.

Doğum yeri Konya Ereğlisidir. 866 H. de vefat etti. (Zübdetül-Fetava)nın bir nüshası Nuruosmaniye ile Bursada Ulu Cami kütüphanelerinde vardır.

(Haşiye alâ Şerhi Dibaceti'l-Misbah)da eserleri cümlesindendir ki, bir nüshası Umumî kütüphanede, (Terceman) ile (Mültekat)ın nüshaları Nuruosmaniyede vardır.

PERVİZ ABDULLAH EFENDİ
978 = 1570

Kadılar zümresinden ve Şeyh Yavsî müntesiplerinden âlim ve ârif bir zattır. Resmî ilimleri Allâme İbni Kemalden tamamladı. Mekke Mollası iken 978 H. de vefat etti. Hz. Hatice (Radiyallahü Anha) nın civarına defnolundu.

Eserleri :

(Şerhu Telhîs-i Miftah), (Talikat alel-Hidaye), (Risale-yi Velâyet), (Risaletün fil Vaz'i), (Telhîsu-Tuhfetil-Meani Li İlmil-Meani), (Mirkatüs-Sema) vesairedir.

İstanbulda bir medrese yaptırmıştır. Vidin kadısı iken her bahsi bir takım babları toplayıcı olmak üzere üç bahsi ihtiva eden (Techil) isminde tıp ilmine ait bir eser de yazmıştır.

(Mirkatüs-Sema) Ali Kuşcunun Heyet ilmine (Kozmoğrafya)ya müteallık Farsca olarak yazmış olduğu risalesinin geniş bir şekilde tercemesidir. Bir nüshası Nuruosmaniye kütüphanesinde vardır.

PÎRÎZADE İBRAHİM İBNİ HÜSEYİN (BURHANEDDİN İBRAHİM EBİ MUHAMMED) 1000 = 1591

Âlimlerin en değerlilerinden bir zat olup İstanbulludur. Bir müddet Mekkeyi Mükerreme Müftülüğü yaparak dine hizmet etmiştir.

İsimleri aşağıda yazılı risaleleri havi görmüş olduğum bir büyük ciltten ibaret mecmuasındaki son yazdığı risalesinin tarihi 1096 H. olduğuna göre 1000 H. adamlarından bulunduğu anlaşılmaktadır.

Eserleri :

El-Kavlül-Ezher fi ma yüfta fihi bi kavlil-imami Züfer
El-kavlül-fasılül-mazi fi beyani hukmi azlis-sultani lil-kadî
Es-sualu vel-muradü fi cevazi istimalil miski vel-amberi vez-zibad
İfrağul-cehdi fi davel-yedi
Â'laür-rütebi fi hukmil-îsari bil-kurbi
El-kavlüt-tammü fi ademi infisahid-daril-müste'cereti bil-inhidam
İnaletül-eribi fi hukmi istimali evani'l-fizzati vez-zehebi
El Fevaidül-Mühimmetül-Feridetü fi izahil-elfazil-garibe
Bulûğul-Eribi fi beyani arzil-hicazi ve ceziretil-arabî
El-vesîku minel-urveti fi beyani aksamir-rişveti
Ref'ud-dalâli fi beyani hukmit-tazîri bi ahzil-mâl
El-kavlüs-sevabü fi hukmi'l-babi bi menkulil-eshab
El kavlüs-sârrü fi hukmi fenai'd-dâr
İzaletüt-Dakki fil muradi min-yevmiş-şekki
İzharül-Kenzil Mahfî fi ademi zimani's-sayrafî
El-istidlâlü fi hukmi'l-istidlâl
Haşiyeyi Eşbah ve Nezair (Umdeyi Zevil-Basayir)
El-lema'tü fi hukmi salâti erbai bade'l-cumuati
El-kavlü'l-Battü fi îsali's-sevabi li'l-emvati

PİRİNCCİZADE SÜLEYMAN EFENDİ
1280 = 1863

Âlimlerden ve müttakîlerden bir zat olup şeyhlerden Hızırzade Hasan Efendinin damadıdır. Galatada Arab Camii Şerifi vaizi idi. 1280 H. de İstanbul'da vefat etti. 112 bahis üzerine tertiplenmiş iki büyük cilt (Tuhfetül-Vaizîn) isminde eseri vardır. Başka eserleri de olduğu anlaşılmaktadır. 1110 H. de yazılmış Mustafa İbni Ahmed Varnavî'nin (Meclis)i ve Cemal Halvetî halifelerinden Muhterem İbni Şeyh Mahmud Tokadî'nin (Şemsül-Vaizin)i, 1176 H. de vefat eden Muhammed İbni Mustafayi Sivasî'nin (Şemailül-Ülemail-Alâm ve Mecalisül-Havassi vel-Avam)ı, Sultan II. Beyazit'in muasırı Muhammed İbni Kemalin 41 bab üzerine tertiplenmiş (Bostanül-Müslimin)i, 1144 H. de Şarkî Kara Hisarın Karagöl nahiyesinden Muhammed İbni Halil Efendinin de (Terğîbatül-Ebrari ve Terhibatül Eşrar)ı, bir nüshası Umumî kütüphanede mevcut olan Abdülkerim İbni Muhammed Efendinin (Nasayihul Ebrar)ı, son devir âlimlerinden Hopalı Osman Efendinin matbu (Dürretün-Nasihîn)i ve Kösezade Osman Efendinin (Meclis)i ve bir nüshası Nuruosmaniye kütüphanesinde mevcut Cemal Halvetî halifelerinden Âmâ Şeyh Murad Efendizade Şeyh Mahmud Efendinin (Melâzü'l-Müttakin ve Melce'u's-Salihin) ve (Rahatül-Ervah)ı mev'ızalara müteallik eserlerdendir.

PÎRİZADE MUHAMMED SAİD EFENDİ
1302 = 1884

Kadıların faziletlilerinden bir zat olup Niğdenin Bor kazasındandır. 1302 H. de memleketinde vefat etti. Çeşitli Arabî ilimlerden bahseden basılmamış dört büyük cilt üzerine tertiplenmiş mecmuası ilmî faziletinin delilidir.

RESÛL İBNİ SALİH EFENDİ (AYDINÎ)
978 = 1570

Fıkıh ilminde ihtisas sahibi âlimlerden bir zat olup Aydınlıdır. (Fetava-yı Adliye) adıyla yazdığı Arapca bir ciltten ibaret fetvalarını 966 H. de halen Akhisara bağlı bir nahiye olan Marmara Kadısı iken Kanunî Sultan Süleymanın emir ve işaretiyle yazıp tertip ettiği (Keşfü'z-Zunûn)da mezkûrdur. Vefatı tarihi 978 H. de, kabri İzmirde Seyyid Mükerremeddin dergâhındadır.

RAMAZANZADE AHMED ÇELEBİ

986 = 1578

Tarihci Ramazanzade Nişancı Mehmed Paşanın oğludur. İlmiye mevkilerini devrederek Mekkeyi Mükerreme kadısı olmuştur. Dönüşünde Şam-ı Şerife iki konaklık bir yerde 986 H. de vefat etti. Cenazesi Şam'a nakledilerek Salihiye kabristanına defnedildi.

Faziletli, şair bir zattır.

Umumî tarihlerimizden (Mir'atül-Kâinat) müellifi Muhammed Efendinin pederidir.

Eserleri : (Sûre-yi Â'rafa kadar «İrabı Kur'ân»), (Talikat alel-Beyzavî), (Haşiyeyi Şerhi Miftah), (Haşiyeyi Şerhi Mevakıf), (Şerhu Hırz-ı İmam-ı Ali) dir.

Beyitlerinden :

Tali'de devlet olmasa, hizmet ne fayda

Haktan inayet olmasa taat ne fayda.

RIZAİ ALİ ÇELEBİ (AMASYAVÎ)

1039 = 1629

Ediplerin faziletlilerinden olup Amasyalı Pîr Muhammed Efendinin oğludur. Mısır - Kahire mevleviyetinde (Yüksek kadılığında) iken vefat etti. Karrafeyi Mısrıyyede Ali Paşa yakınında medfundur. Doğum tarihi (Rıza), vefatı (Bağ-ı Dil) terkibinin delâleti olan 1039 H. dir. Eserleri : Mürettep Divan ve (Nakdül-Mesaili fi Cevabis-Sail) ismindeki fetvalardır. Kâtib-i İsfehanın (Haridetü'l-Kasri ve Ceridetü Ehli'l-Asr) ismindeki tarihini de (Avdüş-Şebab) ismiyle kısaltmıştır.

Kıta

Metheyle Cenab-ı Mustafayı

Evlâdını Âli Murtezayi

Geldin çû bu tenknayı dehre

Muhlis ide gör Ali Rızayı...

Her sene bir naatı şerif yazmak âdeti idi.

RECEP EFENDİ (ÂMİDÎ)

Meşhur âlimlerden bir zat olup bu âciz tarafından görülen bir icazetnamede Diyarbekirli (Amidî) olarak yazılmıştır.

Mev'iza ve ahlâka müteallik 97 bab üzerine mürettep Arapca (Camiu'l-Ezhar ve Letaifü'l-Ahbar) ismindeki eserini 1060 H. de Tire'de Camii Atik ve Cedit vaizi iken yazdığını kitabın hatimesinde zikretmektedir. (El-Vesiletül-Ahmediyye vez-Zeriatüs-Sermediyye) ismindeki 1087 H. de tamamladığı (Tarikat-ı Muhammediye) şerhi âlimler arasında muteberdir. Tire'de âlimler arasında Darul-Hadîs Camii adıyle anılan Yeniceköy mahallesi civarında bulunan mescidin güneyindeki geniş kabristanda medfundur.

Mezar taşında yazı yoktur.

REMZİ MUSTAFA EFENDİ

1100 = 1698

Kadıların faziletlilerinden bir zat olup pederi Antakyalıdır. İstanbul kadısı iken 1100 H. de vefat etti. (Lemeatül-Envar) isminde (Beyzavî) haşiyesiyle Kur'ân, Hadis, büyük isimler ve beldelere ait kelimelerin irabının şerh ve izahına dair (Nakdül-Lisan ve Akdül-Hisan) ismiyle müdekkikane bir eser yazmıştır ki, bir nüshası Esad Efendi kütüphanesinde vardır. Başka eserleri de olduğu anlaşılmaktadır.

RODOSÎZADE MUHAMMED EFENDİ (AYASLUĞÎ)

1113 = 1701

Fazilet ve kalem sahiplerinden bir zat olup Ayasluğludur. Tahsil ve tefeyyüzü İstanbuldadır. 1113 H. de vefat ederek Cenab-ı Peygamber Efendimizin mihmandarı Hz. Halid İbni Zeyd El-Ensarî civarında (Heşt beheşt) tarihinin müellifi Mevlâna İdris Bitlisî'nin yaptırdığı İdris Köşkü denilen yere defnedildi. Eserlerinin meşhuru İbni Hallikân şöhretiyle tanınmış 681 H. de vefat eden Kadı Şemseddin Ebil-Abbas Ahmed'in (Vefeyatül Ayan fi Enbai Ebnaiz-zaman) ismindeki hal tercemelerine ait kitabının tercemesidir. Bundan başka (Hamseyi Nizamî) yi, (Hara Ebî Yusuf)u, (Divan-ı Örfi)den dört kasideyi de terceme ettiği gibi, devrinde muteber kitapların bazılarına da haşiyeleri ve talikatı vardır.

Eserlerinden :

Yalnız (İbni Hallikân) tercemesi basılmıştır. Kendi el yazısı ile yazma (Harac-ı Ebi Yusuf) tercemesi Şehid Ali Paşa kütüphanesindedir.

Surûrinin başladığı (Acaibül-Mahlûkat)ı da terceme etmiştir ki, bir nüshası Revân Odası kütüphanesinde mevcuttur.

REMZİ MUHAMMED EFENDİ (KAYSERÎ)
1131 = 1718

Kayseriden yetişen âlimlerden olup hal tercemesi yukarıda geçen Nisarî Ali Efendiden ikmal-i Nüsah eyledi. (Tarikat-ı Muhammediye) üzerine (Künüzü'r-Rümûz) ismiyle mufassal bir haşiye yazmıştır ki, bir nüshası Nuruosmaniye kütüphanesinde vardır. Şiir kaabiliyetine de sahip olup mürettep divançesinin matlâı aşağıdadır:

Ünvan-ı şerefi besmeleyi Mushafı esmâ

Ser levhayı levhi ezeli fahri müsemma

Mahbub-i Huda mü'temeni inhüve illâ

Mazmun-i Hüda vakıf-ı Esrari hafaya

1131 H. de vefat ederek Seyyid Burhaneddin türbesi civarında defnedildi.

RIFKI MUSTAFA EFENDİ (ŞEYH HÜSREVZADE KAYSERÎ)
1140 = 1727

Fazilet sahiplerinden bir zat olup hal tercemesi yukarıda geçen Nisarî Ali Efendi talebelerindendir. 1140 küsur tarihlerinde Kayseride vefat etti.

Kayseri müftüsü iken 1131 H. de (Ferazetül-Fıkhiyye ve Fekahetür-Rıfkıyye) ismiyle makbul bir eser yazmıştır.

RAHMÎ ABDÜRRAHİM EFENDİ
1223 = 1818

Fazilet sahiplerinden tasavvuf diline de aşina bir zat olup Erzurumludur. Şiire kabiliyeti ve Şeyhülislâm Arif Hikmet Beyin pederine hocalığı vardır.

1223 H. de İstanbulda vefat etti.

Kasım Haninin (Seyri Sülûk ilâ melikil Mülûk)ünü (Refîk-ı Tarîk) ismiyle terceme ettiği gibi (Avamil-i Atik)i de manzum olarak terceme etmiştir.

RÜŞDÎ AHMED EFENDİ (KARAAĞACÎ)
1251 = 1835

Derin âlimlerden bir zat olup Şarkî Karaağaçlıdır. Pederi Konyaya bağlı Silleden Karaağaca hicret etmiştir. Nesep silsilesi İmam Begavîye dayanır. Nakşibendî tarikatındandır.

Hadim müftüsü Muhammed Emin Efendiyle İstanbulda Üsküdarlı Veli Emin Efendilerden icazet almıştır. Müftü iken 1251 H. de vefat etti. Karaağaçta Şeyh Menteşî kabristanında medfundur.

Eserlerinden (Bina şerhi esas) ve İsa Goci şerhi (Tuhfetür-Rüşdî) ile İsmet Buharî'nin :

Sarhoş ezkuyi harabat gezer ger demmi dûş
Bi talepkarii tersa beçei bade füruş

Matlalı gazelinin şerhi olup (Hall-i Rumûz) ismindeki risalesi basılmıştır. (Âyat-ı Secde risalesi), (Masdar risalesi), (Kelimey-i Tevhid risalesi), (Melek ve Cinnin tetkikine dair risalesi), (Karantinanın cevazına dair risalesi) eserleri cümlesindendir.

Yüze yakın zata icazet vermeğe muvaffak olmuştur. Uşşak âlimlerinden Ayıntaplı Hacı Ahmed ve Denizlili Hafız Şerif Sarı Keçili Hacı Ahmed, Akşehrin Ökes köyünden Hacı Ali Efendiler meşhur talebelerindendirler.

RAGIP EFENDİ (HACI MUHAMMED RAGIP EFENDİ) AMİDÎ
1264 = 1847

Âlimlerin en değerlilerinden bir zat olup Diyarbekir - Amidlidir. Hal tercemesi yukarıda geçen Küçük Ahmedzade Ebu Bekir Amidî'nin torununun oğludur. Tahsilini tamamladıktan sonra memleketinde tedris ve telifle meşgul oldu. Vefatı 1264 H. de, kabri yaptırmış olduğu medresenin avlusundadır.

Eserleri :

Risale-i Mühimme fi tefsiril-Âyati ve şerhil-Ehadîsil-vârideti fi Hakkı'l-ğuzat

Risale fi tahkikit-tarih
Tercemetüt-Teracüm Fi Teracimil-Buharî
Risale fi tesbihatit-tuyûr.
Risale fi lâmit-tarif
Risale fi tahkikil-imkâni alel-hüseyniye
Risale fi tahkîki ibareti'n-nassi ve işaretihi ve delâletihi ve iktizaihi fil-usûl
Risale fi tahkîki tahvili'l-kıble
Risale fi tahkîki lâfzi ma za
Şerhu lağazi ismi Ferazdak li Kasım Rasim Âmidî
Risaleyi Nefise fi alayikıl-mecaz
Vesiletül-Vahiy
Risale fi lâfzıl-küfri vel-ikfari vet-tekfîri
Üç lisanda şiirleri de vardır. Yüksek ceddi Sıbgatullah Efendi de değerli âlimlerden bir zat idi. (Lübbül-Beyan) isminde bir eseri vardır.

REŞİT AHMED EFENDİ (NEVŞEHİRÎ)

1282 = 1865

Müderrislerin büyüklerinden Nevşehirli Küçük Süleyman Efendinin oğlu olup Nakşibendî tarikatındandır. Evkafı Hümayun müfettişi iken 1282 H. de İstanbulda vefat etti.

Şairane tabiatı ve (Füyuzatü'l-Ceybiyye ales-salatil-meşişiyye), (Keşkülüs-safiyye alel varidati's-sa'diye) isimlerinde eserleri vardır. Beyitlerinden :

Tarik-i nakşibendî ehlinin feyzi Hüdadandır
Onların nisbeti cümle Resulü müctebadandır

(Keşkül) tarikat pîrlerinden Şeyh Sadeddin Cübbavî hazretlerinin «Ve en seelu anir-ricali fe nisbetî» matlâlı kasidelerinin Türkçe şerhidir.

RAİF EFENDİ (İSTANBULÎ)

1309 = 1891

Mollalar zümresinden ve Nakşibendî tarikatı mensuplarından fazilet sahibi bir zat olup İstanbulluur. 1309 H. de İstanbulda vefat etti. Eyüpte Halvetî tarikatı pîrlerinden Ümmi Sinan dergâhında medfundur.

Matbu eserleri :

(Şemail-i Şerife tercemesi), (Mekasidu't-talibîn), (Mizanüs-Sülûk), (Âdabü'l-Mescidi vel-Cami), (Muhtasar Şemail-i Şerife tercemesi).

Basılmamış eserleri : (Tefsir-i Şerif), (Tefsir-i Sure-yi Yûsuf), bazı (Ehadîsi şerife şerhi)

RECEP EFENDİ (HACERZADE - FERECÎKÎ)
1311 = 1893

Fazilet ve eser sahiplerinden ilim mücahidi bir zat olup Ferecikli-dir. Tahsil ve talimi İstanbuldadır. 1311 H. de icazet verme muvaffakiyetini müteakip vefat etti. Üsküdarda Karacaahmet mezarlığında medfundur. Küçük büyük 15 kadar eserinden matbu olanları şunlardır:

(Tefsîr-i Sûre-yi Mutaffifin), (Şerhu Risale-yi Cedide alâ Kavaidi'l-Vaz'iyye), (Tefsir-i Sûre-yi Nebe) dir.

Nebe sûresinden aşağısını da tamamen tefsir etmiştir. Hocası Halil Efendiyle aynı günde vefat etti.

REFİ EFENDİ (YANYAVÎ)
1320 = 1902

Mekteb-i Sultanî'nin açılışından itibaren akaid ve arabî ilimleri okutmuş maarifci bir zat olup Yanyalıdır. Nakşibendî tarikatındandır. 1320 H. de vefat ederek Hz. Halid civarında Kaşgârlı dergâhına defnedildi. Matbu eserleri: Sarf ilminden (El-Muhtasar), Tasavvuf ve Kelâm ilminden (Rehber-i Hak ve Emali tercemesi), (Âyat ve Ehadis-i Erbeîn tercemesi), (Padişaha itaat hakkındaki hadis-i şerifler) dir. Fenerdeki büyük Rum mektebiyle Taksimdeki Rum mektebinde verdiği derslerden elde ettiği istifadeyi Malyakas Efendinin eserlerinden bulunan gramerle Türkçe - Rumca yazılan büyük lûgatına ilim ve kalem yardımında bulunarak tamamlamıştır. Türkçe, Arapça, Rumca konuşmağa ve yazmağa muktedirdi.

RAHMİ EFENDİ (EĞİNÎ)
1327 = 1909

Fazilet sahiplerinden bir zat olup Eğinlidir. Tahsilini İstanbulda Ehaveyn Hoca Efendiden tamamlamıştır. 1327 H. de yeni tayin olunduğu Nuğvab mektebinin müdürü iken henüz genç denecek bir yaşta vefat etti.

Edirnekapısı haricinde Halebî merhumun yakınında defnedildi.

Eserleri: (Enmûzecül-Fıkıh) : Sualli ve cevaplı münekkah bir tarzdadır. Matbudur.

(Üsaretül-Fünûn) : 12 fenden bahseden bir eser olup bu da sualli ve cevaplı bir tarzdadır. Basılmıştır.

(Şerh-i Maksûd) : Basılmıştır.

(El-Ikdün Namî Alel-Cami) : Nahivden. Basılmıştır.

(Devhatül-Anadil Alâ Tuhfetül-Avamil) : Vazı'dan. Basılmıştır.

(Tefcirüt-tesnîm fil-kalbis-selîm) : Mev'ızadan. Basılmıştır.

(El-feyzül-Kudsî alet-tarsûsî) : Usûlü Fıkıhtan (haşiye-yi Tarsusî). Basılmamıştır.

(Terceme-yi Mir'at) : Usûl-ü Fıkıhtan olup basılmamıştır.

(Mânay-ı Mütavaata dair risale). Basılmamıştır.

(Gâliyetün--Nevafic Ale'n-Netayic) : Nahivden (Adalıya haşiye)

Bunlardan başka okuttuğu kitapların hemen hepsi hakkında değerli mütalâaları vardır.

SABİT MUHAMMED EFENDİ (KAYSERÎ)
1311 = 1893

Zamanımız âlimlerinden olup Kayserilidir. 1311 H. de memleketinde vefat ederek Kurşunlu Camii avlusuna defnedildi.

Eserlerinden :

(Miratül-Hamidin Fi Keşfi Esrari'l-Muhakkikîn) ismindeki (Fatihay-i Şerife tefsiri) 1390 H. de İstanbulda basılmıştır.

Beyan ilminden (Feride) isamını (Muinül-Müsteîr) ismiyle tercume ettiği gibi, Şifay-ı Şerifteki Peygamber Efendimizin Şemail-i Şerifesine müteallik bahisleri de derleyip toplıyarak (Aynür-rahmeti ven-Nûr) ismini vermiştir ki, ikisi de basılmamıştır.

SEYYİD ALİ KOMENATİ (TOKADÎ)
840 = 1436

Müellifler zümresinden bir zat olup Tokada bağlı Komenat adlı köydendir. Sivasta yerleşerek tedris ve telifle meşgul oldu.

Eserleri :

(İnaye) ismindeki (Vikaye şerhi) ile (Zeyci Şamil) şerhlerinden ibarettir. Vefatı 840 H. de, kabri Amasyadadır.

Füru'dan (Minhetü's-Sülûk fi şerhi Tuhfetil-Mülûk) yazarı Şemseddin Muhammed Efendi ile 1027 H. de vefat eden (Araisül-Hat) müellifi Derviş Ahmed İbni Muhammed ve 1018 H. de vefat eden (Şerhu Hadis-i Erbaîn) sahibi Şeyh Ahmed İbni Muhammed Efendiler de Tokattan yetişen âlimlerdendir.

SÜLEYMAN İBNİ ALİ (KARAMANÎ)
924 = 1518

Fıkıh ilmi mütehassıslarından fazilet sahibi bir zat olup Karamanlıdır. 924 H. de vefat etti. Eserleri: (Şerhu Mecmei'l-Bahreyn), (Haşiyeyi Şerh-i Vikaye), (Risaleyi Aruz), (Şerhu Feraiz), (Şerhu Hilafiyat), (Şerhu Kaside-yi Bür'e), (Camiü'l-Füsûleyn) deki 380 suale cevap, (Şerhu Mülteka), (Risale-yi Semt-i Kıble) dir.

SADİ ÇELEBİ (ŞEYHÜLİSLÂM)
942 = 1538

«Beyzavî muhaşşişi» adıyla meşhur olup Kastamonuya bağlı Dadaydandır.

«Bekaya geçti Sadeddin-i Sani» mısraının delâleti olan 945 H. de vefat ederek Eyüp Sultan hariminde Gufran toprağına emanet kılındı.

Eserlerinin en meşhuru (Tefsîr-i Beyzavî haşiyesi) dir. Diğerleri (Mecmua-yı Fetava), (Haşiye Alâ şerh-i Hidaye), (Haşiye Alel-Kamus) ile müteaddid risalelerdir.

Şiire de kabiliyeti vardır. Beyitlerinden :

Âleme doldu meserret, lîk ben şad olmadım.
Ah kim ben bende, bir dem gamdan azat olmadım.

SUDÎ (BOSNAVÎ)
1005 = 1596

Osmanlı âlimlerinden olup Bosnaya bağlı Foçalıdır.

Farsçayı Diyarbekirde Muslihuddin Larî'den öğrenmiştir.

İstanbula dönüşünde (Mesnevî Şerif), (Gülistan), (Bostan), (Hafız Şirazî) divanına şerh yazmıştır. Basılmış eserlerinde Farsca kaidelerine ait bazı hatalarına tesadüf olunmakla beraber istifadelidir.

Bunlardan başka İbni Hacibin (Şafiye) ve (Kâfiye)sini, Nahivden (Dav'ı)yi Türkçeye terceme ettiği gibi (Hidayetül-Hikmet) şerhi üzerine de haşiyesi vardır. 1005 H. de İstanbulda vefat ederek Aksarayda Yusuf Paşa Camii avlusuna defnolunmuştur.

SİRKEZADE İBRAHİM EFENDİ (BURSAVÎ)
1092 = 1681

Fazilet sahiplerinden ve kadılar zümresinden bir zat olup Bursalıdır. Ruhî hâdiselerin ilmine dair (Mefatihu'l-Fütuh fi Ahvali'r-Ruh) isminde âlimlerce makbul bir eseri vardır. 1092 H. de vefat etti.

Orhan Gazi türbesi karşısındaki ilk mektebin yanında medfundur. Halvetî tarikatı halifelerindendir.

Ruh ilmine dair yazılan eserlerden bazıları:

1 — Babül-Fütuhi fi Ahvali'r-Ruh: (Ebü'n-Neca El-Ebyari'l-Mısrî). Basılmıştır.

2 — Kitabı Sırrır-Ruh: (Ebil-Hasan İbrahim El Bukai el-Mısrî)

3 — Kitabür-ruhi ven-nefs: (İbni Kayyım Cevziye)

4 — Menazilül-Ervah: (Muhammed Vücudil Larendevî) Umumî kütüphanede vardır.

5 — İbni Sinanın Kasidei Ruhiyesinin şerhleri

6 — Ruh: ((Sırrı Paşa). Basılmıştır.

7 — Ruh: (Hoca Tahsin Efendi). Basılmıştır.

8 — İlm-i Ahvali Ruh: (Ali İrfan Bey). Basılmıştır.

9 — İlmi Ahvalir-Ruh: (Şehbenderzade Hilmi Bey). Basılmıştır.

10 — Pisikoloji - İlm-i Ruh: (Baha Tevfik Bey). Basılmıştır.

11 — Fennî Ruh: (Doktor Abdullah Cevdet Bey). Basılmıştır.

12 — İlmu'r-Ruhi ve ahvalühu: (İzmirli Bıçakcızade Hakkı Efendi) Basılmıştır.

13 — İlmi Ahval-i Ruh: (Yusuf Kemal Bey)

14 — Risale Fi tahkîki'r-Ruh: (İbni Kemal)

SÜLEYMAN EFENDİ (MÜFTÎ-İ GELİBOLU)
1110 = 1698

Fakihlerden bir zat olup uzun müddet Gelibolu Müftülüğünde bulundu. 1110 H. de vefat ederek Gazi Süleyman Paşa Camii avlusuna defnedildi. Eserlerinden: (Muvazzah) isminde (Mülteka şerhi) vardır ki, bir nüshası Ayasofyada mevcuttur.

(Dürer) mütercimi Süleyman İbni Veli Ankaravî'nin bu zat olması kuvvetle muhtemeldir.

Mekke-yi Mükerreme kadılığında bulunup 1036 H. de Şam'da vefat eden (Teshîlü Mirati'l-Usul Fi Tercemeti Mirkati'l-Vusûl) müellifi Osman İbni Abdullah da Geliboludan yetişen âlimlerdendir.

SÜLEYMAN FAZIL EFENDİ (İSTANBULÎ)
1134 = 1721

Fakih, Muhaddis, Müfessir ve Kıraat ilmine de hakkıyle vakıf bir zat olup İstanbulludur. Hal tercemesi ileride yazılı Yusufzade Abdullah Efendinin üstadıdır. Tahsilini Arabistanda tamamladı. Ayasofya vaizi ve muallimi iken «Kad mate üstadül-Enami» mısraının delâleti olan 1134 H. de vefat etti. Okmeydanı civarında İnciler tekkesi yakınındaki kabirlerde medfundur. (Beyzavî tefsiri) ile (Buharî), (Şifa) ve (Meşarik-ı Şerifi) defalarca hatmetmiştir. Eserleri: Ahlâk ilminden (Miftahu'l-Felah), (Şerhu Hadîsi Erbeîn Lin-Nevevi), (Şerhu Akaid-i Adudiyeti'l-Müsemma bi fevaidisseniyye), (Risale-yi Halvet), (Şerhu Kelimeteyiş-Şahadet), (Haşiye-yi Tehzip), (Fevaid-i Salavat-i Şerîfe), (Şerhu Müsned-i Müslim El-müsemma bi Buğıyeti'l-müslim ve guryeti'l-muğnim), (Tefsiru âyeti vemallahü yüridü zulmen li'l-ibad), (Risale fil-Kebair), (Risaletüt-Takav), (Şerhu Âdabi Adudiye).

SAÇAKLIZADE MUHAMMED İBNİ EBİ BEKİR (MARAŞÎ)
1145 = 1698

Osmanlı âlimleri içinde ilmî ihatasıyle meşhur bir zat olup Maraşlıdır. İlk tahsilini memleketinin âlimlerinden tamamladıktan sonra (Tibyan) tefsiri müellifi Muhammed ve Darendeli Hamza Efendilerin derslerine devam ve usule göre tahsilini bitirip memleketine dönmüş ve biraz sonra Şam'a giderek Abdülgani Nablusî hazretlerinden Hadis, Tefsir, Tasavvuf gibi yüksek ilimlerin tahsiline gayret sarfedip icazet ve hilâfet alarak Maraşa dönmüş, bir taraftan ders halkasına toplanan talebelere ilim öğretmeğe, bir taraftan da faydalı eserler yazmağa başlamıştır. Bu şekilde ilim neşriyle meşgulken «Eşşeyh Saçaklı» terkibiyle «Saçaklızade dünyadan bekaya irtihal etti» mısraının delâleti olan 1145 H. de vefat etti. Maraşın kıble tarafındaki mezarlıkta medfundur. (Sicil-i Osmanî)de Üsküdarda medfun olduğu gösterilmesi zuhul eseridir.

Değerli eserleri aşağıdadır :

1 — Haşiye-yi Tefsir-i Keşşaf Alâ Sûretil-Bakare
2 — Aynül-Hayati fi beyanil-Münasebatı fi sûretil-fatiha
3 — Risale fi ayatil-Müteşabihat
4 — Risale fi imani valideyi resûlillah
5 — Gayetül-Bürhani fi tefsiri Ayetil-Kürsî
6 — Haşiye Alâ Şerhi Dibace-yi Tarikati Muhammediye
7 — Teshilül-Feraiz

8 — İsmetül-Ezhan
9 — Sübhatül-Kadri fi medhi melekil-kadîr
10 — Sel Sebilül-Meanî
11 — Tavzihu Zübdetil Menazır
12 — Nehrun-Necat fi tafsili Aynil-Hayat
13 — Andelibil-Menazır
14 — Haşiye Alâ Şerhi Risaletil-Adap li Taşköprüzade
15 — Takrirül-Kavanini minel-mantıkı vel-münazara
16 — Risaletün Fi Tecdid-i İman
17 — Risaletün-Fil-Fetava
18 — Camiul-Künûz
19 — Cehdil-Mukilli minet-Tecvid
20 — Tahrirut-Takriri minel-Münazara
21 — Risaleyi Âdiliye
22 — Tehzibül-Kırae (33 cüz mikdarındadır).
23 — Araisü fil-mantık
24 — Velediye
25 — Haşiye Alâ şerhi Metali
26 — Haşiye Alel-Hayalî
27 — Risale fi itlâfi'l-kilâbil-muzırra: «Mahrukîzade Cafer bey tarafından terceme edilmiş ve basılmıştır.
28 — Tertibi'l-Ulûm: (Bu eser de, bir sene evveline gelinceye kadar medreselerde okutulması lüzumlu görülen haşiyelerin tedrisinde fayda olmadığı ve her fen için mütehassısları tarafından — Avrupalıların klasik tâbir ettikleri — ayrıca faydalı eserler yazılması gerektiği açıklanmıştır.)
29 — Risaletüt-Tenzihat Maal-Haşiye
30 — Neşri Tavali: (Tavali metin ve şerhlerinin tetkikinden sonra mutlak hakikatin neden ibaret olduğuna dairdir.)

SÜKUTÎ MUHAMMED EFENDİ (KULAVÎ)

Fazilet sahibi şeyhlerden bir zat olup hal tercemesi ileride yazılı Şeyh Nuzuli Efendinin faziletiyle tanınmış oğludur.

Mev'ızalara dair olup âlimler arasında (Mecalis) tabir olunan eserler tarzında (Bizaatül-Vaizîn ve Felâhul-Mütteizzîn) isminde Arapca olarak yazılmış mufassal bir eseriyle zamanına kadar mevcut olan İsa Goci şerhlerinin hemen hepsinin muhteviyatını toplamış olmakla beraber ilâveler ve lüzumlu bahisler de katılmak suretiyle (Camiuş-Şuruh) adında Arapca bir de İsa Goci şerhi vardır ki, basılmamış olan her iki eseri de âlet ve yüksek ilimlerdeki ihtisasına kâfi delildir.

Pederinin vefatından evvel hac yolunda âhirete intikal etti.

SEYYİD MUHAMMED SAİD EFENDİ (KARAHİSARÎ)

1190 = 1776

1159 H. de Diyarbekirde vefat eden eski sadrâzam Kara Hisarlı Seyyid Hasan Paşanın oğludur. Tahsilini tamamladıktan sonra ilmî mevkileri devrederek İstanbul kadısı olmuştur. 1190 H. de Taun hastalığından vefat etti. Boğaziçinde Göksu civarında yaptırmış olduğu çeşme sofasında medfundur.

Eserleri: (Şerhu Kelime-yi Tehlîl), (Tefsir-i Sure-yi Zil Zal), (Şerhu Âdabı Gelenbevî) dir. Bu eser, âlimler arasında Hasanpaşazade ismiyle meşhur olup basılmıştır.

SİROZÎ MUSTAFA EFENDİ (1)

Sultan II. Mahmud devri âlimlerinden olup aslen Rizeli ise de fetva müsevvidliği ile uzun müddet Siroz'da ikamet ettiğinden dolayı Sirozî adıyla hatırlanmaktadır. Kabri Demirhisar kazasına bağlı Vetirne köyündedir.

Eserleri : (Haşiye-i Burhan-ı Gelenbevî) ile o asrın Siroz müftüsü bulunan fazilet sahiplerinden Şevki Efendinin vaz'i ilmine dair yazdığı metne (Hulâsatül-Efkâr) ismiyle mufassal şerhten ibarettir.

SÜLEYMAN EFENDİ (KIRKAĞACÎ)

1268 = 1851

Son asır âlimlerinden bir zat olup Kırkağaçlıdır. İlk tahsilini meşhur âlimlerden Alaşehirli (2) Hacı İbrahim Efendiden yapmış, Mevlâna Hadimî'nin torunu ile Konya âlimlerinden Müftü Molla Efendiden tamamlamıştır. Tahsilini bitirdikten sonra memleketine dönmüş ve ilmin neşrine başlayıp üç defa icazet vermeğe muvaffak olmuştur. 1268 H. de vefat ederek eski mezarlık denilen kabristanda yol kenarına defnedildi. Bu havalide Kırkağacın (Makarr-i Ulemâ - Âlimlerin Merkezi) vasfiyle şöhret kazanmasına bu zatın değerli varlıkları sebep olmuştur.

---

(1) (Cenk Name-i İlâhî) müellifi Muhammed ve (Tuhfetüt-Tullap) müellifi Abdullah Efendiler de Siroz'dan yetişen âlimlerdendir.

(2) 1222 H. de Alaşehirde vefat ederek istasyondan şehre giden cadde kenarındaki kabristanda medfun bulunan bu zatın bazı ilmî eserleri olduğu rivayet edilmişse de bu hususa dair Alaşehirde yapılan araştırmalardan bir semere elde edilememiştir.

Mevcut kitapları faziletli isimlerini taşıyan medresenin içindeki kütüphanede bulunmaktadır. İlmî eserlerinden münazara adabına dair (Karatepeli haşiyesi) matbu, (Şerhu Mecami' lil-Hadimî), (Şerhu Hatimetil-Usul) matbu değildir. Nakşibendî tarikatının halifelerindendir.

SUAVİ EFENDİ (ALİ SUAVİ EFENDİ)
1294 = 1877

Fevkalâde zekâ sahiplerinden bir zat olup; İstanbulludur. Kısa zamanda tahsilini ikmal ederek kendisine mahsus bir tarzda tedrise başladı. Bir müddet Simav, Bursa, Sofya, Filibede rüşdiye muallimliği vesaire gibi hizmetlerde, İstanbula gelişinden sonra da siyasî sebeplerle Avrupa'ya giderek Paris ve Londrada neşriyatta bulundu. İstanbula dönüşünde Mekteb-i Sultanî müdürlüğü vazifesini ifa etti. 1294 H. de Sultan V. Muradı tahta çıkarmak için büyük kısmı Rumeli halkından olmak üzere başına topladığı ahali ile Çırağan Sarayını bastığı zaman, hayatına son verildi. Cesedi taraftarlarıyle beraber Yıldız Camii kıble tarafı sol köşesi üstünde o tarihte mevcut olan kabristana defnedildiyse de bir müddet sonra kabristan ortadan kaldırıldı. Ana dili olan Türkçeden başka Arapca, Farsca, Fransızca ve İngilizcenin edebiyatına vakıf konuşmaya ve yazmaya muktedirdi. Tesbit edebildiğim eserleri aşağıdadır:

1 — Ulûm Gazetesi : «Pariste 15 günde bir neşrolunurdu.»

2 — Sebakul-Ulûm. (Unvanü'ş-Şerefe) naziredir. Her satır 21 fenni ihtiva eder. Bursada nazmetmiştir.

3 — Terceme-i Tertibil-Ulûm: (Saçaklızade)

4 — Terceme-i Cevami-i İlmi'r Riyazi

5 — Hukukuş-Şevari: (Sonradan İstanbulda basılmıştır.)

6 — Hive: (1290 H. de Pariste basılan bu eser iki kısım olup birinci kısmı Rusyanın Orta Asyada ilerlemesi, ikinci kısmı Hive hanlığı beyanındadır.

7 — Girit tarihçesi

8 — Türk.

9 — Yarım fakîh din yıkar.

10 — Kudret-i siyasiye der düveli islâmiye

11 — İlm-i Usulül-Hukuk.

12 — Kiyotiyos : (Yunan filozoflarından Eflâtunun ders arkadaşı Kiyotiyosun Milâttan 450 sene evvel yazdığı edep ve ahlâka dair risalesinin tercemesidir).

13 — Muhbir Gazetesi: (55 numaraya kadar İstanbulda bundan aşağısı Avrupada neşrolunmuştur.)

14 — Taharriyat-ı Suavi Alâ Tarih-i Türk

15 — Kaydül-Mevcudi ve Saydil-Mefkud

16 — Muhtasar ihyây-ı Ulum Tercemesi: (Eserin Farsca nüshası İstanbulda Atıf Efendi kütüphanesindedir.)

17 — Tedbir-i Servet: (İhyaul-Ulum) un hal kitabı esas tutularak geniş bir şekilde terceme edilmiştir. Filibede yazmıştır.

18 — Ulema (Ulemanın hal tercemeleridir)

19 — Herseklilerin ifadatı: Fransızca 1875 H. de Pariste basılmıştır.

20 — Âli Paşanın siyaseti: (Sonradan İstanbulda basılmıştır.)

21 — 1288, 1289, 1290 senelerine mahsus tarihî bilgileri vesaireyi ihtiva eden Salname.

22 — Zeylü Takvimi't-Tevarih: (Tamamlanmamıştır). Pariste basılmıştır.

23 — Tercemetü Lûgaz-ı Kabes Eflâtun: (Arapcaya tercüme eden İbni Miskeveyh, Türkçeye terceme eden Ali Suavi Efendidir. Pariste basılmıştır.)

SÜLEYMAN HAKKI EFENDİ (ESKİŞEHİRÎ)
1315 = 1897

Fazilet sahiplerinden bir zat olup Eskişehire bağlı Muttalip köyündendir. İlk tahsilini mekteplerde, yükseğini İstanbulda tamamlıyarak Eskişehire müftü tayin olunup ömrünün sonuna kadar fetva verme ve tedris hizmetiyle meşgul olmuştur.

«Eyledi müfti-i ekmel irtihal» mısraının gösterdiği 1315 H. de vefat etti. Adı geçen şehirde medfundur.

Kelâm ilminden (Ruh-u Kümmelü't-Tefrîd şerhu Kelimetit-Tevhid) ile yine ilm-i kelâmdan (Telhisut-Tevhid) ve şerhi (Tahlisut-Tahtid) isimlerindeki eserleri bir arada basılmıştır.

Bir de basılı olmıyan (Esmayı Hüsna) manzumesi vardır.

1304 H. de Afyon Karahisarında vefat eden kadılardan Yeniköy naibi şöhretiyle tanınmış Muhammed Emin Efendi de fazilet sahiplerinden bir zat olup (Zübdetül-Akaid), (Camiul-Cuma), (Ekmelü ma temmel-İtrî), (Umdetül-Cihad) gibi matbu risaleleri vardır. (Tefsirun-Necat) ismiyle müsemma Türkçe Nebe sûresinden Kur'ân-ı Kerîmin sonuna kadar olan mufassal tefsirin müellifi olup 1293 H' de vefat ederek Üsküdara Karacaahmed mezarlığına defnedilen Tophane müftüsü Osman Necati Efendi ve fazilet sahibi kadılardan (Mirzatül-Fuhul) isminde manzum fıkhî meseleler müellifi Ahmed Ferid Efendi de Eskişehirden yetişen âlimlerdendir.

(Mirzat)ı, Ayıptap naipliğinde yazdığı için, muasırı olan beldenin âlimlerinin bu cümleden olarak (Tahtavî) mütercimi Abdülhamid Efendinin takrizleri, pederi müftü Hüseyin Efendinin (Kahve ile enfiye kullanılışı) hakkında risaleleri vardır. 1189 H. de Fatih camii şerifinde (Şemail-i Şerife)yi okutan Osman İbni Musa Efendi de Eskişehirden yetişen âlimlerden olup Hacamat ile kan aldırmaya dair Türkçe basılmış risalesi vardır.

SIRRI YAKUP (KARAMANÎ)

Çelebi Sultan Mehmed devrinin âlimlerinden ve hal sahiplerinden bir zat olup Karamanlıdır. (Risale-i Menasik-i Hac) ile (İnna lenansuru rusülena)) ve (Yaktulûnen nebiyyine bi gayri Hakkın) âyet-i kerimelerinin arasında zahirde görülen tenakuzu mufassal olarak açıklama ve halletme yolunda kaleme aldıkları değerli bir eseri vardır. Konyada ismiyle anılan mescid avlusunda medfundur. Kara Yakup ile beraber Molla Fenarî'den istifade etmişlerdi.

SARI KÜRZ NUREDDİN EFENDİ (BALIKESİRÎ)
927 = 1520

Hakkı söyleyen fakih ve muhaddis bir zat olup Karesi - Balıkesirdendir. Bursalı Hocazade ile Sinan Paşadan tahsil etmiştir.

Sultan I. Selim zamanında Kazaskerlik rütbesine nail olmuştur. Fıkıhtan seçme meseleleri toplayan (Mürteza) isminde bir metni ve Karaseyyidi-i Hamîdinin suallerine cevapları vardır. Vefatı 927 H. de, kabri İstanbulda Fatih civarında Yayla camii yakınındaki mektep avlusundadır.

Eserleri: (Haşiye-yi Şerh-i Miftah), (Haşiye-yi Şerh-i Mevakıf), (Talikat alel-Hidaye), (Risale-yi Kelâmiyye) dir. Halep Kadısı iken 990 H. de vefat eden torunu Muhammed Efendi de fazilet sahiplerinden bir zattır.

Sarı tüylü, kısa boylu ve (şişman) olduğu için zamanında «Sarı Kürz» adıyle şöhret bulmuştur.

SOLAKZADE HALİL İBNİ HACI MUHAMMED EFENDİ (İSTANBULÎ)
1095 = 1683

Kadılar zümresinden fazilet sahibi bir zat olup İstanbulludur. 1095 H. de Manisa Kadısı iken vefat etti. (Tabakat-ı Hanefiyyesi), (Aruz-i Endülüsî Şerhi) olduğu, (Şakayık Zeyli Uşşakî) de mezkûrdur. (Tabakat-ı Hanefiyyesi) ikidir. Birisi Kutlubiğa'nın (Tacü't-Terarîm)inin tel-

hisi olan (Tuhfetüt-Teracim) dir. Diğeri de bunun mufassalıdır. Her ikisinin de müellifin en yazısı ile yazma nüshaları Veliyyüddin Efendi kütüphanesinde vardır.

SADIK MUHAMMED EFENDİ (SAKIZÎ)

1099 = 1687

Kadıların faziletlilerinden bir zattır. 1099 H. de vefat etti.

Eserleri: (Surretü'l-Feteva), (Bedayius-Sükûk), (Nevadirül-Fıkhiyye fi mezhebil-Eimmetil-Hanefiyye) olup son eserini, Kudüs Kadısı iken yazmıştır.

1134 H. de El-feyzül-Erham fi şerhil-Hizbil-Azam)ı yazan İbrahim Efendi de Sakız'dan yetişen âlimlerdendir. Bu zat (Manzume-yi Şehidî) yi de şerh etmiştir.

Sakız müftülerinden Hüseyin Hüsnü Efendinin de Resûl-ü Ekrem Efendimizin peder ve validelerinin imanına dair risalesiyle (Kasideyi Münferice) şerhi vardır.

SADIK EFENDİ (SADREDDİN ŞİRVANÎZADE ŞEYHUL-İSLÂM MUHAMMED SADIK EFENDİ)

1121 = 1709

Müteaddit defa Şeyhul-İslâmlık makamına getirilen fazilet ve takva sahiplerinden bir zat olup meşhur âlimlerden Sadreddin Şirvanî'nin torunlarındandır. 1121 H. tarihinde vefat ederek Fındıklı camii şerifi avlusuna defnedildi. Tasavvuf mesleğine de intisabı ve bir hayli eseri vardır. Eserleri basılmamış olup bazıları aşağıdadır:

(Risale-i Akaid)
(Risale fi beyani innen-Nübüvvete efdalü minel-Velâyeti)
(Risale fi beyani aksami'z-Zikir)
(Risale-i Mucize fi beyani'l-Musafaha)
(Risale-i Merğûbe fi't-Tasavvuf)
(Risale fi't-Tasliye ve't-Tarziye)
(Risale fi beyani fazileti'z-Zikri'l-Hafiyyi ale'l-Cehrî)
(Risale fi isbati's-Sani')
(Risale-i Müntehabe min İğaseti'l-Lehfan fi Mekâyidi'ş-Şeytan)
(Risale-i Nefyü'ş-Şirketi)
vesaire.

SUBİCELİ MUHAMMED EFENDİ
1261 = 1845

Müellifler zümresinden bir zat olup Aydın nahiyelerinden Subicelidir. Adı geçen nahiyeye bağlı Dede köyünde medfundur.

(Şerhu'l-İzhar el-Müsemma bi fethi'l-Esrar), (Şerh-i Maksud), (Şerhu Kifayeti'l-Mübtedî) gibi, eserleri olduğu (Karabaşzade-i İzmirî)nin kitabında yazılıdır.

Mezar taşındaki ibare aşağıdadır :

Ziyaretten murad olan duadır,
Bugün bana ise yarın sanadır.

Merhum ve mağfur Şeyh Muhammed Efendi ruhuna Fâtiha Sene 1261 H.

SU İÇMEZ MUSTAFA EFENDİ (KAYSERÎ)
1170 = 1756

Mazannadan (Velî olduğu zannedilen) ve ilmiyle âmil âlimlerden bir zat olup Kayserilidir.

Usul-i Fıkıh kaidelerine tatbik ederek hazırladığı (Mirvaha) ismindeki mufassal (Mülteka) şerhi eserlerinin meşhurudur. Senelerce su içmediği rivayet olunmuştur. 1170 H. de memleketinde vefat ederek Seyyid Burhaneddin civarına defnedildi.

SADIK EFENDİ (HOCA - PIRAVADÎ)
1290 = 1873

Bulgaristan'ın Pıravadi kasabasından olup tahsil ve tefeyyüzü İstanbuldadır. Boğaziçinde Sarıyer'de yerleşip oturduğu için Sarıyerli şöhretiyle tanınmıştır. Dinî ilimlerde ve Farscada hususiyle hadis ve tefsir ilminde ihtisas sahibi edîp, nüktedan bir zattır.

İlmî ve edebî eserlerinden bazı (Sûre-i şerifelere tefsiri), (Hadîs-i Erbaîn şerhi 1001 Kelâm), (Bahriye) isminde birer risalesi, (Münacat) adında ârifane bir risalesi, Yusuf Paşa merhumun (Telemak) tercemesine naziresi vardır. Sürgün olarak dört sene Akkâ'da bulunduktan sonra İstanbul'a dönüşünü müteakib 1290 H. tarihinde vefat ederek Beykoz civarında Yûşa dağının Boğaz tarafındaki Şehitlik tepesine defnedildi. Bazan zahir ehline karşı soğuk zahid halinde görünmek âdetlerinden idi.

Nakşibendî tarikatının Halidî kolundandır. Arabî ilimleri Müzlif (İstanbullu) Ahmed Efendiden tahsil etmiştir. Arap, Türk, Fars dillerine hakkiyle vakıf olduğu gibi, Fransızca ve Rumcaya âşina idi.

SARILARLI MUHAMMED EFENDİ (ELMALI)
1278 = 1861

Son asır âlimlerinden bir zat olup Elmalı kazasına bağlı Sarılar köyündendir. 1278 H. de Elmalı'da vefat etti.

Eserleri :

(Şerhu İstiarey-i Cedide), Siyasî ilimlerden (Namus-i Azam) ismiyle metin ve şerh, Münazara ilminden (Mazharu Meâlimi Alâ Miftahi Mekâlim) ismiyle metin ve şerh, Vazı' ilminden (Kadî Adut) risalesine (Meşribetül-Uyun) ismiyle şerhtir.

893 H. de Sultan II. Bayezit adına Fıkıhtan meşhur (Kenzüd-Dekâyık)ı (Uyunul-Hakayık) adıyla şerh eden Bâli İbni İsa Fakîh de Elmalıdan yetişen âlimlerdendir.

SARI İBRAHİM EFENDİ (AYDINÎ)
1312 = 1894

Ödemişli Çakır Ahmedzade merhumun icazet verdiği en tanınmış talebelerinden olup Aydın Yeni Pazarındandır. Ödemişte tahsilini tamamladıktan sonra Aydın'da ilme hizmet ve fetva ile hayatını geçirdi.

1312 H. de Hacc-ı Şerifi ifadan sonra Medine-i Münevvere'ye bir konak mesafede bulunan (Bî'rül-Mâşî) adlı mahalde rahmet-i Rahmana kavuştu. 9 defa icazet vermeğe muvaffak olan değerli âlimlerdendir.

(Celâl ve İmkân-ı Gelenbevîlerine), (Akaid İsam)ına talikatı ile Türkçe (İstiare) risalesi vardır ki, hepsi de basılmamıştır.

ŞEMSEDDİN MUHAMMED AKŞEHRÎ
739 = 1338

Seçkin âlimlerden bir zat olup ömrünün sonlarında Medine-i Münevverde yerleşerek 739 H. de vefat etti. İlmini kemale erdirmek için Kuzey Afrika ülkelerine kadar çetin seyahatler yaptığını(İthafül-İzhar) sahibi zikretmektedir. (Cennetül-Firdevs), (Mensekü'l-Kasidi'z-Za'îr) isimlerinde eserleri vardır.

(El-intikad fi şerhi umdetü'l-itibad) müellifi olup 800 H. de vefat eden Ahmed ibni Oğuz Danişmend ile (Tarikat-ı Muhammediye) şarihlerinden Hocazade Abdün-nazir Efendi de Akşehir'den yetişen âlimlerdendir.

ŞAD GELDİ ŞEMSEDDİN ÇELEBİ PAŞA (AMASYAVÎ)
782 = 1380

Amasyalı Mevlâna Abdülmelikin talebelerinden olup Amasya Emîri iken 782 H. de Sivas hâkimi Gaddar Kadı Burhaneddin'in elinde şehit olmuştur. Pîr İlyas civarında medfundur. (Vakıat) ve fetvalardan fıkha ait garip meseleleri ihtiva eden (Eddürerül-Mensure) isminde büyük bir eseri vardır.

ŞEMSEDDİN MUHAMMED İBNİ YUSUF EL-KONEVÎ
888 = 1583

Âlimlerin en büyüklerinden ve Gazi Murad Hüdavendigâr devri adamlarındandır. Tahsilini tamamlamak için Şam'a kadar gitmiştir. Taceddin Tebrizî vesaire gibi âlimlerden ilim tahsil etti. 888 H. de burada vefat etti.

Eserleri :

(Şerhu Müslim), (İhtisar-ı Mufassal liz-zemahşerî), (Şerhu telhisil-Miftah), (Şerhu Mecme ul-Bahreyn), (Kitab-u Dürerül-Bihar El-Camiu'l-mezahibil-Eimmetil-Kibari Fi'l-Furui), (Şerhu Umdetün-Nesefî).

(Dürerül-Bihar). 850 H. de Muhammed El-Buharî tarafından şerh olunmuştur ki, bir nüshası Aşir Efendi kütüphanesinde vardır.

ŞÜKRULLAH (AMASYAVÎ)
894 = 1488

Sultan II. Murad ve Fatih devirlerinde malûmatının genişliği, fazilet ve irfaniyle tanınmış bir zat olup tıp ilmi ile musikiye de vukufu vardır. Hal tercemesi şeyhler faslında mezkûr Şeyh Yâr Ali'nin biraderinin oğludur.

Her iki padişaha da hususî müşavir olmak şerefine mazhar olmuştur. Vefatı 894 H. de olup Şeyh Vefa türbesinde medfundur. Haccı Şerife gidişinde Mısır âlimlerinden de istifade etmiştir. (Behçetüt-Tevarih) (1) adında Farsca bir tarihi olduğu gibi, kendi eserlerinden (Riyazül-Ulûm) tarzında Farsca (Menhecür-Reşad fi Sulukül-İbad) ismindeki de-

(1) Basılı olmıyan bu tarih hilkatten itibaren Fatih devrine kadar 13 bab üzerine tertiplenmiş bir ciltten ibaret olup eski coğrafyaya ve Tabakat-ı Ricale (âlimlerin hayatlarına) dair de faydalı malûmat vardır. Farisî mahlaslı bir şair tarafından terceme olunarak Kanunî Sultan Süleyman'a takdim olundu. Bu tercemenin bir nüshası Esad Efendi kütüphanesinde vardır.

ğerli eserinin hatimesinde devrinde muteber (145) ilim ve fenden iktibas ettiklerini hikâye etmektedirler. (Fütuhat fil-Cifir) isminde bir eseriyle bir nüshası Ayasofya kütüphanesinde mevcut (Camiud-Deavat) simli eseri de vardır. (Enîsül-Arifîn), (Şerhu kasideyi Emalî) de eserlerindendir. Muhtelif ilimlerden bahseden (En mu'zecül-Ulum) - (Ansiklopedi) tarzında Farsca yazılmış eserini (Riyazül-Kulûb) adıyla 894 H. de Sultan II. Bayezit'e takdim kılan Şükrullah Şirvanî de fazilet sahiplerinden bir zattır.

(Riyaz)ın bir nüshası Ayasofya kütüphanesinde vardır.

ŞEMSEDDİN (AYDINÎ)
900 = 1494

Şairlerin faziletlilerinden çeşitli ilim ve fenlere vakıf bir zat olup Aydınlıdır. İlk tahsilini memleketinde yapmış, İranda tamamlamıştır.

Dönüşünde Fatih Sultan Mehmed Han'ın takdir ve iltifatlarına mazhar oldu.

Fatih hazretlerinin arzularıyle İran âlimlerinin büyüklerinden Abdülkadir Acemî ile mübahaselerde bulunarak değerini isbat etti.

Üç lisanda şiir inşadına kadir muktedir bir şairdir. Mahlası (Nahifî) dir. 900 H. tarihi sınırında Bursa'da vefat etti.

Dede Efendi mescidi avlusunda medfundur. Edvar ilmine dair yazdığı kıymetli bir eseri olduğu (Şekayık tercemesi)nde kayıtlıdır.

ŞEYH SİNAN RUMÎ (BURDURÎ)
911 = 1505

Şeyhlerin faziletlilerinden bir zat olup Burdur Hamid ilindendir. 911 H. de memleketinde vefat etti. Evlenmemiştir. Bursa'da Ahmed Paşa medresesi müderrisliğinde bulundu. Eserleri basılmamış olup aşağıdadır:

(Haşiye-yi Şerh-i Akaid), (Haşiye-yi Şerh-i Miftah), (Haşiye-yi Tecvid), (Haşiye-yi Mutavvel) dir.

ŞUCA İBNİ NURULLAH (ANKARAVÎ)
960 = 1552

Fıkıh ve feraiz ilmi mütehassıslarından bir zat olup 960 H. de vefat etti. Feraizden (Cevahirul-Mesail ve Hallül-Müşkilât) isimlerinde makbul eserleri vardır.

ŞÜCAEDDİN İLYAS RUMÎ (DİMETOKAVÎ)
920 = 1514

Dimetoka'dan yetişerek kısa zamanda pek çok ilmî şöhret kazandı. Edirne'de müderris iken sağırlık ârız olarak tekaüd olmuştur. Mutasavvıflara ve şeyhlere tam bir muhabbeti vardı. Vefatı 920 H. de, kabri İstanbul'da Yenikapı dışında yaptırdığı mescidin avlusundadır. Seyyid Şerif Gürcanî'nin (Tecrid), (Matali), (Şemsiye), (Adudiye) şerh ve haşiyelerine yazdığı haşiyeleri ile (Haşiye Alâ Haşiyetil-Hayalî) vesairedir. Efdalzade medresesi müderrisi iken 940 H. de vefat eden küçük oğlu Lütfullah Efend de musanniflerden bir zattır. (Haşiye Alâ Şerhi Adabil-İmadî), (Haşiye Alâ Haşiyeti Akaid Li Mevlâna Kestelî), (Haşiye Alâ Şerhi Hidaye Li Mollazade) vesairedir.

ŞEYHZADE MUHYİDDİN MUHAMMED EFENDİ (İZMİTÎ) (1)
951 = 1544

Kadı Beyzavî merhumun bütün İslâm ülkelerinde meşhur olan tefsirini muhakkikane bir surette tahşiye eden (Haşiye yazan) faziletli zat olup Kocaeli - İzmittendir. Tahsilini İstanbulda Efdalzadeden ikmal etti. Medrese müderrisliklerini devrettikten sonra emekliye ayrılarak inzivaya çekildi. Vefatı 951 H. de, kabri İstanbulda Emîr Buharî yakınında Hoca Hayreddin mescidi avlusundadır.

Eserleri: (Şerhu Mesabih), (Şerhu Kasidey-i Bür'e), (Şerhu Miftahul-Ulûm Lis-Sekkâlî), (Şerhu Meşarik), (Şerhu Kavaidi İrab), (Şerhu Feraizi Siraciye), (Tefsir-i Surey-i İhlâs), (Şerhu Vikaye) vesairedir.

Emîr Ahmed Buharî halifelerinden Müslihuddin Efendinin halifesidir.

---

(1) Osmanlı âlimleri içinde Şeyhzade isminde (Mülteka şarihi) başka bir zat vardır ki, Şeyhülislâm Abdurrahim Efendiye hısımlığından dolayı «Damad» diye meşhur olmuştur. Bu zatın ismi Abdurrahman ibni Şeyh Muhammed, doğumyeri Geliboludur. Anadolu Kazaskeri iken 1073 H. de vefat ederek Emîr Buhariye defnedildi. Matürîdîler ve Eşarîler arasında teferruata ait meselelerdeki ihtilâflarının hal ve birleştirilmesine dair 1137 H. de (Nazmül-Feraid fî cem'il-Fevaid) ismindeki eserin müellifi Bafra Müftüsü Şeyhzade Efendi de yine başka bir zattır. 1032 H. de vefat ederek İstanbul'da Miskindede mezarlığına defnedilen Kızanlıklı Şeyhzade Ahmed ibni Zahid Muhammed Efendi de diğer bir zattır ki, (Şerhu Miftah)a talikatı (Haşiye-yi Keşşaf)ın istiare bahsine ayrıca risalesi vesair risaleleri vardır.

KADI BEYZAVÎ TEFSİRİNE HAŞİYE YAZAN OSMANLI ÂLİMLERİNİN MEŞHURLARI

			HİCRÎ	MİLÂDÎ
1	— İbni Kemal	vefatı	941 H.	1534
2	— Atufî	»	948 H.	1541
3	— Seyyid Ahmed Kırımî	»	862 H.	1457
4	— Şeyhzade Muhyiddin Muhammed	»	951 H.	1544
5	— Şeyhzade Cemaleddin İshak Karamanî	»	933 H.	1526
6	— Molla Güranî	»	893 H.	1487
7	— Hatibzade	»	901 H.	1495
8	— Surûri Mustafa Efendi	»	969 H.	1561
9	— Kadızade Şemseddin Ahmed Efendi	»	988 H.	1581
10	— Dede Cengî	»	975 H.	1567
11	— Yusufzade Abdullah Hilmî	»	1167 H.	1753
12	— Kınalızade Alâeddin ibni Ali	»	979 H.	1571
13	— Sadreddin Şirvanî	»	1000 H.	1591
14	— Muhammed ibni Cemaleddin Şirvanî			
15	— Muhammed ibni Veliyyi'l-İzmirî	»	1165 H.	1751
16	— Hamza Efendi	»	1081 H.	1670
17	— Mustafa ibni Hamza et-Tarsusî	»	871 H.	1466
18	— İzzî zade Şeyh Abdüllâtif Bursavî	»	1247 H.	1831
19	— Muhammed Mekkî Efendi	»	1212 H.	1797
20	— Hızır ibni Muhammed Amasyavî	»	1067 H.	1656
21	— Feyzullah Efendi	»	1099 H.	1687
22	— Halil Naimî Manisavî	»	1230 H.	1814
23	— Ganizade Nadirî	»	1034 H.	1634
24	— Ahizade Yusuf ibni Cüneyd Tokadî	»	905 H.	1499
25	— Molla İvaz Alâiyevî	»	994 H.	1585
26	— Molla Husrev	»	886 H.	1481
27	— Nureddin Ahmed Hamza-i Karamanî	»	971 H.	1563
28	— Sadi Çelebi	»	945 H.	1538
29	— Abdülkerimzade Muhammed Efendi	»	975 H.	1567
30	— Hasan el-Aydınî (Karatepeli)	»	1191 H.	1777
31	— Muhammed ibni Yusuf el-İstanbulî			
32	— İsmail Konevî	»	1195 H.	1780
33	— İsmail Müfid Efendi	»	1210 H.	1795
34	— Yusuf Sinaneddin Amasyevî	»	986 H.	1578
35	— Molla Ahmed Şemseddin Karabağî	»	1009 H.	1600
36	— Abdullah Kürdî	»	1064 H.	1653

37 — Kemaleddin İsmail Karamanî » 920 H. 1514
38 — Muhammed Efendi » 973 H. 1565
39 — Muhammed Akkirmanî » 1174 H. 1760
40 — Allâmek Muhammed Bosnavî » 1046 H. 1636
41 — Uşşakî zade Abdullah Efendi » 1090 H. 1679
42 — Mestcizade Abdullah Efendi » 1148 H. 1735
43 — Ahmed Kazâbadî » 1162 H. 1748
44 — Osman Kemahî » 1171 H. 1757
45 — Şeyh Baba Nimetullah » 902 H. 1496
46 — Muhammed ibni Nurullah Ruşenî

TALİKAT YAPANLAR :

1 — Bostan Efendi vefatı 977 H. 1569
2 — Muhammed ibni Mustafa Efendi » 971 H. 1563
3 — Nasrullah Rûmî El-Manastırî » 976 H. 1568
4 — Şeyh Muhyiddin Muhammed İskilibî » 922 H. 1516
5 — Muhyiddin Muhammed Eş-Şehir bi ahaveyn » 904 H. 1498
6 — Ankaravî Zekeriya Efendi » 1001 H. 1592
7 — Muhammed Emin ibni Sadreddin Şirvanî » 1036 H. 1626
8 — Hidayetullah Alâiyevî » 1039 H. 1629
9 — Muhammed el-Hadimî » 1176 H. 1762
10 — Ömer Piyasî
11 — Abdul-Gafûr el-Maruf bi Lebîb Âmidî » 1175 H. 1761
12 — Muhammed Niksarî » 1052 H. 1646
13 — Seyyid Abdullah Sivasî
14 — Hasan Fehmi Efendi » 1294 H. 1877
15 — Muhyiddin Muhammed Karabağî » 942 H. 1535
16 — Altunî Çokzade Hacı Abdullah » 1183 H. 1769
17 — Hayrabolulu Siyamî » 971 H. 1563
18 — Şeyhzade Muhammed Vardarî » 1057 H. 1647
19 — Ramazanzade Ahmed Çelebi » 986 H. 1578
20 — İmamzade Muhammed İstanbulî » 976 H. 1568
21 — Kuddusî Abdurrahman Manisavî » 1080 H. 1669
22 — İzzizade Şeyh Mustafa Nesib Bursavî » 1202 H. 1787
23 — Nurullah Şirvanî » 1065 H. 1654
24 — Abdurrahman Rahimî Bursavî » 1161 H. 1748
25 — Müfti-i Erzurum Hazık Muhammed Efendi » 1177 H. 1763

Hal tercemeleri bu eserde zikredilen zatlardan başka Osmanlı âlimleri içinde tefsir ve haşiye yazan kıymetli zatlardan bazıları:

1 — Tefsiru Şeyh İsmail Usturumcavî Yaklaşık olarak 1110 H. de vefat etmiştir. (Tefsir-i Mevakib) tarzında Türkçe yazılmış büyük bir cild halinde tefsiri vardır. Usturumca kenarındaki türbesinde bu âciz müellif tarafından görülmüştür.

2 — (Haşiye Alâ Tefsîri Keşşaf) : Selânik kadısı Hamid ibni Mustafa.

3 — (Tefsîr-u Camiil-Esrar) : Şeyh Abdülmuhsin ibni Süleyman Güranî Sultan 4. Murad devrinde yaşamıştır. Bir nüshası Umumî kütüphanede vardır.

4 — (Haşiye Alâ Muhtesarul-Keşşafil-Müsemma bi Tavzihi müşkilâtit-Takrîb): Ali ibni Ömer Erzincanî

5 — (Tefsiru Seânikî Ali ibni Velî): Hüseyin Kâşifî'nin tefsirinin geniş olarak tercemesidir. Terceme tarihi 952 H. dir.

Bir nüshası İnegöl'de İsak Paşa kütüphanesinde tarafımdan görülmüştür.

ŞAH MUHAMMED İBNİ AHMED
1052 = 1642

Fazilet sahiplerinden ve Kadî tefsirine talikat yazanlardan Manastırlı Nasrullah Rumî'nin talebelerinden olup Manastırlıdır. 1052 H. de Manastır'da vefat etti. (Müntehal-Enhur fi şerhi Müntebal-Ebhur), (Şerh-u Bedayiu's-Sanayi-i Tertibüş-Şerayi) isimlerinde eserleri olduğu (Keşfüz-Zunûn) zeyli (Âsar-ı Nev) de mezkûrdur. Arabî - dinî ilimlere dair bazı talikatı da vardır. Eserleri basılmamıştır.

El yazısı ile yazma (Mülteka şerhi) bu âciz tarafından Manastır kütüphanesine vakfedilmiştir.

(Tevilât-ı Necmiyye) adıyle meşhur olan (Bahrul-Hakayık) ismindeki Tefsir-i Şerifin hülâsasını da (Nehru'd-Dekayık) ismiyle Türkçeye terceme etmiştir ki, bir nüshası Halis Efendi kütüphanesinde mevcuttur.

ŞABAN EFENDİ (MÜEZZİNZADE EYYÜBÎ)
1099 = 1687

Fazilet sahibi bir zat olup Eyüp Sultanlıdır. Fazıl Ahmed Paşa adına yazılmış tefsiri vardır. 1099 H. de vefat ederek Eyübe defnedildi.

ŞAHAP KÜRDÎ
1091 = 1680

En faziletli âlimlerden tahkik ve tasavvuf diline de vakıf bir zattır. (Tahkikut-Teklîf Alâ Meşrebi Ehli'l-Keşfî ve'ş-şuhud), (Tenbihul-Ukûli Alâ Tenzihi's-Sufiye), (Cilaül-Enzar bi tahriri'l-Cebri vel İhtiyar) isimlerinde muhakkikane bir surette yazılmış eserleri vardır. Birinci eserini 1091 H. de kaleme almıştır.

ŞERİF MUHAMMED EFENDİ (ŞEYHÜLİSLÂM - İSTANBULÎ)
1024 = 1615

Fazilet sahibi bir zat olup Şeyhülislâm Es'ad Efendinin oğludur. (Hülâsatü't-Tebyîn fi Tefsîr-i Suret-iYâsîn) ile üç lisandaki şiirlerini muhtevî dîvanı, ve seçme şiirlere dair (Letaifü'l-Kemal) isminde bir mecmuası ve (Fusûlü'l-Ârai fi şâni'l-Mülûkı ve'l-Vüzera) adını taşıyan başka bir eseri vardır.

1024 H. tarihinde vefat ederek Sultan Selim'de dedesi İsmail Efendi camiinin avlusuna defn edildi.

Farsca şiirlerinden :

Hak-ı alîmest ned anî bi hakikat ahkâm
Çün be tahkik der eflâk mukavvim başî
Alim ül Gayb-i hudavend haki-mest hemân
Suhunet kizbi bûd-ı girtev Müneccimbaşî

ŞEVKÎ AHMED EFENDİ
1224 = 1809

Fazilet sahiplerinden bir zat olup künyesi Ahmed Şevki ibni Abdullah'dır. 1224 H. tarihinde vefat etti.

Eserlerinden :

(Haşiye ale'l-Fenarî) ile fıkıhtan Türkçe (Necatü'l-Musallî), matbu; âdab (ahlâk) dan telif ettiği metinle şerhi matbu değildir.

ŞEM'Î MUHAMMED EFENDİ (KÖSTENDİLÎ)
1272 = 1855

Âlim, şair, hattat bir zat olup uzun müddet Köstendil müftülüğünde bulunmuştur. 1272 H. tarihinde vefat etti.

Eserleri basılmamış olup şunlardır :

(Mürettep divan), (Tuhfetü'l-Hattateyn) ile cihadın faziletlerine müteallık Türkçe mufassal (Râyatü'n-Nasri ve'l-İrşad) dır.

Hat (güzel yazı) ilmini 1260 H. de vefat eden meşhur hattat İsmail Zühdî'den talim etmiştir.

(Tuhfetü'l-Hattateyn)'i üç kıt'a 18 satır üzerine tertiplenmiştir. Bir nüshası fazilet sahiplerinden Bağdadlı İsmail Paşanın kütüphanesinde vardır.

Hal tercemesi şeyhler faslında mezkûr Nureddinzade halifelerinden Turhala'lı Alâeddin Kâmilî Efendinin de kırk bab üzerine tertiplenmiş (Ucale-i Fusûl-i Erbain fi Usuli'd-Dîn) ismiyle cihadın faziletlerine dair Türkçe bir eseri vardır.

ŞUÛRÎ SABAHADDİN ALİ EFENDİ (BALIKESİRÎ)
1285 = 1864

Fazilet ve irfan sahiplerinden bir zat olup İstanbul'da âlimlerin meşhurlarından Akşehirli Ömer Efendiden tahsilini tamamladıktan sonra memleketi olan Balıkesirde müftülük ve müderrislik vazifesiyle meşgul olarak 1285 H. tarihinde vefat etti. (Darü'n-Nafia) ismiyle yaptırdığı medresede medfundur.

Hayra ait eserlerinden bir kütüphanesi ve lûgat ilminden bir eseriyle bir mukaddime yedi bab üzerine tertiplenmiş (Kâşife) isminde tasavvuftan bir kitabı vardır.

ŞEVKET MUSTAFA EFENDİ (İSTANBULÎ)
1291 - 92 = 1874 - 75

Fazilet sahiplerinden müdakkık bir zat olup İstanbulludur. Tabib Albaylardan Mütercim Salih Rıfkı Beyin oğludur. Ders halkasında yetişen talebelerine icazet vereceği sırada yani (1291 - 1292) H. tarihinde vefatı bütün talebelerinin kalbini dağladı. Edirnekapısı haricinde Vidinli merhumun kabri yakınına defnolundu. Vefatı zamanında otuz sekiz yaşında idi.

Eserleri :

Ders olarak okuttuğu bütün ilim ve fenlere dair haşiyeleri ve talikatı ile (ilim) hakkındaki risalesidir. Takrirlerinden meydana gelen «Mecmuatü'l-Fevaid» ile (Haşiye alâ şerhi Usûl-i Hadis Li Davûd Karsî) ve (Talikat alâ şerhi'l-Alâkati Li Hafız Seyyid) sonradan basılmıştır.

Tahkik usûlü ile ders verme hususunda zamanında tek adam olduğunu kadir ve kıymet bilen âlimler teslim etmişlerdir.

Şiir kabiliyetine sahib olup meşhur âlimlerden Karînâbadlı Abdurrahman Efendi merhumun mezar taşında görülen selis tarih bu değerli zatın ârifane eseridir. Adliye Nezareti Müsteşarlığında vefat eden Vâhan Efendiden Ahkâm-ı Adliye âzalığında bulundukları sırada arkadaşlık vesilesiyle Fransızcayı da öğrenmişlerdir.

ŞABAN KÂMİ EFENDİ (ÂMİDÎ)
1301 = 1883

En faziletli âlimlerden çeşitli ilim ve fenlere vakıf bir zat olup Âmid - Diyarbekirlidir. Son icazetini Mısır âlimlerinin en büyüklerinden İbrahim Bacûrî'den almıştır. Memleketinde ders okutma ve eser yazma suretiyle hayatını geçirerek 1301 H. de vefat etti. Şiire kabiliyeti, hat sanatına ve musikiye de intisabı vardır. Hal tercemesi Şeyhler faslında mezkûr Abdurrahman Talibânî Hz. lerinin halifesidir.

Eserleri :

(Mevlid). Basılmıştır.
(Diğer Mevlid). Basılmamıştır.
(Mebahis-i Hz. İsa ve Deccal). Arapcadır.
(Münşeat).
(Reddi Protestan).
(Dîvan) : Matbu.
(Fatihi Müşkilât) : 18 bahis hakkında olup bir nüshası Sultan Abdülazize takdim edilmiştir.
(Kasidey-i Kamisiye).

ŞERİF EFENDİ (MUHAMMED ŞERİF EFENDİ)
1308 = 1890

Fazilet sahiplerinden Kurra ve Kur'an-ı Kerîm hafızlarından bir zat olup Kütahya Müftüsü Abdullah Sıdkı Efendinin oğludur. Hal tercemesi yukarıda geçen Hafız Mahmud Vardarî'nin (Tertib-i Ziba)sı tarzında ve sadece (Miftahut-Tefasir) ismiyle tanınmış ve basılmış olan eserinde Kur'an-ı Kerîm âyetlerini heca harfleri üzerine tertip ederek her âyetin hangi cüz ve sahifede olduğunu ve âlimler arasında muteber ve basılmış olan tefsirlerden 7 tefsirin hangi cilt ve sahifesinde bulunduğunu bildi-

ren (Misbahul-Ayatil-Celileti'l-Fürkaniyeti ve miftahut-tefasiril-Cemîletül-Kur'aniye) adıyle kıymetli bir eser yazmıştır.

Diğer eserleri görülemedi. 1308 H. de Hicazda vefat etti. Pederi Abdullah Efendinin de (Miftahul-Buharî)si ile bu eserin tekmilesi olmak üzere (El-Feyzül-Carî Alâ Riyazi-Camii ehadisis-Sahih ve Ebvabihi ve Kütübihi'l-Leâli) isminde bir eseri olduğu gibi dedesi Abdülbaki Efendinin de (Telvih haşiyesi), (Esmaü'l-Hüsna şerhi), (Siracü'l-Müsallî şerhi) vardır.

ŞAKİR AHMED EFENDİ (HAFIZ) «İSTANBULÎ»
1315 = 1897

Arabî ilimlerde zamanın en ileri gelenlerinden sayılan bir âlim olup İstanbuludur. Meşhur âlimlerden Ruscuklu Şeyh Mustafa Efendi ile eski Sadrâzam Şirvanizade Rüştü Paşa ve namlı hoca Hafız Galip Efendinin derslerine devam ederek tahsilini tamamlamıştır. Osmanlı âlimlerinin sonuncuları içinde en ziyade ilim neşrine muvaffak olan bir zattır. Birincisinde 300'e yakın, ikincisinde 150'den fazla, üçüncüsünde Sultan Selim Camiinde Gazi Mîr'den başlıyarak 50-60 medrese talebesine icazetname verme şerefine nail olmuştur. Fatih Askerî Rüştiyesinde vefatına kadar Arapca dersi okuttu.

Bu şekilde ekseri zamanları ders okutmakla geçtiğinden eser yazmağa vakit bulamamıştır. Sırp muharebesinde üçüncü ilmiye taburu binbaşılığı ile harbe iştirâk ederek Aleksaniç'in Cumaya tesadüf eden fetih gününde oranın en büyük kilisesinde kürsüye çıkıp halife hazretleri namına hutbe okumağa muvaffak olmuştur.

Talebesinden bir çok kadı ve alay müftüsü, muallim, müderris vardır.

Usûl-ü Fıkıh ilminden (Mir'at)ın bazı meselelerinin halline dair talikatı, nahiv ilminden matbu (Taksiratut-Tullab Fil-İrab) risalesi ve talebeleri tarafından zabt ve kayd olunan ilmî takrirleri vardır.

1315 H. de vefat ederek Fatih Camii avlusuna defnedildi.

TAC BEYZADE SADİ ÇELEBİ (AMASYAVÎ)
922 = 1516

Başlangıçta kardeşi gibi, şiirle meşgul olmuştur. Esasen ilim ve faziletle şöhreti üstün olup Seyyid Şerifin (Şerhu Miftah)ına, Sadrüş-Şeria'nın (Şerhu Vikaye)sine haşiyelerle (Nesefiye) adıyle bir de akaid manzumesi yazmıştır.

Manzum (Müennesat-ı Semaiyesi) vardır. İsmi yazılış tarihini gösteren (Hayru'l-Ahlâm) da eserleri cümlesindendir.

Vefatı «Tac-ı beyzada gitti dünyadan» mısraının delâleti olan 922 H. dedir.

Şiirlerinden :

Aşk halâtını Ferhad ile Mecnûn ne bilir?
Biri dağ adamıdır, birisi sahra delisi.

Birinci kısmı ahlâk ve siyasetten, ikinci kısmı mev'izadan bahsedici olmak üzere II. Bayezid'e (Mir'atü'l-Mülûk) adında Türkçe bir eser takdim eden Ahmed ibni Hüsameddin de Amasya'dan yetişen ediplerin faziletlilerindendir. Bu eserin bir nüshası Esad Efendi kütüphanesindedir.

TAC BEYZADE CAFER ÇELEBİ (AMASYAVÎ)
920 = 1514

Şairlerin faziletlilerinden bir zat olup Sadi Çelebi'nin küçük biraderidir. (Hevesname) isminde hakimane bir eseri vardır. Her iki birader Sultan Selim yakınında Balat semtinde Nişancı mescidi önünde medfundur. 920 H. de eceli kazâ ile vefat etti ki, evvelce nazmettiği şu:

Ben şehid-i tığ-ı aşk oldukta rah-ı yarda
Yumadan defneyleyin tenden gubâri gitmesin

beytinin hükmü zahir oldu. (Hevesname) ve nefis talik hattıyle (yazısı ile) yazma mürettep divanın birer nüshası Ayasofya kütüphanesinde mevcuttur. Hat sanatını, Kıbletül-Küttab Şeyh Hamdullahdan meşk etmiştir. Sultan II. Bayezid hakkında söylediği mersiyesi, şiirdeki kudretini gösteren eserlerindendir ki, matlâı şudur :

Dünya, makam-ı hasret ve derd-ü belâ imiş
Mihnet ocağı gam evi matem-sera imiş
Az-bü fıratı milhü ücac ve azab-ı nâr
Darevî derd, sıhhatı renc-ü-anâ imiş
Çün suya nakşolur suver-i cism-i âdemî
Fikr-i beka kişiye ber olmaz heva imiş
Verme gönül zeharifi dünyaya ey azîz
Alır göz ile, eyle nazar hep heba imiş.

Bir de (Fatihnamey-i İstanbul) isminde mensur bir eseri vardır ki, Tarih-i Osmanî Encümeni mecmuasında neşrolunmuştur.

TACEDDİN İBRAHİM İBNİ ABDULLAH (HAMİDÎ)
1090 = 1679

Fazilet sahiplerinden bir zat olup Hamid elindendir. Amasya müftüsü iken 1090 H. de vefat ettiği (İkdü'l-Manzum fi Zikrâ fazili'r-Rûm) da zikrolunmuştur. Arabî ilimlerin hemen her kolunda ihtisas sahibi idi. Fıkıhtan (Sadrü'ş-Şeria)ya ve Seyyid Şerif'in (Miftah şerhi) ile (Tecrid)ine haşiyeleri, sarf ilminden (Merah şerhi), seçme meseleleri muhtevi (Mecmua-yı Fıkhıyesi) ve Ferzizin garip meselelerini beyan eden mecmuası vardır.

TEVFİK EFENDİ (MUHAMMED TEVFİK EFENDİ) «İSTANBULÎ»
1274 = 1857

Fazilet sahiplerinden bir zat olup İstanbulludur. Mezar taşında yazılı «Eyledi Tevfik Efendi Kurbi Alây-ı Fena» mısraının delâleti olan 1274 H. de vefat ederek Mesnevihaneye defnedildi.

Başlıca tahsili Murad Molla şeyhi Muhammed Murad Efendidendir. (Aruz-u Cami)ye (Kasaid-i Cami)ye şerhleri ve ilim adamlarının hal tercemelerine dair eserleri vardır. Basılı değildir. Mesnevinin bir kısmını da (İns-i Manevî) ismiyle şerh etmiştir ki, basılıdır. Üstadının (Kavaid-i Farîsiye) sini de şerh etmiştir.

TARSUSÎ KADI NECMEDDİN EFENDİ
758 = 1356

Âlimlerin ve musanniflerin büyüklerinden bir zat olduğuna değerli eserleri şahiddir. Vefatı 758 H. tarihindedir.

Eserleri : (İşarat fi Zabti'l-Müşkilât), (El-Â'lâm bi Mustalahi'ş-Şuhûdi ve'l-Hukkâm), (Tuhfetü't-Türk fi ma yecibu en ya'mele fi'l-Mülk), (Rafiu'l-Külfeti ani'l-İhvan fi ma tekaddeme fihi'l-kıyasu ale'l-İstihsan), (Fetavay-i Tarsusiye), (El-Fevaidü'l-Fıkhiyye), (Siracü'l-Vehhac), (Menasik-i Tarsusî), (Vefeyatü'l-Â'yan min Mezhebi Ebi Hanifeti'n-Nûman) vesairedir.

TAŞKÖPRÜZADE AHMED EFENDİ

İsmi Ahmed, künyesi Ebu'l-Hayır, doğum yeri Bursa, vefatı 961 H. de olup Fatih civarında Âşık Paşa mahallesinde medfundur. Ekseri ilimlerde, hususiyle tefsir, meâni, kelâm ve hal tercemeleri ilimlerinde kemali zamanında herkesce teslim edilmiştir.

Arap debiyatının inceliklerine vakıf olduğuna da, şiire âid eserleri

şahiddir. Değerli eserlerinin başlıcaları; (Şekayık-ı Numaniyye) (1), (Sûretü'l-Halâs fi'l-İhtilâs), (Müfettihu'l-İrab), (Er-Risaletü'l-Camia li vasfi'l-ulûmin Nafia), (Mesaikü'l-Halâs fi Mehaliki'l-Havass), (El-Cami fi'l-Mantık), (El-Meâlimü fi İlmi'l-Kelâm), (Risaletün fî tefsiri âyeti'l-Vudu'), (El-Kavaidü'l-Cümeliyyat fi tahakkuki nebahisi'l-Külliyat), (Fethü'l-Emri'l-Muğlakı fi mes'eleti'l-Mechuli'l-Mutlak), (Aslü'l-Mevahibi fi marifeti vücûbi'l-Vacib), (Fennin ve şerhün fi'l-Feraiz), (Şerhun alâ Avamili'l-Mieti Li Abdi'l-Kahiril-Cürcanî), (Şerhu Dibaceti'l-Hidaye), (Haşiye min evveli şerhil-Miftahi Lis-Seyyid Şerif Cürcânî), (Haşiye alâ Haşiyeti'l-Keşşaf Lis-Seyyid Şerif), (Şerhu Hadis-i Erbaîn), (Şerhu'l-Fevaidi'l-Gıyasiyye), (Risaletü't-Tarîf ve'l-Âlâmi fi halli Müşkilâti't-Tam), (Haşiye alâ haşiyeti't-Tecrîd Li's-Seyyid Şerif min evveli'l-Kitabi ilâ mebahisi'l-Mahiyet), (Şerhu Dibaceti't-Tavalî), (Muhtasar fi ilmi'n-Nahvi), (Nevadiru'l-Ahbar fi Menakıbi'l-Ahyar), (Şerhu Ahlâk-ı Adudiye). Eserlerinin en meşhurlarından biri de (Miftahu's-Saade ve Misbahu's-Siyade) dir ki, oğlu tarafından (Mevzuatü'l-Ulûm) ismiyle terceme edilmiş, bilâhare kendisi tarafından da (Medmetü'l-Ulûm) ismiyle telhîs olunmuştur.

(Kitabü'ş Şifa fi Devavi'l-Veba) ismindeki eseri Mısır'da basılmıştır.

Mühim eserlerinden biri de (Mevadiru'l-Ahbar fi Menakıbi'l-Ahyar) ismindeki hal tercemeleriyle alâkalı büyük eseridir ki, bir nüshası, Veliyyüddin Efendi ve Ragıb Paşa kütüphanelerinde mevcuttur. Üç fasıl üzerine tertiplenmiş olan bu eserin münderecatı (içindekiler) :

1. Fasıl : Sahabe ve ubbad (âbidler)
2. Fasıl : Eshabül-İctihad (Müctehidler)
3. Fasıl : Hukema, Etıbba ve Müneccimîn (Filozoflar, Tabibler ve Müneccimler) hakkındadır.

TAŞKÖPRÜLÜZADE MUHAMMED KEMALEDDİN EFENDİ

Hal tercemesi yukarıda geçen Taşköprülüzade Ahmed Efendinin fazilet sahibi oğlu olup yüksek pederi ile Mevlâna Ebu's-Suûd gibi üstadlardan tahsilini tamamladıktan sonra Kadılık mesleğine girerek 1030 H. tarihinde Karaçelebi-zade yerine Sadrü'l-Ulema olmuştur. Bahsedilen senenin ortasında Sultan 2. Osman'ın (Genç Osman) maiyyetinde Lehis-

(1) İsmi; (Eş-Şekayıkı'n-Nûmaniyye fî Ulemai'd-Devleti'l-Osmaniyye) olup altı yüze yakın şeyh, âlim ve edibin hal tercemeleri beyanındadır. Bu eserin tercemesiyle zeyillerine dair tafsilât için tarihçiler faslının sonuna müracaat edilsin.

tan seferine giderken İsakçı - İshakçı'da vefat ettiğinden naşı İstanbul'a naklolunarak Âşık Paşa camii avlusunda pederinin yanına defnedildi.

Eserleri :

(Terceme-i Mevzûatü'l-Ulûm), (Terceme-i Risale-i Hüseyin Vaiz), (Terceme-i Tarih-i Kaht-ı Mısır) ile Sultan Osman Han'ın emriyle yazdığı (İddet) ismindeki eseri ve ufak - tefek bazı risaleleri ve Arapca (Kaside-i Bür'e)'ye tahmisi (beslemesi), (Tarih-i Sâf), (Tuhfetu'l-Ahbab) ismindeki basılmış tarihçesi ve «Kemal» mahlasıyle bazı şiirleri vardır.

(Tarih-i Saf), üç bab üzerine tertiplenmiş olup; 1 — Âl-i Osman (Osmanlılar), 2 — Âl-i Abbas (Abbasîler), 3 — Muhtelif Hükümdarlar ve bazı garib hikâyelerden bahseder.

(Mevzuatü'l-Ulûm), İkdam matbaası tarafından iki cild halinde basılmıştır. Osmanlı - Türk dilinde kitabiyat ilmine dair yazılan eserlerin mühimlerindendir.

Ebû Naim İsfahanî'nin değerli eserlerinden olup (3500) sahabînin hal tercemesini ihtiva eden (Kitabü'l-İstiab fî Marifeti'l-Eshab) ismindeki büyük eserin tercemesine Sultan I. Ahmed Han'ın emriyle Padişah Hocası Mustafa Efendinin başlayıp da ömrü vefa etmediğinden dolayı (H) harfinde yarım kalan mezkûr eseri, hal tercemesini yazdığımız işbu Kemaleddin Efendi ikmale başlamışsa da kendisine işaret olunan Padişahın vefatı üzerine noksan kalmıştır. Mustafa Efendinin terceme ettiği kısmının bir nüshası Nuruosmaniye kütüphanesinde vardır.

(İddet); fıkıh ilmindeki ihtisasının kesin delili olup bir nüshası Beşir Ağa kütüphanesindedir. İsmi (İddetu Eshabi'l-Bidaye ve'n-Nitaye fi tecrîdi Mesaili'l-Hidaye) dir. (Kaht-ı Mısır) tarihçesinin bir nüshası Veliyyüddin Efendi kütüphanesindedir.

TURSUN ZADE ABDULLAH FEVZİ EFENDİ (İSTANBULÎ)

1019 = 1610

Ediblerin faziletlilerinden ve hattatların meşhurlarından bir zat olup Üsküdar naibliğinden azledilmiş iken «Kıldı Abdullah Efendi yerini dâr-ı beka» mısraının delâleti olan 1019 H. tarihinde İstanbul'da vefat etti. Fatih civarında Kadıçeşmesi yakınında Abid Çelebi mescidi avlusunda medfundur.

Eserleri : (Haşiye alâ Şerhi'l-Fettah), (Haşiye alâ Şerhi'l-Hidaye), (Risale fi beyani Mu'cizati Enbiya), (Divan), (Risale-i Kalemiyye), (Ri-

sale-i Fethu'l-El-Gaz), (Haşiye ale'l-Cami), (Tuhfetü'l-Hasnâi fi'ş-Şerhi alâ Mieti Hadisin Min Meşarıkı'l-Envar), dır. Üç lisanda inşa ve nazma muktedir ve hususiyle muammalı ilim ve fende mahir idi. Celî, ve talik yazıda mehareti vardır. (Mutavvelîin bazı bahislerine dair sekiz Miftah şerhinin bahislerine aid onbeş risalesini havi, Ayasofya kütüphanesinde bir mecmuası vardır.

TARSUSÎ MUHAMMED EFENDİ (MÜFTÎ)
1275 = 1858

Fazilet sahiplerinden tanınmış bir zattır. (1140) H. de Tarsus'da vefat etti. Usul-i Fıkıh ilminden meşhur (Mirât)a mükemmel bir haşiyesi vardır.

Bundan başka 24 fen ve ilimden bahseden (Enmüzec) isminde 1275 H. tarihinde basılmış Arapca bir eseri de vardır. Mantıkdan (Risaletü'l-İstidlâliye) vesaire müellifi Osman Efendi de Tarsus'dan yetişen âlimlerdendir.

TARİKATCI SEYYİD MUSTAFA EFENDİ (TARİKATCI EMÎR)
1143 = 1730

Fazilet sahiplerinden bir zat olup Çorum vilâyetine bağlı Osmancıklıdır. Köprü Müftüsü iken 1143 H. tarihinde vefat etti.

Eserleri: (Rûhu's-Salât), (El-Mecalisü'z-Zehra fi Hidmeti'ş-Şerîati'l-Garrâ), (Terceme-i Tarîkat-ı Muhammediye), (Haşiye-i Akaid-i Nesefiye), (Şerhu Akaid-i Adudiyye), (Şerhu Risale-i Hamza Efendi fi Hakkı'l-Bey'i ve'ş-Şira El-Müsemma bi tebyîni'l-Haram) vesairedir.

TAVASÎ ALİ EFENDİ
1161 = 1748

Arabî ilimlerin bilhassa fıkıh şubesinde ihtisas sahibi bir zat olup Tavas kazasının merkezi olan Baranküme kasabasına bir saat mesafede bulunan Uzunbunar köyündendir. (Mecmau'n-Nukûl ani'l-Ulemai'l-Fuhûl) isminde büyük bir cild üzerine tertiplenmiş Arapca menkulâtı yazılı Türkçe fetvalarının birer nüshaları Tavas Müftüsü Efendi ile beraber Tavas kalesinde tarafımdan görülmüştür. Uzunbunar'da ziyaret ettiğim mezar taşında yazı yoktur. Ancak fetvalarının (1161 H.) tarihinde yazıldığına göre o tarih adamlarından olduğu anlaşılmaktadır.

TAHİR MUHAMMED EFENDİ (LÂLEZÂRÎ)
1204 = 1789

Kadıların faziletlilerinden bir zattır. (1204 H.) tarihinde İstanbul'da vefat etti.

Eserleri :

(Şerh-i Kaside-i Nûniyye), (Mîzanü'l-Mukiym fi Marifeti'l-Kıstasi'l-Müstakıym), (Def'u itiraz-ı Ragıb fi Hakkı'l-Fusûs) vesairedir.

Ümmetin büyüklerinden bazı zatların sözlerinin şerhlerini ihtiva eden Mecmuası Âşir Efendi kütüphanesindedir ki, münderecatı (içindekiler) aşağıdadır :

Cevabi rü'z-Zahire : (Şerhu Kelâm-ı Gazalî)
Yakûtetü'l-Hamra: (Şerhu Kelâm-ı İmam Ebû Manzur Maturîdî)
Yakûtetü'l-Hadra: (Şerhu Kelâm-ı Birgivî)
Zümrüdetü'l-Hadra: (Şerhu Kelâm-ı Abdülkadir Geylânî)
Dürretü'z-Zehra: (Şerhu Hızbü'l-Bahr)
El-Kevkebü'd-Dürrî: (Şerhu Kelâm-ı İbni Meşiş)
Lâlezar, İstanbul'da Fatih civarında bir semttir.

TATZADE HÜSEYİN EFENDİ
1214 = 1799

Seçkin âlimlerden bir zat olup Karaosmanzadeler tarafından Tireden Manisa'ya celbedilmiştir. Ömrünün sonuna kadar Manisa'da ilmi yayma ile meşgul olmuştur. (1214 H.) tarihinde vefat ederek Paşa mezarlığı denilen kabristana defnedildi. (Celâl Haşiyesi), (Kadî üzerine amme Haşiyesi), (Muhtasar Münteha Haşiyesi), (Kazimîr Haşiyesi) vesaire gibi ilmî eserleri vardır. Mezkûr haşiyeler Manisa'da Müslim Camii kütüphanesinde vardır.

TAHİR EFENDİ (KADIZADE - ŞEYHÜLİSLÂM)
1254 = 1838

Şeyhülislâmlık makamına yükselen faziletli âlimlerden bir zat olup kadılardan Tokatlı Ömer Efendinin oğludur. (1254 H.) de vefat etti. Eyüp'de Bostan iskelesi makberesinde medfundur.

(Mecmüatü'l-Fetava), (Şerhu Kelimeti't-Tevhîd), (Nûriye), (Tefsir-i Sûre-i İhlâs) isimlerinde eserleri, talâk hakkında risalesi vardır.

Tasavvuf mesleğine de müntesibdir. (1242 H.) tarihinde Yeniçeri Ocağının ilgasına dair fetva veren bu zattır.

Altı Mermer civarında Küçükhamam bitişiğindeki Kadirî dergâhı yaptırdığı eserlerdendir.

TÂHÂ EFENDİ (GÜRANÎ)

1311 = 1893

Nakşibendî şeyhlerinin faziletlilerinden bir zat olup Bağdad'da doğmuştur. Musul naibi iken (1301 H.) tarihinde vefat etti.

Eserleri :

(Şerhu Tehzibi'l-Mantık), (Risale-i Fıkhıyye alâ Mezhebi'ş-Şefii), (Reddü'n-Nasârâ), (El-Leâli'l-Münazzede - Mekâtib-i Arabiyye), (Şerhu Tehzibi'l-Kelâm - Hedyün-Nazırîyn), (Şerh-i Menar) vesairedir.

(Menar) metnini evvelâ nazm edip sonra şerh etmişdir ki, nazım ve şerhi (Muhtasarü'l-Menar) ismiyle basılmıştır.

URYANÎ OSMAN EFENDİ [1]

1268 = 1851

Meşhur âlimlerden bir zat olup Kilis'lidir. (1168 H.) de Medine-i Münevvere'de vefat ederek Hz. Osman civarına defn edildi.

Aşağıdaki eserlerinden başkaları oğlunun hânesinde yanmıştır.

(Hayrü'l-Kalâid Şerhu Cevahiri'l-Akaid) ismindeki matbu (Kasîde-i Nûniyye), şerhi ile, (Şerhu Kasîde-i Hemziyye), (Şerhu Hizbi'l-Âzam), (Şerhu Kaside-i ibni Kadiyb Elban), (Şerhu Avamil), (Şerhu'l-Elfiye), (Mirsadü'l-Murad Şerhu Tahmis-i Banet Suad), (Şerhu'l-Hicaziye),.

Oğlu Muhammed Efendinin de (Velediye) şerhi vardır.

(Kasîde-i Nûniyye) şerhinin müellifin el yazısı ile yazma nüshası Nuruosmaniye kütüphanesindedir.

---

(1) İzmtli Uryanî Ali Efendi (1112 H.) tarihinde Bursa'da vefat ederek Punarbaşı kapısı mezarlığına defn olundu.

VANKULU MUHAMMED İBNİ MUSTAFA EL-VÂNÎ
1000 = 1591

En yüksek âlimlerden bir zat olup ekseri ilimlerde hususiyle fıkıh ve edebiyatta tam ihtisas sahibi idi. Medine-i Münevvere kadısı iken (Bahr-i Marifet) terkibinin delâlet ettiği (1000 H.) tarihinde vefat etti. (Vankulu) ismiyle anılan (Sıhah-ı Cevherî) tercemesiyle İmam Gazalî'nin Farsca (Kimyay-ı Saadet) adındaki ahlâk ve tasavvuf ilmine dair büyük ve makbul eserinin tercemesi eserlerinin başlıcalarıdır. İşbu eserlerden (Sıhah) tercemesi (Vankulu) adıyle tanınmış olup ilk defa (1141 H.) tarihinde ikinci defa da (1168 H.) de basılmıştır ki, Arabî ilimler ve edebiyatla meşgul zatların malûmu ve makbulüdür. Lûgatçılardan bir kısmı bazı hususta (Sıhah)'ı, (Kamus)'a tercih ederler. (Kimyay-ı Saadet) tercemesinin matbu olan tasavvuf faslının bu zata mı, yoksa Nevalî'ye mi ait olduğu tahkik edilemedi.

(Nakdü'd-Dürer) ismindeki (Dürer haşiyesi) ile (Tercih-i Beyyinat), (Haşiye-i Feraiz-i Seyyidî) de eserleri cümlesindendir. Şiirdeki kabiliyetini gösteren aşağıdaki kıt'ayı Medine'de inşad etmiştir. (Vesiyle) ismiyle İmam Ali'ye ait olduğu bildirilen eseri de (Miftahu'n-Necah) adıyle şerh etmişdir ki, bir nüshası Ayasofya kütüphanesindedir. (Nakdü'd-Dürer)in de bir nüshası bu kütüphanede mevcuttur.

Budur âyin-i Arab bir kavmin ölse seyyidi
Az olur ki, kabri üzere bende âzad olmaya.
Sen ki Fahrü'l-Enbiya ve Seyyidü'l-Kevneynsin
Hâşa lillâh kabrine yüz süren âzad olmaya.

VİSALÎ MUHAMMED EFENDİ
1056 = 1646

Yüksek kadılardan faziletli bir zat olup Niğdelidir. Tekaüd olarak Kütahya'da yerleşmişti. 1056 H. tarihinde orada vefat etti. Basılı olmayan (Kıyafetnamesi), (Kaside-i Bür'e)ye mükemmel bir şerhi ve şiire kabiliyeti vardır. Sultan 2. Selim'in muasırı Mustafa ibni Evrenos'un da (Kıyafetnamesi) vardır.

VARDARÎ ŞEYHZADE MUHAMMED EFENDİ
1057 = 1647

Vardar - Yenice'sinden yetişen âlimlerden ve sıhrî yakını olarak Gazî Evrenos beyin torunlarından olup 1057 H. tarihinde Bursa kadılığından azledilmiş olduğu halde İstanbul'da vefat etti. Sultan Selim ya-

kınında Koğacı Dede mescidi avlusunda medfundur. Pederi Şeyh Ali Efendi hal tercemesi yukarıda geçen Ümmî Sinan halifelerindendir.

Eserleri: Basılmamış olup şunlardır: (Tefsîr-i Kebir) tarzında Sûre-i Mâide'ye kadar (Tefsîr-i Şerif) ile (Talikat ale'l-Beyzavî), (Haşiye-i Dürer) ve (Münşeat) dır. Üç lisanda şiir yazmağa muktedir idi.

Bir bahariyesi matlâından :

Nedir bu resm-i dil-ârâ nedir bu nakş ü nigâr?

Ki tarh etti çemenzare nakşibendi bahar.

Midad-ı sebzile yazdı sahife-i çemene

Debîr-i sun-i Huda «Fenzurû ilâ âsar»

VİFAK MUHAMMED ÜSKÜDARÎ

İlim ve marifet sahiplerinden ve garip ilimlerin hususiyle vefk ve nücum şubesi mütehassıslarından bir zat olup Üsküdarlıdır. Senelerce Suriye ve Mısır ülkelerinde dolaşarak ilim ve fazilet sahibi oldu. Eserleri basılmamış olup tesbit edilebilenleri aşağıdadır:

1 — (Terceme-i Menakıb-ı Seyyid Ahmedî) : 1021 H. tarihinde Mısır'da iken geniş olarak terceme etmiştir.

2 — (Terceme-i Sırri'l-Mektum fi ilmi'n-Nücum) : Eserin aslı İmam Fahreddin Râzı'in olup ismi «Kâşifü'l-Mektum fi ilmi'n-Nücûm» dur. 1017 H. tarihinde Şam'da iken geniş bir şekilde terceme ederek ismini «Sırru'l-Mektum» koymuştur.

VECDÎ AHMED EFENDİ

Marifet sahiplerinden bir zat olup İstanbulludur. 1043 H. tarihinde 10 bab 73 fasıl üzerine tertiplenmiş Türkçe (Zübdetü'l-Kelâm fi ma yahtacü ileyhi'l-Hassü ve'l-Âmm) ismindeki eserinin bir nüshası Fatih kütüphanesinde vardır. (Miftahu's-Saadeti fi'l-Fıkıh), (Hılyetü'l-Evliya ve Ravzatü'l-Asfiya), (Mürşidü'l-Hüda fi tercemeti'l-Ehadîs ile Rahatü'l-Eşbah fi beyani'l-Ervah) isminde yedi fasıl bir hatime üzerine tertiplenmiş Türkçe bir eseri ve (Tuhfetü'z-Zakiriyn fi Şani Kelimeti't-Tevhîd ve Ravzatü's-Safa fi Valideyi'l-Mustafa) adlarında birer telifi vardır. Nakşibendî tarikatına müntesibdir.

VANÎ MUHAMMED EFENDİ

Van yakınındaki Hoşab'dandır. Viyana bozgununda ordu vaizi idi. Bu vak'a üzerine Bursa yakınındaki Kestel köyüne sürülerek 1096 H. tarihinde vefat etti. Burada hayratına ait eserlerinden mescid, medrese ve imareti vardır. Müslümanların kalblerini birleştirmeğe hizmet edemeyen siyasetten anlamayan âlimlerdendir.

Mev'ızadan (Arais-i Kur'ân) ile (Risale-i Mebde ve'l-Meâd), (Âmalü'l-yevmi ve'l-Leyl) adlı eserleri vardır. Boğaziçindeki Vaniköy, adına izafe olunmuştur. Devlet büyüklerine gönderdiği mektuplarını ihtiva eden (Münşeat)'ın bir nüshası Ayasofya kütüphanesindedir. Talebelerinden Ankaralı İsmail ibni Muhammed'in de (Miftahu'r-Rahîm ve Keşfü'l-Kerîm) isminde Yûsuf sûresi tefsiri vardır.

VEHBÎ EFENDİ (FERAİZCİ)

1186 = 1772

Fazilet sahiplerinden fakih bir zat olup Sarayköy'e bağlı Duacılı köyünde Efendi oğlu adında hanedandan birinin muallimidir.

1186 H. tarihinde vefat etti. Adı geçen köydeki camiin bitişiğinde medfundur. (Hediyyetü'l-Vehbî Li Ruhi'n-Nebî) isminde feraiz ilminden Türkçe bir eserinde Denizli'de Sultan I. Mahmud'un hemşiresiyle hayrat sahiplerinden Beşirağa'nın yaptırmış oldukları Feraizhane'lerinde muallim bulunduğunu beyan etmektedir. Hediyye misalleri makamında olmak üzere bir eseri daha olduğu gibi «Tercemetü'l-Vehbî min ilmi'l-Feraiz» isminde büyük bir cild halinde bir eseri daha vardır ki, her ikisi de Hamidiye kütüphanesinde mevcuttur.

VELİYYÜDDİN EFENDİ

Fazilet sahibi ve fakîh bir zat olup Aydınlıdır. Tahsilini tamamladıktan sonra hayatı boyunca Akhisar Müftülüğünde şer-i şerife hizmet etti. «Fetavay-i Rûşenî» ismiyle bir cild üzerine tertiplenmiş fetvalarının birer nüshaları Manisa ve Kırkağaç fetvahanelerinde vardır. Bir de âdabdan «Hüseyniye» haşiyesi olduğu Karabaşzade İzmirî'nin eserinde yazılıdır.

VİDİNÎ MUSTAFA EFENDİ
1271 = 1854

İlmi yaymağa muvaffak olmuş, fazilet sahibi çok gayretli bir zattır. (1271 H.) İstanbul'da vefat ederek Edirnekapısı haricinde İbrahim Halebî'nin yakınına defn olundu. İki defa da yüzlerce medrese talebesine icazet vererek tedris halkasında pek çok ilim adamı yetiştirmiştir.

Okuttukları yüksek ilimlere ve âlet ilimlerine dair zabt olunabilen takrirlerinden (Mir'ât) vesaireye ait olanları sonradan basılmıştır.

Meşhur talebelerinden Hoca Tahsin Efendinin söylediği tarih :

Yazıldı Eşk-i Tahsin ile tarih

Vefat etti Vidinli Muhakkık

YÛSUF BÂLÎ
895 = 1489

Meşhur âlimlerden olup (878 H.) de Bursa'da vefat eden meşhur Molla Yegân'ın oğludur. Bursa'da ilmi yayma ile meşgu oldu. (895 H.) de vefat ile pederinin medfun olduğu Yıldırım Beyazıd Camii şerifi yakınındaki imaret yanında muallimhane avlusunda defn edildi. (Hidaye şerhi), Evail-i Telviha, (Şerh-i Mevakıf)'ın â'raz bahsine haşiyeleri, kitab-ı taharetten müstakil bir eseri vardır ki, hepsi de basılmamıştır. (945 H.) tarihinde vefat ederek ceddi ve hal tercemesini yazdığımız biraderi işbu Yusuf Bâlî Efendinin yanına defn edilen Yusuf Sinaneddin Efendi de fazilet sahiplerinden bir zat olup (Şerh-i Mevakıf)'a ve (Telvîh)'a haşiyeleri ile bazı risaleleri vardır.

YÛSUF İBNİ CÜNEYD (AHÎZADE)
902 = 1496

Musannifler zümresinden bir zat olup Tokatlıdır. Molla Hüsrev ve Ahmed Kırımî'den tahsil etti. İstanbul'da bir mescid yaptırarak kitaplarını da buraya vakfetti. (902 H.) de vefat etti. Mescidin yanında medfundur. (Hidayetü'l-Mehdiyyîn), (Tefsir-i Beyzavî) ye talikatı ile (Terceme-i Feraiz-i Siraciyye), (Haşiye alâ şerhi'l-Vikaye el-Müsemma bizahreti'l-Ukbâ), (Kavs-i Kuzah) isimlerinde basılmamış eserleri vardır.

«Fetavay-ı Kaadıhan»ı da kısaltmıştır.

YARHİSARÎ MUSLİHUDDİN MUSTAFA
911 = 1505

Hal tercemesi yukarıda geçen Bursalı Hocazade'nin icazet verdiği talebelerinin en mümtazıdır. İstanbul Kadısı iken (911 H.) tarihinde vefat etti. Fatih civarında yaptırmış olduğu mescidin avlusunda medfundur. (Haşiye-i Tavali), (Haşiye-i Tavzih) eserlerinin başlıcalarıdır. Bir de Veba'dan kaçınma ve korunmağa dair hususî risalesi olduğu (Şakayık)'da mezkûrdur.

YÛSUF EFENDİ (YÛSUF İBNİ HÜSEYİN KİRMASTÎ)
920 = 1514

Meşhur Bursalı Hocazade'nin talebelerinden Kirmastili bir âlimdir. Bir çok zaman müderrislik ve kadılık ile iştigal etmiştir.

Eserleri: (Haşiye-i şerh-i Mutavvel), (Kitabu'l-Muntehab mine'l-Meanî), (Şerhu Vikaye), usûl ilminden (Hayber) adında bir metin ile (Zübdetü'l-Vusûl ilâ ilmi'l-Usûl) isminde bir şerh, (Tebyinûn fi'l-Meâni ve'l-Beyan), (Haşiye-i şerh-i Miftah), (Şerhu Kitabi'l-Vakf), (Risale fi Fezail-i Cihad), (Akdar ü Vahibi'l-Kadr), (El-Medarikü'l-Asliyye ilâ Makasidi'l-Fer'iyye), (Kitabü'l-Veciz fi'l-Usûl), (Hidayetü'l-Meram fî İlmi'l-Kelâm), (El-Muhtar mine'l-Meâni), (Et-Tibyan fi Şerhi't-Tebyîn) vesairedir. Müellifinin el yazısı ile yazma (Tebyîn) nüshası Es'ad Efendi kütüphanesindedir. (920 H.) de İstanbul'da vefat etti. Fatih civarında bugün de Kirmastili adıyle anılan mektebi yanında medfundur.

YAKUB EFENDİ (SEYYİD ALİZADE)
931 = 1524

Âlimler arasında meşhur ve makbul bir eser olan (Şir'atü'l-İslâm)ın faziletli şarihidir. (Gülistan)ı da Arapca olarak şerh etmiştir. Sair eserleri: (Haşiye-i şerh-i Feraiz li's-Seyyid Şerîf), (Ecvibe alâ şerh-i Miftah Li Kara Seyyidî), (Haşiye-i şerh-i Dibace fi İlmi'n-Nahiv), (Haşiye alâ şerh-i Metalii'l-Envar)dır. İmam Yafiî'nin (Mir'atü'l-Cinan ve İbretü'l-Yakazan) ismindeki büyük tarihini de kısaltmıştır. Hacc-ı şerifi ifadan dönüşü sırasında (931 H.) tarihinde vefat etti. (Şir'a) şerhi basılmıştır. Bu zatın defn edildiği yer kat'iyetle tesbit edilememektedir. Çünkü Evliya Çelebi (Seyahatnamesi)'nin beşinci cildinde (Mihaliç) de, İzzîzadenin Bursa vefeyatiyle (Güldeste-i Riyaz-ı İrfan) da, pederiyle beraber Bursa'da, Şeker Hoca veyahut pederinin yanında olmak üzere Emîr Sul-

med ibni İbrahim isminde bir zat tarafından da manzum olarak terceme edilmiştir ki, bir nüshası Yahya Efendi kütüphanesindedir. (Âbidî) mahlâslı bir zat da (917 H.) de yine manzum olarak terceme etmiştir ki, bunun da bir nüshası bu fakir tarafından Müze-i Humayun kütüphanesine hediye olunmuştur. Tercemenin ismi (Ravzatü'l-İslâm) olup İstanbul'da başlandığı, Demirhisar'da son bulduğu mukaddimesinde zikredilmiştir.

YÛSUF SİNANEDDİN AMASYAVÎ

986 = 1578

Âlimlerin en değerlilerinden bir zat olup «Muhaşşî-i Beyzavî - Beyzavî tefsiri haşiyecisi - adıyle şöhret kazanmıştır. Muhyiddin Fenarî ile Taşköprülü Muslihuddin Efendiden tahsil görerek memuriyeti dolayısiyle bir çok seyahatten sonra (986 H.) tarihinde İstanbul'da vefat etti. Hal tercemesi yukarıda geçen kayınpederi «Sarı Gürz» hâlen Sarıgüzel denilen semtte yaptırmış olduğu mescidin yanında medfundur.

Eserleri :

((Beyzavî tefsiri)nin bazı yerlerine, (Hidaye), (Miftah), (Mevakıf şerhleri)ne talikatı ile İmam Ali Rıza Hz. lerine nisbet edilen (Hizb-i Şerif) şerhinden ibarettir ki, basılmamıştır. Oğlu Mustafa Efendi de fazilet sahiplerinden bir zat olup Zekeriyya-yı Kazvînî'nin (Müfidü'l-Ulûm ve Mübidü'l-Hümûm)unu (Nûrü'l-Hüda) ismiyle terceme etmiştir ki, bir nüshası Es'ad Efendi kütüphanesinde vardır. Diğer oğlu Muhammed Efendinin de (Menakıbü'l-Ulema) adlı eseri vardır. Kur'ân-ı Kerîm'de haram kılınan şeylerin haramlığının sebep ve hikmetlerinden bahseden tefsire dair 98 bab üzerine tertiplenmiş (Tebyinü'l-Maharîm) ismindeki eserin müellifi olup (1000 H.) tarihinde Amasya'da vefat eden Şeyhu'l-Harem Yusuf Sinaneddin Halvetî Amasî, başka yüksek bir zattır.

YÛSUF EFENDİ (KAĞIZMANÎ VAİZ YÛSUF EFENDİ)

Âlimlerden bir zat olup (eski bölümde) Erzurum'a bağlı Kâğızmanlıdır. (Tuhfetü'l-Vüzera) ismini verdiği Molla Cami'nin (Lüccetü'l-Esrar) kasidesine yazdığı şerhinin bir nüshası Hamidiye kütüphanesinde mevcuttur. Bu şerhinin mukaddimesinde :

Hediyyetü'l-Valî — Şerh-i Kasîde-i Tantaraniye
Zinetü'l-Valî — Şerhu Ruzname-i Şeyh Vefa
Yusufî — Şerhu Dîvançe-i Ferişteh
isimlerinde eserleri de olduğunu zikretmektedir. Birinci eserini (1038 H.) de yazmıştır.

YAHYA EFENDİ (MİNKARÎZADE) ŞEYHÜLİSLÂM
1088 = 1677

Mekke-i Mükerreme kadısı iken vefat eden Alâiyeli (Alanya) Minkarîzade Ömer Efendinin oğludur. Usûle göre tahsilini tamamlayıp ilmî hizmetlerde bulunduktan sonra meşihat makamına yükseldi. «Menzil-Minkarîzade Cennet-i Me.va ola» mısraının delâleti olan (1088 H.) de vefat etti. Üsküdar'da açık türbede yaptırmış olduğu medresenin bitişiğine defn edildi. Medrese bugün yıkık bir haldedir. İsmine izafe olunan fetvaları, Kadı tefsirine ve Âdab-ı Adudiyeye (Adudiye'nin ahlâkına) haşiyeleri ve tecvid ilminden (Tibyan fî âdabi'l-Kur'ân) isminde eseri vardır. Dedesi Minkarî Ali Efendinin de (Şifaü'l-Müminîn) adında bir kitabı vardır.

YÛSUF İBNİ İBRAHİM ŞİRVANÎ
1134 = 1721

Fakihlerden ve değerli âlimlerden bir zat olup Medine-i Münevvere'de yerleşip Resûl-i Ekrem Efendimize komşu olarak (1134 H.) tarihinde vefat etti. İki cild (Mülteka şerhi) ile (Hediyyetü's-Sabîh fi şerhi Mişkâtü'l-Mesabîh) isminde (Mesabîh-i şerif) şerhi vardır.

YÛSUF İBNİ HAMZA EL-İLYAS

Müellifler zümresinden bir zat olup Şehruz'ludur. Hal tercemesi yukarıda geçen Resul Zekiyyü'l-Kilâsi'den icazet alan İbrahim el-Elânî ile Mahmud Bilevî'den tahsil görmüştür. Bir nüshası Atıf Efendi kütüphanesinde mevcut olan (Zehebü'l-Müzab fi Mezhebi'n-Nuhat ve Dikkatü'l-İrab) ismindeki eserinin mukaddimesinde aşağıdaki eserlerini saymaktadır :

1 — (Haşiye Alâ Kavli Ahmed Li'l-Fenarî)
2 — (Haşiye alâ Teshil-i Kazimir-i Lârî El-Müsemmâ Biavni'l-Bârî)
3 — (Gayetü İzahi'l-Celâl)

4 — Haşiye-i Cedide ale'l-Beyzavî)

5 — (Haşiye-i Kadîme ale'l-Beyzavî)

6 — (Haşiye alâ Muhtasari'l-Münteha)

7 — (Haşiye ale'l-Hidaye)

8 — (İmtihanü'l-Fuhûl)

tan Camii Şerifi avlusunda medfun olduğu yazılıdır. Şeker Hoca Camii yanındaki türbenin üstünde ise (879 H.) de vefat eden Muhammed ibni Ali yazılmıştır.

(Şir'a)nın Osmanlı âlimlerinden şarihleri alâkalı yerlerde zikr olundu. Biga'lı Hacı Ahmed ibni Seyyid tarafından da terceme olunmuştur ki, (981 H.) tarihinde yazılan bir nüshası Selânik'te Saatli Cami kütüphanesinde bu âciz müellif tarafından görülmüştür. (911 H.) de Muham-

YAYAKÖYLÜ HACI AHMED REŞÎD EFENDİ
1248 = 1892

Arabî ve Farisî ilimlerinin mütehassıslarından bir zat olup Soma'ya bağlı Bayat köyündendir. Tahsilini tamamladıktan sonra Manisa nahiyelerinden Yaya köyünde Karaosmanoğulları tarafından yaptırılan medrese ve kütüphanenin müderrislik ve kütüphane muhafızlığına tayin olunduğundan ömrünün sonuna kadar bu vazifelerle meşgul olmuştur. (1248 H.) tarihinde orada vefat etti. Âlim şairlerden Sünbülzade Vehbî Efendinin Osmanlı - Türk çocuklarına Arap dilini öğretmek için nazm ettiği (Nuhbe) ismindeki eserini 445 sayfadan ibaret olmak üzere mufassal bir surette şerh etmiştir. Bu, gerçekten faydalı eser 1259 tarihinde basılmıştır. Faziletli meşhur âlim Hacı Zihni Efendinin değerli eserlerinden (Meşahirü'n-Nisa)da Yaya köylü fazıl diye kıymetini takdir buyurdukları bu zattır.

BEŞİNCİZADE ABDÜLVEHHAB EFENDİ (ŞEYHÜLİSLÂM)
1249 = 1833

Fazilet sahiplerinden bir zat olup Sinob'da medfun Seyyid Bilâl Hz. lerinin neslinden Ayasofya Camii Şerifinde «Yasin Han» (Yasîn-i Şerif okuyucusu) Mustafa Efendinin oğludur.

Gelenbevî ve Palabıyık gibi, derin âlimlerden istifade etmiştir.

(1249 H.) tarihinde vefat ederek Topkapı'da pederinin yanına defn edildi. Yüzden fazla talebesine icazet vermeğe muvaffak olmuştur.

(Hülâsatü'l-Burhan fi İtaati's-Sultan) isminde Sultanlar hakkında vârid olan hadis-i şeriflerin şerh ve tercemelerini beyan eden (1247 H.) tarihinde basılan bir eseriyle bazı risaleleri vardır.

YÛSUF BAHRÎ
1244 = 1828

En değerli âlimlerden zahirî ve batınî ilimlere vakıf bir zat olup Vezirköprüsünde Sarı İmam oğlu Muhammed Efendinin oğludur. Tahsilini Akaide kadar Amasya'da şehid Müftüden, devamını da İstanbul'da Erzincanlı Müftüzade'den yapmıştır. Bundan sonra Mısır'a giderek hadîs âlimlerinden Şeyh Murteza Efendiden hadîs tahsil ederek Çorum'a dönmüş ve ilimleri yaymağa başlamıştır. (1244 H.) tarihinde vefat edip Suheyb Rûmî türbesine defn edildi. Şifa-i Şerif şerhi üzerine (Ataü'l-Feyyaz) isminde basılmamış bir haşiyesi vardır ki, bir nüshası Çorum'da Hasanpaşa kütüphanesinde mevcuttur. (Dürrü't-Tahrir) isminde bir eseri ile eski kozmoğrafya ve irtifa (yükseklik ölçülmesi) usûlünden bahseden bir eseri de olduğu rivayet edilmiştir. Edip ve zarif huylu bir zat idi.

YUSUF ŞÜKRÜ HARPUTÎ
1292 = 1875

Halidiye şeyhlerinden ve âlimlerden bir zattır. Bir müddet İstanbul'da Vefa medresesinde (Kadı) ve (Celâleyn tefsiri) okuttu. Bilâhare Medine-i Münevvere'de Mahmudiye medresesi müderrisliğine tâyin olunarak ömrünün sonuna kadar ilimleri yayma ile meşgul oldu. Vefatı (1292 H.) tarihindedir. Üç defa icazet vermeğe muvaffak olmuştur.

Matbu eserleri: (Şerhun alâ Usuli'l-Hadis Li'l-Birgivî), (Şerhun alâ Burhan-ı Gelenbevî el-Müsemma Binamûsı'l-İykan), (Rumûzü't-Tevhîd), (fi Beyanı Bazi Esrar ve Hakayık-ı kelimeli't-Tevhid), (Silsiletü's-Safa Li Hamdi Mustafa), (Nasihatname) dir.

YEMLİHAZADE MUSTAFA KÂMİL EFENDİ
1294 = 1877

Kadılar ve müellifler zümresinden ve Mevlevî tarikatı mensuplarından bir zat olup Elbistanlıdır. Kayseri hakimi iken (1294 H.) de vefat etti. Seyyid Burhaneddin türbesi civarında medfundur.

Eserleri: Hikmetten (El-Hikmetü'l-Bâliğa ve Şerhüha), Mantıktan

(Minhacü'l-İhticac), Usûl-i Hadis'den (El-Manzûmetü'l-Aliyye fi'l-Ahbari'n-Nebeviyye), Mantık, Vazı,' Âdab, Aruz, Meâni, Bedi, Beyan gibi yedi fenden bahseden (Nazmü'l-Fünûn), (Arûz-i Endülüsi şerhi), (Kaside-i Mudariye) nin şerh ve tahmisi, Akaid ve Kelâmdan; (Manzûme-i Râiye), (Kaside-i Hemziyye tahmisi), Usûl-i Fıkıh ilminden bin beyti toplayan (Elfiye ve şerhi), (Huseyniyye manzumesi) ve şerhi (El-Makalâtü'l-Hisyan alâ Kasideti'l-Hasan maa tahmûs), (Haşiye alâ Karatepeli), Mizan ve Âdab ilminden (Şerhun alâ Kaside-i Nûniyye Li'l-Fazıl Hasan Fehmi Efendi), (Divan-ı Eş'ar), (Talikat alâ Nuhbeti'l-Fiker fi'l-Hadîs), üç matlab üzerine (Kaside-i adem şerhi). İşbu eserlerin çoğu basılmıştır. Bunlardan başka risaleleri de vardır.

YEĞEN OSMAN EFENDİ
1300 = 1882

Fazilet sahiplerinden bir zat olup Gördese bağlı Kayacık nahiyesindendir. Tahsilini Bergama âlimlerinden Dağıstanlı Hoca Efendi ile dayısı Kayacıklı Süleyman Efendiden tamamladıktan sonra Kırkağaçda ilimleri yaymağa hizmet etti. 1300 H. de vefat ederek Sarı Hoca adlı yere defnedildi. (Şerhi akaid) üzerine iki büyük cilt olan haşiyesi ile mantıktan (Gayetül-Beyan) isminde basılmamış değerli eserleri vardır.

YOZGADÎ ÇUHADARZADE HACI KEŞFÎ MUSTAFA EFENDİ
1308 = 1890

Fazilet sahiplerinden ve Halvetî tarikatı mensuplarından bir zat olup Yozgatlıdır. İlimlerin başlangıcını Yozgat âlimlerinden Kara Mûsa Efendiden tahsilden sonra Kayseri âlimlerinden Hacı Torun ve İstanbul dersiâmlarından Kavalalı Yusuf Efendilerden icazet aldığı gibi, hal tercemesi yukarıda geçen Manisa Müftüsü Hacı Evliyazade Ali Efendiden de icazet almağa muvaffak olmuştur. Bundan sonra pek çoğu İzmir'de olmak üzere İzmir ve Tire'de 40 sene ilimleri yayma ile meşgul olarak bu müddet zarfında 500'e yakın ilim talebesine icazet verme şerefini kazanmıştır. 1308 H. de II. memleket ittihaz ettiği İzmir'de vefat ederek vasiyeti gereğince (Mir'at muhaşşisi) İzmirli merhumun yanına defn olunmuştur. İlmî eserlerinden basılı olmıyanlar aşağıdadır:

1 — (Kadı Beyzavî) üzerine talikat
2 — (Celâl) üzerine talikat
3 — (Haşiye-yi Mir'at)a hamiş

4 — (Haşiye-yi Şerh-i Akaid)e hamiş
5 — Feraizden bir metn-i metin
6 — Adabdan bir metn-i metin (sağlam metin)
Matbu olanlar :
İzmir'de basılan (Keşfiye) ismindeki (Ahlâk-ı Adudiye) tercemesidir.

YUSUF SIDKÎ EFENDİ
1319 = 1901

Ümmetin en faziletlilerinden bir zat olup hal tercemesi yukarda geçen Ömer Şevkî Efendinin oğludur. Tahsilini tamamladıktan sonra evvelâ Mardin mahkemesi baş kâtipliğinde ve uzun müddet müftülüğünde bulunmuş, bilâhare naiplikle gezerek Meclis-i Tetkiöat-ı Şer'iye âzalığına tayin ve kazaskerlik rütbesiyle görevlendirilmiştir. 1319 H. de vefat ederek Fatih Camii Şerifi avlusuna defnedildi.

Üç lisanda ve hususiyle Arap dilinden hafızasında binlerce beyit vardı. Tarikat bakımından Kadirîdir. Âlimlere mahsus vakara sahip, nazif, yüksek bir zattı. Eserleri: (Mesîru Umumi'l-Muvahhidîn Alâ ihya-i Ulumiddîn) ismindeki (İhyaul-Ulûm) tercemesi, (Mehasinül-Hisam) adındaki (Nevabiğul-Kelim) terceme ve şerhi ile (Miracül-Mutemedi ve'l-Hâce) vesairedir. (Mehasinül-Hisam) hakkında Fransa şarkiyat âlimlerinden Bariye dü Minar'ın takdiri vaktiyle İkdam gazetesiyle neşrolunmuştur. Müellifin el yazısı ile yazma 9 cilt üzerine tertiplenmiş (İhyau'l-Ulum tercemesi)nin bir takımı Yıldız kütüphanesindedir. Bu eser yalnız tercemeden ibaret değildir. Gerektikçe açıklamalar da yapılmıştır.

YEKTA EFENDİ (ALİ YEKTA EFENDİ)
1320 = 1902

Fazilet sahiplerinden bir zat olup İstanbulludur. Ayasofya dersiâmlarından âmâ Hafız Efendiden icazetlidir. Kendisi de icazet vermeğe muvaffak olmuştur. Farsçaya da hakkıyla vakıf idi. Tarikatça Nakşibendîdir. (1327 H.) tarihinde vefat ederek Eyüp'de Kırkmerdivenlerde ailesi kabristanına defn edildi.

Matbu eserleri :

Mirkat Talikatı
Halebî Haşiyesi

Tasavvurat-ı Seyyidî'ne Talikat-ı Alâka Haşiyesi
Taşköprülü Haşiyesi
Şurut-ı Salât Haşiyesi
Arûz Haşiyesi
Basılmamış eserleri :
Sûre-i Rahman Tefsîri
Sûretü'l-Beled Tefsîri
Hamamî'nin Meclisü'l-Hemze Şerhi.

YÛSUFZADE ABDULLAH HİLMİ EFENDİ
1167 = 1753

Amasya âlimlerinden Şeyhu'l-Kurra Yûsuf Efendizade Muhammed Efendinin sulbünden (1085 = 1674) tarihinde Amasya'da doğdu. Kıraet ilminde zamanında tek adam olan hal tercemesini yazdığımız bu zat, diğer ilim ve fenlere de tam mânasiyle vakıf bir fazilet ve irfan hazinesi idi. Kıraet vecihlerini pederinden, arabî ilimleri Musahip Paşa hocası faziletli İbrahim Efendiden, aklî ilimleri Kara Halil Efendiden okuyup tahsil etti. Kırksekiz H. tarihinde Çorlulu Ali Paşanın Sadrâzamlığında Saray-ı Humayun hocalığına tayin olunup ilmî feyzinden istifade edildi. Sonraları eser yazmağa başlayarak gelecek nesillere yadigâr bıraktığı kitapları, ilmî tedkikatına delildir.

(Buharî Şerîfe) yirmi sekiz sene zarfında otuz cilt üzerine (Mufassal bir şerh) yazmıştır. Sözkonusu bu en iyi eserini Padişah hazretlerine hediye ederek pek çok takdir ve tebrike mazhar olmuş; 1000 altın, bir kat iftihar elbisesi, bir samur kürk ihsaniyle de taltif buyrulmuştur.

Adı geçenin Saray-ı Humayun kütüphanesinde okuttukları (Buharî Şerîf)i ikmal ile hatim duası için tertip olunan toplantıda zat-ı şâhane dehazır bulunarak aklî ve naklî tahkikatından sürur ve memnuniyet duymuşlardır.

(Buharî Şerîf şerhini) Fatih Sultan Gazi Muhammed Han camii şerifindeki kütüphaneye koyduğu vakit kendileri Padişahın huzuruna dâvet olunarak bu defa da 6000 kuruş mükâfata nail olmuştur. Zikrolunan lâtif şerh; mevcut ve muteber şerhlerin faydalı ve tetkik edilmiş bahislerini ve birçok nadir maddeleri ihtiva eden değerli bir eserdir. Kendisine işaret olunan bu faziletli zat, Hacc-ı Şerife niyet ettiğinden fazilet ve kemalinden nasip almış olan eski Sadrâzam Yeğen Ahmed Paşa yolculuk ihtiyaçlarını kolaylaştırmak ve yardımcı olmak üzere 1000 altın hediye etmiştir. Hicaz ve Şam âlimleri adı geçenin ilmî kudret ve ihatasına, bilhassa Tefsir ilmi, Hadis ve kıraata olan büyük ihtisasına ve

o nisbette gönülleri çeken takririne meftun ve bir çoğu fırsatı ganimet bilerek icazet ve mezuniyet almışlardır. Yarım asır camilerde ve medreselerde ilimleri yayma ile meşgul oldular. Yüksek Halvetî tarikatında Ortakul tabir edilen Yiğitbaşı Ahmed Şemseddin Marmaravî şubesinin ileri gelen şeyhlerinden Şeyh İlyas Sakizîden de tarikatının sülûkünü tamamlamağa muvaffak olmuşlardır. Şiirle de alâkaları olduğundan «Hilmi» mahlâsıyle Arapca, Farsca ve Türkçe manzumeleri vardır.

Bu cümleden olarak Peygamberimize ait bir naatından :

Fezay-ı dergâhin Kân-ı atadır, ya Resûlellah

Cenab-ı melce-i ehl-i recadır, ya Resûlellah

82 yaşlarında iken «teveffa allâmetüz-zaman) terkibinin delâleti olan 1167 H. de vefat ederek Topkapı haricinde Maltepe caddesindeki kabristanın sağ tarafı ortasına defnolundular.

Değerli eserlerinin başlıcaları aşağıdadır:

1 — (Buhari-i Şerif Şerhi), - (Necahu'l-Karî): 30 cilt üzerine tertiplenmiş olup müellifin el yazısı ile yazma bir takımı Fatih kütüphanesinde, birer takımı da Hamidiye ile Veliyyüddin Efendi, bir takımı da Siroz kütüphanesindedir.

2 — (Müslim-i Şerif Şerhi) - (İnayetül Mün'îm) : 7 cilt üzerine yarısına kadar bir şerh olup bir takımı Hamidiye kütüphanesindedir.

3 — (Ennefhatü'l-Fayiha fi tefsir-i sûreti'l-Fatiha)

4 — (Haşiye-yi Beyzavî alâ Sûreti'l-Mülk)

5 — (Haşiye alâ Adabi Mîr Ebil Fetih)

6 — (Haşiye ale'l-Hayalî)

7 — (Haşiye alâ Karadavud minel-Mantık)

8 — (Haşiye alâ şerhi Kazîmir)

9 — (Ravzatü'l-Vâizîn)

10 — (Kafiyename) : Her Arapca lûgat Farsca ile şerh edilmiştir. Bir nüshası Nuruosmanye kütüphanesındedir.

11 — (Reddü'l-Kıraati bî'ş-şevaz) : Kıraat ilminden.

12 — (Beyanı meratibil-Meddat) : Kıraat ilminden.

13 — (Tuhfetüt-Talebeti fi beyani meddât-ı tarafi't-tayyibe) : Kıraat ilminden.

14 — (İtilâf) : Kıraat ilminden.

15 — Mehâricü'l-Hurûf
16 — (Zühretü'l-Hayati'd-Dünya) : Kıraat ilminden.
17 — (Risale-i Harfi'd-dadi's-Sahîh) : Kıraat ilminden.
18 — Kelâmü's-Senî fi mevlidil-Mustafa vesairedir.

Eserlerinin tamamı 55 parça olup 28'i de diğer ilimlere dairdir. Talebelerinin en meşhuru Üsküdar'da yatan Müftizade Muhammed Sadık Erzincanî ile Bursa'da yatan Benderli Şeyhül-Kurra Ebubekir Efendilerdir.

ZELİLİ YUSUF İBNİ MUSTAFA

Fakihlerden şiire de kabiliyetli bir zat olup Bergamalıdır. (990 H.) tarihinde fıkıh ilminin ibadetler kısmına ait (Mühimmat) isminde mühim bir eser yazmıştır. (Zelili) mahlâslı şiirleri de vardır. Başka eserleri de olduğu anlaşılmaktadır.

ZEYREK MUHAMMED EFENDİ
912 = 1506

Anadolu'dan yetişen âlimlerden olup çeşitli ilimlere tam vukufu, Hacı Bayram Velî hazretlerine intisabı vardır. (Zeyrek) lâkabını Hacı Bayram Velî takmıştır. Fatih Hz. lerinin huzurunda Molla Husrev'in hakemliği altında Bursalı Hocazade ile olan imî mubahaselerinde mağlûp olduğundan Bursa'ya giderek bir müddet ikametten sonra (912 H.) de vefat etti.

Kabri Punarbaşı'ndaki dergâh yanındadır.

İlim bahsine dair bir risalesi ile bazı muteber kitaplara haşiyeleri vardır. İstanbul'daki Zeyrek mahallesi bu zatın adınadır. Şairane tabiatı vardır ki, parlak bir gazeli Bursa vefeyatını gösteren (Güldeste-i Riyaz-ı İrfan)'da yazılıdır.

ZENBİLLİ ALİ EFENDİ (ŞEYRÜLİSLÂM)
932 = 1525

Hal tercemesi yukarıda geçen Cemaleddin Aksarayî soyundan olup Osmanlı padişahlarından Sultan 2. Beyazıd, Sultan Selim ve Kanunî Sultan Süleyman devirlerinde yirmi dört sene Şeyhülislâmlık yapmış, müttakî, faziletli bir zattır Molla Husrev ile Husamzadeden ilimleri tahsil etmiştir. Fetva isteyenleri bekletmemek için konağının penceresinden

aşağı zenbil sarkıttığından dolayı Zenbilli adıyle anılmıştır. Fıkıhtan (Muhtaratü'l-Fetâvâ) ile o vakitki âlimlerle şeyhlerin aralarındaki ayrılıga ve anlaşmazlığa sebeb teşkil eden sofiyenin devamının caiz olduğuna dair biri mensûr, diğeri manzûm iki risalesi de vardır. 2. Beyazıd adına ahlâk ilmi ile alâkalı bir eser de yazmışlardır.

Vefatları «Vefat-ı âlim-i Rabbânî», «Temme fetvah» terkiplerinin delâleti olan (932 H.) de, kabri İstanbul'da Zeyrek semtindedir.

ZİYAEDDİN İBNİ ALİ (AYDONATÎ)
1233 = 1817

Fazilet sahiplerinden bir zat olup Yanya vilâyeti dahilinde Çamlık kasabalarından Aydonatlıdır. Eshab-ı Kiramın tariflerine ve faziletlerine dair 1112 H. de yazılmış risalesi de vardır.

ZİYA EFENDİ
(EVLİYAZADE AHMED ZİYAEDDİN EFENDİ)
1233 = 1817

Zamanımız âlimlerinden gayretli bir zat olup Kastamonuludur. 1233 H. de memleketinde ansızın vefat etti. Matbu eserleri:

1 — (Hulâsatü'l-Efkâr) : (Muhtasar Menar şerhidir.)

2 — (Vesiletü's-Saadet) : (Muhtasar Tecvittir.)

3 — (Vesiletü'n-Necat) : (Tertibi itibariyle ilmî kıymeti haiz bir ilmihal olup senelerce askerî rüşdiyelerde okutularak talebelerin istifadelerini mucip olmuştur.

Hal tercemesi (Şeyhler faslı)nda geçen Şeyh Vefa Hz. lerine intisabı vardır.

Eserlerinden :

Fıkhın furu'undan (Âdabül-Evsıya) ismindeki risalesi 1300 H. senesinde iki cild üzerine Mısır'da basılan (Camiu'l-Fusûleyn)'de yazılı bulunmaktadır.

ZENBİLLİZADE FUDAYL ÇELEBİ
991 = 1582

Babası gibi fazilet sahibi bir zattır. İstanbul'da tahsilini tamamladıktan sonra müderrislik yaparak ve eser yazarak hayatını geçirmiştir. (991 H.) de vefat ederek pederinin yanına defnolundu. Kitaplarını Fatih kütüphanesine vakfetti.

Eserleri :

(Talikat alâ sahihi'l-Buharî), (Mesail-i Evsıya), (dört cild Zımanat), (Tenvi'u'l-Usûl fi İlmi'l-Usûl), (Avnü'r-Râiz fi Şerhi'l-Feraiz), (Haşiye-i Vafiye), (Vezaif fi'n-Nahiv), (Haşiye-i Şerhi Şerîf), (Ecvibe alâ Camii'l-Fusûleyn), (Muhtasar Kâfiye), (İanetü'l-Fâriz fi tashîhi'l-Feraiz) vesairedir.

ZEKERİYA EFENDİ (ŞEYHÜLİSLÂM)
1001 = 1592

Sultan 3. Murad devri âlimlerinden olup Ankaralıdır. Tahsilini tamamlamasını müteakip Kadılık mesleğine girerek epeyce dolaştıktan sonra İstanbul'a dönüşünde Kazaskerlik rütbesine nail olmuş, arkasından meşihat makamına yükselmiştir. Şiirde (Meylî) mahlâsını kullanmıştır.

Vefatı: «Riza» kelimesiyle «gitti divan-ı cihandan Zekeriya'y-ı Said» mısraının göstermiş olduğu (1001 H.) tarihinde, kabri Sultan Selim civarındaki (Darü'l-Hadis) yakınındadır.

Eserleri :

(Tefsir-i Fatiha), (Şerhu Hidaye), (Haşiye-i Sadrü'ş-Şerîa), (Talikat alâ şerh-i Miftah), (Haşiye alâ şerh-i Mevakıf), (Haşiye ale'd-Dürer), (Talika ale'l-Beyzavî) ve (Divan)'dır.

Şiirlerinden :

Yoluna can verene vaslım dirîğetmem demiş
Ger bu ahdine vefa eylerse cânan, işte ben.

ZEYNİZADE HÜSEYİN EFENDİ (BURSAVÎ)
1167 = 1753

Arapca âlet ilimlerinin ekserisinde hususiyle nahiv ilminde tam ihtisas sahibi bir zat olup Bursalıdır. (1167 H.) tarihinde Aydın'da vefat etti. Subice kapısı ismindeki kabristanda medfundur. İlim taliplerinin (medrese talebelerinin tahsillerinin kolaylaşmasını sağlayan matbu (Avamil), (İzhar), (Kâfiye mû'ribleri) eserlerinin meşhurlarındandır.

Ziyaret ettiğim mezar taşında yazı yoktur. Baş tarafındaki taşın başında halkavî bir delik vardır.

(Hall-i Esrari'l- Ahyar) ismindeki (1160 H.) tarihinde yazdığı (İzhar Mû'ribi)'nin kendisinin el yazısı ile yazma nüshası Âtıf Efendi kütüphanesindedir.

ZEHAVÎ MUHAMMED FEYZİ EFENDİ (SÜLEYMANİYEVÎ) 1308 = 1890

Zamanımızda vücudiyle iftihar olunan en değerli âlimlerden bir zat idi. Süleymaniye'nin Baban hânedanından olup ailelerinin Zehav nahiyesine hicretinden dolayı Zehavî adıyle yâd olunmağa başlanmıştır.

Tahsilini Süleymaniye'de Resûl Zeki'den yapmıştır. Bağdad Müftülüğüne nail olduktan sonra yarım asır, fetva verme, ders okutma, eser yazma hizmetleriyle hayatını geçirmişlerdir.

Tedris halkasından feyz alan ilim öğrencilerinin sayısı altı bine ulaşmıştır. Vefatı (1308 H.) tarihindedir.

Arapca ve Farsca şiirleri mânalıdır. Bu cümleden olarak:

Dermeyan-ı cebr ü tefviz ihtiyarî hest ü nist
Hemçü ân mâhîki mî âyed ferud ez âbşar

İBNİ KEMAL, EBU'S-SUÛD VE ZENBİLLİ ALİ EFENDİLERDEN BAŞKA FETVALARI KİTAB HALİNE GETİRİLMİŞ OLAN DEĞERLİ ZATLAR:

Değerli zatların ölüm tarihi, eserlerinin isimleri, müelliflerinin isimleri ve defnolundukları yer aşağıda sırasıyle gösterilmiştir.

770 = 1368 (Fetava-yı Buğyetü'l-Kınye) İbni Sarac Konevî «Mahmud ibni Ahmed» (Şam)
787 = 1385 (Fetava-yi Tarsusî) Necmeddin İbrahim (Şam)
918 = 1512 (Fetava-yi Korkudhâniye) Şehzade Korkud ibni Beyazıd Han (Bursa)
922 = 1516 (Mecmau'l-Fetava) Abdurrahman Amasî «Müeyyedzade» (İstanbul)
845 = 1441 (Fetava-yi Sadiyye) Sa'dî Efendi «Şeyhülislâm» (İstanbul)
978 — 1570 (Fetava-yi Adliye) Resûl ibni Salih Aydınî (İzmir)

985 = 1577 (Fetava-yi Hamidiyye) Hamid Konevî «Şeyhülislâm» (1) (İstanbul)

1026 = 1617 (Muinü'l-Müftî ale'l-Müsteftî) (2) Yekçeşm Pîr Muhammed Üskübî (Üsküb)

1039 = 1629 (Nakdü'l-Mesail fi Cevabi's-Sail) Rizaî Ali Efendi (Mısır)

1098 = 1686 (Fetava-yi Ankaravî) Muhammed Emin Efendi Ankaravî «Şeyhülislâm» (İstanbul)

1099 = 1687 (Fetava-yi Feyziyye) Feyzullah Efendi «Şeyhülislâm» (Edirne)

1103 = 1691 (Fetava-yi Ali Efendi) Ali Efendi Çatalcavî «Şeyhülislâm» (3) (Edirne)

1088 = 1677 (Fetava-yi Minkarizade) Minkarizade Yahya Efendi «Şeyhülislâm» (Üsküdar)

1128 = 1715 (Fetava-yi Abdurrahîym) Menteşizade Abdurrahîym Bursavî «Şeyhülislâm» (Edirne)

1127 = 1715 (Fetava-yi Ataiyye) Muhammed Ataullah Efendi «Şeyhülislâm» (4) (Edirne)

1193 = 1779 (Fetava-yi Şerifzade) Şerifzade Muhammed Efendi «Şeyhülislâm» (İstanbul)

1156 = 1743 (Behçetül-Fetava) Yenişehirli Abdullah Efendi «Şeyhülislâm» (Kanlıca)

1301 = 1883 (Melce'ül-Müftîyn) Manisalı Hacı Evliyazade Ali Efendi (Manisa)

880 = 1475 (Fetava-yi Netice) Fetva Emini Ahmed Efendi (5)

880 = 1475 (Camiu'l-Fetava) Kırık İmretü'l-Hamidî El-Hanefî

955 = 1548 (Fetava-yi Kadriyye) Abdü'l-Kaadir Efendi «Şeyhülislâm» (Bursa)

866 = 1461 (Zübdetü'l-Fetava) Pîr Muhammed İbni Yusuf «Ankaravî)

988 = 1580 (Fetava-i Kadızade) Ahmed ibni Mahmud (İstanbul)

1087 = 1676 (Fetava-yi Hısalî) Abdurrahman Efendi (Bursa)

---

(1) «Tenkihu Hamidiye» ismiyle bir fetva daha vardır.

(2) Bu zatın Osmanlı kanunlarına dair «Zahiru'l-Kuzat» isminde bir eseri de vardır.

(3) Nukûli Kefevî Salih Efendi tarafından toplanmıştır.

(4) Minkarizade fetavasının nükûlüdür.

(5) Bu eserin menkulü zikr olunmak suretiyle 1226 H. tarihinde Kuddûsi Hafız Muhammed Efendi tarafından yeniden yazılmıştır.

1114 = 1702 (Fetava-yi Numaniyye) Debbağzade Numan Efendi «Şeyhülislâm» (İstanbul)
(Fetava-yi Mecmua-i Cedîde) ([6])

1105 = 1693 (Nûrü'l-Fetava) Mahşayiş Nurullah Efendi (İstanbul)

1028 = 1618 (Fetava-yi Akkirmanî) Ali el-Akkirmanî (Akkirman)

1225 = 1810 (Sefinetü'l-Fetava) Müfti Erzurum Abdurrahman Efendi (Erzurum)

1099 = 1687 (Surretu'l-Fetava) Muhammed Sadık ibni Ali Es-Sakızî

1069 = 1658 (Mizanü'l-Fetava) Balizade Mustafa Efendi «Şeyhülislâm» (İstanbul)

1100 = 1688 (Mecmuatü'l-Fetava) Mevlûd Efendi

1092 = 1681 Hulâsateyn fi'l-Fetava) Esîri Muhammed Bursavî «Şeyhülislâm» (Bursa)

1116 = 1704 (Fetava-yi Es'adiyye) Es'ad Üsküdarî (Medine)
(Fetava-yi Halîmiyye'ye) Muhammed ibni Abdülhalîm Bursavî([7])
(Mecmua-i Cedîde) Fetvahane Hey'et-i İlmiyesi ([8])
(Fetava-yi Feraiziyye) Fatih Dersiamlarından Ahmed Hulûsi Efendi

965 = 1557 (Fetava-yi Vakıat) Muhyiddin Muhammed Kadı (İstanbul)

823 = 1420 (Camiu'l-Fusûleyn) Şeyh Bedreddin Simavî (Siroz)

1300 = 1882 (Fetava-yi Mizanü'l-Müddeiyn) Muhammed Hilmi Sirozî (Siroz)

1073 = 1662 (Terceme-i Fetava-yi Bezzaziye) Mütercimi Şeyh Ahmed ibni Musa Es-Sivasî

887 = 1482 (Telhisu Camiul-Fetava) Abdü'l-Mecid ibni Nasûh (Amasya)

1085 = 1674 (Vakıatü'l-Müftîn) Abdülkadir ibni Yûsuf Sinan (İstanbul)

1058 = 1648 (Telhisu'l-Fetava ve'ş-Şuruh) Ali Hubrî-i Kütahî (Eğriboz)

1275 = 1858 (Fetava-yi Ahkâm-ı Mer'iyye fi'l-Arazi'l-Emiriyye) Arif Hikmet Beğ «Şeyhülislâm» (Üsküdar)

1275 = 1858 (Tenkihu Caamiu'l-İcareteyn) Meşrebzade Hafidî Muhammed Arif Efendi «Şeyhülislâm» (İstanbul)

1317 = 1899 (Mir'atü'l-Mürafikıyn) Ahmed Hamdullah Efendi (İstanbul)

844 = 1440 (Muinü'l-Hukkâm fi ma yetereddedü beynel-Hasmeyni mine'l-Hukkâm) Alâeddin Ali Tarsusî

([6]) Sonradan toplanan her yeni fetvalara bu isim verilmiştir.

([7]) Minkarizade fetvasının nükûlüdür.

([8]) Sonraki Şeyhülislâmlar tarafından verilen fetvalardır.

1254 = 1838 (Mecmau'l-Fetava) Kadızade Muhammed Tahir Efendi «Şeyhülislâm» (İstanbul)

1215 = 1800 (Neticetü'l-Fetava) Dürrizade Muhammed Ârif Efendi «Şeyhülislâm» (Üsküdar) (9)

1136 = 1723 (Terceme-i Fetava-yi Kaidiyye) Kâmi Muhammed Efendi (Üsküdar)

1173 = 1759 (Bahrü'l-Fetava) Erzurum Müftisi Kadızade Muhammed Efendi (Erzurum)

1175 = 1761 (Fetava-yi Vessaf) Abdullah Vassaf Efendi «Şeyhülislâm» (İstanbul)

1148 = 1735 (Fetava-yi Ruşenî) Veliyyüddin Aydinî (Akhisar)

1207 = 1792 (Fetava-yi Giridî) Ali Şükrü-i Kandiyevî (Kandiye)

1078 = 1667 (Mecmuatü'l-Fetava) Veli ibni Yûsuf

1181 = 1767 (Semhatü'l-Ebrar fi beyanı Gamuzu'l-Esrar) Hatib Battal Hasan ibni Ali Kayserî (Kayseri)
(Nehriyyetü'l-Fetava) Erzurum Müftüsü İbrahim Edhem Efendi (Erzurum

1259 = 1843 (Fetava-yi Abdü's-Selâm) Mardin Müftüsü Abdüsselâm Efendi (Mardin)
(Fetava) Mustafa Said Ayıntabî

1169 = 1755 (Fetava) Seyyid Muhammed Rıza (İstanbul)
(Fetava-yi Halli) İbrahim ibni Şeyh İsmail-el-Kastamonî

1053 = 1643 (Fetava-yi Yahya Efendi) Şeyhülislâm Yahya Efendi (İstanbul)

1001 = 1592 (Fetava-yi Zekeriya Efendi) Şeyhülislâm Zekeriya Efendi (İstanbul)

1110 = 1698 (Fetava-yi Ahmediyye Fevaidü'l-Aliyyeti mine'l-mesaili'ş-Şer'iyyeti) Nisarî Ali Efendi el-Kayserî

1159 = 1746 (Tuhfetü'l-Fetava) Ömer ibni Salih Kırımî

1021 = 1612 (Sun'î) Şeyhülislâm Sun'ullah Efendi
(Fevaidü'l-Fetava el-Osmaniyye) Mes'ûd Osman ibni Muhammed Tosyavî (10)
(Revayihü's-Zekiyyeti fi fihrisi'l-Fetavay-it-Türkiye) (Kuddusî Hafız Muhammed Efendi

1150 = 1737 (Camiu'd-Deavî ve'l-Beyyinat) Mustafa ibni Şeyh Muhammed Efendi

---

(9) Müteaddit Şeyhülislâmlar tarafından verilen fetvalardır.

(10) 1144 H. den başlamaktadır.

1204 = 1789 (Mecmua-i Vidîni Tenkîh) Şaynizade Muhammed Sadık Ef.
(Mecmuatü'l-Fetava) Cum'avî
984 = 1576 (Müfidetü'l-Enam Fetava-yi Kırmızî) Muhammed ibni Şeyh Muslihuddin (İstanbul)
1124 = 1712 (Fetava) Paşmakçızade Ali Efendi «Şeyhülislâm» (İstanbul)
981 = 1573 (Nihayetü'l-Matleb, Mecmau'l-Mesaili'ş-Şer'iyye, Fetava-yi Birgivî) (Lâli Ahmed Efendi Birgivî Muhammed Efendi (Birgi)
1236 = 1820 (Tercihu Beyyinat) Abdurrahman ibni Süleyman
(Nûrü'l-Fetava) Mustafa ibni Şeyh Muhammed
961 = 1553 (Mecmua-i Fetava) Âbadî Muhammed Çelebi (İstanbul)
782 = 1380 (Ed-Dürerü'l-Mensûre) Şad geldi Şemseddin Çelebi (Amasya)
1298 = 1880 (Hulâsatü'l-Ecvibe) Çeşmizade Muhammed Halis Efendi (Üsküdar)
(Fetava) Harputî İmamzade Muhammed Said Efendi (Harput)
1223 = 1808 (Mecelletü'l-Mehakim) Akifzade Abdurrahîm Efendi (İstanbul)
1268 = 1851 (Mecmuatü'l-Fetava) Mardinî Ömer Şevki Efendi (Mardin)
(Fetava-yi Akhisarî) İbrahim Akhisarî (11)

(1'İNCİ CİLDİN SONU)

(11) Viyana'da İmparatorluk kütüphanesinde bir nüshası vardır.